Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 4

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 4

Dizgi - İçdüzen: **SARAY AJANS Tel: 526 33 18**
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

A'RAF SURESİ

İki yüzaltı âyettir. Yüz altmış üçten Yüz yetmişe kadar olan âyetler Medinede, diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

الٓمٓصٓ ①

1- Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

* Bu harflerin ne manaya geldiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a) İbn-i Abbas'dan rivayet edilen bir görüşe göre bu harflerin manası, "Ben Allahım, açıklarım." demektir.

b) Süddîye göre bu harfler, Allah Teâlâ'nın bir sıfatı olan ve "Şekil veren" anlamına gelen "El-Musavvir" kelimesinin kısaltılmış harfleridir.

c) Ebu Talha'nın, İbn-i Abbas'dan rivayet ettiği bir görüşe göre, Elif, Lâm, Mîm, Sâd, Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Allah Teâlâ bu ismine yemin ederek sureye başlamıştır.

d) Katadeden rivayet edilen bir görüşe göre ise bu harfler, Kur'an-ı Kerimink isimlerinden biridir.

e) Bazılarına göre de bu harfler, Allahım ismi A'zamının harfleridir.

f) Başka bir görüşe göre ise bu harfler, kısaltılmış bir hesabı ifade ederler.

g) Bu harfler sadece Mukatta'a harflerdir.

h) Bunlar, birçok mânâyı ihtiva eden sembollerdir. Bu harfler vasıtasıyla, Allah Teâlâ, yarattıklarına, irade ettiği şeyleri göstermektedir.

كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُن فِى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

2- Bu, kendisiyle sakındırman için ve müminlere öğüt olsun diye Allah tarafından sana indirilen bir kitaptır. Bundan dolayı kalbinde bir sıkıntı olmasın.

Ey Muhammed bu, rabbin tarafından sana indirilmiş bir kitaptır. Bu kitabı, insanlara tebliğ ederken içinde bir sıkıntı bulunmasın. Bu Kur'anı tebliğ etmekten usanma. Bu kitap, kendisiyle müşrikleri uyarman için ve müminleri de bir hatırlatma ve bir öğüt olsun diye indirilmiştir.

* Ayet-i Kerimede geçen ve "Sıkıntı" diye tercüme edilen (حرج) kelimesinin Arapça'da sözlük anlamı "Sıkıntı, darlık vb. şeyler"dir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Süddî buradaki sıkıntıdan maksadın, "Şüpheye düşmek" olduğunu, ayetin bu bölümünün manasının da "Ey Muhammed, sana indirdiğimiz Kur'an hakkında şüpheye düşme" demek olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: Müfessirlerin, burada geçen sıkıntıyı, "Şüpheye düşme" manasında tefsir etmelerinin sebebi, onun hak kitap olduğundan şüpheye düşmektir. Bu sebeple buradaki sıkıntı, "şüpheye düşme" olarak ifade edilmiştir.

ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3- Rabbinizden size indirilene uyun. Ondan başkalarını dost edinip de kendilerine uymayın. Ne kadar az öğüt alıyorsunuz.

Ey insanlar, rabbiniz tarafından size indirilen apaçık delillere ve hidayete uyun. Size, Allaha ortak koşmayı, put ve tağutlara ibadet etmeyi emreden Allah'tan başka dostlarınızın emirlerine uymayın. Çünkü onlar sizi doğru yola ilet-

meyip eğri yola saptırırlar. Ne de az öğüt dinliyorsunuz.

وَكَمْ مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٤﴾

4- Biz, nice memleket halkını yok ettik ki, onlara azabımız, gece uyurlarken veya gündüz istirahat halindeyken geldi.

* Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede Resûlullah'a Allah'tan başkasına ibadet eden putları ona denk tutan insanları uyarmasını, Allah'a kulluk etmemeleri halinde helak edileceklerini bildirmesini emretmiş ve buyurmuştur ki:

«Rablerinin emirlerine karşı gelen ve peygamberlerini yalanyalan nice memleket halkı vardır ki biz onları helak ettik. Bizim cezamız onlara ya geceleyin veya gündüz istirahat halindeyken gelip yakalayıverdi.»

* Bu âyet-i Kerime, Allahı bırakıp tağutlara boyun eğenlerin akıbetlerinin felaket olacağını bildirmektedir. Kur'ân-ı Kerimde bu manayı ifade eden başka ayetler pek çoktur. Bu âyetlerde buyuruluyor ki:

"Biz nice zalim ülkeleri helak ettik. Onlar, duvarları, damları üstüne yıkılıp ıpıssız kaldılar. Biz, nice kuyuları muattal, nice muhteşem sarayları bomboş bıraktık." (1)

"Biz, refah içinde şımapırp azgınlaşan nice ülkeleri helak ettik. İşte onların geride bıraktıkları yerleri, Kendilerinden sonra onların pek azında oturulabilmiştir. Onlara hep biz varis olmuşuzdur." (2)

Âyet-i kerimede "Nice" diye tercüme edilen (كَم مِن) ifadesi zikredilmiştir. Bu ifade, Allahın emrine karşı gelerek helak edilen kavimlerin çok sayıda olduklarına işaret etmektedir.

Âyet-i Kerimenin lafzında, ülkelerin helak edildiği zikredilmiştir. Bundan maksat, ülkelerin, içinde yaşayan insanlarla birlikte helak edilmiş olmalarıdır. Zira, içinde insan yaşamayan yerlere ülke denmez.

(1) Hac suresi, 22/45.
(2) Kasas suresi, 28/58.

فَمَا كَانَ دَعْوَىٰهُمْ إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا إِلَّا أَن قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ۝٥

5- Onlara azabımız geldiği zaman: "Biz, gerçekten zalimlermişiz." demekten başka bir itirafları olmadı.

Kendilerine azabımız gece uyurken veya gündüz dinlenirken geldiği zaman helak ettiğimiz ülke halkının, dua ve yalvaması, sadece kendi aleyhlerine itirafta bulunmak, rablerinin emir ve yasaklarına karşı gelerek kendi kendilerine zulmettiklerini söylemek oldu.

* Taberi diyor ki: Bu âyeti kerime, Resûlullah'tan rivayet edilen şu hadisin sahih olduğunu göstermektedir. Resûlullah buyurmuşturki: "İnsanlar cezalandırılmayı hak etmedikçe veya özürleri kabul edilmeyecek hale düşmedikçe cezalandırılmazlar.* (3)

Taberi diyor ki: Eğer denilecek olursa ki: "Ayet-i Kerime'de Onlara azabımız geldiği zaman Helak edilenlerin" "Biz gerçekten zalimlermişiz." dedikleri zikredilmektedir. Şayet helak edilenler bunu, helak edilmeden önce söylemiş olurlarsa âyetin ifadesine ter sdüşer. zira âyette, bu sözü helak anında söyledikleri zikredilmiştir. Eğer onların, bu sözü, helak edilmelerinden sonra söyledikleri farz edilecek olursa bu takdirde de, helak edildikten sonra konuştukları farzedilmiş olur ki bu da imkansızdır. O halde helak edilen insanlar bu itiraflarını ne zaman yapmışlardır?" Cevaben denilir ki: "Bütün ümmetler bir anda helak olup gitmiş değillerdir. Onlardan bazıları önce uyarılmış, azabın geleceği haberi verilmiş ve belli bir zaman geçtikten sonra da azap fiilen gelip onları helak etmiştir. İşte bu ümmetler, azabın geleceğini kesin olarak anladıktan sonra, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelerek kendi kendilerine zulmettiklerini itiraf etmişler, fakat bu itirafları kendilerine fayda vermemiş ve azaba uğratılıp helak olmuşlardır. Nitekim, tufan olayı, Salih (a.s.)'ın kavmi Semud'un ve benzerlerinin helak olmaları bu şekilde olmuştur. Allah Teâlâ Muhammed ümmetini de böyle bir âkıbete düşmemeleri için uyarmaktadır.

Evet, Allah'ın gazabına uğrayan şımarık kafirlerin, herhangi bir itirazda bulunmaları mümkün değildir. Onların, kendilerini kınamaktan başka çaraleri yoktur. Nitekim başka ayetlerde de şöyle buyuruluyor:

"Şüphesiz biz, halkı zalin olam nice ülkeleri toptan yok ettik. Onlardan sonra da başka kavimler yarattık."

"Onlar, azabımızın şiddetini hissedince, ondan öyle kaçıyorlardı ki."

"Onlara: "Hiç kaçmayın, refah içinde yaşayıp şımardığınız yerlere ve evlerinize dönün. Çünkü sorğuya çekileceksiniz." denildi."

(3) Ebû Davud, Kel-Melahim bab: 17 Hadis No: 4347.

"Vay halimize, gerçekten biz zalimlermişiz." dediler."

"Biz, kendilerini biçilmiş ekinde döndürüp ocaklarını söndürünceye kadar onlar bu pişmanlıklarını tekrar edip durdular." (4)

فَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلْمُرْسَلِينَ ۝٦

6- Kendilerine Peygamber gönderilenleri elbette hesaba çekeceğiz. Gönderilen Peygamberleri de mutlaka hesaba çekeceğiz.

Kendilerine Peygamber gönderilen ümmetlere, Peygamberlerinin getirdikleri hükümlere uyup uymadıklarını mutlaka soracağız. Kendileriyle hükümlerimizi gönderdiğimiz Peygamberlere de, bu hükümleri tebliğ edip etmediklerini elbette soracağız.

* Evet, Allah Teâlâ, hem kendilerine Peygamber gönderilenleri hem de Peygamberleri kıyamet hesabı çekecek, haklıyı haksızı gösterecektir. Bu hususta da diğer âyet-i Kerimelerde buyrulmaktadır ki:

" Allah, Peygamberleri bir araya topladığı gün: "Ümmetiniz davtinize ne cevap verdi?" der. Onlar da: "Hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz gaybları bilen ancak sensin." derler. (4/a)

" O gün Allah, müşriklere nida eder ve "Gönderilen Peygamberlere ne cevap verdiniz?" der." (4/b)

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ۝٧

7- Şüphesiz ki biz onlara, yaptıklarını bilerek anlatacağız. Zaten onlardan uzak değildik.

Şüphesiz ki biz kendilerine Peygamber gönderilenlere de Peygamberlere de dünyada kendilerine gönderdiğimiz emir ve yasaklar hususunda ne yaptıklarını bilerek anlatacağız. Zaten biz onların yaptıklarından uzak değildik.

---

(4) Enbiya suresi, 21/11-15.
(4/a) Maide suresi, 5/109
(4/b) Kasas suresi, 28/58

* Her şeyi bilen yüce mevla elbette ki kullarının dünyada yaptıklarını da bilmekte ve tesbit ettirmektedir. Kıyamette kullarını bu tesbitlerle hesaba çekecektir.

Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursaki "Allah Teâlâ bundan önceki âyette, kendilerine Peygamber gönderilen ümmetlerden ve Peygamberlerden hesap soracağını bildirirken bu âyet-i kerimede de, onların ne yaptıklarını bizzat kendisinin onlara bildireceğini beyan etmektedir. O halde birinci ayette ifade edilen "Hesaba çekme"den maksat nedir?" Cevaben denilir ki: "Allah Teâlâ'nın hesaba çekmesinden maksat, kınama ve hatırlamadır. Onların ne yaptıklarını öğrenme değildir. Bu bakımdan iki ayet birbirini tamamlamaktadır.

Allah Teâlâ'nın kullarını kınama ve hatırlatmada bulunma maksadıyla, kıyamet gününde onları hesaba çekeceği onların da çeşitli cevaplar verecekleri şu ayette belirtilmiştir. "Ey Ademoğulları, ben size "Şeytana tapmayın. O sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte doğru yol budur." diye emretmemiş miydim?"(5)

Diğer yandan, Peygamberlerin hesaba çekilmesinden maksat ise, onları kendilerine gönderildikleri ümmetlere karşı şahitler tutarak ümmetleri, peygamberlere uymadıklarından dolayı kınamak ve onlara, Peygamberleri vasıtasıyla emir ve yasaklar gönderdiğini hatırlatmaktır. Zira kıyamet gününde, kâfirler hesaba çekilerek onlara: "Size rabbinizin ayetlerini okuyan ve sizi bu gününüze kavuşmakla uyaran Peygamberler gelmedi mi?"(6) denildiği zaman onların çoğu bunu inkâr edecekler ve: "Bize müjdeci ve uyarıcı gelmedi..."(7) diyeceklerdir. İşte bu sırada Peygamberlere "Siz bu insanlara, size gönderilen şeyleri tebliğ ettiğniz mi?" veya "Tebliğ etmediniz mi?" şeklinde sorular sorulacak, Peygamberler de, tebliğ ettiklerine dair şahitlik edeceklerdir. Böylece Allah, Peygamberleri şahitlik yapmaları için sorguya çekecektir. Nitekim bu hususta Resulullah'tan hadisler rivayet edilmiş, Allah Teâlâ'da başka bir ayetinde hem Muhammed ümmetini hem de peygamberleri şahit tutacağını beyan etmiş ve "Böylece biz sizin, insanlara karşı şahitler olmanız, peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tatan bir ümmet kıldık."(8) buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın kullarını bilinmeyen bir şeyi öğrenmek için sorgulaması, kendisi için söz konusu olmayan bir hususdur. Zira Allah Teâlâ, her şeyi daha meydana gelmeden evvel de, meydana gelme anında da meydana geldikten sonra da bilir. Böyle bir soru sormaya ihtiyacı yoktur. Bu hususdu şu ayetlerde de

(5) Yasin suresi, 36/60-61
(6) Zümmer suresi, 39/71
(7) Maide süresi, 5/19
(8) Bakara suresi, 2/143

beyan etmiştir: "İşte o gün, insanlara da cinlere de, günahları sorulmayacaktır."(9) "Suçlulara, günahları sorulmaz."(10)

Abdullah b. Abbas bu ayeti kerimede geçen "Biz onlara, yaptıklarını bilerek anlatacağız." ifadesini şu şekilde izah etmiştir. "Onların amel deftelerleri, yaptıkları amelleri bildirecektir."

Taberi diyor ki: "Bu görüş gerçekten uzak olmayan bir görüş ise de bu hususta Resulullah'tan sahih olan şu haber rivayet edilmiştir.

وَلَيَلْقَيَنَّ اللّٰهُ اَحَدُكُمْ يوم يَلْقَاهُ وَلَيْسَ بينه وبينه تَرجُمَانٌ يترجم لَهُ فَيَقُولَنَّ اَلَمْ اَبْعَثْ اِلَيْكَ رَسُولاً فَيَقُولُونَ فَيُبَلِّغُكَ فَيَقُولُ: بَلىٰ فَيَقُولُ اَلَمْ اُعْطِكَ مَالاً وَاُفْضِلْ عَلَيْكَ فَيَقُولُ بَلىٰ فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ فَلاَ يَرىٰ اِلاَّ جَهَنَّمَ وَيَنْظُرُ عَنْ يَسَارِهِ فَلاَ يَرىٰ اِلاَّ جَهَنَّمَ.

"Sizden biriniz Allah'ın huzuruna çıktığı gün onunla karşılaşacak, kendisiyle Allah arasında konuştuklarını tercüme edecek herhangi bir tercüman bulunmayacaktır. Allah bizzat ona konuşarak diyecektir ki: "Ben sana tebliğde bulunan bir peygamber göndermedim mi?" O da: "Evet gönderdin." diyecek Allah: "Ben sana mal verip sana" lütufta bulunmadım mı?" diyecek kul de "Evet verdin." diyecek. Sağına bakacak cehennemden başka bir yer görmeyecek, soluna bakacak yine cehennemden başka bir yer görmeyecektir."(11) Elbette ki, Resulullah'tan gelen haberi kabul etmek başkasının sözünü kabul etmekten daha evladır. Demek ki, kıyamet gününde Allah, kullarıyla doğrudan konuşacak, onlarla konuşmak için amel defterini aracı yapması şart olmayacaktır.

(9) Rahman suresi, 55/39
(10) Kasas suresi, 28/78
(11) Buhari kı el-Menakıba bab: 25

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾

8- O gün, amellerin tartılacağı bir gerçektir. Sevap tartıları ağır gelenler, kurtuluşa erenler işte onlardır.

Kıyamet gününde, bu dünyada işlenen ameller tartılacak, sevap ve günahın hesabı yapılacaktır. Sevapları ağır gelenler kurtulacaklar, cehenneme konulmayacaklardır.

* Ayet-i Kerimede geçen ve "Tartılma" diye tercüm edilen (وَالْوَزْنُ) kelimesi, Mücahid tarafından "Yargılanma" diye tefsir edilmiştir. Ona göre bu ayetin manası şöyledir. "Kıyamet gününde insanlar adaletle yayrgılanacaklardır..." Mücahid ayetteki (الْحَقُّ) "el-Hakkı" yani "Hak'tır." ifadesini de "Adaletli olacaktır." şeklinde izah etmiştir.

Süddi, Ubeyd b. Umeyr ve Huzeyfeden rivayet edilen diğer bir görüşe göre ise bu ayette zikredilen tartılma'dan maksat, kıyamet gününde kulların amel defterlerinin tartılmasıdır. Bu hususta, Ubeyd b. Umeyr demiştir ki "İri vücutlu, uzun boylu çok yiyen ve çok içen bir kişi getirilir. O, bir sivrisineğin kanadı kadar dahi ağırlık meydana getirmez."

Huzeyfe de demiştir ki: "Kıyamet gününde, tartı ile görevli olan melek, Ceblrail (a.s.) olacaktır. Allah ona: "Ey Cebrail, sen bunların arasında tartma işini yap. Mazlumun hakkını alıp kendisine ver. Eğer haksızın iyi ameli yoksa mazlumun günahlarını ona yükle.", Böylece kişi üzerinde dağlar gibi yükler bulunarak geri dönmüş olur. İşte «O gün amellerin tartılacağı bir gerçektir.» ayeti bunu beyan etmektedir.

Müfessirler, bu ayette geçen ve "Sevap tartıları ağır gelenler" diye tercüme edilen (فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ) ifadesini iki şekilde izah etmişlerdir:

Mücahide göre bu ifadeden maksat, "Kimin iyilikleri çok olursa" demektir.

Amr b. Dinar'a göre ise bu ifadeden maksat sevap ve günahları tartılanlardan kimin sevapları terazide ağır gelirse" demektir.

Taberi de Amr b. Dinarın görüşünün doğru olduğunu söylemiş, buradaki tartıdan maksadın, sevap ve günahların tartılması olduğunu, ağır gelen şey'den maksadın ise, tartılan sevap ve günahlardan, sevapların ağır gelmesi olduğunu söylemiştir. Zira, salih amelleri ağır gelenlerin kurtuluşa erip cennete girecekleri ve orada ebedi olarak kalacakları, Resulullah'tan nakledilen çeşitli hadislerde beyan edilmiştir. Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

مَا مِنْ شَيْءٍ يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ أَثْقَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ .

"Teraziye güzel ahlaktan daha agır bir şey konulmayacaktır."(12) Taberi diyor ki: "Görüldüğü gibi bu ve benzeri hadis-i şerifler kıyamet gününde amellerin tartılması için teraziler kurulacağını bildirmişlerdir. Şayet, Allah Teâlâ'nın kelamını ve Resulullah'ın haberini asıl maksatlarından çeviren bir cahil diyecek olursa ki: "Allah, her şeyin miktarını yaratmadan önce de sonra da bildiği halde onları tartmaya ihtiyacı olur mu?" veya "Ameller cisim değlidir ki tartılsın. Ancak cisimler tartılarak ağır veya hafif oldukları ölçülür. Cisim olmayan şey için böyle bir durum söz konusu değildir." Buna cevaben denilir ki: "Allah Teâlâ'nın amelleri tartması, onları levh-i mahfuzda yazıp tesbit etmesine benzemektedir. Nasıl ki Allah, her şeyi bildiği halde onları unutma korkusundan beri olduğu halde kulların amellerini levh-i mahfuzda yazıp tesbit etmişse onları aynı şekilde ahirette de tartıp ayıracaktır. Bunları yapması onları bilmemesinden değil, yaratıklarına bir delil olarak ortaya koyması içindir. Nitekim Allah Teâlâ diğer bir ayetinde amellerin levh-i mahfuzda yazıldığını beyan ederek şöyle buyurmuştur: "Sen o gün, bütün ümmetlerin diz üstü çöktüklerini görürsün. O gün her ümmet, amel defterinin başına çağırılacak ve onlara şöyle denecektir: "Bugün dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz. İşte kitabımız, size gerçekleri söylüyor. Şüplesiz biz, dünyada iken yaptıklarınızı yazıyorduk."(13)

Evet, Allah Teâlâ'nın, yaratıklarının amellerini terazide tartması da onların aleyhine ve lehine delil olması içindir. Böylece emirleri yerine getirip yasaklardan kaçındıkları veya aksini yaptıkları ortaya çıkmış olacaktır. Allah Teâlâ, kulu getirip iyi amelleriyle birlikte terazinin bir gözüne koyacak günahlarını da diğer gözüne koyup tartacaktır. Ve hangi taraf ağır gelirse o kula ona göre muamele edecektir. Allah Teâlâ'nın, kullarının amellerini bu şkilde tartması onlara bir delil olması içindir. Nitekim Allah Teâlâ, kulların yaptıklarına şahitlik etmek için onların ellerini ve ayaklarını konuşturacaktır. Bu hususta şöyle buyurmak-

(12) Tirmizi, K. el-Birr bab: 62 HN: 2003/Eb Davud K.el-Edeb bab 7, HN. 4799
(13) Casiye Suresi, 45/28-29

tadır. "O gün biz onların ağızlarını mühürleriz de bize elleri konuşur, ayakları da ne yaptıklarına şahitlik eder."(14)

Bütün bunlar gösteriyor ki ahirette ammelleri tartan terazi kurulacak, kulların iyi amelleriyle kötü amelleri terazinin iki gözünde tartılacak sevap tarafı ağır gelirse kurtuluşa ererek, hafif gelirse cehenneme sürüklenecektir. Nitekim bundan sonra gelen ayet de bunu ifade etmektedir.

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

9- Sevap tartıları hafif gelenler ise, kendilerini zarara uğratanlardır. Bunun sebebi de âyetlerimize karşı haksız davranmalarıdır.

Kimin de salih amellerinin tartısı, Allahı birlemediği ve peygamberine iman etmediği ve Allahın emir ve yasaklarına uymadığı için hafif gelecek olursa işte bunlar, Allahın lutfedeceği büyük sevap ve ikramlara karşı kendilerini zarara sokmuş olurlar. Bunun sebebi ise bunların, Allahın, delillerini ve ayetlerini inkar ederek onlara karşı haksız davranmalarıdır. Bu hususta diğer ayetlerde de buyurulmaktadır ki: "Kimlerin tartısı ağır gelirse işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." Kimilerin tartıları da hafif gelirse işte onlar, kendilerini ziyana sokanlardır. Cehennemde ebediyyen kalacaklardır."(15)

"O gün sevap tartısı ağır gelen, razı olacağı bir hayat içindedir. Sevap tartısı hafif gelenlerin ise kucağına sığınacağı anası, bir uçurumdur."(16)

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz ki sizi, yeryüzüne yerleştirdik. Orada sizin için geçim imkânları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.

(14) Yasin Suresi, 36/65
(15) Müminun suresi, 40/102-103
(16) Karia suresi, 101/6-9

Ey insanlar, biz, yeryüzüne sizler için bir karargâh, bir beşik kıldık. Sizler için orada hayatınızı sürdüreceğiniz yiyecekler ve içecekler yarattık.Buna rağmen ne de az şükrediyorsunuz.

* Allah Teâlâ insanları, sadece kendisine kulluk etmeleri için yaratmış, yeryüzünü onlar için karargbah yapmış ve orada onlara yetecek her türlü nimeti var etmiştir ki o nimetlerden faydalansınlar ve rablerine gereği gibi kulluk etsinler. Fakat insanoğlu yaratılış gayesini unutarak nankörlük etmiştir. Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyuruluyor:

"Allah, istediğiniz herşeyden size verdi. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan, çok zalim ve çok nankördür."(17)

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِـَٔادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿١١﴾

11- Şüphesiz ki sizi yarattık sonra size şekil verdik sonra Meleklere" Âdeme secde edin." dedik. Derhal secde ettiler, İblis hariç. O secde edenlerden olmadı.

Ey insanlar, biz atanız Âdemi topraktan yarattık. Sonra ona şekil verdik. Böylece sizi de yaratıp şeklinizi vermiş olduk. Sonra Meleklere: "Âdeme saygı secdesi edin." dedik. Meleklerin hepsi de secde ettiler İblis hariç. O, Âdeme secde edenlerden olmadı.

Müfessirler bu âyetin "Şüphesiz ki sizi yarattık. Sonra size şekil verdik" bölümündeki "Sizi" ifadesinden kimin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Rebi b. Enes, Süddi, Katade ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre bu ayetteki "Sizi" ifadesinden maksat, Hz. Adem ve devamındaki "Size" ifadesinden maksat da, Hz. Âdemin soyundan gelenlerdir. Bunlara göre ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz, atanız olan Âdemi dolayısıyle onun sulbünde sizi yarattık, onun soyundan gelen sizlere de annenizin karnında şekil verdik."

b- İkrime ve A'meşe göre bu âyetteki "Sizi" ve "Size" ifadelerini beyan eden her iki (كُمْ) zamirinden maksat da, insanlardır. Ve ayetin manası

(17) İbrahim suresi, 14/34

şöyledir: "Şüphesiz ki biz sizi, babalarınızın sulbünde yarattık ve sizlere, annenizin karnında şekil verdik"

c- Mücahide göre ise buradaki zamirlerden birincisinden maksat Hz. Âdem, ikincisinden maksat ise onun sulbünde mevcut olan soyudur ve âyetin manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz Âdemi yarattık sonra size, Âdemin sulbünde iken şekil verdik.»

d- Diğer bir kısım alimlere göre ise burada geçen her iki zamirden de maksat insanlardır. Ayetin manası da şöyledir. "Şüphesiz ki biz sizi, annelerinizin karnında yarattık ve sizlere annenizin rahminde iken şekil verdik. Kulak, göz, el, ayak gibi organlarınızı meydana getirdik.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, her iki zamirin de Hz. Âdeme işaret ettiğini ve ayetin bu bölümünün manasının şöyle olduğunu söyleyen görüştür. "Şüphesiz ki biz, Âdemi yarattık. Ona şekil vererek size de şekil vermiş olduk."

Âyet-i Kerimede Âdem kastedildiği halde "Siz" ve "Size" zamirleri zikredilen hazır bulunan insanlara hitabedilmesi, Arap dilinin yaygın olan usullerinden birinin gereğidir. Zira Arapça'da ataların yaptıkları torunlara isnad edilerek "Siz şöyle şöyle yaptınız" denmesi bir üslup şeklidir. Nitekim Resulullah zamanındaki Yahudilere hitab edilerek atalarının yaptıkları beyan edilmek istenmiş ve şöyle buyrulmuştur. "Bir zaman sizden kesin söz almıştık. Üzerine tur dağını kaldırmıştık. (Size verdiğimize kuvvetle sarılın) demiştik...(18)

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi ayetin devamında "Sonra, meleklere "Âdem'e secde edin" buyrulmasıdır. Arapça'da "sonra" manasına gelen (ثُمَّ) kelimesi, kendisinden sonra zikredilenlerin kendisinden önce zikredilenlerden kesinlike daha sonra meydana geldiklerini ifade eder. Ayet-i Kerime'de, önc eyaratılma olayı sonra da Âdeme meleklerin secde etmelerinin emredildiği zikredildiğine göre, yaratılanların, Âdeme secde emrinden daha önce yaratılmış olmaları gerekmektedir. Hz. Âdeme secde edilmesi emredildiğinde, insanlar henüz yaratılmış olmadıklarından buradaki "Sizi yarattık." Size şekil verdik... ifadelerindeki zamirlerden maksadın Hz. Âdem olduğu ortaya çıkmaktadır.

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾

(18) Bakara suresi, 2/63)

12- Allah: "Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan nedir?" dedi. İblis: "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." dedi.

Allah, İblise; «Âdeme secde etmeni emrettiğim zaman senin ona secde etmene engel olan şey nedir?» dedi. İblis de ona cevaben: "Ben ondan daha üstün ve daha hayırlıyım. Çünkü sen beni ateşten Âdem'i ise çamurdan yarattın. Ateş çamurdan daha üstündür." dedi.

Âyet-i Kerime'de geçen ve "Secde etmek" diye tercüme edilen (أَلَّا تَسْجُدَ) ifadesinin görünürdeki manası, "secde etmemekten" şeklindedir. Buna göre ayete mana verildiği takdirde ayetin bu bölümünün manası şöyle olur: "Sana emrettiğimde seni secde etmemekten alıkoyan nedir?" Görüldüğü gibi, mana böyle kabul edilirse İblis'in secde etmesinden dolayı hesaba çekildiği anlaşılır. Halbuki İblis'in, Âdem'e secde etmemesinden dolayı sorgulandığı bütün nasslarda açıkça ifade edilmiştir. İşte âyetteki bu kapalılıktan dolayı müfessirler bu âyeti çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Bazı Basralı lügat âlimlerine göre ayette geçen (أَلَّا تَسْجُدَ) ifadesindeki (لَا) harfi zaiddir, olumsuzluk manası ifade etmemektedir. Bu durum Arapça'da kullanılan bir üsluptur. Bu sebeple ayetin bu bölümünün manası: "Seni secde etmekten alıkoyan nedir?" şeklindedir.

b- Diğer bir kısım alimlere göre ise ayetin, (أَلَّا تَسْجُدَ) ifadesindeki (لَا) harfi zaid değildir. Ancak bu ifadeden önce geçen (مَنَعَكَ) cümlesindeki (مَنَعَ) fiilinin manası "Engel olmak" değil "söylemek"tir. Bu nedenle ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Sana emrettiğim zaman Âdeme secde etmemeni sana kim söyledi?" Arapçada bu fiil, "söylemek" manasına kullanıldığı zaman, bundan sonra (أَنْ) edatı zikredilir. Bu ayette de durum böyle olmuştur.

c- Diğer bir kısım alimlere göre buradaki (لَا) harfi zaid değildir. Fakat (مَنَعَ) fiilinin manası "Mecbur olmak" demektir. Ayetin manası ise: "Seni Âdeme secde etmemeye mecbur eden sebep nedir?" şeklindedir.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan söz, bu ayette, belli bir ifadenin mahzuf olduğunu söylemek ve mahzufun da (أَحْوَجَكَ) "muhtaç kıldı" fiili olduğunu ifade etmektir. Yani, bu ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Ey İblis, Âdeme secde etmeni emrettiğim zaman, secde etmene engel olan ve seni, secde etmemeye zorlayan şey nedir? Bu görüşü tercih edişimizin sebebi, Allah'ın kelamında her hangi bir şeyin zaid olduğunu ve bir mana taşımadığını söylemekten kaçınmaktır. (مَنَعَ) fiilinin buradaki şekliyle, "söylemek" manasına gelmesi de üslup itibariyle uygun değildir. Bu nedenle ayette

manayı tamamlayacak bir ifadenin mahzuf olduğunu söylemek isabetli olan bir görüştür. Zira muhataplar bu mahzuf olan cümleyi, ayetin akışından anlayabilirler.

Âyet-i Kerime'de İblisin, Allah Teâlâ'nın sorusuna şu cevabı verdiği zikredilmektedir. "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın." İblis Ademe secde etmemesinin gerekçesi olarak kendisinin yaratıldığı ateşin, Âdem'in yaratıldığı topraktan daha üstün olduğunu söylemiş, böylece hakkı idrak edememiş ve doğru yoldan sapmıştır. Zira ateş cevherinin hafif, körü körüne yayılan, dalgalanan ve yukarı doğru yükselen bir cevher olduğu malumdur. İşte İblis'te bulunan bu cevher onu, Allah'ın, levh-i mahfuzunda isyankâr biri olacağı tescil edildiği üzere Âdem'e secde etmekten kibirlenmeye, onu hafife almaya sevk etmiş böylece kendi kendini yeyip bitiren bir ateş gibi helake sürüklemiştir. Toprak cevherinin ise, istikrarlı oturaklı, yumuşak, edepli, kararlı bir cevher olduğu malumdur. İşte Âdem'de bulunan bu cevher, onun, levh-i mahfuzda mes'ud bir kimse olacağı tescil edildiği üzere Âdemi, hata yapmasından sonra tevbe etmeye ve rabbinden af ve mağfiret dilemeye sevketmiştir.

İşte Hasan-ı Basri ile İbn-i Sîrin'in "İlk kıyası yapan İblis'tir." sözleri bu türden olan yanlış kıyası ifade etmektedir. Hz. Âdem'in, İblis'ten üstün olduğu muhakkaktır. Çünkü Allah Teâlâ onun bizzat kendi eliyle yaratmış, ona kendi rahundan üflemiş, ona melekleri secde ettirmiş, her şeyin ismini öğretmiş ve diğer bir çok özellikler vermiştir. Fakat ahmak İblis bütün bunları görememiş, kendisinin, ateşten yaratılması, Âdem'in de topraktan yaratılması dolayısiyle ondan üstün olduğuna delil getirmek istemiştir. Halbu ki o, her ikisinin de yaratıldıkları maddeler bakımından da Âdemden üstün değildir. Ayrıca Âdem'e yaratıldığı cevherin dışında bir çok üstünlük verilmiştir. Bu durumda nasıl olur da İblis ondan üstün olabilir?

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾

13- Allah dedi: "Öyleyse in oradan. Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık cünkü sen, âdilerdensin."

Allah, İblis'e "Cennletten in. Senin cennette kibirlenmeye hakkın yoktur. Cennette olan kimse kibirlenemez. Cennetten çık. Çünkü sen, zelil ve âdi kılınanlandansın." dedi.

* Müfessirlerin çoğunluğu, İblise "İn oradan" diye hitabeden cümleyi izah ederken buranın cennet olduğunu ve dolayısiyle İblis'in cennetten indirildiğini söylemişler buna mukabil bazıları da oranın, göklerde İblise ait bir makam olduğunu ve oradan indirildiğini söylemişlerdir.

قَالَ أَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾

قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

14- İblis dedi: "Bari, insanların diriliceği güne kadar bana mühlet ver."

15- Allah da "Sen, mühlet verilenlerdensin" dedi.

* İblis, Allah Teâlâ'dan, kıyamette insanların dirileceği güne kadar kendisine mühlet vermesini istedi. Ona bu isteği tam olarak verilmedi. Eğer verilecek olsaydı ebedî olarak yaşayacak ve hiç ölmeyecekti. Çünkü insanlar dirildikten sonra artık bir daha ölüm yoktur. Bu sebeple Allah Teâlâ İblise "... Sen, vakti tayin edilen bir güne mühlet verilenlerdensin." dedi. (19) İşte, İblis'in öleceği o gün, sur'a birinci üfleniş günüdür. O günde göklerde ve yerde bulunan herkes, bayılıp yere düşecek ve ölecektir. İblis de bu ölecek kimselerden biridir.

Eğer denilecek olursa ki "Birinci Sur'un üflenişine kadar kendilerine mühlet verilen başka kimseler varmı ki, ayet-i kerimede İblise" "Sen de o güne kadar mühlet verilenlerden birisin." denmiştir? Cevaben denilir ki "Evet birinci, sur'un üflenmesinden önce hayatta bulunup ta o anda ölecek olanlar o ana kadar yaşamış olanlardır. İblis de bunlardan biri olacaktır.

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

16- İblis: "Benim azama hükmettiğin için, senin doğru yolunda, kullarının önünü keseceğim.

İblis dedi ki: "Beni saptırman sebebiyle insanoğlunu sana ibadet ve itaatten alıkoyacağım. Senin beni saptırdığın gibi ben de onları saptıracağım."

(19) Hicr suresi, 15/37-38)

* Âyet-i Kerime'de eçen ve "Azmama hükmettin" diye tercüme edilen (فَبِمَا اَغْوَيْتَنِى) ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b.Abbas ve İbn-i Zeyde göre bu ifadenin manası "Beni saptırdığın için" demektir. Başka bir kısım alimlere göre "Beni perişan ettiğin için" demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre "Beni cezalandırdığın için" demektir. Başka bir kısım alimlere göre ise bu ifadenin manası "Senin beni azdırmana yemin olsun ki" demektir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime'nin bu ifadesi kaderi inkâr edenlerin şu iddialarının bâtıl olduğunu gösterir. Onlar derler ki: "Allah, iman etme ve inkâr etme sebeplerini insanlara bırakmıştır. İnsanlar bu sebeplere baş vurarak ya iman eder veya inkâr ederler. İnsanların iman etmelerine aracı olacak sebeplerle inkâr etmelerine vasıta olacak sebepler aynıdır." Evet, onların bu iddiaları fasittir. Şayet onların bu iddiaları doğru olacak olsaydı burada İblis, Allah Teâlâ'ya "Sen beni düzelttiğim için ben, senin doğru yolunda oturup kullarının önünü keseceğim." demiş olurdu. Zira İblis'i saptıran da düzelten de onlara göre aynı sebeplerdir. İblis'in saptırılmassını haber vermesiyle düzeltildiğini haber vermesi aynı şey olur. Aslında ise saptırma ile düzeltme sebepleri farklı şeylerdir. Ve bunlar, Allah'ın elinde olan şeylerdir. Bu sebeple İblis, Allah Teâlâ'ya hitabederek "Senin, beni saptırman yüzünden" ifadesini kullanmıştır. Muhammed b. Ka'b el-Kurezi bu noktaya işaret ederek bu âyetin izahında şunu söylemiştir. "Allah kaderi inkâr edenleri kahretsin. İblis, Allah'ı onlardan daha iyi biliyor."

Âyet-i Kerime'de geçen ve "Senin doğru yolun" diye tercüme edilen (صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ) ifadesinden maksat Allah'ın gerçek dini olan İslâmdır. İblis kulları, Allah'ın dininden, ona ibadet ve itaatten saptıracağını söylemiştir. Evet, İblisin işi budur.

Sebre b. Ebi Fâkih diyor ki:

عَنْ سَبْرَةَ بْنِ اَبِى فَاكِهٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ انَّ الشَّيْطَانَ قَعَدَ لِاَبْنِ ادَمَ بِاَطْرُقِهِ فَقَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْاِسْلَامِ فَقَالَ تُسْلِمُ وَتَذَرُ دِينَكَ وَدِينَ آبَائِكَ وَآبَاءِ اَبِيكَ فَعَصَاهُ فَاَسْلَمَ ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ تُهَاجِرُ وَتَدَعُ اَرْضَكَ وَسَمَاءَكَ وَاِنَّمَا مَثَلُ الْمُهَاجِرِ كَمَثَلِ الْفَرَسِ فِى الطِّوَلِ فَعَصَاهُ فَهَاجَرَ ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْجِهَادِ فَقَالَ تُجَاهِدُ فَهُوَ جَهْدُ النَّفْسِ وَالْمَالِ فَتُقَاتِلُ فَتُقْتَلُ

فَتُنْكَحُ الْمَرْأَةُ وَيُقْسَمُ الْمَالُ فَعَصَاهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ كَانَ حَقّاً عَلَىٰ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ قُتِلَ كَانَ حَقّاً عَلَىٰ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَاِنْ غَرِقَ كَانَ حَقّاً عَلَىٰ اللهِ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ وَقَصَتْهُ دَابَّتُهُ كَانَ حَقّاً عَلَىٰ اللهِ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ .

" Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim. "Şüphesiz ki Şeytan, insanoğlunun yollarını keser. Evvela Müslüman olma yolunu keser ve ona şöyle der: "Müslüman olup ta kendi dinini, babalarının ve atalarının dinini mi bırakacaksın?" Fakat kişi onu reddeder ve Müslüman olur. Sonra Şeytan İnsanoğlunun hicret etme yolunu keser ve ona "Hicret edip yurdunun topraklarını ve gökyüzünü (ufuklarını) terk mi edeceksin? Zira hicret edip başka yere giden kimse, otlaktaki ipe bağlı at'a benzer. (Gittiği yabancı ülkede hürrriyeti kısıtlıdır) İnsanoğlu ise ona karşı gelir hicret eder. Sonra Şeytan onun cihad etme yolunu keser ve ona: "Cihad edip te malını ve canını zarara sokacaksın, savaşacaksın, öldürüleceksin, karını başkaları alcak ve malın bülüşülecektir." der. İnsanoğlu onun bu sözlerini reddeder ve cihadını yapar."

Peygamber efendimiz sözlerine devamla buyurdu ki: "İnsanoğlundan kim böyle yapar da ölürse onu, Allah'ın cennete koyması haktır. Şayet öldürülürse yine Allahın onu cennete koyması haktır. O kişi boğularak ölse de Allah'ın onu cennete koyması haktır. Yahut hayvanı kendisi düşürerek öldürse de yine Allah'ın onu cennete koyması haktır."[20]

Avn b. Abdullah'a göre ise burada zikredilen "Senin doğru yolun"dan maksat Mekke'nin yoludur. İblis Allah'ın kullarının, Mekke'ye gitmelerine engel olacağını söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Her ne kadar Avn'ın söylediği yol da Allah'ın doğru yollarından biri ise de o yolların hepsini kapsamamaktadır. Ayet-i Kerime'de İblis'in genel bir ifade ile, insanları Allah'ın yolundan alıkoyacağı zikredildiğinden ve bu yol hakkında Resulullah'tan da hadis rivayet edildiğinden bunu "Hak Yol" olarak izah etmek daha isabetlidir. Nitekim Mücahid de, buradaki Yol'dan maksadın, hak yol olduğunu söylemiştir. Zaten Şeytan, insanları Allah'a yaklaştıracak herhangi bir yolun başında durup onları oradan saptırmaktan geri durmaz. Aksine bütün gayretlerini harcar.

(20) Nese-i K.el-Cihad bab: 19 / Ahmed b. Hanbel, Müsned: C:3, S.483.

ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ ۖ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَٰكِرِينَ ﴿١٧﴾

17- Sonra onlara, önlerinden arkalarından, sağlarından sollarından sokulacağım. Böylece çoğunu şükredenler olarak bulmayacaksın" dedi.

İblis devam ederek şöyle demiştir: "Sonra Âdemoğullarına hak ve bâtıl olan her yönden sokulacağın. Onları, âhlirettleri hakkında şüpheye düşüreceğim. Dünyayı kendilerine süslü göstereceğim. İyiliklerden nefret ettireceğim. Kötülüklere teşvik edeceğim. Sen de onların çoğunu nimetlerine karşı sana şükredenler ve seni birleyenler olarak bulmayacaksın.

Müfessirler, bu âyeti kerimede geçen "Ön, arka, sağ ve sol" ifadelerinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen bir görüşe göre bu ayette zikredilen ön'den maksat, ahiret Arka'dan maksat, dünya, Sağ'da maksat, dini hükümler ve sevaplar, So'ldan maksat ise, isyanlar ve kötü amellerdir."

Bu izaha göre şeytan şöyle demiştir: "Ben insanlara âhiretleri hususunda sokulacağım. Ölümden sonra dirilme, hesaba çekilme, cennet ve cehenneme konulma hususunda onları şüpheye düşüreceğim. Ben insanlara dünyaları hususunda da sokulacağım. Dünyayı onlara sevdirip yaldızlı göstereceğim. Böylece onları dünyaya daldıracağım. Yine ben insanlara dinleri ve salih amelleri hususunda da sokulacağım. Onları, iyilik yapmaktan engellemeye çalışacağım.Ben insanlara, kötü ameller hususunda da sokulacağım. Onları, kötü amellere çağıracağım ve o amelleri süslü göstereceğim.

b- Yine Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehâi, Hakem, Süddî ve İbn- Cüreyc'den nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen Ön'den maksat dünya, Arka'dan maksat âhiret, Sağ'dan maksat hakikat ve salih ameller, Sol'dan maksat ise bâtıl ve kötü amellerdir. Şeytan bunların hepsi hakkında insanları saptıracağını söylemektedir.

c- Mücahide göre ise baradaki Ön ve Sağ ifadelerinden maksat, görünen yönler, Arkak ve Sol ifadelerinden maksat ise, görünmeyen yönler demektir. Bu izaha göre de şeytan, insanlara görünen ve görünmeyen her yerden sokulacağını sölmeşitir.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden doğru olanı, bu ifadelerin manasının şöyle olduğunu söyleyen görüştür. "Şeytan demiştir ki "Ben insanlara, bütün hak ve bâtıl yönlerden sokulacağım. Onları hak'tan alıkoyup batılı ise süsleyeceğim."

Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Şeytan insanlara üstten sokulacağını zikretmemiştir. Zira o yönden kullara Allah'ın rahmeti gelmektedir."

Âyet-i kerime'nin sonunda "Çoğunu şükredenler olarak bulmayacaksın." buyurulmaktadır. Kulların Allah'a şükrü, Allah'ın birliğini ikrar edip emir ve yasaklarına uymalarıdır. Nitekim, Abdullah b. Abbas, buradaki "Şükredenler" ifadesini, "Allah'ı birleyenler" şeklinde izah etmiştir.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا ۖ لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

18- Allah dedi "Horlanmış ve kovulmuş olarak CennetTen çık. Yemin olsun ki sana tabi olanlarla birlikte cehennemi sizinle dolduracağım."

Allah İblise dedi ki: "Horlanmış ve kovulmuş olarak cennetten çık. Yemin olsun ki Âdemoğullarından sana kim itaat ederse, cehennemi seninle ve onlarla birlikte dolduracağım.

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ bu ayet-i kerime'leriyle kullarını onların ve kendisinin düşmanı olan İblis'in düşmanlığına karşı uyarmakta ve onun bu düşmanlığının çok eskiye dayandığını beyan etmektedir ki kulları şeytanın vesvese-lerinden kaçınıp kendisinin emirlerine yönelsinler.

* Bu hususta diğer ayetlerde de buyuruluyor ki:

"Allah şöyle dedi: "Haydi git, Âdemin soyundan sana kim uyarsa, cezanız cehennemdir. Bu yeterli bir cezadır."

"Onlardan gücünün yettiklerini evsvesenle bana karşı tahrik edip yoldan çıkar. Atlı ve yayalarını toplayarak bütün oyunlarını ortaya koy. Onlara, mal ve çocçuklarında ortak ol. Asılsız vaadlerde bulun. Aslında Şeytan, kendisine uyanlara aldatıcı vaadlerde bulunmaktan başka bir şey yapamaz."

" Şüphesiz ki senin, salih kullarım üzerindne hiçbir nüfuzun yoktur. Rabbin vekil olarak yeter."(21)

(21) İsra suresi, 17/63-65

وَيَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾

19- Ey Âdem, sen ve zevcen cennette kalın. Dilediğiniz yerden yeyin. Faka şu ağaca yaklaşmayın. Sonnra zalimlerden olursunuz."

Allah Âdeme dedikİ: "Ey Âdem, sen ve eşin Havva Cennette kalın. Cennet nimetlerinden dilediğiniz yerden yeyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Aksi takdirde Allah'ın emrine karşı gelen zalimlerden olursunuz.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ ٱلْخَٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾

20- Şeytan onlara, kendilerine görünmeyen avret yerlerini göstermek için vevese verdi. Ve şöyle dedi: "Rabbiniz size bu ağacı, sadece, ikiniz de Melek olmayasınız veya cennette ebedi olarak kalmayasınız diye yasakladı."

Şeytan, Adem ve Havva'ya, içinde bulundukları nimetlerden mahrum etmek ve elbiselerinden soyundurarak örtülü olan avret yerlerini açığa çıkarmak için tuzaklar kurarak vesvese verdi. Ve şöyle dedi: "Rabbiniz size bu ağacı, sadece, ikiniz de Melek olmayasınız veya cennette ebedi olarak kalmayasınız diye yasakladı."

Âyet-i kerimede geçen ve "Olmayasınız" diye tercüme edilen (أَلَّا أَنْ تَكُونَا) ifadesinin görünürdeki manası, "Olasınız" şeklindedir. Olumsuzluk ifadesi zikredilmemiştir. Ancak Arapça'da bu gibi ifadelerde olumsuzluk ifade eden (لَا) edatının düşürülmesi, uygulanan bir kuraldır. Burada da bu kuralın gereği bu edat düşmüştr. Fakat manası mevcuttur. Nitekim Nisa suresi'nin yüz yetmiş altıncı ayetinin en son cümlesinde de bu edat düşürülmüş ve cümle şöyle olmuştur. (أَنْ تَضِلُّوا) halbuki cümlenin aslı (أَنْ لَا تَضِلُّوا)'dür. Cümleye mana verilirken bu harfin varlığı da kabul edilir ve "Sapıklığa düşmemeniz için" şeklinde izah edilir.

وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّى لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾

21- Ayrıca onlara: Şüphesiz ki ben, size, nasihat edenlerdenim." diye yemin etti.

* Şeytan, Âdem ile Havva'ya: "Ben sizden önce yaratıldım. Bu işleri sizden daha iyi bilirim. Bana tâbi olun size doğru yolu göstereyim." diye vesvese verdi. Ve bu hususta doğru söylediğine dair de Allah'a yemin ederek aldanmalarına vesile oldu. Zira onlar, herhangi bir kimsenin, yalan yere Allah adına yemin edebileceğini tahmin etmiyorlardı.

فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ ۚ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ
إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾

22- Böylece onları aldatarak, ağaçtan yemeye sevketti. Ve o ağacın meyvesinden tadınca avret yerleri onlara göründü. Başladılar cennet yapraklarıyla ayıp yerlerini örtmeye. Bunun üzerine rableri onlara şöyle nida etti: "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedim mi? Ve size Size, şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır» deme dim?»

Şeytan, Âdem ve Havvayı aldatarak ağacı onlara gösterdi. Onlar da ağacın meyvesinden yeyince avret yerleri açıldı. Bunun üzerine Âdem ve Havva, avret mahallerini kapatmak için cennet ağaçlarının yapraklarını toplamaya başladılar. Bunun üzerine rableri onlara şöyle nida etti: "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedim mi? Ve size "Şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır." demedim mi?"

Abdullah b. Abbas bu ayetin izahında diyor ki: "Allah'ın Âdem' ve zevcesine yasaklamış olduğu ağaçtan maksat, başaktır. Âdem ile Havva bundan yeyince avret mahalleri açığa çıktı. Onların avret mahallerini, tırnak şeklinde kabuklar örtüyordu. Âdem ve Havva, cennetteki incir ağacının yapraklarını alıp avret mahallerine yapıştırmaya başladılar. Âdem cennette gerisin geri gitmeye

başladı. Cennet ağaçlarından bir ağaç onu yakaladı. Allah ona "Ey Âdem benden mi kaçıyorsun." dedi. Âdem şöyle cevap verdi: "Hayır, fakat senden utandım ey rabbim." Allah "Benim cennette sana bahşettiğim ve serbest kıldığım şeyler, sana haram kıldığım şeyin dışında kafi gelmiyor muydu?" dedi. Âdem "Evet rabbim, kafi geliyordu. Fakat senin izzetine yemin olsun ki, herhangi bir kimsenin senin adına yalan yere yemin edeceğini sanmıyordum." diye cevap verdi. Abdullah b. Abbas diyor ki: "O yemin de "Yemin olsun ki ben size nasihat edenlerdenim" sözüdür. Bunun üzerine Allah buyurdu ki: "İzzetime yemin olsun ki seni yeryüzüne indireceğim. Ondan sonra geçimini zorlukla sağlayacaksın." Böylece Âdem cennetten indirildi. O ve Havva cennette bol rızıklar yiyorlardı. İkisi de, bol olmayan yiyicek ve içeceklerin içine indirildiler. Ona demiri işleme sanatı öğretildi. Ekin ekmesi emredildi. O da toprakları sürdü, ekti, suladı. Mahsuller yetişince de biçti, dövdü, savurdu, öğüttü, hamur yoğurdu, ekmek yaptı sonra onu yedi. Ancak bu duruma alışıncaya kadar bir tıkım sıkıntılar çekti.

Âyet-i kerime'de Hz. Âdem ile Havva'nın yasaklanan ağaçtan yemeleri üzerine, avret mahallerinin görünür hale geldiği zikredilmektedir. Onlar bu ağaçtan yemeden evvel, avret mahallerinin örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Onların avret mahallerini örten bu elbisenin ne olduğu hakkında iki görüş zikredilmiştir.

Vehb b. Münebbih ve diğer bir kısım alimlere göre bu elbise bir nur idi ve onların avret mahallerini örtüyordu.

Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre ise bu elbise tırnak idi.

Ayet-i kerimenin devamında "Rabbi onlara "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedin mi? Ve "Şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır." demedim mi? dedi." buyurulmaktadır.

Muhammed b. Kays, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir. "Allah Teâlâ Âdeme, "Niçin bu ağaçtan yedin? Ben bunu sana yasaklamıştım." dedi. Âdem de: "Ey rabbim, onu bana Havva yedirdi" dedi. Allah Teâla Havvaya: "Sen niçin ona bunu yedirdin?" diye sordu. Havva da: "Bana yılan emretti." dedi. Allah Teâlâ Yılna: Havva'ya bunu neden emrettin?.. diye sordu. Yılan da: Onu bana İblis emretti." dedi. Allah Teâlâ da: "İblis kavulmuştur, lanete uğratılmıştır. Sen de ey Havva, ağacı kanattığın gibi her ay kanayacaksın. Sana gelince ey yılan, senin ayaklarını keseceğim. Yüzüstü sürükleneceksin. Seni görenler kafanı ezecekler. Birbirinize düşman olarak inin." buyurdu.

Abdullah b. Abbas da diyor ki: "Âdem ağaçtan yeyince Allah Teâlâ ona: "Sana yasaklamış olduğum ağaçtan niçin yedin?" diye sordu. Âdem de: "Onu bana Havva emretti." dedi. Allah Teâlâ: "Ben Havvayı zorluklarla gebe kalması

ve zorluklarla doğurmasıyla cezalandırdınm." buyurdu. Bunun üzerine Havva ağladı. O anda ona "Ağlama, sana ve çocuğuna verildi." denildi.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

23- Âdem ve zevcesi rablerine şöyle yalvardılar: "Ey rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, şüphesiz hüsrana uğrayanlardan oluruz."

Allah Teâlâ bu ayet-i Kerime'de, Hz. Âdem ve Havva'nın uyarılmalarından sonra ne cevap verdiklerini beyan etiyor, onların, günah işlediklerini itiraf ederek kendisinden, affedilmelerini dilediklerini haber veriyor. Halbuki mel'un İblis, bunlar gibi yapmamış, hatasını itiraf ederek bağışlanmasını dileme yerine, kendisine mühlet verilmesini istemiştir. Allah Teâlâ'da onların her ikisine de istediklerini vermiştir.

* Âdamin bu yalvarması, rabbinden almış olduğu kelimelerledir. "Âdem rabbinden kelimeler aldı. Günahının bağışlanmasını istedi. Allah da tevbesini kabul etti. Şüphesiz Allah, tevbeleri çokça kabul edendir, merhamet sahibidir."[22] Âyet-i Kerimesi buna işaret etmektedir.

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

24- Allah dedi "Bir kısımsız diğer birkısmınıza düşman olarak cennetten inin. Yeryüzünde sizin için bir müddete kadar yerleşme ve geçinme vardır."

Allah Âdeme, Havva'ya onların soylarından geleceklere, İblis'e ve onun soyundan olanlara ve yılana dedi ki: "Birbirinize düşman olarak yeryüzüne inin. Yeryüzünde, sizlerin karar kılacağınız ve yatıp kalkacağınız yerler vardır ve hayatınızın sonuna kadar sizi geçindirecek şeyler mevcuttur."

Ayette geçen ve "Yerleşme" diye tercüme edilen (مُسْتَقَرٌّ) kelimesi, Ebul Âliye tarafından "Karargah" diye izah edilmiş, Abdullah b. Abbas

(22) Bakara suresi, 2/97

tarafından ise "Kabir" olarak açıklanmıştır. Taberi, âyetin umum ifadesinin, yeryüzünün hem diriler hem de ölüler için karargah kılındığını ifade ettiğini söylemenin daha evla olduğunu beyan etmiştir.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

25- Yine şöyle dedi: "Orada yaşayacasınız, orada öleceksiniz ve tekrar oradan diriltilip çıkarılacaksınız."

* Yine Allah dedi ki: Hayatınız yeryüzünde geçecek, ölümüz yeryüzünde olacak, kıyamette hesaba çekilmeniz için de oradan çıkarılıp diriltileceksiniz.

Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır:

"Biz, sizin aslınızı topraktan yarattık. Öldükten sonra sizi oraya döndürürüz. Kıyamet günü de oradan tekrar çıkaracağız."(23)

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

26- Ey Âdemoğulları, sizin için, avret yerinizi örtecek elbise ve ziynet eşyası yarattık. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır. İşte bu, Allah'ın delillerindendir. Gerekir ki ibret alırlar.

Ey Âdemoğulları, size, avret yerlerinizi örtecek elbiseler, sıkıntısız ve genişçe yaşamınızı sağlayacak mallar verdik. Allah'ın yasaklarından kaçınıp, emirlerine itaat ederek takvaya bürünmeniz, sizin için, avret mahallerinizi örten elbiselerden daha hayırlıdır. Bu elbise ve mallar, Allah'ın, varlığını gösteren delillerindendir. Gerekir ki ibret alır, bâtılı bırakıp hakka yönelirler.

Âyet-i kerimede, insanların, avret mahallerini örtmeleri için, Allah Teâlâ'nın, kullarına elbise nimetini lutfettiği zikredilmektedir. Cahiliye döneminde, Araplardan bir kısım insanlar, Kâbeyi tavaf ederken, her zaman giydik-

(23) Taha suresi, 20/55

leri elbiselerini çıkarır çıplak olarak tavaf yaparlardı. Âyet-i Kerime böyle yapanları uyararak, avret mahallerin örtmeleri için kendilerine elbiseler verdiğini beyan etmektedir.

Ayet-i kerimede geçen ve "Zinet eşyası" şeklinde tercüme edilen (رِيشًا) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi, Urve b. Zübeyr ve Dehhaktan nakledilen bir görüşe göre "Mal" demektir. Buna göre, ayetin bu bölümünün manası: "Sizin için elbiseler ve mal var ettik." demektir.

Yine Abdullah b. Abbas ve Mabed el-Cüheniden, nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimenin manası "Elbiseler" ve "Müreffeh hayat" demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise bu kelimenin manası "Güzellik" demektir.

Taberi diyor ki: (رِيشًا) kelimesinin asıl manası "Geçimlik ve mal" demektir. Bazan bunu Araplar, diğer mallar dışında sadece "Elbise" anlamında kullanırlar. Bazan da "Bolluk ve müreffeh yaşantı" manasınnda kullanırlar.(24)

Âyette zikredilen "Takva elbisesi"nden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Katade ve İbn-i Cüreyce göre burada zikredilen "Takva elbisesi"nden maksat iman'dır.

b- Mabed el-Cüheniye göre "Haya ve edep"tir.

c) Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre "Salih amel"dir.

d- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe ve Hz. Osman'a göre "Güzel kıyafet"tir.

e- Urve b. Zübeyre göre "Allah korkusu"dur.

f- İbn-i Zeyde göre ise "Avret mahallini örtmek"tir. Zira, Allah'tan korkan, avret mahallini örter ve böylece takva elbisesini giymiş olur.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimede geçen (وَلِبَاسُ) kelimesi çeşitli gramer kaideleri gözönünde bulundurularak iki şekilde okunmuştur.

a- Bu kelimenin sonu (وَلِبَاسُ) şeklinde ötre okunmuştur. Bu kıraata göre âyetin manası şöyledir: "Ey Âdemoğulları, sizin bilmiş olduğunuz bu takva elbisesi sizin için, avret mahallerinizi örten elbiselerden ve sizin için ya-

(24) İbn-i Kesir ise bu kelimenin "Süslü elbise" manasına geldiğini söylemekte ve şöyle demektedir: "Normal elbise insanın avret mahallerini örten elbisedir." "Riyş" ise süslü elbise, süslemek ve güzelleşmek için giyilen elbisedir. Normal elbise zaruri eşyalardan sayılırken, süs elbisesi olan "Riyş" lüks eşyalardan sayılmıştır. Allah, kullarına, zaruri olanların üstünde de nimetler vermiş ve bu itibarla düşünüp ibret almalarını istemiştir.

rattığımız mal ve süslerden daha hayırlıdır. Siz bu takva elbisesini giyin.

b- Bu kelimenin sonu (وَلِبَاسَ) şeklinde üstün okunmuştur. Bu kıraata göre ise ayetin manası şöyledir. "Ey Âdemoğulları, biz sizin için, avret mahallerinizi örten elbiseler mal ve süs eşyaları ve takva elbisesi indirdik. İşte bizim size indirdiğimiz bu şeyler, Kâbeyi tavaf ederken soyunup ta çıplak şekilde tavaf etmenizden" Sizin için daha hayırlıdır. O halde Allah'tan korkun. Allah'ın sizi rızıklandırdığı bu şeyleri geyin, elbiselerinizden soyunmak suretiyle şeytana itaat etmeyin. Çünkü şeytan, bu davranışıyla sizi alaya alıyor, atanız Âdem ve Havvayı, Allah'ın kendilerine giydirdiği elbiseden soyundurarak onları aldattığı gibi sizi de böylece aldatmak istiyor.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu son kıraat şekli ayetin manasının daha sıhhatli bir şekilde ifade ettiği için daha isabetlidir. Nitekim bundan sonra gelen ayetin manası da bu ayeti, son kıraat şekliyle izah etmenin daha münasip olduğunu ifade etmektedir.

Müfessirlerin, takva elbisesi hakkında beyan ettikleri görüşlere gelince; "Onlardan doğru olanı, takva elbisesinden maksadın, nefislerin ve kalblerin, Allah korkusunu hissetmeleri ve bunun icabı olarak ta emirlerini tutup yasaklarından kaçınmalarıdır." diyen görüştür. Takva elbisesi bu manada alındığı takdirde, iman da, salih ameli de hayayı da, Allah korkusunu da ve güzel kıyafetli olmayı da ifade etmiş olur, Zira, Allah'tan korkan, ona iman etmiş olur. Emirlerini tutar, ondan çekinir, her yerde onun, kendisini gözetlediğini düşünür. Diğer kulların onun kusurunu görmelerinden utanır. Böyle olan kimsede de güzelliğin eserleri, hem şekilde hem de ruhda görülür.

Allah teala, nefislerin ve kalblerin, kendisinden korkmalarını, kişinin üzerine giydiği bir elbiseye benzetmiştir. Zira insa kendisini maddi tehlikelere karşı elbise ile koruduğu gibi manevi tehlikelere karşı da Allah korkusunu hissetmeyle korur.

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا
لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا ۗ إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

27- Ey Âdemoğulları, Şeytan, ana va babanızı (Âdem ile Havva'ya) avret yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini soyarak cennetten çı-

kardığı gibi sizi de altmasın. Çünkü Şeytan ve kabilesi, sizin onları göremediğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz ki biz, Şeytanları, iman etmeyenlerin dostları yaptık.

Ey Âldemoğulları, sakın Şeytan iki atanızı, kendilerine avret mahallerini göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizleri de aldatmasın. Çünkü Şeytan ve kabilesi, sizin onları göremediğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz ki biz Şeytanı, müminlerin değil ancak kafirlerin dostları kılmışızdır.

Âyet-i kerimede, Şeytanın, Hz. Âdem ile Havva'nın elbiselerini soyduğu zikredilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi müfessirler soyulan bu elbiselerin ne olduğu hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- İkrime ve Abdullah b. Abbas'a göre Hz. Âdem ile Havva'nın bu elbiseleri tırnak idi. Ebul Cevze, Abdullah b. Abbas'ın bu hususta şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Âdem ile Havva, yasaklanan ağaçtan yiyerek hata işleyince onların, tırnaktan olan elbiseleri soyuldu ve bugün var olan tırnaklar, bir hatırlatma ve süs olarak bırakıldı.

İkrime de demiştir ki: "Âdem ile Havva'nın elbiseleri olan tırnaklar soyulurken bugün mevcut olan tırnaklar soyulmadan önce Âdem tevbe etti böylece bu tırnaklar kaldı.

Vehb b. Münebbihe göre ise Hz. Âdem ile Havva'nın cennetteki elbiseleri, avret mahalleri örtemi bir nur idi. Onlar, birbirlerinin avret mahallerini göremiyorlardı.

Mücahide göre ise, onların bu elbiseleri, Allah korkusuydu.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: Âdem ile Havva'nın, avret mahallerini örten bir vasıtaları vardı. Bu vasıta tırnak da olabilir, nurda olabilir, başka bir şey de olabilir. Bu vasıta'nın ne olduğuna dair kesin bir delil bulunmadığından bunun yukarıda zikredilen görüşlerden herhangi biri olduğunu söylemek ve onlardan birini diğerine tercih etmek isabetli değildir.

Ayet-i kerime'de, Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarılışı ve elbiselerinin soyulması, şeytana nisbet edilmiştir. Halbuki bunları yapan Allah'tır. Olayın Şeytana isnad edilmesinin sebebi, onun, Âdem ile Havva'yı aldatarak bu olayla cezalandırılmalarına sebep olmasıdır. Bu sebeple bazan bu olaya sebep olan şeytana bazan da onu fiilen meydana getiren Allah Teâlâ'ya isna edilmiştir.[25]

(25) Âyet-i Kerime'de belirtildiği gibi, Şeytanın gayelerinden biri de insanın çirkin yerlerini açığa çıkarmak ve ırzına ayaklar altına düşürmektir. Şeytanın günümüzdeki taraftarları da aynı gayeleri gütmektedirler. Medeniyet ve olgunluk adına kamdınları açılmaya, namahrem erkeklerle karışmaya, İslamın getirdiği ahlak kurallarına karşı çıkmaya davet

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28- Onlar, bir hayasızlık yaptıkları zaman: "Babalarımızı bu yolda bulduk, Allah da bize bunu emretti." dediler. Ey Muhammed, de ki "Şüphesiz ki Allah, hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı söylüyorsunuz.

Bu kâfirler, Kâbeyi tava etmek için çırılçıplak soyunmak veya diğer zamanlarda açılıp saçılmak gibi bir hayasızlık yapap ta ayıplandıkları zaman kendilerini şöyle müdafa ederlerdi. "Biz, atalarımızı da bu hal üzere bulduk. Biz, onlara uyuyoruz. Bize bunu, Allah emretti."

Ey Muhammed, de ki: "Şüphesiz ki Allah, kullarına hayasızlığı ve çirkin işleri emretmez." Bu hayasızlıkları bize Allah emretti." diyerek, böyle bir şey dediğini bilmediğiniz halde Allah'a karşı iftirada mı bulunuyorsunuz?

Mücahid, Said b. Cübeyr, Şa'bi, Sü'ddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledildiğine göre bu âyet-i kerime'de geçen, "Hayasızlık"tan maksat. İslam gelmeden önce cahiliye döneminde bir kısım Arapların, giydikleri elbiseleriyle Kâbeyi tavaf etmelerinin caiz olmadığı kanaatıyla arayı orayı çırılçıplak tavaf etmeleridir.

Bu hususta Mücahid diyor ki: "Kâbeyi çıplak olarak tavaf ediyorlar ve "Biz orayı annemizden doğduğumuz gibi tavaf ediyoruz" diyorlardı. Kadınlar, ön taraflarına geniş bir kayış parçası bağlıyorlar ve şöyle diyorlardı. "Bugün bir kısmı veya tümü görünebilir. Fakat ben, görüneni helal yapmıyorum."

Süddi de diyor ki: "Yemen Araplarından bir kabile, Kâbeyi çıplak olarak tavaf ederlerdi. Onlara: "Niçin böyle yapıyorsunuz?" denince de "Atalarımızı bu hal üzere bulduk. Bunu bize Allah emretti." derlerdi. İşte âyet-i kerime bu hususları beyan etmektedir. Mücahid'den nakledilen başka bir rivayete göre kendi-

---

etmekte ve onları kışkırtmaktadırlar. Her çeşit tesettür vasıtlarını kaldırmanın, kadınların İslamî kıyfetten uzaklaştırmanın hedefi malumdur. O da şehevani arzuları kışkırtarak, ırz ve namusları payimal ederek cemiyeti bozmak ve huzursuz etmektir. Yeryüzünde bozgunculuk çıkaran bu mücrimlerin vay haline, kıyamet gününün o dehşetli azabından nasıl kurtulacaklardır.

lerine "Muhafazakârlar." anlamına gelen (حُمْس) "Humus" ismi verilen Kureyşliler dışında diğer bütün Araplar Kâbe'yi tam çıplak olarak tavaf ederlermiş.

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

29- De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her Mescitte yüzlerinizi ona çevirin ve dini sadece ona tahsis ederek ona yalvarın. İlk defa sizi o yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."

Ey Muhammed, o cahillere de ki: "Rabbim bana, adaletli davranmayı ve doğru olmayı emretti. Herhangi bir Mescitte namaz kıldığınız zaman putlara değil Allah'a yönelin. İbadet ve itaatlerinizi sadece ona tahsis ederek ona yalvarın. Zira o sizi ilk defa yoktan var ettiği gibi, ölüp yok olmanızdan sonra, kıyamet gününde tekrar dirilip ona döneceksiniz. Yaptıklarınızdan hesap vereceksiniz."

* Âyete geçen "Yüzlerinizi ona çevirin." ifadesinden neyin kastedildiği hususunda iki görüş vardır. Mücahid ve Süddîye göre âyetin manası: "Her Mescitte yüzünüzü Kâbeye çevirin." demektir. Rebi' b. Enese göre ise âyetin manası: "Herhangi bir Mescitte namaz kıldığınız zaman putlara değil Allah'a yönelin" demektir.

Taberi, âyetin, müşrikleri kasdettiğini ve müşriklerin mabedleri olmadığı için yüzlerini Kâbeye çevirmelerinin söz konusu olmadığını, bu nedenle bu son görüşün tercihe şayan olduğunu ve "Yüzlerini putlara değil Allah'a çevirmelerinin emredildiğini söylemektedir."

Âyet-i kerimenin sonunda "ilk defa sizi o yarattığı gibi yine ona döndürüleceksiniz.» buyurulmaktadır. Bu ifade, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Cabir, Said b. Cübeyr ve Mücahide göre ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Allah sizleri ilk yarattığında iki guruba ayırıp mümin ve kafir olarak yarattığı gibi kıyamette de aynı şekilde iki gurup olarak dirileceksiniz. Müslüman olarak ölen kimse ahirette de müslüman olarak dirilecek, kafir olarak ölen de kafir olarak dirilecektir.

b- Ebul Âliye, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve Süddiye göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Allah yarattıklarını ezeli ilminde nasıl bilmiş ve takdir et-

mişse yaratıklar, Allah'ın o bilgisine göre davranacaklardır. Müm'min olacaklarını bildiği kimselerin mümin olarak doğup mü'min olarak öleceklerdir. Kâfir olacaklarını bildiği kimseler ise, İblis gibi, önce cennetliklerin amellerini işleseler dahi sonunda cehennemlik olarak öleceklerdir.

c- Hasan-ı Basri, Katade, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre bu ifadeden maksat şudur: Allah sizleri, hiç yokken ilk defa nasıl var ettiyse ölüp yok olmanızdan sonra da tekrar dirilip aynı şekilde ona döneceksiniz."

Taberi de bu son görüşü tercih etmiştir. Zira ayet-i kerîme ahirete iman etmeyen müşriklere öldükten sonra dirilmenin gerçekleşeceğini bilidirmeyi kastetmektedir. Sonra dirilmenin gerçekleşeceğini bildirmeyi kasetmektedir. Âhirete iman etmeyen insanlara, mümin veya kâfir olarak dirileceğini bildirmenin bir manası yoktur. Bu nedenle âyetin tekrar dirilmeyi beyan ettiğini söyelemek daha isabetlidir. Resulullah (s.a.v.)'de şu hadis-i şerifinde insanların tekrar dirileceklerini beyan ettikten sonra şu ayeti okumuştur. Bu da bizim izah şeklimizin sıhhatli olduğunu göstermektedir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Sizler, yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolacaksınız. " Sonra Resulullah "varlıkları ilk defa nasıl yarattıysak sonra da öyle dirilteceğiz. Bu bizim vaadimizdir. Şüphesiz biz, vaadimizi mutlaka yerine getirenleriz.»(25/a)

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۗ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ
اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

30- Allah, insanların birkısmını hidayete erdirdi. Bir kısmı da sapıklığı haketti. Çünkü onlar, Allah'ı bırakıp Şeytanları dost ediniyor, bununla beraber kendilerini doğru yolda zannediyorlar.

Allah sizden bir topluluğu hidayete kavuşturdu ve onları salih ameller işlemeye muvaffak kıldı. Onlardan bir fırkanın da sapıklığa düşmesi hak oldu. Çünkü onlar, Allah'ı bırakıp şeytanları dostlar edindiler. Kendilerinin de doğru yolda olduklarını zannederler.

Taberi diyorki: "Bu âyet-i kerime, bilmeden günah işleyenlerin ve sapık inanca düşenin sorumlu olmayacağını iddia edenlerin iddialarının yanlış olduğunu beyan etmektedir. Zira âyette, hidayet üzere olduklarını zanneden fakat sa-

(25/a) Enbiya suresi, 21/104

pık olan imselere, "Sapıklar" denilmiş, bu hallerini bilmemelerinden dolayı mazur sayılmamışlar ve hidayette olanlarla aynı oldukları zikredilmemiştir.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ٣١

31- Ey Âdemoğulları, her Mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyinin. Yeyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevemez.

Allah Teâlâ bu ayeti kerime ile, Arap müşriklerinden, Kâbe'yi çıplak olarak tavaf eden ve Allah'ın helal kıldığı bir kısım hayvanlara, "Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm" gibi isimler takarak onları kendilerine haram kılanlara hitab ediyor ve buyuruyor ki: "Ey Âdemoğulları, her mescide gittiğinizde vücudunuzu örten süsler olarak elbiselerinizi giyin. Sizi rızıklandırdığımız temiz ve helal şeylerden yeyin için. Ancak Kur'anda, haram olduğunu sizlere bildirdiğim veya Peygamberin Muhhamed'in diliyle, haram olduğunu size açıklattığım şeyleri yemeyin."

Abdullah b. Abbas, Ata, İbrahim en-Nehâi, Mücahid Said b. Cübeyr, Tavus, Katade, Süddi, Zühri, Dehhak ve İbn-i Zeyd, bu âyette zikredilen ve "Temiz ve güzel elbiseler" diye tercüme edilen (زِينَتَكُمْ) kelimesinden maksadın kişinin avret mahallini örtecek herhangi bir giyecek olduğunu söylemişler, âyet-i kerimenin de Kâbeyi çıplak olarak tavaf edenlerin hakkında nâzil olduğunu bildirmişlerdir.

Âyet-i Kerime, helal şeyleri yeyip içmenin mübah olduğunu bildiriyor israfı ise yasaklıyor.

Ahmed b. Hanbel, Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet eter.

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مَلأَ آدَمِيٌّ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أُكَلَاتٌ يُقِمْنَ صُلْبَهُ ، فَإِنْ كَانَ لاَ مَحَالَةَ فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ وَثُلُثٌ لِشَرَابِهِ وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ .

"İnsanoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmuş değildir. İnsanoğluna, belini doğrultacak birkaç lokma yemesi yeter. Şayet karnını mutlaka dolduracaksa, o zaman üçte birini yemek, üçte birini su ile üçte birini de nefes ile doldursun.(26)

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

32- De ki "Allah'ın, kulları için var ettiği ziyneti ve temiz rızıkları kim haram etti? De ki: "Bunlar, dünya hayatında, iman edenler içindir. Âhirette ise yalnız onlar için olacaktır." İşte biz âyetleri, bilen bir kavim için böyle geniş olarak açıklarız.

Ey Muhammed, Allahın helal kıldığı şeyleri kendileri için haram sayan şu cahillere de ki: "Allah'ın, kullarına, giyinip kuşanmayı helal kıldığı elbise ve benzeri süs eşyalarını ve helal kıldığı yeme ve içmeyi kim haram kıldı? Onlara de ki: " Bu şeylerden dünya hayatında kafirler de faydalansa aslında müminlerin hakkıdır. Çünkü o nimetlere ancak müminler şükrederler. Âhirette ise bu nimetler sadece müminlere aittir. Sana, haram ve helale ait hükümlerimi açıkladığım gibi bilen bir topluluk için de ayetlerimi böylece çıklarım.

Müfessirler, bu âyette zikredilen "Temiz rızıklar"dan neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre burada zikredilen "temiz rızıklar"dan maksat, et, iç yağı, süt vb. şeylerdir. Çünkü cahiliye dönemindeki müşrikler, Hac yapmak için ihrama girdikten sonra et vb. şeyleri kendilerine haram kılıyorlardı. Allah Teâlâ bu gibi insanlara, bu nimetleri kendilerine haram kılmaya hakları olmadığını bildirdi.

Hasan-ı Basri bu âyet-i kerimeyi delil gösterek israf ederek yeyip içen ve çeşitli süs eşyasına önem veren insanları yeriyor ve bu hallerin, şeytanların dostlarına yakışacağını söylüyor.

b- Katade ve Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyette zikredilen "temiz rızıklar"dan maksat, cahiliye döneminde, insanların, kendilerine haram kıldıkları,

(26) Tirmizi K. ez-Zühd, bab: 57, Hadis No: 2380/ Ahmed b. Hanbel Müsned. C:4 S:132.

"Bahire Saibe Vasile ve Hâm" diye isimlendirdikleri havyanlardır. Allah Teâlâ, bu hayvanların, temiz rızıklar olduklarını bildirmiş ve onları haram kılanların, kendi kendilerine bunları haram saydıklarını, aslında ise, böyle bir şeye hakları olmadığını beyan etmiştir.

Âyet-i Kerime'nin sonunda, helal ve temiz olan rızıkların, dünya hayatında, aslında müminlerin hakkı iken kâfirlerin de bu rızıklardan faydalandıkları fakat ahirette bu rızıkların sadece müminlere ait olacağı kâfirlerin, bunlardan hiçbir şekilde faydalanamayacağı beyan edilmektedir. Zira kafirlerin, âhirette yiyecekleri deve dikenleri, içecekleri ise, cehennemliklerden akan kan ve irinlerdir.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33- Ded ki: "Rabbim, açık ve gizli hayasızlıkları, günah işlemeyi, haksız yere yapılan zulmü, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyi Allaha karşı söylemenizi haram kıldı.

Ey Muhammed onlara de ki: "Rabbim, açıkça yapılan hayasızlığı da gizli yapılanı da, günah işlemeyi, haksız yere insanlara karşı azgınlık etmeyi, düşmanlık yapmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği halde başka şeyleri Allah'a ortak koşarak onlara tapmayı ve bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı iftira etmenizi haram kıldı.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

34- Her ümmetin bir eceli vardır. ECelleri geldiği zaman onu ne biraz geri bırakabilirler ne de ileri alabilirler.

Allah'ın Peygamberlerini yalanlayan her topluluğun başına gelecek felaket için belli bir vakit vardır. O helak olma vakti gelince ne bir an geri bırakabilirler ne de bir an ileri alabilerler.

* Bu âyet-i Celile, Allah düşmanlarını, başlarına gelecek bela sebebiyle uyayrdığı gibi Allah'ın dostlarını da ahirette karşılaşacakları nimetlerle müjdelemektedir. Zira belli bir süre sonra aherkes layık olduğuna ulaşacaktır.

ler'dir. Herkes, onda zikredilen hayır ve şerri görecektir.

e- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen, kitaptaki paylar'dan maksat, Allah Teâlâ'nın kendisine yalan iftira edenin göreceği pay'dır ki, o da yüzünün simsiyah kesilmesidir.

f- Rebi' b.Enes, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikredilen, kitaptaki paylar'dan maksat, insanlar için yazılmış olan rızık, ömür ve amel'dir. Âyet-i Kerime, herkesin, kendisi için yazılmış olan rızka ve ömre ulaşacağını ve yine kendisi için yazılmış olan ameli işleyeceği beyan edilmiştir.

Taberi, bundan sonra gelen âyeti dikkate alarak bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira âyetin bundan sonraki bölümü ölüm meleklerinin gelip insanların canlarını alacağını beyan etmiştir. Bu da göstermektedir ki, bu ayet-i kerime'de, insanların erişecekleri beyan edilen hususlar, ölmeden önce ulaşacakları hususlardır ki, bunlar da rızıklar, ömürler ve amellerdir.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'nin sonunda kâfirleri uyarmakta ve onlara: "Sakın ömrünüzün uzun olması veya rızıklarınızın bol olması sizi aldatmasın. Zira herkese, takdir edilen payı mutlaka erişecektir. Bu sebeple yaptığınız fenalıklardan vaz geçip iman edin. Size verilen mühlet sebebiyle şımarıp aldanmayın." buyurmaktadır.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ
لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ۖ قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا
هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38- Allah kıyamet gününde onlara der ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan ümmetleriyle beraber cehennem ateşine girin." Cehenneme giren her ümmet kendi din kardeşine lanet eder. Nihayet hepsi oraya toplandığında, sonrakiler, öncekiler hakkında derler ki: "Rabbimiz, işte şunlar bizi doğru saptırdı. Onlara cehennem ateşinden iki kat azap ver." Allah der ki: "Her kesin azabı kat kattır. Fakat siz bilemezsiniz.

Allah'a iftira eden bu kâfirler, kıyamet gününde Allah'ın huzuruna varınca Allah onlara der ki: "Cinlerden ve insanlardan olan, geçmiş kâfir ümmetlerle birlikte siz de cehennem ateşine girin." Her ümmet cehennem ateşine girince, kendi dininden olan kardeşine, cehenneme girmesine sebep olduğu düşüncesiy-

le lanet okuyacaktır. Nihayet hepsi beraber cehennemde bir araya gelince, en son giren zayıflar, kendilerinden önce giren elebaşları için derler ki: "Ey rabbimiz, işte bunlar bizleri senin yolundan saptırıp Şeytanlara itaat etmeyi süslü gösterdiler. Cehennem ateşinden bunlara bir kat daha azap ver." Allah da der ki: "Hepinizin azabı katmerlidir. Fakat ey cehennemlikler, siz bunun farkında değilsiniz."

Âyet-i kerime'nin sonunda: "Herkesin azabı kat kattır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat azaplarının tekrar etmesidir. Ancak Abdullah b. Mes'ud, buradaki: "kat, kat" diye tercüme edilen (ضعف) kelimesinden maksadın "Yılanlar" olduğunu söylemiş, ayet-i kerime'de, kâfirlerin, kıyamet gününde yılanların sokmasıyla da azap göreceklerinin beyan edildiğini bildirmiştir.

وَقَالَتْ أُولَىٰهُمْ لِأُخْرَىٰهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

39- Öncekiler de sonrakilere derler ki: "Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur. O halde yaptıklarınızdan dolayı azabı tadın."

Cehenneme önceden giren elebaşılar derler ki: "Bizim, Allah'ın ayetlerini inkâr etmemiz sebebiyle nasıl bir cezaya çarptırıldığımızı gördünüz. Sizin, bizden üstün bir tarafınız yoktur. Sanki siz, Allah'a itaate yönelip te azgınlaığınızdan ve sapıklığınızdan vaz mı geçmiştiniz? Bizim saptığımız gibi sizler de sapmıştınız."

Allah onlara: "Ey kâfirler, işlediğiniz günahlardan dolayı cehennem azabını tadın." der.

* Bu hususta diğer bazı âyetlerde de şöyle buyrulmaktadır:

"Şüppesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için, alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir."

"Yüzleri ateşe çevrildiği gün onlar: "Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik." derler.

"Ey rabbimiz, biz efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk. Onlar ise bizi doğru yoldan saptırmışlar. Ey rabbimiz, onların azabını iki kat ver. Onları büyük bir lanete uğrat." derler.(28)

(28) Ahzab suresi, 33/64-68

"İşte o zaman, tâbi olunanlar, kendilerine tâbi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır."

"Tâbi olanlar şöyle derler: "Keşke bizim için tekrar dünyaya dönüş olsa da, onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşssak." İşte böylece Allah, amellerini bir pişmanlık kaynağı olarak kendilerine gösterecektir. Ve onlar, cehennem ateşinden çıkacak ta değillerdir."(29)

İnkâr edenler: "Biz bu Kur'ana ve ondan önce gelen kitaplara inanmayacağız." dediler. Sen o zalimlerin, rablerinin huzurunda dururken, birbirlerini suçlayarak söz attıklarını bir görmelisin. Zayıflar büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız biz mutlaka iman etmiş olacaktır." derler.

"Büyüklük taslayanlar da zayıfların sözlerini reddederek: "Size hiyadet gelince, sizi ondan biz mi alıkoyduk? Bilakis siz suçluydunuz." derler.

"Zayıflar, büyüklük tasyanlara: "Bilakis gece gündüz tuzaklar kurmanız bizi alıkoydu. Çünkü siz, Allah'ı inkâr etmemizi ve ona ortaklar koşmamızı emrederdiniz." derler. Onlar, azabı görünce, pişmanlıklarını içlerine atıp gizlerler. Biz, inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar, yaptıklarından başka bir şeyin mi cezasını çekerler?"(30)

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanyayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmaz ve deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler. Biz, suçluları işte böyle cezalandırırız.

Şüphesiz ki âyetlerimizi, delillerimizi yalanlayan, onlara uymaya ve onlara karşı boyun eğmeye kibirlenenlerin amellerine, dualarına ve ruhlarına göklerin kapıları açılmayacaktır. Onlar, deve iğnenin deliğinden geçmedikçe, Allah'ın, müminlere hazırlamış olduğu cennete giremeyeceklerdir.

Yani, devenin, iğne deliğinden geçmesi nasıl mümkün değilse kafirlerin cennete girmeleri de öylece mümkün değildir.

(29) Bakara suresi, 2/166-167
(30) Sebe' suresi, 34/31-33

Âyet-i Kerime'de geçen, "Göğün kapıları açılmaz" ifadesiyle neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas ve Süddiye göre, göklerin kapıları kâfirlerin ruhları için açılmayacaktır. Bu hususta Süddi diyor ki: "kâfirin ruhu alındıktan sonra, yeryüzünde bulunan melekler o ruhu döverler. O, göğe doğru çıkar. Oraya ulaşınca da gökteki melekler onu döverler, o yeryüzüne iner. Yine yeryüzü melekleri onu döverler. O, yukarı çıkar, göğe ulaşınca da gökteki melekler onu döverler. O ruh da yeryüzünün en alt tabakasına inerler...

b- Yine Abdullah b. Abbas, Mücahid, İbrahim en-Nehai ve Said b. Cübeyrden nakledilen diğer bir görüşe göre göklerin kapıları, kâfirlerin amel ve dualarına karşı açılmaz. Yani onların herhangi birinin bir amel veya duası Allah katına ulaşmaz ve kabul edilmez.

c- İbn-i Cüreyce göre ise göklerin kapıları kâfirlerin hem ruhları hem de amelleri için açılmaz. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve demiştir ki: "Kâfirler öldükten sonra onların ruhları için göklerin kapıları açılmayacağı gibi hayatta oldukları zamanda da onların sözleri ve amelleri için göklerin kapıları açılmayacaktır. Çünkü onların amelleri murdar şeylerdir. Halbuki Allah Teâlâ, ancak güzel sözlerin ve salih amellerin, kendisine yükseleceğini belirtmiştir.

Taberi bu görüşü tercih etmesinin sebebi olarak ayet-i kerimenin ifadesinin genel bir ifade olduğunu zikretmiş bir de Resulullah'tan bu hususta Bera b. Âzîb ve Ebu Hureyre'den hadisler nakledildiğini söylemiştir.

Bera b. Âzib diyor ki:

عن البراء عازب قال خرجنا مع النبي ﷺ في جنازة رجل من الانصار فانتهينا الى القبر ولما يلحد فجلس رسول الله ﷺ وجلسنا حوله وكأن على رؤسنا الطير وفي يده عود ينكت في الارض فرفع رأسه فقال استعيذوا بالله من عذاب القبر مرتين أو ثلاثاً ثم قال ان العبد المؤمن اذا كان في انقطاع من الدنيا واقبال من الآخرة نزل اليه ملائكة من السماء بيض الوجوه كأن وجوههم الشمس معهم كفن من أكفان الجنة وحنوط من حنوط الجنة حتى يجلسوا منه مدا البصر ثم يجيء ملك الموت عليه السلام حتى يجلس عند

رأسه فيقول أيتها النفس الطيبة اخرجى الى مغفرة من الله ورضوان قال فتخرج تسيل كما تسيل القطرة من فى السقاء فيأخذها فاذا أخذها لم يدعوها فى يده طرفة عين حتى يأخذوها فيجعلوها فى ذلك الكفن وذلك الحنوط ويخرج منها كاطيب نفخة مسك وجدت على وجه الارض قال فيصعدون بها فلا يمرون يعنى بها على ملأ من الملائكة الا قالوا ما هذا الروح الطيب فيقولون فلان بن فلان باحسن أسمائه التى كانوا يسمونه بها فى الدنيا حتى ينتهوا بها الى السماء الدنيا فيستفتحون له فيفتح لهم فيشيعه من كل سماء مقربوها الى السماء التى تليها حتى ينتهى به الى السماد السابعة فيقول الله عز وجل اكتبوا كتاب عبدى فى عليين وأعيدوه الى الارض فانى منها خلقتهم وفيها اعيدهم ومنها اخرجهم تارة اخرى قال فتعاد روحه فى جسده فياتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له من ربك فيقول ربى الله فيقولان له مادينك فيقول دينى الاسلام فيقولان له ما هذا الرجل الذى بعث فيكم فيقول هو رسول الله ﷺ فيقولان له وما علمك فيقول قرأت كتاب الله فآمنت به وصدقت فينادى مناد فى السماء ان صدق عبدى فافرشوه من الجنة وألبسوه من الجنة وافتحوا له بابا الى الجنة قال فيأتيه من روحها وطيبها ويفسح له فى قبره مد بصره قال ويأتيه رجل حسن الوجه حسن الثياب طيب الريح فيقول أبشر بالذى يسرك هذا يومك الذى كنت توعد فيقول له من أنت فوجهك الوجه يجىء بالخير فيقول أنا

عملك الصالح فيقول رب أقم الساعة حتى أرجع الى أهلى ومالى قال وان العبد الكافر اذا كان فى انقطاع من الدنيا واقبال من الآخرة نزل اليه من السماء ملائكة سود الوجوه معهم المسوح فيجلسون منه مد البصر ثم يجيء ملك الموت حتى يجلس عند رأسه فيقول أيتها النفس الخبيثة اخرجى الى سخط من الله وغضب قال فتفرق فى جسده فينتزعها كما ينتزع السفود من الصوف المبلول فيأخذها فاذا اخذها لم يدعوها فى يده طرفة عين حتى يجعلوها فى تلك المسوح ويخرج منها كانتن ريح جيفة وجدت على وجه الارض فيصعدون بها فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا ما هذا الروح الخبيث فيقولون فلان بن فلان باقبح أسمائه التى كان يسمى بها فى الدنيا حتى ينتهى به الى السماء الدنيا فينفتح له فلا يفتح له ثم قرأ رسول الله ﷺ لا تفتح لهم أبواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل فى سم الخياط فيقول الله عز وجل اكتبوا كتابه فى سجين فى الارض السفلى فتطرح روحه طرحاً ثم قرأ ومن يشرك بالله فكأنما خرَّ من السماء فتخطفه الطير أو تهوى به الريح فى مكان سحيق فتعاد روحه فى جسده ويأتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له من ربك فيقول هاه هاه لا أدرى فيقولان له ما دينك فيقول هاه هاه لا أدرى فيقولان له : ما هذا الرجل الذى بعث فيكم فيقول: هاه هاه لا ادرى فينادى مناد من السماء ان كذب فافرشوا له من النار وافتحوا له باباً الى النار فيأتيه من حرها وسمومها ويضيق عليه قبره حتى تختلف فيه أضلاعه ويأتيه رجل قبيح

الوجه قبيح الثياب منتن الريح فيقول ابشر بالذى يسوءك هذا يومك الذى كنت توعد فيقول من انت فوجهك الوجه يجىء بالشر فيقول أنا عملك الخبيث فيقول رب لا تقم الساعة.

"Resulullah (s.a.v.) ile beraber Ensar'dan bir adamın cenazesinde bulunduk. Kabre vardığımızda kabrin henüz lahdi yapılmamıştı. (İçi tam olarak hazırlanmamıştı.) Resulullah (s.a.v.) oturdu. Biz de onun çevresinde, başlarımızda sanki kuşlar varmış gibi sükunetle oturduk. Resulullah'ın elinde bir ağaç parçası vardı ve onunla yeri eşeliyordu. Başını kaldırdı ve şöyle buyurdu: "Kabir ezabından Allah'a sığının." Bu sözü iki veya üç defa tekrarladı. Ve sonra şöyle buyurdu: "Mümin bir kulun dünyadan kopup âhirete yönelme vakti gelince, onun yanına gökten, yüzleri güneşe benzeyen beyaz yüzlü Melekler iner. Yanlarında cennet kefenlerinden bi kefen ve cennet kokularından bir koku bulunur. O Melekler, can vermekte olan kişinin gözünün göreceği kadar bir uzaklıkta otururlar. Sonra ölüm Meleği (Azrail a.s.) gelir, onun başucuna oturur ve şöyle der: "Ey pâk ve temiz can, vücuttan çık. Allah'ın affına ve rızasına kavuş."

Bunun üzerine su kabından bir damlanın akması gibi ruh vücuttan akıp çıkar. Melek onu alır ve diğer Melekler o ruhu, ölüm Meleğinin elinden, göz açıp kapayıncaya kadar bile bekletmeksizin alırlar. Cennetten getirdikleri o kefenin ve kokunun içine koyarlar. O ruhtan, yeryüzündeki en güzel misk'in kokusu gibi bir koku çıkar. Ve Melekler bu ruhu alıp yukarı çıkarlar. Hangi Melek topluluğuna uğrarlarsa onlar: "Bu güzel ruh kimin?" diye sorarlar. O ruhu taşıyan Melekler, kişinin, dünyada çağırıldığı en güzel adını söyleyerek: "Bu, falan oğlu falandır." derler. Nihayet o ruhla birlikte dünya göğüne varırlar ve kapının açılmasını isterler. Kapı onlara açılır. Her katta bulunan ileri gelen kimseler o ruhu bir üst kata kadar yolcu ederler. Nihayet yedinci kat göğe ulaşırlar. Orada Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Bu kulumun amelini yüksek katlarındakinin içine yazın. Ve kendisini yeryüzüne gönderin. Çünkü ben onları oradan yarattım ve oraya döndürürüm. Tekarar oradan çıkaracağım."

Bu kişinin ruhu tekrar vücuda döndürülür. İki Melek gelip yanına oturur ve ona şu soruları sorarlar: (Aralarında şu konuşma geçer)

— Rabbin kimdir?

— Rabbim Allah'tır.

— Dinin nedir?

— Dinim İslamdır.

— Size gönderilen bu adam kimdir?

— O Allah'ın Peygamberidir.

— Amelin nedir?

— Allah'ın kitabını okudum. Ona iman ettim ve onu tasdik ettim.

Bunun üzerine gökten: "Kulum doğru söyledi. Onun altına Cennetten sergiler serin ve onu cennetten giydirin. Ona, cennete bakan bir kapı açın." diye bir ses gelir. O kişiye cennetin havası ve kokuları gelir. Kabri, gözün görebileceği kadar genişler. Yanına güzel yüzlü temiz elbiseli, hoş kokulu bir adam gelir. Ve ona: "Ben seni, sevindirici bir şeyle müjdeleyeyim. İşte sana vaadedilen gün bugündür." der. Ölen kişi ona: "Sen kimsin? Yeryüzünden bile hayırlı bir haber getirdiğin belli oluyor." der. O kişi: "Ben senin, dünyada işlediğin güzel amelinim" der. Bunun üzerine ölen kişi şöyle demeye başlar. "Ey rabbim, kıyameti kopar da ileme ve cennetteki ebedi nimetlere kavuşayım."

Kâfir bir kulun, dünyadan kopup âhilrete yönelme vakti gelince de onun yanına gökten, siyah yüzlü Melekler iner. Yanlarında bir paçavra vardır. O Melekler cen vermekte olan kişinin gözünün görebileceği kadar bir uzaklıkta otururlar. Sonra ölüm Meleği (Azrail) gelir, onun başucuna oturur. Ve şöyle der: "Ey habis can, bedenden çık ve Allahın gazabına uğra. "Bunun üzerine ruh, kişinin vücudunun he rtarafına yayılır. Melek o ruhu, ıslak yünün içinden kebap şişini çekercesine çekip alır. Ve diğer Melekler, göz açıp kapayıncaya kadar bile lbekletmeksizin onu ölüm Meleğinden alırlar. Ve onu, getirdikleri paçavranın içine koyarlar. O paçavradan, yeryüzündeki en pis kokulu leşten çıkan koku gibi bir kou çıkar. Melekler onu alıp yukarı çıkarırlar. Hangi Melek topluluğuna uğrarlarsa onlar "Bu habis ruh kimin?" diye sorarlar. O ruhu taşıyan Melekler, kişinin dünyada çağırıldığı en kötü adını söyleyerek. "Bu falan oğlu falandır." derler. Nihayet o ruhla dünya göğüne varırlar ve onun için kapıların açılması istenir. Fakat kapı ona açılmaz."

Resulullah (s.a.v.) sözünün bu noktasında bu âyet-i kerimeyi okudu: "Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanlayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmaz. Ve deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler.."

Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla buyurdu ki: "Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ şöyle der: "Bunun amelini, yerin en alt katında bulunan siccîn'e yazın." Bundan sonra onun ruhu aşağıya atılır."

Resulullah (s.a.v.) sözünün bu noktasından şu âyet-i kerimeyi okudu. "Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp kuşlar tarafından kapılmış veya rüzgarla uzaklara sürüklenmiş gibidir."(31) Ve sonra şöyle buyurdu: "Bu adamın ruhu vücuduna döndürülür. İki Melek gelip yanına oturur ve ona şöyle derler. (Aralarında şu konuşa geçer)

— Rabbin kimdir?

— Ha, ha, bilmiyorum.

— Dinin nedir?

— Ha, ha, bilmiyorum.

— Size gönderilen bu adam kimdir?

— Ha ha bilmiyorum.

Bunun üzerine gökten: "Kulum yalan söyledi. Altına ateşten yaygılar serin, kendisine, cehenneme bakan bir kapı açın." diye bir ses gelir. Bu kişiye cehennemin sıcağı ve alevi gelir. Kabri sıkıştırıldıkça sıkıştırılır, kaburgaları birbirine girer. Yanına, çirkin yüzlü, pis kokulu bir kişi gelir ve ona: "Seni, hoşuna gitmeyecek bir şeyle müjdeleyeyim. İşte sana vaadedilen gün bugündür." der. Ölen kişi de ona şöyle der: "Sen kimsin? Yüzün bile kötülüğü ifade ediyor." O da: "Ben senin pis amelinim." der. Ölen kişi: "Ey rabbim, sen kıyameti kaparma." der.(32)

Âyet-i kerimede geçen ve "Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler" şeklinde tercüme edilen وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunun sebebi ise burada zikredilen ve "Deve" diye tercüme edilen (الجمل) kelimesinin çeşitli şekillerde okunmasıdır.

a- Kurraların büyük çoğunluğu bu kelimeyi (ج) ve (م) harflerinin üstün okumasıyla (اَلْجُمَلُ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası "Erkek deve" demektir. Ayet-i kerime, deve'nin iğnenin deliğinden geçmesinin mümkün olmadığı gibi kâfirlerin de cennet'e girmelerinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud. Hasan-ı Basri, Ebul Âliye, Dehhak ve bir rivayete göre Abdullah b. Abbas, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

b- İkrime, bir rivayete göre Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr bu keli-

(31) Hac suresi, 22/31

(32) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:4, S:287 / Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 27 HN:4753

meyi (ج) harfinin örteli ve (ر) harfinin de şeddeli okunmasıyla (اَلْجُمَّلُ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası " Gemi halatı" demektir. Bu kıraata göre âyet-i kerimede "gemi halatının, iğnenin deliğinden geçmesi mümkün olmadığı gibi kâfirlerin de cennete girmeleri mümkün olmayacaktır." hükmü beyan edilmiştir.

c- Said b. Cübeyrden nakledilen diğer bir kıraata göre ise bu kelime (ج) harfinin ötre (ر) harfinin de üstün okunmasıyla (اَلْجُمَلُ) şeklinde okunmuştur. Manası ise "Gemi halatları" demektir. Buna göre âyet-i kerime, gemi halatlarının iğnenin deliğinden geçmeleri mümklün olmadığı gibi kâfirlerin de cennete girmelerinin mümkün olmayacağını beyan etmiştir.

Taberi, kurraların büyük çoğunluğunun okuduğu birinci kıraat şeklinin doğru olduğunu ve âyete buna göre mana vermenin isabetli olacağını söylemiştir.

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

41- Onlara cehennemde ateşten altlarına yatak, üstlerine de örtüler vardır. Biz, zalimleri işte böyle cezalandırırız.

Allah'ın âyetlerini yalanlayanların ve böbürlenerek onları kabul etmeyenlerin cehennemdeki yatak ve yorganları ateşten olacak ve onlar ateş içerisinde kalacaklardır. Bu hususta diğer bir âyet-i kerime'de de şöyle buyuruluyor:

"İnkâr edenlere ise, cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan, cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız."(32/a)

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

42- İman eden ve amel-i Salih işleyenler-ki herkesi ancak gücünün yettiği ile mükellef tutarız. -İşte onlar, cennetliktirler. Ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

(32/a) Fatır suresi, 35/36

* Allah Teâlâ bu âyette, iman edip salih amel işleyenlerin cennetlik olduklarını ve orada ebediyyen kalacaklarını beyan ediyor ve hiçbir kimseye gücünün yetmeyeceği bir şeyi yüklemeyeceğini bildiriyor.(33)

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ
رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُوا أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

43- Orada kalblerinde bulunan kini çıkarıp atarız. Altlarından ırmaklar akar. "Bizi buna erdiren Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola sevketmeseydi biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz, rabbimizin Peygamberleri bize gerçeği getirmişler." derler. Onlara şöyle nida edilir: "İşte size cennet, buna, yaptıklarınız karşılığında vâris oldunuz."

Biz, cennetliklerin kalbinden kini ve düşmanlığı çekip alırız. Altlarından cennet ırmakları akar ve onlar, Allah'ın kendilerine olan ikramlarını görünce şöyle derler: "Cennete girmemize sebep olan salih amellere bizleri muvaffak kılan ve cehennem azabını bizden uzaklaştıran Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bize doğru yolu göstermeseydi biz bu nimetlere ulaşamazdık. Allah'a yemin olsun ki dünyada Peygamberler bize doğru haberler getirmişlerdir" Onlara, Melekler tarafından şöyle seslenilir: "Rabbinize itaatiniz ve onun Peygamberlerini tasdik etmeniz sebebiyle mirasçı olduğunuz cennet işte budur."

Âyet-i kerimede, salih ameller işleyerek cennete girenlerin kalblerinden birbirlerine karşı beslenebilecek olan kin ve düşmanlığın çekilip alınacağı beyan ediliyor.

Bu hususta Katade, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Umarım ki ben, Osman, Talha ve Zübeyr, Allah Teâlâ'nın, haklarında "Onların kalblerinde bulunan kini çekip atarız." dediği kimselerden oluruz."

(33) Âslında bütün dînî yükümlülükler, kişinin yapabileceği şeylerdir.Bu itibarla herhangi bir ihmalkâr veya tenbelin özürü geçerli değildir. Camiye yönelip abdest alan, namazını kılıp Allah'ın rızasını kazanmak için ona yalvaran bir kul için hiçbir zorluk yoktur. Acaba bu kimse malından veya sağlığından herhangi bir şey kaybetmiş midir? Buna mukabil haramları işleyen kimse malını, sıhhatını hatta bazan tamamen hayatını kaybedebilir. Bu iki hayır ve şer yolundan hangisi daha kolay ve hangisi daha kazançlıdır? Cennetin yolu mu yoksa cehennemin yolu mu?

Ebu Nadra da diyor ki: "Cennetlikler cennete girmeden önce, birbirlerinden alınaları almalır için bekletilirler. Böylece onlar cennete girdiklerinde, herhangi bir kimsenin diğerinden, kesilen bir tırnak kadar bir haksızlığın cezasını istemek durumunda kalmaz. Cehennemlikler de cehenneme varmadan önce birbirlerinden haklarını almak üzere durdururlar. Onlar cehenneme girdiklerinde herhangi biriin, diğerinden, kesilen bir tırnak kadar haksızlığın cezasını istemek durumunda kalmaz.

Âyet-i kerime'de, cennetliklerin "Bizi buna erdiren Allah'a hamd olsun. Eğer Allah bizi doğru yola sevketmeseydi biz bu yolu bulamazdık." dedikleri beyan edilmektedir. Bu hususta Ebu Said el-Hudri, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Bütün cehennemlikler aslında cennette kendileri için hazırlanmış olan yerlerini görürler ve "Keşke Allah bizi buna iletseydi." derler. Ve bu budurmları, onlar için bir hasret ve nedamet olur. Bütün cennetlikler de aslında cehennemde kendileri için hazırlanan yerlerini görürler ve derler ki: "Eğer Allah bu cenneti bize nasibetmeseydi biz bunu bulamazdık." Bu da onların, Allah'a şükretmeledir."

وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا
وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا۟ نَعَمْ ۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

44- Cennetlikler, cehennemliklere: "Rabbimizin bize vaadettiğini gerçek bulduk siz de rabbinizin size vaadettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenirler Cehennemlikler de "Evet" derler. Bunun üzerine aralarında bir çağırıcı şöyle seslenir: "Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun."

* Allah Teâlâ bu âyette, cehennemliklerin,layık oldukları yere konmalarından sonra cennetliklerin onlara nasıl seslendiklerini bildirmektedir.Bu cehennemlikler sadece Müminler tarafından değil Melekler tarafından da aşağılanacaklardır.

Bu konuda diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır:

"O gün onlara şöyle denecektir: "Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur."

"Bu bir sihir midir? Yoksa hala görmüyor musunuz?"

"Girin cehenneme. Sabredin veya sabretmeyin, sizin için değişen bir şey

olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz."(34)

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

45- Onlar, Allah yolundan alıkoyanlar, onu eğri göstermeye çalışanlar ve âhireti de inkâr edenlerdir.

* Allah Teâlâ, lanetlenen bu zalimlerin kimler olduklarını şöyle beyan ediyor: "Bunlar, insanları Allah'ın yoluna uymaktan, onun Şeriatını kabul etmekten ve onun Peygamberlerinin getirdiği hükümlere tâbi olmaktan alıkoyan, Allah'ın doğru yolunu eğri göstererek ona uyulmasına engel olan ve âhiret gününü inkâr edenlerdir."

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَن سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

46- Cennetliklerle Cehennemlikler arasında bir perde vardır. A'raf üzerinde de her iki taraftakileri yüzlerinden tanıyan kişiler vardır. Bunlar Cennetliklere: "Selam olsun size" diye seslenirler. Bunlar henüz cennete girmemiş fakat girmeyi arzu eden kimselerdir.

* Cennetliklerle cehennemlikler arasındaki perdenin, Hadid Suresinin onüçüncü âyetinde zikredilen sur olduğu söylenmiştir. O âyette buyuruluyor ki: "...Mümlinlerle münafıklar arasına, kapısı olan bir sur çekilir.."

Âyette geçen (الْأَعْرَافُ) "A'raf" kelimesi (عُرْف) kelimesinin çoğunluğudur. Lügat manası "Yüksek bir yer" demektir. Âyetteki manası ise cennetle cehennem arasında bulunan ve sur vazifesi gören bir tepe'dir.

Müfessirler, A'raf üzerinde bulunan ve cennetliklerle cehennemlikleri simalarında tanıdıkları beyan edilen bu kişilerin kimler oldukları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Huzeyfetül Yeman Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Dehhak, Said b. Cübeyr ve Alkameye göre A'raf üzerinde bulunan kişiler, sevapları ile

(34) Tur suresi, 52/14-16

günahları eşit olduğu için cehenneme atılmamış fakat henüz cennete de kanulmamış, haklarında, Allah Teâlâ'nın emrini bekleyen ve sonunda cennet'e girecek olan kişilerdir. Bu hususta Şa'bi, Huzeyfetül Yeman'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "A'rafın üzerinde bulunanlar, iyilikleri sebebiyle cehennemden kurtulan, işledikleri günahlar sebebiyle de cennete giremeyen kimselerdir. Onların gözleri cehennemliklere doğru çevirildiği zaman derler ki: "Rabbimiz, sen bizi, zalim kavimle beraber kılma." Onlar bu haldeyken, yüce rableri onlara üstten bakar ve buyurur ki: "Gidin cennet'e girin. Artık ben sizi affettim."

Sad b.Cübyer de bu hususta Abdullah b. Mes'ud'un şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Kıyamet gününde insanlar hesaba çekileceklerdir. İyi amelleri kötü amellerinden bir tane fazla olan cennete, kötü amelleri iyi amellerinden bir tane fazla olan ise cehenneme girecektir. Allah Teâlâ, "Sevap tartıları ağır gelenler, kurtuluşa erenler işte onlardır. Sevap tartıları hafif gelenler ise kendilerini zarara uğratanlardır."(35) buyurmuştur. Amelleri tartan terazi, bir buğday tanesi kadar eksiklikten dolayı hafif ve bir buğday tanesi kadar fazlalıktan da ağır gelecektir. İyi amelleri ile kötü amelleri eşit gelenler de A'rafta bulunanlardır. Bunlar, sırat köprüsü üzerinde duracaklar Cennetlikleri ve cehennemlikleri tanıyacaklardır. Cennetliklere baktıkları zaman "Size selam olslun" diye seslenecekler, gözlerini sol tarafa çevirincede cehennemlikleri görecekler ve "Rabbimiz, bizi zalim kavimlerle beraber kılma" diyecekler ve onların oldukları yere konulmaktan Allah'a sığınacaklardır. İyi amel işleyelere, önlerini ve sağ taraflarını aydınlatan nurlar verilecek, o gün, aslında her kula ve her ümmete nur verilecek, onlar sırat köprüsüne varınca Allah, her münafık erkek ve kadının nurunu alacaktır. Cennetlikler, münafıkların karşılaştıkları durumu görünce "Rabbimiz, sen bizim nurumuzu sonuna kadar devam ettir." diyeceklerdir. A'rafta bulunanlara da önlerini aydınlatan nur verilecek ve bu nur onlardan çekilip alınmayacaktır. Bu sebeple onlar cennete girmeyi ümit edeceklerdir. Kul bir güzel amel işlerse onun karşılığında kendisine on sevap yazılır. Kötü bir amel işlerse sadece bir günah yazılır. On sevap kazanacağı amellerine bir günah kazanacağı ameli galip gelen kimseye yazıklar olsun. İşte o kimse helak olacaktır.

Abdullah b. Abbas da, A'rafda duran insanlar için şunları söylemiştir. "A'raf cennetle cehennemin arasında bulunan bir sur'dur. A'rafta bulunacak olan kimseler burada olacaklardır. Allah Teâlâ, bunlara lütufta bulunmayı murad edince bunları hayat nehrine götürecek. Bu nehir'in kenarları, üzerleri inci ile kaplanmış altın parmaklıklarla çevrilidir. Bu nehir'in akıp gittiği yer, misktendir. A'rafta bulunlar bu nehire atılacaklar, renkleri düzelecek, göğüslerinde beyaz bir ben oluşacak, onlar, bu beyaz ben ile tanınacaklardır. Onların renkleri düzeldikten sonra rahman olan Allah onlara "Dilediğinizi isteyin.." diyecek, on-

(36) A'raf suresi, 7/8-9

lar her türlü isteklerini arzedecekler, Allah da onlara: Size bütün istekleriniz yetmiş kat fazlasıyla verildi." diyecek, onlar da cennete gireceklerdir. Onları göğüslerindeki beyaz ben'den tanınacaklar ve kendilerine "Cennetin miskinleri" denecektir.

b- Şurahbil b. Sa'd ve Abdurrahman'a göre ise A'rafta bulunacak insanlar, babalarından izin almaksızın, onlara karşı gelerek cihada katılan ve öldürülen kimselerdir. Allah yolunda öldürülmeleri, onların, cehenneme girmelerine engel olmuş fakat babalarına karşı gelmeleri de cennete girmelerine mani olmuştur.

c- Ebu Miclez'e göre ise A'rafın üzerinde bulunanlar, insan değil melektir. Bunlar, hem cennetlikleri hem de cehennemlikleri tanıyacaklar, her bir sınıfa gerektiği gibi davranacaklardır.

Taberi diyor ki: Âyet-i kerime'de, A'rafta bulunanların erkek oldukları zikredildiğinden, Ebu Miclez'in, bunların melek olduklarını söylemesinin manası yoktur. Doğru olan görüş, bunların, "İnsanlar arasında, haklarında en son hüküm verilecek olan, sonunda da cennete girecek olan kişilerdir." diyen görüştür. Bu hususta Amr b. Cerir. Resulullah'tan, senedinde zayıflık bulunan şu hadisi rivayet etmiştir. Amr b. Cerir demiştir ki: "Resulullaha, A'rafta bulunan kişilerhakkında soruldu. O da buyurdu ki: "Onlar, kulların içinde, haklarında en son hüküm verilecek kimselerdir. Âlemlerin rabbi olan Allah, kullar arasında hükmünü verdikten sonra onlara buyuracak ki: "Sizler, iyi amelleri kendilerini cehennemden uzaklaştıran fakat cennete de girdiremeyen kimselersiniz. Sizler de benim azatlılarımsınız. Cennette, dilediğiniz yerde yaşıyın."

Âyet-i kerimede,, A'rafta bulunan kişilerin, cennetlikleri de cehennemlikleri de simalarından tanıyacakları zikredilmektedir. Cennetlikler, yüzlerinin beyazlıklarından cehennemlikler ise yüzlerinin siyahlığı ve gözlerinin maviliğinden tanınacaklardır.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

47- Gözleri cehennemlikler tarafına çevlrilince: "Rabbimiz, bizi zalim bir toplulukla beraber yelme." derler.

A'rafta bulunan o kişilerin gözleri cehennemliklere çevrilince onları tanır ve şöyle derler. "Ey rabbimiz, sen bizi, kendilerine zulmettikleri için cehennem ateşine giren şu toplulukla beraber beyleme.

وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُم بِسِيمَٰهُمْ قَالُوا۟ مَآ أَغْنَىٰ عَنكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾

48- A'raftakiler, yüzlerinden tanıdıkları kişilere seslenere şöyle derler: "Topluluğunuz ve büyüklük taslamanız size fayda vermedi."

A'rafta bulunan kişiler, yüzlerindeki alametlerinden tanıdıkları cehennemliklerden bazılarına seslenerek şöyle derler: "Dünyada topluluğnuzun çokluğu ve biriktirdiğiniz mallar ve kibirlenmeniz size hiçbir fayda vermedi. İçinde bulunduğunuz azaba düştünüz."

أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحْمَةٍ ۖ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾

49- "Allah rahmetine kavuşturmayacak" diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıdır? Halbuki onlara: "Girin cennete, sizin için bir korku yoktur. Muhzun da olmayacaksınız." denir.

Ey, dünyada büyüklük taslayan mal sahipleri, ydünyada iken, zayıf kullara bakarak: "Allah, rahmetine kavuşturmayacak." diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı? Ben onları lütfumla ve merhametimle bağışladım. Onlara: "Girin cennete" cezalandırılacağınıza dair bir korkunuz olmasın.Sizler, dünyada geçen şeylerden dolayı üzülecek te değilsiniz." diyorum.

* Müfessirler, âyet-i kerimenin tümünün Allah Teâlâ tarafından mı söylendiği yoksa ilk bölümünün melekler son bölümünün de Allah Teâlâ tarafından söylenmiş olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Dehhak, Süddi ve Huzeyfetül Yeman'dan nakledilen bir görüşe göre âyetin tümü, Allah Teâlâ'nın konuşmasıdır. Allah Teâlâ bu âyetle, cehennemlikleri kınamış ve onların, A'rafta bulunan insanlar için, dünyada iken Allah'a yemin ederek Allah'ın rahmetine kavuşmayacaklarını söylediklerini hatırlatmış, A'rafta bulunanlara da, korkusuz ve üzüntüsüz olarak cennete girmelerini buyurmuştur.

Bu hususta Huzeyfetül Yeman'dan özetle şunlar rivayet edilmiştir. "A'rafta bulunan kişiler, günanları ile sevapları eşit olan bu yüzden cennete de cehenneme de gidemeyen kimselerdir. Kullar arasında hüküm verildikten sonra bunlara kendileri için şefaatçi bulmalarına dair izin verilecektir. Bunlar da sırasıyla Hz. Âdem'e, Hz. İbrahim'e, Hz. Musaya ve Hz. İsaya, şefaat etmeleri için baş vuracaklar bu Peygamberlerden her biri kendi özel durumlarıyla meşgul olduklarını ve onlara şefaatçi olamayacaklarını söyleyeceklerdir. Nihayet onlar

Hz. İsanın yol göstermesiyle Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gidecekler Resulullah, onlar için şefaatçı olacak onlar, hayat suyunda yıkandıktan sonra parlayan yıldız halini alacaklar, göğüslerinde beyaz benler oluşacak, onlar bu benlerle tanınacaklardır. Onlara, "Cennetin miskinleri" denilecektir.

b- Ebu Micleze göre ise bu âyet-i kerime'nin ön kısmı, cehennemliklerin cehhenme girmelerinden sonra meleklerin onları ayıplamaları ve dünyada iken müminlere söylediklerini hatırlatmalarıdır.

Âyetin, "Girin cennete, sizin bir korku yoktur. Mahzun da olmayacaksınız." bölümü ise, Allah Teâlâ'nın cennetliklere söyleceği sözdür.

وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا۟ عَلَيْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ ۚ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾

50- Cehennemlikler cennetliklere: "Bize biraz su veya Allah'ın size verdiği rızıktan aktarın." diye seslenirler. Cennetlikler de: "Allah bunlar ikisini de kâfirlere haram kıldı." derler.

Cehennemlikler, aşırı susuzluk ve açlıklarından dolayı cennetliklere: "Bize biraz su akıtın veya Allah'ın size rızık olarak vermiş olduğu yiyeceklerden verin." diye seslendiklerinde, cennetlikler: "Allah, suyu ve yemeği kâfirlere haram kılmıştır." diye cevap verirler.

* Rivayet edilmiştir ki: "Cehennemlikler, cennette bulunan kardeş vaya babalarına seslenerek: "Yandım biraz su ver" dediklerinde, Cennetlikler: "Allah, su ve yemeği kâfirlere haram kıldı." diye cevap vereceklerdir.

ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ فَٱلْيَوْمَ نَنسَىٰهُمْ كَمَا نَسُوا۟ لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

51- Onlar, dinlerini eğlence ve oyun edinenler ve dünya hayatına aldananlardır. Bugüne kavuşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unutacağız.

Allah'ın kendilerine cehennemde su ve yemeği haram kıldığı bu kâfirler, dünyada iken dinleriyle eğlenen, onunla oynayan, kendilerini dine davet edenlerle alay eden ve onları eğelenceye alan kimselerdir. Onlar nasıl bu kıyamet günüyle karşılaşacaklarını unuttular, bunun için amel etmediler ve dünyadayken âyetlerimizi inkâr ettilerse biz de onları bugün, merhametli davranma yönünden unutur ve onları aç, susuz, azabın içinde bırakırız.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52- Şüphesiz ki biz, onlara, iman eden bir topluluk için bir hidayet rehberi ve bir rahmet kaynağı olmak üzere, ilim ile açıkladığımız bir kitap indirdik.

Yemin olsun ki biz onlara, hakkı bâtıldan ayıran bir kitap gönderdik. O kitapta meseleleri bilerek açıklığa kavuşturduk. Bu kitap Müminler için bir hidayet rahberi ve mehamet kaynadğıdır. (36)

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۚ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾

53- Onlar, kitabın vaaddettiği akîbetten başka bir şey mi beklerler. O âkıbetin geldiği gün daha önce o kitabı unutanlar şöyle diyecekler: "Meğer rabbimizin Peygamberleri bize gerçeği getirmişler. Şimdi ise bize şefaat edecek şefaatçiler yok mudur? Yahut da tekrar dünya hayatına döndürülür müyüz ki, yaptıklarımızdan başka ameller yapalım?" Şüphesiz ki onlar, kendilerini ziyana soktular ve uydurdukları şeyler kendilerinden uzaklaşıp kayboldu.

Bu müşrikler, kitabın kendilerine vaadettiği, hesaba çekilme ve cehenneme girme âkıbetinden başka bir şey mi beklerler? O Kur'anın haber verdiği, Allah'ın cezalandırma âkıbeti geldiğinde, daha önce dünyada onunla amel etmeyi unutanlar, pişmanlıklarını belirterek: "Meğer rabbimizin Peygamberleri bize gerçeği getirmişler. Bugün, rabbimizin katında bize şefaatçi olacak dostlar yok mudur? Veya tekrar dünyaya döndürülür müyüz ki, daha önce yaptığımız amellerden başka ameller yapalım da rabbimizi razı edelim." derler. Bunlar, devamlı

(36) Bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi şöyle tefsir etmişlerdir. "Biz onlara, insanları doğru yola iletecek ve bozulma ve değiştirilmeden korunmuş olacak bir şekilde bölümlere ayırdığımız bir kitap gönderdik. Biz bunu, bölümlere ayırmanın faydalı olduğunu bilerek yaptık."

olan âhiret nimetlerini bırakıp ta geçici ve basit dünya nimetlerini tercih ederek kendilerini zarara uğratanlardır. Uydurdukları ilahları kendilerinden uzaklaşıp gitmiştir.

* Diğer âyetlerde, bu gibilerin, tekrar dünyaya döndürülürseler bile yine de kendilerine yasak edilen şeyleri yapmaya devam edecekleri şöyle ifade ediliyor:

"Ateşin üzerinde durduruldukları zaman: "Ne olurdu tekrar dünyaya döndürülseydik, rabbimizin âyetlerini yalaynlamasaydık da müminlerden olsaydık." dediklerini bir görsen."

"Hayır, daha önce gizledikleri onlara göründü. Tekrar dünyaya döndürülseler yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerler. Doğrusu onlar, yalancıdırlar.(37)

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

54- Şüphesiz ki rabbiniz Allah, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra Arş'a hükmedendir. O, gece ile, onu durmadan takibeden gündüzü bürür. Emrine amade olan güneş, ay ve yıldızları da o yaratmıştır. İyi biliniz ki yaratmak ve emretmek ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir.

Ey insanlar, sizin rabbiniz, hiçbir fayda ve zarar vermeye gücü yetmeyen putlar değil, gökleri ve yeri altı günlük bir süre içinde yaratan sonra yüceliğine yaraşır bir şekilde Arş'a hükmeden Allah'tır. O, gece ile, onu devamlı olarak takibeden gündüzü bürür ve onun ışığını ve palrlaklığnı giderir. Emrine âmâde olan güneşi Ay'ı ve yıldızları yaratan da O'dur. İyi bilin ki yaratmak ta emretmek te ona aittir. Ona karşı gelinemez. İnsan, Cin, Melek gibi bütün âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir. Her şey sonunda mutlaka ona boyun eğecektir.

* Âyet-i kerimede zikredilen "altı gün" pazar, pazartesi, salı, çarşamba, perşembe ve cuma günleridir. Mücahid demiştir ki: "Allah Teâlâ, önce Arş'ı su-

(37) Enam suresi, 6/27-28.

yu ve havayı yaratmış, yeryüzünü de su'dan yaratmıştır. Yer'i yaratmaya pazar günü başlamış pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günleri devam etmiş, Cuma gününde ise yaratma işini tamamlamıştır. Fakat Yahudiler, cumartesi gününü kutsallaştırmışlardır. O altı günden her bin gün sizin, saydığınız günlerden bir sene gibidir.(38)

Âyet-i kerimenin sonunda, yaratmanın ve emir vermenin yalnızca Allah'a mahsus olduğu zikredilmektedir. Bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kim yaptığı salih bir amelden dolayı Allaha hamdetmez de kendisini örmeye kalkışırsae şükrü azalır, ameli de boşa çıkar. Kim de Allah'ın,

---

(38) Allah Teâlâ'nın, gökleri ve yeri bir anda var etmesi mümkün iken bunları bir anda yaratmayıp altı günde yaratmasının hikmeti de şöyle izah edilmiştir.

a- Allah Teâlâ'nın kullarına, dünyada yapacakları işlerinde acele etmemelerini ve sabırlı olmalarını öğretmesidir.

b- Herhangi bir şeyin bir anda meydana getirilmesi halinde, bazı insanların kalbine o şeyin kendiğilinden ve tesadüfen meyydana geldiği hissi doğabilir. Fakat bir şeyi hikmetli bir şekilde, birbirini takibeden zaman parçaları içinde meydana getirilirse, bu şeyin, hikmet sahibi, bilgili, kuvvet ve kudreti olan merhametli bir var edici tarafından meyydana getirildiği daha iyi anlaşılmış olur.

c- Eşyanın, birdenbire değil, birbirini takibeden bir sıra ile yaratılması, önce yaratılanların, sonradan yaratılanların yaratılmasına şahit olmalarına ve böylece o şeylerin bir kudret tarafından var edildiğini kesin olarak bilmelerine vesile olur. Nitekim önce akıllı varlıkların daha sonra da akıl sahibi olmayan diğer varlıkların yaratıldığı söylenmektedir.

d- Yaratıkların bir anda değil, tedricen, birbirinin ardından yaratılması, Allah'ın kudretini devamlılığını göstermesi bakımından da önemlidir. Bu demektir ki Allah, her an yaratma gücüne sahiptir. O, yaratır ve devamlı olarak kontrolda tutar.

Âyet-i Kerime'de "Arş'a hükmeden" diye tercüme edilen "İstiva" kelimesi, Arapçada, Hükmü altına alma, karar kılma ve karar buldurma, sahip olma ve benzeri manalara gelmektedir. Bu kelimenin Allah'a isnad edilmesi halinde hangi manada kullanıldığı, alimlerce uzun tartışmalara konu edilmiştir. Bu hususta İbn-i Kesir diyor ki: "Biz bu konuda İmam Mâlik, Evzâî, Sevrî, Leys, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, İshak gibi Selef âlimlerinin tuttuğu yoldan gideriz. Bu da Allah'ın zatını şekillendirmeye veya onu bir şeye benzetmeye yahut var olan bir sıfatını reddetmeye yol açmaksızın, bu tür nassları bize geldiği şekliyle kabullenmektir. Allah'ı, bazı şeylere benzetenlerin hatırlarına gelen düşünceler Allah'tan uzaktır. Zira Allah, yaratıklarından hiçbirine benzemez. Nitekim bir âyet-i Kerimede "... Onun hiçbir benzeri yoktur..." buyurulmuştur. (Sura suresi, 11).

Bu mesele Buharinin hocası Nuaym b. Hammadın dediği gibidir. O diyor ki: "Kim Allahı, yarattıklarından birine benzetirse o kimse kâfir olur. Yine kim, Allahın sıfatlarından birini inkâr ederse o kimse de kâfir olur. Allah'ın kendisini sıfatlandırdığı şeylerde benzetme diye bir şey yoktur. Kim, Allah'ın yüceliğine yaraşır bir şekilde âyetlerde zikredilen şeyleri Allah'a isnad eder ve Allah'tan, ona yakışmayacak şeyleri uzaklaştırsa işte o kimse hidayet yolunu tutmuş olur."

Şurası bir gerçektir ki, Allahın, Arşı istiva etmesinin ne anlama geldiğinin kesin olarak izahını yapmak mümkün değildir. Bu hususu peşinen belirttikten sonra" Allah arşı istiva etti" ifadesini izaha çalışan bazı görüşleri şöyle özetlemek mümkündür.

kullar için emirden birpay verdiğini zannederse Allahın, Peygamberlerine indirdiğini inkâr etmiş olur. Çünkü Allah Teâlâ... "İyi bilinki yaratmak ve emretmek ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir." buyurmaktadır.

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

55- Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin. Çünkü o, aşırı gidenleri sevmez.

Ey Müminler, rabbinize boyun eğerek, yalvararak gizlice dua edin. Gösteriş için, bağırarak dua etmeyin. Çünkü Allah, dua ederken bağırarak haddi aşanları sevmez.

* Ebu Musa el-Eş'âri şöyle diyor:

عَنْ اَبِی مُوسیٰ الْاَشْعَرِیِّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَكُنَّا اِذَا اَشْرَفْنَا علیٰ وَادٍ هَلَّلْنَا وَكَبَّرْنَا اِرْتَفَعَتْ اَصْوَاتُنَا فَقَالَ النَّبِیُّ ﷺ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اَرْبَعُوا علیٰ اَنْفُسِكُمْ فَاِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ اَصَمَّ وَلَا غَائِبًا اِنَّهُ مَعَكُمْ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ.

---

aa- Bu ifade gerçek anlamda kullanılmamış, mecazi manada kullanılmıştır.Manası şudur: "Allah, arşı hükmü altına almıştır." Mesela bir şahsın bir koltuğa oturması nasıl gerçekten gidip fiilen o koltuğa oturması manasına gelmeyip, "O makama sahip olması" manasına geliyorsa buradaki ifade de böyledir.

bb- Bazı halimlere göre bu ifadenin manası: "Allah bütün yaratıklar üzerinde devamlı olarak hükmünü icra eder ve idareyi elinde tutar." demektir. Diğer bazılarına göre ise bunun manası: "Allah mevcudatı yarattı ve kontrolunda tutuyor ve kendisinin takdir edeceği bir zamana kadar da kontrolunda tutmaya devam edecektir." demektir. Bir kısım alimlere göre ise bunun manası: "Allah her şeyi yaratan ve herşeye aynı derecede yakın olandır." anlamındadır. Bazı alimler de bunun manasının şöyle olduğunu söylerler: "Allah, gökleri ve yeri, takdir ettiği bir zaman için yarattı. Sonnra da onları bir daha hakimeyiti altından bırakmadı."

ARŞ: Yaratılmışlar âleminin tümünü içine alan ve sınırlandırılması insan aklının ve muhayyilesinin dışında kalan ve gerçek durumunu ancak Allah'ın bileceği genişlik ve büyüklükteki kâinattır. Evren, gökler, cennet, sidre, kürsü hep bu tarif ve ifadenin içindedir.

"Bir gün Resulullah ile beraberdik. Bir vadiye vardığımızda tekbir ve tehlil getirdik. Seslerimiz fazla yükseldi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar, kendinize gelin ve kendinize acıyın. Sizler sağır veya burada olmayan birine yalvarmıyorsunuz. Şüphesiz ki sizler, herşeyi işiten ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz."(39)

Bu hususta Hasan-ı Basri diyor ki: "Önceleri kişi Kur'anın tümünü kalbinde toplayıp ezberliyor, komşusu bunu hissetmiyordu. Yine kişi çokça fıkıh bilgisi elde ediyordu, insanlar onu hissetmiyorlardı. Yine kişi, yanında ziyaretçiler bulunduğu halde evinde uzun uzun namaz kılıyor ziyaretçiler bunu hissetmiyorlardı. Biz öyle insanlara kavuştuk ki, onların, yeryüzünde, gizli olarak yapabilecekleri bir ameli açıkça yapptıkları asla görülmezdi. Müslümanlar, kendilerini telef edercesine dua ederler fakat sesleri duyulmazdı. Sadece bir fısıltı duyulurdu.Çünkü Allah Teâlâ "Rabbinize yavlarark ve gizlice dua edin." buyurmuştur. Yine Allah, yaptığı amelden razı olduğu Zekeriyya'yı zikrederken: "Bir zaman Zekeriyya rabbine gizlice niyaz etmişti." (40) buyurmuştur.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا
إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

56- Yeryüzü düzene konduktan sonra orada bozgunculuk yapmayın. Azabından korkarak ve rahmetini umarak Allah'a dua edin. Şüphesiz ki Allah'ın rahmeti, iyilik yapanlara yakındır.

Allahın, yeryüzünü, Peygamberler göndererek düzeltilmesinden sonra, siz orada Allaha ortak koşarak veya isyan ederek bozgunculuk yapmayın. Siz Allaha, cezalandırmasından korkarak, mükâfaatını umarak dua edin. Şüphesiz ki Allahın rahmeti, iyilikte bulunanlara pek yakındır.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا

(39) Buhari, K. el Cihad, bab: 131, K. el-Megazi, bab: 38 / Ahmet b. Hanbel Müsned, C: 4, S: 394, 402, 418.
(40) Meryem suresi, 19/3

سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57- Rahmetinin önünde müjdecei olarak rüzgârları gönderen Allah'tır. O rüzgarlar, yağmur yüklü bulutları yüklenince, onu, ölmüş gibi olan bir memlekete gönderir sonra onunla su indirir ve onunla her çeşit türünü çıkarırız. İşte biz, ölüleri de böyle diriltip çıkarırız. Gerekir ki düşünüp ibret alırsınız.

Rahmetinin önünde müjdeleyici olarak rüzgarları gönderen Allah'tır. Bu rüzgarlar su ile yüklü olan bulutu sevkedince biz o bulutu, kuruyup ölü gibi olmuş bir memleketi diriltmek için oraya göndeririz. Ve o memlekete yağmur indiririz. O yağmur vasıtasıyla her türlü mahsulleri çıkarırız. İşte biz, ölüleri de böylece diriltip kabirlerinden çıkaracağız. Umulur ki düşünüp ibret alırsınız. Ve Allah'ın kudretini anlamış olursunuz.

* Allah Teâlâ diğer âyet-i Kerimelerde de şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlar ümitlerini kestikten sonra, yağmur indiren ve rahmeti yayan O'dur. O, dosttur övülmeye layıktır."(41)

"Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak. Ölümünden sonra yeryüzüne nasıl hayat veriyor? Şüphesiz o, ölüleri de böyle diriltecektir. O, herşeye, kadirdir."(42)

Âyet-i kerimede geçen ve "müjdeci" diye tercüme edilen (بُشْرًا) kelimesi kurralar tarafından çeşitli şekillerde okunmuş ve okunuş şekline göre farklı manalarda izah edilmiştir.

a- Kûfe kurralarından Âsım b. Ebinnücud bu kelimeyi (ب) harfinin öterli (ش) harfinin de sükun üze okunmasıyla (بُشْرًا) şeklinde ve (ش) harfinin öterli okunmasıyla (بُشُرًا) şeklinde okumuştur. Bu kıraata göre kelimenin manası "Müjdeleyici" demektir. Allah Teâlâ, rüzgarları, yağmurları müjdeleyici olarak estirdiğini beyan etmiştir.

b- Diğer bütün Kûfe kurraları ise bu kelimeyi, (نَشْرًا) şeklinde, başında (ن) harfiyle okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası "Bulutları oluşturan ve yumuşakça esen güzel rüzgar" demektir. Allah Teâlâ ayet-i kerimede, yağmur yağdırmada önce bu gibi rüzgarları estirdiğini bildirmiştir.

---

(41) Şûrâ suresi, 42/28

(42) Rûm suresi, 30/50

c- Medine, Mekke ve Basra kurraları ise bu kelimeyi (نُشْرًا) şeklinde (ن) ve (ش) harflerinin öterli okunmasıyla okumuşlardır. Buna göre ise bu kelimenin mânâsı, "Her yönden esen ve her taraftan gelen rüzgar" demektir. Allah Teâlâ, yağmur yağmadan önce bu gibi rüzgarları estirdiğini beyan etmiştir.

Âyette zikredilen "Rahmet"ten maksat, yağmur'dur. Âyet-i kerimenin sonunda, "Yeryüzünün kuruyup ölü hale gelmesinden sonra, Allah Teâlâ'nın, yağmurları yağdırıp orada bitkiler bitirerek âdeta diri hale getirmesi gibi, insanlar ölüp kabirlerinde çürüdükten sonra onlara da hayat verip dirilteceği zikrediliyor. Böylece, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden müşrik ve kâfirlere, dünyada gördükleri yeryüzündeki değişrmeyi misal veriyor ve ibret almalarını emrediyor.

Ebu Hureyyre (r.a.): İnsaların, öldükten sonra nasıl dirileceklerini beyan ederek demiştir ki: "Birinci sur'a üflenince bütün insanlar öldükten sonra, onların üzerine, Arş'ın altında bulunan ve "Hayat suyu" diye adlandırılan su'dan kırk yıl yağmur yağdırılacak, insanlar, suyun ekini bitirmesi gibi bitecekler vücutları tamamlanınca da kendilerine ruhlar üflenecek, onlara uyku verilecek ve kabirlerinde uyuyacaklardır. Sur'a ikinci defa üflendiğinde ise onlar uyanacaklar, uyuyan kişinin uyanmasından sonra, başında ve gözlerinde hissettiği uykulu hali bunlar da hissedeceklerdir. İşte o zaman: Vay halimize, uyuduğumuz yerden bizi kaldırdı? derler. Onlara, bir seslenen şöyle seslenecektir. "Bu rahman olan Allah'ın vaadettiği kıyamet gündür."

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ
نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

58- Güzel bir ülke, rabbinin izniyle mahsulünü verir. Kötü olan bir ülke ise ancak kavruk bir mahsul çıkarır. İşte şükredecek bir kavim için âyetleri böyle açıklarız.

Toprağı güzel, suyu tatlı olan bir ülke, Allah ona yağmuru gönderdiğinde, Allah'ın iradesiyle, vaktinde güzel mahsuller çıkarır. Toprağı kötü, suyu tuzlu olan bir ülke ise, bitkisini zor bir şekilde bitirir. Ve bitkisi iyi olmaz. İşte biz, ayetlerimizi ve delillerimizi, Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükreden bir topluluk için peş peşe açıklar ve örnekler veririz.

* Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Süddi bu âyet-i kerime'nin, Mümin ve kâfirlerin hallerini belirten bir misal olduğunu söylemişlerdir.

Mümin kul, kendisi güzel olduğu gibi ameli de güzeldir. Tıpkı güzel bir ülkenin mahsullerinin güzel olması gibidir. Kâfir ise, kendisi de pistir, ameli de kötüdür. Tıpkı çorak araziye benzer. O araziden güzel ve bol mahsul elde edilemez.

Bu hususta, Ebu Musa el-Eş'ari, Resûlullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ اَبِی مُوسیٰ عَنِ النَّبِیِّ ﷺ قَالَ مَثَلُ مَا بَعَثَنِیَ اللّٰهُ بِهِ مِنَ الْهُدیٰ وَالْعِلْمِ كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ اَصَابَ اَرْضاً فَكَانَ مِنْهَا نَقِيَّةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ فَاَنْبَتَتِ الْكَلَأَ وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ وَكَانَتْ مِنْهَا اَجَادِبُ اَمْسَكَتِ الْمَاءَ فَنَفَعَ اللّٰهُ بِهَا النَّاسَ فَشَرِبُوا وَاَسْقَوْا وَزَرَعُوا وَ اَصَابَ مِنْهَا طَائِفَةً اُخْریٰ اِنَّمَا هِیَ قِيعَانٌ لاَ تُمْسِكُ مَاءً وَلاَ تُنْبِتُ كَلأً فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقِهَ فِی دِينِ اللّٰهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِیَ اللّٰهُ بِهِ فَعَلِمَ وَعَلَّمَ وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْساً وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَی اللّٰهِ الَّذِی اُرْسِلْتُ بِهِ .

"Allah'ın, benimle gönderdiği hidayet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Üzerine yağmur yağan yerin bir kısmı has topraktır. Suyu emer ağaçları ve birçok bitkileri bitirir. Bir kısmı ise çorak topraktır. Suyu alır ve içinde tutar. Böylece Allah onunla insanları faydalandırır. Ondan içerler, hayvanlarına içirirler ve ekinlerini sularlar. Yağmurun yağdığı toprakları bir kısmı ise, su tutmayan ve bitki bitirmeyen yayvan bir topraktır.

Allah'ın dinini anlayan ve Allah'ın, benimle göndermiş olduğu şöylerden faydalanarak onları öğrenen ve öğreten insan, bu toprakların (birincisine) benzer.

Allah'ın dinine aldırış etmeyen ve Allah'ın, benimle göndermiş olduğu hidayetini kabul etmeyen kimse ise bu toprakların (Üçüncüsüne) benzer. (Ne kendissi faydalanır ne de başkalarına faydası olur) (43)

(43) Buhari, K. el-İlim, bab: 20 / Müslim, K. el- Fadail bab: 15 HN: 2282

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي
أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾

59- Muhakka ki, biz Nuh'u kavmine Peygamber olarak gönderdir. "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, ondan başka ilahınız yoktur. Doğrusu sizin için, büyük bir günün azabından korkuyorum." dedi.

Yemin olsun ki biz Nuh'u, kavmine, emirleri tebliğ etmesi, Allah'tan başka şeylere taptıklarından dolayı gazaba uğrayacakları hususunda uyurması için Peygamber olarak gönderdik. Nuh onlara: "Ey kavmim, sadece Allah'a kulluk edin. Onun dışındaki putlara ve tanrılara tapmayı bırakın. Zira sizin, Allahtan başka ilahınız yoktur. Şayet iman etmezseniz, sizler için, cezası büyük olan bir günün azabından korkarım." dedi.

* Allah Teâlâ, bu suresinin başında Hz. Âdemi zikretmiş, bu âyetten itibaren de başta Hz. Nuh olmak üzere bir kısım Peygamberlerin, ümmetleriyle olan kıssalarını bizlere bildirmiştir. Bunları bildirmesinin hikmetlerinden bazılarının şunlar olduğu söylenmektedir. (44)

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾

60- Kavminin ileri gelenleri ise: "Muhakkak biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz." dediler.

---

(44) a- Resulullah teselli etme. Çünkü bu kıssalar, insanların, Peygamberlerin getirdiği delil ve mucizelerden yüzçevirmelerinin sürgegelen bir huyları olduğunu bildirmektedir.
b- Müminlerin mâneviyatını takviye etmek, kâfirlerin ise moralini yıkmaktır. Zira bu kıssalar, büyüklük taslayanların sonlarının kötü olduğunu, itaat edenlerin âkıbetlerinin ise güzel olacağını bildirmektedir.
c- Allah Teâlâ'nın, kâfirlere mühmet verse de sonunda onlardan intikam alacağını bildirmek ve bu kıssalardan öğüt ve ibret almayı sağlamaktır.
d- Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğinin hak olduğunu ortaya koymaktır. Zira okur yazar olmayan bir zatın, insanlığın başlangıç tarihinden itibaren, kendi dönemine kadar olan zamanı, Allahtın vahiy gelmeden özetlemesi imkânsızdır.

Nuh kavminin, zengin olan ve daha başka imkahlarla toplum içinde sözü geçen kişileri ona karşı çıkararak Peygamberliğini kabul etmemiş ve bilakis ona sapık olduğunu söylemişlerdir.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾

61- Nuh da şöyle dedi: "Ey kavmim, bende bir sapıklık yoktur. Ancak, ben, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderilen bir Peygamberim."

* Kavminin, kendisini sapıklıkla suçlaması ve kendisine uymaması karşısında Nuh aleyhisselam da kendisinin dalalete düşmüş bir kimse olmadığını, Allah tarafından, emir ve yasaklarını tebliğ etmek üzere Peygamber olarak gönderildiğini söylemiş ve böyece bir kere daha, kendisine uymalarını istemiştir.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

62- Size, rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum. Ve size nasihat ediyorum. Ve ben, Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.

* Nuh aleyhisselam sözlerine devamla, söylediklerinin, Allah tarafından gönderilmiş emir ve yasaklar olduğunu, kendisinin de ancak bu emir ve yasakları tebliğ eden bir kişi olduğunu söylemiş ve onların bilmedikleri bir çok şeyleri bildiğini beyan etmiştir. Onların bilmediği şeylerden biri de Allah'ın azabının suç işlemiş olan bir kavimde n asla geri döndürülemeyeceği gerçeğidir.

أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

63- Allah'tan korkup böylece merhamet olunmanız için sizi uyarmak üzere içinizden bir erkeğe, rabbiniz tarafından vahiy gelmesine mi şaşıyorsunuz?

Nuh kavmi, Nuh'un kendilerine, Allah hakkındaki nasihatlarını reddedip Allah'ın onu Peygamber göndermesini inkâr edince ve ona "Seni ancak bizim gibi bir beşer olarak görüyoruz. İçimizden sana, basit görüşlü, en âdi kimselerden başkasının tabi olduğunu görmüyoruz. Sizin, bizden bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine, yalancı olduğunuzu sanıyoruz."(45) demeleri üzerine Nuh da onlara "Size, Allah tarafından bir hatırlatma ve bir öğüdün, sizinle birlikte bulunan bir adamın üzerine inmiş olmasına mı şaşıyorsunuz? Bunlar, ona indi ki, Allahı inkâr etmenizden dolayı sizi onun cezasına karşı uyarsın. Siz/er de Allah'ı birleyerek sadece ona iman edip amellerinizi onun için yaparak onun azabından korkmuş olasınız. Böylece rabbiniz de size merhamet etmiş olsun.

* Görüldüğü gibi âyet-i kerime, Nuh aleyhisselam'ın kavmine hitabla, aralarından birinin peygamber olarak gönderilmesinin şaşılacak bir şey olmadığını aslında, o Peygambere gönderilen emir ve yasaklara uymak suretiyle Allah'tan korkmak gerektiğini, kendilerini kurtaracak davranışın bu olduğunu aksi halde kötü sonuçtan kurtulamayacaklarını ihtar etmektedir.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

64- Buna rağmen Nuh'u yalanladılar. Biz de Nuh'u ve gemide onunla beraber olanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar, gerçeği görmeyen kör bir millet idiler.

* Allah Teâlâ, bu âyet-i Kerime'de, inkârlarından dolayı kâfirleri cezalandırdığını, buna mukabil Peygamberi ve Müminleri kurtardığını beyan etmektedir. İşte bu, Allah Teâlâ'nın, hem dünyada hem de âhirette geçerli olan hükmüdür.

Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyet-i Kerime'de de şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz biz, Peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edeceği kıyamet gününde mutlaka yardım edeceğiz." (Mümin, 51)

(45) Hud suresi, 11/27

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

65- Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin için ondan başka ilah yoktur. Allah'tan korkmaz mısınız?

Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u Peygamber olarak gönderdik. Hud da, Peygamber olarak gönderildiği kavmine dedi ki: "Ey kavmim, sadece Allah'a kulluk edin. Ondan başkasını ilah edinmeyin. Zira sizin, ondan başka hiçbir ilahınız yoktur. Allah'ı bırakıp başkalarına kulluk ederken Allah'ın azabından kormuyor musunuz? Halbuki sizi yoktan yaratan ve rızıklandıran yalnızca O'dur.(46)

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾

66- Bunun üzerine, kavminin ileri gelen kâfirleri" Şüphesiz biz seni bir beyinsizlik içerisinde görüyoruz ve seni muhakkak yalancılardan sanıyoruz." dediler.

Hûd'un kavminin ileri gelenlerinden, onun Peygamberliğini inkâr ederek kâfir olanlar Hûd'a şu cevabı verdiler: "Ey Hûd şüppesiz biz seni, dinimizi ve ilahlarımızı reddetmekle haktan uzaklaşan ve sapıklığa düşen bir kimse olarak görüyoruz. Ayrıca Peygamberlik iddianda da yalancılardan olduğun kanaatindeyiz."

(46) Hûd aleyhisselam'ın ve onun kavmi olan Âd kavminin, Yemende "Ahkâf" denilen dağlık bölgede yaşadıkları rivayet edilmektedir. Bu kavmin insanlarının bedenleri çok güçlü kalbeleri de o nisbette katıydı. Bunlar, hakkı yalanlamakta en haşin ümmetlerden biriydi.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

67- Hûd dedi: "Ey kavmim, bende bir beyinsizlik yoktur. Ancak, ben Alemlerin rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim.

* Hûd aleyhisselam, kavminin kendisini yalanlamasına cevap olarak, hak Peygamber olduğunu tekrarlıyor ve "Sizin sandığınız gibi, ben, beyinsiz, anlayışsız bir kimse değilim. Ben, Allah tarafından gönderilmiş gerçek bir Peygamberim." diyerek kavmini tekrar bir kere daha uyarmış oluyor.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾

68- Size, rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum. Ve sizin için güvenilir bir nasihatçıyım.

Ey kavmim, ben sizlere, rabbimin bana tebliğ etmemi emrettiği şeyleri tebliğe ediyorum. Sizleri Allah'a ibadet etmeye davetimde bir nasihatçıyım. Öğüdümü kabul edin. Ben, Allah'ın, vahyini bana emanet ettiği güvenilir bir kimseyim. Yalan söylemem. Allah'ın vahyini ne eksiltir ne de ona birşey katarım.

أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

69- Sizi uyarması için içinizden bir erkeğe, rabbiniz tarafından vahiy gelmesine mi şaşıyorsunuz? Hatırlayın, bir zaman Allah sizi, Nuh kavminden sonra Halifeler kıldı. Ve yaratılış bakımından da size güç ve kuvvet verdi. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

Allah tarafından bir öğüdün ve bir hatırlatmanın, sizinle beraber bulunan bir adama, sizi, Allahın cezelandırmasından sakındırması için gelmesine mi şa-

yıyorsunuz? Hatırlayın, Peygamberlerine karşı gelen Nuh kavmine nasıl azap gelip onları yok edildikten sonra Allah sizleri onların yerine getirip onların Halfeleri kıldı. Onların başına gelenlerin, sizin de başınıza geleceğinden kaçının. Allah sizi de helak edip yerinize başka bir topluluk getirebilir. Allah sizleri, yaratılış bakımından da Nuh kavminden daha güçlü ve kuvvetli kıldı. O halde Allah'ın size olan nimetlerini ve lütfunu iyi düşünün. Yalnız ona ibadet ederek ona şükredin ki kurtuluşa erip hahirette de nimetlere ulaşasınız.

Taberi diyor ki: "Allah Teâlâ, bu âyette sıfatlarını belirttiği ve Allah'ı birleyip gönderdiklerine uymaları için kendilerine Hz. Hud'u Peygamber olarak gönderdiği Âd kavmi, İbn-i İshak'tan rivayet etildiğine göre, İrem'in oğlu Âd'ın soyundan gelen bir kavimdir. İrem ise Us'un oğludur. Us'da Hz. Nuh'un oğlu Sâm'ın oğludur. Bunlar, Yemendeki Şuhr bölgesinde yaşıyorlardı. Âmir b. Vâsile de, Hz. Ali'nin bunlar hakkında şunları söylediğini rivayet etmiştir. Hz. Ali Hadromutlu bir adama "Sen, içine kırmızı toprak karışan kırmızı kum yığınını gördün mü? Onun çevresinde çokça misvak ağacı ve sedir ağaçları bulunmaktadır. Hadrammutun toprakları da şöyle şöyledir." Adam dedi ki: "Evet ey müminlerin emiri, Allah'a yemin olsun ki sen onu gören bir adam gibi anlatıyorsun." Hz. Ali dedi ki: "Ben onu görmedim ancak o bana anlatıldı." Hadramutlu adam dedi ki: "Oranın neyi var ki sana anlatıldı ey mûmininlerin emiri?" Hz. Ali dedi ki: "Orada Hud (a.s.)'ın Kabri bulunmaktadır.

İbn-i İsâk diyor ki: "Âd kavminin hz. Hud'un kendilerine peygamber olarak gönderildiği zaman kaldığı yer, Ahkaf bölgesi idi. Ahkâf, Yemendeki Umman ile Hadramut arasındaki kumluk bölgedir. Âd kavminin yaşadığı yer burası olmasına rağmen Allah'ın kendilerine verdiği güç ve kuvvet sayesinde bütün yeryüzüne yayılmış ve insanları kendilerine boyun eğdirmişlerdi. Onlar, putlara tapan put perest insanlardı. Allah onlara, içlerinde soy ve mevki bakımından en üstünleri olan Hud'u Peygamber olarak gönderdi. Hud onlara, Allah'ı birlemelerini, onunla birlikte başka ilahlar edinmemeleri ve insanlara zulmetmekten ellerini çekmelelerine emretti. Onlar da karşı geldiler. Hud'u yalanladılar. "Bizden daha kuvvetli kim vardır?" dediler. İçlerinden çok az kimseler, Hz. Hud'a iman ettiler. Onlar da imanlarını gizliyorlardı. Bunlardan biri de Mersed b. Sa'd b. Ufeyr idi. Hud, kavmi, Allaha isyan etmeye, Peygamberlerini yalanlamaya, yeryüzünde çokça fesat çıkarmaya ve tağutlaşmaya, devam ettiler. Her tepenin başına bir bina kurup onunla eğlendiler. Bunun üzerine Hud onlara "Siz, her tepeye bir bina kurup onunla eğlenir misin? Dünyada ebedi kalacağınızı umarak sağlam köşkler (fabrikalar) mi edindiniz? Birini yakaladığınız zaman ona zorbaca mı davranırsınız. Allah'tan korkun ve bana itaat edin."(47) dedi. Onlar da cevaben dediler ki: "Ey Hud, bize apaçık bir delil getirmedin. Bizler de sırf senin

(47) Şuara suresi, 26/128-131

sözünle ilahlarımızı barakacak değiliz. Sana inanacak da değiliz. Sana ancak şunu deriz: "İlahlarımızdan bazısı seni çarpmış." Hud da dedi ki: "Allah'ı şahit tutarım. Siz de şahit olun ki ben sizin Allah'ı bırakıp ortak koştuklarınızdan beriyim. Hep birlikte yapacağınız hileyi bana yapın. Sonra elinizden gelirse bana hiç fırsat vermeyin. Ben, benim ve sizin rabbiniz olan Allah'a güvendim. Hareket eden hiçbir canlı varlık yoktur ki, onun tasarrufu Allah'ın elinde olmasın. Şüphesiz, rabbimin yolu dosdoğru yoldur."(48)

Hud kavmi böyle yapınca Allah, üç yıl onlara yağmur yağdırmadı. Böylece çok sıkıntılara düştüler. O zamanlarda insanların başına bir bela veya kıtlık gelince onu kendilerinden kaldırması için Allah'a Mekke'deki Beytül Haram'da dua ederlerdi. Müşrikler de Müslümanlar da böyle yaparlardı. O zamanda Mekke'ye Âmâlika kavmi hakimdi. Bunların liderleri Muaviye b. Bekr idi. Onun annesi, Âd kavmindendi. Âd kavmi, kıtlığı kendilerinden kaldırması için Allah'a dua etmek üzere Mekke'ye bir heyet gönderdi. Muaviye b. Bekr, gelen dayısı oğullarına İkramda bulundu. Onlar oraya gelme amaçlarını unutup zevkü safaya daldılar. Nihayet Âmâlukanın lideri Muaviye b. Bekr, bir şiir yazıp cariyelerine okutarak onları uyardı. Onlar Allah'a yalvarıp kendilerine yağmur yağdırmasını dilediler. Allah onlara, beyaz, kırmızı ve siyah olmak üzere üç bulut gönderdi. Bunlardan birini istemelerine dair bir ses işittiler. Onların liderleri de, siyah bulutun içinde daha çok yağmur bulunacağı düşüncesiyle onu istedi. Halbuki o bulut, toz duman dolu bir buluttu. Allah bu bulutu, Âd kavminin bulunduğu yere gönderdi. Bulut onlara bir vadiden görününce sevindiler. Ve "Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur." dediler. Allah da onlara: "Hayır, o, hemen inmesini istediğiniz şeydir. O bir rüzgardır. Onun içinde, rabbinin emriyle her şeyi yerle bir edecek can yakıcı bir azap vardır." buyurdu. (49) Allah bu rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün musallat etti. Rüzgar devamlı esiyordu. Âd kavminin hepsini helak etti. Hiçbir kimse bırakmadı. Hud Peygamber, kendisine iman edenlerle birlikte bir bahçeye gitmişlerdi. Rüzgardan onlara, hoşlarına gidecek bir esinti ulaştırıyordu. Âd kavmini ise yerden yere vuruyor ve beyinlerini taşlarla eziyordu.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ ٱللَّهَ وَحْدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا
تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧٠﴾

(48) Hud suresi, 11/53-56
(49) Ahkaf suresi, 46/24-25

70- "Sadece Allah'a ibadet etmemiz ve atalarımızın taptıklarını terketmemiz için mi bize geldin? Eğer doğru söylenlerden isen, tehdit ettiğin azabı bize getir." dediler.

Kavmi Hûd'a şu cevabı verdi: "Sen bize, yalnızca Allah'a ibadet edip taptığımız diğer ilahlarımızı terketmemiz için mi geldin? Bizleri, cezalandırılmakla tehdit ediyorsun. Eğer sözlerinde doğru isen, vaadettiğin azabı bize getir de görelim."

* Başka birâyette de bu sapık insanların Hakka boyun eğmeleri gerekirken, ona karşı çıkıp Allah'ın azabını istedikleri şöyle beyan edilmektedir: "Yine bir zaman onlar: "Ey Allah'ım, eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa, gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize, can yakıcı bir azap ver." demişlerdi.(50)

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا
أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ
الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

71- Hûd dedi: "Rabbinizden sizin üzerinize bir azap ve gazap hak oldu. Hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, isimlerini, sizin ve babbalarınızın koyduğu putlar hususunda benimle tartışıyor musunuz? O halde bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

Hud, kavmine dedi ki: "Artık size rabbiniz tarafından azap ve gazap geldi. Helak olacaksınız. Sizler benimle kendilerinizin ve atalarınızın putlar" diye adlandırdığınız şeyler hakkında mı tartışmaya girişiyorsunuz? Halbuki Allah, sizin bunları put edinmenize ve bunlara tapmanıza dair hiçbir delil indirmemiştir. Çünkü ibadet, zarar ve fayda verebilecek, itaat edeni mükâfaatlandırıp isyan edeni cezalandırabilecek bir yüce zat'a yapılır. Cansız olan taş, maden gibi şeyler ise ne bir zarar verebilir ne de bir fayda. Sizler, hakkınızda Allah'ın hükmünü bekleyin. Ben de, benimle sizin aranızdaki hükmünü bekleyinlerdenim.

* Bu âyet-i Kerime, Hz. Hud'un, kavmini tehdit ettiğini göstermektedir. Bu itibarla bundan sonra gelen âyet, kavminin âkıbetini bildirmektedir.

(50) Enfal suresi, 8/32

فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

72- Biz, Hûd ve beraberindekileri rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların da kökünü kazıdık. Çünkü onlar, müminler değillerdi.

* Allah Teâlâ başka âyetlerde Hûd kavmini nasıl helak ettiğini beyan ederek buyuruyor ki: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran, herşeyi kasıp kavuran ve şiddetle esen bir rüzgarla yok edildi."

"Allah, onların köklerini kazımak için o kasırgayı yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün."

"Sen, onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?(51)

Evet, Âd kavmi, Peygamberlerine karşı inatlaşıp azgınlıklarında diretince Allah onları, herşeyi yok eden bir rüzgarlar helak etmiştir.

Rivayet edildiğine göre, rüzgar insanları kaldırıyor ve kafalarının üzerine yere bırakıyordu. Kafaları dağılıyor geriye bedenleri, çürümüş kof kütükler şeklinde kalıyordu.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ
إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا
تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

(51) Hak suresi, 69/6-8

73- Semud kavmine de kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin için ondan başka ilah yoktur. Size rabbinizden apaçık bir delil gelmiştir. İşte Allah'ın şu dişi devesi size bir mucizedir. Bırakın onu Allah'ın arzından otlasın. Ona bir kötülük yapmayın. Sonra can yakıcı bir azaba uğrarsınız.

* Bu âyet-i kerime ve bundan gelen âyetler, Salih aleyhisselamın, kendilerine Peygamber olarak gönderildiği Semud kavminin durumunu özet olarak anlatmaktadır.

Bu kavim,Hicaz ile Şam toprakları arasındaki "Hicr" bölgesinde yaşıyordu.

İşte Allah Teâlâ, Salih aleyhisselamı bu kavme Peygamber olarak gönderdi. O da kavmini, diğer Peygamberlerin yaptığı gibi, putları bırakıp yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etti. Onlar ise Salih Peygamberden, Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren bir mucize getirmesini istediler. Ve bu sebeple, Hicr bölgesinde bulunan "Kâibe" isimli bir kayadan, doğurması yakınlaşmış bir dişi devenin çıkmasını istediler. Bunun üzerine Salih aleyhisselam, bu mucize gönderildiği takdirde mutlaka iman edeceklerine ve kendisine tâbi olacaklarına dair kesin söz aldı. Ve rabbine yalvardı. Adıgeçen taş yarılarak, içinden geniş vücutlu, kusursuz, yavrusu karnında hareket eden bir deve çıktı. Bunun üzerine kavminin ileri gelenleri ve etrafındakiler iman ettiler.

Deve, Semud kavmiyle birlikte yaşamaya başladı. Bu deve, diğer normal hayvanlardan çok farklı idi. Bu sebeple çok su içiyordu. Bunun için Semud kavminin su içtiği kuyudan birgün deve bir gün de insanlar içiyordu. Devenin su içtiği gün bütün insanlar süt ihtiyaçlarını ondan sağlıyorlardı.

Bu şekilde günle uzayıp gidince Semud kavmi buna tahammül edemeyip deveyi öldürmeye karar verdi. İçlerinden bazıları ona ok attılar ve yere düşen deveyi kesip öldürdüler. Bu haber Salih aleyhisselam'a ulaşınca, âyet-i kerime'ninde belirttiği onlara şöyle dedi: "... Evlerinizde üç daha yaşayın. Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir."(52)

Bundan sonra içlerinden dokuz kişi aralarında şöyle kararlaştırdılar: "Biz bu Salihi öldürelim. Eğer tehdidinde doğru ise önce biz onu halletmiş olalım.Şayet yalancı ise onu da devesine kavuşturalım." Âyet-i Kerime bu hususa da şöyle işaret buyuruyor: "Aralarından Allah'a yemin ederek şöyle konuştular: "Salih'i ve ailesini, bir gece baskınıyla öldürelim. Sonra da akrabasına "Yakınlarınızın öldürülmesinden haberimiz yok, şüphesiz bizler doğru kimseleriz." diyelim.(53)

(52) Hud suresi, 11/65

(53) Neml suresi, 27/49

Bu adamlar geceleyin gelip Salih aleyhisselam'ı öldermek isteyince Allah Teâlâ bunların üzerine gökten taş yağdırdı ve helak etti.

Semud kavmi, Salih aleyhisselam'ın söylediği üç günü beklediler. Birinci gün yüzleri sarardı, ikinci gün kızardı, üçüncü gün simsiyah oldu. Dördüncü günde ise artık Allah'ın azabını bekliyor ve neyin, nereden nasıl geleceğini bilmiyorlardı. Birgün, güneş doğar doğmaz, gökten şiddetli bir gürültü, yerden şiddetli bir sarsıntı başladı. Böylece hepsi oldukları yerde dizüstü çöke kaldılar.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Semud kavminin yaşamış olduğu Hicr bölgesinden geçerken ashabına, oradan hızlı geçmelerini, oranın kuyularından su içmemelerini ve onların hallerine ağlamalarını söylemiştir. Taberi bu hususta çeşitli rivayetler zikretmiştir.

وَاذْكُرُوٓا۟ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ
تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ ٱلْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَٱذْكُرُوٓا۟
ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾

74- Hatırlayın Allah sizi, Âd kavminden sonra halifeler yaptı. Ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Orada, ovalarında köşkler yapıyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Allah'ın nimetlerini hatırlayın. Yeryüzünde bozguncular olarak fesat çıkarmayın.

Allah'ın üzerinizde olan nimetini hatırlayın. Hani Allah, Âd kavmini helak ettikten sonra onların yerine sizi getirmişti. Sizleri yüryezünde yerleştirdi. Ovalarında köşkler yapıyorsunuz dağları delip evler ediniyorsunuz. Allah'ın, üzerinizde olan nimetlerini hatırınızdan çıkarmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.

قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِمَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ
أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلَ بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾

75- Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, aralarında küçümsedikleri iman edenlere dediler ki: "Salihin, rabbi tarafından Peygamber olarak gönderildiğini gerçekten biliyor musunuz?" Onlar da: "Şüphesiz biz, onunla gönderilenlere iman ediyoruz." dediler.

Salih'in kavminden, kibirlerinden dolayı Salih'e iman etmeyen ileri gelen kimseler, kavminden, Salih'e iman eden zayıflara şöyle dediler: "Salih'in, rabbi tarafından bize ve size gerçekten Peygamber olarak gönderildiğini biliyor musunuz? Onlar da "Biz, Allah'ın Salihle beraber gönderdiği hak ve hidayete şüphesiz iman ediyoruz." dediler.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

76- O büyüklük taslayanlar ise: "Şüphesiz sizin iman ettiğinizi biz inkâr ediyoruz. dediler.

Kendi güçlerine, mal ve servetlerine güvenen o mütekèbbir kavim, cahilce ifadelerle Salih aleyhisselam'a karşı çıkıp onun tebliğ ve tekliflerine karşı "Senin iman ettiğini biz inkâr ediyoruz." dediler. Halbuki onların, fani olan bu dünya varlıkları, kendilerinin felaketine sebep olacaktı da bunun farkında değillerdi.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

77- Deveyi kestiler ve böylece rablerinin emrine isyan ettiler. Ve dediler ki: "Ey Salih, eğer gerçekten Peygamberlerdensen bizi tehdit etmekte olduğun azabı bizlere getir."

Kavmi, Salih'in tenbih ve ikazlarına rağmen deveyi kestiler ve gayet şımarık ve münkir bir eda ile ona meydan okuyarak: "Eğer sen, gerçekten Peygambersen, tehdit ettiğin, geleceğini haber verdiğin azabı bize getir de görelim. "Artık lâyık oldukları acıklı azabın başlarına gelmesi pek yakındı.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾

78- Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayıverdi de, evlerinde dizüstü kapanıp kaldılar.

Semud kavmi Salih Peygamberin davetine uymadı ve onun ikazını dinlemeyerek, bir mucize olarak Allah tarafından gönderilen deveyi kestiler. İşte bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakaladı. Gökten de pük müthiş bir çığlık kopup geldi. Bu sarsıntı ve çığlığın dehşetinden kalbleri parçalanarak helak olup gittiler. Gelen facianın şiddetinden hiçbir tarafa kıpırdayamadan oldukları yerde dizüstü yığılıp kaldılar.

* Rivayete göre onlar deveyi çarşamba günü kesmişler bu azapta ta k endilerine Cumartesi günü gelmişti. Hz. Salih, gelecek olan bu felaketi bildiği için yüz yirmi kadar müminle beraber o memleleti terketmişti. Oradan uzaklaştıktan sonra uzaktan bir dumanın, kavminin üzerine çöktüğünü görmüş ve onların helak olduklarını anlamıştı.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

79- Salih onlardan yüzçevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim, ben, rabbimin vahyinî size tebliğ ettim. Ve size nasihat ettim. Fakat siz, nasihat edenleri sevmezsiniz."

Salihin kavmi Semud, deveyi kesip azabın kendilerine derhal gelmesini isteyince Salih, onların arasından çıkıp gitmiştir. Çünkü Allah ona, üç gün içerisinde kavmini helak edeceğini bildirmiştir. Salih aralarından ayrılmadan önce onlara "Rabbimin size ulaştırmamı emrettiği emir ve yasaklarını size ilettim. İnkârcılığınıza ve putlara tapmaya devam etmeniz halinde, azabına uğratacağına dair sizlere nasihat ettim. Fakat sizler, Allah hakkında size nasihat edenleri ve şehvani arzularınıza uymamanızı söyleyenleri sevmezsiniz.(54)

(54) Bir kısım müfessirlere göre; Salih aleyhislelam bu sözlerini onlara, helak olmalarından sonra söylemiştir. Onlar ölü olmalarına rağmen Salih aleyhisselam'ın sözlerini işitiyor-

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

80- Lut'u da kavmine Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Sizden önce âlemlerden hiçbirinin yapmadığı hayasızlığı mı yapıyorsunuz?

Biz, Lut'u da kavmine peygamber olarak gönderdik. O, Sudan şehrinde yaşayan kavmine dedi ki: "Kadınları bırakıp ta kadınlara yaklaşma hayasızlığını mı yapıyorsunuz? Sizden önce bu hayasızlığı, âlemlerden hiçbir kimse yapmamıştır.

* Allah Teâlâ Lût aleyhisselam'ı da kendi kavmine Peygamber olarak göndermiştir. Lût, Hz. İbrahimin kardeşinin oğludur. Hz. İbrahim"e iman etmiş ve onunla beraber Şam topraklarına hicret etmiştir. Sonra Allah Teâla onu, Sodom halkına ve çevresine Peygamber olarak göndermiştir. Lût, kavmini, Allah'a iman etmeye davet etmiş, onlara iyiliği emredip kötülükten alıkoymak için gayret göstermiş ve onları insanlık tarihinde ilk defa icat ettikleri, erkeklere yaklaşma hayasızlığından uzaklaştırmaya çalışmıştır. Fakat onlar bu çirkin ahlaklarında ısrar etmişler kendilerini ayıplayan Lût ile alay ederek oradan sürgün edilmesine karar vermişler, bunun üzerine Allah onların üzerine ateşten taşlar yağdırarak, Lût'a iman edenlerin dışında hepsini helak etmiştir.

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

---

lardı. Nitekim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Bedir savaşında, öldürülerek kuyulara atılan ileri gelen müşriklerin cesetlerine seslenerek şöyle demiştir. "Ey Hişam oğlu Ebu Cehl, ey Rabia oğlu Utme, ey Rabia oğlu Şeybe, rabbinizin size vaadettiği şeyi gerçek olarak bulmadınız mı? Zira ben, rabbimin bana vaaddetiği şeyi gerçek olarak buldum."
Resulullah (s.a.v.)'in bu sözünü duyan Ömer (r.a.) "Ey Allah'ın Resulü, onlar nasıl işitir ve cevap verirler? Onlar, leş haline gelmiş durumdalar." diye sorunca Resulullah (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Canım, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki sizler benim söylediklerimi onlardan daha iyi işitmiyorsunuz. Ne var ki onlar cevap veremiyorlar." (Müslim, k. el-Cennet, bab: 77 Hadis No: 2874 / Buhari, K. el-Cenaiz, bab: 87).

مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

81- Siz kadınları bırakıp ta şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz, haddi aşan bir kavimsiniz.

Lût, kavminin yaptığı çirkin fiilden dolayı onları kınamış ve onlara "Allah'ın size helal kıldığı kadınları bırakıpta erkeklere mi şehvetle yaklaşılorsunuz? Doğrusu sizler, Allah'ın koyduğu sınırları aşan bir topluluksunuz." dedi.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ

إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾

82- Kavminin cevabı şöyle oldu: "Lût ve onunla beraber iman edenleri memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar, çok temizlenen insanlarmış."

Lut, kacmini, yaptığı çirkin fiilden ve irtikabettikleri haramdan dolayı uyarınca onların cevapları ancak şu olmuştur. "Lut'u, ailesini ve ona iman edenleri buradan çıkarın. Çünkü onlar bizim, erkeklere arkadan yaklaşmamızı çirkin görüyor ve ondan kaçınıyorlar.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

83- Bunun üzerine biz de Lut'u ve ailesini kurtardık. Karısı müstesna. Çünkü o, geride kalıp helake uğrayanlardan oldu.

Lut kavmi, Lut'un bütün kınamalarına ve onlara, Allah'ın bu fiili kendilerine haram kıldığını tebliğ etmesine rağmen Lut kavmi, azgınlığında ısrar etti. Biz de onları helak ettik. Lutun ve karısı hariç ona iman eden ailesini kurtardık. Karısı ise Lut'a ihanet eden ve Allah'a karşı inkârcı biri olduğundan biz onu, Lut gittikten sonra geride kalıp helak olanlardan kıldık.

* Lût aleyhisselam'ın karısı, Lut'a iman etmeyen ve kavminin sapık dini üzere yaşayan bir kadındı. Kavmini Lût'a karşı kışkırtıyor, gelen misafirleri özel bir işaretle diğer insanlara haber veriyordu. Bu sebeple Lût'a, o memleketten çıkıp gitme emri gelince bu işi karısına haber vermemesi ve onu da beraberinde götürmemesi bildirilmişti.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

84- Biz, onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, suçluların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak.

* Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerime'de de bu yağmuru nasıl bir yağmur olduğunu beyan ederek buyuruyor ki: "Azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin üstünü altına çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları sağnak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir.(55)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ : « مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ ، فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ » .

"Kimin, Lût, kavminin yaptıklarını yaptığını görürseniz, yapanı da yaptıranı da öldürün. (56), (56/a)

---

(55) Hud suresi, 11/82-83

(56) İbn-i Mace, K. el-Hudud, bab: 12, Hadis NO: 2561 / Tirmizi, k. el-Hudud, bab: 24, HN: 1456

(56/a) Bu Hadis-i Şerifi rivayet eden Tirmizi sahibi Ebu İsa özetle şunları söylemektedir. "Bu konuda Cabir yb. Abdullah ve Ebu Hureyreden de Hadis edilmiştir. Âlimler, Lût kavminin yaptığı bu çirkin fiili işleyenlerin cezası hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir.

İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Ahmet ve İshak'a göre bu işi yapanın cezası, ister evli olsun ister bekâr olsun, recm edilmektir.

Tabiî fakihlerinden, Hasan,ı Basrî, İbrahim en-Neâhi, Ata b. Ebi Rebba ve bunlara katılan Sevrî ve Kûfe âlimlerine göre bu işi yapanın cezası, zina yapanın cezası gibidir. (Bkz. Tirmizi K. el-Huduf b. 24 HN: 1456).

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ
غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا
تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

85- Medyen halkına kardeşleri Şuaybı Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin. Sizin için ondan başka ilah yoktur. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların eşyasının değerini düşürmeyin. Düzeltildikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer iman ediyorsanız bu, sizin için daha hayırlıdır.

Medyen kabilesine de kardeşleri Miykil oğlu Şuayb'i Peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara şöyle dedi: "Sizin için, sizi yaratan, size mefaat ve zarar verme elinde bulunan Allah'tan başka kulluk edeceğiniz bir ilah yoktur. Sizlere, benim hak Peygamber olduğumu gösteren açık bir delil ve alâmet gelmiştir.

Ebu Davud'un zikrettiği Hadislere yorum yapan Hattabî ise bu konuda şunları söylüyor: "Said b. el-Müseyyeb, Ata b. Ebi Rebah, Nehaî, Hasan-ı Basrî ve Katadeye göre, Lût kavminin yaptığı o çirkin işi yapan kişi evli ise recmedilerek öldürülür, bekâr ise yüz sopa vurulur. Şafiî'nin tercih edilen görüşe de budur. Aynı görüş, Hanefî mezhebi âlimlerinden, İman Ebu Yusuf ve İmam Ahmed'den de nakledilmektedir.

Şa'bî'den nakledilen, İmam Mâlik ve İshak'ın da katıldıkları diğer bir görüşe göre ise bu işi yapan ister evli olsun ister bekâr olsun recmedilir.

Ebu Hanife ise, bu kişiye zina cezasının uygulanamayacağı, buna tazir cezasının gerektiği görüşündedir.

Evzahi, bu işi yapanın, zina yapanın hükküne tabi olduğunu söylemiştir.

Zahiriye mezhebinin bazı âlimleri ise bu işi yapan, herhangi bir ceza gerekmediği söylemişlerdir.

Hattâbi diyor ki: "Ben son görüş, gerçeğe en uzak olan ve hayasızlara bu iş için açık kapı bırakan bir görüştür. Reddedilmesi gerekir. (Bkz. Ebu Davud, K, el-Hudud HN: 4462)

Âlimlerin bir kısmı bu Hadise dayanarak, bu işi yapanın veya yaptıranın evli veya bekâr olmasına bakmaksızın taşlanarak öldürülmesine hükmetmişlerdir.

Diğer bi kısım âlimler ise bu halde de evli ve bekâr ayırımı yapan zina cezasına hükmetmişlerdir.

Kadınlara da arkadan, yani anüsten yaklaşmak haramdır. Bu hususta birçok Hadisler zikredilmiştir.

Ölçü ve tartılarınızı tam olarak yapmak suretiyle insanlara haklarını verin. Onların haklarından birşey eksiltmeyin. Allah, Peygamberler göndererek yeryüzünü düzelttikten sonra, sizler, Allaha isyan ederek orada bozgunculuk çıkarmayın. Benim size: "Yalnız Allaha kulluk edin, ölçü ve tartılarda insanlara haklarını tam olarak verin." diye bildirdiğim emir, eğer iman ediyorsanız, sizin için Allah katında daha hayırlıdır.

* Âyet-i Kerimede: "Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir." ifadesi, Şuayb aleyhisselamın da bir mucizesi bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu mucizenin ne olduğu açıklanmamıştır.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ
وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

86- Allah'a iman edeni tehdit ederek, Allah yoyundan men ederek ve o yolun eğriliğini dileyerek her yolun önünü kesmeyin. Hatırlayın, vaktiyle siz, pek az idiniz. Allah sizi çoğalttı. Bozguncuların sonu nasılmış bir bakın.

Müminleri ölümle tehdit ederek, Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik edenleri Allah'ın dininden men ederek, Allah'ın yolunda gidenlere eğri yollar göstererek her yolun başını kesmeyin. Hatırlayın, bir zaman sizin sayınız az idi. Allah sizin cemaatinizi çoğalttı. Böylece sizi, zilletten ve ezilmekten kurtardı. Allah'ın, size vermiş olduğu bu nimetlere karşılık ona şükredin ve sadece ona kullak edin. Yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların nasıl cezalara çarptırıldıklarına ve âkıbetlerinin ne olduğuna bir bakın.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Medyen halkı yolların başını tutup oradan geçenlere: "Şuayb yalancıdır." diyorlardı. Ona iman etmek isteyenleri tehdit ediyor ve korkutuyorlardı. Âyet-i Kerime buna işaret etmektedir.

Katade, Mücahid ve Süddi de Şuayb kavminin, bu şkekilde yolları kestiklerini zikretmişlerdir.

Âyet-i kerime'ede, Şuayb kavminin, insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları zikredilmektedir. Bundan maksat, onların Allah'a iman edenleri ve itaat ederek Salih amel işleyenleri iman ve amelden alıkoymaya çalışmalarıdır.

Ayet-i kerime'nin sonunda "Bozguncuların sonu nasılmış bir bakın" buyurulmaktadır. Bundan maksat, "Rablerine karşı gelen ve peygamberlerine isyan eden sizden önceki ümmetlerin başlarına nasıl felaket ve azaplar geldiğine bir bakın. Bunlardan bazıları tufanla boğularak bazıları taşlar yağdırılarak, bazıları da çığlığa kapılarak helak olmamışlar mıdır?" demektir.

وَإِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنكُمْ ءَامَنُوا۟ بِٱلَّذِىٓ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ
يُؤْمِنُوا۟ فَٱصْبِرُوا۟ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ
ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨٧﴾

87- Mademki içinizden bir topluluk benimle gönderilene iman ediyor, bir toplulukta inanmıyor. O halde Allah'ın aramızda hükmünü bildirmesine kadar sabredin. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

Madem ki içinizden bir topluluk, bana indirilen, ibadeti yalnız Allah'a yapma, ona karşı gelmeyi terketme, insanlara haksızlık yapmayı bırakma, ölçü ve tartıyı eksik yapmaktan vaz geçme esaslarına iman ediyor, diğer bir topluluk ta bunlara iman etmiyor ve bana tabi olmuyor, o halde Allah'ın aramızda vereceği kesin hükme kadar sabredin. Allah, hüküm verenlerin en hayırlısı ve yargılıyanların en adaletlisidir. Zira onun verdiği hükümde herhangi bir kayırma bulunmlaz.

قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن
قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾

88- Kavminin, büyüklük taslayan ileri gelenleri şöyle dediler: "Ey Şuayb, seni ve seninle beraber iman edenleri ülkemizden mutlaka çıkaracağız yahut da bizim dinimize döneceksiniz. "Şuayb da şöyle dedi: "Dininize dönmek istemesek te mi?"

Şuaybın kavminden ileri gelen ve Allah'a iman edip, Peygamberlerine uymayı gururlarına yediremeyenler ise Şuayba şu cevabı vermişlerdir. "Ey Şu-

ayb ya sen ve sana tabi olan müminler bizim dinimize dönersiniz yahut da sizleri ülkemizden mutlaka çıkaracağız. "Bunun üzerine de Şuayb şöyle demiştir: "Bizler istemesek te mi? bizleri memleketinizden çıkarıp ve Allah'ın dininden alıkoyacaksınız."

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا
أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا
رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾

89- Eğer Allah bizi, dininizden kurtardıktan sonra tekrar ona dönecek olursak Allah'a yalan iftira etmiş oluruz. Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi müstesna, sizin dininize dönmeniz mümkün değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Ey rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile hükmünü ver. Sen, hüküm verenlerin en hayırlısın.

Allah bizleri hiyate erdirip sizin dininizden kurtardıktan sonra şayet sizin dininize dönecek olursak biz Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Artık bizim, sizin dininize dönmemiz imkânsızdır. Ancak Allah, daha önce hakkımızda böyle bir şey takdir etmişse bu müstesnadır. Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Olup biten ve olacak şeylerden hiçbiri ona gizli değildir. Biz, bütün işlerimizde ancak Allah'a dayanırız. Ey rabbimiz, sen, bizimle, kafir olan kavmimizin arısını adaletli hükümle ayır. Zira sen, hükü verenlerin en hayırlısısın."

* Şuayb aleyhisselam, kavminin iman etmesinden ümidini kesip kendisinin ve müminlerin, bunların şerrine uğramalarından korkunca Allah'a yalvararak meseleyi ona havale etti. Allah da Şuayb'in duasını kabul etti.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

90- Kavminin ileri gelen kâfirleri şöyle dediler: "Yemin olsun ki eğer Şuayb' uyarsanız o zaman hüsrana uğrarısınız.

Şuaybin kavminden ileri gelen kâfirler ise: "Yemin olsun ki eğer sizler, Şuaybin, Allah'ın bir olduğunu kabil etme davetine uyar ve onun Peygamberliğini kabul edersiniz, o takdirde mutlaka helak olacak ve bu yaptıklarınızla aldanmış olacaksınız" dediler.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

91- Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayıverdi de evlerinde dizüstü çöküp kaldılar.

Sonunda onları bir çığlık ve şiddetli bir sarsıntı yakaladı. Evlerinin içinde dizüstü çökerek helak oldular.

* Şuayb aleyhisselam'ın kavminin nasıl helak olduklarını şu âyet-i kerimeler daha açık bir şekilde belirtmektedir. Şuayb onları imana davet edince şöyle demişlerdi. "Sen ancak büyülenmişlerden birisin." "Sen, bizim gibi bir beşerden başka bir şey değilsin. Öyle sanıyoruz ki sen, yalanclardansın." "Eğer sözünde sadık kimselerdensen, üzerimize gökten parçalar düşür."(57)

Onların böyle söylemeleri üzerine Allah Teâlâ da onları cezalandırdı. Onların başına gelen azabın ne olduğunu da şu âyet-i kerime beyan etmektedir.

"... Onları, gölgeleyen bulut gününün azabı yakalayıverdi."(58)

Onları gölgeleyen bu bulutun ateşlerle dolu olduğu, üzerlerine görültülerle geldiği ve yer'in de şiddetli sarsıldığı, böylece helak olup gittikleri ve geriye içi boş cesetlerinin kaldığı rivayet edilmektedir.

Sü'ddî, Şuayb (a.s.)'ın, kavmiyle olan kıssasını ve kavminin akıbetinin ne olduğunu beyan ederek diyor ki: "Allah, Şuayb (a.s.) Medyen şehrine ve Eyke halkına Peygamber olarak gönderdi. Bu kavmin, inkârcılıklarıyla ibirlikte ölçü ve tartılarını eksik yapıyorlardı. Şuayb (a.s.) onları dine davet etti. Onlar onu yalanladılar. Onlar, inkârcılıklarında ve yalanlamalarında ısrar edince Şuayb onları, Allah'ın cezalandırmasıyla uyardı. Onlar buna aldırış etmediler. Bilakis Şuayb'i alaya alarak vaadettiği azabın derhal gelmesini istediler. Bunun üzerine

(57) Şuara suresi, 26/185-187
(58) Şuara suresi, 26/189

Allah onlara cehennemin kapılarından bir kapı açtı. Dehşetli bir sıcak onları yakıp kavuruyor onlara ne gölgeler ne de sular fayda veriyordu. Sonra Allah onlara güzel rüzgar estiren bir bulut gönderdi. Onlar rüzgarın serinliğini ve güzelliğini hissettiler. Birbirlerine "Bulutun altında gölgelenelim." diye seslendiler Bulutun altında, erkek, kadan, çoluk çocuk toplanınca bulut onların üzerine kapandı ve hepsini birden helak etti.

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

92- Böylece Şuayb'i yalanlayanlar, sanki o evlerde yaşamamış gibi oldular. Hüsrana uğrayanlar, Şuayb'i yalanlayanlar oldu.

Evet, kâfirlerin iddia ettikleri gibi, Şuayb'e tabi olanlar değil, Şuaybi yalanlayanlar azaba uğratılarak hüsrana uğramışlardır.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ

آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

93- Şuayb onlardan yüzçevirerek şöyle dedi: "Ey kavmim, size rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size nasihatta bulundum. Artık, kâfir olan bir kavme nasıl acırım?

Şuayb, onların arasından ayrıldı ve üzerlerine azabın kesin olarak geleceğini anlayınca, durumlarını dile getirerek şöyle dedi: "Şüphesiz ki ben size, rabbimin emirlerini ilettim. Ona itaat etmeniz için size nasihatta bulundum. Şimdi ben, rablerinin birliğini inkâr eden ve Peygamberlerini yalanlayan kafir bir topluluğun uğrayacağı bir felakete nasıl üzüleyim ve onlara acıyayım?

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ

يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾

94- Biz hangi memlekete bir Peygamber gönderdiysek, oranın halkı boyun eğip yalvarsınlar diye yokluk ve sıkıntıya uğratmışızdır.

Ey Muhammed, biz senden önce, hangi ülkeye bir Peygamber gönderdiysek, oranın halkı, rablerine yalvarıp, günahlarından dolayı ona tevbe etsinler diye onları ızdıraplara, sıkıntılara ve felaketlere uğrattık.

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَّقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ
وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

95- Sonra o kötü durumu iyice çevirdik. Nihayet çoğaldılar ve şöyle dediler: "Atalarımız da sıkıntılı ve sevinçli günler yaşamışlardı." Neticede onları, haberleri olmadan ansızın yakalayıverdik.

Sonra, o ülke halkının sıkıntı ve darlıklarını bolluğa ve genişliğe çevirdik. Hem kendileri çoğaldı hem de malları arttı. Onlar: "Bizden önceki atalarımızın ve geçmişlerimizin başına sıkıntılar ve darlıklar gelmiştir. Onlar, sevinçli günler de yaşamışlardır." demiş fakat kendileri öğüt almamışlardır. Bunun üzerine biz onları, haberleri olmadan ani bir azapla yakalamışızdır.

* Bu âyet-i Celile, Peygamberi yalanlayanlara karşı Allah Teâlâ'nın süregelen kanununu beyan etmektedir. Allah, bu tür insanları ızdıraplara, sıkıntılara düşürür. Tâ ki, yaptıkları kötülüklerden vaz geçip,hakka yönelsinler. Sonra da sıkıntıları genişliğe, darlıkları bolluğa çevirir. Tâ ki, uyansınlar ve nimetlere karşı şükretsinler. Buna rağmen inkâr ve yalanlarında yine de ısrar ederlerse bu defa da onları ansızın yakalayıverir ve cezalandırır.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

96- Eğer o memleketlerin halkı iman edip Allah'tan korksalardı yerden ve gökten onlara bereket kapıları açardık. Fakat onlar yalanladılar. Bunun üzerine biz de onları, yaptıklarından dolayı azabımızla yakaladık.

Şayet o memleketlerin halkı, Allah'ı ve Peygamberlerini tasdik edip, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korksalardı, onlara gökten bol yağmurlar gönderir, yeryüzünden bol bol bitkiler çıkarırdık. Böylece gökle-

rin ve yerin nimetlerinden faydalanmış olurlardı. Fakat onlar, buna layık olamadılar. Kendilerine gönderilen Peygamberleri yalanladılar. Biz de onları, günahları yüzünden helak ettik.

أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾

أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾

97-98- O memleketler halkı, azabımızın onlara uyurlarken gece gelmeyeceğinden eminmidirler? Ve yine o memleketler halkı, azabımızın kendilerine, kuşluk vakti eğlenirlerken gelmeyeceğinden emin midirler?

Allah, azabını dilerse gece, dilerse gündüz gönderir. Hiçbir kimse ona mani olacak güçte değildir. O halde akıllarını kullanıp doğru yoldan ayrılmasınlar.

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

99- Yoksa onlar, Allahın, kendilerini ansızın yakalayıvermesinden emin mi oldular? Allah'ın ansızın yakalamasından, ancak hüsrana uğrayan bir topluluk emin olur?

Yoksa onlar, Allah'ın, kendilerine bolluklar ve sıhhatlar ihsan ederek fırsat vermesinden dolayı mı Allah'ın azabından emin oldular? Allah'ın azap ve cezalandırmasından ancak helak olan bir topluluk emin olur.

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ أَهْلِهَا أَن لَّوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Önceki halkından sonra, yeryüzüne vâris olanlara şu gerçek belli olmadı mı ki? Eğer dilersek onları, günahlarından dolayı cezalandırırız. Kalblerini mühürleriz. Böylece işitmez olurlar.

Yeryüzündeki insanları helak ettikten sonra, onların arkasından getirdiğimiz insanlara şu gerçek beli olmamış mıdır ki, eğer biz dilersek,kendilerinden öncekilere yaptığımız gibi, onları da günahları yüzünden cezalandırırız, kalblerini mühürleriz de, öğüt alıp faydalanacakları şeyleri işitmez olurlar.

تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

101- Ey Resûlüm, işte memleketler, onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki onlara, Peygamberleri apaçık delillerle gelmişlerdi. Fakat onlar daha önce yalanladıklarına iman edecek değillerdi. Allah, kâfirlerin kalblerini işte böyle mühürler.

Ey Muhammed, sana anlattığımız, Nuh, Âd, Semud Lut ve Şuayb kavimlerinin ülkelerinde yaşayan insanların haberlerini ve Peygamberlerine karşı nasıl davrandıklarını bildiriyoruz ki, düşmanlarımız karşısında zaferin daima Peygamberlerimize ait olduğunu bilmiş olasın. Bu ülkeler halkına Peygamberler, alelâde insanlar gibi değil, apaçık delillerle gelmişlerdi. Kendilerine hak geldiğinde onu yalanlayan müşrikler, elbette ki daha sonra ona iman edecek değillerdi. Allah, geçmişte bu ümmetlerin kalbini mühürlediği gbii, senin ümmetinden olan kâfirlerin kalblerini de öylece mühürler.

* Âyet-i kerime'de geçen "Fakat onlar, daha önce yalanladıklarına iman edecek değillerdi." İfadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Süddiye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Helak ettiğimizi anlattığımız bu müşrikler, kendilerini Âdemin sulbünden çıkarıp iman etmelerine dair söz aldığımızda, yalanlamış oldukları şeylere, daha sonra iman edecek değillerdi.

b- Übey bi Kâ'b ve Rebi' b. Enes'e göre ise bu ifadenin manası şöyledir: "Kendilerini helak ettiğimiz bu müşrikler, Âdemin Sulbünden çıkarılıp imana davet edildiklerinde, ikrar etmelerine rağmen, Allah'ın ezeli ilminden Peygamberlerini yalanyaacakları daha önceden belli olduğu için helak edilmeselerdi de iman edecek değillerdi.

c- Mücahide göre bu ifadenin manası şöyledir: "Bu müşrikler, helak edilmeden önce iman etmediklerinden helak edilmelerinden sonra tekrar diriltilecek olsalardı yine iman etmezlerdir.

Taberi, bu görüşlerden ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, bu ifadenin manasının da şöyle olduğunu söylemiştir. "Helak edilen bu müşriklerin iman etmeyecekleri, Allah'ın ezeli ilminde belli olduğu için bunlar, kendilerine peygamberler geldiğinde onlara iman edecek değillerdi.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

102- Onların ekseriyetini ahde bağlı bulmadık. Bilakis çoğnu fâsıklar olarak bulduk.

Ey Muhammed, kendilerini helak ettiğimiz ve kıssalarını sana anlattığımız bu ülkeler halklarının çoğunu, kendilerine emrettiğimiz, Allah'ı birleme, Peygamberlerine uyma, Allah'a itaatte buulunma ve putlardan kaçınma gibi esaslara bağlı kimseler bulmadık. Aksine bunların çoğunu, rablerine itaatten ayrılan, onun emirlerini terkeden kimseler olarak bulduk."

Âyet-i kerime'de geçen ve "Ahd" diye tercüme edilen (عَهْدٌ) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli izahlarda bulunulmuştur.

a- Bir kısım alimlere göre bu ahit'ten maksat, emredilenleri yerine getirmektir. Âayet-i kerime'de, helak edilen bu ümmetlerden çoğunun, emredilenleri yerine getirmedikleri beyan edilmiştir. Abdullah b. Abbas, âyeti bu şekilde izah etmiştir.

b- Mücahid ve Ebbul Âliyeye göre ise ayette geçen (عَهْدٌ)'den maksat, Allah Teâlâ'nın, Âdem'in sulbünde iken, insanlardan, iman etmelerine dair aldığı söz'dür. Âyet-i kerime'de, helak edilen ümmetlerden çoğnun, daha önce Allah'a vermiş oldukları bu söze bağlı kalmadıkları zikredilmiştir.(59)

(59) Âyette zikredilen "Ahit" üzerinde müfessirler özetle şunları söylemişlerdir.
Daha çok naklî delillere dayanan müfessirler âyetin zahirî manasını alarak, Allah Teâlâ'nın, bütün insanları zerrecikler halinde Hz. Âdemin sulbünden çıkarıp akıl verdiğini ve onlara rableri olduğunu ikrar ettirdiğini, daha sonra, beşer olarak dünyaya gelen insanlardan bir kısmının bu sözlerine sadık kaldıklarını, bir kısmının ise sözlerinden döndükleririni..." Ve işte âyeti kerime'de geçen ahitten maksadın, buradaki söz verme olduğunu söylemişlerdir. Âyet-i kerime'de buyurulmaktadır ki:
"Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da "Evet şahidiz sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde "Bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz içindir." Diğer bir görüşe göre Buradaki "Ahit"den maksat, insanların yaratılışları itibariyle, Allah'ın varlığını ve birliğini kabule meyilli olmalarıdır. Yani, Allah'ın kullarından ahit ve söz alması demek, onları kendisini tanıyacak ve emirlerine uyacak özellikte yaratması ve bu özelliği benliklerinde taşımalarıdır. Nitekim Peygam-

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَظَلَمُوا
بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

103- Sonra o Peygamberlerin arkasından, Firavun ve topluluğuna mucizelerimizle Musayı gönderdik. Fakat onlar, mucizelerimize karşı haksız davrandılar. Bozguculuğun âkıbeti nasıl olurmuş bir bak.

Nuh, Hud, Lut, Salih ve Şuayb Peygamberlerden sonra, İmran oğlu Musayı, apaçık delil ve mucizelerimizle Firavuna ve kavmine gönderdik. Fakat onlar, delil ve mucizelerimizi yalanladılar.

Ey Muhammed, Firavun ve kavmi gibi yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak. Biz onları denizde boğduk.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾
حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ
مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٠٥﴾

104-105- Musa dedi: "Ey Firavun, şüphesiz ben, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamberim. Bana, Allaha dair ancak gerçeği söylemem yaraşır. Rabbinizden size apaçık bir delil getirdim. Artık İsrailoğullarını benimle beraber salıver."

Musa, Firavuna şöyle demişti: "Ey Firavun, şüphesiz ki ben, âlemlerin rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim. Beni sana Allah gönderdi. Allah' karşı hak olandan başka bir şey söylemem bana yakışmaz. Size, rabbiniz tarafından, Peygamberliğimin doğru olduğunu gösteren apaçık bir delil getirdim. Artık İsrailoğullarını esaretinde tutma, onları serbest bırak benimle beraber gelsinler.

---

ber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır: "Her doğan çocuk, fıtrat üzere (İslamı kabullenecek şekilde) doğar. Fakat onu, anne ve babası, Yahudileştirir, yahut Hıristiyanlaştırır yahut da putperestleştirir. Nitekim bir hayvan, yavrusunu ağlım bir şekilde doğurur. Size, doğan yavrunun herhangi bir organını kesilmiş görür müsünü?" (Buhari, k. el-Cenaiz b. 80 / Müslim, k.el-Kader b. 22 HN: 2658).

قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾

106- Firavun: "Şayet bir delil getirdiysen ve doğru söyleyenlerden isen onu ortaya koy." dedi.

Firavun ise Musaya şu cevabı vermişti: "Eğer sen, söylediklerinin doğru olduğunu gösteren bir delil getirdiysen ve bu iddianda doğru ise onu ortaya koy da görelim."

فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

107-108- Bunun üzerine Musa âsâsını yere attı. O hemen apaçık bir yılan olu verdi. Elini koynundan çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlara pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir el.

Firavunun bu sözü üzerine Musa, âsâsını yere bıraktı. Âsâ hemen, herkes tarafından görülebilecek büyük bir yılan oluverdi.

* Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın âsâsı'nın apaçık bir yılana dönüştüğü zikredilmiştir. Müfessirler, bu yılanın mahiyeti hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Âsâ, ağzı açık büyük bir yılan oluverdi. Hızla Firavunun üzerine doğru gelmeye başladı. Bunun gören Firavun, kendisini tahtından aşağı attı ve Musa'dan, yılana engel olması için yardım istedi. Bunun üzerine Musa, onu eline aldı ve âsâ eski haline döndü.

Süddi de diyor ki: "Bu yılan, ağzı açık, alt çenesini yere üst çenesini sarayın duvarına koymuş olan erkek bir yılan idi. Firavunu yakalamak için ona yöneldi. Firavun onu görünce çok korktu. Yukarı doğru sıçradı ve altına kaçırdı. Daha öne başına böyle bir iş gelmemişti. Firavun: "Ey Musâ şunu tut. Ben, sana iman edenlerdenim. İsrailoğullarını seninle birlikte gitmeleri için serbest bırakacağım." dedi. Musa onu tuttu ve yılan tekrar âsâya dönüştü.

Mücahid de demiştir ki: "Âsâ'nın dönüştüğü yılanın iki çenesinin arası kırk arşın idi."

Âyet-i kerime'de, Musa'nın elini koynundan çıkarınca bakanlar için bembeyaz bir el olduğu zikredilmiştir. Rivayet edildiğine göre Hz. Musa'nın teni esmer imiş, Elini koynuna sokup çıkardığında ise eli bembeyaz oluvermiş.

قَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾

109- Firavun kavminin ileri gelenleri şöyle dediler: "Şüphesiz bu, çok bilgili bir sihirbazdır."

Musa'nın göstermiş olduğu mucize karşısında hemen iman etmeleri gereken Firavun ve kavminin ileri gelenleri, Musa'nın sihirbaz olduğunu söylemeye başladılar. Musa'nın göstermiş olduğu mucizeyi, sihirbazların gösterdikleri sihir cinsinden bir olay gibi göstermeye çalıştılar.

يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

110- Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Firavun dedi: "O halde ne emredersiniz?

Bunun üzerine Firavun kavminin ileri gelenleri: "Şüphesiz ki bu Musa çok bilgili bir sihirbazmış, sihiri ile insanları aldatıyor. Siz Kıptîler topluluğunu, topraklarınız olan Mısır'dan çıkarmak istiyor." dediler. Firavun da o topluluğa yönelerek: "O halde ne emredersiniz?" dedi.

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

111-112- Dediler ki: "Onu ve kardeşini şimdilik ertele ve şehirlere, sihirbazları toplayacak adamlar gönder." Ne kadar bilgili sihirbaz varsa hepsini sana getirsinler.

Firavun kavminin ileri gelenleri: "Musa'yı ve kardeşini şimdilik tut. Emrin altında bulunan şehirlere görevliler gönder, sihirbazları toplayıp sana getirsinler." dediler.

* Firavun döneminde sihir yapmak çok yaygın olduğu için, mucizelele gelen Hz. Musa'nın da bir sihirbaz olduğunu sananlar ve kendi sihirleriyle ona galip geleceklerine inananlar vardı. Bu nedenle, kendi sihirbazlarını toplayarak Hz. Musa'yı mağlup etmek istediler.

Nitekim diğer bir âyet-i kerime'de Firavunun şöyle dediği zikredilmektedir: "Firavun Musa'ya şöyle dedi: "Sihirinle bizi yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin ey Musa? Biz de mutlaka sana, senin sihirin gibi bir sihir getireceğiz. Şimdi sen, bizimle bir buluşma zamanı ve yeri tayin et. Ondan ne biz cayalım ne de sen. Buluşacağımız yer, münasip bir yer olsun." (60)

Âyette zikredilen ve "Ertele" diye tercüme edilen (أَرْجِهْ) kelimesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Ertele" manasına Katade tarafından "Tutukla" manasına yorumladığı zikredilmiştir. Firavun, Musa ve Harun'a karşı koymak üzere, Mısır'dan sihirbazları toplamak için her tarafa polislerini göndermiştir.

وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا۟ إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾

113- Sihirbazlar Firavuna geldiler ve dediler ki: "Eğer biz galip gelirsek bize mutlaka mükâfaat var değil mi?"

Sihirbazlar Firavuna geldiler ve ona: "Eğer biz Musaya galip gelirsek, mutlaka bize bir mükâfaat var, biz ödüllendirileceğiz değil mi?" dediler.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Firavun, şehirlere polislerini gönderip sihirbazları toplamalarını isteyince ilgili bütün sihirbazlar yanına toplandı ve ona, "Sihirbaz olan Mus'a ne ile sihir yapıyor?" diye sordular. Onlar da "Yılanlarla sihir yapıyor." dediler. Sihirbazlar: "Allah'a yemin olsunki yeryüzünde yılan, ip ve âsâlarla, bizden iyi sihir yapan bir kavim yoktur. Eğer biz ona gelip gelecek olursak mükâfaatımız ne olacaktır?" diye sordular. Firavun da onlara dedi ki: "Sizler, bana yakın olan ve benim korumam altında bulunan kimselerden olacaksınız. Size sevdiğiniz her şeyi yapacağım."

(60) Tâhâ suresi, 20/57-58

Diğer bir rivayette, Abdullah b. Abbas, Firavunun, sihirbazları, Mısırda özel bir şehirde yetiştirdikten sonra Musa'nın karşısına çıkardığını rivayet etmiştir.

İbn-i İshak ise, Firavunun, Hz. Musaya karşı on beş bin sihirbaz topladığını, İbn-i Münzir, seksen bin sihirbaz topladığını rivayet etmişlerdir.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

114-Firavun: "Evet, hem de bana en yakın kimselerden olacaksınız." dedi.

Firavun, sihirbbazlara: "Evet, sizin için mükâfaat var. Ayrıca sizler bana yakın kimselerden olacaksınız." diye cevap verdi.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾

115- Sihirbazlar şöyle dediler: "Ey Musa, önce maharetini ya sen ortaya koy yahutta biz koyalım."

Firavun'dan, mükâfaatlandırılacaklarına dair söz alan sihirbazlar, Musa'ya yönelerek: "Ey Musa ya önce sen âsânı yere at. Veya biz senden önce yapacağımız şeyleri ortaya koyalım." dediler.

قَالَ أَلْقُوا ۖ فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

116- Musa: "Önce siz koyun." dedi. Sihirbazlar marifetlerini ortaya koyunca, insanların gözlerini büyülediler ve onları korkuttular. Böylece büyük bir sihir göstermiş oldular.

Musa, önce sihirbazların maharetlerini ortaya koymalarını istemiştir ki

insanlar onların tüm maharetlerini görsünler, düşünsünler heyecanları yatışsın, ondan son sonra da kendisinin ortaya koyacağı Hakka şahit olsunlar. Hayalî şeylerle gerçekleri birbirinden ayırabilsinler.

Evet, sihirbazlar bütün maharetlerini ortaya koydular, insanların gözlerini büyülediler, onlara korku verdiler. Fakat gerçeği görünce de önce bizzat kendileri iman ettiler.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Sihirbazlar ortaya kalın ipler ve uzun uzun ağaçlar attılar. Sonra da sihir yaparak bu attıkları şeyleri insanlara, hareket ediyormuş gibi gösterdiler. İnsanlar onlardan korktular.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾

117- Biz de Musa'ya: "Âsânı bırakıver." diye vahyettik. Bir de ne görürsün, âsâ onların bütün uydurduklarını yutuyor.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Musa'nın âsâsı, sihirbazların ortaya attıkları ip ve odunlardan önüne geleni yutuyordu. Bu yüzden sihirbazlar bunun, ilâhî bir mucize olduğunu ve sihir olmadığını anlayarak secdeye kapandılar. Ve dedilerki: "Musa'nın ve Harun'un rabbi olan, âlemlerin rabbine iman ettik."

فَوَقَعَ ٱلْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾

فَغُلِبُوا۟ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُوا۟ صَٰغِرِينَ ﴿١١٩﴾

118-119- Böylece hak ortayı çıktı ve onların bütün yaptıkları boşa gitti. İşte orada yenildiler ve zelil olarak geri döndüler.

Böylece Musa'nın Hak Peygamber olduğu ortaya çıktı ve sihirbazların uydurdukları şeyler boşa gitti. Musa, Fiarvunu ve topluluğunu mağlup etti. Böylece onlar, hor ve hakir olarak geri döndüler.

وَأُلْقِىَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢١﴾

رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٢﴾

120-121-122- Sihirbazlar secdeye kapandılar ve şöyle dediler: "Alemlerin rabbi olan, Musa ve Harun'un rabbine iman ettik."

* Hz Musa'nın gösterdiği şeyin sihir olmadığını herkesten önce sihirbazlar anlamışlardı. Zira onlar kendi yaptıklarının nasıl birşey olduğunu, onunla insanları nasıl yanılttıklarını iyi biliyorlar ve Hz. Musa'nın gösterdiği şeyin de kendilerinin yaptığına benzemediğini çok iyi anlıyorlardı. Bu yüzden derhal gerçeği kabul ederek secdeye kapandılar ve Allah'a iman ettiler.

قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِى ٱلْمَدِينَةِ

لِتُخْرِجُوا۟ مِنْهَآ أَهْلَهَا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾

123-124- Firavun şöyle dedi: "Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha? Şüphesiz bu, halkı oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır. Yakında göreceksiniz. Muhakkak ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim sonra da hepinizi astıracağım."

Musa'nın mucizesi karşısında âciz kalan Firavun, Allah'a iman eden sihirbazları tehdit ederek şunları söylemiştir: "Ben, iman etmeniz için size izin vermeden siz Musa'ya iman ettiniz ha? Şüphesiz ki bu yaptığınız bir tuzaktır. Siz bunu, şehrin halkını oradan çıkarmak için şehirde tezgâladınız. Bu yaptıklarınıza karşı size ne yapacağımı yakında göreceksiniz. Muhakkak ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Sonra sizin hepinizi Hurma dallarından astıracağım.

* Âyet-i kerime'de Fiavun'un "Bu, sizin kurduğunuz bir tuzaktır." dediği beyan edilmektedir.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Meydanda toplanıp karşılıklı yarışmaya girmeden önce Hz. Musa, sihirbazların liderine demiştir ki: "Eğer ben sana ga-

lip gelecek olursam bana iman eder ve getirdiğim dinin hak olduğuna şahitlik eder misin?" Sihirbazların lideri de demiştir ki: "Yemin olsun ki, yarın öyle bir sihir yapacağım ki, hiçbir sihir ona galip gelemez. Allah'a yemin olsun ki, şayet sen bana galip gelecek olursan ben sana iman edeceğim ve getirdiğinin hak olduğuna şahitlik edeceğim." Onlar bunu kunuşurken Firavun onlara bakıyordu. İşte bu sebeple onlara: "Bu sizin kurduğunuz bir tuzaktır." dedi.

Âyet-i kerime'de, Firavunun, sihirbazların el ve ayaklarını çaprazlama kesmekle tehdit ettiği zikredilmmektedir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "İlk olarak adam asan el ve ayakları çaprazlama kesen kişi Firavundur."

قَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ۚ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا

صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

125-126- Sihirbazlar da ona şöyle dediler: "Şüphesiz biz rabbimizde dönüyoruz." Bizden, sadece bize gelen rabbimizin âyetlerine iman ettiğimiz için intikam alıyorsun. Ey rabbimiz, bize bol sabır ver ve bizi Müslüman olarak öldür."

Firavun, sihirbazları bu şekilde tehdit edince, ona boyun eğmeyen s ihirbazlar şu cevabı verdiler: "Biz Allah'a dönüyoruz, onun huzuruna varacağız. Artık senden korkmayız. Sen bizden, rabbimizden gelen âyetlere iman ettiğimiz için intikam almaya kalkıyorsun. Bizim başka bir suçumuz yoktur."

Rabbimiz, Fliravunun işkencelerine karşı sen bize sabır ihsan et. Ve bizleri Müslüman olarak öldür.

* Gerçeği görerek hakka teslim olan sihirbazların, Firavun nasıl cevap verdikleri başka bir âyet-i kerime'de de şöyle beyan ediliyor:

"... Elbette seni, bize gelen apaçık mucizelere ve biz yaratan tercih edemeyiz. Sen istediğini yap. Sen ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin."(61)

Abdullah b. Abbas, Ubeyd b. Umeyr, Katade ve Mücahid demişlerdir ki:

(61) Tâhâ suresi, 20/72

"Firavunun, el ve ayaklarını çaprazlama kesip sonra da astığı bu insanlar, günün başlangıcında sihirbaz iken günün sonunda şehit olmuşlardır.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ
وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ ۚ وَإِنَّا
فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

127- Firavun kavminin ileri gelenleri Firavuna şöyle dediler: "Musa ve kavmini, yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar, seni ve ilahlarını terketsinler diye mi serbest bırakıyorsun? "Firavun da dedi ki: "Oğlan çocuklarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız, elbette ki biz, onların başında kahredici bir güce sahibiz."

Firavun kavminden ileri gelenler Firavunu: "Musa'yı ve kavmini, Mısır topraklarında bozgunculuk çıkarıp senin hizmetçilerini ve kölelerini baştan çıkarması için mi serbest bırakıyorsun? Halbuki o, seni ve ilahlarını reddetti." diye kışkırttılar. Bunun üzerine Firavun onlara şu cevabı verdi: "Onların erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Buna kimse engel olamaz. Çünkü biz onların üzerinde kahredici bir güce sahibiz. "Firavun, Hz. Musa daha doğmadan önce de İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürtüyordu."

* Firavun ilah olduğunu iddia eden bir kimse idi. "Ben sizin en yüce rabbinizim."(62) diyordu. Bu âyet-i kerime'de ise Firavunun da ilahları bulunduğu ve Hz. Musa'nın da bu ilahları reddettiği zikredilmektedir.

Abdullah b. Abbas, Firavunun ilahları hususunda şöyle demiştir: "Firavunun kavmi güzel bir inek gördüklerinde Firavun onlara, ineğe tapmalarını emrederdi. Böylece inekler onların ilahları sayılırdı. Firavunun zulmünden kurtulan İsrailoğullarının, Hz. Musa Tûr dağında iken, Samirî adlı kişi tarafından yapılan buzağı heykeline tapmaları da bu inançtan kaynaklanmaktaydı."(63)

Firavunun ilahları meselesinde Hasan-ı Basri demiştir ki: "Firavunun boynunda asılı bir inci vardı. Ona ibadet eder, Ona secde ederdi."

Abdullah b. Abbas ve Mücahid, âyette geçen ve "İlahlar" diye tercüme edilen (آلِهَتَكَ) kelimesini hemzenin esre okunuşuyla (إِلِهَتَكَ) şeklinde okumuşlar, âyetin bu bölümünün manasının "Halbuki Firavun seni ve

(62) Naziat suresi, 79/24
(63) Bkz. Tâhâ suresi, 20/88

ilahlığını reddetti." olduğunu söylemişler, gerekçe olarak ta şunu zikretmişlerdir. "Firavun, kendisine tapınılan biriydi. O, kimseye tapmıyordu ki ilahları olsun."

Taberi, kurraların sözleri delil kabul edilecek olanların bu kelimeyi hemzenin fethası ne meddi ile olmaları sebebiyle Abdullah b. Abbas ve Mücahidden nakledilen görüşlerin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ona göre Firavunun da taptığı ilahlarının bulunduğu görüşü isabetlidir.

قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

128- Musa kavmine şöyle dedi: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Onu, kullarından dilediğine miras bırakır. İyi âkıbet, Allah'tan korkanlarındır.

Firavunun bu tehditlerinden sonra Musa şöyle dedi: "Firavun ve kavmine karşı Allah'tan yardım dileyin. Size yapılan çeşitli işkencelere karşı sabredin. Zira yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğini ona mirasçı kılar. Sabretmeniz neticesinde sizleri de Mısır'a mirasçı kılabilir. Zira, güzel netice, Allah'tan korkunlarındır.

* Hz. Musa ile sihirbazlar arasındaki karşılıklı düello'dan sonra Hz. Musa'nın galip gelmesi ve sihirbazların da Musa'ya iman etmeleri üzerine İsrailoğullarından altı bin kişi, Musa'ya tabi olmuştur. Bunu gören Firavun, onlara karşı daha sert tavır takınmış, Musa da onlara Allah'tan yardım dilemelerini ve sabretmelerini istemiştir.

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ
عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

129- Kavmi Musa'ya: "Sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da eziyet gördük." dediler. Musa da onlara: "Umulur ki rabbiniz, düşmanlarınızı yok eder ve sizi yeryüzünde onların yerine geçirir. Sonra da ne yapacağınıza bakar." dedi.

* Hz. Musa, Peygamber olarak gönderilmeden önce Firavun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürtüyordu. Sihirbazlar Musa'ya iman edip onun güçlendiğini görünce Firavun tekrar eski zulmüne dönmeye karar verdi. Bu sebeple İsrailoulları Hz. Musaya sızlanarak: "Sen bize gelmeden önce de Firavun bize zulmediyordu. Geldikten sonra da devam ediyor." dediler.

Hz. Musa ise, Allah'a sığınmalarını, onun gücünün, her gücün üzerinde olduğunu, dilerse Firavunun yok edip İsrailoğullarını onun yerine yerleştireceğini söylüyor ve onlara ümit kaynağı oluyordu.

Bir kısım müfessirler, Hz. Musa'ya iman eden İsrailoğullarının, Musa'ya bu sözleri söylemelerinin Firavunun, Musa'yı takibetmesi anında olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta İkrime, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. " Musa, İsrailoğulları ile giderken denize ulaşmışlar ve geri dönüp bakmışlar ki, Firavunun atlarının ayaklarının çıkardığı tozlar görünüyor. Bunun üzerine Musa'ya demişler ki: "Sen bize gelmeden önce de geldikten Sonra da eziyet gördük. Önümüzde deniz arkamızda, ordusuyla birlikte Firavun." Musa da onlara demiştir ki "Umulur ki rabbiniz, düşmanlarınızı yok eder ve sizi, yeryüzünde Firavunun ve taraftarlarının yerine getirir. Sonra da ona itaat ve ibadetinizde nasıl davranacağınıza bakar ve size ona göre muamele eder."

وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِٱلسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

130- Şüphesiz biz, ders alsınlar diye Firavunu kavmini kıtlık yılları ve ürün azlığı ile cezalandırdır.

Firavun kavmi ibret alıp sapıklığından vaz geçsin ve rabbine yönelsin diye biz onları kıtlık yıllarıyla, mevyelerini ve ürünlerini eksiltmekle imtihan etmiştik.

* Katade diyor ki: "Kıtlık yılları, onların köylerinde ve kırsal kesimlerde etkili oldu. Ürün eksikliği ise şehir ve kasabalarda görüldü."

Reca b. Hayve demiştir ki: "Ürün eksikliği bir hurma ağacında tek bir hurmanın bulunması şeklindedir."

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ

وَمَن مَّعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

131- Onlara iyilik ve bolluk geldiği zaman: "Bu bize aittir." derler. Bir kötülüğe uğradıkları zaman da bunu, Musa ve beraberindekileri uğursuzluklarına yorarlar. İyi bilin ki, onların uğursuz saydıkları şey, Allah katındadır. Fakat çokları bunu bilmez.

Firavun kavmine iyilik, bolluk ve bereket geldiği zaman: "Biz buna layıkız bunlar bizim hakkımızdır."derler. Kendilerine bir kötülük, bir bela ve kıtlık geldiğinde ise, Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlar: "Bu belaların sebibi onlardır." derler. İyi bilin ki onlara dokunan hayır ve şer, Allah'ın takdiriyledir. Ne kendi iyiliklerinden ne de Musa'nın uğursuzluğundandır. Fakat çocukları bunu bilmezler.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

132- Firavun kavmi Musa'ya: "Bizi büyülemek için ne kadar mucize getirirsen getir sana inanacak değiliz." dediler.

* Firavunun kavmi, Hz Musa tarafında getirilen mucizelere inanarak hak yolu bulmaları gerekirken Hz. Musayı, kendilerini büyülemekle itham ediyor, ona inanmıyacaklarını ilan ederek saygısızlıklarını çekinmeden açığa vuruyorlardı.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ

آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

133- Bunun üzerine onlara, açık mucizeler olarak, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.

Firavun kavmi inkârlarında ısrar edince, Musa'nın Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren açık deliller olarak biz de onlara, mahsullerini suya boğan tufanı, yine mahsullerini yeyip bitiren çekirgeyi, hububattan türeyen haşeratı, yiyecek ve içeceklerinin içine düşecek kadar çok olan kurbağaları, elbiselerini, sularını ve yemeklerini bulayan kanı gönderdik. Buna rağmen onlar, Allaha ve onun Peygamberi Musaya iman etme hususunda böbürlendiler. Ve böylece inatçı, günahkâr bir topluluk oldular.

* Rivayet edildiğine göre Firavun ve kavmi, Hz. Musayı yalanlayınca Alla onlara, ardı ardına gelen çeşitli musibetler vermiştir. Herşeyi yakıp yok eden bir tufan, ekinleri yeyip bitiren çekirge, hububatı mahveden güve, evlerinin içine kadar dolan kubağa, kuyu ve akar sularına karışan kan gibi felaketler bunlardan bazılarıdır. Bu felaketlere maruz kalan Firavun ve kavmi, her belaya uğradıklarında Hz. Musaya başvuruyor, onun emirlerine uyacaklarına dair söz veriyorlar, Musa da Allah'a yalvarıyor ve belanın kaldırılmasını sağlıyordu. Fakat onlar felaketten kurtulunca Musa'ya verdikleri sözü tutmuyor, tekrar eski günahkâr hallerine dönüyorlar Allah da kendilerine başka bir bela gönderiyordu. Bundan sonra gelen âyetler, onların bu davranışlarını beyan etmektedir.

Âyet-i kerime'de zikredilen "Tufan"dan neyin kastedildiği hususunda, müfessirler, çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Malik ve Mücahidden nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Tufan"dan maksat, yağmurların sebep olduğu su taşmalarıdır.

b- Hz. Aişe, Ata Mücahid ve Ubeydullah b. Kesir'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Tufan"dan maksat ölüm'dür.

c- Ebu Zıbyan'ın, Abdullah b. Abbas'tan rivayetine göre buradaki "Tufan"dan maksat Allah'ın Firavun kavminin üzerinde dönüp dolaşan azabıdır. Abdullah b. Abbas, buradaki tufanın, bu manada olduğunu gösteren bir delil olarak şu âyeti zikretmiştir. "Onlar daha uykuda iken rabbin tarafından o bahçeyi bir bela sardı da simsiyah kesiliverdi."(64)

d- Diğer bir kısım alimler ise, buradaki tufandan maksadın, çokça yağmur ve rüzgar olduğunu söylemişlerdir.

Taberi, tufan hakkındaki bu görüşlerden üçüncü görüşün daha isabetli olduğunu, tufan'dan maksadın, Allah'ın, Firavun kavminin üzerinde dönüp dola-

(64) Kalem suresi, 68/19-20

şan bir azabı olduğunu söylemenin doğru olacağını zikretmiş ve tufanın bu şekilde kapsamlı alındığı takdirde zikredilen diğer tümgörüşleri de kapsayacağını bildirmiştir. Buna göre buradaki tufan şiddetli bir yağmur da olabilir, ölüm de olabilir, rüzgarlı bir yağmur da olabilir.

Âyet-i kerime'de zikredilen ve "Haşerat" diye tercüme edilen (قُمَّلَ) kelimesinden de neyin kastedildiği hakkında, müfessirler, çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Said b. Cübeyr'in, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre buradaki (قُمَّلَ)'den maksat, buğday gibi hububatta bulunan güvedir.

b- Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine ve Südd'i, Katade, Mücahid ve İkri'meye göre ise, burada zikredilen (قُمَّلَ)'den maksat, kanatsız olan küçük çekirge'dir.

c- İbn-i Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre ise burada zikredilen (قُمَّلَ)'den maksat, piredir.

d- Said b. Cübeyr ve Hasan-ı Basri'den nakledilen başka bir görüşe göre buradaki (قُمَّلَ)'den maksat, siyah ve küçük bir haşerattır.

e- Bir kısım Basralı âlimlere göre ise burada zikredilen (قُمَّلَ)'den maksat, hayvan kenesidir.

Abdullah b. Abass, bu âyetin izahında şunları söylemiştir. "Musa, Firavuna, Peygamber olduğunu bildirince Firavun, ona iman etmemekte ve İsrailoğullarını Musa ile birlikte gitmeleri için serbest bırakmamakta diretmiş ve büyüklük taslamıştır. Musa'ya demiştir ki: "Yemin olsun ki İsrailoğullarını seninle birlikte serbest bırakmayacağım." Bunun üzerine Allah onlara tufanı göndermiştir. Tufan, gökten yağan yağmur sularıdır. Onlar, nerdeyse yağmurla helak olacaklardı. Bu yağmurlar yüzünden her şeyleri tükendi. Bu sebeple İsrailoğulları, Musa'ya gidip demişlerdir ki: "Ey Musa, sana verdiği vaade binaen bizim için rabbine dua et. Eğer bu azabı bizden kaldıracak olursan, yemin olsun ki sana iman eder ve İsrailoğullarını seninle beraber göndeririz."(65) Musa Allah'a dua etti. Allah Yağmuru durdurdu. Ekinlerini bitirdi. Bu yağmurların memleketlerinde bulunan her şeyi yeniden diriltti. Bunun üzerine onlar, "Vallahi bize böyle bir yağmurun yağmamış olmasını istemezdik. Çünkü yağmurun yağması bizim için daha hayırlı oldu. Ey Musa, biz İsrailoğullarının seninle birlikte göndermeyiz. Sana da iman etmeyiz." dediler Bu defa Allah onlar'a çekirge gönderid. Çekirgeler onların her şeyini yeyip bitirdi. Bunun üzerine İsrailoğulları tekrar Musa'ya gelip çekirgelerden kurtarılmaları için Allah'a yalvarmasını istediler. Bunlardan kurtarılmaları halinde Musa'ya iman edeceklerini ve İsrailoğullarını

(65) A'raf suresi, 7/134

onunla birlikte göndereceklerini söylediler. Musa dua etti. Allah Teâlâ, çekirgeleri onlardan giderdi. Çekirgeler, onlara bir kısım mahsuller bırakmışlardı. Firavun ve taraftarları tekrar şımararak, "Bizim ekinlerimizden, bize yetecek kadar kaldı. Biz, dinimizi terkedip sana iman edemeyiz, İsrailoğullarını da seninle birlikte gönderemeyiz." dediler. Bunun üzerine Allah onlara kanatsız çekirgeleri musallat etti. Bunlar da, önceki çekirgelerden arta kalan ekinlerini, ağaçlarını ve bütün bitkilerini imha ettiler. Bu çekirgeler, öncekilerden daha dehşetliydi. Bunlara karşı hiçbir çare bulamadılar. Aciz kaldılar. Yine Musa'ya geldiler, aynı isteklerde ve vaadlerde bulundular. Allah onlardan, (قُمَّل) diye adlandırılan bu tür çekirgeleri de bertaraf etti. Firavun taraftarları tekrar Musa'ya iman etmeyeceklerini ve "İsrailoğullarını onunla birlikte göndermeyecekleri bildirdiler. Allah bu defa da kurbağalar gönderdi. Evleri, yiyecekleri ve içecekleri kurbağalarla doldu. Onların, kurbağalardan çektikleri sıkıntı, önceki sıkıntılardan daha dehşetli idi. Yine Musa'ya gelip aynı istek ve vaadlerde bulundular. Fakat Allah onlardan, bu türden olan azabı kaldırınca da yine sözlerinden ve vaadlerinden döndüler.

Sonra Kan ile imtihan edildiler. Yine aynı dilekte bulundular. Allah, bu belayı da onlardan giderince yine iman etme ve İsrailoğullarını serbest bırakma sözlerinden döndüler. Böylece Allah'a karşı hiçbir mazeretleri kalmadı. Allah da onları, denizde boğdu.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ
عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾

134- Üzerlerine azap inince şöyle dediler: "Ey Musa, sana verdiği ahde binaen bizim için rabbine dua et. Eğer bu azabı bizden kaldırırsan, yemin olsun ki sana iman eder ve İsraioğullarını seninle beraber göndeririz."

Firavun kavmine Allah'ın azabı gelince hemen Musaya koştular ve ona şöyle dediler: "Ey Musa, bizim için rabbine, sana emir ve tavsiye ettiği şekilde dua et bizden bu azabı kaldırsın. Yemin olsun ki eğer sen, içinde bulunduğumuz bu azabı bizden kaldırırsan senin Peygamberliğine iman ederiz ve İsrailoğullarını, dilediğin yere göndeririz."

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Azap" diye tercüme edilen (الرِّجْزَ) kelimesi iki şekilde izah edilmiştir.

a- Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'a göre buradaki (الرجز)

'den maksat, taun hastalığıdır. Allah Teâlâ, Firavun ve kavmine tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gibi şeyleri musallat kıldıktan sora. Onların yine de iman etmemeleri üzerine bu defa onlara taun hastalığını musallat etmiş ve onlardan, yetmiş bin kişi ölmüştür. İşte bunun üzerine Musa'ya başvurarak bu azabın, kendilerinden kaldırılması için Allah'a ydua etmesini istemişlerdir.

b- Mücahid Katade ve İbn-i Zeyd'e göre ise, burada geçen (الرجز) kelimesinden maksat Allah Teâlâ'nın, Firavun ve kavmine göndermiş olduğu tufan, çekirge, haşerat kurbağa ve kan gibi azabıdır. Bu azaplardan her biri geldiğinde onlar, Musa'ya giderek, kaldırılması halinde ona iman edeceklerini ve İsrailoğullarını onunla birlikte serbest bırakacaklarını söylemelerine rağmen her azap kaldırıldığında tekrar inkârlarına dönmüşlerdir.

Taberi diyor ki: "Burada geçen (الرجز) kelimesinden maksat, Allah Tehalâ'nın, Firavuna ve kavmine gönderdiği azap ve gazabıdır. Bu azap, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan da olabilir, taun hastalığı da olabilir. Bu hususta herhangi bir açıklık bulunmadığından, Resulullah'tan da herhangi sahih birhaber rivayet edilmediğinden bu kelimeyi genel manada azap olarak izah etmek daha isabetlidir.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

135- Ne zaman ki erişecekleri bir süreye kadar üzerlerinden azabı kaldırdık hemen yeminlerini bozdular.

Biz onlardan azabı, son helak olma zamanlarına kadar her kaldırdığımızda onlar hemen verdikleri sözü bozup kâfirlik ve sapıklıklarına döndülerr.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

136- Bunun üzerine onları cezalandırdık. Âyetlerimizi yalanladıkları ve olardan gafil oldukları için denizde boğduk.

* Âyet-i Kerime, Firavun ve kavminden olan askerlerinin, Allah'a isyan etmeleri ve söz vermelerine rağmen sözlerinde durmamaları sebebiyle cezalan-

dırıldıklarını ve bu cezalarını da denizde boğulmak suretiyle çektiklerini beyan etmektedir.

Firavun ve ordusunun denizde nasıl boğuldukları hususunda Şuara Suresi'nin altmıştan Altmışyedinci âyetlerine kadar bakılabilir.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي
إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ
وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

137- Hor görülen o kavmi de, mübarek kıldığımız yerin doğularına va batılarına vârisler yaptık. Böylece, sabretmelerinden dolayı, rabbinin, İsrailoğullarına olan o pek güzl vaadi yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükselttikleri şeyler de yerle bir ettik.

Firavun ve topluluğu tarafından ezilen İsrailoğullarını ise, bereketlendirdiğimiz yerin doğularına ve batılarına mirasçılar yaptık. Böylece, düşmanlarının saldırılarına karşı sabretmelerinden dolayı, rabbinin, İsraioğularına olan o güzel vaadi yerine geldi. Biz, Firavun ve topluluğunun yaptığı şeyleri ve diktikleri bina ve köşkleri harabeye çevirdik.

* Müfessirlerin çoğunluğuna göre İsrailoğullarına miras kalan mübarak yer, Şam topraklarıdır. Allah Teâlâ, orada yaşayan Âmâlika kavmini helak ettikten sonra, İsraioğulları oraya yerleşmişlerdir. İsrailoğullarına miras kalan yerin Mısır toprakları olduğu görüşü ise, Taberi'nin de dediği gibi uzak bir görüştür.

Allah Teâlâ'nın, İsrailoğullarına olan pek güzel vaadi ise şu âyet-i Celileler tarafından izah edilmektedir:

"İstedik ki, yeryüzünde ezilen İsrailoğullarına lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, vârisler kılalım ve onları yeryüzünde yerleştirelim. Firavuna, Hâmâna ve askerlerine, sakındıkları şeyi, o zayıfların eliyle gösterelim."(66)

(66) Kasas suresi, 28/5-6

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا
يَا مُوسَى اجْعَل لَّنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾
إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾
قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾

138-139-140- İsrailoğullarını denizden geçirdik. Onlar, kendilerine ait putlara secde eden bir kavme rastladılar. Ve Musa'ya şöyle dediler: "Ey Musa, bunların nasıl ilahları varsa, bize de öyle ilah yap. "Musa da şöyle dedi: "Şüphesiz ki siz, cehalete düşen bir kavimsiniz."

"Çünkü şu gördünüz putlara ibadet edenlerin, içinde bulundukları din, yıkılmaya mahkumdur. Ve yaptıkları ameler bâtıldır."

"Size, Allah'tan başka bir ilah mı arıyayım? Halbuki o, sizi, âlemlerden üstün kılmıştır." dedi.

Firavun ve kavmini helak ettik. İsrailoğullarını ise denizden geçirdik. Fakat onlar, bu kadar mucizelere rağmen ibret almadılar. Hatta inek şeklinde yaptıkları putlara tapan bir topluluğun yanından geçerken: "Ey Musa, şunların taptıkları putlar gibi sen de bize put yap onu ilah edinelim." dediler.

* Bu âyet-i Kerimeler, İsrailoğullarının ne kadar çirkin huylu olduklarını ve azgınlıkta ne kadar ileri gittiklerini göstermektedir. Allah Teâlâ onları Firavunun zulmünden kurtardığı, zilletten şerefe ulaştırdığı ve yeryüzünün mübarek bir yerine mirasçı kıldığı halde onlar yine bozgunculuk çıkarmaya ve cinayetler işlemeye dönmüşler, Peygamberleri Hz. Musa'dan, bir kavimde gördükleri putlar gibi, kendilerine de, tanrı edinecekleri bir put yapmasını istemişlerdir. Bundan daha büyük ahmaklık ve hafiflik olur mu?

Hz. Musa, İsrailoğullarının bu ahmakça tekliflerine şu cevabı vermiştir. "Şüphesiz ki sizler, cahil bir topluluksunuz. Allah'ın yüceliğini bilmiyorsunuz. Allah'ın, ortaklardan ve benzerlerden uzak tutulması gerektiğini anlamıyorsunuz. Sizin gördüğünüz bu putlara tapan insanların, içinde bulundukları din, yok olmaya mahkumdur. Yaptıkları ameller boştur. Kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır.Ben size, sizi yarattan ve sizi, zamanınızın âlemine üstün kılan

Allah'tan başka bir ilah mı arayacağım? Elbette ki bu mümkün değildir.

Ebu Vâkid el-Leysî diyor ki:

عن ابى واقد الليثى قال خرجنا مع رسول الله ﷺ قبل حنين فَمَرَرْنَا بِسِدْرَةٍ فقلت يا نبى الله اجعل لنا هذه ذات أنواط كما للكفار ذات انواط وكان الكفار يتوطون بسلاحهم بسدرة ويعكفون حولها فقال النبى ﷺ الله أكبر هذا كما قالت بنوا واسرائيل لموسى اجعل لنا الهاً كما لهم آلهة انكم تركبون سنن الذين من قبلكم .

"Biz, Resulullah (s.a.v.) ile beraber Mekke fethinden sonra oradan çıkıp Huneyn'e giderken yolda kâfirlerin, saygı gösterdikleri ve silahlarını üzerine astıkları bir sedir ağacına rastladık. Bu ağaca onlar, "Askılı ağaç" diyorlardı. Daha ilerde biz de yeşil ve büyük bir sedir ağacına rastladık. Dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, kâfirlerin o askılı ağacı gibi bize de bir ağaç edin." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.): "Allahuekber, hiç böyle şey olur mu? Bu söz, İsrailoğullarının, Hz. Musa'ya "Ey Musa, bunların nasıl ilahları varsa bize de öyle ilah yap" demelerine benzer. Şüphesiz ki sizler, sizden öncekilerin izini takibediyorsunuz." buyurdu.(67)

Resulullah (s.a.v.) bu Hadis-i Şerifi ile Müslümanları, Allah'a ortak koşmaya sevkedecek bütün tavır ve hareketlerinden sakındırmakta ve bu tür davranışlarda iyi niyetli olmanın fayda veremeyeceğine işaret buyurmaktadır.

وَإِذْ أَنجَيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ
وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

141- Ey İsrailoğulları, hatırlayın, hani bir zaman biz size şiddetli azabı tattıran, erkek çocuklarınızı öldürüp, kadınlarınızı sağ bırakan Firavun ailesinden sizi kurtarmıştık. Bunların hepsinde rabbiniz tarafından sizin için büyük bir imtihan vardı.

(67) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 218

* Firavun, İsrailoğullarının doğan çocuklarının erkeklerini öldürtüyor kadınlarını ise sağ bırakıyordu. İsrailoğullarından çıkacak bir erkek çocuğun, büyüyüp saltanatını elinden alacağı korkusuyla böyle bir zulmü uyguluyor ve İsrailoğullarına daha başka türlü işkenceler de yapıyordu. İşte Allah Teâlâ, onların gördükleri bu zulme son verdi. Hz. Musayı onlara Peygamber olarak gönderip, İsrailoğullarını onun vasıtasıyla Mısır'dan çıkararak Firavunun zulmünden kurtardı. Allah Teâlâ işte İsrailoğullarına bu nimeti hatırlatmakta ve bütün bunların bir imtihan olduğunu beyan etmektedir.

وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ
أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ ٱخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا
تَتَّبِعْ سَبِيلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

142- Musaya otuz gece vaadettik. Sonra buna on gece daha ilave ettik. Böylece rabbinin tayin ettiği süre kırk geceye tamamlanmış oldu. Musa, kardeşi Haruna: "Kavmimin başında benim yerime geç, onları ıslah et ve bozguncuların yoluna uyma." dedi.

Biz, Musa ile, bize dua etmesi için, otuz gece ile vaadleştik ve bu otuz geceye on gün daha katarak böylece Musa'nın rabbinin, ona vaadettiği süre kırk güne ulaşıp tamamlandı. Musa'nın, rabbi ile vaadleştiği bu günlerde emredileni yapmak üzere, kavminin yanından ayrılırken kardeşi Haruna: "Ben dönünceye kadar sen benim yerime bunların başına geç. Bunları Allah'a itaat ve ibadete teşvik ederek düzelt, rablerinden başkasına kulluk eden ve rablerine karşı çıkan bozguncuların yoluna uyma." dedi.

* İbn-İ Cüreyc diyor ki: "Allah Teâla bu vaadi Musa'ya, Firavunu helak edip Musa'yı ve İsrailoğullarını kurtarmasından sonra yapmıştır. Allah Teâlâ, Firavunu helak edip Musa'yı ve kavmini boğulmaktan kurtardıktan ve onlara gökten kudret hevlası ve bıldırcın eti gönderdikten sonra Musa'ya, huzuruna varmasını ve kendisiyle görüşmesini emretmiştir. Musa, Rabbi'nin huzuruna gitmeyi kararlaştırınca kavminin üzerine, kardeşi Harunu vekil tayin etmiş ve otuz gün içinde geri döneceğini vaad etmiştir. Bu vaadi, Allah ona emretmemiş o, kendiliğinden böyle bir vaadde bulunmuştur. Otuz gün tamam olup ta Musa geri dönmeyince, Allah düşmanı Samiri, İsrailoğullarını fitneye düşürmeye koyulmuş ve onlara "Musa artık dönmez. Sizin tapacağınız bi ilah edinmeniz daha

uygundur." demiştir. Harun, İsrailoğullarını Samirinin daveti karşısında uyarmış ve Musa'yı beklemelerini söylemiştir. Allah Teâlâ, Hz. Musa ile görüşmeyi on gün daha uzatınca, otuzuncu günden sonra her gün Samiri İsrailoğullarına bu tür telkinlerde bulunmuştur. Harun da, onun her davetinde, Musa'yı beklemelerini söylemiştir. Bu esnada Samiri, İsriloğullarının, suda boğulan Kıptilerden emanet olarak aldıkları süs eşyalarının, kendilerine helal olmayacağı nedeniyle onların, kendisiine verilmesini, Musa gelinceye kadar muhafaza edip geldiğinde ona teslim edeceğini söylemiş, İsrailoğulları da, emanetleri ona teslim etmişlerdir. Samiri, alınan süs eşyalarını bir buzağı şeklinde yapmış, buzağı böğürür hale geldiğine ise İsrailoğullarına şunla söylemiştir: "İşte Musa'nın da sizin de rabbiniz budur. Musa otuzuncu geceden sonra bunu arayıp duruyor, ve rabbinin ne olduğunu unutmuştur."

Mücahid, Hadremi, Abdullah b. Abbas ve Mesruk, bu otuz gecenin zilkade ayı olduğunu, on günün de Zilhicce ayının ilk on günü olduğunu söylemişlerdir.

وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ ۚ قَالَ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ
قَالَ لَن تَرَىٰنِي وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ
تَرَىٰنِي ۖ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

143- Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip rabbi onunla konuşunca Musa şöyle dedi: "Rabbim, bana kendini göster. Sana bakayım." Allah" "Beni göremezsin, fakat şu dağa bak. Eğer o dağ yerinde durabilirse o zaman sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi o dağa tecellî edince onu yerle bir etti. Musa da baygın düştü. Ayılınca şöyle dedi: "Rabbim, seni tenzih ederim. Tevbe ettim sana. Ben, iman edenlerin ilkiyim."

* Hz. Musa, Allah Teâlâ'nın, sonunda kendisiyle konuşacağını vaadettiği kırk günü tamamlayınca, kardeşi Harunu yerine bırakıp Allah ile konuşmak için Tûr dağına gitmiş ve orada Allah Teâlâ kendisiyle konuşmuştur. Kendisini konuşmanın havasına kaptıran. Hz. Musa, Allah Teâla'dan, kendisini göstermesini

istemiştir. Allah Teâlâ da ona cevap vererek: "Sen bu dünya hayatında beni asla göremezsin. Fakat sen şu dağa bak. Eğer o dağ, beni görmeye tahammül edip yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin." demiştir. Allah, dağa görününce onu yele bir etti. Musa da bayılıp yere düştü. Ayılınca dedi ki: "Ey Allah'ım, ben seni, dünyada herhangi bir kimsenin görebileceğinden tenzih ederim. Seni görmek istememden dolayı sana tevbe ederim. Ben, İsrailoğullarından, senin, dünyada görülemeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." dedi.

Bu âyetin izahında, İbn-i İshak'ın şunları rivayet ettiği zikredilmiştir. "Musa, Harun'u, İsrailoğullarının başına bırakıp ona "Ben acele olarak rabbime gidiyorum. Kavmimin başında benim halifem ol ve bozguncuların yoluna uyma." demiş, sonra rabbiyle görüşmek üzere acele olarak yola çıkmış, Harun da, Samiri'nin de içlerinde bulunduğu İsrailoğullarıyla birlikte Musa'nın arkasından yollarına devam etmişlerdir. Allah, Musa ile konuşunca, Musa, onu görebileceğine de ümütlenmiş ve rabbinden, kendisine görünmesini kendisinin de ona bakmasını istemiştir. Allah: "Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak. Şayet o, yerinde durabilirse sen de yakından beni görebilirsin" buyurmuştur.

İbn-i İshak, sözlerine devamla diyorki: "İşte, Allah Teâlâ'nın kitabında Musa'nın, Rabbini görmeyi istemesine dair bize ulaşan bilgiler bunlardır. Ancak kitap ehli ve Tevrat'a iman edenler bu olayın uzun hikayesi ve geniş açıklaması olduğunu söylemektedirler. Kitap ehli'nin hadislerini bilen önceki âlimlerden bazıları, Musa'nın, rabbini görmeyi istemesi olayının kitap ehli'nin izahlarında şu şekilde olduğunu söylemişlerdir: "Musa rabbiyle karşılaşmak için hem vücudunu hem elbisesini temizliyor ve oruç tutuyordu. Sina dağına varınca, Allah bulutların içinde ona yaklaştı. Musa, Allah ile konuştu; ona yalvararak ve mahzun bir şekilde ağlayarak , Onu tesbih etti. Ona hamd etti, onu ululadı ve onu takdis etti. Sonra, Allah'ı şu şekilde övdü:"Rabbim ne yücesin. Bütün yaptıkların ne kadar yücedir. Senden önce hiçbir şeyin olmayışı, senin tek ve kahhar oluşun, arşı'nın, azametinin altında senin için tutuşturulmuş bir ateş oluşu, onun çevresini nurdan surlar'la kuşatman senin azametindendir. Ey rabbim, sen ne yücesin, mülkün ne kadar büyük! Kendinle meleklerinin arasında beş yüz yıllık mesafe var ettin. Ey rabbim sen ne yücesin! Saltanatında mülkün ne büyük. Sen, göklerde veya yeryüzünde yahut denizdeki orduların hakkında bir şeyi yerine getirmek istediğinde, yarattıklarından hiçbirkimsenin görmediği, ancak senin gördüğün bir rüzgarı gönderirsin de dilersen o rüzgar, peygamberlerinden dildediğinin içine girer. Peygamberler de o emrini kullarından, senin dilediğine tebliğ ederler. Meleklerin'den hiçbiri, senin azametine, senin arşına güç yetiremez ve senin sesini dinleyemez. Sen bana lütufta buludun. Sen bana lütfunu çok büyük yaptın. Bana en büyük iyiliği yaptın. Sen beni, yeryüzü ümmetleri arasında ve meleklerin katında yücelttin. Bana sesini duyurdun, kelamını sarfettin. Hikmetini verdin. Nimetlerini saymaya kalkışacak olsam sayamam. Şükretmek

intikam gücüm yetmez. Ey rabbim, Firavuna karşı sana yalvardım. Büyük mucizelerle ve dehşetli bir cezalandırmayla bana yardım ettin. Elimde bulunan asamı denize vurdum. Deniz benim için ve benimle birlikte bulunanlar için yarıldı. Deniz parçlandığındada sana dua ettim. Senin ve benim düşmanımı orada boğdun. Kendim için ve ümmetim için senden su istedim elimde bulunan asamı taşa vurdum. Beni ve ümmetimi, o taşttan çıkan su ile suladın. Senden ümmetim için kendilerinden önce hiçbir kimse'nin yemediği yiyecekler istedim. Bana doğu ve batı taraflarından sana dua etmemi istedin. Doğudan sana yalvardım. Sen onlara doğu tarafından kudret helvası verdin. Onlara batılarından ve deniz yönünden bıldırcınlar gönderdin. Sıcaktan sana şikayet ettim. Sana yalvardım. Sen onları bulutlarla gölgelendirdin.Ben senin nimetlerini sayıp hesap etmeye güç yetiremem. Onlara karşı şükretmeye kalkışsam gücüm yetmez. Bugün de sana, arzulayarak, isteyerek, dilenerek ve yalvararak geldim ki, benim dışımdakilere vermediğini bana veresin. Ey azamet, izzet ve saltanat sahibi rabbim, ben senden, seni görmem için bana görünmeni diliyor ve istiyorum. Zira ben, yarattıklarımdan hiçbir kimsenin görmediği yüzünü görmeye âşık oldum."

Aziz olan Allah ona dedi ki: "Ey imran oğlu, ne söylediğinin farkında mısın? Sen öyle bir şey konuştun ki o, bütün yaratıklardan daha büyük bir söz! Hiçbir kimse beni görüpte sağ kalmaz. Göklerde donattığım yerler yok mu? Onlar, benim azametimi taşımaktan âcizdirler. Yeryüzünde donattığım yerler yok mu? Onlar da benim ordularımı kuşatmaktan âcîzdirler. Ben tek bir yerde değilim ki bana bakan bir göze görüneyim."

Musa dedi ki: "Ey rabbim, seni görüp ölmem, seni hiç görmemiş ve hiç yaşamamış olmamdan daha sevimlidir."

İzzet sahibi olan rab da buyurdu ki: "Ey İmran oğlu, Sen öyle bir söz seyledin ki, bu bütün yaratıklardan daha büyüktür. Beni gören hiçbir kimse yaşamaz."

Musa dedi ki: "Rabbim, bana olan nimetlerini tamamla, bana olan lütfunu tamamla, senden istemiş olduğum bu iyiliğini bana tamamla. Benim senden istediğim, seni görüp öldürülmem değildir. Fakat ben, seni görüp kalbimin mutmain olmasını istiyorum."

Rab buyurdu ki: "Ey İmran oğlu, beni gören hiçbir kimse sağ kalmaz." Musa da dedi ki: "Rabbim, bana olan nimetlerini tamamla, buna olan lütfunu tamamla, bana olan ihsanını tamamla. Ben senden, seni görüp arkasından öldürülmemi isteme hakkına sahip değilim. Fakat senden istediğim, benim için hayattan daha sevimlidir." Yarattıklarına merhamet eden rahman da buyurdu ki: Sen istedin, ben de sana istediğini verdim. "Eğer bana bakmaya gücün yeterse git iki levha al sonra o dağın başındaki en büyük taşı bul. "Ey İmran oğlu, çünkü onun

arkasında ve altında ancak senin oturabileceğin kadar dar bir yer bulunmaktadır. Sonra bana bak. Ben, azı ve çoğu ile, ordularımla birlikte sana ineceğim."

Musa rabbi'nin emrettiklerini yaptı. İki levha yonttu. Onlarla birlikte dağa çıktı. Taşın üzerine oturdu. Oraya tam yerleşince Allah, dünya semasında olan ordularına emretti; Onlara "Göğsünüzü dağın çevresine dayayın" dedi. Ordular rab'ın söylediğini işittiler, emrini yerine getirdiler. Sonra Allah Musa'ya her yandan dört fersah uzaklıktan bulunan dağın eteğine yıldırımlar, karanlıklar ve dumanlar gönderdi. Sonra Allah dünya semasındaki meleklerine emretti ki, Musa'nın yanından geçsinler. Melekler, Musa'nın önünden geçit yaptılar. Onun yanından, bülbül kuşları gibi geçip gittiler. Ağızlarından takdis ve tesbih sesleri yüsleyiyordu. Sesleri, şiddetli gök görültüsüne benziyordu. Bunun üzerine İmran oğlu Musa dedi ki:"Ey rabbim, benim buna ihtiyacım yoktu. Benim gözlerim bir şey görmüyor. Onların görmesi rabbimin meleklerinin üzerine yayılmış olan nurun ışığından dolayı kayboldu." Sonra Allah, ikinci semadaki meleklerine "Musanın üzerine inin ve onun önünden geçit yapın." diye emretti. Melekler, arslanlar şeklinde indiler. Onların tesbih ve takdis eden yüksek sesleri vardı. Zayıf kul, İmran oğlu Musa, gördüğü ve işittiği şeylerden müthiş korktu. Başında ve derisinde bulunan bütün tüyler ürperdi ve sonra şöyle dedi: "Ey rabbim sana sorduğum sorudan pişman oldum. İçinde bulunduğum bu yerden beni kurtaracak herhengi bir şey var mı?" diye seslendi. Meleklerin en üstünü ve başkanları olan dedi ki: "Ey Musa, istediğin şey için sabret. Senin gördüğün çok şeyin azı'dır." Sonra Allah, üçüncü sema meleklerine dedi ki: "Musa'nın yanına inin. Onun önünde geçit yapın." Melekler kartallar gibi, yönelip geldiler. Onların, dehşetli hamurtuları, titremeleri ve kükremeleri vardı. Ağızlarından tesbih ve takdisler, büyük bir orduunun kükremesi gibi veya bir ateşin alevi gibi çıkıyordu. Musa bunu görünce iyice korktu. Kendisinden ümidini kesti ve kötü tahminler yürütmeye başladı. Hayatımdan ümidini kesti. Meleklerin en üstünü ve başkanı dedi ki: "Ey İmran oğlu, yerinde dur ki, sabırsızlıkla görmek istediğini görebilesin." Sonra Allah, dördüncü semadaki meleklere "Aşağı inin, İmranoğlu Musa'nın önünde geçit yapın" diye emretti. Onlar, Musa'nın yanına geldiler. Onlar, daha önce yanından geçtiklerinin hiçbirine benzemiyorlardı. Renkleri ateş rengiydi. Diğer tarafları ise beyaz Kar'a benziyordu. Tesbih ve takdis eden sesleri çok yüksekti. Daha önce yanından geçtiklerinin sesleri, onlarınkine yaklaşamazdı. Bunun üzerine, Musa'nın iki dizi birbirine vurmaya başladı. Kalbi titredi, ağlaması şiddetlendi. Yine meleklerin en üstünü ve başkanları ona dedi ki: "Ey İmran oğlu, istediğin şey için sabret. Çok şeyden daha azını gördün.Sonra Allah, beşinci semadaki meleklere: "Musa'nın yanına inin ve önünden geçit yapın." buyurdu. Onlar, onun yanına indiler. Renkleri yedi çeşitti Musa onlara bir kere bile bakamadı. Onlar gibissini hiç görmemiş ve onlarınki gibi hiçbir ses de işitmemişti. Musa'nın içi korkuyla doldu. Üzüntüsü iyice arttı. Ağlaması git-

tikçe çoğaldı. Yine ona meleklerinen üstünü ve başkanları dedi ki: "Ey İmran oğlu, yerinde dur ki, sabırsızlıkla görmek istediğin şeyi görebilesin." Sonra Allah, altınca sema meleklerine: "Beni görmek isteyen kulun İmranoğlu Musa'nın yanına inin. Onun önünde geçit yapın." diye emretti. Onlar da indiler. Herbir meleğin elinde uzun bir hurma ağacı kadar ateş vardı. Ateş ışığı, güneşinkinden daha güçlüydü. Meleklerin elbiseleri ateşlerin alevleri gibiydi. Onlar, Allah'ı tesbih ve takdis ettikleri zaman yanlarında bulunan, göklerin diğer meleklerin onlara katılıyor ve hep birlikte çok yüksek bir sesle Allah' şöyle tesbih ediyorlardı: سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْعِزَّةِ اَبَداً لاَ يَمُوتُ .....

"Biz, Allah'ı tesbih eder ve arındırırız. O, güç sahibi ve her şeye galip olan rab'dır. O hiç ölmeyecektir." Bu meleklerin herbirinin kafasında dörder tane yüz bulunuyordu. Musa bunları görünce onların tesbihleri esnasında sesini yükseltiyor ve onlarla birlikte Allah'ı tesbih ediyordu. Ağlayarak şöyle diyordu. "Ey rabbim, beni hatırla. Kulunu unutma. Bilmiyorum, ben içinde bulunduğum bu durumdan kurtulabilecek miyim, kurtulamıyacak mıyım? Buradan çıkacak olsam yanarım, duracak olsam ölürüm." Bunun üzerine meleklerin büyüğü ve başkanı ona "Ey İmran oğlu, içinin dolması, kalbinin kupması ve ağlamanın dehşetlenmesine az bir zaman kaldı. Ey İmranoğlu, neyi görmek için oturduysan onun için sabret" dedi. Musa'nın, üzerinde bulunduğu dağ, büyük bir dağ idi. Allah o dağa, Arş'ını yüklenmesini emretti ve sonra buyurdu ki: "Benimle kulumun yanından geçin ki o beni görsün. O, çok şeyden az bir şey gördü." Bunun üzerine, rabbinin azametinden dağ yarıldı. Rahman'ın arşının ışığı Musa'nın dağını kapladı. Bütün göklerin melekleri, seslerini yükseltti. Dağ sarsıldı ve yerle bir oldu. Zayıf kul, İmran oğlu Musa ise, ruhu bedeninden ayrılmış olarak yüzükoyun düştü. Allah ona, merhametiyle tekrar hayat verdi. Onu rahmetiyle kapladı. Üzerine düşen taşı kaldırdı. Onu, Musa'nın yanmaması için bir kubbe haline getirdi. Cebrail onu, anne'nin yere düşen bir bebeği tutup kaldırması gibi tutup kaldırdı. Musa, Allah'ı tesbih ederek ayağa kalktı. O sırada şöyle diyordu. "Senin, benim rabbim olduğuna iman ettim. Seni gören herhangi bir kimsenin sağ kalmayacağını tasdik ettim. Senin meleklerini görenin kalbi yerinden kopar. Ey rabbim, ne büyüksün! Meleklerin ne büyük! Sen, rablerin rabbi, ilahların ilahı ve hükümdarların hükümdarısın. Nezdinde bulunan ordularına emredersin. Onlar sana itaat ederler, göklere ve orada bulunanlara emredersin. Sana itaat ederler, emrine itaat etmekten geri durmazlar. Hiçbir şey sana denk değildir. Hiçbir şey sana karşı gelemez. Rabbim sana tevbe ettim. Ortağı olmayan Allah'a hamdolsun. Ey âlemlerin rabbi, sen ne büyüksün, ne yücesin!.."

Âyet-i kerime'de geçen ve "Yerle bir olma" diye tercüme edilen (دَكّاً) kelimesi iki şekilde okunmuştur. Medine ve Basra kurralarının tümü bu kelimeyi (دَكّاً) şeklinde okumuşlardır. Bunun manası parçalamak, ufalamak ve yerle bir etmek" demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bu kelime şu âyetlerde bu

manada kullanılmıştır. "Hayır, böyle yapmayın. Yeryüzü yıkılıp dümdüz olduğu zaman..."(68) "Yer ve dağlar, yeyrlerinden kaldırılıp tek bir çarpışla darmadağın edildiği zaman..."(69)

Kûfe kurralarının çoğunluğu ise bu kelimeyi (دَكَّاءَ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat İkrime'den rivayet edilmiştir. Bu kıraata göre bu kelimenin manası "Silinip gitmek ve içeri geçmek"tir. Taberi bu kıraat şeklini tercih etmiştir. Zira, Resulhullah'tan gelen bir hadis-i şerifte, Hz. Musa'nın, üzerinde bulunduğu dağın, yerin dibine gömüldüğü beyan edilmiştir ki bu k ıraat şekli de bu manaya uygundur.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Baygın düştü" diye tercüme edilen (صَعِقًا) kelimesi, Süd'di Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd tarafından bu manada tefsir edilmiş, Katade ve İbn-i Cüreyc tarafından ise, "Ölüp düştü" şeklinde izah edilmiştir. Bu izaha göre Hz. Musa ölmüş ve tekrar dirilmiştir.

Âyet-i Kerime'nin sonunda, Hz. Musa'nın, "Ben, iman edenlerin ilki'yim" dediği rivayet edilmektedir. Bu ifadeden maksat, Ebul Âiye, Rebi' b. Enes ve Abdullah b. Abbas'a göre şudur. "Ey rabbim, ben, kıyamet gününe kadar hiçbir kimsenin seni göremeyeceğine dair iman edenlerin ilki'yim." Yine Abdullah b. Abbas ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe bu ifadeden maksat şudur: "Ey rabbim, ben, İsrailoğullarının sana iman edenlerinin ilkiyim."

Taberi, birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü İsrailoğullarından, Hz. Musa'dan önce de Peygamberler ve iman edenler bulunmuştur. Hz. Musa İsrailoğullarının iman edenlerinin ilki değildir. O halde bu ifadeden maksat, "Ben senin, dünyada görülemeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." demektir.

قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِى وَبِكَلَٰمِى فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ

وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

144- Allah şöyle dedi: "Ey Musa, seni, sana vahyettiğim şeylerle ve seninle konuşmamla insanlar arasında üstün kıldım. O halde sana verdiklerimi al ve şükredenlerden ol."

Ey Musa, bên seni Peygamber seçmek ve seninle konuşmakla, zamanının insanlarından üstün kıldım. Sana verdiğim şeriatı al, tatbik et. Ve bütün bu nimetlerime karşı bana şükredenlerden ol..

(68) Fecr suresi, 89/21
(69) Hâkka suresi, 69/14

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

145- Musaya levhalarda herşeyden bir göğüt ve herşeyin tafsilatını yazdık. "Onlara sıkıca sarıl. Kavmine de emret, en güzel hükümlerini alsınlar. Size ilerde o fâsıkların yurdunu göstereceğim." dedik.

* Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, Hz. Musa'ya levhalar verdiğini ve bu levhalarında kavmine öğüt olma, helâl ve haramı açıklama bakımından gereken bütün hükümlerin bulunduğunu beyan etmekte, Musa'ya, bu levhalarda bulunan hükümlere sıkıca sarılmasını, kavmine de bu levhalardaki hükümlerin en güzeliyle amel etmelerini öğütlemesin emretmektedir.

Bu levhaların sayısı, neden yapıldıkları, üzerlerinde yazılı olan şeylerin neler olduğu ve bunların şekil ve ebadlarının nasıl olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Sayılarının on veya yedi yahut iki olduğu söylenmiş yapıldıkları maddenin ise zümrüt veya yeşil zebercet yahut kırmızı yâkut veya gökten inen bir ağaç veya Hz. Musa'nın, yontarak meydana getirdiği taşlar olduğu söylemiş, ebadlarının ise yedi arşın olduğu ifade edilmiştir. Levhaların üzerinde yazılı olan hükümlerin ise bir kısım âlimlere göre, Tevrat gönderilmeden önce ve Tevratın haricinde olan bazı hükümler olduğu söylenmiştir.

Vehb b. Münebbihe göre ise levhalarda yazılı olan hükümler, "Gökler ve yer sakinlerinden hiçbirini bana ortak koşma. Çünkü onların hepsi benim yarattıklarımdır. Yalan yere benim adım ile yemin etme. Zira kim yalan yere benimle yemin edecek olursa ben onu arındırmam. Annene babana saygı göster" hükümleridir.

Bazı âlimlere göre ise Levhalar, Tevratın içindeki hükümleri taşıyan belgelerdir. Ancak bu hususta kesin bir nass bulunmadığı için bu görüşlerden herhangibirini tercih etmek mükün olmamıştır.

Âyet-i Kerime'de geçen ve Hz. Musa'ya gösterileceği vaadedilen "Fâsıklar diyarının" ise bazılarına göre Şam toprakları olduğu zikredilmekte bazılarına göre ise bu toprakların, Mısır diyarı olduğu ve Firavunun helak olma-

sından sonra oranın nasıl harap olduğunun gösterileceği beyan edilmektedir.

Taberiye göre ise, gösterilecek olan "Fâsıklar yurdu", âhiretteki cehennemdir. Allah Teâlâ, kendisine isyan edenleri tehdit ederek, Hz. Musa'ya, âhirette fâsıkların halinin ne olacağını ve onların, kendileri için hazırlanan ateşe nasıl konacaklarını bildirmektedir.

"Tevrat'ın en güzel hükümlerinden" maksat ise, tercihli olan hükümlerden takvaya daha yakın olanını seçmeleri emirleri tutup yasaklardan kaçmaladır.

سَأَصْرِفُ عَنْ ءَايَٰتِيَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۖ وَإِن يَرَوْا
كُلَّ ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا ۖ وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ ٱلرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۖ
وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ ٱلْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا
عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾

146- Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar, her âyeti görseler yine ona iman etmezler. Doğru yolu gördükleri zaman onu kendilerine yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu gördüklerinde onu kendilerine yol edinirler. Bunun sebebi ise, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmalarıdır.

Yeryüzünde haksız yere böbürlenerek bana itaat etmeyenleri gururlanmalarının cezası olarak, yüceliğimi gösteren delillerimi anlamaktan mahrum edeceğim. Onlar, ibret alıp düşünmeyeceklerdir. Onlar, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren herhangi bir delil ve alâmeti gördükleri zaman ona inanmayacaklar ona "Bu bir sihirdir." veya "Efsanedir" şeklinde iftiralarda bulunacaklardır. Onlar, doğru yolu gördüklerinde onu takıbetmeyecekler, sapıklık ve bozgunculuk yolunu gördüklerinde ise ona sahip çıkıp onu takibedeceklerdir.

Bizim, onları, âyetlerimizi düşünüp ibret almalarından mahrum etmemiz, âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlara kayıtsız kalmalarındandır.

* Âyet- kerime'de geçen ve "Âyetlerimden uzaklaştıracağım" diye tercüme edilen (سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِي) ifadesi, iki şekilde izah edilmiştir.

İbn-i Uyeyne'ye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir. "Yeryüzünde haksız yere böbürlenen kâfirlerin kalbinden Kur'ân'ı anlama kabiliyetini çekip olacağım ve onları, ayetlerimi anlamaktan uzaklaştıracağım. Çünkü onların, iman et-

meyecekleri kesindir. Buna göre âyet, Resulullah dönemindeki ve günümüzdeki kafirlere hitabetmektedir.

İbn-i Cüryc ise bu ifadenin şu manayı içerdiğini zikretmiştir. "Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri gerçekleri gösteren delillerden öğüt ve ibret almaktan uzaklaştıracağım. Onlar, göklerin ve yerin yaratılışındaki delillerden ve onlardan bulunan çeşitli alemetlerden uzak kalacaklar, düşünüp ibret almayacaklardır." Bu izaha göre âyet, bütün kafirlere hitabetmektedir.

Taberi bu son görüşün,âyetin genel ifadesine uygun olması hasebiyle daha evla olduğunu söylemiştir. Çünkü Allah Teâlâ, kullarına emrettiği ibadetlerin hak olduğunu gösteren, kendisinin birliğini ve âdil olduğunu ortaya koyan delil ve alametlerini, yeryüzünde haksız yere böbürlenenlerden uzaklaştıracağını, onların artık iman etmeyeceklerini beyan etmiştir. Elbetteki, gökler, yer ve bütün yarattıklar, Alllah'ın, bu türden olan delillerindendir. Kur'an-ı Kerim de bu delillerden biridir. İmam etmeyecekleri kesinleşen kâfirler, bunların hiç birinden ibret olmazlar.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ
إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

147- Âyetlerimizi ve âhiret gününe kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa gitmiştir. Onlar, yaptıklarından başka şeyle mi cezalandırılacaklardır?

Yeryüzünde haksız yere böbürlenenlerin ve Allah'ın delillerini ve âyetlerini yalanlayanların, öldükten sonra kıyamet gününde dirilip Allah'ın huzurunda varılacağını inkâr edenlerin amelleri boşa gitmiştir. Çünkü onlar, Allah'tan başkası için amel işlemişler, kendilerini, Allah'ın razı olmadığı şeylerle yormuşlar, böyece amelleri, aleyhlerine bir vebal olmuştur. Bu gibi insanlar, yaptıkarı amellerin karşılığı olan şeyler dışında başka şeylerle mi cezalandırılacaklardır? Hayır, onların amelleri, Allah'a ittat değil şeyytana itaat idi. Karşılığı da çevresi surlarla çevrilmiş olan cehennemdir.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا

أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾

148- Musa rabbine dua etmek için gittikten sonra kavmi, ziynet eşyasından, böğürür gibi ses çıkaran bir buzağı heykeli ilah edindi. O buzağının kendileriyle konuşmadığını ve onlara doğru yola sevk etmediğini görmüyorlar mıydı? Onlar, buzağıyı ilah edinmekle zalimler oldular.

Musa Rabbi'nin kendisine verdiği vaadi yerine getirmesi ve ona münacaat'ta bulunması için kavmi olan İsrailoğullarını bırakıp Tur dağına gittikten sonra kavmi, Masır Kiptilerinden emanet olarak aldıkları zinet eşyalarını Samiriye vermişler o d abunları böğüren bir buzağı haline getirmiş ve İsrailoğulları'nın ilahları'nın bu olduğunu ve onların buna tapmaları gerektiği söylemiş onlar'da bunu ilah edinmişlerdir. Süs eşyalarından meydana getirilen bu buzağıyı ilah edinen İsrailoğulları hiç görmüyorlar mıydıki, bu buzağı onlarla konuşmuyor onlara herhangi bir yol göstermiyor? Bu durum hakkıyle kendisine külluk edilen bir ilah'a yakışmayan bir sıfattır. Hakiki olan ilah'ın sıfatı peygamberlerine konuşması yaratıklarını hayra iletmesi onlara helaka sürükleyici yolları yasaklamasıdır.

İsrailoğulları hiçbir şey konuşmayan ve hiç bir yol gösteremeyen bir buzağıyı ilah edinmekle kentilerine zulmetmişlerdir.

* Hz. Musa Cenab-ı Hak ile konuşmak için Tûr dağına gidince geride kalan İsrailoğulları'nın içinden "Sâmirî" adında birisi, İsrailoğullarının, Mısırdan çıkarken, bayram gününü kutlamak gerekçesiyle, Mısır kıptîlerinden emanet olarak aldıkları mücevheratı toplayıp ateşe attı. Onları eriterek, buzağı şeklinde, böğürür gibi ses çıkaran bir heykel yaptı. Ve İsrailoğullarına: "İşte sizin de Musa'nın da ilahı budur." diyerek ona tapmaya teşvik etti. Allah Teâlâ Hz. Musa ile konuşurken ona, kavminin, samirhi tarafından saptırıldığını haber verdi. Musa kavmine dönünce onlara çok kızdı. Karedeşi Harunu ser bir şekilde hesaba çekti. Bundan sonra Allah Teâlâ, buzağıya tapanların ancak birbirlerini öldürerek tevbe edebileceklerini bildirdi. Onlar da birbirlerini öldürdüler. Sağ kalanlar ise tevbe etmiş sayıldılar.(70)

İsrailoğullarının bu davranışları ne kadar gariptir. Kendilerini Firavunun zulmünden kurtaran ve herşeye gücünün yettiğini iyi bildikleri Allah'ı bırakıp, şeklen buzağıya benzeyen cansız bir varlığa, sırf buzağı gibi ses çıkardığı için tapmışlar ve neticede birbirlerini öldürmek gibi en çetin bir azaba uğratılmışlardır.

(70) Bkz. Tâhâ suresi, âyet: 96

وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا
رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

149- Pişman olup saptıklarını görünce: "Yemin olsun ki eğer rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa muhakkak hüsrana uğrayanlardan oluruz." dediler.

Buzağıya tapan İsrailoğulları, Musa Konuştuktan sonra geri dönüp kendilerini uyarması onların da Musa'nın verdiği hükmü, kabul etmeleri üzerine buzağıya tapma davranışlarından pişman olmuşlar doğru yoldan ayrıldıklarını Allah'ın dininden çıktıklarını ve rab'lerini inkâ ettiklerini görmüşler, bu defa Allah'a yönelip tövbe ederek şöyle demişlerdir. "Yemin olsun ki: "Eğer rabbimiz bize merhamet etmez, ve bizi bağışlamazsa bizler mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz."

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ
أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ
اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

150- Musa, kavmine kızgın ve üzgün olarak dönünce şöyle dedi: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız. Rabbiinizi emrini beklemeyip acele mi ettiniz?" Levhaları yere attı ve kardeşinin başından tutup kendisine doğru çekmeye başladı. Bunun üzerine kardeşi Harun şöyle dedi: "Ey anamın oğlu bu kavim beni küçümsedi, neredeyse beni öldürüyorlardı. Bana düşmanları güldürecek şekilde davranma, beni bu zalim kavimle bir tutma."

* Hz. Musa Tûr dağında Allah Teâlâ ile konuştuktan sonra geri döndüğünde çok kızgın ve çok üzgündü. Buzağıya tapan kavmini kınayarak: "Ben siz-

den ayrıldıktan sonra ne kötü işler yaptınız. Rabbinizin emrini beklemeyip neden acele attiniz? Peygamberinizin Tûr dağından dönmesini neden beklemediniz?" dedi. Buzağıya tapmalarından dolayı kavmine olan kızgınlığı yüzünden, Tûr dağından getirdiği öğüt ve hükümlerle dolu levhaları yere attı. Kardeşi Harun'un vazifesini yapmadığından kuşkulanarak, saçlarından ve sakalından tutup kendisine doğru çekmeye başladı. Harun aleyhisselam, olayda kusuru olmadığını ortaya koyarak ve Hz. Musa'nın şefkat hislerine hitab ederek şöyle dedi: "Ey annemin oğlu, buzağıya tapan bu insanlar beni küçümsediler ve sözümü dinlemediler. Az kalsın beni öldürüyorlardı. Bana bu şekilde davranarak düşmanları sevindirme. Beni, Allah'ı bırakıp buzağıya tapan bu zalimler güruhundan sayma."

Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın, levhaları elinden attığı zikredilmektedir. O levhaları atmasının sebebi hususunda iki görüş zikredilmektedir.

a- Abdullah b. Abbas Suddi ve İbn-i İshaka göre, Hz. Musa'nın levhaları elinden atmasının sebebi, kavminin, Allah'ı bırakıp buzağıya topmalarına kızmasıdır.

b- Katadeye göre ise, onları atmasının sebebi, onların içinde, İsrailoğullarının dışındaki bir ümmetin (Muhammed ümmettinin) İsrailoğullarından daha üstün olduklarını belirten bir kısım sıfatların mevcut oluşudur. Bu hususta Katade diyor ki: "Musa levhaları aldı ve dedi ki: "Ey rabbim, ben bunlarda, insanlar için ortaya çıkarılmış, iyiliği emreden ve kötülüğe mani olan en hayırlı bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." Allah da buyurdu ki: "Bu ümmet Ahmedin (Muhammedin) ümmetidir." Musa: "Ey rabbim, ben, levhalarda, en son yaratalacak ve önce cennete girecek olan bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "O, Ahmedin (Muhammed'in) ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben, levhalarda, mukaddes kitaplarını ezberleyip, ezberden okuyan bir ümmetin geleceğini gördüm. Bundan önceki ümmetlerse, kitaplarını yüzünden okuyorlar, kapattıklarında ise ondan ezbere bir şey bilmiyorlardı. Sen onları, benim ümmetim kıl." dedi. Allah Teâlâ'da buyurdu ki: "Bu ümmet Ahmed'in ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben levhalarda, önceki kitaplara da, en son gelen kitaba da iman eden, sapıklığın bütün çeşitlerine karşı savaşan, hatta yalancı, kör Deccala karşı dahi savaşacak olan bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "Bu ümmet Ahmed'in ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben levhalarda, sadakalarını kendileri yiyen, bununla birlikte sadakalarından mükâfaat kazanan bir ümmetin geleceğini gördüm. Halbuki bunlardan önceki ümmetler, bir sadaka verdiklerinde eğer o kabul edilirse Allah bir ateş gönderip onu yakardı. Eğer kabul edilmezse sadaka sahibi onu bırakırdı, kuşlar ve yırtıcı hayvanlar yerdi. Rabbim, sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "Bu

ümmet Ahmed'in ümmetidir." dedi. Musa: "Rabbim ben levhalarda, içlerinden biri bir iyilik yapmayı ister de sonra da yapamayacak olursa, onun için bir sevap yazılan, şayet yapacak olursa yedi yüz'e kadar artabilme ihtimaliyle on sevap yazılan bir ümmet'in geleceğini gördüm. Rabbim, sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "Bu ümmed, Ahmed'in ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben levhalarda, içlerinden biri bir kötülük yapmak ister de yapamazsa aleyhine herhangi bir günah yazılmayan, şayet yaparsa tek bir günah yazılan bir ümmetin geleceğini gördüm. Ey rabbim, Sen bunları benim ümmetim kıl." dedi. Alah da: "Bu Ahmed'in ümmetidir." buyurdu. Musa: "Rabbim, ben levhalarda, emirleri kabul eden ve duaları kabul edilen bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah: "O, Ahmed'in ümmetidir." buyurdu. Musa: "Rabbim, ben levhalarda, başkalarına şefaat eden ve kendilerine şefaat olunan bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da: "Bu Ahmed'in ümmetidir." buyurdu. Sonra Musa (a.s.) levhaları attı ve dedi ki: "Ey Allah'ım sen beni de Ahmed'in ümmetinden kıl." Allah da, Peygamberi Musa (a.s.)'a herhangi bir Peygamber'e vermediği iki meziyeti verdi. Birincisi şu âyette beyan edilendir. "Ey Musa seni, vahyettiğim şeylerle ve seninle konuşmamla insanlardan üstün kıldım."(71) Bunun üzerine Hz. Musa razı oldu. Sonra Allah ona ikincisi de şu hayette beyan edilendir: "Musa'nın kavmi arasında hak ile doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti sağlayan bir topluluk ta vardır."(72) Bu meziyetten sonra Hz. Musa iyice razı oldu.

Taberi Hz. Musa'nın, levhaları atma sebebinin kavminin, buzağıya tapmasından dolayı kızması olduğunu söyleyen görüşün daha tercihe şayan olduğunu zira, âyet-i kerime'nin bunu ifade ettiğini söylemiştir. Ayrıca birçok sahabi ve tabiinden rivayet edildiği gibi, Allah Teâlâ Tevratı Musa için yazdırırken Musa, kalemlerin gıcırtılarını işitiyormuş. Bu itibarla Tevrata ne yazıldığını biliyordu. Sonradan onun içindeki hükümlerin başka ümmetlere ait olduğunu anlayarak Tevratı birtarafa bırakmasına gerek yoktu.

Ayet-i kerime'de zikredilen levhaların mahiyeti hakkında, daha önce de zikredildiği gibi çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım âlemlere göre bunlar, cennetten getirilen zeberced ve yeşil zümrütlerdi. Diğer bazılarına göre yakut idi. Başka bir kısım alimlere göre ise "Berdi" denen bitkinin yaprağıydı. (Eskiden insanlar, bu bitkinin yapraklarına yazı yazıyorlardı.)

Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın kardeşi Harun'un başını tutup kendisine doğru çektiği zikredilmektedir. Bunun sebebi, Hz. Harun'un İsrailoğullarıyla birlikte Hz. Musa'nın bıraktığı yerde beklemesi ve Musa'nın arkasından gitmemesidir. Musa (a.s.) bu halini görünce ona: "Ey Harun bunların saptıklarını gör-

(71) A'raf suresi, 7/144
(72) A'raf suresi, 7/159

düğünde bana tâbi olmana engel neydi, emrime karşı mı geldin?" dedi.(73) "Harun, mazeretini beyan ederek Musaya: "Ey anamın oğlu, sakalımı ve başımı tutma, Doğrusu ben, "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın. Sözümü dinlemedin." diyeceğinden korktum." dedi.(74) ve "Ey anneminoğlu bu kavmi beni küçümsedi. Nerdeyse beni öldürüyorlardı. Bana düşmanları güldürecek şekilde davranma, beni bu zalim kavmimle bir tutma" dedi.

Hz. Harun'un, Hz. Musa'nın anne baba bir öz kardeşi olmasına rağmen ona "Ey babamın oğlu" demeyip, "Ey annemin oğlu" demesinin sebebi, Hz. Musa'nın, merhamet hislerini celbetmek istemesidir.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

151- Musa şöyle vardı: "Rabbim, ben ve kardeşimi affet. Bizi rahmetine garket. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin.

Musa'ya, kardeşinin mazur olduğu ve vazifesinde kusur işlemediği belli olunca Musa, rabbine yalvararak: "Rabbim, sen benim kardeşime yaptığın şeylerden dolayı beni affet. Kardeşimin de geçmişteki kusurlarını affet. Bizi rahmetine girdir. Çünkü sen, kullarına karşı, her merhamet edenden daha çok merhametlisin.." dedi.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

152- Buzağıyı ilah edinenlere, şüphesiz rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da zillet erişecektir. İşte biz, iftira edenleri böyle cezalandırırız.

* İsrailoğullarının daha dünyadayken kendilerine ulaşan Allah'ın gazabı, onların birbirlerini öldürmeleridir. Onların tevbelerinin kabul edilmesi ancak bu şekilde mümkündü. Tabi bu da onlar için Allah4ın bir gazabı idi.

(73) Tâhâ suresi, 20/92, 93
(74) Tâhâ suresi, 20/94

Şu âyet de bu hususa işaret etmektedir: "Bir zaman Musa, kavmine şöyle dimişti: "Ey kavmim, buzağıyı ilah edinmekle şüphesiz kendinize zulmettiniz. () halde yaratanınıza tevbe edin ve birbirinizi öldürün. Yaratanınız katında bu, sizin için daha hayırlıdır."(75)

İsrailoğullarının zillete düşürülmesi ise, onların, ülkelerinden kovulmaları ve yabancı diyarlarda dolaşıp durmalarıdır.

Ayrıca, buzağı heykelini yapan Samiri, lanete uğramış ve cemiyet dışına atılmıştır. Hiçbir insanla irtibat kuramayıp vahşi hayvanlarla yaşamak zoruda kalmıştır.

Rivayet edildiğine göre samiri cüzzam hastalığına yakalanmış ve cüzzamlılar vadisinde ölmüştür.

Diğer bir âyet-i kerime'de de şöyle buyuruluyor: "Musa Samiri'ye şöyle dedi: "Haydi git. Sen, hayatın boyunca "Bana dokunmayın" diyeceksin..."(76)

Âyet-i kerime'nin sonunda, "işte biz, iftira edenleri de böyle cezalandırırız." buyurulmaktadır. Bunun izahı şöyledir: "Nasıl ki biz, buzağıyı ilah edinenleri, rablerini inkârları yüzünden ve Allah'a iman ettikten sonra dinden çıkmalarından dolayı gazabımıza uğratarakve dünya hayatındayken zelil kılarak cezalandırdık ise, Allah'ın ulhiyyetini bırakıp ta başka şeyleri ilah edinerek ve putlara taparak Allah'a iftira eden ve dinden dönen her yalancıyı da bunlar gibi cezalandırırız. Gazabımıza uğratır ve dünya hayatında zelil kılarız."

Taberi âyeti kerime'nin sonunda geçen "İşte biz, iftira edenleri böyle cezalandırırız." ifadesini izah ederken şunu rivayet etmiştir: "Humeyd b. Kays ile Haris e b. Kudame, Ali b. Ebi Talib (r.a.)'ın yanına varmışlar ve ona "Senin şimdi yapmakta olduğun ve insanları davet ettiğin bu iş, Resulullah'ın sana emrettiği bir emir mi yoksa senin şahsi görüşün mü?" diye sormuşlar. Ali de onlara: "Bırakın bunu. Bundan size ne?" diye cevap vermiştir. Fakat bu iki zat, ısrar etmişlerve: "Vallahi bunu bize bildirmeden biz bundan vaz geçmeyiz." demişlerdir.Bunun üzerine Ali: "Resulullah bana, kılıcımın kınında asılı bulunan şu yazıdan başka hiçbir emir bırakmamıştır." demiş ve kılıcının kınından yazıyı çıkarmıştır. Orada şunlar yazılıydı: "Hiçbir Peygamber yoktur ki, onun haram kıldığı kutsal bir yeri bulunmuş olmasın. İbrahim (a.s.)'ın, Mekke'yi haram belde kıldığı gibi ben de Medineyi haram belde yapıyorum; Medine'de savaşmak için silah taşınamaz. Kim (orada) bir cinayet işler veya cinayet işleyeni barındıracak olursa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir. Onun ne tevbesi ne de fidyesi kabul edilir."(77) Ali b. Ebi Talib'e bu soruyu soran o iki

(75) Bakara suresi, 2/54
(76) Tâhâ suresi, 20/97
(77) Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:1, S: 42

kişi, Ali'nin yanından ayrılınca biri diğerine şöyle demiştir. "Gördün mü o yazıyı?" Sonra orada uzaklaşıp gitmişler ve kendi kendilerine: "Biz, Allah Teâlâ'nın "Buzağıyı ilah edinenlere, şüphesiz, rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da zillet erişecektir. İşte biz, iftira edenleri de böyle cezalandırırız." buyurduğunu işittik. İnsanlar, bir kısım iftiralarda bulundular. Bilmiyoruz ama, yakında onlara zillet ulaşabilir.(78) demişlerdir.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

153- Kötü ameller işleyipte ardından tevbe ve iman edenler bilsinler ki, rabbin,bu davranışlarından sonra tevbe edenler için çok affeden ve çok merhamet edendir.

Büyük olsun küçük olsun, herhangi bir günahı işleyerek veya imana girdikten sonra buzağıya tapanlar gibi herhangi bir şeye tapıp inkâr'a düşerek kötü amel işleyenler, yaptıklarına pişman olur, Allah'ın razı olacağı amelleri yapar ve Allah'ın tevbe edenlerin tevbesini kabul edeceğine iman edecek olurlarsa, şüphesiz ki Allah'a onların yaptıkları kötü amelleri örter, onları rezil etmez ve onlara merhamet eder.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى
وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

154- Musa'nın kızgınlığı geçip sakinleşince yere attığı levhaları aldı. Onlardaki yazıda, rablerinden korkanlar için bir rahmet ve hidayet vardı.

* Hz. Musa, kavminin buzağıya tapmasına çok sinirlenmiş ve Tûr dağından onların yanına döndüğünde elinde bulunan levhaları hırsından yere atmıştı. Kardeşi Harun'u dinleyip onu bir suçu olmadığını anlayınca kızgınlığı yatışmış ve öfkesi geçince de daha önce yere atmış olduğu levhaları yerden almıştı. O

(78) Bir kısım insanlar Hz. Ali'nin yanında Kurân'ın hiç kimsede bulunmayan bazı âyet ve hükümlerinin bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bu olayda bu iddiacıların iftiracı oldukları anlatılmaktadır.

levhalarda Cenab-ı Hak tarafından getirmiş olduğu emirler vardı.

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا ۖ فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ
قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ
مِنَّا ۖ إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ ۖ أَنتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ۖ وَأَنتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

155- Musa, tayin ettiğimiz o vakit için kavminden yetmiş kişi seçti. Onları kuvvetli bir sarsıntı yakalayınca Musa şöyle dedi: "Ey rabbim eğer dileseydin bunları ve beni daha önce helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? Bu olanlar ancak senin bir imtihanındır. Sen bu imtihanla dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirirsin. Sen bizim velimizsin. Artık bizi bağışla, bize merhamet et. Sen, bağışlayanların en hayırlısın.

* Suddîden rivayet edildiğine göre. Hz. Musa, buzağıya tapmalarından dolayı Allah'tan af dilemeleri için, İsrailoğullarının ileri gelenlerinde yetmiş kişi seçip Allah ile görüşülmesi vaadedilen yere ötürmüştür. Fakat bu yetmiş kişi oraya varınca Hz. Musa'ya karşı diretip demişlerdir ki: "Ey Musa, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla iman etmeyeceğiz..."[79] Bunun üzerine onları korkunç bir sarsıntı yakalayıverdi. Perişan oldular. Diğer bir rivayete göre ise öldüler.

Bunun üzerine Hz. Musa, Allah'a yalvararak şöyle dedi: "Ey rabbim, ben İsrailoğullarının yanına varınca onlara ne diyeyim? Sen onların en seçkinlerini helak ettin. Eğer dileseydin beni de onları da daha önce helak edebilirdin." Hz. Musa'nın böyle yalvarması üzerine Allah onları tekrar diriltti. Nitekim şu âyette de buyurulur ki: "Sonra şükredesiniz diye, ölmüşken size tekrar hayat verdik."[80]

Hz. Musa ile birlikte Allah Teâlâ'nın emirlerini dinlemeye giden bu yetmiş kişinin kuvvetli bir sarsıntıya yakalanmalarının sebebi olarak müfessirler

(79) Bakara suresi, 2/55
(80) Bakara suresi, 2/65

ayrı ayrı üç şey zikretmişlerdir.

a- Süddi, İbn-i İshak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bunların, sarsıntıya yakalanmalarının sebebi, Hz. Musa'dan, kendilerine Allah'ı göstermesini istemeleridir. Bunlar demişlerdir ki: "Ey Musa sen Allah'ı bize açıkça göstermedikçe biz sana iman etmeyeceğiz." Bunun üzerine, kendilerini dehşetli bir sarsıntı yakalayıvermiş ve ölmüşlerdir. Hz Musa'nın, Allah'tan onların diriltmelerini istemesi üzerine diriltmişlerdir.

b- Hz. Ali'den nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Musa'nın seçmiş olduğu bu yetmiş kişinin, dehşetli sarsıntıya yakalanmalarının sebebi, Hz. Musa'nın, kıskanarak Harun'u öldürdüğünü iddia etmeleridir.

Umara b. Abdüsselûl, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Musa ile Harun, bir dağın eteğine gitmişler. Harun, bir yatak üzerine yatmış uyumuş, Allah'da onu vefat ettirmiştir. Musa dönüp İsrailoğulları'nın yanına gelince onlar, "Harun nerede?" diye sormuşlar, Musa da: "Allah onu vefat ettirdi." demiştir. Onlar da: "Sen onun güzel ahlakını ve yumuşak huyluluğunu kıskanarak onu öldürdün." demişler. Bunun üzerine Musa: "İçinizden yetmiş kişi seçin de gidip hadiseyi tahkik edelim." demiş, onlar da yetmiş kişi seçip Musa ile birlikte ölen Harun'un yanına göndermişlerdir.Bunlar oraya varınca: "Ey Harun seni kim öldürdü?" diye sormuşlar, Harun da: "Beni kimse öldürmedi. Beni Allah vefat ettirdi." demiştir. Bunun üzerine onlar: "Ey Musa artık bundan sonra sana asla karşı gelinemez." demişler ve ondan sonra da kendilerini kuvvetli bir sarsıntı yakalayıvermiştir. Musa sağa sola gezinmiş ve demiştir ki: "Ey rabbim, eğer dileseydin, onları da beni de daha önceden helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? Bu senin ancak bir imtihanındır. Bununla dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletirsin." Bunun üzerine Allah onların hepsini diriltmiştir...

c- Katade, Abdullah b. Abbas, İbn-i Cüreyc, Mücahid ve Muhammed b. Kâ'b el-Kureziden nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Musa'nın seçtiği bu yetmiş kişiyi, kuvvetli bir sarsıntının yakalamasının sebebi, onların, buzağıya tapmalarına rağmen ona tapan'lardan uzaklaşmamaları ve onlara hakkı tebliğ edip kötü amellerine mani olmamalarıdır. Bu sebeple Allah'tan uğradıkları felaketlerin kendilerinden kaldırmasını dilerken, yaptıkları günahlardan dolayı şiddetli bir sarsıntıya yakalanmış ve ölmüşlerdir. Daha sonra da Allah onları diriltmiştir.

Âyet-i kerime'de: "İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin?" buyurulmaktadır.

Müfessirler burada zikredilen "Beyinsizler"den kimin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Süddiye göre burada ifade edilen "Beyinsizler"den maksat, buzağıyı ilah edinenlerdir. Hz. Musa, buzağıya ibadet etmeyenlerden yetmiş kişi seçip onlarla birlikte Allaha dua etmek için tayin edilen yere gidince, Allah Teâlâ'nın da bu yetmiş kişiyi, sarsıntıya yakalatıp öldürünce Musa: "Rabbim, buzağıya tapan beyinsizler yüzünden, ona tapmayan bizleri de mi helak edeceksin?" şeklinde yalvarmış ve bu yetmiş kişinin suçsuz kimseler olduklarını zannetmiştir. Halbuki onlar da buzağıyı ilah edindikleri için Allah kendilerini helak etmiştir.

İbn-i İshak'a göre ise âyetin bu bölümünde zikredilen beyinsizleri'den maksat, Hz. Musa'dan, Allah'ı kendilerine açıkça göstermesini isteyen kimselerdir. Yani Hz. Musa ile birlikte Allah'a yavlarmaya giden yetmiş kişi'dir. Allah Teâlâ bunları şiddetli sarsıntı ile helak edince Hz. Musa, orada bulunmayan diğer bütün İsrailoğullarını da helak edileceğini sanmış ve Allah Teâlâ'ya: "Seni açıkça görmek isteyen bu beyinsizler yüzünden bütün İsrailoğularını helak mi edeceksin?" şeklinde niyazda bulunmuştur.

Taberi, bu görüşlerden birincisinin tercihe şayan olduğunu, beyinsizler'den maksat'ın da buzağıya tapanlar olduğunu söylemiştir. Zira Hz. Musa, Allah Teâlâ'ya yalvarmaya giderken buzağıya tapanları seçmesi mümkün değildir. O, İsrailoğulları'nın en üstünlerini seçip Allah'ın huzuruna götürmüş, onların helak edilmeleri üzerine "İçimizdeki, buzağıya tapan beyinsizlerin yüzünden huzurunda bulunan bizleri de helak mı edeceksin?" demiştir.

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِي
أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ ۖ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ۝

156- Bize hem bu dünyada hem de hahirette yili yaz. Biz, sadece sana yöneldik." Allah şöyle dedi: "Azabıma dilediğimi uğratırım. Rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır. Rahmetimi, Allah'tan korkanlara, zekâtını veren ve âyetlerimize iman eden kimselere yazacağım."

Yine Musa, "Rabbim, sen bizlere, dünyada iken salih ameller işlemeyi, âhirette de günahları bağışlanan kimseler olmayı yaz Şüphesiz ki bizler, sana yöneldik ve tevbe ettik." diye dua etmiş Allah da "Senin kavmine isabet ettirdiğim bu sarsıntı benim azabımdır. Bu azabımı, yaratıklarımdan dilediğime yaparım. Rahmetim ise dünyada iken her şeyi kuşatmış iken âhirette onu, bana ortak

koşmakve isyan etmekten kaçınanlara, mallarının zekâtını vererek ve vücutlarıyla salih amel işleyerek kendilerini arındıranlara, âyet ve delillerimize iman edenlere mahsus kılacağım." diyece cevap vermiştir.

Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın "Biz sadece sana yöneldik" dediği zikredilmektedir. Burada ifade edilen "Yönelme"den maksat, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, İbrahim et-Teymi, Katade, Mücahid, Ebul Aliye ve Dehhaka göre "Sana tevbe ettik." demektir. Hz. Ali (r.a.) demiştir ki: "Yahudilere "Yahudi" adının verilmesinin sebebi, onların, (إنَّا هُدْنَا إلَيْكَ) "Biz ancak sana yölendik." demeleridir.

* Âyet-i kerime'de "Rahmetin her şeyi kuşatmıştır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, rahmetin, her şeyi kuşatmasının ne demek olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebubekr el-Hezlî, İbn-i Cüreyc ve Katadeye göre, her ne kadar âyette, Alah'ın rahmetinin her şeyi kuşattığı zikredilmiş ise de bundan sonra gelen âyette de belirtildiği gibi aslında, Allah'ın rahmetinin, Hz Muhammed'in ümmetini kuşattığı beyan edilmek istenmiştir. Bu hususta:

Ebubekir el-Hezlî ve İbn-i Cüreyc bu âyetin izahında şunları söylemişlerdr: "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır." âyet-i Kerimesi inince İblis: "Ben de o şeylerden biriyim." demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, İblis'in bundan faydalanamayacağını beyan ederek: "Ben o rahmetimi, benden korkan, zekâtlarını veren ve âyetlerimize iman edenlere tahsis edeceğim." âyetini göndermiş bu defa da Yahudiler: "Biz de Allah'tan korkuyor, zekâtımızı veriyor ve rabbimizin âyetlerine iman ediyoruz." demişler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Yahudilerin de bundan nasibi olmadığını beyan ederek: "Rahmetime layık olan o kişiler, ümmhi (okur-yazarlığı olmayan) Peygambere tabi olanlardır." âyet-i Celilesini göndermiş ve rahmetinin, Muhammed ümmetine tahsis edildiğini beyan etmiştir.

b- Hasan-ı Basrî ve Katade'ye göre: "Bunun mânâsı "Rahmetim, dünyada Mümin, kâfir, günahkâr veya salih olan herkesi kaplamıştır. Fakat âhirette onu özellikle benden korkan zekâtını veren, âyetlerime iman eden ve Muhammede isyan etmeyen kullarıma tahsis edeceğim." demektir.

c- İbn-i Zeyd ise demiştir ki: "Bu âyetin mânâsı: "Azabıma dilediğimi uğratırım." Fakat rahmetimden kaynaklanan tevbeyi kabul etme kapısı herkese açıktır." demektir. Yeni buradaki "Rahmet"ten maksat, tevbedir.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَ

هُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ
وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ
وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

157- Onlar, yanlarındaki Tevratta ve İncilde yazılı buldukları, okuyup yazması olmayan Allah'ın elçisi Peygambere tâbi olurlar. O Peygamber ki onlara iyiliği emreder. Temiz şeyleri onlar için helal, murdar şeyleri de haram kılar. Onların üzerindeki ağır yükleri ve kendilerini bağlayan bağları kaldırır. O Resule iman edenler, ona saygı gösterenler ve kendisine indirilen nur'a tabi olanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

Rahmetimi kendilerine tahsis ettiğim o insanlar, yanlarındaki Tevratta ve İncil'de sıfatlarını yazılı olarak buldukları, okuyup yazması olmayan, Allah'ın elçisi Muhammed'e tâbi olanlardır. Peygamber onlara, Allah'a iman edip ona itaat etmeyi emreder. Allah'a ortak koşmayı ve ona karşı günah işlemeyi yasaklar. Temiz ve helâl şeyleri kendilerine helal kılar. Domuz eti ve içki gibi şeyleri onlara haram kılar. Onlardan, ağır hükümlerle amel etme yükünü kaldırır. Ganimet mallarının ve hayvanları iç yağlarının haram olması gibi, kendilerini bağlayan bağları kaldırır. Bu Peygambere iman edenler, ona saygı gösterenler ve Alalh düşmanlarına karşı cihad ederek ona ve getirdiği dine yardım edenler ve Allah'ın ona indirdiği bir nur olan Kur'an'ın hükümlerine tâbi olanlar, işte kurtuluşa erenler onlardır.

* Abdullah b. Abbas, bu âyette zikredilen insanların, Muhammed ümmeti olduklarını söylemiştir.

Resulullah'ın, tevratta zikredilen sıfatları şöyle anlatılmaktadır: Atâ b. Yesar diyor ki:

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ لَقِيتُ عَبْدَ اللهِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا
قُلْتُ أَخْبِرْنِي عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي التَّوْرَاةِ قَالَ أَجَلْ وَاللهِ إِنَّهُ

لَمَوْصُوفٌ فِي التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِي الْقُرْآنِ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً وَحِرْزاً لِلْأُمِّيِّينَ أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَّابٍ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَغْفِرُ وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللَّهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ بِأَنْ يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَيَفْتَحَ بِهَا أَعْيُناً عُمْياً وَآذَاناً صُمّاً وَقُلُوباً غُلْفاً.

"Abdullah b. Amr b.Ass ile karşılaştım. Ona: "Resulullah'ın, Tevratta zikredilen sıfatlarını bana bildir." dedim. Abdullah: "Peki bildireyim. Allah'a yemin olsun ki Resulullah, Tevratta, Kuran-ı Kerim'de zikredilen sıfatlarının bir kısmıla tavsif edilmektedir." dedi. Ve Peygamber'in, Tevratta geçen sıfatını şöyle anlattı: Ey peygamber, "Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı ve okuma yazma bilmeyenleri himaye eden olarak gönderdik. Sen benim kulumsun ve Peygamberimsin. Ben seni "Mütevvekil" diye adlandırdım. Sen, sert katı kalbli biri değilsin. Çarşıda pazarda bağırıp çağıran da değilsin. Sen, kötülüğü kötülükle gideren değilsin, fakat sen, affeden ve bağışlayansın." Allah onunla, eğrilen dini doğrultup, insanlar, "Lailahe İllallah" demedikçe ve bu sözle kör gözleri sağır kulakları ve perdeli kalbleri açmadıkça onun ruhunu almayacaktır."(81)

Âyet-i kerimede, "O Pegamber, onların üzerlerinldeki ağır yükleri kaldırır" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Ağır yük"ten neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

Abdullah b.Abbas, Hasan-ı Basri, Mücahid ve Süddiye göre burada zikredilen "Ağır yük" Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarından, Tevratla amel edeceklerine dair aldığı ahd ve yeminlerdir. Hz. Muhammed gelince İsrailoğullarının ona iman ederek bu ahitlerinden kurtulmuş olmaları söz konusudur. Bu nedenle sırtlarındaki ağır yükleri kalkmış olur.

Katade, Said b. Cübeyr, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre ise âyette zikredilen "Ağır Yük"ten maksat Allah Teâlâ'nın, İsrailoğullarına koyduğu, ganimetlerin haram olması, idrarın isabet ettiği elbisenin ancak kesilerek temizlenmesi gibi ağır hükümlerdir. İslam dini geldikten sonra Allah Teâlâ bu ağır hükümleri kaldırmıştır.Bu itibarla Resulullah'a iman eden Yahudilerden bu gibi yükler kaldırılmış olur.

(81) Buhari, k. el-Bü'yu; bab: 50. Tefsir el-Kur'ân, Sure 48, bab: 3 / Ahmed b. Hanbel Müsned C: 2, s: 174.

Taberi, burada zikredilen "Ağır Yükler"den maksadın Tevratla amel edeceklerine dair Allah'a verdikleri söz olduğunu söylemiş, Resulullah geldikten sonra Kurân-ı Kerim'in, Tevrat'ı neshetmesi üzerine artık Yahudilerin, bu sözlerine bağlı kalma yükümlülükleri kalkmıştır.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ
ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

158- Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, şüphesiz ki ben, göklerin ve yerin hükümranı, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hayat veren ve öldüren Allah'ın, hepinize gönerdiği bir elçiyim. O halde Allah'a iman edin. Allah'a ve sözlerine iman eden, okuyup yazması olmayan, Allah'ın elçisi Peygambere de . Ona uyun ki doğru yola eresiniz.

Ey Muhammed, insanlara de ki: "Ben, benden önceki Peygamberler gibi insanların sadece bir kısmına değil sizin hepinize gönderilen bir Peygamberim.Beni gönderen, göklerin ve yerin ve her ikisinde bulunan şeylerin hükümranlığını elinde bulunduran, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, varlıklara hayat veren ve öldüren Allah'tır. O halde Allah'ın birliğini ve okur zayar olmayan Peygamberinin elçiliğini tasdik edin. O Peygamber de Allah'a iman eder ve onun âyetlerini tasdik eder. Sizler o Peygamber'in yolunu tutun ki hidayete ermiş olsanız.

وَمِن قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

159- Musa'nın kavmi arasında, hak ile doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti sağlayan bir topuluk ta vardı.

* Allah Teâlâ, İsrailoğullarının kıssası arasında, Resulullah (s.a.v.)'e bütün insanlara Peygamber olarak gönderildiğini ilan etmesini emrettikten sonra, tekrar, İsrailoğullarının durumuna işaretle buyuruyor ki:

Musa'nın kavmi arasında insanları doğru yola davet eden ve adaletten ayrılmayan bir gurup ta vardı.

Bu âyette zikredilen ve İsrailoğullarından bir topluluk oldukları beyan edilen insanların kimler oldukları hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Süddi bunlar hakkında şöyle demiştir. "Bu kavim, sizinle onlar arasında bal'dan bir nehir bulunan bir kavimdir." Başka bir rivayette "Kum"dan bir nehir." şeklindedir.

İbn-i Cüreyc ise bunların hakkında şunları söylemiştir: "On iki toruna ayrılan İsrailoğulları Peygamberlerini öldürüp inkâra düşünce, içlerinden, bir toruna mensup olanlar, bunların yaptıklarından uzak kalmışlar onlara rıza göstermemişler ve Allah'tan, kendilerini bunlardan, ayırmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Allah onlara, yerin altından bir tünel açmış, onlar oradan yürüyüp, çin topraklarının arkasında bir yere çıkmışlardır. Onlar orada, bizim kıblemize yönelip müslüman olarak yaşamaktadırlar.

Abdullah b. Abbas, şu âyet-i kerimeenin onlara işaret ettiğini söylemiştir. "Bundan sonra İsrailoğullarına şöyle dedik: "Buraya siz yerleşin. Âhiret vaadi (İsa) gelince sizleri bir araya toplarız."(82)

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ
اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ
عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۚ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا
عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۚ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

160- Biz, İsrailoğullarını, her biri bir ümmet olan on iki kabileye ayırdık. Ve Musa'ya, kavmi su istediğinde: Âsânı taşa vur." diye vahyettik.

(82) İsra suresi, 17/104. Bu hususta başka görüşler de vardır. Bunları şöylece özetlemek mümkündür.

Vuruncu taştan oniki pınar birden akmaya başladı. Herkes su içeceği yeri öğrendi. Onlara bulutu gölgelik yaptık. Üzerlerine kudret helvasıyla bıldırcın eti indirdik. Ve onlara: "Sizi rızıkladırdığımız temiz şeylerden yeyin." dedik. Fakat onlar, nankörlük ederek bize zulmetmediler. Bilakis kendi nefislerine zulmetmiş oldular.

İsrailoğulları, dinleri hususunda ihtilafa düştükleri için onları oniki guruba bölüp oniki ümmet yaptık. Onlar, TİH çölünde iken Musa'dan su istedikleri zaman biz ona, âsâsını taşa vurmasını emrettik. O da vurdu ve taştan oniki pınar fışkırdı. Kabilelerden herbiri su içeceği pınarı öğrendi. Ayrıca biz onları güneşin sıcağından kendilerini koruyacak bulutların altında gölgelendirdik. Ve onlara, yiyecek olark kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. Ve onlara: "Size verdiğimiz rızıkların helal ve temizlerinden yeyin." dedik. Fakat onlar bu rızıklardan hoşlanmadılar. Aynı şeyleri yemekten usandıklarını söylediler ve: "Biz, bir tek yenekle yetinemeyiz." dediler. Daha basit şeyleri daha güzel şeylere tercih ettiler. Böylece biz onlara zulmetmedik, onlar böyle bir istekte bulunmakla kendi kendilerine zulmettiler.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾

161- O vakit onlara şöyle denilmişti: "Şu şehre yerleşin, oranın mahsullerinden dilediğiniz gibi yeyin. "Affet" deyin ve kapısından secde ederek girin ki, kusurlarınızı bağışlayalım. Biz, iyilikte bulunanlara daha fazlasını vereceğiz."

Ey Muhammed, İsrailoğullarının, Peygamberleri Musa'nın emrine nasıl karşı geldiklerini de bir düşün. Bir zaman onlara şöyle denilmişti: "Siz Kudüs

---

Bu insanların kimler olduğu ve hangi asırda yaşadıkları hususunda müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bir görüşe göre, bunlar, İsraiiloğullarından gelen Peygamberler ve onların izinden giden idareciler ile halktır.

Diğer bir görüşe göre ise, bunlar, Peygamberimiz (s.a.v.) gelince Müslüman olan Abdullah b. Selam ve İbn-i Suriya gibi Yahudilerdir.

Başka bir görüşte de bunların, İsrailoğullarının bölünüp, dinlerine uydurma şeyleri soktukları bir zamanda, Musa'nın getirdiği hak din üzere sabit kalan, insanları, onu kabul etmeye davet eden ve bu dini bozulmaktan ve değiştirilmekten koruyan Salih bir toplu-

şehrine yerleşin. Onun meyvelerinden, hububat ve bitkilerinden, dilediğiniz yerden yeyin. "Ey Rabbimiz, bizi affet" deyin. Kudüs şehrinin kapısından, Allah'ın nimetlerine karşılık ona şükür secdesi yaparak girin ki, daha önce yaptığınız günahları bağışlayalım, onlardan dolayı sizi hesaba çekmeyelim. Biz, iyilikte bulunanların mükâfaatların fazlasıyla vereceğiz.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

162- Fakat içlerinden zalim olanlar, kendilerine söylenen sözü değiştirip başka şekle koydular. Biz de, zulmetmeleri sebebiyle üzerlerine gökten azap indirdik.

* Burada, İsrailoğullarının, değiştirdikleri söz: "Bizi affet," demeleri yerine herhangi bir anlamı olmayan "Hınta Fi Şa'rah" sözüdür. Bir kısım âlimler,bu anlamsız sözleri söyleyerek Allah'ın kendisinden af dilemeleri isteğini reddettiklerini ve bunun üzerine Allah'ın, kendilerini cezalandırarak yetmişbin kişinin "Tâun" hastalığından öldüğünü söylemişlerdir. İşte gökten indirilen azabın da bu olduğu ifamde edilmektedir.

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ

---

luk olduğu beyan edilmektedir. Bunlar, Hz. İsa gelmeden önce ölmüşler veya Hz. İsaya kadar durumlarını muhafaza edip ona kavuşunca da iman etmişlerdir.

Ehl-i kitap'tan, hak dinde karar kılan va adaletten ayrılmayan bu insanlara, çeşitli âyetlerde işaret edilmiştir.: "Kitap ehlinden Allah'a boyun eğerek, Allah'a size indirilene ve kendilerine indirilene iman edenler vardır. Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir değere değişmezler. İşte onların, rableri katında mükâfaatları vardır. Şüphesiz ki Allah, hesabı sür'atli olandır."(3/199)

"Kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onlardan bir cemaat vardır ki, dosdoğrudurlar. Gece vakitlerinden Allah'ın âyetlerini okurlar. Ve secdeye varırlar."(3/113)

"Bundan önceki kendilerine kitap verdiklerimiz buna da iman ederler."

"Kendilerine Kur'an okunduğu zaman: "Biz ona iman ettik, şüphesiz o, rabbimizden indirilmiş bir haktır. Doğrusu biz, ondan önce de Müslümandık."derler."

"İşte onlara, sabırlarından dolayı mükâfaatları iki kat verilir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar. Ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolundan infak ederler."(28/52,54).

فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ
لَا يَسْبِتُونَ ۙ لَا تَأْتِيهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

163- Ey Muhammed, onlara, deniz kenarındaki şehir halkının başına gelenleri sor. Hangi onlar Cumartesi günü haddi aşıyorlardı. Tatil yaptıkları cumartesi günü, balıklar akın akın kendilerine geliyor, tatil yapmadıkları diğer günlerde ise onlara yaklaşmıyorlardı. İşte biz onları, yoldan çıkmaları sebebiyle böylece imtihan ediyorduk.

* İsrailoğullarının bir kısmı, Kızıldeniz kenarındaki "İlat" veya "Medyen" adlı şehirde oturuyordu. Allah Teâlâ onlara imtihan için, cumartesi günleri avlanmayı yasaklamıştı. Cumartesi günleri balıklar akın akın kıyılara geliyor ve gözönünde dolaşıyorlardı. Bunu gören İsrailoğulları balıkların böyle bolca bulunmasına dayanmayarak, Cumartesi günü avlanma yasağını bozup onları avlama başladılar. Böylece imtihanı kaybettiler.

* Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen deniz kenarındaki şehirin hangi şehir olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Kesir, İkrime, Süddi ve Mücahide göre bu şehir "Eyle" kasabasıdır. Katadeye göre Medyen şehrinin sahilidir.İbn-i Zeyde göre Medyen ile Aynûnî arasında bulunan "Mukannâ" şehridir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre Medyen şehridir.

Taberi, tercih edilen görüşün, bu şehrin, sahilde bulunan bir şehir olduğunu söyleyen görüş olduğunu ifade etmiştir.

Zira âyet-i kerime'de, şehrin hangi şehir olduğu belirtilmediği gibi onun hakkında Resulullah'tan da güvenilir herhangi bir hadis rivayet edilmemiştir. Bu itibarla bu şehir Eyle'de olabilir, Medyen de, Mukanna da.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ
قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

164- Bir zaman, onlardan bir topluluk şöyle diyordu: "Allah'ın helak

edeceği yahut ta şiddetli bir azaba çarptıracağı bir kavme ne diye vaaz ediyorsunuz". Vaaz edenler ise: "Rabbinize bir özür beyan edelim, ayrıca Allaha karşı gelmekten de sakınırlar ümidiyle vaaz ediyoruz." dediler.

Ey Muhammed, İsrailoğullarından bir topluluğun Cumartesi günü yasağını ihlal edenlere nasihatta bulunan diğer bir topluluğa şöyle söylediklerini düşün. "Ey cumartesi günü yasağını ihlal edenleri, bu hallerinden vaz geçirmek için nasihatta bulunan kimseler Allah'ın günahları yüzünden dünyada helak edeceği veya suçlarını erteleyip âhirette kendilerine şiddetli bir şekilde azabedeceği bir topluluğa neden vaaz ediyorsun ki?" Vaz eden ntopluluktan onlara şu cevabı vermişti. "Biz, rabbimizin bize farz kıldığı, iyiliği emretme ve kötülüğe mani olma vazifimizi yerine getirerek ona karşı sorumlu olmamamızı istiyor bir de kendilerine nasihatta bulunacağımız insanların işledikleri günahlardan kaçınacaklarını ümit ediyor ve bu sebeple onlara nasihat ediyoruz.

* Müfessirler, âyet-i kerime'de, İsrailoğullarından, isyanda bulunanlara nasihat eden topluluğa "Niçin nasihatta bulunuyorsunuz?" diyen üçüncü bir topluluğun, Allah'ın cezalandırmasından kurtulup kurtulmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Bir kısım alimlere göre bunlar önceden İsrailoğullarını günahkârlarına iyiliği emredip kötülüğe mani oldukarı, daha sonra ise öğütlerinin fayda vermediğini anlayarak bunlardan uzaklaştıklarını ve bunlara öğüt verenlere de öğütlerinin fayda vermeyeceğini bildirmeleri sebebiyle Allah'ın cezalandırmasından kurtulmuşlardır.

Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbas'ın şunlaır söylediğini rivayet etmiştir. "Bu âyette zikredilen insanlar, Mekke ile Medine arasında, deniz kenarında bulunan "Eyle" kasabası sakinleridir. Allah bunlara, cumartesi günü balık avlanmayı yasaklamıştı. Ancak balıklar, cumartesi günü deniz kenarına akın akın geliyorlardı. Cumartesi gününden sonra ise avlanma serbestti, fakat onlar balikları yakalayamıyorlardı. O insanlar bu hal üzere Allah'ın dilediği kadar yaşadılar. Sonra içlerinden bir grup Cumartesi günü balık avlamaya başladı. Diğer bir grup ise onların bu hallerini kınadı ve onlara: "Allah balık avlamanızı Cumartesi günü yasakladığı halde siz onları nasıl avlarsınız?" dedi. Bu nasihatler onların azgınlığını iyici artırdı. Bu defa üçüncü bir grup bunlara balık avlamamaları için öğütte bulundu. Aradan uzun bi zaman geçtikten sonra önceden öğütte bulunan grup sonrada öğüt veren guruba dedilerki: "Sizler biliyorsunuz ki, bu kavim, azabı hak etmiştir. Sizler, Allah'ın mutlaka helak edeceği bir kavme niçin öğüt veriyorsunuz? Nasihat eden bu ikinci grup ise "Rabbinize karşı mazeret belirtilem diye. Bir de bunlar, yaptıklarından vaz geçerler ümidiyle nasihatta bulunuyoruz." dediler. Her iki grup ta emr-i bilma'ruf ve nehy-i anıl münker yaptıkları için Allah'ın azabından kurtulmuşlar, Allah'a isyan edenler

ise maymunlara ve domuzlara döndürülmüşlerdir. Bu hususta daha başka rivayetler de zikredilmiştir.

b- Diğer bi kısım âlimler ise, İsrailoğullarına nasihatta bulunan insanları, bu davranışlarından dolayı tenkid eden insanların da isyan edenlerle birlikte helak olduklarını söylemişlerdir.

Bu hususta İkrime, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Cumartesi günü yasağını Yahudilerin kendileri icadetmişler, Sonra da onunla imtihan edilmişlerdir. Şöyle ki, Allah onlara, cumartesi günü balık avlamayı yasaklamış bu günde de balıklar onlara akın akın gelir olmuşlardır. Cumartesi geçtikten sonra ise gelecek cumartesine kadar balık göremez olmuşlardır. İsrailoğulları bu şekilde Allah'ın dilediği kadar yaşamışlardır. Nihayet içlerinden bir adam, cumartesi günü bir balık yakalamış onun burnunu delip, bir ip ile, deniz kenarına çaktığı kazığı bağlamış ve onu suda bırakmıştır. Ertesi gün ise onu kızartıp yemiştir. Diğer insanlar bunu görmelerine rağmen karşı çıkmamışlar, hiçbiri o kişiyi, bu yaptığından men etmemiştir Ancak küçük bir topluluk onu men etmeye çalışmış fakat muvaffak olamamışlardır. Öyle ki, bu iş çarşılara kadar yayılmış, herkesin gözü önünde yapılmaya başlanmıştır. İsrailoğullarından bir grup, bunu yasaklayan gruba demiştir ki: "Allah'ın helak edeceği yahut da şiddetli bir azaba uğratacağı bir topluluğa ne diye vaaz ediyorsunuz? Karşı çıkan topluluk ise "Rabbinize bir özür beyan edelim, bir de onlar, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye vaaz ediyoruz." demişlerdir. "Yasağı ihlal eden topluluk kendilerine yapılan ikazı unutunca biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri ise yoldan çıkmaları sebebiyle şiddetli bir azap ile yakaladık... Onlara "Hor ve hakir maymunlar olun." dedik.

Abdullah b. Abbas, sözlerine devamla diyor ki: "İsrailoğulları üç kısma ayrılmışlardı. Bir kısmı, cumartesi günü balık avlamaya karşı çıkıyor, diğer bir kısmı, karşı çıkanlara "Niçin bunlara nasihat ediyorsunuz?" diyor üçüncü bir kısmı ise avlanma yasağını ihlal etmeye devam ediyordu. Bu üç grup insandan, sadece avlanma yasağını ihlal edenlere karşı çıkan grup, cezalandırılmaktan kurtuldu. Diğer iki grupta cezalandırılmış oldular.

Avlanma yasağını ihlal edenlere karşı çıkanlar bir gün, diğer iki grubun insanlarını göremez oldular. Ve kendi aralarında dediler ki "Hele bakın bu insanlara ne oldu. Başlarına bir şey mi geldi?" O insanların evlerine baktılar. Bir de ne görsünler onlar evlerinin içinde maymuna döndürülmüşler. Onların kimler olduklarını gözlerinden tanıyorlardı. Allah Teâlâ, işte bunlar hakkında buyurmuştur ki: "Biz onların bu hallerini o zamanda bulunanlara ve sonradan gelecek olanlara bir ibret ve müttakiler için de bir nasihat yaptık."(83)

(83) Bakara suresi, 2/66

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

165- Kendilerine yapılan ikazı unutunca biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri ise, yoldan çıkmaları sebebiyle, şiddetli bir azap ile yakaladık.

* Âyet-i Kerime, cumartesi günü avlanma yasağını çiğneyenlere nasihatta bulunanların kurtulduğunu, yasağı çiğneyenlerin de şiddetli bir azaba uğratıldığını açıklamakta, tarafsız kalanların ise durumları belirtilmemektedir. Burada tarafsız kalanların zikredilmemesi, kendi davranışlarına uygun bir muameledir. Zira onlar da, hakkın tebliği hususunda susmuşlardır. Bu sebeple övülmeye layık görülmedikleri gibi kınamamışlardır da.

Ancak, bunların da cezaya çarptırılıp çarptırılmadıkları hususunda daha önce de belirtildiği gibi iki görüş vardır.

Bir kısım âlimler bu tarafsız kalan kişilerin de cezalandırıldıklarını söylemişler diğer bazıları ise bunların da kurtuluşa erdiklerini beyan etmişlerdir.

فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

166- Kendilerine yasak edilen şeylerden vaz geçmemekte ısrar edince, onlara: "Hor ve hakir maymunlar olun." dedik.

* Katede diyorki: "Bu topluluk günah işlemekte ısrar edince Allah bunları, normal insanlarken, hayvan kuyruklu maymunlara çevirmiştir."

Bu insanlar, gerçekten maymuna dönüşmüşlerdir. Fakat onların soyları devam etmemiş, yok olup gitmişlerdir. Bu hususta daha geniş bilgi için Mâide Suresi'nin altmışıncı âyetine bakınız.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

167- Yine bir zaman rabbin onlara, kıyamet gününe kadar en kötü azabı yapacak kimseleri musallat edeceğini bildirmişti. Şüphesiz ki rabbin, azabı çok sür'atli olandır. Ve o, çok affeden ve çok merhamet edendir.

* Yahudilerin kıyamet gününe kadar zelil düşürüleceklerini beyan eden bu ilhî hüküm kesindir. Yahudiler, işlemiş oldukları cinayetlerinin cezası olmak üzere bu hükmün gereği olarak günümüze kadar hor ve hakir düşürüldükleri gibi bundan sonra da bu kötü durumları devam edecektir.

Yahudilere, kıyamet gününe kadar en kötü azabı yapacak olan kimseler, Abdullah b. Abbas Katade, Said b.Cübyr, Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre, Müslüman olan Araplardır. Müslümanlar, Yahudilerin, cizye vermeyenlerine karşı savaşır, onları mağlup ederler veya onları zelil ederek kendilerinden cizye alırlar. Her iki haldede Allah Teâlâ, müslamanları, Yahudilerin üzerine göndermiş ve Müslamanların eliyle onları zelil kılmıştır. Âyet-i kerime buna işaret etmektedir.

Allah Teâlâ, Yahudilere, Roma Krallarını ve Keldanileri musallat etmiş daha sonra da Hıristiyanların eliyle onları ezmiş ve perişan etmiştir. Sonra İslam dini gelmiş, Müslümanların davetlerini kabul etmemeleri sebebiyle yine o perişanlıkları devam etmiştir. Son olarak bunların, Deccalın yardımcıları olacağı ve bu nedenle gökten inecek olan Hz. İsa ile beraber olan Müslümanların eliyle öldürülecekleri, Hadis-i Şeriflerde bildirilmektedir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ. فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ. حَتَّى يَخْتَبِىءَ الْيَهُودِىُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ وَالشَّجَرِ : فَيَقُولُ الْحَجَرُ اَوِ الشَّجَرُ : يَا مُسْلِمُ ، يَا عَبْدَ اللهِ هَذَا يَهُودِىٌّ خَلْفِى. فَتَعَالَ فَاقْتُلْهُ . اِلاَّ الْغَرْقَدَ . فَاِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ » .

"Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Müslümanlar onları öldüreceklerdir. Öyleki Yahudiler, taşların ve ağaçların arkasında saklanacaklar fakat o taş veya ağaç: "Ey Mülüman, ey Allah'ın kulu işte Yahudi benim arkamdan, gel onu öldür." diyecektir. Ancak garkat ağacı (Musa

ağacı) hariç, Çünkü bu, Yahudi ağacıdır."(84)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de buyruluyor ki:

تُقَاتِلُكُمُ الْيَهُودُ فَتُسَلَّطُونَ عَلَيْهِمْ حَتَّى يَقُولَ الْحَجَرُ يَا مُسْلِمُ هَذَا يَهُودِيٌّ وَرَائِي فَاقْتُلْهُ.

"Yahudiler sizinle savaşacaklar fakat siz onlara galip geleceksiniz. Öyleki taşlar: "Ey Müslüman, işte Yahudi benim arkamda, gel onu öldür." diyecektir."(85)

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

168- Onları yeryüzünde ümmetler halinde ayırdık. İçlerinden bir kısmı salih kişilerdi. Bir kısmı ise değildi. Biz onları, hakka dönsünler diye, iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.

Âyet-i Kerime, İsrailoğullarının, yeryüzüne dağılmadan önce iki fırkaya ayrıldıklarını, bazılarının salih kişiler olduklarını, diğerlerinin ise böyle olmadıklarını ve yaptıklarından vaz geçmeleri için Allah Teâlâ tarafından, bolluk, darlık, sıkıntı ve genişlikle imtihan edildiklerini beyan etmektedir.

İsrailoğullarının iyi olmaları Hz. İsa'nın kendilerine Peygamber olarak gönderilmesinden önce'dir. Hz. İsa gönderildikten sonra, dinlerinden dönmüşler, inkâra düşmüşlerdir.

(84) Müslim, K. el-Fiten bab: 83, Hadis No: 2922

(85) Buhari K. el-Menâkıb, bab: 25 / Müslim, K. el-Fiten bab: 81, HN: 2921 / Tirmizi, K. el-Fiten bab: 56 HN: 2236.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ
سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَاقُ
الْكِتَابِ أَن لَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ
لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

169- Nihayet onların ardından, yerlerine kötüler gelip kitaba vâris oldular. Onlar, şu dünyanın geçici menfaatini alırlar. Ve: "İlerde aafolunuruz." Iderler. Aynı menfaatla karşılaştıkları zaman onu yine alırlar. Allah hakkında gerçek dışında başka bir şey söylemeyeceklerine dair Tevratta kendilerinden söz alınmamış mıydı? Ve orada olanları okumamış mıydılar? Allah'tan korkanlar için âhiret yurdu daha hayırlıdır. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

* Hikâyeleri anlatılan İsrailoğullarının, bu nesillerden sonma, kendilerinde hayır bulunmayan bir nesil geldi. Bunlar Tevrata mirasçı olmuşlardı. Fakat Tevratla amel etmeyi bıraktılar. Geçici dünya menfaatlarını ona tercih eder oldular. Rüşvetler alıp Tevrat'ın hükümlerini tatbik etmiyorlar sonra da: "Allah, günahlarımızı ilerde affeder." diyorlardı. Bununla beraber yeni bir menfaat bulunca yine haramları helal sıyıyorlardı.

Dünyada ellerine geçen, haram ve helal herşeyi alıyorlar yine de Allah'ın, kendilerini affedeceğimi umuyorlardı.

Halbuki İsrailoğullarından, Allah hakkında, gerçeğin dışında birşey söylemeyeceklerine dair Tevratta ahit alınmıştı. Onlar da Tevratı iyice okumuşlardı. Fakat Tevratla amel etmeyi bırakmışlar, kendilerine verilen emanete ihanet etmişler ve Allah'a verdikleri sözü bozmuşlardır. Allah Teâlâ işte bunları uyararak buyuruyor ki: "Allah'tan korkanlar için âhiret yurdu bu dünyanın geçici metaından daha hayırlıdır. Hiç aklınızı kullanmaz mısın?

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

170- Kitaba sımsıkı sarılan ve namazı kılanlara gelince, şüphesiz ki biz o iyiliğe çalışanların mükâfaatını asla zayi etmeyiz.

* Allah Teâlâ, Tevrattan yüzçevirenlerin halini beyan ettikten sonra, göndermiş olduğu kitaba sımsıkı sarılanları överek buyuruyor ki: "Allah'ın kİtabına sarılıp onunla amel edenler namazlarını tam vaktinde hakkıyle kılanlar yok mu? Şüphesiz ki biz, iyi amel işleyenlerin amellerini asla zayi etmeyeceğiz.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ
بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

171- Hani bir zaman dağı bir gölgelik gibi İsrailoğullarının üzerine kaldırmıştık ta onu, üzerlerine düşecek zannetmişlerdi. Ve onlara: "Size verdiğimiz kitabı kuvvetle tutun ve ondaki hükümleri düşünün. Belki Allah'tan korkarsınız." demiştik.

Ey Muhammed, İsrailoğullarının şu halini de bir düşün. Biz bir zaman dağı yerinden koparıp onların üzerine bir bulut gibi kaldırdık. Onlar, Allahın, kendilerine emrettiği şeyleri yapmadıkları takdirde dağın, üzerlerine mutlaka düşeceğini anladılar. O zaman biz kendilerine: "Sizi sorumlu tuttuğumuz kitabımızın hükümlerine sımsıkı sarılın. Onda bulunan ahit ve antlaşmaları hatırlayın. Belki bu yolla rabbinizden korkar ve cezalandırmasından çekinirsiniz." demiştik.

* İsrailoğulları Tevratla amel etmeyi terkedince Allah Teâlâ Cebrail'e emretmiş, Cerbrail bir dağı yerinde koparıp onların üzerine kaldırmıştır. Allah Teâlâ onlara "Ya Tevrattaki hükümlerle amel etmeyi kabul edersiniz veya bu dağı başınıza indiririm." buyurmuştur.

Hasan-ı Basrî diyor ki: "Yahudiler, dağı üzerlerine kalkmış görünce, onun düşüneceğinden korkarak, sol kaşlarının üzerine secdeye kapanmış ve sağ gözleriyle de dağa bakıp duruyorlardı. Yahudiler bugün de hâlâ sol kaşlarının üzerine secde etmektedirler.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾

172- Hani rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da: "Evet, şahidiz sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde: "Bizim bundan haberimiz yoktu." dememiz içindir.

* Müfessirler, nakillere dayanarak âyetin zahirî mânâsını almışlar ve Allah Teâlâ'nın, bütün insanları zerrecikler halinde Hz. Âdemin sulbünden çıkarıp akıl verdiğini ve onlara, rableri olduğunu ikrar ettirdiğini, daha sonra beşer olarak dünyaya gelen insanlardan bir kısmının bu sözlerine sadık kaldıklarını bir kısmının da sözlerinden döndüklerini açıklamışlardır.

Abdullah b. Abbas da Peygamber efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عن ابن عباس عن النبى ﷺ قال أخذ الله الميثاق من ظهر آدم بنعمان يعني عرفة فاخرج من صلبه كل ذرية ذرأها فنثرهم بين يديه كالذر ثم كلمهم قبلا قال ألست بربكم قالوا بلى شهدنا ان تقولوا يوم القيامة انا كنا عن هذا غافلين أو تقولوا انما أشرك آباؤنا من قبل وكنا ذرية من بعدهم أفتهلكا بما فعل المبطلون.

"Allah, Araftta, Âdemin sulbündeki zerreciklerden söz aldı ve onun sulbünden yarattığı her zürriyeti çıkardı. Onlar, zerrecikler halinde önüne dizdi sonra hepsiyle yüzyüze konuştu ve onlara bu âyetleri (A'raf Suresi, 172, 173) bildirdi."(86)

Abdullah b. Amr Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Âdemin sulbünden, daha sonra meydana gelecek olan insanlar, tarağın, baş'tan bir şeyleri alması gibi alınıp çıkarıldılar. Sonra Allah onlara: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" diye sordu. Onlar da: "Evet sen bizim rabbimizsiniz." dediler. Melekler de kıyamet gününde: "Biz böyle bir şey hatırlamıyoruz" dememeniz

(86) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 272

için bizler şahidiz." dediler.

Müslim b. Yesar diyor ki:

عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ) قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُسْئَلُ عَنْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ.

"Ömer b. Hattab'dan bu âyet hakkında soruldu. Ömer şu cevabı verdi. "Ben bu âyetin, Resulullah'dan sorulduğunu duydum. Resulululllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah Âdemi yarattı. Sonra onun sırtını sağı ile meshetti. Âdemden zürriyetler çıkarı ve: "Bunları cennet için yarattım, bunlar, cennetliklerin amellerini işleyeceklerdir." dedi ve tekrar Âdem'in sırtını meshetti. Yine ondan zürriyetler çıkardı ve: "Bunları da ateş için yarattım. Bunlar cehennemliklerin amellerini işleyeceklerdir." dedi.(87)

* Übey b. Kâ'b'dan bu âyetin izahı hakkında şunları söylediği rivayet edilmektedir:

عن أبى بن كعب فى قول الله عز وجل واذا أخذ ربك من بنى آدم من ظهورهم ذرياتهم وأشهدهم على أنفسهم الاية قال جمعهم فجعلهم أرواحاً ثم صوّرهم فاستنطقهم فتكلموا ثم اخذ عليهم العهد والميثاق وأشهدهم على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى الآية قال فانى أشهد

(87) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 8, HN: 3075

عليكم السموات السبع والارضين السبع وأشهد عليكم أباكم آدم عليه السلام ان تقولوا يوم القيامة لم نعلم بهذا اعلموا انه لا اله غيرى ولا رب غيرى فلا تشركوا بى شيئاً انى سأرسل اليكم رسلى يذكرونكم عهدى وميثاقى وأنزل عليكم كتبى قالوا شهدنا بانك ربنا والهنا لا رب لنا غيرك فاقروا بذلك.

"Allah, Âdem'in soyundan gelecek olan insanları onun sulbünde toplamış, onlara can vermiş ve onları şekillendirmiştir. Sonra onları konuşmalarını istemiş onlar da konuşmalardır. Daha sonra bunlardan ahd alınış ve bunları, kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da: "Evet, şahidiz sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Allah: "Ben de yedi kat göğü ve yedi kat yeri ve atanız Âdemi, kıyamet gününde: "Biz bunu bilmiyorduk." dememeniz için size karşı şahit tutuyorum. Bilin ki benden başka ne bir ilah ne di bir rab vardır. Hiçbir şeyi bana ortak koşmayın. Ben sizlere, sizden aldığım ahdi size hatırlatacak Peygamberlerimi göndereceğim ve sizlere kitaplarımı indireceğim." dedi. Onlar da: "Senin, bizim rabbimiz ve ilahımız olduğuna, bizim senden başka hiçbir rabbimiz olmadığına şahitlik ederiz." dediler. Ve böylece ikrarda bulundular."(88)

Enes b. Mâlik, Resulullah (s.a.v.)'in bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ اَنَسٍ يَرْفَعُهُ اِنَّ اللّٰهَ يَقُولُ لاَ هْوَنَ اَهْلِ النَّارِ عَذَاباً لَوْ اَنَّ لَكَ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَىْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِى بِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَقَدْ سَاَلْتُكَ مَا هُوَ اَهْوَنُ مِنْ هٰذَا وَاَنْتَ فِى صُلْبِ آدَمَ اَنْ لاَ تُشْرِكَ بِى فَاَبَيْتَ اِلاَّ الشِّرْكَ.

"Allah Teâlâ cehennemliklerden azabı en hafif olana şöyle diyecektir: "Yeryüzünde ne varsa hepsi senin olsaydı şimdi onları verip kendini kurtarmak ister miydin?" O kişi ise "Evet" diyecektir. Bunun üzerine Allah ona: "Sen, Âdem'in sulbünde iken ben senden, bundan daha kolayını istemiştim. Bana ortak koşmamanı istemiştim, fakat sen, ortak koşmaktan direttin."(89)

---

(88) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 135

(89) Buhari, K. el-Enbiya bab: 1. / Ahmed b Hanbel, Müsned, C:3, S: 127
Bir kısım müfessirlere göre ise bu âyette bir misal söz konusudur. Bu âyet, insanların,

أَوْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

173- Yahutta: "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Bize de onların arkalarından gelen zürriyetleriyiz. Şimdi o, hakkı batıl gösterenlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin?" dememeniz içindir.

Veya:"Bizden önceki atalarımız sana ortak koşmuşlardı. Biz, gerçeği bilmeyerek onların izini takibettik. Şimdi sen, sapık atalarımızın sana ortak koşmalarından, Allah'tan başka ilahlar olduğu iddialarından dolayı bizi helak mi edeceksini?" dememeniz için sizlerden ahit aldık.

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

174- Doğru yola dönsünler diye işte biz, âyetleri böye genişçe açıklarız.

---

yaratılışları itibariyle Allah'ın varlığını ve birliğini kabule meyilli olduklarını ifade etmektedir. Yani Allah Teâlâ kullarını, kendisini tanıyacak ve emirlerine uyacak kabiliyette yaratmış ve bu özelliği benliklerine yerleştirmiştir.

Hasan-ı Basri de bu âyeti bu şekilde tefsir etmiş, görünüşün doğru olduğuna dair de şunları söylemiştir. "Âyet-i Kerime'de" Âdemin sulbünden" denilmemiş, " Âdemoğullarının sulblerinden." denmiştir. Bu da meselenin, sadece Hz. Âdemle ilgili olmayıp bütün Âdemoğulları ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bütün Âdemoğullarının sulblerinden zerrecikler çıkarılıp kendilerinden söz alınması bahis konusu olmadığına göre, âyetin ifadesinden, Âdemoğullarının yaratılış itibariyle Allah'ı bilme özelliğine sahip oldukları kastedilmektedir.

Evet, bu nimet Âdemoğullarının, yaratılışları itibariyle Allah'ı bilme nimetidir. Zura Allah Teâlâ, kendisini tanımayan ve kendisine ortak koşan kullarını hesaba çekerken onlara verdiği bu nimeti aleyhlerine delil olarak gösterecektir. Eğer bu nimet, bütün kulların, Âdemin sulbünden zerrecikler halinde çıkarılıp, daha başlangıçta Allah'ın birliğini ikrar etme nimeti olsaydı, daha sonra dünyaya gelen kulların, hesap sırasında bu ahdi hatırlamaları gerekirdi. Zira kişi, hiç bilmediği bir şeyden hesaba çekilemez. O halde bu nimet, kulların, Allah'ın varlık ve birliğini bilecek kabiliyette yaratılmaları nimetidir. Allah onlara verdiği bu nimeti hatırlatarak onları hesaba çekecektir.

Ey Muhammed, senin ümmetine geçmiş ümmetlere neler yaptığımızı, inkârları ve ortak koşmaları yüzünden onları nasıl cezalarla cezalandırdığımızı açıklıyoruz ki ibret alsınlar. İnkârdan ve ortak koşmaktan kaçınsınlar, imana ve tevhid dinine dönsünler.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ
مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾
وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ ۚ فَمَثَلُهُ
كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

175-176- Ey Muhammed, onlara şu adamın halini anlat: "Biz ona âyetlerimizi vermiştik. O, onlardan sıyrılıp çıktı. Şeytan onu peşine taktı. Nihayet azgınlardan oldu.

"Eğer dileseydik onu âyetlerimizle yüceltirdik. Fakat o, ebedî kalacakmış gibi dünyaya sarılı. Ve arzularına uydu. Onun hali şu köpeğin durumuna benzer ki, üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. Âyetlerimizi yalanlayan kavmin sıfatı işte budur. Ey Muhammed, bu kıssayı anlat. Gerekir ki düşünürler.

Ey Muhammed, sen, ümmetine, kendisine deliller verdiğimiz o kişinin hikâyesini anlat. O kişi, kendisine verdiğimiz âyetlerden uzaklaştı. Şeytan onu aldattı. Allah'ın emrine karşı geldiği için helak oldu. Eğer biz dileseydik, ona verdiğimiz alâmetler vasıtasıyla onun şanını yüceltirdik. Fakat o, dünyanın lezzetlerini ve şehvanî arzularını âhirete tercih etti. Kendi nefsine uydu. Ve rabbine itaati terketti. Bu gibi insanlar âdeta köpeğe benzerler. Onu kovsan da dilini sarkıtıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. Çünkü onun huyu böyledir.

* Aslında sık, sık, soluma, bir gayretli çalışmanın veya bir sıkıntının sonucudur. Fakat köpekte durum böyle değildir. Sıkıntı sebebiyle de böyle solur.

Normal zamanlarda da böyle solur. Yani bu tür insanlar, yöneticilere yaranmaya çalışırken, bunu bir ihtiyaç sebebiyle değil huyları böyle olduğu için yaparlar. Şüphesiz ki ilim sahibi bir kişinin, ilmini kullanarak dünya malını veya mevkiini elde etmeye çalışması, aynen dilini sarkıtarak soluyan köpeğe benzer.Müfessirler, bu âyette, Resulullah'a kıssası anlatılan kişinin kim olduğu hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Mes'uda göre bu kişi, İsrailoğullarından Bel'am b. Ebur isimli bir kimsedir.

b- Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İkrimeye göre bu kişi, İsrailoğullarından, Bel'am b. Bâûra ismli bir kişidir.

c- Ali b. Abi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan rivayetine göre bu kişi, "Zorbalar" diye vasfılandırılan Ken'anîler'den Bel'am isimli biridir.

d- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu kişi Yemen halkından, Bel'am isimli biridir.

e- Abdullah b. Amr ve Kelbiye göre ise bu kişi Ümeyye b. Ebi es-Salt isimli kişidir.

Bel'am'ın kıssası, Seyyar tarafından şöyle anlatılmıştır: Bel'am, kendisine peygamberlik verilmiş olan ve duası kabul edilen bir kişiydi. Hz. Musa İsrailoğullarıyla birlikte Bel'amın yaşadığı topraklara veya Şam'a gitmek isteyince insanlar, Hz. Musa'nın gelmesinden dolayı büyük bir korkuya kapılmışlar ve Bel'ama giderek: "Sen bu kişinin ve ordusunun aleyhinde Allah'a dua et." demişler Bel'am da: "Ben, rabbimle istişare edeyim ondan sonra." demiştir. Bel'am İsrailoğulları aleyhine dua etmesi hususunda istişare edince ona "Onların aleyhine dua etme. Onlar benim kullarımdır. İçlerinde de kendilerinden peygamberleri bulunmaktadır." denilmiştir. Bel'am da kavmine İsrailoğullarına beddua etmesinin kendisine yasaklandığını bildirmiştir. Bel'amın adamları Bel'ama bir hediye vermişler o da kabul etmiştir. Sonra tekrar Bel'ama gelip İsrailoğulları aleyhine dua etmesini istemişler yine Bel'am: "Ben, rabbimle istişare edeyim ve ona göre davranayım." demiştir. Tekrar istişare etmiş bu defa kendisine herhangi bir şey emredilmemiştir. Bunun üzerine Bel'am: "Ben istişare ettim ama bana bir şey emredilmedi." demiştir. Bu defa kavmi: "Şayet rabbin, onların aleyhine dua etmeni istememiş olsaydı ilk istişarende yasakladığı gibi bu istişarende de yasaklardı." demişlerdir. Bunun üzerine Bel'am İsrailoğullarının aleyhine dua etmeye başlamış fakat onların aleyhine her dua ettikçe dili tersini söyleyerek kendi kavmi aleyhine dua etmiş, kavminin muzaffer olması için dua ettiğinde de, Musa (a.s.) ve ordusunun galip gelmesi için dua etmiştir. Bunun üzerine Belamın adamları: "Görüyoruz ki sen bizim aleyhimize dua ediyorsun" demişler. Bel'am da: "Dilim buna dönüyor. Musa'nın aleyhine dua etsem

de duam kabul edilmiyor. Fakat ben size, onların helak olacakları ümidini veren bir hususu öğreteyim. O da şudur, Allah, zinaya buğuz eder. Eğer onlar zinaya düşecek olurlarsa umarım ki Allah onları helak eder. Kadınlarınızı gönderin onları karşılasınlar. Onlar, sefer halindeki insanlardır. Umulur ki zinaya düşer helak olurlar." dedi. Bel'am'ın adamları, onun söylediklerini yapılar. Kadınları gönderip onları karşıladılar. İsrailoğullarını zinaya düştüler. Bunun üzerine Allah onlara taun hastalığını musallat etti. Onlardan yetmiş bin kişi öldü. Bel'am, eşeğine binerek onlara doğru gitmek istedi. Eşek gitmiyordu. Bel'am onu ağır şekilde dövünce eşek: "Önümde olanı görmüyor musun? Niçin beni dövüyorsun?" dedi. Eşeğin önünde şeytan bulunuyordu. Bel'am eşeğinden inip ona secde etti. Bu sebeple Allah Teâlâ onun hakkında "Şeytan onun peşine taktı." buyurdu.

Salim b. Ebinnadr ise, Bel'amın kıssası hakkında şunları anlatmıştır. "Musa, Şam'mdaki Ken'an oğulları topraklarına ulaşınca Bel'am'ın kavmi ona gitmiş demişlerdir ki: "Ey Bel'am, İmran oğlu Musa, İsrailoğullarıyla birlikte buraya geldi. Bizi, memleketimizden çıkarıp öldürecek, buraya İsrailoğullarını yerleştirecek. Biz senin kavminiz. Bizim gideceğimiz başka yerimiz yok. Sen, duası makbul bir zatsın. Git de onların aleyhine dua et." Bel'am da dediki: "Vay halinize o, Allah'ın peygamberidir. Onunla birlikte melekler ve müminler bulunmaktadır. Ben onlara nasıl beddua edebilirim. Ben Allah'ın ne yapacağını biliyorum." Bel'amın kavmi: "Bizim gideceğimiz hiçbir yerimiz yok" dediler. Bel'am'ı övmeye ve oná yalvarmaya devam ettiler. Nihayet onu baştan çıkardılar. Bel'am İsrailoğullarının ordusunu takibetmek üzere eşeğine binip Cebel-i Hassan'a doğru gitti fazla ilerlemeden eşeği çöktü. Bel'am inip onu dövdü. Eşek kalkıp yürüdü. Sonra yine çöktü. Bel'am onu yine dövdü. Eşek tekrar kalkıp yürüdü. Bel'am onu yine dövünce eşek konuştu ve "Vay haline Bel'am nereye gidiyorsun, meleklerin beni geri çevirdiklerini görmüyormusun? Sen, Allah'ın peygamberininve müminlerin aleyhine dua etmeye mi gidiyorsun?" dedi. Bel'am yolundan dönmedi ve eşeği yine dövdü. Bunun üzerine Allah onun yolunu serbest bıraktı. Bel'am yürüyüp Cebel-i Hassan'ın üzerine çıktı. Orda Musa ve İsrailoğullarını askerleri aleyhine dua etmeye başladı. Fakat yaptığı her duada dili tersine dönüyor, İsrailoğulları aleyhine dua edecekken kendi kevminin aleyhine dua ediyor, kendi kavminin lehine dua etmek isterken de İsrailoğullarının lehine dua ediyordu. Kavmi ona: "Ey Bel'am ne yaptığının farkında husın? Onların lehine, bizim aleyhimize dua ediyorsun." dediler. Bel'am "Bu, benim elimde olmayan ve gücümün yetmediği bir şeydir..." dedi. Dili uzayıp göğsünün üzerine kadar sarktı. Bel'am dedi ki: "Şu anda ben dünyamı da kaybettim, ahiretimi de. Benim aldatmada bulunmak ve tuzak kurmaktan başa çarem kalmadı. Size şu hiyleyi öğreteceğim. Kadınları süsleyin. Onlara birkısım eşyaları verip, satmaları için İsrailoğullarının askerleri içine gönderin. Herhangi bir askerin,

onlardan biriyle zina etmek istemesi halinde karşı koymamalarını tenbih edin. O askerlerden bir tanesinin bile bu kadınlardan birisiyle zina etmesi sizin yeterlidir. Onlardan kurtulmuş olursunuz."

Bel'am'ım kavmi bu tavsiyeyi tuttu. Kadınlar ordunun içine içine girince, torunlardan (on iki fırkadan) birinin lideri, Hz. Musa'nın karşı çakmasına rağmen, kadınlardan biriyle zina etti. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarına taun hastalığını musallat etti. Hz. Harun'un torunu Fenhas b. İzar ise Hz. Musa'nın komutanı idi. zina eden erkekle kadının çadırına girdi. Onların ikisini de mızrağına geçirerek yukarı doğru kaldırdı ve "Ey Allah'ım, sana isyan edenleri böyle yaparız." dedi. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarından taun hastalığını kaldırdı. Fakat taun hastalığından bir gün içinde onlardan yetmiş bin kişi ölmüştü. İşte bu Bel'am b. Bâûra hakkında, Allah Teâlâ, Muhammed (s.a.v.)'e buyurdu ki: "Ey Muhammed, onlara şu adamın halini anlat. Biz ona, âyetlerimizi vermiştik. O, onlardan sıyrılıp çıktı. Şeytan onu peşine taktı. Nihayet azgınlardan oldu.

Âyet-i Kerimede, kıssası zikredilen kişiye âyetlerin verildiği zikredilmektedir. Bu âyetlerden neyin kastedildiği hususunda müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüş göre bu âyetlerden maksat, Allah'ın ism-i A'zamıdır. Süddi diyor ki: "İsrailoğulları kırk yıl TİH çölünde ölünüp dolaştıktan sonra Allah onlara Peygamber olarak Yûşâ b. Nun'u gönderdi. O, İsrailoğullarına, kendilerine peygamber gönderildiğini bildirdi. Allah'ın, kendisine zorbalara karşı savaşmasını emrettiğini haber verdi. İsrailoğulları onu tasdik ettiler ve ona biat ettiler. Ancak, içlerinden, Allah'ın gizli tuttuğu ism-i Âzam'ını bilen "Bel'am" isimli biri inkâra düştü. İsrailoğullarından ayrılıp zorbaların tarafına geçti ve onlara "Siz, İsrailoğullarından korkmayın. Zira siz onlara karşı savaşmaya çıktığınızda ben onların aleyhine dua ederim, onlar size birşey yapamazlar" dedi. İşte Allah Teâlâ, âyette buna işaret etmiştir.

b- İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre, kıssası anlatılan bu kişi Bel'am b. Bâûra, kendisine verilen âyetler ise Semavi kitaplarından bir kitaptı.

c- Mücahid ve Seyyar'a göre ise bu kişi İsrailoğullarından "Bel'am" isimli biriydi. Ona verilen âyetler'den maksat ise Peygamberlikti.

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen âyetlerin nelelr oldukları beyan edilmemiştir. Bunların, "Deliller" şeklinde izah edilmeleri isabetlidir."

Âyet-i kerime'de, kıssası anlatılan kişi, devamlı olarak dilini sarkıtıp soluyan köpeğe benzetilmiştir. Mücahid, İbn-i Cüreyc, Abdullah b. Abbas, Katade ve Hasan-ı Basri'ye göre Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, kendisine Allah'ın

âyetleri verildiği halde onlarla amel etmeyen ve onlardanöğüt ve ibret almayankimse, dilini dışarı çıkararak, her durumda soluyan köpeğe benzetilmiştir. Solumakta olan bir köpeknasıl ki üzerine gidilse de serbest bırakılsa da solur. Kıssası zikredilen bu kimse de Allah'ın ayetleriyle uyarılsa da uyarılmasa da heva ve hevesine uymaya devam eder ve hiçbir zaman ondan vaz geçmez. Bu itibarla her durumda soluyan bir köpeğe benzetilmiştir.

Süddiye göre ise âyette işaret edilen Bel'am isimli kişi, fiilen köpek gibi dilini sarkıtıp solurmuş. Âyet-i kerime'de,Bel'amın köpeğe benzetilmesi söz konusu değildir. Buradaki ifade o kişinin gerçek durumunu beyan etmektedir.

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, Bel'am'ın uyarılıp uyarılmaması kendisini etkilemediğinden, dilini sarkıtıp devamlı olarak soluyan üzerine gidilip gidilmemesiyle etkilenmeyen köpeğe benzetildiğini söylemenin daha isabetli olacağını bildirmiştir.

Âyet-i kerime'de "Ayetlerimizi yalanlayan kavmin misali işte budur. Ey Muhammed, bu kıssayı onlat. Gerekir ki düşünürler." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey Muhammed, kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıkan kimse için zikrettiğimiz bu örnek delillerimizi ve alametlerimizi yalanlayan kavmimlerin öğreğidir. Ey Muhammed, kendisine âyet verdiğimiz bu kişinin kıssasını ve bu surede geçen diğer ümmetlerin kıssalarını, neticede ne şekilde cezalandırıldıklarını insanlara anlat ki onların bu kıssalarını düşünsünler öğüt alsınlar, bana itaate yönelsinler ve onların uğradıkları âkıbete düşmesinler. Etrafında bulunan Yahudiler de senin gerçek Peygamber olduğunu anlasınlar. Çünkü sen, okur yazarlığı olmayan bir kişi olduğun halde Yahudilerin, ancak Hahamlarının bildikleri bilgileri onlara aktarıyorsun. Bu da senin ancak gökten gelen bir vahiyle konuştuğunu gösterir.

سَآءَ مَثَلًا ٱلْقَوْمُ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِى ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ

لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَـٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ

أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

177-178-179 Âyetlerimizi yalanlayan ve böylece sadece kendi nefislerine zulmetmiş olan kavmin hali ne kötü bir misaldir."

"Allah kimi hidayetine erdirirse, muhakkak ki o, doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, işte onlar, hüsrana uğramış kimselerdir.

"Yemin olsun ki biz, cinlerden ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalbleri vardır ama onunla gerçeği anlamazlar. Gözleri vardır ama onlarla hakkı görmezler. Kulakları vardır ama onunla hakkı işitmezler. İşte onlar, hayvanlar gibidir. Hatta daha da sapıktırlar. İşte onlar, gafillerin ta kendileridir.

Âyetlerimizi ve delillerimizi yalanlayan kavimlerin misalleri nne kötü misaldir. Onlar, ancak nasiplerini kaybederek kendilerine zulmetmiş olurlar. Allah kimi hidayete erdirecek olursa, hidayet üzere olan işte o'dur. Kimi de sahipsiz bırakır, elinden tutmazsa işte öyle insanlar, hüsrana uğrayanlar ve helak olanlardır. Şüphesiz ki, biz cin ve insanlardan bir çoğunun cehenneme girecek amel işleyeceklerini bilerek onları cehennem için yarattık. Onların cehennemlik oluş sebepleri, kalblerinin, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren ve Peygamberleri'nin hak olduğunu beyan eden delilleri anlamak istememeleri, onların yüz çevirmeleri, gözleriyle bu delillere bakmamalı ve kulaklarıyla da bunları dinlemek isteemeleridir. İşte cehennem için yaratılan bu insanlar, kendisine konuşulanı anlamayan, hayrı şerri ayırdedemeyen hayvanlar gibidirler. Hatta batıla uymada bu hayvanlardan daha da alt derecededirler. Zira, hayvanların, iyiyi kötüden ayırdeden hayrı şer'den seçen, akılları olmadığı halde onlar yine de kendilerine zarar veren şeylerden kaçınır, faydalı olan şeylere yaklaşmaya çalışırlar. Bu kâfîrler ise uzun vadede kendileri için zararlı olan şeylere yaklaşır, faydalı olan şeylerden kaçınırlar.

* Allah Teâlâ bu son âyette birçok cin ve insanı, cehennem için yarattığını beyan etmektedir. Bunlar Allah'ın kâfir olacaklarını bildiği kimselerdir. Allah Teâlâ bunların, kalblerinin anlamaz, gözlerinin görmez ve kulaklarının işitmez olduklarını beyan etmektedir. Aslında bunlar, maddî olarak, anlamayan, görmeyen ve işitmeyenler değil, dünya ve âhiretlerinde kendilerine faydalı olacak şeyleri idrak etmeyen, görmeyen ve anlamayan kimselerdir. Zira bu duyu organları maddi şeylerin gerçeğini idrak etmek için bir vasıta olduğu gibi, mânevî şeylerin bilinmesi ve hidayete erişilmesi için de birer vasıtadırlar. Bunlar sadece madde için kullananlar, âyet-i kerme'nin de ifade buyurduğu gibi, insanlık mer-

tebesine ulaşamayıp hayvanlık derecesinde kalan kimselerdir. Hatta bu yeteneklerin gereğini yapmadıkları için, bu yeteneğe sahip olmayan hayvanlardan da aşağıdadırlar.

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

180- En güzel isimler Allah'ındır. Allah'a bu isimlerle dua edin. Onun isimlerini değiştirenleri terkedin. Onlar, ilerde bu yaptıklarının cezasını göreceklerdir.

En güzel isimler Allah'ındır. Siz onu o isimlerle anın. Onun isimlerini değiştiren ve onları yalanlayan müşriklerden uzak durun. Onlar, âhirette, yaptıklarının cezasını göreceklerdir.

* Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.), Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: اِنَّ لِلّٰهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اِسْماً مِائَةً اِلاَّ وَاحِداً مَنْ اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ.

"Şüphesiz ki Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Yüzden bir eksiktir. Kim onları sayarsa cennete girecektir.(90)

Diğer bir rivayette ise Yine Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor.

عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : اِنَّ لِلّٰهِ تَعَالٰى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اَسْماً مَنْ اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، هُوَ اللهُ الَّذِی لَا اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ

(90) Buhari, K. et-Tevhid bab: 12 / Tirmizi, k. ed-Da'vât b: 83, Hadis No: 3526

الْخَالِقُ الْبَارِىءُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيظُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ الْمُحْصِي الْمُبْدِىءُ الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاجِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمُتَعَالِي الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنْتَقِمُ الْعَفُوُّ الرَّؤُفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمُغْنِي الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ.

"Şüphesiz ki Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa cennete girer. O, kendisinden başka hiçbir ilah olayan Allah, Rahman, Rahim, Melik, Kuddûs, Vehhab, Selam, Mü'min, Müheymin, Aziz, Cebbar, Mütekebbir, Hâlik, Bâri, Musavvir, Gaffar, Kahhar, Rezzak, Fettah, Âlim Kaabıd, Bâsıt, Hâfıd, Râfî', Muizz, Müzil, Sem'i, Basîr, Hakem, Adl, Latîf, Habîr, Hâlim, Halîm, Ğafûr, Şekûr, Aliyy, Kebîr, Hafîz, Mukît, Hasîb, Celil, Kerîm, Rakîb, Mucîb, Vasi', Hakîm, Vedûd, Mecîd, Bâis, Şehîd, Hakk, Vekîl, Kaviy, Metîn, Veliyy, Hamîd, Muhsî, Mübdî', Muîd, Muhyî, Mümît, Hayy, Kayyûm, Vâcid, Mâcid, Vâhid, Samed, Kaadir, Muktedir, Mukaddim,Muahhir, Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın, Vâlî, Müteâlî, Ber, Tevvab, Muntakim, Afuvv, Reûf, Mâlikülmülk, Zülcelalvelikram, Muksıt, Câmi, Ganî, Muğnî, Mâni', Dârr, Nâfi', Nûr, Hâdî, Bedi', Bakî, Vâris, Reşîd, Sabûr'dur."(91)

Rivayet edildiğine göre Ebu Cehil, bazı Müslümanların, Kur'an okurken, Allah'ın, "Rahman", Allah" gibi çeşitli isimlerini zikrettiklerini duymuş ve "Muhammed, İlahın tek bir ilah olduğunu iddia ediyor, halbuki o da birçok ilaha ta-

(91) Tirmizi, K. ed-Da'vât, bab: 83, Hadis No: 2507

pıyor." demiş işte bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş ve bu isimlerin hepsinin tek bir ilaha ait olduğunu beyan etmiştir.

"Mücahid diyor ki: "Müşrikler "Allah" lafzını tahrif ederek "el-Lât", Aziz kelimesini de tahrif ederek "el-Uzza" isimlerini türetmiş ve putlarına isim olarak takmışlardır.

Âyet-i kerime'de geçenve "Değiştirenler" diye tercüme edilen (يُلْحِدُونَ) fiili, Abdullah b. Abbas tarafından "Yalanlar" şeklinde izah edilmiş Katade tarafından da "ortak koşarlar" diye izah edilmiştir. Birinci izaha göre âyetin bu bölümünün manası, "Onun ismini yalanlayanları terkedin." şeklindedir. İkinci izaha göre ise "Onun ismine ortak koşanlardanuzak durun." demektir. Aslında bu fiilin manası "Doğru yoldan ayrılmak, eğri yola sapmak" demektir. Müşrikler, Allah'ın isimlerini kendisine vermeyip putlara vererek isimlere bir kısım harfler ilave edip veya eksilterek onları gerçek müsemmalarından saptırmışlar, "Allah" ismini tahrif edip "el-Lât" demişler. "Aziz" ismini değiştirerek "el-Uzza" demişlerdir. Bunlarla da putlarını kastetmişlerdir.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾

181- Yarattıklarımızdan, hak ile doğruyu gösteren ve hak ile adaleti sağlayan bir topluluk da vardır.

* Burda zikredilen topluluğun,Muhammed ümmeti olduğu, Hadis-i Şeriflerde zikredilmektedir. Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ لاَ تَزَالُ مِنْ أُمَّتِي أُمَّةٌ قَائِمَةٌ بِأَمْرِ اللهِ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ وَلاَ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ عَلَىٰ ذَلِكَ.

"Ümmetimden bir taife, Allah'ın emrini yerine getirmeye devam edecektir. Karşı çıkanlar onlara zarar vermeyecektir. Allah'ın emri gelinceye kadar böyle olmaya devam edeceklerdir.(92)

(92) Buhari, k. el-Menakıb, bab: 28 / Müslim, K. el-İmara bab: 70, Hadis No: 1920

Diğer bir rivayette ise:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَلاَ تَزَالُ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يُقَاتِلُونَ عَلَىٰ الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَىٰ مَنْ نَاوَاهُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ».

"Allah, kim için hayır dilerse onu dinde fakih (anlayışlı) kılar. Müslümanlardan bir topluluk, kıyamet gününe kadar hak uğrunda savaşacaklar ve kendilerine karşı çıkanlara galip geleceklerdir."(93) buyurmaktadır.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾

وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

182-183- Âyetlerimizi yalanlayanları, bilemeyecekleri bir yerden, yavaş yavaş helake yaklaştıracağız.

"Onlara mühlet veririm. Şüphesiz ki benim tedbirim çok kuvvetlidir.

Âyet ve delillerimizi yalanlayanlara,belli bir zamana kadar fırsat veririz. Onlar şımarırlar ve haklı olduklarını zannederler. Fakat cezalandırma zamanımız gelince, kötülüklerine karşı onları cezalandırırız. Ben, bu yalanlayanların cezalarını ertelerim. Onları hemen cezalandırmam. Zira benim tedbir ve tuzağım pek çetindir.

* Âyet-i Kerime'de de işaret edildiği gibi, Allah Teâlâ, kendisini tanımayan kullarını hemen cezalandırmayabilir. Allah'ın hemen ceza vermemesi, onu tanımayan insanların, doğru yolda oldukları anlamına gelmez. Zira Allah Teâlâ bazan mühlet verir. Sonra da çetin bir azaba uğratır. Nitekim şu âyet-i Kerime'ler de bunu beyan etmektedir.

"Kendilerine hatırlatılanları unuttuklarında onlara herşeyin kapısın açtık. Nihayet, kendilerine verilen o nimetlerle sevinip zevk'e dalınca onları, azabımızla ansızın yakalayıverdik. Hemen ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler." "Böyelce zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun"(94)

---

(93) Müslim, K. el-İmara bab: 175, Hadis No: 1037 / Buhari, K. el-İtisam, bab: 10

(94) En'am suresi, 6/44-45.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾

184- Onlar, arkadaşları olan Peygamberde delilikten bir eser olmadığı hiç düşünmediler mi? O, ancak, apaçık bir uyarıcıdır.

Âyetlerimizi yalanlayan bu insanlar, kendilerine Peygamber olarak gönderdiğimiz bu arkadaşları Muhammedde delilikten ve akıl eksikliğinden bir eser bulunmadığını ve onları davet ettiği şeyin, sağlam bir din ve açık bir gerçek olduğunu hiç düşünmüyorlar mı? O Peygamber, onlar için apaçık bir uyarıcıdır. Onları, iman etmedikleri müddetçe Allah'ın azabıyla korkutur.

* Bu âyetin nüzul sebebi hakkında Katade diyorki: "Resulullah, safa tepesinin üzerine çıkıp Kureyş'lileri aile aile, "Ey filan oğulları," "Ey falan oğulları" şeklinde İslama davet edip onları Allah'ın azabından ve başlarına gelebilecek felaketlerden sakındırınca Kureyş'lilerden biri, "Şüphesiz ki sizin bu adamınız delirmiş. Gece sabaha kadar buradan bağırdı." demiş işte bunun üzerine de Allah Teâlâ bu âyet-i kerimeyi indirmiş ve buyurmuştur ki: "Arkadaşlarında delilikten hiçbir eser olmadığını düşünmediler mi? O, sadece apaçık bir uyarıcıdır."

أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ
أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ ۖ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾

185- Allah'ın, yer ve göklerdeki büyük mülküne ve orada yarattığı her şeye, kendi ecellerinin yakın olması ihtimaline hiç bakmadılar mı? Artık bundan sonra hangi söze iman edecekler?

Âyetlerimizi yalanlayan bu insanlar, Allah'ın mülküne, göklerde ve yerdeki geniş saltanatına ve oralarda yarattığı varlıklara hiç bakmazlar mı ki, ibret alsınlar ve bunları, Allâh'ın yarattığını bilsinler. Bunlar, ecellerinin pek yakın olacağından ve khafir olarak ölüp, ebedî olarak cehennemde kalacaklarından korkmazlar mı? Şayet onlara Kur'ân-ı tasdik etmiyorlarsa, artık hangi söze, hangi uyarı ve ikaza inancaklar?

مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

186- Allah kimi saptırırsa artık onu hidayete erdirecek kimse yoktur. Allah, böylelerini, azgınlıkları içerisinde bocalar halde bırakır.

* Allah'ın saptırdığı kişinin, göklerde ve yerdeki, çeşitli yaratıklara bakarak yaratanı idrak etmesi mümkün değildir. Nitekim başka bir âyet-i Kerime'de de:

"Ey Muhammed, de ki: "Bir bakın göklerde ve yerde ne var? İman etmeyen bir kavme, deliller ve uyarılar fayda vermez." buyurulmaktadır.(95)

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا
لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ
كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

187- Ey Muhammed, sana kıyammeten soruyorlar, ne zaman kopacak? diye. Deki ki: "Onun ilmi ancak rabbimin katındardır. Kıyametin vaktini ancak o açıklar. O kıyamet, göklerde ve yerde ağır basmıştır .Size ansızın gelecektir. "Gerçekten onu biliyormuşsun gibi senden sorarlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Ey Muhammed, insanlar sana, kıyamet gemisinin ne zaman gelip limana demirleyeceğini, yani ne zaman kopacağını soruyorar. Onlar de ki: "Onun ne zaman kopacağı bilgisi ancak rabbimin katındadır. Onun ne zaman meydana geleceğini ancak o açığa çıkarır. Kıyamet hadisesi göklerde ve yerde bulunanlara ağır gelen bir hadisedir. Kıyametin hem kopması hem de bilinmesi zordur. Çün-

(95) Yunus suresi, 10/101

kü Allah onu, yaratıklarından gizlemiştir. Bu itibarla onu, ne yüksek dereceli bir Melek ne de kendisine kitap verilen bir Peygamber bilebilir.

Ayrıca, kıyamet koptuğunda gökler ayrılıp, güneş dürülüp ve yıldızlar dağılacağından, bu hadisee göklerde ve yeryde yaşanlar için pek zor bir hadise olacaktır.

Kıyamet sizlere ansızın gelecektir. Ey Muhammed, müşrikler ve Yahudiler sana, sanki sen onu bilmiyormuşsun ve ondan sorulmaya önem veriyor, onu öğretmek istiyormuşsun gibi kıyameti soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın katındadır. Ben onun ne zaman kopacağı hakkında hiçbir bilgiye sahip değilim. Fakat insanların çoğu bunun böyle olduğunu bilmiyorlar."

* Müfessirler, bu âyet-i Kerimede, Resulullah'a kıyametin ne zaman kopacağını sormuş olan insanların kimler oldukları hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Katadeye göre bunlar Kureyş'lilerdir. Onlar Resulullah'a gelerek "Aramızda akrabalık var. Sen gizli olarak bize, kıyametin ne zaman kopacağını söyle" demişler, bunun üzerine bu âyet-i kerime inmiş ve onun ne zaman kopacağını ancak Allah'ın bildiğini beyan etmiştir.

Abdullah b. Abbas'a göre, Resulullah'tan kıyametin ne zaman kopacağını soranlar Yahudilerdir.İbn-i Ebi Kuşeyr ile Semuel b. Zeyd, Resulullah'a gelerek "Ey Muhammed, eğer sen söylediğin gibi gerçekten Peygambersen, kıyametin ne zaman kopaccağını bize söyle. Çünkü bizler onun ne zaman kopacağını biliyoruz" demişler, bunun üzerine de Allah Teâlâ bu ayeti indirmiş ve onun ne zaman kapacağını Allah'tan başka hiç birkimsenin bilemeyeceğini beyan etmiştir.

Âyet-i kerime'de geçe ve "Kopacak" diye tercüme edilen (مُرْسٰىهَا) kelimesi, Süddi ve Katade tarafından "Kopaçak" şeklinde, Abdullah b. Abbas tarafından ise "Sona erecek" şeklinde izah edilmiştir.

Âyet-i kerime'de kıyametin kopmasının göklerde ve yerde ağır bir hadise olacağı zikredilmiştir. Müfessirler, kıyametin kopmasının, göklerde ve yerde ağır olmasının ne demek olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Süddiye göre bu ağırlıktan maksat, kıyametin ne zama kapacağını göklerde ve yerde bulunanların idrak edememeleri ve bilememeleridir. Onun kopma anını bilme o kadar ağır bir şeydir ki, onu ne Allah'a yaklaştırılan bir melek ne de kendisine kitap verilen bir Peygamber bilebilir.

b- Hasan-ı Basri, İbn-i Cüreyc ve Katadeye göre ise kıyametinkopmasının göklerde ve yerde ağır gelmesinden maksat, o ikisinde yaşayanlara maddeten ağır gelmesidir. Zira kıyametin kopması anında gökler yarılacak güneş dürülecek, yıldızlar dağılacak, dağlar yerinden yürüyecek ve kainat karmakarışık

olacaktır. Bu nedenle kıyamet, göklerde ve yerde yaşayanlar için çok zor bir hadise olacaktır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, ayet-i kerime'nin, kıyametin kopma zamanını bilme yönünden, göklerde ve yerde yaşayanlar için zor olduğunu ifade ettiğini söylemiştir. Çünkü ayetin devamında, onun ne zaman kapacağını ancak Allah'ın bildiği ve aniden kopacağı beyan edilerek hangi yönüyle ağır geldiği açıklığa kavuşmuştur.

Âyet-i kerime'de: "Kıyamet size ansızın gelecektir." buyurulmaktadır. Peygamber efendimiz, kıyametin, ansızın geleceğin şu şekilde izah etmiştir.

اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَقْتَتِلَ فِئَتَانِ عَظِيمَتَانِ تَكُونُ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ دَعْوَتُهُمَا وَاحِدَةٌ وَحَتَّى يُبْعَثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ قَرِيبٌ مِنْ ثَلاَثِينَ كُلُّهُمْ يَزْعَمُ اَنَّهُ رَسُولُ اللهِ وَحَتَّى يُقْبَضَ الْعِلْمُ وَتَكْثُرَ الزَّلاَزِلُ وَيَتَقَارَبَ الزَّمَانُ وَتَظْهَرَ الْفِتَنُ وَيَكْثُرَ الْهَرْجُ وَهُوَ الْقَتْلُ وَحَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمُ الْمَالُ فَيَفِيضَ حَتَّى يُهِمَّ رَبَّ الْمَالِ مَنْ يَقْبَلُ صَدَقَتَهُ وَحَتَّى يَعْرِضَهُ فَيَقُولَ الَّذِى يَعْرِضُهُ عَلَيْهِ لاَ اَرَبَ لِى بِهِ وَحَتَّى يَتَطَاوَلَ النَّاسُ فِى الْبُنْيَانِ وَحَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ الرَّجُلِ فَيَقُولَ يَا لَيْتَنِى مَكَانَهُ وَحَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَاِذَا طَلَعَتْ وَرَاَهَا النَّاسُ آمَنُوا اَجْمَعُونَ فَذَلِكَ حِينَ لاَ يَنْفَعُ نَفْساً اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِى اِيمَانِهَا خَيْراً وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَقَدْ نَشَرَ الرَّجُلاَنِ ثَوْبَهُمَا بَيْنَهُمَا فَلاَ يَتَبَايَعَانِهِ وَلاَ يَطْوِيَانِهِ وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَقَدِ انْصَرَفَ الرَّجُلُ بِلَبَنِ لِقْحَتِهِ فَلاَ يَطْعَمُهُ وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَهُوَ يَلِيطُ حَوْضَهُ فَلاَ يَسْقِى فِيهِ وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَقَدْ رَفَعَ اُكْلَتَهُ اِلَى فِيهِ فَلاَ يَطْعَمُهَا.

"İdidiaları aynı olan iki büyük grup birbirleriyle savaşıp aralarında büyük bir kıyım olmadıkça, herbiri Allah'ın Peygamberi olduğunu iddia eden otuza ya-

kın, yalan söyleyen Deccal çıkmadıkça, İslamî ilimler inkıraza uğrayıp yok olmadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman yaklaşmadıkça, (Kâinat son gönlerini yaşamaya başlamadıkça), fitneler ortaya çıkmadıkça, adam öldürme olayları çoğalmadıkça, aranızda mal çoğalıp sel gibi akmadıkça, mal sahibinin, malının zekâtını kabul edecek kimsenin bulunmamasından endişe etmedikçe, malının zekâtını vermek istediği kimse "Benim buna ihtiyacım yok" demedikçe, insanlar, binalar yükseltmekte yarışmadıkça, kişi, ölen birinin mezarının yanından geçerken "Keşke bunun yerinde ben olsaydım" demedikçe ve güneş batıdan doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. "Güneş batıdan doğunca insanlar onu görecek ve hep birden iman edecekler, fakat bu iman etme zamanı, daha önce iman etmeyen kimsenin veya imanından hayır görmeyen kimsenin imanının kendisine fayda vermeyeceği bir andır. Şüphesiz ki kıyamet öyle bir anda kopacaktır ki, satıcı kişi ile alıcı kişi elbiseyi açacaklar fakat ne satabilecekler ne de katlayıp kaldırabileceklerdir. Yine kıyamet öyle bir an'da kopacaktır ki, sağmal devesinin sütünü sağıp getiren kişi o sütü içemeyecektir. Yine kıyamet öyle bir anda kopacaktır ki, kişi havuzunu sıvayıp tamir edecek fakat ondan su içemeyecektir. Yine kıyamet öyle bir anda kopacaktır ki, yemek yemekte olan kişi yemeği ağzına götürecek fakat onu yiyemeyecektir."(96)

قُل لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ
ٱلْغَيْبَ لَٱسْتَكْثَرْتُ مِنَ ٱلْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِىَ ٱلسُّوٓءُ ۚ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

188- De ki: "Allah'ın dilediğinin dışında ben, kendim için bir menfaat elde etmeye ve bir zarar vermeye kadir değilim. Eğer ben, gaybı bilseydim daha çok hayır elde ederdim. Ve bana bir kötülük dokunmazdı. Ben iman eden bir kavim için ancak bir uyarıcı ve bir müjdeciyim."

Ey Muhammed, de ki: "Allah'ın dileyip bana yardım etmesi dışında ben kendime ne bir menfaat sağlayabilirim ne de kendimden bir zararı uzaklaştırabilirim. Eğer ben, kıyametin kopması gibi gayba ait haberleri bilmiş olsaydım elbette ki ben daha çok hayır elde ederdiim ve daha çok tedbirli olurdum. Ve bana hiçbir zarar da dokunmazdı. Ben, Allah'ın Peygamberi olduğumu kabul edip iman eden bir topluluğu ancak Allah'ın cezalandırmasıyla korkutan, sevabı ve

(96) Buhari, K. el-Fiten, bab: 25

lütfuyla müjdeleyen bir Peygamberim.

* Âyet-i Kerim'e, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini beyan etmekte, böylece, gaipten haber vermeye kalkanların yalancı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu hususta diğer âyet-i kerime'lerde de şöyle buyuruluyor:

"Gaybı o bilir. Kimseye gaybı göstermez."(97)

"Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları ancak o bilir..."(98)

"... De ki"Gaybı bilmek Allah'a aittir..." (99)

"Ey Muhammed, de ki: "Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilemez. Onlar ne zaman diriltecekleri bilemezler."(100)

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا
تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا
لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾

189- Sizi bir tek insandan yaratan ve onunla gönlü huzura kavuşsun diye eşini de kendisinden var eden, Allah'tır. Erkek eşine yaklaşınca eşi hafif bir yük yüklendi. Ve bu halde bir müddet onu taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, erkek ve kadın, rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: "Yemin olsun ki bize sağlam bir çocuk verirsen, muhakkak ki şükredenlerden oluruz.

Sizleri tek bir can olan Âdemden yaratan Allah'tır. Allah, Âdemin eşi Havvayı da o candan yarattı ki Âdem onunla mutlu olsun. Erkek, hanımına yaklaşınca o ilk anda kendisine ağır gelmeyecek bir şekilde hamile kaldı. Zira o anda rahminde sadece nutfeyi taşıyordu. Hamileliği devam edip karnında taşıdığı çocuk kendisine ağırlık verince, erkek ve kadın, Allah'a şöyle yavlardılar: "Ey Allah'ım, yemin olsun ki, bize sağlam bir çocuk verirsen, muhakkak ki şükredenlerden olacağız."

(97) Cin suresi, 72/26
(98) En'am suresi, 6/59
(99) Yunus suresi, 10/20
(100) Neml suresi, 27/65

* Âyet-i kerimede, Hz. Âdem ile Havva'nın, Allah'a yemin ederek kendilerine salih bir evlat vermesi halinde ona şükredeceklerini bildirdikleri beyan edilmektedir. Buradaki "Salih" olmaktan neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Hasan-ı Basri'ye göre buruda zikredilen "Salih"ten maksat, çocuğun erkek olmasıdır.

Ebul Buhturi, Ebu Salih, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Süddiye göre ise buradaki "Salih"ten maksat çocuğun, kendileri gibi eksiksiz bir insan olması, başka herhangi bir hayvan şeklinde olmamasıdır. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Âdem ile Havva yeryüzüne inince Âdem'e şehvet verildi. O, Havva ile evlendi. Havva hamile kaldı. Çocuk karnında hareket etmeye başladı. Havva "Bu da nesi?" dedi. İblis ona geldi ve dedi ki: "Sizler yeryüzünde ancak deve veya sığır yahut koyun, yahut keçi görüyorsunuz. Senin karnında olan işte bunlardan birisi." Bunun üzerine Havva: "Vallahi benim hiçbir yerim bunlara güç yetiremez. Ben âciz kalırım." dedi. Bunun üzerine Şeytan dedi ki: "Sen beni dinle Ona "Abdülhâris" ismini ver. O sizin benzeriniz olarak doğar." Havva meseleyi Âdem'e anlattı. Âdem "O, bizi cenneten çıkaran kimse" dedi. Havva'nın karnındaki çocuk ölü doğdu. Havva ondan sonra tekrar hamile kaldı. İblis yine geldi ve ona: "Beni dinle onu "Abdülhâris" diye isimlendir. (İblis'in meleklerin yanında adı Hârîs'di) Aksi halde o çocuk, bir deve veya sığır yahut koyun ya da keçi olarak doğar. Yahut da ben onu öldürürüm. Zaten birincisini de ben öldürdüm." dedi. Havva meseleyi tekrar Âdem'e anlattı. Âdem, karşı çıkmaz gibi bir tavır takındı. Bunun üzerine Havva ona "Abdülharis" adını verdi ki, kendileri gibi bir insan olark doğsun ve yaşasın. İşte bu ve bundan sonra gelen âyet buna işaret etmektedirler.

Taberi diyor ki: Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, Hz. Âdem ile Havva'nın çocuklarının salih kimseler olmasının istediklerini beyan etmiştir. Salih olmanın bir çok manası vardır. Kişinin vücutça sağlam olması, dininde samimi olması, aklının ve iradesinin sağlam olması, onun salih olması manasına gelir. Resulullah'tan bunlardan herhangi birinin kastedildiğine dair sahih bir haber rivayet edilmediğine göre buradaki salih olma"yı bütün manalarında almak âyetin umumi ifadesine daha uygundur. Hz. Âdem ile Havva, rablerine çocuklarının her yönüyle sağlam olması için duada bulunmuşlardır.

فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُمَا صَٰلِحًا جَعَلَا لَهُۥ شُرَكَآءَ فِيمَآ ءَاتَىٰهُمَا ۚ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾

190- Allah onlara sağlam bir çocuk verince de, Allah'ın kendilerine verdiği şeyde ona ortak koşmaya başladılar. Allah, onların ortak koştukları şeyden yücedir.

Fakat Allah kendilerine sağlam bir çocuk verince, Allah'ın kendilerine verdiği o çocuk hususunda Allah'a ortak koşmaya başladılar. Allah, müşriklerin iftira ve uydurmalarından münezzehtir ve yücedir.

* Âyet-i kerime'nin baş tarafında (آتَاهُمَا) (جَعَلاَ) şeklinde iki kişiyi gösteren tesniye kelimeler zikredilirken sonunda (يُشْرِكُونَ) gibi ikiden çok kimseyi ifade eden çoğul bir kelimenin kullanılması, müfessirleri bu âyetin izahında zorlamış ve çeşitli görüşler zikretmelerine vesile olmuştur. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

a- Samüre b. Cündeb, Abdullah b. Abbas, İkrime, Katade, Mücahid, Said b. Cübeyr ve Süddi, bu âyeti kerimenin baş tarafının Hz. Âdem ve Havva'yı anlattığını sonunun ise Allah'a ortak koşan müşrikleri zikrettiğini söylemişlerve bu âyetin izahında şunları açıklamışlardır: Hz. Âdem'in çocukları yaşamayınca İblis, Havva'ya gelerek doğacak çocuğun adını kendi adı olan "Haris" ismine "Abd" kelimesini de ilave ederek ona "Abdülharis" yani "Harisin kulu" şeklinde koyması halinde onun yaşayacağını söylemiştir. Hz. Havva bunu Âdem'e söyleyince Hz. Âdem, daha önce kendilerinin cennetten çıkmalarına sebep olması nedeniyle İblis'in bu teklifini reddetmiştir. Ancak, Havva'nın çocukları peşpeşe yaşamayınca İblis, durmadan Âdem il Havva'ya bu adı koymadıkları takdirde çocuklarını öldüreceğini söylemiş nihayet onlarda çocuklarına bu adı koyarak, Allah'ın isimlerinde ona ortak koşma durumuna düşmüşlerdir. Fakat hiçbir zaman ona kullukta ortak koşmamışlardır. İşte âyet-i kerime'nin baş tarafı bu hadiseye işaret ederek "Allah onlara sağlam bir çocuk verince de Allah'ın kendilerine verdiği şeyde ona ortak koşmaya başladılar." buyurmuştur. Bu hususta, Semüre b.Cündeb, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : لَمَّا حَمَلَتْ حَوَّاءُ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لاَ يَعِيشُ لَهَا وَلَدٌ، فَقَالَ سَمِّيهِ عَبْدَ الْحَرِثِ، فَسَمَّتْهُ عَبْدَ الْحَرِثِ، فَعَاشَ ذَلِكَ، وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ.

Havva hamile kalınca İblis onun etrafından dolaşıp durmuştur. Çünkü Havva'nın çocukları yaşamıyordu. İblis, Havva'ya "Sen ona Abdülharis ismini

koy." demiştir. Havva da hamile olduğu çocuğun adını Abdülharis koymuştur. Bundan sonra çocukları yaşamıştır. Havva'nın böyle yapması, Şeytanın vesvesi ve emriyledir."(101)

Görüldüğü gibi, bu izah şekline göre Hz. Âdem ile Havva'nın çocuklarının adını Abdülharis koyarakAllah'ın isimlerinde ona koşma durumuna düştükleri söylenmiştir.

b- Hasan-ı Basriye göre ise bu âyet-i kerime'nin baş tarafında, Hz Âdem'in soyundan iki kâfir kimseden bahsedilmekte sonunda ise bütün müşriklere değinilmekte ve Allah Teâlâ'nın ortak koşulan şeylerden münezzeh olduğu beyan edilmektedir. Buna göre:

"Bu âyet önce, insanlığın ataları ola Hz. Âdem ve Havvayı zikrediyor.Daha sonra bunların soyundan gelen Yahudi, Hıristiyan ve müşriklerin, hak dinden sapıp Allah'a ortak koşmaya sürüklendiklerini beyan ediyor.

Bu insanlar çocuklarını ya Yahudileştirmiş veya Hıristiyanlaştırmış yahut da müşrik yapmışlardır.

Âyetin son cümlesi, iki kişiyi ifade etmeyip, ikiden fazla yani çoğul kişileri ifade etmektedir. Bu da âyetin, Hz. Âdem ve Havva'yı kastetmediğine delildir. Hz. Âdem bir Peygamberdir. Peygamberlere, Allah'a ortak koşma gibi en büyük cinayeti işleme fiili isnad edilemez.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, Zira müfessirlerden, sözleri delil sayılacak zatların bu görüş üzerinde İttifak ettiklerini söylemiştir. Yani. Hz. Âdem ile Havva, çocuklarının adını "Abdülharis" koyarak Allah Teâlâ'ya kullukta değil, onun isimlerinde ona ortak koşma durumuna düşmüşlerdir. Zira "Kul" manasına gelen "Abd" kelimesi ancak Allah'ın isimlerinden biriyle birlikte zikredilecek "Abdullah", Abdurrahman" şeklinde insanlara isim verilir. Abdülharis" diye isim koymak, Allah'a mahsus olan kullara sahibolma sıfatı başkalarına da vermiş olur.

أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾

191- Hiçbirşey yaratmayan, üstelik kendileri yaratılmış olan şeyleri mi Allah'a ortak koşuyorlar?

(101) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'ân, Sure; 7 bab: 4 HN: 3077

* Allah'a ortak koşan bu bâtıl inançlılar, taş ağaç, maden gibi, hiçbirşeyi yaratmaya gücü yetmeyen ve kendileri Allah tarafından yaratılan varlıkları Allah'a ortak mı koşuyorlar? Bu, ahmaklığın zirvesi değil midir?

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾

192- O putların, kendilerine tapanlara yardım etmeye güçleri yetmez. Hatta, kendilerine bile yardım edemezler.

Allah, o putlara tapanlara bir kötülük dileyecek olsa, putlar o kötülüğü, kendilerine tapanlardan uzaklaştırıp onlara yardımcı olamazlar. Onlar, kendilerine bile bir menfaat sağlamaktan ve kendilerinden bir zararı uzaklaştırmaktan hacizdirler. O halde kendilerine tapanlara nasıl yardım ledebilirler?

* Bu âyet-i Kerime, Allah'a ortak koşanların, şaşılacak bir duruma düştüklerini bildirmektedir. Öyleki, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapar ve onlardan yardım umarlar.

وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾

193- Onları doğru yola çağırsanız size uymazlar. Onları çağırsanız da sussanız da sizin için aynıdır.

Şayet o putları hayra ve doğruya davet edecek olsanız bu davetinize uyacak kabiliyette değildirler. Çünkü onlar, anlamayan ve düşünmeyen varlıklardır. Bu itibarla, sizin onları hakka ve doğruya çağırıp çağırmamanız farksızdır.

* Bu âyet-i kerime, kendilerine tapılan putların, duyup işitmez, idrak edip algılamaz olduklarını, kendilerine tapanlarla onları ayaklar altına alıp çiğneyenlerin, bunlar açısından farksız olduğunu, duyu organlarına sahip, geçmişi düşünüp geleceği planlayan bir varlık olan insanın, bu şereflerini ayaklar altına alarak çocuk oyuncakları mahiyetindeki putlara tapmasının ahmaklıktan başka bi rşey olmadığını beyan etmektedir. Bundan sonra gelen âyet-i Kerimeler de bu manayı pekiştirmektedirler.

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾

194- Şüphesiz ki Allah'tan başka taptıklarınız da sizin gibi yaratılmış kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz onları çağırın da size cevap versinler bakalım.

Ey, Allah'a ortak koşan müşrikler, sizin, Allah'ın dışında taptığınız putlar da sizin gibi yaratılmış varlıklardır. Eğer siz, onların ilah oldukları iddianızda doğruysanız, çağırın onları da size cevap versinler bakalım.

أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

195- Onların, yürüyecek ayakları mı var? Yoksa yakalayacak elleri mi? Yahut görecek gözleri mi var? Yoksa işitecek kulakları mı? Ey Muhammed, de ki: "Allah'a ortak koştuklarınızı çağırın. Sonra da bana fırsat vermeden hiylenizi yapın bana.

O putların, sizin ihtiyaçlarınızı karşılamak için yürüyebilecek ayakları mı var? Yoksa onların, size yapılacak kötülükleri savaşacak elleri mi? Veya onların, göremediğiniz şeyleri görecek gözleri mi var? Yahut ta onların, sizin işitemediğiniz şeyleri işitecek kulakları mı var?

İlahlarınız bunlardan herhangi birine sahip olmadığına göre onlara tapmanızın mânâsı nedir?

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "İlahlarınızı çağırın, onlardan yardım dileyerek bana karşı tuzaklarınızı kurun. Bir an bile fırsat vermeyin. Amma bilinki bana bir şey yapamayacasınız. Çünkü Allah beni korumaktadır."

إِنَّ وَلِيِّيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾

196- Şüphesiz ki benim dostum, kitabı indiren Allah'tır. O, salih kimselere dost olur.

Şüphesiz ki size karşı benim yardımcım ve dostum, Kur'anı bana hak olarak indiren Allah'tır. O, her salih kulun dostudur.

وَٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَآ أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

197- Allah'tan başka taptıklarınızın size yardım etmeye güçleri yetmez. Hatta, kendilerine bile yardım edemezler.

Allah'tan başka taptığınız ilahların ne size yardım etmeye güçleri yeter ne de kendi kendilerine yardım etmeye. O halde dostlarına yardım etme güç ve kudretine sahib olan Allah mı kulluk edilmeye daha layıktır? Yoksa kendi kendine dahi yardım etmekten âciz olan putlar mı?

وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا۟ ۖ وَتَرَىٰهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

198- Onları doğru yola davet etseniz duymazlar. Onları sana bakar görürsün. Halbuki onlar görmezler.

Şayet sizler, putlarınızı doğru yola davet etseniz, onlar davetinizi duymazlar. Çünkü onların kulakları yoktur.

Ey Muhammed, sen o müşriklerin ilahlarını, sun'î gözleriyle sana doğru bakar gibi görürsün. Fakat onlar görmezler. Çünkü onların görme duyuları yoktur. Onlar, bir kısım cansız varlıklardır.

* Bu âyette geçen "Halbuki onlar görmezler" ifadesinden, müşriklerin bizzat kendilerinin kastedildiğini ve bunların, hakkı görmeyen ve işitmeyen insanlar olduklarını söyleyenler de vardır.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

199- Ey Muhammed, sen af yolunu tut. İyiliği emret ve cahillere aldırış etme.

* Allah Teâlâ, putlara tapanların tuttukları yolun bâtıl ve metodlarının sakat olduğunu beyan ettikten sonra, Peygamber efendimize, doğru yolu ve üstün ahlakı öğretmiş, ümmetinin de onun yolunda olmasını istemiştir.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Af yolunu tut" diye tercüme edilen (خُذِ الْعَفْوَ) ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Mücahid ve Urve b. Zübeyre göre bu ifadenin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen insanların ahlaklarının zahirine bak. Onlara sert davranma ve ahlaklarının iç yüzünün araştırmaya girişme."

b- Abdullah b. Abbas Şüddi ve Dehhaka göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Ey Muhammed sen, insanların mallarından, fazla olanı ve isteyerek sana getirdiklerini al." Bu görüşte olanlara göre Bu âyet, zekâtın farz olduğunu beyan eden. Tevbe suressi'nin altmışıncı ayeti inmeden önce nazil olmuştur. Tevbe suresindeki âyet inince bunu neshetmiştir.

c- İbn Zeyd'e göre ise bu ifadenin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen, müşriklere karşı af yolunu tut. Onların yaptıklarına bakma." Bu görüşe göre de bu âyet-i kerime, Resulullah Mekke'de iken nâzil olmuş ve ona, müşriklere karşılık vermemesini emretmiştir. Daha sonra ise, Allah Teâlâ Resulullah'a, müşriklere karşı sert davranmasını, onları yakalayabileceği her yolu tutmasını, onları kuşatmasını emretmiş ve buyurmuştur ki: "Mukkaddes olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Şayet tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse artık yollarını serbest bırakın"[102] "Ey Peygamber, kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et.Onlara sert davran. Varıp kalacakları yer cehennemdir. Orası varılacak ne kötü bir yerdir."[103]

(102) Tevbe suresi, 9/5
(103) Tevbe suresi, 9/73

Allah Teâlâ, bütün mü'minlere de, kâfirlere karşı sert davranmalarını emrederek buyurmuştur ki: "Ey iman edenler çevrenizde bulunan kafirlere karşı savaşın. Sizde bir sertlik bulsunlar. İyi bilin ki Allah, takva sahipleriyle beraberdir."(104)

Evet, Allah Teâlâ daha önce müminlere, kafirleri affetmelerini emrederken ve "Ey Muhammed, iman edenlere söyle, Allah'ın cezalandırma günlerinin geleceğini ummayanları bağışlasınlar ki Allah her kavmi kazandığı ile cezalandırsın."(105) buyururken daha sonra müminlerin, kâfirleri affetmeleri hükmünü neshetmiş ve kafirlerin müslüman olmaları yahut da kendilerine karşı savaşılmayı kabul etmelerinden başka bir yolları olmadığını bildirmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden, tercihe şayan olanı, birinci görüştür. "Ey Muhammed, sen af yolunu tut" ifadesinden maksat, "Sen, insanların ahlaklarının zahirine bak. Onlara sert davranma." demektir. Bu görüşü tercih etmemizin sebebi şudur, Allah Teâlâ, bu surenin daha önce geçen doksanbeşinci ayetinde "Dek ki: "Ortak koştuklarınızı çağırın. Sonra da bana fırsat vermeden hiylenizi yapın bana." buyurarak Resulullah'a, müşriklere karşı, sözle nasıl mücadele edeceğini öğretmiştir. İzah etmekte olduğumuz âyetten sonra da "Şeytanların kardeşlerine gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra o azgınlıktan geri durmazlar..." "Sen onlara bir ayet getirmediğin zaman da "Sen bir âyet yapsaydın ya" derler. De ki: "Ben sadece rabbim tarafından bana vahyolununa tabi oluyorum. Bu Kur'an, inanan bir kavme, rabbiniz tarafından açık bir delil bir hidayet rehveri ve bir rahmettir."(106) buyurarak Resulullaha, müşriklerle, sözle tartışmayı öğretmiştir. Bu iki öğretme'nin arasında geçen, bu âyetin de Resulullah'ın, müşriklere karşı nasıl davranacağını, onların ahlaklarının zahirine bakmasını ve onlara karşı sert davranmamasını emrettiğini söyelmek, ayetlerin, birbirleriyle olan münasebetlerine daha uygundur.

Taberi sözlerine devmla adiyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Âyetin bu bölümü mensuh mudur?" Cevaben denilir ki: "Bize göre bu ayetin mensuh olduğunu gösterecek herhangi bir işaret yoktur. Zira her ne kadar, Allah Teâlâ bu âyeti peygamberine, kendileriyle henüz savaşması emredilmeyen müşriklere karşı nasıl davranacağını öğretmek için indirmişse de âyetin, Resulullah'ı ve bütün müslümanları insanlara karşı nasıl davranacaklarını ve onların ahlaklarının zahirine bakmalarını emrettiğini söylemek mümkündür. Böylece âyetin, Allah Teâlâ'nın bütün yarattıklarına birbirlerine nasıl davranacaklarını emrettiğini belirttiği ortaya çıkar. Bu da, kendilerine karşı sert davranılması gerekmeyen ve şiddet kullunılması icabetmeyen kimseler için söz konusudur. Kendilerine karşı

(104) Tevbe suresi, 9/123
(105) Casiye suresi, 45/714
(106) A'raf suresi 7/202-203

sert davranılması ve güç kullanılması icabedenlere ise gereken yapılır. Hasılı, af'dan başkası caiz olmayanlara karşı af yolu tutulmuş olur ki bâyet-i kerime onu beyan etmiştir. Affedilmesi mümkün olmayanlar için ise gereken yapılır. Onu da ilgili ayetler belirtmiştir. Madem ki durum böyledir bu âyetin mensuh olduğuna hüküm verilemez.

Âyet-i kerimede geçen ve "İyiliği emret" diye tercüme edilen (وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ) ifadesindeki (الْعُرْفِ) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Süfyan b. Uyeyne ve Übey b. Kâ'bdan rivayet edildiğine göre burada emredilen örf (iyilik)ten maksat, ilişkiyi kesen akraba ile ilişki kurmak sana bir şey vermeyene bir şeyler vermek ve haksızlık yapanı affetmektir.

Süddiye göre ise buradaki "örf"ten maksat, iyilik demektir. Taberi, âyetin umum ifadesinin genel olarak alınmasının daha evla olduğunu söylemiş, buradaki iyiliğin her türlü iyiliği kapsadığını bildirilmiştir.

Âyet-i kerimede "Cahillere aldırış etme" buyurulmaktadır. Allah Teâlâ, bu âyetle Peygamberine, dolaylı olarak bütün müslümanlara, bilmeyerek haksızlık yapan bir kısım insanları affetmelerini ve kusurlarına bakmamalarını emretmiştir. Fakat bu âyetten, Allahın kendisine farz kıldığı hükümlerde k usur edenlerin affedileceği veya Allah'ı inkâr eden, onun birliğini bilmeyen ve müslümanlara karşı savaş açan kâfirlere aldırış edilemeyeceği anlaşılmamalıdır. Onları affetmeye kimsenin hakkı yoktur.

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

200- Eğer Şeytan tarafından sana bir vesvese gelirse Allah'a sığın. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, eğer sana, Şeytan tarafında, cahillere aldırış etmemene engel olacak bir vesvese ve bir öfke gelecek olur da seni intikam almaya teşvik edecek olursa, bu vesvese ve ifsada karşı, cahillerin cehaletini çok iyi bilen ve Şeytanın vesvesesini çok iyi işiten Allah'a sığın.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾

201- Allah'tan korkanlara, Şeytan'dan bir vesvese dokununca Allah'ı hatırlarlar. Ve hemen gerçeği görürler.

Kendilerine farz kıldığımız emirleri yerine getirip, yasakladığımız haramlardan kaçınarak Allah'tan korkanlara, Şeytan tarafından bir sıkıntı, bir vesvese, bir arıza dokunduğu zaman, onlar, Allah'ın azabını ve mükâfaatını, vaadlerini ve tehditlerini hatırlarlar. Ve hemen Allah'a karşı günah işlemekten ellerini çekip gerçeği görürler.

* Anlaşılacağı gibi Şeytan, zaman zaman insanın nayağını kaydırmak için uğraşmaktadır. Fakat buna maruz kalan insan, derhal Allaha sığınmalı, Allah'ın yardımını dilemeli, onun ceza ve mükâfaatının büyüklüğünü düşünerek kendisini, Şeytanın tahrik ve teşviklerinden koruması için Allah'a sığınmalıdır.

وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

202- Şeytanların kardeşlerine gelince, Şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra o azgınlıktan geri durmazlar.

Şeytanlar, kâfir ve müşriklerden, kendilerine kardeş olanların ise azgınlıklarını ve sapıklıklarını artırırlar. Sonra bu azgınlar, sapıklık ve azgınlıklarından geri durmaz, aynı yolda devam ederler.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

203- Ey Muhammed, onlara bir âyet getirmediğin zaman da: "Kendin bir âyet yapsaydın ya" derler. De ki: "Ben sadece rabbim tarafından bana vahyolunana tâbi oluyorum. Bu Kur'ân inanan bir kavme, rabbiniz tarafından açık bir delil, bir hidayet rehberi ve bir rahmettir.

Ey Muhammed, sen onlara, Allah tarafından bir mucize getirmeyince de: "Sen onu kendin icad etsene" derler. De ki: "Ben, Allah'ın bir kuluyum. Ancak rabbim tarafından bana vahyedilene uyarım. Bu Kur'an, kendisine iman eden bir

topluluk için, rabbiniz tarafından gönderilen, hakkı gösteren apaçık bir delil, doğru yolu gösteren bir hidayet rehberi ve bir rahmet kaynağıdır.(107)

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

204- Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin. Ve susun ki merhamet olunasınız.

Ey iman edenler, size Kur'an okunduğu zaman, âyetlerinin mânâsını anlamanız ve öğütlerinden ibret almanız için onu dinleyin. O okunurken susun, gürültü yapmayın. Böylece rabbiniz size merhamet etsin.

* Kur'ân-ı Kerim okunduğunda müşrikler, onu dinlememek için gürültü yapıyorlar ve birbirlerine" ... Bu Kur'anı dinlemeyin. Okunurken görültü yapın. Belki bu yolla galip gelirsiniz." diyorlardı.(108)

Allah Teâlâ müminlere, müşriklerin yaptıklarınının tam aksini emrederek, Kur'an okunurken onu dinlemelerini, ona saygı gösterip susmalarını emretmiştir.

Görüldüğü gibi âyet-i kerime'de, Kur'an okunurken onun dinlenilmesi ve konuşulmaması emredilmektedir.

Müfessirler, Kur'anın hangi durumlarda okunması halinde dinlenilmesinin gerekli olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Mes'ud , Ebu Hureyre, Zühri, Ubeyd b. Umeyr, Mücahid, Said b. el-Müseyeb, Dehhak, Katade, Süddi, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'den nakledilen görüşe göre, Kur'anı imam okurken ona uyan cemaatin dinlemesi gerekir. Bu halin dışında Kur'anı okuyanı mutlaka dinlemek gerekmez. Bu hususta, Müseyyeb b. Râfî Abdullah b. Mes'udun şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Bizler, namazda iken birbirimize selam veriyorduk. Nihayet "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merahmet olunasınız." âyeti nâzil oldu. İnsanların, namazın içinde Kur'an dinlemeleri ve susmaları emredildi.

---

(107) Müşrikler, Kur'ân-ı Kerim'in, Resulullah (s.a.v.) tarafından uydurulduğunu idddia ediyorlar ve zaman zaman, ondan kendilerine, mesela: "Göğü parçalayarak üzerimize düşür" diyerek mucizeler getirmesni istiyorlardı. Peygamber efendimiz de böyle mucizeler getirmeyince bu sefer de: "O mucizeyi kendin yapsana" diyorlardı. Yani demek istiyorlardı ki: "Ayetleri yapıyorsun da mucizeleri neden getirmiyorsun?" İşte bunun üzerine bâyet nâzil oldu ve onların bu mânâsız isteklerine cevap verdi.

(108) Fussilet suresi, 41/26

Talha b. Ubeydullah da diyor ki: "Ben, Ubeyd b. Umeyr ile Atâ b. Ebi Rebahın, bir kimse vaaz ederken konuştuklarını gördüm. Onlara dedim ki: "Siz Kur'anı dinlemiyor ve Kur'anı dinleyene vaadedileni kazanmak istemiyor musunuz?" Onlar dönüp bana baktılar sona konuşmalarına devam ettiler. Sözümü tekrarladım. Yine dönüp bana baktılar. Sonra sözlerine devma ettİler? Üçüncü defa tekrarladım. Yine bana dönüp baktılar ve dediler ki: "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız." âyeti namazın içinde olanlara mahsustur." Ebu Hureyre de demiştir ki: "Resulullah namaz kıldırırken bazı insanlar seslerini yükseltiyorlardı. Bu sebeple bu âyet indi ve susulmasını emretti. Zühri de demiştir ki: "İmam namaz kıldırırken açıktan okuduğu zaman ona uyan herhangi bir kimsenin, açıktan veya gizli olarak Kur'an okuması caiz değildir. Zira, Allah Teâlâ: "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız." buyurmuştur.

b- Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre, Kur'ân hutbe esnasında okunduğunda dinlemek gereklidir. Âyet-i kerime bunu beyan etmiştir. Hutbenin dışında okunan Kur'ânı mutlaka dinlemek gerekli değildir.

c- Atâ, Hasan-ı Basri ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre Kur'ân, hutbede veya namazın içinde okunduğu zaman onu, hutbeyi dinleyenlerin ve namaz kılanların dinlemeleri gerekir. Âyet-i kerimede bunu beyan etmiştir. Bu hususta, Sabit b. Acle, Said b. Cübeyr'in bu âyeti okuduktan sonra şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Kur"an, Kurban bayramı Ramazan bayramı ve Cuma hutbelerinde okunduğunda ve imamın, namaz kıldırırken açıktan okuması halinde dinlenilmesi gereklidir. Bu durumun dışında gerekli değildir.

Taberi, bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira Resulullah'ın imam kur'an okurken cemaatin onu dinlemesine dair bir çok sahih hadisleri rivayet edilmiştir. Keza, hutbe okunurken orada bulunanların onu dinlemesi gerektiğine dair bir çok sahih hadis zikredilmiş ve âlimler tarafından üzerinde ittifak edilmiş bir meseledir.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ
الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

205- Ey Muhammed, sabah akşam yalvararak, korkarak, yüksek olmayan bir sesle rabbini içinden zikret. Gafillerden olma.

Ey, namazda veya hutbede okunduğu zaman Kur'anı dinleyen kişi, sen onu dinlediğin zaman onun âyetlerinden öğüt al. Nihayet bir gün Allah'a döneceğini unutma. Sen Allah'a boyun eğerek huşu içinde kusurundan dolayı seni cezalandıracağından korkarak, dilinle gizlice yalvararak onu an. Onu özellikle sabahleyin ve geceleyin an. Kur'an okunduğunda onun üstün öğretilerinden ibret almayan gafilerden olma.(109)

Âyet-i kerimede kulun, gizlice sabah akşam rabbini içinden anması ve okunan kur'andan öğüt ve ibret alması emredilmektedir. Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ اَبِی اَبِی هُرَيْرَةَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِیُّ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالٰی اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی وَاَنَا مَعَهُ اِذَا ذَكَرَنِی فَاِنْ ذَكَرَنِی فِی نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِی نَفْسِی وَاِنْ ذَكَرَنِی فِی مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِی مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعاً وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعاً وَاِنْ اَتَانِی يَمْشِی اَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً.

"Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Kulum beni nasıl zannederse ben öyleyim. O beni andığı zaman ben onunla beraberim. Eğer beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. Eğer beni bir topluluğun içinde anarsa ben de onu, o topluluktan daha hayırlı bir topluluğun içinde anarım. Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşacak olursa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer o bana yürüyerek gelecek olursa ben ona koşarak varırım."(110)

إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ۩

(109) Âyet-i Kerime, Resulullah'ı ve dolayısıyle bütün müminleri, Allah Teâlâyı sabah akşam ve devamlı olarak zikretmeleri için teşvik ediyor. Allah Teâlâyı zikirden gafil olmamaları gerektiğini beyan buyuruyor. Sabah ve akşam, güneşin doğması ve batması sebebiyle dünya hayatında, dolayısıyle insan hayatında önemli değişikliklerin meydana geldiği anlardır. İşte bu anlarda insanların rablerini anmaları istenmekte, gafilce yaşayıp evrensel olayların cereyanına ve onlardaki hikmetlere karşı kayıtsız kalınmaması hususunda dikkatimiz çekilmektedir.

(110) Buhari, K. et-Tevhid bab: 15 / Tirmizi, K. ed-Da'vât b. 13. Hadis No: 3603.

206- Doğrusu rabbinin huzurunda olanlar, ona ibadet etmekten kibirlenmezler. Onu tenzih ve tesbih ederler ve sadece ona secde ederler.

Rabbinin katında bulunan büyük Melekler, Allah'a ibadet etmekten kibirlenmezler. Onu, layık olmadığı sıfatlardan tenzih ederler ve ona boyun eğip secde ederler. Siz de o Melekler gibi rabbinizi tenzih edin ve ona boyun eğip secdeye kapanın. (111)

(111) Bu âyetin, Kur'an-ı Kerim'in ilk secde âyeti olduğu hususunda ittifak vardır. Bu âyeti okuyanın ve dinleyenin secde etmesi gerekir.

ENFAL SURESİ

Yetmişbeş âyettir. 30.-36. âyetleri Mekke'de, diğerleri Medine'de nâzil olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنفَالِ ۖ قُلِ الْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, sana, ganimetlerden soruyorlar. De ki: "Ganimetler, Allah'ın ve Resulünündür. Eğer gerçek müminler iseniz, Allah'tan korkun, aranızı düzeltin. Allah'a ve Resulüne itaat edin."

Ey Muhammed, arkadaşların sana, ganimet malının kime ait olduğunu soruyorlar. Onlara de ki: "Ganimet sizin değil, Allah'ın ve Resulünündür. Onu dilediği yere verir. Eğer, rabbiniz tarafından gönderilenlere iman ediyorsanız, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Aranızdaki durumları düzeltin. Allah'ın ve Resulünün emrine itaat edin.

* Bu âyetten geçen ve "Ganimet" olarak tercüme edilen "ENFAL" kelimesinden neyin kastedildiği hususunda şu açıklamalar yapılmaktadır.

a- İkrime, Mücahid, Dehhak, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyde göre buradaki "Enfal" kelimesi, "Ganimetler" demektir. Âyet-i kerime, ganimetlerin o sırada sadece Resulullah'a ait olduğunu, başka kimsenin bunda bir hakkı olma-

dığını bildirmektedir. Daha sonra gelen başka bir âyet ise, ganimet mallarının nasıl taksim edileceğini beyan etmiştir. Bu görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sahabilerin sana, Bedir savaşında elde ettiğiniz ganimetlerin kime ait olacağını soruyorlar. De ki: "Onlar, Allah'ın ve Peygamberindir."

b- Ali b. Salih'ten rivayet edilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Enfal"dan maksat, müfrezelerin elde ettikleri ganimetlerdir. Âyet-i kerime'de bu gibi ganimetlerin, Allah'a ve Resulüne mahsus olduğu beyan edilmektedir.

c- Zührinin, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine ve Atâ b.Ebi Rebah'a göre ise buradaki "Enfal" kelimesinden maksat, savaş sırasında kaçıp Müslümanlar tarafına geçen, asker, köle, Cariye, hayvan vb. şeylerdir. Bunlar,Resulullah'a aittir.O, bunlardan dilediği gibi tasarrufta bulunur. -Enfal, ganimet mallarının beşta biri demektir. Mücahid diyor ki: "Muhacirler: "Ganimet mallarından beşte bir niçin ayrılarak bizim paylarımızdan çıkarılıyor?" diye sorunca bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve ganimet mallarının beşte birinin Allah'a ve Resulüne ait olduğu bildirilmiştir.

d- Mücahide göre ise burada zikredilen "Enfal" kelimesinden maksat, bu surenin kırk birinci âyetinde, verileceği yerler belirtilen ganimetin beşte biridir. Bu âyette: "Savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'ın, Peygamber'inonun yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır." buyurulmaktadır.

e- Abdullah b. Abbas'dan nakledilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Enfal" kelimesinden maksat, Resulullah'ın veya yerine geçen Halifesinin, ganimet malının taksimi bittikten sonra bazı mücahitlere verebileceği, öldürdükleri düşmanın, elbise kılıç benzeri eşyalarıdır. Yani, ganimetten özel bir paydır.

f- Abdullah b. Mes'ud ve Mesruk'tan rivayet edilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Enfal" kelimesinden maksat, savaştan önce, Peygamberimizin veya Halifesinin, bazı mücahidlere vermeyi vaaddettiği ganimet mallarıdır.

Taberi ise "Enfal" kelimesinin, devlet başkanının, ordunun bir kısmına veya tümüne ganimet paylarından fazla olarak verdiği mallar mânâsına geldiğini söylemiştir. Buna göre âyet-i kerime'inin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sahabilerin sana, Bedir savaşı ganimetlerinin taksiminden sonra arta kalan malların kime ait olacağını soruyorlar. De ki: "Onlar size değil Allaha ve Resulüne aittir. O, onları dilediği yere verir."

Bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi hakkında şu üç görüş zikredilmektedir:

a- Bedir savaşına katılanların, ganimet malının kime ait olacağı hakkında ihtilaf etmeleri üzerine nâzil olmuştur. Bu hususta Ubade b. Sabid diyor ki:

عن عبادة بن الصامت قال خرجنا مع النبى ﷺ فشهدت معه بدرا فالتقى الناس فهزم الله تبارك وتعالى العدو فانطلقت طائفة فى آثارهم يهزمون ويقتلون فاكبت طائفة على العسكر يحوونة ويجمعونه وأحدقت طائفة برسول الله ﷺ لا يصيب العدو منه غرة حتى اذا كان الليل وفاء الناس بعضهم الى بعض قال الذين جمعوا الغنائم نحن حوّيناها وجمعناها فليس لاحِد فيها نصيب وقال الذين خرجوا فى طلب العدو لستم باحق بِهَا مِنَّا نحن نفينا عنها العدو وهزمناهم وقال الذين أحدقوا برسول الله ﷺ لستم باحق بها منا نحن أحدقنا برسول الله ﷺ وخفنا ان يصيب العدو منه غرة واشتغلنا به فنزلت يسألونك عن الانفال قل الانفال لله والرسول فاتقوا الله واصلحوا ذات بينكم فقسمها رسول الله ﷺ على فواق بين المسلمين.

"Biz, Resulullah (s.a.v.) ile Bedir savaşına gittik. Savşa ben de katıldım. Çatışma başladı. Allah, düşmanı mağlup etti. Müslümanların bir kısmı kaçan düşmanları kovalayıp onları yakalıyor ve öldürüyorlar, bazıları da savaş alınanda ganimet topluyorlar, bir kısmı da Resulullahı düşmandan korumak için onun etrafına toplanmışlardı. Gece olunca herkes bir araya toplandı. Ganimet toplayanlar, "Bunları biz topladık, kimsenin bunlarda hakkı yoktur." dediler. Düşmanı kovalayanlar da "Siz, ganimete bizden daha lâyık değilsiniz." Zira düşmanın o malları alıp götürmelerine biz mânî olduk, onları biz mağlupettik." dediler. Resulullah (s.a.v.)'in çevresinde bulunup onu koruyanlar ise: "Siz, ganimete bizden daha layık değilsiniz. Çünkü biz, Resulullaha, düşmandan bir zarar geleceğinden korkarak onun etrafında toplandık ve bundan dolayı ganimet toplayamadık." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet nhazil oldu ve Resulullah, ganimet mallarını müslümanlar arasında eşit bir şekilde taksim etti.(1) Bu görü, Abdullah b. Abbas ve İkrimeden de nakledilmiştir.

(1) Ahmet b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 324

b- Bedir savaşına katılanların tamamının değil bazı sahabîlerin, ganimetten özel pay istemeleri üzerine nhazil olmuştur. Bu hususta da Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عن سعد بن أبى وقاص قال لما كان يوم بدر قتل أخى عمير وقتلت سعيد بن العاص وأخذت سيفه وكان يسمى ذا الكتيفة فاتيت به نبى الله ﷺ

"Bedir savaşında kardeşim Umeyr öldürüldü. Ben de Saîd b. Âs'ı öldürdüm. Onun "Zül Kuteyfe" adındaki kılıcını alıp Resulullaha geldim (2) Dedim ki:

فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ شَفَى صَدْرِى مِنَ الْمُشْرِكِينَ ، أَوْ نَحْوَ هَذَا ، هَبْ لِى هَذَا السَّيْفَ . فَقَالَ: هَذَا لَيْسَ لِى وَلاَ لَكَ، فَقُلْتُ: عَسَى أَنْ يُعْطَى هَذَا مَنْ لاَ يُبْلِى بَلاَئِى، فَجَاءَنِى الرَّسُولُ فَقَالَ: انَّكَ سَأَلْتَنِى وَلَيْسَتْ لِى، وَقَدْ صَارَتْ لِى وَهُوَ لَكَ قَالَ فَنَزَلَتْ: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَنْفَالِ) .

"Ey Allah'ın Resulü bugün Allah, müşrikleri mağlup ederek beni mesrur etti. Bu kılıcı bana ver." Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Bu kılıç ne senindir ne de benim. (Onu, toplanan ganimet mallarının içine koy." Kılıcı koydum geri döndüm) ve kendi kendime şöyle dedim "Belki de Resulullah bu kılıcı, savaşta benim gibi imtihan geçirmemiş olan birine verecektir." Böyle düşünürken birisi arkadan beni çağırdı. Dedi ki "Acaba Allah hakkımda bir hüküm mü indirdi?" Resulullah'ın yanına vardım bana buyurdu ki: "Sen, benden bu kılıcı istedin. O, benim değildi. Şimdi ise bana bağışlandı. Al o kılıç senin olsun." İşte bu âyet sırada nâzil olmuştu.(3)

c- Bedir savaşına katılanlar Resulullah'tan, ganimet mallarının taksim edilmesini istemişler ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş ve ganimet mallarının Allaha ve Resulüne ait olduğunu, Resulullah'ın, o mallarda dileldiği gibi tasarrufta bulunacağını beyan etmiş ancak daha sonra aynı sure'nin, kırk birinci âyeti gelmiş ve ganimetlerin nasıl taksim edileceğini beyan etmiştir. Bu görüş. A'maş, Dehhak, İb-i Cüreyc ve İkrime'den nakledilmiştir.

(2) Ahmet b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 180

(3) Tirmizi, K. Tefsiri el-Kur'an, bab: 9, Hadis No: 3079) / Ahmet b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 178 / Eb Davud, K. el-Cihad, bab: 156, Hadis No: 2740 / Müslim, K. el-Cihad, bab: 33-34, Hadis No: 1748

Taberi, âyetin genel ifadesinin, bütün bu görüşleri kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir.

Âyet-i Kerime'in neshi hususuna gelince: Bir kısım âlemler, bu âyetin mensuh olduğunu sölmeşilerdir. "Enfal" kelimesini bütün ganimetler manasına almışlar ve ganimetlerin önce, sadece Resulullaha ait olduğunu ve bunlarda dilediği gibi tasarrufta bulunduğunu, bu itibarla Bedir savaşı ganimetlerini, kendisine bir pay almadan, mücahitler arasında eşit şekilde dağıttığını, ancak daha sonra aynı surenin kırkbirinci âyeti inerek, ganimetlerin nasıl taksim edileceğini hükme bağladığını ve bu âyeti de neshettiğini söylemişlerdir. Mücahid, İkrime, Süddî bu görüştedirler.

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyette geçen "Enfal" kelimesinin mânâsının, "Ganimetleri toplamak" olduğunu, daha sonra gelen kırk birinci, âyetin ise, toplanılan ganimet mallarının, nasıl taksim edileceğini belirttiğini, bu sebeple bu âyetin mensuh olmadığını, sadece kırbirinci âyetle hükmünün kayıtlandığını söylemişlerdir.

Taberi, âyet-i kerime'nin mensuh olduğuna dair herhangi bir işaret bulunmadığını, bu itibarla, herhangi bir delile dayanmaksızın ayetin mensuh olduğunu söylemenin doğru olmayacağını söylemiş ve özetle şunları zikretmiştir. "Allah Teâla bu âyet-i kerime'de ganimetlerin, Resulullah (s.a.v.)'e ait olduğunu ve bunlardan dilediğine pay vereceğini bildirmiştir. Resulullah da bazan düşmanı öldürene, öldürülenin techizatını vermiş bazan orduya savaşa başlamadan önce ganimetin dörtte birini, savaş bittikten sonra da beşte bir'in dışında kalanın üçte birini vermiştir Bir kısım insanlara da bazı savaşlarda, ganimetten payını aldıktan sonra, İlaveten develer vermiştir. Bu da göstermektedir ki, zikri yüce olan Allah, ganimetler hakkında nasıl davranılacağını, peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bırakmış ki onlarda müslümanların maslahatlarını gözeterek tasarrufta bulunsun. Resulullah'tan sonra gelen halifelere düşen de, onun sünnetine uymaları ve ganimet mallarında müslümanların maslahatını gözeterek çeşitli tasarruflardan bulunmalarıdır.

Âyet-i kerime'de "Aranızı düzeltin" buyurulmaktadır. Katade ve İbn-i Cüreyce göre bu cümleden maksat, Bedir savaşında ganimet alanlar aldıkları, paylarından birbirlerine vererek uzlaşmalarıdır. Böylece ganimetten pay alan güçlü ve kuvvetli olan insanlar yine ondan pay alan zayıflara kendi paylarından bir kısmını vererek aralarını bulmuş olsun ve uzlaşmış olsunlar.

Mücahid, Abdullah b. Abbas ve Süddi'ye göre ise bu ifadeden maksat, insanların, ganimet hususundaki tartışmaları bırakıp bir birleriyle sulh olmalarıdır. Allah, onlara bu tür tartışmaları yasaklamıştır.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

2- Müminler ancak o kimselerdirki, Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperir. Allah'ın âyetleri onlara okunduğu zaman imanlarını artırır ve sadece rablerine güvenirler.

Müminler, Allah'ın, kitabında indirdiği yasakları ihlal edip farzları terkedenler değil, Allah anıldığı zaman kalbleri, ürperen kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda kalbleri ürperip imanları artan ve Allah'tan başka kimseden medet ummayanlardır.

* Bu âyet-i Kerime, gerçekten iman edenlerin sıfatlarını beyan etmekte onların, Allah'ın âyetleri okunduğunda kalblerinin ürperdiğini, böylece Allah'ın emirlerine sımsıkı sarılıp yasaklarından derhal kaçındıklarını beyan etmektedir. Mümine yaraşan, bir günah işlediğinde hemen ondan tevbe etmesidir. Bu hususta diğer bir âyet-i kerime'de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar, bir hayasızlık yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman Allahı hatırlarlar ve hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Günahları Allah'tan başka kim bağışlar? Yaptıkları kötülükte bile bile ısrar etmezler."(4)

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Münafıklar, Allah'ın farzlarını yerine getirirken onların kalbine Allah'ı hatırlatma gimez. Onlar, Allahın âyetlerinden herhangi birine iman etmezler. Allah'a tevekkül etmezler. Kimsenin olmadığı yerde namaz kımazlar. Mallarının zekâtlarını vermezler. Bu nedenle Allah Teâlâ, onların mümin olmadıklarını bildirmiş, müminleri ise şu şekilde vasfılandırmıştır. "Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperir. Böylece Allah'ın farz kıldığı ibadetleri yerine getirirler. Âyetleri kendilerine okunduğu zaman ise onların imanları artar ve onlar ancak Allah'a güvenirler. Onun dışında herhangi bir kimseye güvenmezler.

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾

(4) Al-i İmrân suresi, 3/135

3- Onlar, namazlarını dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan, Allah yolunda harcarlar.

O müminler, kendilerine farz kıldığımız namazı hakkıyla kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz mallardan, zekât, sadaka,cihad ve Hac gibi yerlere harcarlar.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

4- İşte gerçek müminler onlardır. Onlar için, rableri nezdinde dereceler, mağfiret ve güzel rızık vardır.

Gerçek müminler, işte bu şekilde hareket edenlerdir. Yoksa "İman ettik" diyen ve kalbleri nifakla dolu olanlar değildir. Bu gerçek müminler için, Allah katında yüksek dereceler günahlarının affedilmesi ve cennette bol rızıklar vardır. Ayette zikredilen derecelerden masat, Mücahide göre dünya hayatındayken yaptıkları kıymetli amellerdir. İbn-i Muhayriz'e göre ise, cennette erişecekleri mertebelerdir.

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِن بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾

5- Bu durum (Ganimet malları hakkındaki ihtilaf) müminlerden bir cemaat istemediği halde, rabbinin seni evinden hak uğrunda çıkardığı (Bedirde savaşmak için çıkardığı) durum gibidir.

Müfessirler, neyin Resulullah'ın, müminler istemediği halde evinden çıkarılmasına benzetildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrimeye göre müminlerin, Allah'tan korkup aralarını düzeltmelerinin, kendieri için hayırlı olacağı, hususu, Resulullah'ın, müminler istemediği halde evinden çıkarılmasının kendisi için daha hayırlı olacağı hususuna benzetilmiştir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey müminler, nasıl ki müminler istemediği halde Allah'ın, peygamberini, savaşmak için evinden çıkarması onun için hayırlı olmuşsa sizin de Allah'tan korkup birbirinizle barışmanız sizin için daha hayırlıdır.

b- Mücahid ve Süddiye göre ise burada, müminlerin savaşmayı istememeleri durumu, Resulullah'ın evinden çıkarılmasını istememeleri durumuna benzetilmiştir. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Nasıl ki bu müminler daha önce Kureyşin ticaret kervanına el koymak için senin, evinden çıkmanı istemiyorlardı ise şimdi de düşmanla savaşmak istemiyorlar ve o hususta seninle tartışıyorlar.

c- Kûfeli lügat âlimlerinden bazılarına göre ise burada Resulullah'ın, ganimetleri taksimde bildiğini yapması hususu Kureyş kervanına el koymak için evinden çıkmada bildiğini yapma hususuna benzetilmektedir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Nasıl ki Kureyş müşriklerinin ticaret kervanına el koymak için çıkıp gitmek istediğinde arkadaşların istemediği halde kararını yerine getirdiysen, ganimet mallarının taksiminde de, arkadaşlarının hoşuna gitmese de kararını yerine getir."

d- Kûfeli lügat âlimlerinden diğer bir kısmına göre ise burada, bir kısım insanların, ganimet malları hususundaki tartışmaları meselesi, Bedirde savaşmak için tartışma meselesine benzetilmektedir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Nasıl ki arkadaşların Bedirde savaşma hususunda "Bizi kervan için çıkardın savaş için çıkarmadı ki hazırlıklı gelelim." diyerek seninle tartışıyorlardı ise şimdi de ganimet hususunda tartışıyorlar.

e- Bir kısım Basralı lügat âlimlerine göre ise burada sıfatları zikredilen bazı müminlerin gerçek mümin olmaları hususu Resulullah'ın, müminler istemediği halde evden çıkarılmasının bir gerçek olduğu hususuna benzetilmektedir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Nasıl ki müminler istemediği halde rabbinin seni evinden çıkarması hak idiyse Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperen, âyetleri okunduğunda imanları artan, sadece rablerine güvenen, namazlarını kılan ve verdiğimiz rızıklardan infak edenlerin mümin olmaları da hak'tır.

f- Bir kısım âlimlere göre de bu âyette yemin vardır. Manası: "Müminlerden bir grup istemediği halde seni evinden çıkaran rabbine yemin olsun ki onlar seninle savaş hususunda tartışırlar." demektir.

Taberi bu görüşlerden ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, ayet-i kerimede müminlerin, Resulullah'ın, evinden çıkmasını hoş görmedikleri gibi düşmanla savaşmayı da hoş görmedikleri hususunun belirtilmek istendiğini söylemiştir.

* Bu âyet-i kerime, Bedir savaşına işaret etmektedir. Bedir savaşı, özet olarak şöyle cereyan itmişti: Ebu Süfyan idaresindeki bir Kureyş ticaret kafilesi Şamdan dönmekteydi. Resulullah (s.a.v.) kafilenin gelişini haber aldı ve durumu ashabına bildirdi. Onlar da "Çok mal, az adam" diyerek bu kafileyi ele geçirmek istediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) üçyüz on küsür kişiden olu-

şan bir mücahit birliği ile yola çıktı. Onun yola çakışını Mekkeli müşrikler haber almıştı. Ebu Cehil Mekke'de Kâb'nin damına çıkarak: "Ey Mekkeliler yetişin, kervanınız ve mallarınız elden gidiyor. Eğer Muhammed bu kervana el koyarsa artık bundan sonra size kurtuluş yoktur." diye feryad etmiş ve bu suretle bütün Mekkelileri toplayıp, bin küsür kişiden oluşan bir müşrik ordusuyla Medine'ye doğru yola çıkmış Bedir istikametine geliyordu. Medine'den hareket eden Resulullah da, ashabıyla birlikte Zafran vadisine varmıştı. Bu sırada Cebrail (a.s.) Resulullah'a gelerek "İki taifeden biri yani ya Kervan veya Kureyş ordusu sizindir." vahyini bildirdi.

* Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bu ikisinden hangisini tercih edecekleri hususunda ashabıyla istişare etti. Sahabilerden bazıları: "Bize savaştan bahsetseyydiniz ona göre hazırlanırdık. Biz, sadece kervan için yola çıktık." dediler. Resulullah (s.a.v.): "Kervan deniz kenarından geçip gitmiştir. Ebu Cehili kastederek şu adam ise bize yönelmiştir." dedi. Ebubekir ve Ömer (r.a.) ayağa kalkıp güzel şeyler söylediler. Sonra Hazreç kabilesinin reisi Sa'd b. Ubade "Ey Allah'ın Resulü, sen yapacağına bak, sana emredileni yerine getir." dedi. Ondan sonra Mikdat b. Amr "Allah'ın emrini yerine getir. Biz, senin arzun neyse onu yapmakta seninle beraberiz. Çünkü biz sana, İsrailoğullarının, Musa aleyhisselama, "Sen ve rabbin gidin birlikte savaşın, biz burada oturacağız." dedikleri gibi demeyiz. Biz, "Sen, rabbinle beraber git, onunla beraber savaş, biz de seninle beraber savaşacağız." deriz." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) tebessümle Ensarı kastederek şöyle dedi: "Ey insanlar görüşünüzü belirtin. "Çünkü Resulullah, Ensar ile, Medine'nin içinde bulunduğu sürece kendisini savunacaklarına dair ahitleşmişti. Bu sözleri duyunca Sa'd b. Muaz: "Ey Allah'ın Resulü galibe bizi kastediyorsun?" dedi. Resulullah da "Evet" cevabını verdi. Sa'd dedi ki: "Biz sana iman etmişiz. Getirdiğin İslâm'ın hak olduğuna şahit. Seni dinleyip sana itaat edeceğimize dair biat etmişiz. İstediğin yöne git. Ey Allah'ın Resulü sen bize denizi göstersen ve kendin içine dalsan bizden hiçbir kimse geri kalmamak üzere hepimiz birlikte oraya dalarız..."

Bu konuşmlardan sonra Müslümanlarla Mekkeli Müşrikler karşı karşıya geldiler. O zamanın harp usullerine göre savaş önce mübareze şeklinde başladı. Bir taraftan bir kişi çıkıyor meydan okuyor ona diğer taraftan bir rakip çıkıyor teke tek vuruşuyorlar, onlardan birisi yeniliyor daha sonra başka bir kişi çıkıyor ve bir müddet böyle devam ediyordu. Burada da savş mübareze usulü ile başladı. Müslümanlar karşılarına çıkan düşmanları tepelediler. Bundan sonra her iki taraf ta umumi bir saldırı ile birbirlerine girdiler. Ramazan ayının onyedinci cuma günüydü. Toz duman ortalığı kaplamış, kılıç şakırtıları cenk nâraları ufukları inletiyordu... Hz. Peygamber savaşın en şiddetli anında mücahitlerin arasında dolaşıyor onların morallerini takviye ediyor onlara destek oluyordu. İman güçleriyle savaşan Müslümanlar, kendilerinde kat kat üstün olan müşrikleri sonun-

da bozguna uğratarak Allahın yardımıyla galip geldiler.

يُجَٰدِلُونَكَ فِي ٱلْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ۝٦

6- Gerçek açıkça ortaya çıkmışken, sanki göz göre göre ölüme sürükleniyormuşçasına, hak olan cihad hususunda seninle münakaşa ediyorlardı.

Bir kısım müminler: "Sen bize düşmanla karşılaşacağımızı bildirmedin ki onlarla savaşmak için hazırlık yapalım. Biz, yalnız ticaret kervanını yakalamak için çıkmıştık" diyerek seninle bir gerçek olan savaş hakkında tartışırlar. Halbuki bunu Allah'ın emriyle yaptığı onlar için ortaya çıkmıştır. Onlar, düşmanla karşılaşmayı sevmediklerinden, sanki ölüme sürükleniyormuş gibi oluyorlar.

Âyet-i kerime'de bir kısım insanların Resulullah ile tartıştıkları zikredilmektedir.

Abdullah b. Abbas ve İbn-i İshaka göre bunlar, Resulullah'ın mümin olan sahabileridir. Bunlar demişlerdir ki: "Biz kervan için çıkmıştık. Sen bize, düşmanla karşılaşacağımızı haber vermiştin ki onlarla savaşacak şekilde hazırlanalım."

İbn-i Zeyde göre ise burada, Resulullah ile tartıştıkları beyan edilen kimseler, müşriklerdir. Onlar, savaşmaktan korkarak ölüme sürükleniyonmuş gibi hareket ediyorlar ve savaşmamak için Resulullah ile tartışıyorlardı.

Taberi diyor ki, Bundan sonra gelen ayette "Allah, o iki zümreden birinin, sizin olacağın vaadediyordu da siz kuvvetli olmayanın, sizin olmasını istiyordunuz." buyurularak müminlerin, Kureyş ordusuyla karşılaşmayı değil kervanı istedikleri beyan edildiği için bu âyette zikredilen tartışanların da müminler oldukları muhakkaktır."

Âyet-i kerime'de geçen "Gerçek"ten maksat, savaş'tır. Âyet-i kerime'de gerçeğin açıkça ortaya çıktığı beyan edilmektedir. Süddi'ye göre bundan maksat, Resulullah'ın, Allah'ın emri dışında bir şey yapmadığının belli olmasıdır. Abdullah b. Abbas'a göre ise savaşmanın, Allah tarafından emredildiğinin ortaya çıkmasıdır. Birinci izaha göre âyetin manası "Ey Muhammed, senin, Allah'ın emri dışında bir şey yapmadığının ortaya çıkmasına rağmen yine de gerçek hususunda seninle savaşıyorlar." şeklindedir. İkinci izaha göre ise "Ey Muhammed, savaşın emredilmesinin ortaya çıkmasından sonra yine de gerçek hususun-

da seninle tartışıyorlar." şeklindedir.

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ
تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾

7- Hatırlayın, Allah, o iki zümreden birinin, sizin olacağını vaadediyordu da siz, kuvvetli olmayanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu.

* Zikredilen iki zümre, Ebu Süfyan başkanlığındaki Kureyş'in Şam'dan dönen, takriben kırk kişilik kervanıyla, Resulullah'ın bu kervana el koyacağını duyarak Mekke'den hareket edip Bedire kadarg elen, yaklaşık bin kişilik müşrik ordusudur. Müslümanlar, kuvvetli olmayan zümrenin, yani kervanın kendilerinin olmasını istiyorlardı. Allah Teâlâ ise, müşrik ordusunun mağlup edilerek müslümanların yücelmesini, kâfirlerin ise kökünün kesilmesini sitiyordu. Neticede ilâhî irade tecelli etti. Müslümanlar kervanı yakalayamadılar fakat müşriklerle çarpışarak onları mağlup ettiler.

لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

8- Bu, suçlular istemese de Allah'ın, hakkı gerçekleştirmesi ve bâtılı ortadan kaldırması içindir.

Allah, kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu ki, suçlular istemese de hakkı ortaya çıkarsın. Allah'a kulluk edilsin, İslâm yücelsin. Bâtılı ise ortadan kaldırsın. Artık putlara tapılır olmasın.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ
مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾

9- Hani bir zaman rabbinizden yardım dilemiştiniz de o, "Ben size,

peşpeşe bin Melek ile yardım edeceğim." diye dileğinizi kabul etmişti.

* Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ، نَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفٌ، وَأَصْحَابُهُ ثَلاثُمِائَةٍ وَتِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً. فَاسْتَقْبَلَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ الْقِبْلَةَ. ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ « اَللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي. اَللَّهُمَّ آتِ مَا وَعَدْتَنِي. اَللَّهُمَّ إِنْ تُهْلِكْ هَذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الإِسْلامِ لاَ تُعْبَدْ فِي الأَرْضِ» فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَادًّا يَدَيْهِ، مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ عَنْ مَنْكِبَيْهِ. فَأَتَاهُ أَبُو بَكْرٍ. فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنْكِبَيْهِ. ثُمَّ الْتَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ. وَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ كَذَاكَ مُنَاشَدَتُكَ رَبَّكَ. فَإِنَّهُ سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ. فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلائِكَةِ مُرْدِفِينَ فَأَمَدَّهُ اللهُ بِالْمَلائِكَةِ.

"Peygamber efendimiz Bedir savaşında, bin kişiden meydana gelen müşrik ordusuna ve üçyüz on kişiden meyana gelen sahabelerine bakmış ve sonra kıbleye dönüp ellerini açarak rabbine şöyle yalvarmıştır: "Ey Allahım bana vadettiğini gerçekleştir. Ey Allahım bana vadettiğini gönder. Ey Allahım, şayet müslümanların bu topluluğunu helak edece kolursan artık yeryüzünde sana ibadet edilmeyecektir."

Dua sırasında Resulullah (s.a.v.)'in üzerindeki cübbesi omuzlarından aşağı düşünceye kadar elleri açık ve kıbleye yönelik olarak rabbine yavarmıştır. Hz. Ebubekir gelip cübbesini almış ve Resulullah'ın omuzuna koymuş ve yanından ayrılmayarak demiştir ki: "Ey Allahın Peygamberi, artık rabbine yalvarman kâfidir. O, sana vaadettiğini gerçekleştirecektir." İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah bu ayetleri indirmiş ve Melekleriyle ona yardım etmiştir.(5)

(5) Müslim. K. el-Cihad, bab: 58 HN: 1763 / Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an bab: 9 HN:3081

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا
مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

10- Allah bunu ancak bir müjde olarak ve bununla kalbinizi huzura kavuşturmak için yapmıştır. Yardım ancak Allah katındandır. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah'ın size Melekler vasıtasıyla yardım etmesi, sizi zaferle müjdelemesi ve kablerinizi sükunete kavuşturması içindir. Gerçekte zafer, ancak Allah katındadır. O halde onun zaferine güvenin, kendi gücünüze aldanmayın. Zira Allah, her şeye galip gelendir, yapıklarında hikmet sahibidir.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ
عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾

11- Yine hatırlayın bir zaman Allah, katından bir güven olarak sizi hafif bir uykuya bürüdü. Sizi temizlemek, sizden şeytanın murdarlığını gidermek, kalblerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı yerinde sebatlı kılmak için üzerinize gökten su indirmişti.

Hatırlayın Allah, Bedir gününde kendi katından bir emniyet olmak üzere sizleri uykuya daldırdı. Böylece istirahat ettiniz. Yorgunluğunuzu atıp düşmanla savaşmak için dipdiri hale geldiniz. Allah sizi, maddi ve mânevi pislikten temizlemek,sizden şeytanın "Susuzluktan öleceğiniz" hususundaki vesvesesini gidermek, size zafer nasibedeceğine dair olan vaadi ile kalblerinizi pekiştirmek istedi. Bastığınız yerleri sağlamlaştırarak, ayaklarınızı sabit kılmak için gökten üzerinize yağmur indirdi.

* Rivayet ediliyor ki, müslümanlar, ayaklarının battığı kumlu, susuz bir arazide konaklamış ve uyumuşlardı. İçlerinden bazıları ihtilam olmuş ve yıkanmaları gerekmişti. Şeytan bunlara şöyle vesvese veriyordu: "Sizler zafere nasıl ulaşabileceksiniz? Su bile bulamıyorsunuz, abdestsiz ve cünüp namaz kılıyorsunuz. Bununla beraber kendinizi Allah'ın dostları sayıyor, içinizde onun Peygam-

beri bulunduğunu zannediyorsunuz. "Bunun üzerine Allah Teâlâ yağmur yağdırdı. Müslümanlar hem su içtiler hem de maddi ve manevi kirlerden temizlendiler. Yumuşak kumlu arazi sertleşti, ayakları yere batmaz oldu. Böylece Allah onlardan şeytanın vesvesesini giderdi.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ
الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾

12- Ey Muhammed,bir zaman rabbin Meleklere şöyle vahyediyordu: "Şüphesiz ben sizinle beraberim. İman edenleri yerlerinde sebatlı kılın. Ben, yakında inkâr edenlerin kalblerine korku salacağım. Siz hemen onların boyunlarını vurun ve bütün parmaklarını doğrayın."

*. Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, müminlere yaptığı, gözle görülmeyen yardımını bildiriyor ki onların, rablerine olan güvenleri pekişsin ve kendilerine verilen nimetlere karşı ona şükretsinler ve Allahın, dilediği zaman sebepler yaratarak, maddi bakımdan güçsüz olan mümin kullarını muzaffer kılacağını bilmiş olsunlar.

Âyet-i kerime'de, Allah Teâlâ'ın, meleklere, "iman edenleri yerlerinde sabit kılın" buyurduğu zikredilmiştir. Meleklerin müminleri yerlerinde sabit kılmalarından, neyin kastedildiği hususunda çeşitli izahlar yapılmıştır.

Bazılarına göre bundan maksat, savaş esnasında meleklerin orada hazır bulunmalarıdır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre bundan maksat meleklerin, müminlerle birlikte, müşriklere karşı fiilen savaşmalarıdır.

Başka bir kısım müfessirlere göre ise, meleklerin, müslümanlara "Biz, müşriklerin" Vallahi bize hücum ederlerse bizi mağlup ederler" dediklerini işittik." diyerek maneviyatlarını takviye etmeleridir.(6)

(6) Ayet-i Kerime, savaşta çok önemli olan şu üç hususa işaret buyurmatadır: Birincisi, savaşan ordunun maneviyatını yükseltmek gerektiği hususudur. "İman edenleri yerlerinde sebatlı kılın." ifadesi buna işaret etmektedir. İkincisi, düşman ordusuna korku salıp moralini yıkma meselesidir. "Ben, yakında, inkâr edenlerin kalblerine korku salacağım." ifadesi de bunun belirtmektedir. Üçüncüsü ise, savaş sırasında en etkili bir şekilde düşmanı tesirsiz hale getirmek taktiğidir. "Siz hemen onların boyunlarını vurun." cümlesi de bu hususu belirtmektedir.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٣﴾

13- Çünkü onlar, Allaha ve Resulüne karşı geldiler.Kim, Allaha ve Resulüne karşı gelirse şüphesiz ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

Evet, bunların boyunlarının verulması ve parmaklarının doğranması, böylece müminlerin eliyle hak ettikleri cezaya uğramaları, şeytana uyup Allah ve Resulüne karşı gelmelerindendir. Zira, Allahın ve Resulünün emirlerine karşı gelenlerin cezası bir gün mutlaka verilecektir. Şüphesiz ki Allah cezası şiddetli olandır. Onun dünyada vereceği ceza düşmanlarını helak etmesidir. Ahiretteki cezası ise suçluyu cehennem azabına sokmasıdır.

ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٤﴾

14- İşte size vaadedilen. Onu tadın. Şüphesiz ki kâfirler için cehennem azabı vardır.

Ey kâfirler topluluğu, işte size hemen peşinen verdiğim, boyunlarınızın vurulması ve parmaklarınızın doğranması azabını tadın. Ve bilin ki kafirler için âhirette de cehennem ateşinde yanma azabı vardır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾

15- Ey iman edenler,savaş için elerlerken toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönüp kaçmayın.

Ey iman edenler, savaş sırasında size doğru yaklaşan kâfirlerle karşılaştığınız zaman, sakın onların önünden kaçmayın. Yerlerinizde sabit olun. Onların önünde mağlup olup geri dönmeyin.

* İslâmda,savaş sırasında dümanla karşılaşmak zarureti doğunca ve karşılaşma hali meydana gelince artık ya zafer ya da şehitlik söz konusudur. Üçüncü bir yol yoktur.

وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

16- Savaş için taktik kullanan veya başka bir birliğe katılmak isteyen hariç, içinizden kim düşmana arkasını dönüp kaçarsa, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun varıp kalacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir.

Sizden kim, savaş taktiği icabı veya başka birliğe katılmak için çekilme hariç, çatışma anında düşmandan geri dönüp kaçarsa şüphesiz ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olur. Kıyamet gününde onun varacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimede zikredilen, savaştan kaçanın cezasının, sadece Bedirde savaşanlar için mi yoksa bütün savaşlarda savaşanlar için mi geçerli olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Ebu Nadra, Ebu Said el-Hudri, Nafi, Dehhak, Hasan-ı Basri, Katade, Yezid b. Habib, Ata b. Ebi Rebah ve Mücahid'e göre bu âyette savşatan kaçan için zikredilen ceza, Bedir savaşından kaçacak olan kimselere mahsustur. Bu itibarla bundan sonra yapılan savaşlarda kaçanların, bu âyette zikredilen cezalarla cezalandırılmaları söz konusu değildir. Zira bu ayetin hükmü mensuhtur.Bu hususta Ebu Said el-Hudri demiştir ki: "Bu hüküm Bedir savaşı içindi. O sırada müslümanların, Resulullah'tan başka katılacakları başka bir askeri birlikleri yoktu. Bedirden sonra ise artık müslümanlar birbirlerine destek olan birlikler meydana getirdiler.

Yezid b. Habib de demiştir ki: "Allah Teâlâ, Bedir savaşından kaçana cehennem azabını gerekli kılarak buyurmuştur ki: "İçinizden kim düşmana arkasını dönüp kaçarsa Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun varıp kalacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir."

Daha sonra Uhut savaşı meydana geldiğinde o savaştan kaçanlar hakkında ise "İki topluluk karşılaştığı gün, içinizden savaştan yüzçevirenlerin işledikleri bazı günahlardan dolayı şeytan, onların ayaklarını kaydırmak istemişti. Allah onları affetti."(7) buyurmuş ve onları affettiğini belirtmiştir. Yedi sene sonra

(7) Âl-i imran suresi, 3/155

Huneyn savaşından kaçanlar hakkında: "O gün sayınızın çokluğu, sizi gururlandırmıştı. Fakat çokluğunuz size bir fayda sağlamamıştı da o geniş yeryüzü size dar gelmeye başlamıştı. Sonra da yüz çevirip geri kaçmıştınız..." Ondan sonra Allah dilediği kullarının tevebesini kabul eder.(8) buyurmuş ve dilediğini affedeceğini belirtmiştir.

Ata b. Ebi Rebah da demiştir ki: "Düşmanın önünden kaçanın, cehennem azabıyla cezalandırılacağını beyen eden bu âyet-i kerime, yine bu surenin altmış altıncı âyeti olan şu âyetle neshedilmiştir. Artık bundan sonra müslümanların kendi sayılarının iki katı olan düşmanın önünden kaçmaları yasaklanmıştır. Daha fazla olan düşmandan kaçmalarına ise izin vardır. Bu hususta Allah Teâlâ: "Şimdi ise Allah, yükünüzü hafifletti. Çünkü içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Bundan böyle içinizden sabırlı yüz kişi çıksa iki yüz k işiye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa Alalh'ın izniyle iki bin kişiye galip gelir."(9) buyurmuştur.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyetin hükmü, savaştan kaçan herkes için geçerlidir. Çünkü savaştan kaçmak, Allah'a ortak koşma gibi en büyü günahlardandır.

Bu hususta Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ.

"Helak eden yedi şeyden kaçının" "Ey Allah'ın Resulü onlar nedir?" diye sorulunca "Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir kişiyi haksız yere öldürmek, faiz yemek yetim malı yemek, savaş sırasında düşmandan kaçmak ve namuslu mümin kadınlara iftirada bulunmaktır." cevabını vermiştir.(10)

Taberi ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, âyetin, Bedirde savaşanlar hakkında nazil olmasına rağmen hükmünün, bütün müminler için geçerli olduğunu, bu itibarla, herhangi bir müminin bir taktik kullanma veya başka bir birliğe katılma dışında, savaştan kaçmasının haram olduğunu, buna rağmen savaştan kaçarsa, Allah'ın affetmesi dışında cehennem azabını hak etmiş olacağını söyle-

(8) Tevbe suresi, 9/ 25-27
(9) Enfal suresi, 8/66
(10) Buhari, K. el-Vasaya b: 23 / Müslim, K. el-İman b. 145, HN: 89

miş ve âyetin neshedildiğini gösteren kesin bir delil olmadığından, muhkem olduğunu belirtmiştir.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ
وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

17- O kâfirleri siz öldürmenidiz, Fakat Allah öldürdü. Ey Muhammed, kâferlere attığın zaman aslında sen atmadın, fakat Allah attı. Allah bunu, güzel bir imtihanla, müminleri denemek için yapptı. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey müminler Bedir savaşında müşrikleri siz öldürmediniz. Onları, size yardım ederek Allah öldürdü. Ey Muhammed, müşriklerin gözlerine kum taneleri saçtığından onları aslında sen atmadın. Fakat o kum tanelerini onların gözlerine isabet ettirerek Allah attı. Allah bunu, müminlere, zafer ve ganimet ihsan etmesi ve Resulullah ile beraber yaptıkları cihadın mükâfaatını vermesi için yaptı. Şüphesiz ki Allah, Peygamberinin de diğer bütün yarattıklarının da yalvarmalarını çok iyi işiten ve hallerini çok iyi bilendir.

* Abdullah b. Abbas diyorki: "Bedir savaşında, Resulullah (s.a.v.) bir avuç toprak aldı ve müşriklerin yüzlerine doğru serperken şöyle buyurdu: "Yüzleri berbat olsun." Resulullah'ın serptiği bu toprağın, göz ve burunlarına değmediği hiçbir müşrik kalmadı. Bunu üzerine müşrikler geri dönerek kaçmaya başladılar.

Resulullah'ın müşriklere karşı böyle yaptığı, Mücahid Katade, Hişam b. Urve, Hakîm b. Hizam Muhammed b. Kâb, Süddi, İbn-i Zeyd ve İbn-i ishaktan da rivayet edilmiştir.(11)

Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede müminlere, Bedir savaşında müşrikleri onların değil kendisinin öldürdüğünü, Resulullah'ın attığı şeyleri, onun değil kendisinin attığını bildirmekte ve böylece kulların yaptıkları işlerin yaratıcısının ve asıl sebebinin kendisi olduğunu bildirmekte, kulun ise sadece cüzî iradesini kullanarak o işi kazandığını bildirmektedir. Böylece kulun fiilinde Allah Teâlânın herhangi bir müdahalesi olmadığını söyleyenlerin görüşlerinin fasit olduğunu ortaya koymaktadır.

(11) Bu olayın, Huneyn savaşında cereyan ettiği sahih hadis kitaplarında zikredilmekle beraber, benzer olayın Bedir savaşında da cereyan ettiği, Ali b. Ebi Talha, Suddî, Muhammed b. Kays, Muhammed b. Kurezi el-Karzî, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, Mücahid, İkrime ve Katade tarafından rivayet edilmektedir.

ذٰلِكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

18- İşte durumunuz budur. Şüphesiz ki Allah, kâfirlerin tuzağını güçsüz kılar.

Müşriklerin öldürülmeleri, üzerlerine saçılan toprakla mağlup olmaları ve müminlerin onlara galip gelmesi gibi olaylar, cereyan etmiş gerçeklerdir. İyi bilin ki biz, kâfirlerin tuzaklarını güçsüz kılarız. Böylece ya zillette düşüp hakka boyun eğerler veya helak olup giderler.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ
تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

19- Ey müşrikler eğer fetih istiyorsanız işte fetih geldi. Eğer karşı gelmekten vaz geçersiniz, bu, sizin için daha hayırlıdır. Şayet tekrar savaşa dönerseniz, biz de müminlerin yardımına döneriz. Sayıları çok da olsa, topluluğunuzun size hiçbir faydası olmayacaktır. Şüphesiz ki Allah, müminlerle beraberdir.

Ey kâfirler topluluğu, eğer sizler fethi, müslümanlara karşı muzaffer olmayı ve hakkınızda Allah'ın hükmünü istiyorsanız, işte, Allah'ın, hakkınızdaki hükmü gelmiştir. O hüküm de, zulme uğramış olanların, siz zalimlere karşı galip gelmeleri ve haklı olanın, haksızı mağlup etmesidir.

Ey kâfirler, eğer Alalh ve Resulünü inkâr etmekten ve Müslümanlara karşı savaşmaktan vaz geçersiniz bu, sizin dünyanız ve âhiretiniz için daha hayırlıdır. Şayet yeniden müslümanlara karşı savaşmaya başlarsanız biz de Bedir savaşında olduğu gibi sizi yine mağlup ederiz. Sizin topluluğunuz ne kadar çok olsa, Bedir savaşında size bir fayda sağlamadığı gibi bundan sonra da hiçbir fayda sağlamayacaktır. İyi bilin ki Allah; yardım ve zaferiyle müminlerle beraberdir.

Zühri, Atıyye, Abdullah b. Sa'lebe, İbn-i İshak, Yezid b. Ruman ve benzerlerinden rivayet edildiğine göre Ebu Cehil, Bedir savaşında şöyle demiştir:

اَن ابا جهل قال حين التقى القوم اللهم أقطعنا الرحم واتانا بما لا نعرُ فاحنه الغداء فكان المستفتح.

"Ey Allah'ım, o, akrabalık bağını kopardı. Bizlere bilmediğimiz şeyleri getirdi. Yarın sen onu helak et." Ebu Cehil işte böyle söyleyerek fetih istemişti.[12] Bu âyet onlarla birnevi alay etmektedir. Yani onlar fetih istemiş fakat fetih, müslümanlara nasib olmuştur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

20- Ey iman edenler, Allaha ve Resulüne itaat edin. Davetini işittiğiniz halde Peygamberden yüz çevirmeyin.

Ey iman, edenler, sizlere olan emir ve yasaklarında Allah'a ve Resulüne itaat edin. Allah'ın Resulünün size tebliğ ettiği emir ve yasakların duyduğunuz halde onlardan yüz çevirip karşı çıkmayın.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

21- Sakın, dinlemedikleri halde "Dinledik" diyenler gibi olmayın.

Ey iman edenler, Kur'anın öğütlerini kulaklarıyla dinleyip onlardan faydalanmayan müşrikler gibi olmayın. Onlar "İşittik" derler amma aslında, onlardan faydalanacak bir şekilde dinlememişlerdir.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

(12) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 55, S: 431

22- Şüphesiz ki Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, akıllarını kullanmayan sağır ve dilsizlerdir.

Şüphesiz ki, Allahın yaratıklarından, yeryüzünde kımıldayanların, Allah nezdide en kötüsü, hakkı işitip öğüt almamak için, onu konuşmamak için sağırkesilen ve Allah'ın emirve yasaklarını idrak edemeyen kimselerdir.

* Müfessirler, bu âyetle kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas'a göre:

Bu âyet-i kerime, Abdüddar oğulları hakkında nâzil olmuştur. Bunlar şöle diyorlardı: "Biz, Muhammed'in getirdiği şeylere karşı sağır ve dilsiziz." Âyet-i kerime'de işte bunlar kınanmaktadır. Onların, yeryüzünde hareket eden, merkep, köpek, domuz gibi navyanlardan bile kötü oldukları bildirilmektedir. Zira bu çeşit hayvanlar, idrak kabiliyetinden yoksun oldukları için mazurdurlar.Fakat kâfirler, idrak sahibi oldukları halde gerçekler karşısında kör ve sağır gibidirler. İşte bu sebeple hayvanlardan daha aşağıdırlar.

Muhammed b. İshak'a göre ise bu âyetle münafıklar kastedilmiştir. Taberi bundan önceki âyetlerin de Mekke müşriklerinden bahsetmeleri haşebiyle bu âyetin de, Abdullah b. Abbas'ın dediği gibi, onları kastettiğini söylemenin daha isabetli olacağını söylemiştir.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23- Eğer Allah, onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, hakkı mutlaka işittirirdi. Allah onlara işittirse bile yine de yüz çevirirlerdi. Onlar zaten yüz çeviricildirler.

Şayet Allah, bu müşrikler hakkında hayırlı olacağını bilmiş olsaydı onlara, Kur'anın öğüt ve ibretlerini işittirirdi ki, Allah'ın delillerini bizzat Allah'tan duyup düşünsünler. Fakat Allah onlarda herhangi bir hayır olmadığını, onların, cehennemlik oldukları yazılan şakiler olduklarını bu itibarla iman etmeyeceklerini bildi ve onlara işittirmedi. Şayet Allah onlara Kur'anı işittirse de onu öğrenmiş olsalar bile onlar, Allah'tan ve peygamberlerinden yüzçevirirler. Kendilerine gerçekleri gösterecek delillere iman etmezler. İnatlarında ısrar ederler.

* Bir kısım müfessirler,bu âyet-i kerime'nin müşrikleri kastettiğini Allah Teâlâ'nın, onların iman etmeyeceklerini bildiği için Resulullah'a indirdiği Kur'anı onların işitmesini nasibetmediğini söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyetle münafıkların kastedildiğini, Allah Teâlâ'nın, onların dilleriyle söylediklerini kalblerine nüfuz ettirmediğini zira onların, iman etmeyeceklerini bildiğini söylemişlerdir.(13)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Ey iman edenler, Allah'ın Resulü sizi, kendinize hayat verecek şeylere davet ettiği zaman, hemen Allah'ın ve Resulünün davetini kabul edin. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer. Ve onun huzurunda toplanacaksınız.

Ey iman edenler, Allah'ın Resulü sizi, insanlara hayat veren imana, hakka ve Kur'an davet ettiği zaman davetini kabul edin. İyi bilin ki her şey, Allah'ın tasarrufu altındadır. O, kalbleri dilediği gibi evirip çevirir. O, kalbler üzerinde, onları taşıyan bedenlerden daha hakimdir. Allah dilerse müminin kâfir olmasını, kafirin de mümin olmasını engeller.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Hayat verecek şey" diye tercüme edilen (لما يحييكم) ifadesinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler, çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddiye göre burada insanlara hayat verdiği bildirilen şeydan maksat, İslam ve imandır. İnsanlar kâfir iken ölüler gibi oldukları halde müslüman olduktan sonra onlar hayat bulmuş olurlar.

b- Mücahide göre burada, insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden maksat, haktır. Hakkı kabul edenler hayata kavuşmuş olurlar. Bâtıla saplananlar ise ölü gibidirler.

c- Katadeye göre ise burada, insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden

(13) Âyet-i Kerime bir faraziyeyi belirtmektedir. Yani, kendilerinde bir hayır olmadığını bildiği halde, Allah'ın, onlara, Kur'anın öğütlerini işittirdiği farz edilse bile onlar yine de inkâra sapacaklardı.
Âyet-i Kerime, Peygamber efendimizi teselli etmekte ve müşriklerin iman etmemelerine üzülmemesini öğütlemektedir.

maksat, Kur'an-ı Kerim'dir. Zira Kur'an dünyada da ahirette de hayat sistemidir. İnsanları her türlü kötülükten koruyan bir kaledir.

d- İbn-i İshak'a göre ise burada, insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden maksat, Allah yolunda düşmünlara karşı savaşmak ve cihad etmektir. Zira Allah cihadla, müminleri zilletten kurtarıp aziz kılmış, güçssüzlükten sonra kuvvetlendirmiş ve düşmanlarını ezdirerek onları dokunulmaz hale getirmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, burada insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden maksadın "Hak" olduğunu söyleyen görüştür. Bu görüş esas alındığı takdirde bundan maksadın "Kur'an veya cihad etme" diyen görüşler de ifade edilmiş olur. Zira Kur'an da hak'tır. Allah yolunda cihad etmek te hak'tır. Bunlara uyan dünyada methedilmeye erişerek hayat kazanmış olur. Âhirette de cennete girerek ebedi hayatı elde etmiş olur. Buradaki, hayat veren şey'den maksadın İslam olduğunu söyleyen görüşe gelince bu görüş isabetli değildir. Zira âyetin başında İslam'a girmiş olan müminlere hitabedilmektedir. Bunların, imana çağırılmaları halinde onu kabul etmelerini istemek abes bir şey olur. Çünkü onlar zaten mümindirler.

Âyet-i kerime'de "Bilin ki Allah" kişi ile kalbi arasına girer" buyurulmaktadır.

Müfessirler bu ifadeden de neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Said b.Cübeyr, Abdullah b. Abbas, Dehhak, Mücahid ve Ebu Salih'e göre bu ifadeden maksat, "Allah, kâfir ile onun iman etmesi, mümin ile de onun inkâr etmesi arasına girer" demektir.

b- Mücahide göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Allah kişi ile aklı arasına girer de kişi ne yapacağını bilemez. Böylece kâfir, salih amel işleyemez.

c- Süddiye göre ise bu ifadeden maksat, "Allah, kalblere, sahibinden daha hakimdir. Dilediği zaman kişi ile kalbi arasına girer. Öyle ki kişi, Allah'ın izni olmadan kalbi ile iman veya inkârı idrak edemez olur.

d- Katadeye göre ise bu ifadeden maksat şudur. "Allah kişiye kalbinden daha yakındır. Onun hiçbir gizlisi ve âşikârı, Allah'a gizli kalmaz. Nitekim başka bir âyette "Şüphesiz insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne fısıldadığını da biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınızdır."(14) buyurulmaktadır.

e- Allah, kişiyi öldürmek suretiyle, kişi ile, kalbinden faydalanması arasına girer. O halde kişi, ölüm gelmeden iman etmeli ve kendi kalbinden faydalan-

(14) Kaf suresi, 50/16

malıdır. Âyetin, "Ve onun huzurunda toplanacaksınız." ifadesi bu izahı güçlendirmektedir.

f- Allah, kişinin aczini güç'e, korkusunu cesarete çevirerek onunla kalbi arasına girer. O halde kalbinizde hissettiğiniz korku ve acz'den dolayı iman ve itaattan geri durmayın. Allah'a dayanın o, sizin aczinizi giderir.

Taberî,bu görüşlerden tercihe şayan olan görüşün şu görüş olduğunu söylemiştir. "Allah, kullarının kalblerine, onları taşıyan vücutlardan daha fazla hakimdir. Dilediği zaman, kullarıyla kalbleri arasına girer de kalb sahibi olan kişi iman, inkâr, anlama ve benzeri herhangi bir şeyi idrak edemez olur.

Âyetin bu şekilde izah edilmesi, yukarıda zikredilen görüşlerin hepsini kapsamış olur ki, âyetin genel ifadesine uygun olan da budur.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

25- Fitneden sakının. Çünkü o, içinizden sadece zulmedenlere dokunmaz. Bilin ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

* Âyet-i Kerime, insanların, iman etmemeleri, Allah'ın emirlerine uymamaları, ve alakasızlaşmaları sebebiyle gelecek olan musibetin, iyiyi kötüyü ayırmadan, herkesi içine alacağını, kuru ile beraber yaşın da yanacağını zalimlerin başına gelecek olan felakete, salih kişilerin de uğrayacağını beyan etmektedir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) efendimiz de şu hadis-i Şeriflerinde buyurmaktadır ki:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ.

"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, ya iyiliği emredip kötülüğe mâni olursunuz yahut Allah sizlere kendi katından pek yakında bir azap

gönderir de sonra onu kaldırılması için Allah'a yalvarırsınız Allah da duanızı kabul etmez."(15)

سمعت رسول الله ﷺ يقول ان الله عز وجل لا يعذب العامة بعمل الخاصة حتى يروا المنكر بين ظهرانيهم وهم قادرون على ان ينكروه فلا ينكروه فاذا فعلوا ذلك عذب الله الخاصة والعامة.

"Allah, belirli kişilerin suçundan dolayı bütün insanları cezalandırmaz. Ancak, aralarında kötülük yayılır, onlar da bu kötülükleri önlemeye kadir oldukları halde engel olmazlarsa işte o zaman Allah, belirli kişilerin suçundan dolayı onları da diğerlerini de cezalanıdırır."(16)

"Ümmü Seleme diyor ki:

عن أم سلمة روج النبى ﷺ قالت سمعت رسول الله ﷺ يقول اذا ظهرت المعاصى فى أمتى عمهم الله عز وجل بعذاب من عنده فقلت يا رسول الله اما فيهم يومئذ اناس صالحون قال بلى قالت فكيف يصنع أولئك قال يصيبهم ما أصاب الناس ثم يصيرون الى مغفرة من الله ورضوان .

"Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim. "Ümmetim içinde günah açıktan işlenince Allah, katından göndereceği bir azapla hepsini cezalandırır. "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, onların içinde o gün salih insanlar yokmudur?" Resulullah buyurdu ki "Evet vardır." Dedim ki "Onların durumu ne olur?" Buyurdu ki: "Herkesin başına gelen, onların da başına gelir. Sonra onlar, Allah'ın affına ve rızasına kavuşurlar."(17)

Zübeyr b. el-Avvam demiştir ki: "Ben bu âyeti uzun zaman okudum. Bizim, bu âyetin zikrettiği kimselerden olacağımızı sanmıyorduk. Bir de baktık ki, bununla biz kastediliyormuşuz."

Hasan-ı Bari demiştir ki: "Bu âyet, Ali, Osman, Talha, Zübeyr gibi, Resulullah'ın sahabilerinden bir kısım insanlar hakkında nazil olmuştur.

(15) Tirmizi, K. el-Fiten, bab: 9, HN: 2169/Ahmed b. Hanbel Müsned, C:5, S: 388-390-391
(16) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:4 S: 192/Muvatta, imanı mâlik, K. el-Kelâm bab: 23
(17) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 6, S: 304

Süddi de bu âyetin, Cemel vak'asına katılan sahabilere işaret ettiğini söylemiştir.

وَاذْكُرُوٓا۟ إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِى ٱلْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ
ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

26- Düşünün ki, bir zamansayınız az idi. Yeryüzünde zayıf görülenlerdiniz. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Öyle iken Allah sizi barındırdı. Yardımıyla destekledi. Ve sizi, helal ve temiz şeylerle rızıklandırdı ki şükredesiniz.

Ey iman edenler, Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Bir zaman sizler az ediniz. Kâfirler tarafından küçümseniyor, dininzden dönmeye zorlanıyor ve çeşitli işkencelere maruz kalıyordunuz. Müşriklerin, sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Allah sizleri Medine'de yerleştirdi. Oranın sakinleri olan Ensar ile size yardım etti. Onlar vasıtasıyla Bedir savaşında muzaffer oldunuz. Ve Allah, size verdiği nimetlere karşılık, ona şükredesiniz diye sizleri çeşitli nimetlerle rızıklandırdı.

Âyet-i kerimede müminlerin, bir takım insanlar tarafından kaçırılıp götürülmekten korktukları zikredilmektedir. Kendilerinden korkulan bu insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- İkrime, Kelbi ve Katadeye göre, müslümanların, kendilerini kaçıracaklarından kortukları bu insanlar, Kureyş müşrikleridir.Zira müslümanlar hicret etmeden Mekke'de iken Kureyş müşriklerinden çekiniyorlar, Bedir savaşı başlamadan önce de yine onların, kendilerini esir edip Mekke'ye götüreceklerinden korkuyorlardı.

b- Vehb b. Münebbih ve Katadeye göre ise burada, kendilerinden korkulduğu zikredilen insanlardan maksat, Farslar ve Bizanslılardır. Onlardan korkanlar'dan maksat ise Araplardır.

Bu hususta Katade şunları söylemiştir: "Araplar insanların en zelili, yaşantısı en perişan olanı, karnı en aç olan, vücudu en çıplak olan, sapıklığı en açık olanıydı. Onlardan yaşayan, derbeder ve perişan şekilde yaşardı. Ölenler ise cehennem azabına sürüklenirdi. Başkaları tarafından sömürülür, kendileri başkalarının bir şeyini yiyemezlerdi. Vallahi yeryüzü sakinlerinden, o günün

şartlarında onlardan daha perişan bir millet yoktu. Nihayet Allah islamı gönderdi. Onları yeryüzünde yerleştirdi. Rızıklarını bollaştırdı. Onları İslamla, insanların üzerine idareciler yaptı. Evet, bu gördüğünüz şeyleri Allah size İslam sayesinde verdi. O halde nimetlerine karşı Allah'a şükredin. Zira rabbiniz, şükrü seven bir lütufkârdır. Şükredenler ise Allah'tan, daha fazla nimetlere erişirler.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı birinci görüştür. Müslümanların kendilerinden korktukları insanlar, Kureyşlilerdir. Çünkü müslümanlar, hicret etmeden önce Kureyşlilerin haricinde herhangi bir kimseden korkmuyorlardı. Zira kâfirlerden, müslümanları en yakınında olanlar Kureyş müşrikleriydi. Onlar sayıları çok, müminleri az idi. Bu sebeple müminler, onlardan çekiniyorlardı.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَخُونُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓا۟ أَمَٰنَٰتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

27- Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Bildiğiniz halde emanetlerinize de ihanet etmeyin.

Müfessirler, bu âyet-i kerime'de geçen (وَتَخُونُوٓا۟ أَمَٰنَٰتِكُمْ) cümlesindeki (تَخُونُوا) fiilinin cümlenin içindeki gramer durumunun ne olduğu hakkında iki görüş zikretmişler ve âyete, bu görüşlere göre mana vermişlerdir.

Abdulah b. Abbas'a göre bu fiil kendisinden önce geçen (لَا تَخُونُوا اللَّهَ) cümlesine atfedilmiştir. Bu itibarla her ne kadar başında (لا) harfi zikredilmemişse de manen zikredilmiş gibidir. Bu izaha göre âyetin manası, mealde verildiği gibidir.

Süddi ve İbn-i İshaka göre ise (تَخُونُوا) fiili, yukarıda geçen cümlenin illeti ve gerekçesidir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Zira onlara ihanet etmeniz, sizin, emanetinize ihanet etmeniz ve onu yok etmenizdir.'

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerime ile, Resulullahın sahabilerinden iman edenlere hitabetmekte ve onlara duyurmaktadır ki: "Ey , Allah'ı ve Peygamberini tasdik edenler, görünüşte iman ediyor gibi olup ta inkâcılığınızı gizleyerek ve müşriklere, müminlerin gizli durumlarını bildirerek Allah'a ve Peygamberine ihanet etmeyin. Ve Allah'ın size emanet ettiği farzlara da ihanet etmeyin. Onları eksik yapmayın. Bunu, bile bile yapmayın."

Müfessirler, bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Atâ b. Ebi Rebahın, Cabir b. Abdullah'tan naklettiğine göre bu âyet-i kerime kervanı ile ticaret yapmaya giden Ebu Süfyan'a, müslümanların, kervanına el koyma planı yaptıklarını bildiren bir münafık hakkında nazil olmuştur. Cabir b. Abdullah diyor ki: "Ebu Süfyan, ticaret yapma maksadıyla Mekke'den ayrılıp Şam'a gidince, Cebrail (a.s.) Resulullah'a gelerek "Ebu Süfyan, ticaret kervanıyla falan yerde bulunmaktadır." demiş, Resulullah da sahabilerine: "Ebu Süfyan filan yerde gidin onu yakalayın. Bunu da gizli tutun" buyurmuştur. Bunun üzerine münafıklardan bir adam mektup yazıp Ebu Süfyana göndermiş ve demiştir ki: "Muhammed üzerinize gelecek tedbirinizi alın." İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime inmiş ve "Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Bildiğiniz halde emanetlerinize de ihanet etmeyin." buyurmuştur.

b- Zühri ve Abdullah b. Ebi Katadeye göre ise bu âyet-i Kerime, "Ebu Lübabe" isimli bir sahebe hakkında nazil olmuştur.

Hendek savaşında, Mekkeli müşrikler, müslümanlarla savaşmak için Medine'yi kuşatmışlardı. Bunu gören Yahudi Beni Kureyza kabilesi, daha önce Medine'yi savunmak üzere Müslümanlarla anlaştıkları halde bu durumu fırsat bilerek Müslümanlar aleyhine müşriklerle işbirliği yaptılar. Allah, müşrikleri mağlup ederek müslümanları galip getirince Resulullah (s.a.v.) bu hainlerden hesap sordu. Ve kendilerine verilecek cezada bir hakem seçmelerini istedi. Onlar da Sa'd b. Muaz'ı seçtiler Fakat, Sa'd'in haklarında ne gibi bir hüküm vereceğini öğrenmek için, sahabeden, Ebu Lübabe ile istişare ettiler. Ve "Biz bu kaleden inip te teslim olursak hakkımızda ne işlem yapılacak?" diye sordular. Ebu Lübabe ise eliyle boğazına işaret etti. Onlar da bundan, kafalarının kesileceğini anladılar.

* Ebu Lübabe diyor ki: "Daha oradan kımıldamadan, Allah ve Resulüne ihanet ettiğimi anladım." Ebu Lübabe gelip, kendisini Mescid-i Nebevideki bir direğe bağladı ve "Ölünceye veya Allah tarafından tevbesi kabul edilinceye kadar yeyip içmeyeceğine yemin etti. Bu şekilde yedi gün kaldı. Sonunda düşüp bayıldı. Nihayet Allah Teâlâ, Tevbe suresinin yüz iki ve yüz üçüncü âyetlerinde Ebu Lübabe'nin tevbesini kabul ettiğini bildirdi. İşte bu olay üzerine bu âyety nhazil oldu.

c- Muğire b. Şubeye göre ise bu âyet-i kerime, Hz. Osman (r.a.)'nın öldürülmesi hakkında nâzil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu hususta en doğru olan söz şudur. "Allah teâlâ, âyet-i kerimede, müminlere, kendisine, peygamberine ve müminlere emanet ettiği şeylere ihanet etmemelerini emretmiştir. Bu âyetin, Ebu Lübabe hakkında inmiş ol-

ması da mümkündür, başkaları hakkında inmiş olması da. Bu âyetin iniş sebebine dair elimizde kesin bir delil bulunmamaktadır.

Müfessirler, âyette zikredilen "Emanetleriniz" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbas'a göre burada zikredilen "Emanetler"den maksat, insanların, gözleriyle göremedikleri, Allah'ın farzlarıdır.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah'a ihanet etmek, onun farzlarını terketmekle, Resulullah'a ihanet etmek ise onun sünnetlerini yapmamakla olur.Kendi emanetlerine ihanet de, Allah'ın, kullarını sorumlu tuttuğu görevleri yerine getirmemekle olur.

İbn-i Zeyde göre ise burada zikredilen "Emanetler"den maksat, "Din"dir. İbn-i Zeyd demiştir ki: "Münafıklar, bile bile dine ihanet etmişlerdir. Çünkü onlar, kâfir oldukarı halde, mümin olduklarını açığa vurmuşlar, Allah'ın, kendilerine emanet ettiği dinine ihanet etmişlerdir.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Bilin ki sizin için mallarınız ve evlatlarınız ancak bir imtihandır. Büyük mükâfaat ise elbette Allah nezdindedir.

Ey iman edenler, bilin ki mallarınız ve çocuklarınız, sezin için ancak bir imtihandır. Allah, onlarla sizi imtihan eder. Emirve yasaklarına uyup uymadığınıza bakar. Büyük mükâfaat ise ancak Allah katındadır. O halde Allah'a itaat edin de büyük sevaba nail olun.

* Âyet-i Kerime, mal ve evlatların insanı yoldan çıkarabileceğini bu itibarla bunlara kapılmayarak, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınılması gerektiğini bildirmektedir. Zira büyük mükâfaatı mal ve evlatlar değil Allah verecektir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyrulmaktadır: "Ey iman edenler, mallarınız ve çocuklarınız, sizi, Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim böyle olursa, işte onlar, hüsrana uğrayanlardır.(18) "Ey iman edenler, hanımlarınızdan ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının..."(19)

(18) Münafikûn suresi, 63/9
(19) Teğabün suresi, 64/14

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

29- Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız o size, iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir. Kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Ey iman edenler, eğer Allaha itaat edip ona karşı günah işlemekten kaçınırsanız, o size, hakkı bâtıldan ayırdedebileceğiniz bir nur ve bir çıkış yolu verir. Geçmiş günahlarınızı siler ve sizi bağışlar. Allah, yarattıklarına karşı büyük lütuf sahibidir.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "İyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış" diye tercüme dilen (فُرْقَانًا) kelimesi, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve İkrime'den nakledilen bir görüşe göre "çıkış yolu" demektir. Bunların izahına göre âyetine izahı söyledir: "Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız o size bir çıkış yolu yaratır."

Yine İkrime, Mücahid, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre (فُرْقَانًا) kelimesinin manası: "Kurtuluş" demektir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyleldir: "Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız o sizi kurtuluşa eriştirir."

İbn-i İshaka göre ise bu ifadeden maksat, hakkı bâtıldan ayırdeden kabiliyet demektir.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

30- Ey Muhammed hatırla, bir zaman, kâfirler, seni yerinden kımıldatmamak veya öldürmek yahut sürüp çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken, Allah da onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır.

Ey Muhammed hatırla, hani bir zaman müşrikler Mekkede, Dârünnedvede, seni hapsetmek veya öldürmek yahut vatanından çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarlarken, rabbin de onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Yerinden kımıldatmamak" diye tercüme edilen (لِيُثْبِتُوكَ) kelimesi, Abddullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Miksem tarafından "Seni bağlamak" şeklinde izah edilmiş, Atâ ve İbn-i Zeyd tarafından, "Seni hapsetmek" şeklinde izah edilmiş, Ubeyd b. Umeyr tarafından ise "Seni sihirlemek" diye izah edilmiştir. Birinci izaha göre müşrikler, Resulullahı bağlayıp tutmak istemişler ikinci izaha göre bir yere hapsedip tutmak istemişler, üçüncü izaha göre ise onu büyüleyip tutmak istemişler, üçüncü izaha göre ise onu büyüleyip şakın hale getirmek istemişlerdir. Mekkeli müşriklerin, Resulullahı büyülemek istemeleri hususunda Ubeyde b. Umeyr demiştir ki: "Ebu Talib, Resulullah'a dedi ki: "Kavmin sana karşı ne gibi tuzaklar kuruyorlar?" Resulullah da buyurdu ki: "Beni büyülemeyi, öldürmeyi ve yurdumdan çıkarmayı istiyorlar." Ebu Talip dedi ki: "Bunu sana kim bildirdi? "Resulullah da buyurdu ki: "Rabbim bildirdi" Ebu Talip dedi ki: "Rabbin ne güzel bir rab! ona iyi davran." Resulullah da buyurdu ki: "Ben mi ona iyi davranacağım? O bana iyi davranır." İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

* Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullahb. Abbas'dan şunlar nakledilmektedir: "Kureyş kabilesinin ileri gelenleri Darünnedveye gitmek üzere toplandılar. Darünnedvenin kapısına gelince karşılarına, saygı değer yaşlı bir zat şeklinde Şeytan çıktı. Onu görünce "Sen kimsin?" diye sordular. İhtiyar "Ben, Necidli bir şeyhim, sizin, önemli bir husus için toplanacağınızı duydum, Görüş ve nasihatlarımdan mahrum olmayasınız diye buraya geldim." dedi. Peki bizimle baraber içeri gir." dediler. O da girdi. Darünnedvede toplananlar Resulullah hakkında "Bu adamın meselesine iyi dikkat edin, vallahi bu, yakında size galip gecektir." dediler. İçlerinden biri: "Onun elini kolunu bağlayarak hepsedin. Sonra da "Onun, zamanın felaketine uğramasını bekleyin..."[20] yok olup gitsin. Nitekim bundan önce Züheyr ve Nâbiğa gibi şairler de yok olup gittiler .Bu da onlar gibi birisidir." dedi. Bunun üzerine, Necidli Şeyh görünümündeki, Allah düşmanı Şeytan bağırdı. "Vallahi sizin bu görüşünüz görüş değildir. Rabbi, onu, sizin hapsettiğiniz yerden çıkarıp arkadaşlarına kavuşturur. Arkadaşları size karşı ayaklanıp onu elinizden alırlar, ona bir şey yapmanıza engel olurlar. Ayrıca sizi, memleketinizden çıkarmayacaklarına da emin değilim."

Müşrikler "Şeyh doğru söyledi başka bir çare düşünün." dediler. Bunun üzerine başka birisi: "Onu aranızdan çıkarıp sürgün edin. Böylece ondan kurtul-

(20) Tûr suresi, âyet, 52/30

muş olursunuz. Zira o, buradan çıkarıldıktan sonra bize bir zarar veremez. Gittiği yerde ne yaparsa yapsın." dedi. Necidli Şeyh yine bağırarak şöyle dedi: "Vallahi bu görüşünüz de görüş değildir. Onun sözlerinin tatlılığını, hatipliliğini, konuştuklarıyla insanların kalbini çeldiğini görmüyormusunuz? Vallahi eğer siz böyle yaparsanız o gider, davasını diğer Araplara anlatır, onları aleyhinize kışkırtır. Onlar da gelip sizi memleketinizden çıkarır ileri gelenlerinizi de öldürürler. "Müşrikler Vallahi doğru söyledi. Başka bir çare düşünün." dediler. Bunun üzerine Ebu Cehil: "Vallahi size, düşünemeyeceğinizi sandığım bir görüş arzedeceğim. Bundan başka da çıkar yolun bulunduğunu sanmıyorum." dedi. "Nedir o?" diyer sordular. Ebu Cehil şöyle dedi: "Her kabileden seçkin bir genç alalım. Her birinin eline keskin bir kılıç verelim. Onlar hep beraber vurup onu öldürsünler. O zaman onun kanı, bütün kabilelere dağılmış olur. Onun kabilesi olan Haşimoğullarının, bütün Kureyş'e karşı savaşabileceklerini sanmıyorum. Böyle bir durumla karşılaşınca diyeti kabul etmek zorunda kalacakladır. Böylece biz de rahat eder ve bu adamın sıkıntısından kurtulmuş oluruz." Bunun üzerine Necidli Şeyh "İşte uygun olan görüş budur, bu gencin söylediği söz doğrudur. Bundan başka uygun bir görüş görmüyorum." dedi. Bu görüş üzerine ittifak ederek dağıldılar. Bunun üzerine Cebrail Aleyhisselam Resulullah'a gelip o gece her günkü yattığı yerde yatmamasını söyledi. Allah teâlâ, Peygamber efendimizin hicretine izin verdi. Peygamber efendimiz de, Tevbe suresinin kırkıncı âyetinde anlatıldığı gibi Mekke'den Medine'ye hicret etti.

Onun Medine'ye hicret etmesinden sonra bu âyet nâzil oldu ve Cenab-ı Hak, hicretten evvel müşriklerin, onun hakkında neler düşündüklerini, buna karşılık kendisinin de Resulünü nasıl koruduğunu ve ona olan nimetlerini hatırlattı.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

31- Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman "İşittik. İstesek biz de bunun aynısını söyleyebiliriz. Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir." dediler.

* Allah teâlâ bu âyet-i kerime'de, Kureyş kâfirlerinin inatçılığını ve Kur'an-ı kerimi dinlediklerinde "Eğer istersek bunu gibisini biz de söyleriz?" şeklindeki bâtıl iddialarını haber vermektedir. Aslında müşriklerin bu iddiaları, sadece şımarıklıklarının ve kuruntularının sonucudur. Zira Kur'an-ı Kerim, çeşitli âyetlerde insanların, onun bir suresinin dahi benzerini yapamayacaklarını

bildirmekte ve bu hususta şöyle meydan okumaktadır: "Kulumuz Muhammede indirdiğimizden şüphe ediyorsanız onun benzeri bir sure meydana getirin. Eğer iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka yardımcılarınızı da çağırın."(21)

Bu âyet-i Kerime'nin nüzul sebebi hakında, Sa'd b. Cübeyr, Suddî ve İbn-i Cüreyc şunu rivayet etmişlerdir. "Nadr b. el-Hâris, Fars diyarına gidip onların Kisralarına ait bazı bilgiler edindikten sonra dönmüş ve döndüğünde Resulullaha Peygamberlik geldiğini öğrenmişti. Resulullah İslâm'ı tebliğ ediyor, insanları İslâm'a davet ediyordu. O, insanların yanına varıp onlara Kur'an okuyup tebliğ yaptıktan sonra oradan kalkıp gidince Nadr onun yerine oturup, Farslara ait hikâyeler anlatır sonra şöyle dermiş, "Allah için söyleyin benim hikâyelerim mi güzel yoksa Muhammedinkilermi?"

İşte âyet-i kerime bu olaya işaret etmekte ve Nadr b. Hârisin bu sapık davranışını yermektedir.

Bu şahıs Bedir savaşında esir düşmüş, Resulullah (s.a.v.) onu boynunun, kendi huzurunda vurulmasını emretmiştir. Bu olay, kendisi hakkı kabul etmediği gibi başkalarının da hidayetine engel olmanın ne kadar büyük bir suç teşkil ettiğini göstermekte, özellikle bu engelcilerin cezalarının ağırlığına işaret etmektedir.

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا
حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

32- Yine bir zaman onlar "Ey Allahım eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa, gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver." demişlerdi.

Eğer Muhammed hatırla, bir zaman, Kureyş kabilesinin ileri gelenleri "ey Allahım eğer Muhammedin söylediği, senin katından gelen bir gerçek ise, daha önc Lût kavmine gökten yağdırdığın gibi bizim de üzerimize gökten taş yağdır. Veya geçmiş ümmetlere verdiğin azap gibi bize de bir azap verd." dediler.

* Bu sözler, Kureyşin ileri gelenlerinden, Nadr. B. Hâris ve benzerleri tarafından söylenmiştir. Söyledikleri sözler, onların azgınlıkta zirveye ulaştıklarını akl-ı selimi bırakıp, şımarıklıklarından dolayı, hislerine kapılarak helak olma-

(21) Bakara suresi, âyet 23

yı istediklerini göstermektedir. Eğer akıllıca düşünecek olsalardı "Ey Allahım eğer Muhammedin getirdikleri doğruysa bizi de ona ilet." demeleri gerekirdi.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

33- Halbuki sen onların içlerindeyken, Allah onlara azap edecek değildi. Affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir.

Ey Muhammed, sen onların içinde bulunduğun müddetçe onlara azap edecek değilim. Onlar, af diledikleri takdirde de kendilerine azap edecek değilim.

Müfessirler, bu âyet-i kerimeye çeşitli şekillerde mana vermişlerdir.

a- İbn-i Ebza, Ebu Malik, Dehhak ve Abdullah b. Abbas'a göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen Mekke'de o müşriklerin içindeyken Allah onlara azap edecek değildi. Müminler de Mekke'de affedilmelerini dilerken Allah, Mekkede bulunan müşriklere azap edecek değildi. Sen ve müminler, oradan çıkmanızdan sonra o kâfirlere, Mekke fethedilerek azap edilmiş oldu. Bu hususta İbn-i Ebza diyor ki: "Resulullah Mekke'de iken Allah ona: "Sen onların içlerindeyken Allah onlara azap edecek değildi." âyetini indirdi. Bundan sonra Resulullah hicret edip Medine'ye gitti. Bundan sonra, müminler de Mekke'den çıkınca Allah "insanları mecscid-i haramdan alıkoyarlarken Allah onlara niçin azap etmesin?" ayetini indirdi Böylece, Peygamberine, Mekke'yi fethetmesine dair izin verdi. Mekke'nin fethi ise müşrikler için bir azaptı.

b- Abdullah b. Abbas, Yezid b. Rûman, Muhammed b. Kays ve İbn-i İshaka göre bu ayetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen Mekke'de Kureyşlilerin içlerindeyken seni onların arasından çıkarmadan Allah onlara azap edecek değildir.Yine Kureyş müşrikleri, Kâbeyi tavaf ederken veya yaptıkları kötülüklere pişman olurken "Ya rabbi, sen bizi affet" derlerken Allah onlara azap edecek değildir. Ancak insanları mescid-i haramdan alıkoyarlarken Allah onlara âhirette niçip azap etmesin?" Görüldüğü gibi bu izaha göre, Allah'ın müşriklere azap göndermemesinin sebebi içlerinde Resulullah'ın bulunması bir de birinci görüşte zikredildiği gibi müminlerin değil de bizzat kendilerinin, yerine ve zamanına göre Allah'tan af dilemeleridir. Bundan sonra gelen âyette müşriklerin uğrayacakları bildirilen azap ise âhiret azabıdır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler, Kâbeyi tavaf ediyor ve şöyle diyorlardı: "Emrine âmâdeyiz. Senin hiçbir ortağın yoktur. Emrine âmâdeyiz. Resulullah'da buyurdu ki: Doğru, doğru" Bunun üzerine müşrikler de diyorlardı ki: "Senin hiçbir ortağın yoktur. Ancak öyle bir ortağın vardır ki, sen ona maliksin. O ise hiçbir şeye mâlik değildir. Affet bizi, affet bizi!" işte bunun üzerine Allah Teala "Sen onların içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir." âyetini indirdi. Evet, onlar için iki güvence vardı. Bunlardan biri, Allahın Peygamberi, diğeri ise af dilemeleriydi. Peygamber gitti, Sadece af dilemeleri kaldı. Bundan sonra gelen: "İnsanları Mescid-i haramdan alıkoyarlarken, Allah onlara niçip azap etmesin..." âyet-i kerimesi ise, âhirette görecekleri azabı bildirmektedir.

c- Katade, Süddi ve İbn-i Zeyde göre ise bu âyeytin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, Sen Mekke'de o müşriklerin içlerindeyken Allah onlara azabedecek değildi. Onlar affedilmelerini dilemiş olsalardı, affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azabedecek değildi. Fakat onlar, affedilmelerini dilemediler. Bu itabarla insanları mescid-i haram'dan alıkoyarlarken Allah onlara niçin azabetmesin?" Bunların izahına göre Allah Teala bu âyet-i kerime'de Resullah içlerinde bulunduğu müddetçe müşriklere azabetmeyeceğini beyan etmiş, Resulullah'ın onların arasından ayrılmasından sonra ise Allah'dan af dilemedikleriden ve müminlerin, mescid-i haram'a girmelerine engel olmalarından dolayı azaba uğratacağını bildirmiştir.

d- İkrime ve Mücahide göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen Mekke'de onların içlerindeyken Allah onlara azap edecek değildir." Bu izaha göre ise Allah Teala'nın müşrikleri, derhal cezalandırmamasının sebebi, onların içinde Resulullah'ın bulunması ve onların zamanla müslüman olacaklarındandır.

e- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Sen, Mekkede o müşriklerin içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Ezelde müslüman olacakları yazıldığından Allah'tan af dileyerek iman edeceklerinden Allah onlara azap edecek değildir. Ancak müminleri mescid-i haram'dan alıkoyanlar müstesnadır. Bunlar, Bedir savaşında boyunları kılıçla vurularak azaba uğratmışlardır.

f- Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, Sen Mekke'de, müşriklerin içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Onların iman edip namaz kılmaları beklenirken de Allah onlara azap edecek değildir.

g- İkrime ve Hasan-ı Basriye göre ise bu âyet-i kerime'nin hükmü, bundan sonra gelen âyetle neshedilmiştir. Öyle ki, Allah Teala bu âyet-i kerime'de,

Resulullah'ın içlerinde bulunması ve onların da Allah'dan af dilemeleri sebebiyle müşriklere azabetmeyeceğini bildirmiş, bundan sonra gelen âyet-i kerime'de ise, müşriklerin müminleri, mescid-i haram'dan alıkoymaları yüzünden azaba uğratılacaklarını beyan etmiş ve bu âyet-i neshetmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu âyeti izah eden görüşlerden, bana göre en doğru olanı şudur: "Allah Teala Resululah'a bildirmiştir ki "Sen, müşriklerin içinde bulunduğun sürece ben onlara azabetmem. Zira ben, peygamberimin, içinde bulunduğu bir ülkeyi helak etmem. Yine Allah Teala Resulullah'a bildirmiştir ki "Seni onların içinden çıkardıktan sonra onlar, yaptıklarından vaz geçip affedilmelerini isteyecek olsalardı yine ben onlara azap edecek değildim. Fakat onlar, günah ve inkârlarından vaz geçip af dilemiyorlar. Bilakis ısrar ediyorlar.Bu sebeple onlar azabı hak etmiş oluyorlar."

Bu görüşü tercih etmemizin sebebi şudur: "Mekke müşrikleri, "Şayet Muhammed'in getirdiği doğru ise sen bizim üzerimize gökten taş yağdır. Veya bize can yakıcı bir azap ver." demişlerdir. Bunun üzerine de Allah Teala, peygamberine buyurmuştur ki: "Sen onların içindeyken ben onlara azap edecek değilim. Seni onların içinden çıkardıktan sonra onlar af dilemiş olsalardı yine onlara azap edecek değildim. Fakat onlar, isyan ve inkârlarına devam ettiler. İnsanları, mescid-i haram'dan alıkoydular. Artık ben onlara niçin azap etmiyeyim?" Böylece Allah Teala, azap isteyen bu insanları, Resullah'ı aralarından çıkarmasından sonra, azabına uğratacağını bildirmiş ve Bedir savaşında mağlup ederek ileri gelenlerinin boynunu vurdurmuştur. Âhirette de kendilerini cehennem azabı beklemektedir. Bir kısım insanların, burada zikredilenleri, müminler sayıp bu nedenle helak edilmediklerini söylemeleri isabetli değildir. Zira âyet, müşriklerden bahsetmektedir. Keza, diğer birkısım insanların bu âyetin, bundan sonra gelenâyetle neshedildiğini söylemelir, isabetli değildir. Zira bu âyet, belli şeyleri beyan eden bir haberdir. Haberlerin ise neshedilmeleri söz konusu değildir. Neshedilme ancak emir ve yasaklarda olur.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا
أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

34- İnsanları Mescid-i Haram'dan alıkoyarlarken, Allah onlara niçin azap etmesin? Aslında onlar, Mescid-i Haram'ın dostları değillerdir.Onun dostları, ancak Allah'tan korkanlardır. Fakat onlardan çoğu bunu bilmezler.

Allah onlara niçin azap etmesin ki? Onlar, inkârlarından vaz geçip tevbe etmediler. Umre yapmak için Mescid-i Haram'a gitmek isteyen müminleri, Hudeybiye gününde Mescid-i Haram'a sokmadılar. Halbuki onlar, Mescid-i Haram'a lâyık insanlar değillerdi. Mescid-i Haram'a layık olanlar, ancak, Allah'tan korkan kimselerdir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler ve Mescid-i Haram'a lâyık olduklarını zannederler.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

35- Onların, Mecsid-i Haram'daki ibadet ve duaları, sadece ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. O halde ey kâfirler, inkârlarınızın karşılığı olarak azabı tadın.

Müşriklerin Kâbedeki ibadet ve duaları, ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler, çıplak olarak Kâbeyi tavaf ederler ve ıslık çalıp el çırparlardı. Âyet-i kerime onların bu çirkin işlerini anlatmaktadır.

Said b. Cübeyr diyor ki: "Resulullah tavaf ederken, Kureyşliler ona sataşıyor, onu alaya alıyorlar ve ona ıslık çalıyor ve el çırpıyolardı. İşte bu âyet bunun üzerine nâzil oldu.

İbn-i İshak, İbn-i Cüreyc ve Dehhaka göre bu kâfirlerin tadacakları haber verilen azap'tan maksat, Bedir savaşında öldürülmeleri ve esir edilmeleridir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا
ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ
يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

36- Kâfirler mallarını, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklar da. Sonra bu onlar için bir pişmanlık sebebi olacaktır. Sonra da mağlup olacaklardır. Kâfirler toplanıp cehenneme sürükleneceklerdir.

Kâfirler mallarını, insanların İslâm'a girmelerine engel olmak için harcarlar. Bundan sonra da harcamalarına devam edeceklerdir. Fakat bu harcamaları onlar için sonunda bir pişmanlık sebebi olacaktır. Çünkü malları gidecek fakat onlar yine de, Allah'ın nurunu söndürüp, inkârcılığı yüceltme maksatlarına ulaşamayacaklardır. Sonunda müminler onlara galip gelecektir. Bu onların hem ölüleri hem de dirileri için büyük bir kayıp ve agır bir pişmanlık sebebidir. Ölen yok olmuş gitmiş, malları, yağma edilmiş ve ebedi olarak kalacağı azabın içine girmeye acele etmiştir. Sağ kalanlar ise mallarını kaybetmiş, hezimete uğramış, hor ve hakir olarak geri dönmek zorunda kalmıştır. En sonunda hepsi de toplanıp cehenneme sürükleneceklerdir.

* Kureyş kâfirleri Bedir savaşında mağlup olunca, savaştan sağ olarak kurtulanlar Mekke'ye dönmüşler ve şöyle demişlerdir. "Ey Kureyş topluluğu, Muhammed ileri gelenlerinizi öldürdü. Bize malarınızla yardım edin tekrar savaşarak yaptıklarının intikamını alalım."

Said b. Cübeyr diyor ki: "Bu âyet-i kerime Ebu Süfyan hakkında nâzil olmuştur Ebu Süfyan, Uhut savaşında, soyu sopu belli olmayan karışık insanlardan iki bin kişi kiralamış ve Resulullaha karşı savaşmıştır. Bu ayet işte o günkü durumu tasvir etmektedir.

Zühri, Muhammed b. Yahya, Asım b. Amr, Husayn b. Abdurrahman ve Amr b. Said b. Muaz demişlerdir ki: "Müslümanlar, Bedir savaşında Kureyş kâfirlerinden ileri gelenlerini öldürüp kuyuya doldurmaları üzerine, geriye kalan perişanları Mekke'ye döndüler. Ebu Süfyan da ticaret kervanıyla Mekke'ya varmıştı. Kureyşlilerden Rabia'nın oğlu Abdullah, Ebu Cehilin oğlu İkrime ve Ümeyye b. Halefin oğlu Safvan gibi babaları, oğulları ve kardeşleri Bedirde öldürülenler, Ebu Süfyanın ve kervanında eşyası bulunan diğer Kureyşli tüccarların yanına gittiler. Onlara: "Ey Kureyş topluluğu Muhammed sizi helak etti. Seçkinlerinizi öldürdü. Siz bu kervan malıyla, onun taraflarına karşı bize yardım edin. Ola ki biz, ölenlerimizin intikamını onlardan alırız." dediler. Onlar da bunların isteklerini yerine getirdiler. İşte bunun üzerine Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ

فَيَرْكُمَهُۥ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُۥ فِى جَهَنَّمَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٣٧﴾

37- Bu, Allah'ın, murdarı temizden ayırması, murdarların hepsini birbiri üstüne yığıp cehenneme atması içindir. İşte hüsrana uğrayanlarlar onlardır.

Kâfirler cehennemde bir araya getirilirler ki Allah, murdar olan hafirleri, temiz olan müminlerden ayırmış olsun. Müminler cennete kâfirler ise cehenneme yerleşsin. Ve Allah, kâfirleri üstüste yığıp hepsini bir yere biriktirsin. Sonunda onları cehenneme atsın. İşte tamamen zarara uğrayanlar bunlardır. Zira, dünya malını harcayarak âhiret azabını satın almışlar ve bu harcamalarıyla kendilerini rezil etmişlerdir.

* Âyet-i kerime'de, müminlerin kâfirlerden ayırdedilmesi zikredilmemektedir. Bir kısım müfessirlere göre bu iş âhirette olacaktır. Nitekim Allah Teala başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır.

"Kıyamet koptuğu gün, işte o gün, müminlerle kâfirler birbirlerinden ayrılırlar."(22) "Ey mücrimler, bugün müminlerden ayrılan."(23) "Kıyamet günü bütün insanları bir araya toplarız. Sonra Allah'a ortak koşanlara şöyle deriz: "Siz ve Allah'a ortak koştuklarınız, yerinizden kımıldamayın." Sonra müşriklerle ortak koştuklarını birbirlerinden ayırırız. Kendilerine tapanlara şöyle derler: "Siz, bize tapmıyordunuz."(24)

Bir kısım âlimlere göre ise, kâfirlerin müminlerden ayırdedilmesi, daha dünyadaken de cihat ve benzeri yollarla gerçekleşmiş olabilir. Bu hususuta da şöyle buyurulmaktadır: "İki topluluğun karşılaştığı günde size gelen musibet, Allah'ın izniyledir. Ve müminleri ortaya çıkarması, münafıkları da belirtmesi içindir."(25) "Yoksa Allah, içinizden cihad edenleri belirtmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi zannettiniz?"(26)

قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِن يَنتَهُوا۟ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ ۖ وَإِن يَعُودُوا۟

فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

(22) Rum suresi, 30/14(23)
(23) Yasin suresi, 36/59
(24) Yunus suresi, 10/28
(25) Âl-i imransuresi, 3/166
(26) Âl-i imransuresi, 3/142

38- Ey Muhammed kâfirlere söyle, eğer kötülüklerinden vaz geçerlerse geçmiş günahları bağışlanacaktır. Şayet yine kötülüğe dönerlerse, geçmiş ümmetlerin başına gelen felaketler gözler önündedir.

Ey Muhammed, o mişriklere de: "Eğer inkârlarından, Peygamber ve müminlerle savaşmaktan vaz geçerlerse onların geçmiş günahları bağışlanır. Şayet tekrar inkârcılığa ve savaşmaya dönerlerse, Peygamberlerimi yalanlayanları helak ettiğime dair sürgelen konunlarımı göz önünde bulundursunlar. Onları da aynı âkıbete uğratırım.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ انتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

39- Hiçbir fitne kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer kötülükten vaz geçerlerse, şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi görür.

Ey müminler, kâfirlerle savaşın ki ortada şirk kalmasın, sadece Allah'a kulluk edilsin. Allah'ın kulları fitneye düşmekten kurtulsun. Yeryüzünde sadece Allah'ın dini hakim olsun. Eğer kâfirler, Allaha ortak koşmaktan ve onu inkâr etmekten vaz geçer de hak dine dönerlerse şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi görendir. Kullarının yaptıklarından hiçbir şey ona gizli değildir.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Fitne"den maksat, Allah'a ortak koşmak ve inkârcılığa düşmektir. Allah Teala âyet-i kerimede müminlerin, dinlerinden çıkarılıp şirke ve inkara düşürülmeeleri için ve sadece Allah'a ibadet etmeleri ve onu bilrelemeleri için savaşmaları emredilmiştir.

Bu hususta Urve b. Zübeyr diyor ki: "Allah Teala, Resulullah'a peygamberliği verince o kavmini hidayet ve nur olan dine çağırdı Kureyş'liler buna karşı, önceleri sert davranmadılar. Ancak Resulullah onların tağutlarını reddedince müşrikler sertleştiler, Resulullaha tabi olan müminleri dinlerinden çıkarıp tekrar sirke düşürmeye çalıştılar. Bunun üzerine Resulullah müminleri Habeşistana hicret ettirdi. Müşrikler gevşediler. Habeşistandaki müslümanlar, Mekkede durumunu sakin olduğu ve dinlerinden çıkmayan zorlanmayacakları kanaatıyla Mekke'ye döndüler. Bu sırada Medine'de de müslümanlar çoğalmaya başlamıştı. Bu durum, müşrikleri tekrar kızdırdı. Onlar, müminleri dinlerinden döndürmeye çalıştılar. Resusullah bu sefer de müminlere, Medine'ye hicret etmelerini emretti. Daha sonra ise kendisini hicret etmesine izin verildi. Ardından mümin-

lere, kâfirlere karşı savaşma emri geldi. Tâ ki müminleri, tekrar Allah'a ortak koşma fitnesine düşürmesinler.

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

40- Eğer yüz çevirirlerse, bilin ki, Allah, sizin dostunuzdur. O, ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır.

Şayet kâfirler, inkârlarından ve size karşı savaşmaktan vaz geçmeyip davetinizden yüz çevirecek olurlarsa bilsinler ki Allah, sizin dostunuzdur. Kâfirlere karşı size yardım eder. O halde kâfirlerle savaşın. Allah, ne güzel dost ne güzel yardımcıdır.

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ
عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

41- Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun karşılaştığı o gün, kulumuz Muhammed indirdiğimiz âyetlere iman ediyorsanız bilin ki savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'ın, Peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır. Allah her şeye kadirdir.

* Allah Teala âyet-i kerime'de, müminlerin, aldıkları ganimetleri nasıl taksın edeceklerini beyan ediyor:

Müfessirler, bu âyette zikredilen ganimetle Haşr suresinde zikredilen (فَيْء) "Fey" kelimesinin aynı anlamamı yoksa farklı anlamlara mı geldikleri hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Atâ b. Saib'e göre ganimet, düşmandan zorla alınan mal'dır. "Fey'" ise yine düşmandan zorla alınan arazidir.

b- Süfyan es-Sevriye göre ise "Ganimet" müslümanların kâfirlerle savaşarak zorla aldıkları şeylerdir. İşte bunlar, beş'e taksim edilir. Dördü cihada katılan gazilere taksim edilir. Bir'i ise bu âyette belirtilen kimselere, veriler. "Fey' " ise müslümanların, savaşmaksızın, sulh yoluyla düşmndan aldıkları mallardır.Bu beş'e bölünmez hepsi bu âyette zikredilen kimselere verilir.

c- Katadeye göre ise ganimet ve fey, aynı anlama gelmektedir. Bu itibarla bu âyet-i kerime, Haşr suresinde "Fey' "in hükmünü beyan eden yedinci âyeti neshetmiştir. Böylece sulh yoluyla alınan mallar dahi beşe bölünür. Dördü, savaşan müminlere verilir. Bir'i ise bu âyette beyan edilen kimselere verilir. Halbuki Haşr suresinde, savaşanlara herhangi bir şey verilmeksizin, elde edilen Fey'in tümünün, Allah'a peygambere yakınlara yeminlere, yoksullara ve yolda kalmışlara verileceği beyan edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Ganimet, müslümanların, galip gelerek ve savaşarak aldıkları mallardır. Fey' ise müşriklerle savaşmaksızın, sulh yapılarak alınan mallardır. Bu itibarla bu âyet-i kerimenin, Haşr suresinde zikredilen fey' ile ilgili âyeti neshettiğini söylemek isabetli değildir. Zira herbirinin hükmü diğerinden ayrıdır. Birbirleriyle çelişmemektedirler.

Âyet-i kerime'de "Savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'ın Peygamberi ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, âyet-i kerime'nin bu bölümünü çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehaî, Katade ve Ata'ya göre: "Âyet-i kerime'de Allah Teala'nın ismi hürmeten başta zikredilmiştir. Zira her şey zaten Allah'ındır. Bu sebeple AllahTeala için özel bir pay ayrılması söz konusu değildir. Allah ile Resulullah'ın payı aynı şeydir. Buna göre ganimetin tamamından ayrılacak beşte bir, altıya değil beş'e bölünecektir.

b- Ebul Âli'yeye göre ise ganimetin beşte biri de altıya bölünerek, bir'i Allah için ayrılır, bu da Kâbeye verilir. O diyor ki: "Resulullah'a savaş ganimeti getirildiğinde onu beşe böler, dördünü savaşa katılanlara verir, geriye kalan beşte birinin ise üzerine elini koyar ve avucunu dolduracak kadar alır onu Kâbeye tahsis ederdi. İşte beşte bir'den Allah'ın hissesine ayrılacak olan bu idi. Geriye kalan kısmı, Resulullah tekrar beşe böler, birini kendisi alır, birini akrabalarına, birini yetimlere, birini yoksullara ve birini de yolda kalmışlara verirdi.

c- Ali b. Ebi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise, Allah'ın, Resulullah'ın ve Resullah'ın akrabalarının payları aynı şeydir. Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbas'dan şunu rivayet etmiştir. "Savaş ga-

nimeti beşe bölünürdü. Dördü savaşanlara verilir, beşte biri ise tekrar dörde bölünürdü. Biri Allah'a ve Resulullah'a tahsis edilirdi. Bu pay, Resulullahın akrabalarına verilirdi. Resulullah bu beşte bir'den hiçbir şey almazdı. Kalanın dörtte biri yetimlere, dörtte biri yoksullara ve dörtte biri de yolda kalmışlara verilirdi.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, birinci görüştür. Ganimetin tümü beş'e taksim edilir. Bunun dördü, savaşan mücahitlere verilir. Beşte biri ise tekrar beşe bölünür, bunun da biri Resulullah'a diğeri akrabalarına, bir diğeri yetimlere dördüncüsü yoksullara beşincisi ise yolda kalan yolculara verilir. Âyette Allah Telala'nın isminin zikredilmesi ise hürmet içindir. Mesele'ye giriş mahiyetindedir. Bu itibarla ganimetin beşte birinden, Allah için özel bir pay ayrılması söz konusu değildir. Nitekim Katade ve Yahya b. el-Cezzar, bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerime'de geçen ve ganimetin beşte birinden pay alma hakkı olduğu zikredilen "Yakınlar"dan kimlerin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid, Ali b. el-Hüseyin ve İbn-i Cüreyce göre burada zikredilen "Yakınlar"dan maksat Haşimoğullarından, Resulullah'ın akrabalarıdır. Bu hususta Mücahid demiştir ki: "Resulullah ve ehl-i beyti, sadaka yemiyorlardı. Bu sebeple Allah onlara, ganimetin beşte birinin beşte birini tahsis etti.

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Akrabalar"dan maksat, bütün Kureyşlilerdir. Bu hususta Said el-Makburi diyor ki: "Necde, Abdullah b. Abbasa, "Yakınlar"ın kimler olduklarını öğrenmek için bir mektup yazdı. Abdullah b. Abbas da ona bir cevap yazarak dedi ki: "Biz diyorduk ki: "Akrabalar biziz. Fakat kavmimiz bunu bize tahsis etmekte direttiler ve dediler ki: "Bütün Kureyşliler akrabadır."

c- Katadeye göre ise bu âyette zikredilen akrabaların, ganimetten olan payını Resulullah alıp tasarrufta bulunuyordu. Onun vefatından sonra ise bu pay, Ulül-Emir'e verildi.

d- İmam Şafii'nin de katıldığı diğer bir kısım âlimlerin görüşüne göre ise burada zikredilen "Akrabalar"dan maksat, Haşimoğulları ve Muttaliboğullarıdır. Bu hususta Cübeyr b. Mut'im demiştir ki: "Resulullah, Hayber ganimetlerinden akrabalara olan payı, Haşimoğullarına ve Muttaliboğullarına verince ben ve Osman b. Affan ona gittik ve dedik ki: "Ey Allah'ın Resulü, şunlar Haşimoğulları, senin kardeşlerin. Allah seni, onların arasından, Peygamber seçerek onlara üstün kıldığını inkâr edemeyiz. Kardeşlerimiz Muttaliboğuları hakkında ne dersin? Ganimeti onlara verdin bizi bıraktın. Halbuki bizimle onlar, sana yakınlık bakımından aynı derecedeyiz." Resulullah buyurdu ki: "Onlar bizden ne cahiliye döneminde ayrıldılar ne de İslam döneminde. Haşimoğulları ile Muttalibo-

ğulları aynıdır." Sonra Resulullah, bir elinin parmaklarını diğer elinin parmaklarına geçirerek onların bir olduklarını ifade eder şekilde bize gösterdi.

Taberi diyor ki: "Akrabaları hakkında zikredilen bu son görüş tercihe şayandır. Zira bu hususta Resulullah'tan rivayet edilen hadis sahihtir.

Taberi, sözlerine devamla diyor ki: "İlim ehli, Resulullah'ın vefatından sonra, ganimetin beşte birinden, Resulullah'a ve akrabalarına verilen iki payın ne yapılacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Haşan-ı Basri ve İbrahim en-Nehaiye göre ganimetin beşte birinden Resulullah'a ve akrabalarına Resullah sağ iken verilmiş olan iki pay, Resulullahın vefatından sonra, İslama ve müslümanlara yardıma harcanır. Bu hususta Dehhak, Abdullahb. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Ganimetin beşte birinde zikredilen, Allah'ın payı ile Resulullahın payı, tek bir pay kabul edilmiş bu pay ile akrabaların payı, orduyu techiz etmek için, at, silah gibi şeylerin alınmasına harcanmıştır. Yetimlerin, yoksulların ve yolda kalanların payları ise kendileri dışında kimseye verilmemiştir." Bu hususta Hasan-ı Basri demiştirki: "Resulullah'ın vefatından sonra, savaş ganimetinden, Resullah'a ve akrabalarına verilen payın ne yapılacağı hususunda sahabe arasında ihtilaf çıkmış, bazıları: "Resulullah'ın hissesi Halife'ye verilsin." demiş bazıları ise: "Bu hisse Resulullah'ın akrabalarına verilsin" demiş, diğer bazıları da: "Resulullah'ın hissesi Halifeye, akarabalarına verilen hisse de Halife'nin akrabalarına verilsin." demiş ve neticede Resulullah ile akrabalarının hissesisinin, Allah yolunda savaşanlar için savaş araç ve gereçleri almaya harcanmasına karar verilmiştir. Hz. Ebubekir ve Ömer'in Hilafetleri döneminde uygulama böyle yapılmıştır.

Ali b. Ebi Talha da bu hususta Abdullah b. Abbas'ın, şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Ganimet beş'e bölünürdü." Beşte dördü savaşan Mücahidler'e verilirdi. Beşte biri ise tekrar dörde bölünürdü. Allah'ın ve Resulü'nün payları, Resulullah'ın akrabalarına veriliyordu. Resulullah, ganimetin beşte birinden hiçbir şey almamıştı. Resulullah vefat ettikten sonra ise Ebubekir, akrabaların paylarını müslümanlara verdi. Onunla Allah yolunda cihad edenlere binek temin ediyordu. Çünkü Resulullah:

اَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ لاَ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ.

"Biz Peygamberler topluluğu miras bırakan olmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır." buyurmuştur.(27)

(27) Buhari, K. el-Humus bab: 1, K. el-Megazi bab: 14-38

b- Hz. Ali ve Katadeden rivayet edilen diğer bir görüşe göre Resulullah'ın ve akrabalarının, ganimetin beşte birindeki payları, müslümanların ulül-Emrine verilir.

c- Iraklı âlimlerden bir topluluk ise ganimetin beşte birinin, yetimler, yoksullar ve yolda kalan yolculara taksim edileceğini, Resulullah'ın payının da bunlara verileceğini söylemişlerdir.

d- Abdullah b. Muhammed b. Ali ve Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'e göre ise, ganimetin beşte birinin tümü, Resulullah'ın akrabalarına verilir. Âyette zikredilen, yetimler, yoksullar ve yolda kalan yolculardan maksat, Resulullah'ın akrabalarından bu durumda olanlardır.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş şudur. Resulullah'ın, ganimetin beşte birindeki payı, beşte bir'in içinde bırakılır ve bu beşte bir de eşit paylarla dörde ayrılır ve bu beşte bir pay akrabalara, diğer bir pay yetimlere, üçüncü pay yoksullara, dördüncü pay da yolda kalan yolculara verilir. Zira, Allah Teala'nın, kendilerine ganimetten pay verileceğini beyan ettiği kimselerden paylarını alıp başkalarına vermeye kimsenin hakkı yoktur.

Taberi, sözlerine devamla diyor ki: "Âyette geçen "Yetim"lerden maksat müslümanların ihtiyaç içinde bulunanlarıdır. "Yolda kalan"dan maksat da, yolculuk yaparken yoksul düşüp yoluna devam edemeyen'dir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Hak ile bâtılın ayrıldığı gün" diye tercüme edilen (يَوْمَ الْفُرْقَانِ) ifadesinden maksat, Bedir savaşının yapıldığı gün'dür. Allah bugünde, hak üzere olan müminleri, bâtıla saplanmış olan kâfirlere galip getirerek hakkı bâtıldan ayırmış bu nedenle o güne bu isim verilmiştir. Nitekim Abdullah b. Abbas, Mücahid, Urve b. Zübeyr, Miksem ve Hz. Hasan bu ifadeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ
مِنكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ
مَفْعُولًا ۙ لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ
لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

42- Hatırlayın o zamanı ki, siz vadinin en yakın tarafında, onlar ise en uzak tarafında, kervanın süvarileri de sizin daha aşağınızda idiler. Eğer düşmanla daha önce sözleşmiş olsaydınız, tayin edilen vakitte ihtilafa düşerdeniz. Fakat Allah, olması gereken bir emri yerine getirmek için sizi aniden buluşturdu ki helak olan da açıkça delili gördükten sonra helak olsun.Yaşayan da açıkça delili gördükten sonra yaşasın. Şüphesiz ki Allah, çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey müminler, hatırlayın o zamanı ki siz, Bedirde vâdinin Medine'ye en yakın olan tarafından idiniz. Düşmanlarınız ise vadinin Mekke'ye uzak olan tarafındaydılar.Şamdan gelen Ebu Süfyan ve arkadaşlarının bulunduğu kafile ise sizden aşağıda ve deniz tarafında bulunuyordu. Eğer sizler, düşmanlarınızla anlaşarak, orada buluşmaya karar verecek olsaydınız, vereceğiniz kararda ihtilaf eder ondan cayardınız. Zira hem yeriniz müsait değildi hem de onlar, sayıca çokluktu. Sizler az idiniz. Fakat Allah Teala kudretiyle, İslâm'ı ve Müslümanları aziz kılmak, inkârı ve taraftarlarını da alçaltmak için, sizleri haberiniz olmadan bir araya getirdi. Allah bunu böyle yaptı ki, helak olacak olan da, açıkça delili gördükten sonra helak olsun. Yaşayacak olan da açıkça delili gördükten sonra yaşasın. Şüphesiz ki Allah, sözlerinizi çok iyi işiten, halinizi çok iyi bilendir.

* Âyet-i Kerime, müminlerin, Bedir vâdisinin su bulunmayan, çorak ve savaşa elverişli olmayan bir yerinde bulunduklarını, buna mukabil müşriklerin, vadinin, su bulunan müsait bir yerinde bulunduklarını işaret ediyor. Ve bunu şöyle ifade ediyor: "Eğer burada düşmanla buluşmak için sözleşmiş olsaydınız ve size yine burası düşseydi mutlaka anlaşmazlığa düşer, burayı istemezdiniz."

Aslında Allah, size yardımını göstermek için durumu böyle takdir etmiştir. İstiyordu ki mağlup olan, açıkça mağlup olduğunu ve her türlü tedbire rağmen yenildiğini, galip gelen de az bir kuvvetle büyük bir kuvveti yenmiş olduğunu açıkça görsün.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ

وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

43- O zaman Allah, uykuda onları sana az gözetiyordu. Eğer onları sana çok gösterseydi başarı elde edemezdiniz ve savaş konusunda aranızda

tartışırdınız. Fakat Allah sizi bundan kurtardı. Şüphesiz ki Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Ey Muhammed hatırla o zamanı ki, Allah, arkadaşlarının, düşmanlarıyla savaşırken moralleri yüksek olsun diye, düşmanlarının sayısını uykunda sana az gösterdi. Sen de arkadaşlarına, düşmanın sayısının az olduğunu söyledin. Şayet onları sana çok olarak gösterseydi sen de onların çok olduğunu bildirecek olsaydın, arkadaşların korkar onlarla savaşmazlardı. Dolayısiyle başarı elde edemezdiniz ve bu konuda tartışmaya girerdiniz. Fakat Allah, senin karkadaşlarını böyle bir duruma düşmekten kurtardı. Çünkü o, göğüslerin özünü ve oralarda nelerin gizli olduğunu çok iyi bilendir.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ
اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾

44- O gün, düşmanlarla karşılaştığınızda, Allah, olması gereken emri yerine getirmek için, onları sizin gözlerinize az gösteriyordu. Sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döndürülür.

Hatırlayın, sizler, Bedir savaşında düşmanlarımızla karşı karşıya geldiğiniz zaman, kendinize güveniniz gelsin diye Allah, düşmanlarınızı sizin gözünüze az gösteriyordu. Düşmanlarınız da gereği kadar tedbirli olmasınlar diye, sizi de onların gözüne az gösteriyordu. Böylece Allah, olması gerekeni yapmış, müminleri galip getirmiş, Allah'ın emri yücelmiş, kâfirlerin sözleri ise ayaklar altına düşmüştür.

İşte burada olduğu gibi, her yerde ve her zaman, bütün işlerin sonucu, Allah'ın takdirine bağlıdır. Onun dilemesiyle olmaktadır.

* Abdullah b. Mes'ud diyor ki: Bedir savaşının yapıldığı günde düşmanlar bizim gözümüze o kadar az gösterilmiştir ki yanımızdaki arkadaşıma: "Ne dersin bunlar yetmiş kişi varı mı? diye sordum. O da: "Kanaatimce bunlar yüz kişidir." demişti. Nihayet onlardan bir kişiyi esir ettik ve ona kaç kişi oldukları-nı sorduk. O da "Biz, bin kişi idik." dedi.

Süddi diyor ki: "Müşriklerden bir kısım insanlar dediler ki: "Ticaret kervanı kurtulmuş, biz de dönüp gidelim." Ebul Cehil ise demiştir ki: "Şimdi mi? Muhammed ve arkadaşları size göründükten sonra mı? Onların kökünü kazımadan geri dönmeyin. Ey kavim,siz onları silahlarla öldürmeyin. Onları yakalayın ve iplerle bağlayın." Evet Ebucehil kendisine çok güvenmiş fakat neticede Bedirdeki kuyuya atılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

45- Ey iman edenler, bir düşman topluluğu ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çokça zikredin. Gerekir ki kurtuluşa erersiniz.

Ey iman edenler, savaşta herhangi bir kâfir toplulukla karşılaştığınız zaman, savaşmakta kararlı olun, düşmanın önünden kaçmayın. Kalblerinizle ve dillerinizle Allahı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz ve muzaffer olasınız.

* Abdullah b. Ebi Evfa diyor ki:

كَتَبَ إِلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَقَرَأْتُهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا انْتَظَرَ حَتَّى مَالَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ.

"Resulullah (s.a.v.), düşmanlarıyla karşılaştığı günlerin birinde, güneş tepe noktasından biraz eğilinceye kadar bekledi, sonra ayağa kalkıp şöyle buyurdu: "Ey insanlar, düşmanla karşı karşıya gelmeyi temenni etmeyin. Allah'tan âfiyet dileyin. Şayet düşmanlarınızla karşılaşacak olursanız da sabredin ve bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır." Resulullah, sonra Allah'a şöyle dua etti. "Ey kitabı indiren, bulutları yürüten, kafir ordularını mağlup eden Allah'ım, sen, bunları mağlup et. Onlara karşı bizi muzaffer kıl."(28)

Âyet-i kerime'nin sonunda: "Allah'ı çokça zikredin ki başarıya ulaşasınız." buyurulmaktadır. Bu hususta Katade diyorki: "Allah sizlere kılıçlarla vuruştuğunuz, en çok meşgul olduğunuz durumda bile bşarıya ulaşmanız için, kendisini anmanızı farz kılmıştır."

(28) Buhari, K. el-Cihad, bab: 112-156 / Müslim, K. el-Cihad, bab: 19-20 Hadis No: 1741-1742 / Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 79, Hadis No: 2661

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا ۚ
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

46- Allaha ve Resulüne itaat edin, Birbirinizle çekişmeyin. Yoksa başarısızlığa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Sabredin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

*Allah Teala, müminlere, savaşırken de Allaha ve Resulüne itaat etmelerini, emirlerine uyup, yasaklarından kaçınmalarını emretmekte böylece Allah'ın, kendilerine yardım etmesini hak edeceklerini beyan etmektedir. Ayrıca Allah Teala müminlere, birbirlerine kenetlenmeleri gereken savaş halinde ihtilafa düşmemelerini, aksi takdirde birlik ve beraberliklerinin zedelenerek güçlerinin gideceğini, dolayısıyle sabretmeleri görektiğini, zira Allahın, sabredenlerle beraber olacağını bildirmektedir.(29)

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

47- Sakın, memleketlerinden böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve başkalarını Allahın yolundan alıkoyanlar gibi olmayın. Allah, onların yaptıklarını ilmiyle çepeçevre kuşatmıştır.

Ey iman edenler, sizler, evlerinizden, böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak savaşa çıkan ve insanların İslâma girmelerine engel olan kâfir Kureyş orduları gibi davranmayın. Allah, onların yaptıkları her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Ve kendilerini ona göre cezalandıracaktır.

---

(29) Sahabe-i Kiram, savaş alanlarında metanet göstermekte, Allahın ve Resulünün emrine uymakta örnek olmuşlar, geçmiş ve gelecek ümmetlerde benzerleri görülmeyen mücahitler olmuşlar, sayılarının az oluşuna rağmen kısa bir zamanda doğuyu ve batıyı fethetmişlerdir. Onlar, Bizansı, Acemi, Türkü, Berberiyi, Habeşliyi ve Kıptileri mağlup edip İslamı onlara ulaştırmışlardır. Böylece Allah'ın dini yücelmiş, İslam toprakları, o gün kü dünyanın çoğunu kaplamıştır. Allah, onlardan razı olsun, bizi de onların izinden gidenlerden eylesin!

* Âyet-i kerime, Bedir savaşında, Resulullah ve müminlele savaşmak için şımarık bir şekilde yola çıkan Kureyş kafirlerine ve Ebu Cehilin şu sözlerine işaret etmektedir: "Müşriklerden bazıları "Şamdan gelen kervan, müslümanların saldırısına uğramadan sağ selim Mekke'ye ulaştı artık geri dönelim." demişler Ebu Cehil ise bu teklife şöyle karşılık vermiştir. "Vallahi Bedir'e gidip orada içki içip, develeri keserek yemedikçe, cariyeleri oynatıp eğlenmedikçe, Arapların, bizim bu halimizi duyarak bizden çekinmeye devam etmelerini sağlamadıkça geri dönmeyeceğiz."

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ
وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ
وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

48- O zaman şeytan, onların yaptıklarını kendilerine güzel göstermiş "Bu gün insanlardan sizi yenecek hiçbir kimse yoktur. Ben de mutlaka sizin yanınızdayım." demişti. İki topluluk birbirine görününce de geri dönüp "Ben, sizden uzağım. Ben, sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Ben, Allahtan korkuyorum. Allahın cezası pek şiddetlidir." demişti.

Ey müminler, o zamanı hatırlayın ki, şeytan, kâfirlere, Allah'ın Resulü ve müminlere karşı savaşmalarını süslü göstermiş ve onlara şöyle demişti: "Bu gün, insanlardan kimse size galip gelecek değildir. Müsterih olun, sevinin. Şüphesiz ki ben de sizin yardımcınızım. Onlara engel olurum. Muhammed'den ve arkadaşlarından korkmayın."

Fakat ne zaman ki Allah erleriyle Şeytanın güruhu karşılaştı, birbirlerini gördüler. Şeytan, gerisin geri dönüp kaçıverdi. Bu defa da müşriklere şöyle demeye başladı. "Ben, size yardımcı olabilirim." diye verdiğim sözden caydım. Zira ben, sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Müslümanlara yardım etmek için gökten Melekler iniyor. Siz, bunu görmüyorsunuz. Ayrıca ben, Allah'ın cezalandırmasından korkuyorum. Zira, Allah'ın, kendisine karşı gelenlere verdiği ceza pek şiddetlidir."

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Bedir savaşının yapıldığı gün İblis, şeytan-

lardan oluşan bir ordunun içinde, elinde sancak bulunduğu halde Müdlic oğullarından şair, Süraka b. Mâlik'in şeklinde çıkıp geldi ve müşriklere dedi ki: "Bugün insanlardan sizi yenecek hiçbir kimse yoktur. Ben de mutlaka sizin yanınızdayım." dedi. İnsanlar, savaş için mevzilenince Resulullah, bir avuç toprak alıp onu müşriklerin yüzüne serpti. Onlar da gerisin geri dönüp kaçmaya başladılar. Bu sırada Cebrail İblis'e geldi. İblis onu görünce elini, müşriklerden birinin eline vermiş durmaktayken elini çekip aldı. Kendisi ve taraftarları gerisin geri kaçmaya başladılar. Elini tutan adam ona: "Ey Süraka, sen bizim yanımızda olacağını söylüyordun" dedi. İblis'te dedi ki: "Ben sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Ben Allah'tan korkuyorum. Zira Allah, cezalandırması şiddetli olandır."

Bu hususta Talha b. Ubeydullah diyor ki:

عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ كَرِيْرٍ. اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَارُؤِىَ الشَّيْطَانُ يَوْماً ، هُوَ فِيهِ اَصْغَرُ وَلاَ اَدْحَرُ وَلاَ اَحْقَرُ وَلاَ اَغْيَظُ ، مِنْهُ فِى يَوْمِ عَرَفَةَ. وَمَا ذَاكَ الاَّ لِمَا رَأَى مِنْ تَنَزُّلِ الرَّحْمَةِ، وَتَجَاوُزِ اللهِ عَنِ الذُّنُوبِ العِظَامِ، الاَّ مَا اُرِىَ يَوْمَ بَدْرٍ، قِيلَ وَمَا رَأَى يَوْمَ بَدْرٍ ، يَارَسُوْلَ اللهِ؟ قَالَ: « اَمَا اِنَّهُ قَدْ رَأَى جِبْرِيلَ يَزَعُ الْمَلاَئِكَةَ ».

"Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Şeytan hiçbir gün Arefe günündekinden dah azelil daha tardedilmiş, daha hakir ve daha öfkeli görülmemiştir. Bu da onun Allahın rahmetinin indiğini ve Allahın, büyük günahların cezasından vaz geçtiğini görmesindendir. Ancak ona Bedir gününde gösterilen bundan müstesnadır." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, o Bedir günü ne gördü? Resulullah buyur du ki: "Dikkat edin, o Cebraili gördü, Cebrail, melekleri mevzilendiriyordu.(30)

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

(30) Muvatta, K. el-Hac bab: 81, HN: 245

49- Yine o zaman münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, müminler için "Bunları dinleri aldattı." diyorlardı. Kim, Allah'a güvenip tevekkül ederse bilsin ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yine o zaman münafıklar ve kalblerinde İslâm dininde şüphe etme hastalığı bulunan kimseler, Müslümanlar aleyhine "Bunları dinleri aldattı da, kendi sayılarının az, düşmanlarının ise çok olmasına rağmen savaşa giriştiler." demişlerdi. Halbuki önemli olan sayı değildir, İman gücüdür. Zira, kim Allaha tevekkül eder ve ona güvenirse şüphesiz ki Allah, onu muhafaza eder ve ona yardım eder. Allah, he şeye galiptir ve hüküm ve hikmet sahibidir.

* Müminlere "Bunları dinleri aldattı" diyen insanlar, münafıklar, bir de Mekkeli müşriklerden, müslüman olup ta henüz İslam, kalblerinde karar kılmamış olan kimselerdir. Bunlar, müşriklerle birlikte Bedir savaşına katılmışlar, müslümanların sayılarının az olduğunu görünce de "Bunları dinleri aldattı." demişlerdir. Bu hususta Mücahid diyor ki: "Bu sözü söyleyen, Kureyş'ten bir topluluktur. Bunlar da Kays b. Velid b. Muğire, Ebu Kays b. Fâkih b. Muğire, Haris b. Zem'a, Ali b. Ümeyye b. Halef, Âsi b. Münebbih b. Haccac'dır. Bunlar, Mekke'den Kureyş'lilerle birlikte tereddüt halinde çıkıp geldiler. O tereddütlü halleri, bunları yavaşlatıyordu. Fakat bunlar, Resulullah'ın sahabilerinin sayılarının azlığına ve düşmanlarının sayılarının da çokluğuna rağmen bunu yapmaya gelmişler" dediler.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

50- Melekler: "Tadın azabı" diyerek kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alırken bir görseydin.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bedir savaşında müşrikler Müslümanlara hücum ettiklerinde, Melekler onların yüzlerine, geri döndüklerinde kıçlarına kılıçlarla vuruyorlardı."

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

51- İşte bu, kendi ellerinizle yaptıklarınızın cezasıdır. Yoksa Allah, kullarına asla zulmetmez.

Ey kâfirler, Bedir savaşında size verilen bu ceza, kendi ellerinizle yaptıklarınızın cezasıdır. Yoksa Allah, sebepsiz yere hiçbir kuluna ceza vermez.

* Diğer bir âyet-i Kerime'de de şöyle buyurulmaktadır: "Başınıza gelen bir musibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar yüzyündendir. Allah, işlediklerinizin bir çoğunun da affeder."(31)

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ
اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

52- Bunların davranışı da tıpkı Firavun ailesi ve ondan önce geçmiş olanların davranışı gibidir. Onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler de Allah da onları, günahlarından dolayı yakaladı. Şüphesiz ki Allah, çok güçlü ve cezası çok şiddetli olandır.

Ey Muhmmad,seni ve sana gönderilenleri nikâr eden bu müşriklerin hali, Firavun ailesi ve onlardan önce geçen inkârcıların hali gibidir. Onlar, Allahın âyetlerini, mucizelerini ve Peygamberini inkâr etmişlerdi. Allah da işledikleri günahlar sabebiyle onları cezalandırmıştı. Şüphesiz ki Allah, çok güçlüdür. Kimse onun cezasından kurtulamaz. Cezası pek çetindir, başkasının cezasına benzemez.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ
وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۙ ﴿٥٣﴾

53- Çünkü bir kavim, kendi davranışlarını değiştirmedikçe, Allah, onlara verdiği nimeti değiştirmez. Şüphisiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Biz Kureyş müşriklerini cezalandırdık. Çünkü onlar bizim kendilerine vermiş olduğumuz nimetleri değiştirdiler. Gönderdiğimiz peygamberi yurdundan çıkardılar. Bir topluluk kendi ahlak ve davranışlarını değiştirmedikçe Biz,

(31) Şûra suresi âyet; 30

onlara vermiş olduğumuz nimetleri değiştirmeyiz. Zira biz, hiç kimseye sebepsiz yere ceza vermeyiz.

كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَـٰهُم
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَـٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾

54- Onların tutumu, Firavun ailesi ve ondan önce geçmişlerin tutumu gibidir. Onlar, rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı. Biz de işledikleri günahları yüzünden kendilerini helak etmiş ve Firavun ailesini suda boğmuştuk. Hepsi de zalimdiler.

Bu müşriklerin âdet ve davranışları, Firavun ailesi ve onlardan önceki kâfir toplulukların davranış ve âdetleri gibidir. Onlar, rableri olan Allah'ın âyetlerini, Peygamberlerini ve delillerini yalanlamışlardı. Biz de günahları yüzünden onların bazılarını şiddetli bir çığlıkla, bazılarını yere geçirerek, bazılarını da şiddetli bir kasırga ile helak ettik. Firavun ailesini de denizde boğduk. Bizim helak ettiğimiz bu ümmetlerin hepsi de, Allahın Peygamberlerini yalanlayıp, âyetlerini inkâr ederek kendilerine zulmeden kimselerdi.

إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾

55- Allah nezdinde canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Onlar iman etmezler.

Allah katında, yeryüzünde hareket eden canlıların en şereflisi, Allahın birliğini inkâr edip, ondan başkasına tapan kâfirlerdir. Onlar, Allah'ın indirdiği vahye iman etmezler.

* Bu âyet-i kerime, Beni Kureyza Yahudileri hakkında nâzil olmuştur. Bu kabilenin ileri gelenlerinden Kâb'b b. el-Eşref ve taraftarları, Resulullah'a karşı savaşmayacaklarına dair bir antlaşma yapmışlar fakat Hendek savaşında bu antlaşmayı bozarak Resulullah'ın düşmanlarına arka çıkmışlardır.

Bundan sonra gelen âyet-i kerime de bu hususu açıklığa kavuşturmaktadır.

ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾

56- Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her defasında antlaşmalarını bozan kimselerdir. Onlar, Allah'tan korkmazlar.

Medinede bulunan Yahudiler sadece Hendek savaşında değil daha bir çok yerde antlaşmalarına riayet etmediler. Mekke müşriklerine silah yardımı yaptılar. Daha sonra yine antlaşmalar yaptıları fakat yine antlaşmalarına uymadılar. Bunların ne bârizlerinden birisi de Hendek muharebesiydi. Onlar, bu yaptıklarının cezasını da gördüler.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57- Eğer savaşta onları yakalarsan, arkalarındakini dağıtacak bir şekilde cezalandır. Belki ibret alırlar.

Eğer o ahitlerini bozanlardan birini savaşta yakalayıp esir alacak olursan, arkalarında bulunan diğer ahitlilere de ibret olsun ve dağılıp gitsinler diye onları ağır bir şekilde cezalandır ki bir daha böyle bir şey yapmaya cesaret edemesinler, ibret alsınlar da verdikleri sözü bir daha bozmasınlar.

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

58- Eğer bir kavmin ihanetinden korkarsan, sen de aynı şekilde sözleşmelerini bozarak üzerlerine at. Şüphesiz ki Allah, ihanet edenleri sevmez.

Ey Muhammed, Eğer aranızda düşmanlık bulunan bir kavmin, sana ihanet edeceğinden ve antlaşmayı bozmasından korkacak olursan, sen de onlara, antlaşmayı bozduğunu bildir. Böylece antlaşmanın bozulduğundan heriki taraf açıkça ve eşit şekilde haberdar olsun. Ve sen, ihanet etmiş olmayasın. Zira Allah, hainleri sevmez.

* Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursa ki: "Sırf düşmanın ihanetinden korkularak ahit nasıl bozulabilir? Çünkü bu bir zan'dır. Zan ise kesinlik ifade etmez." Cevaben denilir ki: "Mesele senin anladığın gibi değil. Buradaki cümlenin manası şudur "Düşmanın ihanet edeceği belirtisi sana belli olur ve onların sana saldıracaklarından korkacak olursan işte o zaman onların anlatlaşmalarını üzerlerine at ve onlara karşı savaş ilan et." Nitekim Resulullah Kureyza oğullarının, Ebu Süfyan ve müşriklerle, kendisine karşı yardımlaşmayı kabul etmelerinden ve kendisine karşı savaşacaklarını bildilrmelerinden sonra, onlarla olan antlaşmasını bozduğunu bildirmiştir. Müminlerle savaşı kesme atlaşması yapan bütün kavimler bu hükme tabidirler. Müslümanların halifesi, Kureyza oğullarının, Resulullah'a ve sahabilere yaptıkları ihanet gibi herhangi bir ihanet görecek

olursa onlarla yaptığı antlaşmayı üzerlerine atıp bozabilir ve onlara karşı savaş ilan edebilir.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

59- Kâfirler, yakalarını kurtarıp kaçacaklarını sanmasınlar. Onlar, Allahı âciz bırakamazlar.

* Kâfirlerin, yakalarını Allah'tan kurtarmaları mümkün değildir. Allah onları mutlaka cezalandırır. Nitekim diğer bir âyet-i kerime'de şöyle buyuruluyor: "Yoksa kötülüklerde bulunanlar, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sanıyorlar? Ne de kötü hüküm veriyorlar!"(32)

وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ
وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ ۖ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا
تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

60- Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın ki bununla, Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınız ve daha bundan başka, sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız, karşılığı size eksiksiz ödenir ve siz, asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Ey, Allaha ve peygamberine iman edenler, kendileriyle muahede yaptığınız ve muhadeyi bozup size ihanet edeceklerinden kortuğunuz kafirler ve diğer bütün inkârcılar için gücünüzün yettiği kadar savaş araçları hazırlayın. Besili atlar yetirştirin ki bu araçlarla sizin de Allahın da düşmanı olan kâfirleri korkutasınız. Böylece size karşı savaşma cesaretini bulamasınlar. yine bu savaş araçlarıyla sizin bilmediğiniz ve Allahın bildiği münafıklar ve cinler gibi düşmanlarınızı da korkutasınız. Allah yolunda savaşmak için mallarınızı harcayarak silah almanız halinde bu harcamalarınız boşa gitmeyecek, Allah, bunların karşılığını dünyada verecek, sevaplarını da âhirete saklayacak ve size hiçbir haksızlık yapılmayacaktır.

* Âyet-i kerime'de, müslümanların, kâfirlere karşı güçlerinin yettiği ka-

(32) Kasas suresi âyet; 28/4

dar kuvvet hazırlamaları emredilmiştir. Peygamber efendimiz bu kuvvet hakkında şöyle buyurmuştur: Ukbe b. Âmir diyorki:

أَنَّهُ سَمِعَ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، يَقُولُ « وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ. أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْىُ. أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْىُ ».

"Ben Resulullah'ın, minberin üzerinde: "Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın." âyetini okuduktan sonra şöyle buyurduğunu işittim. "Dikkat edin, şüphesiz ki kuvvet, atmak'tır. Dikkat edin şüphesiz ki kuvvet atmaktır.Dikkat edin şüphesiz ki kuvvet atmaktır."(33)

Taberi diyor ki: " Resulullah'tan rivayet edilen bu hadis-i şerifte, âyet-i kerimede zikredilen kuvvet, "Atmak" olarakizah edilmiş ise de bu izahtan, kuvvetin sadece "Atmak"tan ibaret olduğu anlaşılmamalıdır. Çünkü Resulullah: "Kuvvet, sadece atmaktır, başka bir şey değildir." buyurmamaştır. Bu nedenle, kılıç, ok, mızrak ve düşmana karşı savaşmakta kullanılan her türlü silah âyettte geçen "Kuvvet" kavramı içine girmektedir. Kaldı ki Resulullah'tan zikredilen bu haberin senedi gevşektir."

Âyet-i kerimede "Bundan başka, sizin bilmediğiniz fakat Allahın bildiği diğer düşmanları korkutasınız" buyurulmaktadır.

Müfessirler, Allahın bildiği, müminlerin ise bilmediği bu düşmanlardan kimlerin kastedildiği hususunda dört görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahide göre bunlardan maksat, Yahudi Kureyza oğullarıdır. Bedir savaşı yapıldığında onların düşmanlığı henüz ortaya çıkmamıştı.

b- Süddiye göre bu düşmanlardan maksat, Farslar'dır. Müslümanlar, Farslarla savaşacaklarını o sırada tahmin etmiyorlardı.

c- İbn-i Zeyde göre ise, müminlerin bilmediği bu düşmanlardan maksat, münafıklardır. Çünkü onlar, kelime-i şehadet getiriyorlar, hatta müminlerle birlikte savaşlara katılıyorlardı. Bu nedenle düşmanlıkları bilinmiyordu.

d- Diğer bir kısım âlimlere göre ise burada zikredilen düşmanlardan maksat, cinlerdir.

Taberi bu son görüşün tercihe şâyân görüldüğünü söylemiştir. Çünkü

(33) Müslim, K. el-İmara, bab: 167, HN: 1917 / Ebu Davud k. el-Cihad bab: 23, HN: 2514

Müminler, Kureyza oğlu Yahudilerin ve Farsların müşrik olmaları hasebiyle kendilerine düşman olduklarını ve onlara karşı savaşabileceklerini biliyorlardı. Bu itibarla, âyette zikredilen bilinmeyen düşmanlar değillerdi.

Münafıklara gelince, her ne kadar bunlar düşmanlıkları bilinmeyen kimseler idiyseler de müminlerin güçlerinin artması yüzünden korkacak kimseler de değillerdi. Münafıklar, müminlerin, kendilerinin iç yüzlerini bilmelerinden korkuyorlardı. Bu nedenle âyette zikredilen güç hazırlamadan dolayı korkmaları düşünülemezdi. O halde, âyette, müminlerin bilmedikleri zikredilen düşmanlar, insanların dışındaki düşmanlardır ki onlar da cinlerden olan düşmanlardır. Nitekim, atlarının kişnemelerinin cinleri korkuttuğu ve atın bulunduğu yere cinlerin yakşalamadığı rivayet edilmiştir.(34)

وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

61- Eğer onlar, barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allaha güven. Şüphesiz o, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, eğer bir kavmin ihanetinden korkarsan sen de aynı şekilde sözleşmelerini bozarak üzerlerine at. Ve onlara karşı savaş ilan et. Şayet, İslam'a girerek veya boyun eğip cizye vermeyi kabul ederek yahut savaşmayı bırakarak seninle barışmaya eğilim gösterirlerse sen de ona eğilim göster. İşini Allah'a bırak ona tevekkül et, o sana yeter. zira o, senin de kendileriyle barışmak istediğin kimselerin de ne söylediğinizi ve ne gibi şartlar koştuğunuzu işiten ve her iki tarafın diğeri hakkında sadakat mı yoksa ihanet mi düşündüğünü çok iyi bilendir.

* Katade, İkrime, Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyet-i kerime tevbe suresinde, müşriklere karşı savaşmayı emreden çeşitli âyetlerle neshedilmiştir. Bu hususta Katade diyor ki: "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş." hükmü, Berae suresi inmeden önce nâzil olmuştur. Bu dönemde Resulullah, müşriklerle belli büreler için ateşkes antlaşması yapıyor, sürenin sonunda müşrikler ya müslüman oluyor veya savaş yapılıyordu. Daha sonra, Berae (tev-

(34) Buradan anlaşılıyor ki, Müslümanlar her halükârda savaşa hazırlıklı olacaklardır. Fiilen savaş hayatının yaşanması şart değildir. Daima savaşa hazırlıklı olmak gerekir.
* Hiçbir hazırlığa girişmediği halde "Ben, cihad ederim" iddiası boş bir iddiadır. Zira gerçekten savaşmak niyetinde olanlar, her an savaş hazırlığı içinde olurlar. Nitekim diğer bir âyet-i kerime'de şöyle buyuruluyor: "Eğer bunlar cihada çıkmak isteselerdi, onun için hazırlık yaparlardı."(9/146)

be) suresi nazil olunca bu hükmü kaldırdı ve Allah teala buyurduki: "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün."(35) "Ey müminler, müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın..."(36) Böylece Allah teala, Resullah ile muahede yapmış olan her antlaşmalının antlaşmasını üzerlerine attırdı ve Resullaha "Müşrikler Lailahe illallah deyip müslüman olmadıkça onlara karşı savaşmasını, iman dışında onlardan herhangi bir şey kabul etmemesini emretti. Bu surede ve bunun dışındaki surelerde zikredilen müminlerin, müşriklerle yaptıkları muahede ve sulh antlaşmaları, tevbe suresiyle neshedilmiş oldu.

İkrime ve Hasan-ı Basri de demişlerdir ki: "Tevbe suresinin: "Kitap ehlinden, Allaha ve âhiret gününe iman etmeyen, Allahın ve peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan islamı din edinmeyenlerle, boyuneğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."(37) âyet-i kerimesiyle bu âyetin hükmü neshedilmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin neshedildiğini söyleyen görüş, kitap sünnet ve akl-ı selimden herhangi bir delili olmayan görüştür. Çünkü "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." âyet-i kerimesi, "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş" âyet-i kerimesinin hükmünü ortadan kaldıracak bir durumda değildir. Zira, barış yapılabileceğini beyan eden bu son âyet, Kureyza Yahudileri hakkında nâzil olmuştur. Onlar ise ehl-i kitaptır. Tevbe suresinin yirmi dokuzuncu âyetinde belirtildiği gibi, cizye verip boyun eğdikleri takdirde onlarla barış yapılmasına izin verilmiştir. Tevbe suresinin, "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." âyeti ise, putlara tapan Arap müşriklerini kastetmektedir. Bunların, cizye vererek mallarını, canlarını teminat altına aldırmaları mümkün değildir. Onların müslüman olmaktan başka kurtuluş yolları yoktur.

Görüldüğü gibi, sulh yapılmasını emreden âyetle, müşriklerin öldürülmesini emreden âyetlerin hükümleri farklıdır. Onlardan biri,diğerinin hükmünü tamamen ortadan kaldırmadığı için birinin diğerini neshettiğini söylemek doğru değildir. Âyetlerin her ikisi de muhkemdir.(38)

---

(35) Tevbe suresi, 9/5

(36) Tevbe suresi, 9/36

(37) Tevbe suresi, 9/29

(38) Bu izahlardan da anlaşıldığı gibi

Eğer karşı taraf sulh isterse sulh antlaşması yapmak icabeder. Bu açık sulh teklifine rağmen savaşa devam edilmez.

Bu hususta Peygamber efendimiz bir örnek vermiş, Hudeybiye musalahasında, dokuz yıl savaşmayacaklarını hükme bağlayan barış antlaşmasını kabul etmiştir. Çünkü karşı taraf sulh istemiş, savaşmak niyetinde olmadığını beyan etmiştir.

Ancak, Müslümanların, düşmanla sulh antlaşması yapmaları için, güçlü durumda olmaları ve yapılacak barışın kendileri için açıkça menfaat getirmmesi şarttır. Aksi takdirde, düşmana boyun eğerek barış antlaşması yanmak caiz değildir. Bu konuda bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır. "Ey iman edenler, üstün olduğunuz halde, düşmanlarınız karşısında gevşek davranıp da barış istemek zoruda kalmayın..."(47/35)

وَإِن يُرِيدُوٓا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِۦ وَبِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾
وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مَّآ أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ
أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

62-63- Eğer seni aldatmak isterlerse, şüphesiz ki sana, Allah yeter. Seni ve müminleri yardımıyla destekleyen ve onların kalblerini birbirine ısındıran O'dur. Eğer sen, yeryüzündeki her şeyi harcasan, onların kalblerini birbirine ısındıramazdın. Fakat Allah, onları birbirine ısındırdı. Şüphesiz ki o, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey Resulüm, seninle barış yapmak isteyen bu insanlar şayet bu yolla seni aldatmak istiyorlarsa, Allah, onların kötülüklerini senden uzaklaştırmaya kâfidir. Allah senin dinini, onların dinine galip getirmeyi üzerine almıştır. Sana verdiği zaferle ve Ensar'dan olan müminleri sana yardımcı kılmakla seni destekleyen O'dur.

Medine'deki Evs ve Hazreç kabilelerinden olan ve daha önce aralarında savaş eksik olmayan, Ensarın kalblerini birbirine ısındıran o da O'dur. Ey Muhammed, eğer sen, yeryüzünde bulunan bütün değerli şeyleri harcayacak olsaydın yine de onların kalblerini birbirine ısındıramazdın. Fakat Allah, seni desteklemeleri için onlara hidayette birleştirip kalblerini birbirine ısındırmış, kaynaştırmıştır. Şüphesiz ki Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Mücahid bu ayetin izahında şunları söylemiştir: "İki müslüman, birbirlerinyle karşılaşır ve müsafaha yapacak olurlarsa günahları bağışlanır." Velid b. Ebu Muğis diyor ki: "Mücahide dedim ki: "Bir musafaha yapmakla onların günahları bağışlanır mı?" O da dedi ki: "Sen Allah teala'nın "Eğer sen, yeryüzündeki her şeyi harcasan onların kalblerini birbirine ısındıramazdın." buyurduğunu duydun mu?" Bende de ona dedim ki: "Sen bunu benden daha iyi biliyorsun."[39]

(39) Âyet-i kerime, müminlerin kalblerinin birbirine ısındırıldığını beyan etmektedir. Onların kalblerinin birbirine ısındırılması suretiyle meydana gelen kardeşlik, tarihte eşine rastlanmayan bir olaydır. Böyle bir kardeşliği ve yakınlığı, para ile, dünya malı ile temin etmek asla mümkün değildir. Allah'ın nimeti olmak üzere bu insanlar birbirlerini sevdi ve kardeş oldular.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسْبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾

64- Ey Peygamber, sana ve sana tâbi olan müminlere Allah yeter.

Ey Peygamber, sana ve sana tâbi olan müminlere Allah kâfidir. O halde düşmanlarınızın çokluğu sizi korkutmasın. Zira sizi destekleyen Allah'tır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَى ٱلْقِتَالِ ۚ إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَٰبِرُونَ يَغْلِبُوا۟ مِا۟ئَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّا۟ئَةٌ يَغْلِبُوٓا۟ أَلْفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65- Ey Peygamber, müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizden sabırlı yirmi kişi çıkarsa iki yüz kişiye galip gelir. Eğer sizden yüz kişi olsa, kâfirlerden bin kişiye galip gelir. Çünkü onlar, anlamayan bir kavimdir.

* Âyet-i kerime, bir müminin, on kâfire bedel olacağını bildirmekte, sebep olarak ta, kâfirlerin, savaşırken herhangi bir sevap elde etme inancından yoksun olmalarını göstermekte bu nedenle savaşta metanetli olmayacaklarına, dünyalıklarını kaybedecekleri korkusuyla savaşta korkak davranacaklarına dikkati çekmektedir.

ٱلْـَٰٔنَ خَفَّفَ ٱللَّهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا ۚ فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّا۟ئَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا۟ مِا۟ئَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوٓا۟ أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٦٦﴾

66- Şimdi ise Allah, yükünüzü hafifletti. Çünkü içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Bundan böyle içinizden sabırlı yüz kişi çıksa, ikiyüz kişi-

ye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelir. Allah, sabredenlerle beraberdir.

* Abdullahb. Abbas diyorki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ شَقَّ ذَلِكَ عَلَىٰ الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ عَلَيْهِمْ اَنْ لاَ يَفِرَّ وَاحِدٌ مِنْ عَشَرَةٍ فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ الْآنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ قَالَ فَلَمَّا خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْهُمْ مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدْرِ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ.

"Eğer içinizden sabırlı yirmi kişi çıkarsa iki yüz kişiye galip gelir..." ayeti nâzil olunca, bir müslümanın on düşman karşısında direnmesi farz kılınmıştır. Bu ise Müslümanlara çok zor geldi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Ve Müslümanların yükünü hafifletti. Ancak, Allah teala, karşı konacak düşman sayısını eksilttiği nisbette müminlerin sabrını da eksiltti.(40)

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime'de, her ne kadar ifade emir şeklinde değilse de mana itibariyle emirdir. Yani, bir Müslüman en az iki düşman karşısında savaşmak farzdır.

Abdullah b.Abbas, İkrime, Hasan-ı Basri ve Süddi'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet, bundan önce gelen âyetin hükmünü neshetmiştir. Artık bir müminin on kâfirle savaşma mecburiyeti kalmamıştır. Ancak bir mümi'nin iki kafire karşı savaşması farzdır. Onların önünden kaçması haramdır. Taberi de bu âyetin bundan önceki âyeti neshettiğini söylemiş ve ayetlerin emirmahiyetinde olduğun söylemiştir.

Mücahid diyor ki: "Bir mümin'in on kâfire karşı savaşması hükmü, Bedir savaşına katılan sahabiler içindi. Bu durum onlara ağır geldi. Bununüzerine, birmümin'in iki kâfirle savaşması hükmü geldi."

Abduah b. Abbas da diyor ki: "Bir müminin on kâfir karşısında on müminin de yüz kâfir karşısında savaşıp sabretmesi emri, müslümanlarının sayılarının az olduğu zamanda idi. Müslümanlar çoğalanıca Allah onların yüklerini hafif-

(40) Buharî, K. Tefsir el-Kur'an, sure 8 bab: 6 / Ebu Davud K. el-Cihad b: 114 HN: 2646

letti Bir müminin iki kâfir karşısında, on müminin de yirmi kâfir karşısında svaşmaları emredildi.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا
وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

67- Hiçbir Peygambere, yeryüzünde düşmanlarına tam bir darbe indirmedikçe esir almak yaraşmaz. Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise sizin için âhireti istiyor. Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Hiçbir peygamberin, kendisiyle savşan bir putperesti yüryüzünde müşriklere tam bir darbe indirmedikçe sırf fidye almak için veya lütufta bulunmak için esir alması yaraşmaz. Ey müminler, siz, müşrikleri esir alırken onlardan fidye olarak dünya metaını elde etmek istiyorsunuz. Allah ise sizin için âhiretteki nimetleri ve hazırladığı cenneti istiyor. Eğer siz, âhireti ister, kâfirleri esir etme yerine onları öldürmeye kalkarsanız, onlar size galip gelemez. Çünkü Allah, her şeye galiptir ve yaratıklarını sevk ve idarede hikmet sahibidir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet, müslümanların az olduğu Bedir savaşının yapıldığı günde inmiştir. Müslümanların sayısı çoğalıp hakimiyetleri artınca Allah teala esirler hakkında şu âyeti indirmiştir. "Kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılık almadan serbest bırakın veya serbest bırakma karşılığında fidye alın..."(41)

Bu hususta Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Bedir savaşı bitince esirler getirildi. Resulullah:"Bu esirler hakkında ne diyorsunuz." diye sordu Ebubekir: "Ey Allahın Resulü, Bunlar senin kavmin ve ailendir. Bunları sağ bırak ve bunlarla yardımlaş. Umulur ki: Allah bunlarıntevbelerini kabul eder." dedi. Ömer ise: "Ey Allah'ın Resulü, bunlar seni yalanladılar, yurdundan çıkardılar. İnsanların önünde onların boyunlarını vur." dedi. Abdullah b. Revaha da dedi ki: "Ey Allahın Resulü, ağacı bol olan bir vadi araştır. Onları onun içine koy, sonrna ateşe ver." Abbas da dedi ki: "Sen akrabalık bağını kopardın." Resulullah sustu, onlara cevap vermedi. Sonra çadırına girdi. Bir kısım insanlar dediler ki: "Ebubekir'in teklifini kabul edecek." Diğer bir kısım insanlar ise dediler ki: "Ömer'in teklifini kabul edecek." Başka bir kısım insanlar da dediler ki: "Abdullah b. Revaha'nın dediğini kabul edecek." Sonra Resulullah dışarı çıktı ve buyurdu ki:

(41) Muhammed suresi, 47/4

"Şüphesiz ki Allah, bir kısım insanların kalblerini yumuşak kılmışştır. Öyle ki onların kalbleri sütten daha yumuşaktır. Bir kısım insanların kalblerini de katı kılmıştır. Öyle ki, onların kalbleri taştan daha katıdır. Ey Ebubekir sen İbrahim gibisin. O şöyle demişti "Kim bana uyarsa şüphesiz ki o benim dinimdendir. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz ki sen, af ve merhameti bol olansın."(42) yine sen İsa gibisin. O da şöyle demişti: "Eğer onlara azap edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır. Şayet bağışlarsan muhakkak ki sen, her şeye galipsin, hüküm-ve hikmet sahibisin.(43) Ey Ömer sen de Nuh gibisin o da şöyle demişti: "Rabbim kafirlerden, yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma"(44) Ey Abdullah b. Revaha sen de Musa gibisin. O da şöyle demişti: "Rabbimiz, onların mallarını yok et. Kalblerini katılaştır. Can yakıcı azaba görmedikçe iman etmiş olmasınlar."(45) Bugün sizler, üstünsünüz. Onlardan hiçbiri, fidye vermedikçe veya boynu vurulmadıkça kaçıp sizden kurtulamazlar." Abdullah b. Mesud diyor ki: "Dedim ki: Ey Allah'ın Resulü, Süheyl b. Beyda bu esirlerin dışındadır. Çünkü ben onun müslüman olduğunu söylediğini duydum." Bunun üzerine Resulullah sustu. O gün ben, gökten üzerime bir taş düşeceğinden korktuğum kadar hiçbir gün korkmamıştım. Nihayeyt, Resulullah buyurdu ki: "Süheyl b Beyda müstasnadır." Âyet Hz. Ömer'in görüşünü destekler mahiyette indi ve Allah teala buyurdu ki: "Hiçbir peygambere yeryüzünde düşmanlarına tam bir darbe idndirmedikçe esir almak yaraşmaz."(46) Bu olay, Abdullah b. Abbas'tan da buna yakın birşekilde rivayet edilmiştir. Enes b. Mâlikin de bu hususta şunları söylediği rivayet edilmiştir.

عن أنس وذكر رجلان عن الحسن قال استشار رسول الله ﷺ الناس فى الاسارى يوم بدر فقال ان الله عز وجل قد أمكنكم منهم قال فقام عمر بن الخطاب فقال يا رسول الله اضرب أعناقهم قال فاعرض عنه النبى ﷺ قال ثم عاد رسول الله ﷺ فقال يا ايها الناس ان الله قد امكنكم منهم وانما هم

(41) Muhammed suresi, 47/4
(42) İbrahim suresi, 14/36
(43) Maide suresi, 5/118
(44) Nuh suresi, 71/26
(45) Yunus suresi, 10/88
(46) Bkz. Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 8 HN: 3084

اخوانكم بالامس قال فقام عمر فقال يا رسول الله أضرب أعناقهم فاعرض عنه النبى ﷺ قال ثم عاد النبى ﷺ فقال للناس مثل ذلك فقام أبو بكر فقال يا رسول الله ان ترى ان تعفو عنهم وتقبل منهم الفداء قال فذهب عن وجه رسول الله ﷺ ما كان فيه من الغم قال فعفا عنهم وقبل منهم الفداء قال وأنزل الله عز وجل لو لا كتاب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم الى آخر الآية .

"Resulullah Bedirde esir alınan müşrikler hakkında sahabîlerle istişare etti ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah, bunlara karşı size bir imkân verdi." Bunun üzerine Ömer b. Hattab ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, bunların boynunu vur." Resululla'ı bunu benimsemedi ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar, Allah, bunlara karşı size bir imkân verdi. Bunlar düne kadar sizin kardeşlerinizdi." Ömer b. Hatta yine söz alarak şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, bunların boynunu vur." Resulullah yine benimsemedi ve yine aynı sözlerini tekrarladı. Bunun üzerine Ebubekir ayağa kaltı ve dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, dilersen onları affet ve verecekleri fidyeyi kabul et." Bununüzerine Resulullahın yüzündeki sıkıntılı ifade gitti ve fidye alarak esirleri serbest bıraktı."(47) İşte bu olay üzerine bundan sonra gelen âyet-i kerim âzil oldu.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

68- Eğer, Allahın, geçmişte verilmiş birhükmü olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü, size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

(47) Ahmed b. Hanbel, Müsned C: 35, S: 243.

Eğer Allahın, ganimet mallarını Muhammed ümmetine helal kıldığına ve Bedirsavaşına katılan müminlere azap etmeyeceğine dair geçmişte verilmiş bir hükmü olsaydı, Bedirde esir ettiğiniz düşmanı serbest bırakma karşılığında aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

* Müfessirler bu âyet-i kerime'yi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas, A'meş, Ebu Hurey're Dehhak ve Atâ bu âyet-i şu şekilde izah etmişlerdir. "Eğer Allah'ın, ganimet mallarını ve esir almayı, Muhammed ümmetine helal kıldığı hükmü, daha önceden, Allah'ın bilgisinde ve levh-i mahfuzda mevcut olmasaydı, ganimetlerin size helal olduğu bildirilmeden öcne Bedir esirlerinden fidye alıp serbest bırakmanızdan dolayı sizleri büyük bir azap yakalamış olurdu. Fakat, ganimetlerin, Muhammed ümmetine hela olacağı hükmü daha önceden yazılmış olduğundan sizleri böyle bir azaip yakalamadı. Bu hususta Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Sizden önce Âdemoğullarından hiç bir kimseye ganimet helal kılınmamıştı. Gökten ateş iner, onlaı yakıp bitirirdi. Bedirsavaşı olunca henüz ganimetlerin müslümanlara helal olduğu bilidirilmeden onlar ganimetlere daldılar. Bunun üzerine Allah teala "Eğer Allahın, geçmişte verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu." âyetini indirdi.

b- Said b. Cübeyr, Mücahid, Katede İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Şayet, Allahın kitabında Bedir savaşına katılanların azaba uğratılmayacakları hükmü olmasaydı, Bedir savaşında, size helal kılınmadan önce ganimet mallarını almanızdan dolayı sizi şiddetli bir azap yakalamış olurdu.

Bedir savaşına iştirak edenlere azap edilmeyeceği hususunda da şu hadisi şerif zikrediliyor: "Hâtıb b. Ebî Belte'a, Mekke müşriklerine mektup yazmış, Resulullah'ın savaş hazırlığı içinde olduğunu bildirmişti. Mektup yolda iken Resulullah'a vahiy gelmiş ve o mektubu, bir kadının götürmekte olduğun ubildirmiştir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali ile iki kişi göndermiş ve mektubu yakalatıp getirmiştir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Hâtıb hakkında asahabıyla istişare etmiş, Hz Ömer, Hâtıb b. Ebi Beta'nın öldürülmesi görüşünü ileri sürmüş Resulullah ise şöyle buyurmuştu: "Hâtıb, Bedir savaşına katılanlardan biri değil midir? Ne bileceksin belki de Allah, Bedir savaşına katılan müminlere bakmış ve onlar için "Dilediğinizi yapın. Ben, sizi affetmişimdir." demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömerin gözleri yaşarmış ve "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demiştir."(48)

(48) Bkz. Buhari, K. el-Megazi, bab: 9 / Müslim, K.el-Fadail es-sahabe b: 161 HN: 2494

c- Mücahide göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Şayet Alalhın kitabında bilmeyerek bir günah işleyenin hesaba çekilmeyeceği yazılmış olmasaydı esir almanızdan dolayı size büyük bir azap dokunudur."

İbn-i İshak diyorki: "Allah teala, müminlere, ganimet toplamalarından ve esir almalarından dolayı sitem etmiştir. Zira Resulullah'tan önce hiçbir peygamber düşmanıdan aldığı ganimeti yiyemiyordu. Çünkü ona helal değildi.

Ganimetlerin, sadece Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ümmetine helal kılındığı hussunda şu hadis zikrediliyor. Cabir b. Abdullah diyor ki:

قَالَ اَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ اُعْطِيْتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الْاَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا قَائِمًا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِي اَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِاَحَدٍ قَبْلِي وَاُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ اِلٰى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ اِلَى النَّاسِ عَامَّةً.

"Resulullah şöle buyurdu: "Bana, benden önceki hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verildi: Bir aylık mesafedeki düşmanın kalbine bir korku girmesi ile yardım olundum. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden kime namaz vakti gelirse o namazını kılsın. Ganimetler bana helak kılındı. Benden önce kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefaat etme hakkı verildi. Daha önceleri Peygamberler, kendi kavimlerine gönderilirlerdi ben ise bütün insanlığa Peygamber olarak gönderildim."(49)

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime'yi bu görüşlerdensadece birine tahsis etmek isabetli değildir. Âyet-i kerime bütün bu görüşleri kapsar mahiyettedir. Âyeti genel bir şekilde yorumlamak daha isabetlidir.

(49) Buhari, K. et-Teyemmüm bab:1, K. es-Salah, bab: 56 / Müslim, K. el-Mesacid bab: Hadis No: 521 / Nesaî K. el-Gusl, bab: 25

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

69- Artık elde ettiğiniz ganimetleri, helal ve temiz olarak yeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Müminler, düşmandan elde etmiş olduğunuz ganimet mallarını artık helal ve temiz olarak yeyin. Çünkü o, sizin cihadınızın sonucudur. Allahın emirlerine karşı gelmekten çekinin. Bedir savaşında esir edilen müşriklerden fidye alıp serbest bırakma gibi davranışlarda bulunmayın. Şüphesiz ki Allah, mümin kullarını çokça affeden ve onlara merhametli davranandır.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾

70- Ey Peygamber, elinizde bulunan esirlere şöyle de: "Eğer Allah, kalbinizde bir hayır olduğunu bilse, size, sizden alınandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Peygamber, Bedir savaşında esir aldığınız müşriklere de ki: "Eğer Allah,sizin kalbinizde, İslâm'ın, ihlasın ve imanın varlığını bilse, sizden alınan fidyeler karşılığında sizlere daha üstün şeyler verir ve geçmişte yaptığınız günahları bağışlar. Çünkü Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

* Hz. Abbas, "Bu âyet, benim hakkımda nâzil olmuştur." dedi.

Resullah (s.a.v.) esir düşen amcası Abbas'dan, fidye vererek kendisinin ve kardeşinin çocukları Akîl ve Nevfel'in serbest bırakılmalarını sağlamasını istedi. Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: "Ey Muhammed, sen beni, yaşadığım müddetçe Kureyş'ten dilenecek hale getirdin." Resulullah da ona şöyle dedi: "Savaşa çıkarken, hanımın Ümmül Fadl'a verdiğin altınlar nerede? Altınları verirken ona şöyle demiştin: "Ben, bu seferimde başıma ne geleceğini bilemiyorum. Öldürülme veya esir edilme gibi bir hal başıma gelecek olursa bu altınlar senin ve çocukların olsun." Abbas da "Sen bunun nereden biliyorsun?" deyince Resulullah "Bunu bana rabbim haber verdi." dedi. Bunun üzerine Abbas: "Senin

doğru söylediğini ve Allah'ın Pegamberi olduğunu kabul ediyorum. Vallahi bu yaptığımı kimse görmemişti. Ben, altınları ona, gecenin karalığında verdim." dedi.

Hz. Abbas bu âyeti açıklayarak şöyle derdi. "Allah, verdiğim fidyeden daha hayırlısını bana verdi. Bana Zemzemi verdi. Ben, rabbimin affını da bekliyorum."

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

71- Eğer esirler sana ihanet etmek isterlerse bil ki daha önce onlar Allaha ihanet etmişlerdir. Bu yüzden Allah onlara karşı sana imkân verdi. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Şayet bu esirler, içlerinde gizlediklerinin aksini sana bildirerek ihanet etmeyi isterlerse bilki onlar, Bedir savaşından önce de Allahın emirlerine karşı gelerek ona ihanet etmişlerdir. İhanet etmek, onlardan beklenen bir davranıştır. Bu yüzden Allah, onlara karşı sana imkân vermiştir. Allah, onların içlerinde gizledikleri şeyleri çok iyi bilendir. Yarattıklarının işlerini sevk ve idarede hüküm ve hikmet sahibidir.

* Katade diyorki: "Bu âyet-i kerime daha önce Müslüman olduğu halde sonra dinden çıkarak müşriklere katılan Abdullah b. Sa'd b. Ebi Sarh vb. hakkında nâzil olmuştur.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

72- Şüphesiz ki iman edip hicret edenler Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, muhacirleri barındırıp yardımda bulunanlar, işte onlar, birbirlerinin dostudurlar. İman edip hicret etmeyenlerle ise hicret edinceye kadar aranızda hiçbir velayet sorumluluğu yoktur. Bununla beraber eğer onlar, din hususunda sizden yardım isterlerse, yardımda bulunmak üzerinize borçtur. Yalnız, aranızda antlaşma olan birkavmin aleyhine yardım etmek bunun dışındadır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

* Âyet-i kerime, iman ettikten sonra Mekke'den Medine'ye hicrat eden muhacirlerle, onları barındırıp yardım eden Ensar'a işaret etmekte ve bunların, birbirlerinin gerçek dostları olduğunu bildirmektedir. diğre yandan, iman etmesine rağmen küfür diyarını bırakıp İslâm diyarına göç etmeyen üminlerin, hicret eden müminlerinden, gereken ilgiyi beklemeye hakları olmadığını, öldükleri takdirde birbirlerine mirasçı olamayacaklarını ifade ediyor. Bununla beraber Müslüman olduğu halde hicret etmeyen müminler, hicret eden müminlerden, dini hususlarda yardım istedikleri takdirde, hicret eden müminlerin, onlara yardım etmelerinin gerektiğini beyan etmektedir.

Mekke'den Medeni'ye hicret eden muhacirlerle, onları Medine'mde barındıran Ensar, Resulullah tarafından kardeş yapılmış, aralarındaki dostluk o dereceye ulaşmıştı ki, birbirlerine mirasçı olmuşlardı. Daha sonra miras hükümlerini açıklığa kavuşlturan âyetler geldi ve âyetlerde belirtilen akrabalar dışında, müminlerin birbirlerine mirasçı olmaları kaldırıldı.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

73- Kâfirler de birbirlerinin dostudurlar? Eğer birbirinizle yardımlaşmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fırsat doğar.

Kâfirler de birbirlerinin dostudurlar. Onlar da kendi aralarında yardımlaşır, işlerini takibeder ve birbirlerine mirasçı olurlar.

O halde eğer sizler kendi aranızda yardımlaşmaz, birbirinize karşı olan vazifelerinizi yerine getirmezseniz, yeryüzünde, büyük bir fitne çıkar. Öyleyse bu konudaki vazifelerinizi asla ihmal etmeyiniz, onları titizlikle yerine getiriniz.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ

هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

74- İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler, muhacirleri barındırıp yardımda bulunanlar, işte onlar, gerçek müminlerdir. Bağışlanma ve güzel rızık bunlaradır.

İman eden ve bu imanın gereği olarak yerini yurdunu bırakıp Mekke'den-Medine'ye göçen ve yine imanının gereği olarak Allah yolunda zahmetlere katlanıp cihad edenlerle, memleketlerini bırakıp göç eden bu müminlere kucak açıp yardım eden ve onları barındıranlar, işte gerçek müminler bunlardır. Bunlar için bağışlanma ve âhirette güzel rızıklar vardır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

75- Daha sonra iman edip hicret edenler ve sizinle beraber cihad edenler, işte onlar da sizdendir. Akraba olanlar, Allahın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar. Şüphesiz ki Allah,her şeyi çok iyi bilendir.

İman ettiği halde önce hicret edenlerle birlikte hicret etmeyip daha sonra hicret edenler ve sizinle beraber Allahın düşmanlarına karşı savaşanlar da sizdendir. Sizin, onları dost edinip yardımda bulunmanız gerekir. Allahın, kitabında belirttiği üzere mirasçı olma bakımından akrabalar birbirlerine daha layıktırlar.Birbirlerine ancak akrabalar mirasçı olurlar.

* Bu âyet-i kerime, "Kardeşlik" kurma veya "Anlaşma" yapmak suretiyle müminlerin birbirlerine mirasçı olmaları teamülünü ortadan kaldırmış ve sadece belirli akrabaların birbirlerine mirasçı olacaklarını beyan etmiştir.

TEVBE SURESİ

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى الَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾

1- Bu, Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır.

* Bazı Müşrik kabileler, Resulullah ile yapmış oldukları antlaşmalarını bozmaya başlamışlardı.Bunun üzerine Allah teala, Resulullahın da, Müşriklerle olan antlaşmalarını bozmasını ve kendilerine dört aylık bir süre tanıdıktan sonra savaş açacağını ihtar etmesini emretmiştir.

Taberiye göre, burada ahidleri bozularak kendilerine savaş açılacağı ihtar edilenler, Resulullahın aleyhine başka kâfirlere yardım edenler ve tek taraflı olarak Resulullah ile olan andlaşmalarını bozanlardır.

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

2- Ey Müşrikler, dört ay daha yeryüzünde serbestçe dolaşın. Allahı hiçbir şekilde âciz bırakmayacağınızı ve Allahın, kâfirleri mutlaka rezil ve rüsvay edeceğini de bilin.

Ey, peygamberler muahadeli olup ta muahedesini bozan müşrikler, yeryüzünde, dört ay güven içinde gezip dolaşın. Peygamber ve taraftarları, bu dört ay içinde size herhangi bir zarar vermeyeceklerdir. Ve bilin ki, sizler,bu dört

ay'dan sonra yine inkârınıza devam edecek olursanız, kendinizi Allah'ın elinden kurtaramazsınız. Zira sizler, nereye giderseniz gidin ve nerede bulunursanız bulunun onun pençesindesiniz ve hakimiyeti altındasınız. Size azap etmek istediğinde hiçbir güç ve sığınak o azaba engel olamaz. Ancak tevbe edip iman etmeniz engel olur. O halde size fayda vermeyecek olan gezip dolaşmayı bırakın da onun azabını sizden uzaklaştıracak tevbeye koşuşun. Yine bilin ki, Allah, kâfirleri dünyada iken helak ederek âhirette de cehennem azabına koyarak rüsvay edendir.

* Müfessirler, bu âyette kendilerine dört ay serbest dolaşma izni verilen bundan sonra da, iman etmezlerse kendileriyle savaşılacağı ilan edilen müşriklerden kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- İbn-i İshaka göre, kendilerine dört ay müddet tanınan müşrikler iki sınıftır. Biri Resulullah ile yapmış oldukları barış antlaşmasının süresi dört ay'dan daha az olan sınıftır. Bunların müddetleri dört ay'a kadar uzatılmış ondan sonra biteceği bildirilmiştir. Diğer sınıf ise, Resulullah ile yaptıkları sulh antlaşması belli bir vade ile sınırlı olmayan sınıftır. Bunların antlaşmalarının da dört ay için geçerli olduğu belirtilmiş tak ki, kendilerine gelsinler. Aksi takdirde Allaha, Resulüne ve müminlere karşı savaş açmış sayılacaklardır.

Bu hususta İbn-i İshak diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Ebubekir (r.a.)'ın insanlara hac yaptırması için hicretin dokuzuncu yılında hac emiri olarak gönderdi. Müşrikler, hacdaki yerlerinde bulunuyor ve kendilerine göre hac yapıyorlardı. Ebubekir ve beraberindeki müslümanlar yola çıktıktan sonra Berae suresi indi. Resulullah'ın, müşriklerle yapmış olduğu antlaşmaların bozulduğunu beyan etti. Bu antlaşmaların metininde, Kâbe'ye gelen herhangi bir kimseye engel olunmayacağı ve haram aylarında herhangi bir kimseye karşı terör estirilip onun korkutulmayacağı hükümleri mevcuttu. Bu muahede, Resulullah ile müşrikler arasında genel bir muahede idi. Resulullah'ın, diğer Arap kabileleriyle de, belli vadelerle sınırlanmış özel muahedeleri de bulunuyordu. İşte Berae suresi bu gibi muahedelerin dört ay sonra bitecekleri Tebük savaşında, Resulullah'tan geri kalan münafıkların durumu ve dedikodu yapan bir takım insanların kimler oldukları hakkında nazil oldu. Böylece Allah teala bu surede görüldüklerinin aksini içlerinde gizleyenleri açığa çıkardı. Onlardan bazılarını bize anlattı, bazılarını ise anlatmadı ve buyurdu ki: "Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır."

b- Abdullah b. Abbas Dehhak ve Katadeye göre ise bu âyet-i kerime ile, kendilerine dört ay, serbest dolaşma izni verilen ve bu süre bittikten sonra müslümanlarda savaş halinde olacakları belirtilen müşriklerden maksat, sadece Resulullah ile muahede yapmış olan müşriklerdir. Bunlar, Berae suresinin okunduğu Zilhicce ayı'nın onuncu günü olan Kurban bayramından itibaren Rebiulâhir

ayının onuna kadar dört ay, diledikleri yerde gezip dolaşbileceklerdir. Resulullah ile hiç muahede yapmayan müşrikler serbest dolaşma müddetleri ise yine Zilhicce'nin onundan başlamak üzere, Muharrem ayının sonun kadardır. Bunların toplamı elli gündür. Çünkü Resulullah ile muahedeleri olmayanlar hakkında, bu surenin beşinci âyetinde şöyle buyurulmuştur. "Mukkades olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün..." Mukaddes aylar, Muharrem ayının bitmesiyle sana erdiklerinden, muahedeli olmayan müşriklerin serbest dolaşma müddetlerinin elli gün olduğu ortaya çıkmaktadır.

c- Süddi, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette kendilerine dört ay serbest dolaşma izni tanınan, bu süreden sonra da müslümanlarla savaş halinde olacakları beyan edilen müşriklerden maksat, bütün müşriklerdir. Bunlara Zilhicce'nin onun'dan itibaren Rebiulâhir'in onun'a kadar dört ay serbest dolaşma izni verilmiş, bu süreden sonra, müslüman olmadıkça, kendilerine karşı savalışmaktan kurtulamayacakları belirtilmiştir. Bu dört aylık süre şöyledir. Yirmi gün Zilhicce, Muharrem Safer ve Rebuü'levvel aylarının tamamı Rebiülâhir ayının da ilk on günüdür. Bu hususta Mücahid diyor ki "Resulullah, Tebük savaşını bitirip geri dönünce hac yapmak istedi. Sonra da dedi ki: "Beytullah'a müşrikler gelecekler, orayı çıplak olarak tavaf edecekler, ben bu hal ortadan kalkmadıkça hac yapmak istemiyorum." Bunun üzerine Ebubekir ve Ali'yi gönderdi. Onlar, Zülmecaz ve diğer alıveriş yerlerinde ve bütün pazarları gezip dolaştılar. Muahedeli olanlara dört ay serbet gezebileceklerini, ondan sonra da muahedelerinin bitmiş olacağını söylediler. Bütün insanlar'a iman etmedikleri takdirde, onlarla savaşılacağını bildirdiler.

d- Zühriye göre ise bu âyette, kendilerine dört ay serbest dolaşma izni verilen müşrikler, bütün müşriklerdir. Bu aylardan maksat da Şevval, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayı'dır. Tevbe suresi, Şevval ayında indiği için bu aydan itibaren dört ayın süresi başlamıştır. Ve Muharrem ayının bitmesiyle süre sona ermiştir .Yani Kurban bayramı gününden başlamak üzere elli gündür.

e- Kelbiye göre ise bu âyette, kendilerine dört ay serbest dolaşma izni verilen, bu müdetten sonra müslünlarla savaş halinde olacakları bildirilen müşriklerden maksat, Resulullah ile yapmış oldukları muahedelerinin suresi dört ay'dan daha az olan müşriklerdir. Bunların antlaşma süreleri dört ay'a kadar uzatılmıştır. Resulullah ile olan muahedelerinin süresi dört ay'dan fazla olan müşriklere gelince bu sure'nin dördüncü âyetinde belirtildiği gibi bunların muahedeleri, bitiş tarihlerine kadar geçerli sayılmıştır ve buyrulmuştur ki: "... Bunlarla yaptığınız antlaşmayı, müddeti bitinceye kadar yerine getirin."

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: "Allah teala, müşriklerden, Resulullah ile muahede yapıp ta daha sonra Resulullahın aleyhine

davranan ve süresi dolmadan, antlaşmalarını bozan müşriklere dört ay daha serbest dolaşma izni vermiş bu süreden sonra müslümanlarla savaş halinde sayılacaklarını beyan etmiştir. Resulullah ile muahede yapıp ta onun aleyhine davranmayan ve muahedelerini bozmayan müşriklere gelince, Resulullah'ın, bunların muâhe-delerini son zamanına kadar devam ettirmesi emredilmiştir. Nitekim bu surenin yedinci âyetinde şöyle buyrulmuştur: "Müşriklerin, Allahve Peygamberi katında nasıl bir antlaşmaları olabilir? Ancak Mescid-i haram çevresinde kendileriyle antlaşma yaptıklarınız müstesnadır. Onlar size doğru davrandıkça siz de onlara doğru davranın.." Diğer yandan, Resulullah'ın tevbe suresini insanlara okumak üzere, Hz. Aliyi göenderdiğinde, onlara tebliğ edeceği şeylerden birinin de "Muahede yapmış olanların muahedelerinin süreleri sonuna kadar devam edecektir." şeklinde olması göstermektedir ki, muahedelerini bozmayanlar için sadece dört ay serbest dolaşma süresi söz konusu değildir. Onlar için geçerli olan muahede süresidir.

Bu hususta Zeyd b. Yüsey diyor ki:

عَنْ زَيْدِ بْنِ يُثَيْعٍ قَالَ: سَأَلْنَا عَلِيًّا بِأَيِّ شَيْءٍ بُعِثْتَ فِي الْحَجَّةِ؟ قَالَ: بُعِثْتُ بِأَرْبَعٍ: أَنْ لاَ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، وَمَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّ ﷺ عَهْدٌ فَهُوَ إِلَىٰ مُدَّتِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَهْدٌ فَأَجَلُهُ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ، وَلاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلاَّ نَفْسٌ مُؤْمِنَةٌ، وَلاَ يَجْتَمِعُ الْمُشْرِكُونَ وَالْمُسْلِمُونَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا.

"Biz, Aliye dedik ki: "Sen hacda neyi tebliğ etmek için gönderildin?" O da dedi ki: "Dört şeyi tebliğ etmek için gönderildim." Çıplak olan, Kâbeyi tavaf edemez. Kimin Resulullah ile bir muahedesi varsa o muahade sonuna kadar geçerlidir. Kimin de Resulullah ile muadesi yoksa onun, serbest olma zamanı dört ay'dır. Cennete ancak mümin olan kişi girer. Bu yıllarından sonra artık müşriklerle müslümanlar (hacda) bir arada olmayacaklardır."(1)

Taberi bu hadisi, Ebu Hureyre, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas ve Ebu Cafer Muhammed b. Ali'den de farklı şekillerde rivayet etmiştir.

Taberi, muahedelerini bozan müşrikler için tanınan dört aylık müddetin, kurban bayramından başlayıp Rabiülâhir ayının sonuna kadar devam eden bir müddet olduğunu söylemiştir. Bu surenin beşinci âyetinde zikredilen "Mukkades olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün." hükmüne

(1) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 9 HN: 3092.

gelince bu, Resulullah ile hiç antlaşması olmayan müşrikler için geçerlidir. Bunlar kurban bayramında başlamak üzere, Muharrem ayının sonuna kadar elligün serbest dolaşma hakkına sahiptirler.

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ
وَرَسُولُهُ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ
وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾

3- Bu, Allah ve Resulünü, Müşriklerden uzak olduklarına dair, büyük Hac gününde, insanlara, Allah ve Resulü tarafından yapılan bir tebligattır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Allah âciz bırakamazsınız. Kâfirleri, can yakıcı bir azapla müjdele.

Bu âyet, Büyük Hac gününde, Allah ve Resulünün, bütün müşriklerden beri olduklarına, onlardan uzak olduklarına dair ve yine, Allah ve Resulü tarafından yapılan bir tebligattır. Ey Müşrikler, eğer tevbe ederseniz bilin ki bu sizin için çok hayırlıdır. Şayet bu ikazları dinlemez, bu ihtarlardan yüz çevirseniz bilin ki Allah'ı âciz bırakamazsınız. O, size, lâyık olduğunuz cezayı mutlaka verir. Onun vereceği cezaya kimse engel olamaz.

Ey Resulüm, o kâfirleri, acıklı bir azap ile müjdele

* Onların azapla müjdelenmesi, kendilerini alçaltıcı bir ifadedir. Zira, müjdelenmek, sevinçli bir haber için söz konusudur. Bu ifadede ise onların, çok acıklı bir azaba düşecekleri belirtilmektedir. Bu sebeple onlar, müjdelenmiş değil, alay edilmiş, küçük düşürülmüş oluyorlar.

Müfessirler, âyette zikredilen "Büyük Hac günü"nden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Ali, Ebu Ceheyfe, Atâ, Hz. Ömer, İbn-i Zübeyr Muhammed b. Kays, Mücahid ve Abdullah b. Abbas'a göre burada zikredilen "Büyük Hac Günü"nden maksat, Arafa günüdür.

Ebu es-sahba diyor ki: "Ben, Ali b.Ebi Talib (r.a.)'a büyük Hac gününün hangi gün olduğunu sordum. O da dedi ki "Resulullah, Ebu Ebubekir (r.a.)'in insanlara Hac yaptırmak için gönderdi. Beni de tevbe suresinin kırk âyetiyle bir-

likte gönderdi. Ebubekir Arafata vardı. Arafa günü hutbe okudu. Hutbeyi bitirdikten sonra bana döndü ve "Ey Ali kalk, Resulullah'ın mesajını ilet" dedi. Ben de kalktım. Tevbe suresin'den kırk âyet okudum. Sonra birlikte Minaye geldik. Şeytan taşladım kurbanı kestim, başımı tıraş ettim. O sırada anladım ki, topluluklar, Arafa günü Ebubekir'in hutbesinde bulunmamışlar. Ben çadırları gezdin. Onlarda bulunan insanlara tevbe suresinin baş tarafını okudum. Sanırımki benim bayram gününde böyle yapmamdan dolayı büyük hac gününü, bayram günü olduğunu sandınız, dikkat edin, o Arafa günüdür."

Abbad el-Asri diyor ki: "Ben, Ömer b. el-Hatbın şöyle didiğini işittim.: "Bugün Arafa günüdür, büyük hac günüdür. Bu günde kimse oruç tatmasın."

Muhammed b. Kays da, Resulullah'ın Arafa günü akşamleyin hutbe okuduktan sonra "Bu büyü hac günüdür." dediğini söylemiştir.

b- Yine Hz. Ali, Abdullahb.Ebi Evfa, Muğire b. Şu'be, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Ebu Cüheyfe, Abdullah B. Şeddad, Nâfi b. Cübeyr, İbrahim en-Nehaî, Şa'bi, Mücahid, İkrime, Zühri, Humeyd, Abdullah b. Ömer, Atâ, İbn-i Zeyd ve Süddi'ye göre ise, âyette zikredilen "Büyük hac günü"nden maksat, kurban bayramı günüdür. Bu hususta Haris, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir.

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ يَوْمِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَقَالَ يَوْمُ النَّحْرِ.

"Ben, Resulullah'tan, büyük hac gününün hangi gün olduğunu sordum. O da" Kurban bayramı günüdür."dedi.(2) Taberi, bunu ifade eden başka bir hadisi Abdullah b. Ömer'den ve Resullahın sahabilerinin birinden de rivayet etmiştir.

c- Mücahidden nekledilen diğer bir görüşe göre büyük hac gününden maksat, haccın bütün günleridir. Tek bir gün değildir.

Taberi,bu görüşlerden, ikinci görüşün daha evla olduğunu, büyük hac gününden maksadın, Kurban bayramı günü olduğunu söylemiştir. Zira, daha önce de zikredildiği gibi bunun böyle olduğuna dair Resulullah'tan hadis rivayet edilmiştir.

Müfessirler; Kur'anda zikredilen bu güne, "Büyük hac günü" denilmesinin sebebi hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri ve Abdullah b. el- Haris b. Nevfel'e göre, bu güne "Büyük hac günü" denmesinin sebebi, bu hacda, müslümanların ve müşriklerin, bir-

(2) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 9 HN: 3088-3089

leşerek hac yapmaları ve bugünün, Yahudi ve Hristiyanların bayram gününe denk gelmiş olmasındandır.

b- Mücahide göre ise bugüne "Büyük hac günü" denmesinin sebebi, bu haccın, hacc-ı kıran olmasıdır. Haac-ı ifrat ise, küçük hac sayılmaktadır.

c- Atâ, Âmir eş-Şa'bi, Mücahid, Abdullah b. Şeddad ve Zühri'den nakledilen diğer bir görüşe göre, bugüne "Büyük hac günü" denilmesinin sebebi, bu günde asıl haccın yapılmasıdır. Küçük hac ise Umre yapmaktır. Taberi, bu görüşün doğru olduğunu söylemiştir. Zira asıl hac gününde yapılan ameller, Umre'de yapılan amellerden daha fazladır. Bu nedenle ona "Büyük hac günü" Umreye'de "küçük hac günü" denilmiştir.(3)

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ
أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

4- Ancak, antlaşma yaptığınız müşriklerden, antlaşmada hiçbir eksiklik yapmayanlar ve aleyhinizde hiçbir kimseye yardım etmeyenler müstesna. Bunlarla yaptığınız antlaşmayı müddeti bitinceye kadar yerine getirin. Şüphesiz ki Allah, takva sahiplerini sever.

* Katade'den rivayet edildiğine göre bu âyet-i kerime'de zikredilen müşriklerden maksat, Resulullah'ın, Hudeybiye musalahasında kendileriyle antlaşma yaptığı kimselerdir.Tevbe suresinin tebliğ edildiği bayram gününden itibaren bu müşriklerin andlaşmalarının süresinin dolmasına dört ay daha vardı. Allah teala Peygamberine, âyette zikredilen hususlara uymaları şartıyla bu müşriklerin antlaşmalarının süresini tamamlamasını emretmiştir. Hiçbir antlaşması olmayan müşrikler için ise haram aylarının çıkmasını beklemesi emredilmekte ve bundan sonra herhangi bir antlaşmayı kabul emeyip Müslüman oluncaya kadar kendilerile savaşması gerektiğini bildirmektedir.

Abdullah b. Abbas'dan rivayet edilen bir görüşte de şunlar zikredilmektedir: Tevbe suresi gelmeden önce, Resulullah'ın kendileriyle antlaşma yaptığı müşriklerin antlaşmalarının sürelerinin dolmasına dört ay kalmıştı. Sure, Rebiülâhir ayının on'unda bitiyordu. Eğer müşrikler bu süre içinde antlaşmalarını bozar veya Müslümanların diğer düşmanlarına yardım ecedek olurlarsa antlaşmaları hemen bozulmuş sayılacaktı. Eğer antlaşmalarına uyar, Müslümanlar

(3) Bir kısım âlimlere göre ise, Haac-ı ekber, Arefe günü Cumaya tesadüf eden hac demektir.

aleyhine herhangi bir düşmana yardımda bulunmazlarsa Resulullah'ın da bu dört ay süresince onlara dokunmaması emredilmektedir.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ
وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا
سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

5- Mukaddes olan "Haram aylar" çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.

Haram ayları olan, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayı çıktıktan sonra, Resulullah ile hiç muahede yapmamış olan veya muahede yaptığı halde Resulullah'ın ve müminlerin aleyhinde bulup muahedesini bozan yahut muahede süresi tayin edilmeyen müşrikleri, haram bölgesinde de olsalar dışında da olsalar, haram aylarının içinde de olsalar dışında da olsalar, onları öldürün.

Onları esir edin. Diledikleri gibi gezip dolaşmalarına engel olun. Onları esir almak veya öldürmek için her gözetlenebilecek yerden gözetleyin. Eğer onlar, Allah'a ortak koşmaktan ve Muhammed'in Pegamberliğini inkâr etmekten vaz geçip tevbe ederler, Allahın kendilerine farz kıldığı namazı kılıp zekâtı verirlerse onları serbest bırakın, diledikleri gibi hareket etsinler. Beytullah'a girsinler. Şüphesiz ki Allah, tevbe edenleri çokça affedendir ve bol merhamet sahibidir.

* Görüldüğü gibi, bu izaha göre haram aylar'ından maksat, Zilkade, Zülhicce ve Muharrem aylarıdır. Tevbe suresi, Zilhicce ayında inmesine rağmen, ondan önceki Zilkade ayının da sayıya katılarak haram ayları şeklinde çoğul bir ifade ile söylenmesinin sebebi, bunların birbirlerine bitişik aylar olmalarıdır. Ancak Süddi, Mücahid, Amr b. Şuayb, İbn-i Zeyd ve İbn-i İshak'a göre, bu âyette zikredilen haram aylarından maksat; meşhur olan haram ayları değil, Zilhicce'nin yirmisi, Muharrem ayı, Safer ayı Rebiülevvel ayı ve Rebiülhahir ayının onu'dur. Toplamı dört ay'dır. Bunlar da bu sürenin ikinci ayında zikredilen dört ay'dır. Bu aylara haram ayları denilmesinin sebebi ise Allah tealanın, bu surenin ikinci âyetinde, bu aylarda müşriklere serbest dolaşma izni vermesi ve on-

ların kanlarının akıtılmasını, kendilerine kötülük yapılmasını yasaklamasıdır. Bu izaha göre bu âyet-i kerime de ikinci ayette zikredilen, dört ay geçtikten sonra müşriklerle savaşılmasını emretmektedir. Birinci görüşte olanlara göre ise Kurban bayramından itibaren elli gün'den sonra, müşriklerle savaşılması emredilmiştir. Çünkü Muharrem ayı bu günde bitmektedir.

Müfessirler bu âyet-i kerime'nin mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

İbn-i Zeyd'e göre bu âyet mensuh değildir. Katadeye göre bu âyet, mensuh değil aksine, Muhammed suresinin dördüncü âyeti olan şu âyetin şu bölümünü neshetmiştir. "Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya serbest bırakma karşılığında fidye alın."

Dehhak ve Süddiye göre ise "Müşrikleri nerede bulursunuz öldürün" âyeti, muhammed suresinin şu dördüncü âyetiyle neshedilmiştir. "Kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya serbet bırakma karşılığında fidye alın..."

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur. "Bu âyetlerden herhangibiri diğerini neshetmiş değildir. Zira bunlardan herhangi biri diğerinin hükmünü ortadan kaldıracak mahiyette değildir. Allah teala müşriklerle savaşmayı emredip daha sonra o savaşı kaldırarak onlardan fidye alınmasını emretmemiştir. diğer yandan, fidye alınacak kâfirlerden fidyeyi kaldırıp öldürülmelerini emretmemiştir. Bu da göstermektedir ki, Resulullah'ın, kâfirlerle yapmış olduğu ilk savaş olan Bedir savaşından bu yana, müminlerin, müşrikleri buldukları yerde öldürmeleri, onları ya öldürmek veya yakalayıp fidye alarak yahut da fidyesiz olarak serbest bırakmaları hükmü geçerlidir."

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ
مَأْمَنَهُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, müşriklerden biri sana sığınırsa, onu emniyet altına al ki Allahın kelamını dinlensin. Sonra onu, güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. Çünkü onlar, hakkı bilmeyen bir topluluktur.

Ey Muhammed, eğer müşriklerden biri senden, Allah kelamını işitmek için kendilerine, güven içinde bulunacağına dair teminat vermeni isterse, Kuranı

dinleyip onu düşünebilmesi için ona teminat ver. Sonra onu, Müslüman olmasa bile, kendisini güven içinde hissedebileceği bir yere kadar ulaştır. Çünkü bunlar cahil bir topluluktur. Gösterilen delilleri anlamaz, iman etmekle neler kazanacaklarını idrak etmezler.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ
عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا
لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾

7- Bu müşriklerin, Allah ve Peygamberi katında nasıl bir antlaşmaları olabilir? Ancak Mescid-i Haram çevresinde kendileriyle antlaşma yaptıklarınız müstesna. Onlar size doğru davrandıkça siz de onlara doğru davranın. Şüphesiz ki Allah, takva sahiplerini sever.

Ey Müminler, rablerine ortak koşan insanların, Allah ve Resulü nezdinde, kendilerini himaye edecek nasıl bir muahadleri olabilirki? Bunların muahedeleri bitmiştir. Bunları bulduğunuz yerde öldürün. Ancak bu müşriklerden Bekiroğlu kabilesine mensup bazı insanların mescid-i haram yanında sizinle yapmış oldukları muahedeleri bunun dışındadır. Onlar size karşı muahedelerinde dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Şüphesiz ki Allah, verdiği sözü yerine getirerek emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak kendisinden korkanları sever.

* Müfessirler, bu âyet-i kerime'de zikredilen ve mescid-i haram civarında, müminlerle muahede yaptıkları beyan edilen ve muahedelerinin korunması emredilen insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi, Muhammed b. Abbad ve İbn-i İshaka göre burada, kendileriyle mescid-i haram civarında muahede yapıldığı zikredilen insanlar, Cüzeyme kabilesinden bir topluluktur. Bunlara, Bekir oğullarının Deyl kolu da denmektedir.

b- Abdullah b. Abbas, İbn-i Zeyd ve Katadeye göre ise bunlar, Kureyşlilerdir. İbn-i Zeyd diyor ki: "Bunlar, Kureyşlilerdir.. Fakat bunlar, muahedelerinde durmayıp ihanet etmişlerdir. Bu sebeple, Mekke'nin fethinden sonra bunlara dört ay mühlet verilmiştir. Ya Müslüman olsunlar veya başka bir memlekete gitsinler diye. Fakat bunlar dört ay dolmadan müslüman olmuşlardır.

c- Mücahide göre ise bunlar, Huzaa oğullarından bir topluluktur.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden, tercihe şayan olan görüş, bu insanların, Bekiroğullarından bir kısım insanlar oldüklarını söylen görüştür. Resulullah, Hudeybeyi musalahasını yaparken bunlar da Kureyşlilerle birlikte bu musalahaya katılmışlar ve bu muahadelerini bozmamışlardır.Halbuki Kureyşliler, kendileriyle muahadeli olan Deyl oğullarına, Resulullah ile muahedeli olan Huzaa oğullarına karşı yardım etmişler ve böylece Hudeybiye musalahasını bozmuşlardır.

كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُم
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

8- Evet, Allah ve Resulü yanında onların nasıl bir antlaşması olabilir ki? Size gelip gelecek olsalar ne akrabalık bağını gözetirler ne de verdikleri sözü. Ağızlarıyla sizi memnun etmeye çalışırlar fakat kalbleri bundan kaçınır. Onların çoğu fâsıktırlar.

Bu müşriklerin, Allah ve Resulü katında ahitleri nasıl geçerli olabilir ki? Eğer bunlar, siz müminlere galip gelecek olsalar, ne akrabalık bağını, ne Allahın hakkını, ne yaptıkları yeminleri ne de verdikleri sözü gözetirler. Sizlere dilleriyle tatlı sözler söyleyip, kalblerinde bulunanın akine, size şirin görünmeye çalışırlar. Halbuki aslında onların kalbleri, böyle davranmalarını kabullenmemektedir. Onların çoğu ahitlerini bozan, rablerini inkâr eden ve Allaha itaatten ayrılan insanlardır.

* Evet, Allah teala müminleri işte bu çeşit insanlardan sakındırmakta ve bunlara karşı savaşmalarını tavsiye etmektedir.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Akrabalık bağı" diye tercüme edilen (إِلًّا) kelimesinin burada hangi manayı ifade ettiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Mücahid ve Ebu Miclez'e göre (إِلًّا) kelimesinin manası, "Allah" demektir. "Cebrail, İsrafil, Mikail" isimlerinin sonlarındaki "İL" kelimesi de bu türdendir. Allah teala bu âyette, muahedelerini bozan kâfirlerin, ne Allahın hakkını gözeteceklerini ne de verdikleri muahedelerine bağlı kalacaklarını beyan etmiştir.

b- Abdullah b. Abbas , Dehhak ve S üddiye gör e ise burada zikredilen

(إِلًّا) kelimesinden maksat, "Akrabalık" demektir. Allah teala, âyet-i kerimede, muahedelerini bozan müşriklerin, akrabalık bağını gözetmeyeceklerini ve verdikleri muahedeye bağlı kalmayacaklarını bildirmiştir.

c- Katadeye göre, burada zikredilen (إِلًّا) kelimesinden maksat, yemin etmektir.

d- Mücahid ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (إِلًّا) kelimesi, bundan sonra gelen (ذِمَّةً) kelimesi gibi "Söz verme" manasınadır. Pekiştirme için tekrar edilmiştir.

Taberi (إِلًّا) kelimesinin "Söz verme, sözleşme yapma, yemin etme ve akrabalık" manalarına, geldiğini ayrıca "Allah" manasına geldiğini, âyet-i kerime'de mutlak bir şekilde zikredildiğinden burada bu manaların hepsinin kastedildiğini söylemenin daha isabetli olacağını söylemiştir.

اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهٖ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

9- Onlar, az bir değer karşılığında Allah'ın âyetlerini sattılar. Böylece insanları Allah'ın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları ne kötüdür.

Onlar, Kur'anı bırakıp, karşılığında dünyanın değersiz şeylerini aldılar. İnsanların İslâma girmelerine engel oldular. Yaptıkları bu alışveriş ve bu davranış ne kötüdür. Müşrikler, Resulullah ile yaptıkları muahedeyi, Ebu Süfyan'ın kendilerine yedirdiği bir yemek karşılığında bozdukları için muahedelerini bozmuşlar ve böylece az bir değer karşılığında Allah'ın ayetlerini satmışlardır.

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

10- Onlar, hiç bir Müminin akrabalık bağını ve onlarla yaptığı sözleşmeyi gözetmezler. İşte haddi aşanlar bunlardır.

Onlar, bir Müminin canına kastederken ne Allahın hakkını, ne akraballık bağını, ne yaptıkları yeminleri ne de verdikleri sözü gözetirler. İşte onlar, haddi aşan zalimlerdir.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَآتَوُا الزَّكَوٰةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

11- Eğer onlar tevbe eder, namazı gereği gibi kılar ve zekâtı verirlerse artık dinde kardeşleriniz olurlar. Biz, âyetleri, bilen bir kavim için geniş olarak açıklarız.

Bütün bunlara rağmen, şayet onlar, inkârcılıktan vaz geçer, üzerlerine farz kılınan namazları hakkıyla kılar ve zekâtlarını lâyık olanlara verirlerse artık onlar sizin din kardeşleriniz olurlar. sizin haklarınıza sahip olur, sorumlu olduğunuz şeylerle yükümlü olurlar. Biz, âyet ve delilerimzi, anlamayan cahilere değil, onları idrak edebilen bir topluluğa geniş bir şekilde açıklarız.

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

12- Eğer onlar, antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozar ve dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderleriyle savaşın. Çünkü onlarda yemine sadakat yoktur. Gerekir ki bundan vaz geçerler.

Sizinle antlaşma yapan kâfirler, şayet verdikleri sözden sonra bu sözlerini bozar, dininiz İslâma dil uzatir, onu küçümser ve ayıplarlarsa, inkârcılığın önderleriyle savaşın. Çünkü onlar, verdikleri sözde durmazlar. Onlarla savaşırsanız belki İslaâm'a dil uzatmaktan sakınırlar.

* Bu âyette zikredilen "küfrün önderlerine" Kureyşin ileri gelenlerinin de girip girmediği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

Katadeye göre, küfrün önderleri, Ebu Cehil, Utbe b. Rebia, Ebu Süfyan, Ümeye b. Halef ve Süheyl b. Ümeyr'dir. Çünkü Resulullah'ı Mekke'den çıkarmayı onlar istemişlerdir.

Mücahid, Ebu Süfyanın, küfrün önderlerinden sayıldığını, Süddi ise bunların, Kureyş'liler olduğunun, Dehhak da bunların, Mekke müşrikleri olduklarını, Abdullah b. Abbas ise bunların, müslümanlarla muahede yapan müşrikler ol-

duklarını söylemişlerdir.

Huzeyfetül Yeman ise burada zikredilen, küfrün önderlerinin, henüz ortaya çıkarmadıklarını ve kendileriyle savaşılmadığını zikretmiştir.

Taberi bunların, Allahı inkar eden bütün kafirlerin önderleri olduklarını söylemiştir.

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

13- Ey müminler, yeminlerini bozan ve Peygamberi yerinden çıkarmayı kasteden bir kavimle savaşmaz mısınız? Halbuki size karşı ilk önce onlarbaşladılar. Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçekten mümin, iseniz, korkmanıza Allah daha lâyıktır.

Ey müminler topluluğu, verdikleri sözü bozan, dininize dil uzatan, sizin aleyhinize düşmanlarınıza yardım eden ve Peygamberi yurdundan çıkarmaya azmeden şu müşrikler topluluğu ile savaşmaz mısınız? Sizinle anltlaşması olan Huzaa kabilesine savaş açarak sizinle savaşı da önce onlar başlatmıştır. O halde onlarla savaşmanıza mâni olan nedir? Yoksa onlardan korkuyor da mı savaşmıyorsunuz? Eğer gerçekten iman edenlerdenseniz, kendisinden korkmanıza Allah daha lâyıktır.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

14- Onlarla savaşın ki Allah, sizin elinizle onlara azap etsin. Onları rezil ve rüsvay etsin. Onlara karşı size zafer versin. Ve mümin kavmin gönlünü huzura kavuştursun.

Ey müminler topluluğu, o müşriklere karşı savaşın ki sizin vasıtanızla Allah onların bir kısmını öldürsün, bir kısmını esir düşürerek zelil kılsın, bir kısmını da mağlup ederek sizi onlara karşı muzaffer kılsın ki böylece müminler

topluluğunun görmüş olduğu işkence, hakaret ve eziyetlerle olmış oldukları maddi ve manevi yaraları şifaya kavuşturmuş olsun.

وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

15- Kalblerinden öfkeyi gidersin. Allah, dilediği kimselerin tevbesini kubal eder.Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey müminler, kâfirlerle savaşın ki Allah, daha önce gördüğünüz eziyet sebebiyle kalbinizde yerleşen öfkeyi gidersin. Allah, kullarından dilediğine lütufta bulunarak tevbesini kabul eder ve İslama girmesini nasibeder. Allah, kullarının gizlediklerini çok iyi bilendir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

16- Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri, Allahı, Peygamberini ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri açığa çıkarmadan bırakılacağınızı mı zannediyor sunuz? Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

* Ey müminler topluluğu, Allahın, sizi çile ve imtihanlardangeçirmeden dininde samimi olanla yalancı olanı ayırdetmeden başıboş bırakacağını mı zannediyor sunuz? Halbuki içinizden kimlerin cihad ettiği, kimlerin ise dininden taviz verenler olduğu Allah tarafından henüz ortaya çıkarılmamıştır. Kendisinden, peygamberinden ve müminlerden başkasını canciğer dost edinmeyenler henüz belirtilmemiştir. İşte Allah, bütün bunları açığa çıkarmak için size cihadı emretmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Evet, Allah teala samimi olan müminleri, samimi olmayanlardan ayırmak için insanları çeşitli imtihanlardan geçirir.

Bu hususta İbn-i Zeyd "Allah, insanları arındırmadan ve denemeden bırakmamıştır." demiş ve bu âyet-i bir de şu âyetleri okumuştur. "Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyle ki, peygamber ve onunla beraber iman edenler, "Allahın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi. Bilin ki Allahın yardımı çok yakındır."(4) "İnsanlar sadece "İman ettik" demekle bırakılıp imtihan edilmeyecklerini mi sanıyorlar." "Doğrusu biz, onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah elbette sözüne sadık olanları da bilir, yalancıları da bilir."(5)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ
أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

17- Müşrikler, kendilerinin kâfirliğine şahitlik ederken, Allahın mescidlerini imar edemezler. İşte onların yaptıkları boşa çıkmıştır. Cehennemde devamlı kalacak olanlar da onlardır.

Mecsitler ancak Allaha kulluk etmek için yapılır. Allahı inkâr etmek için değil. Bu nedenle, kim Allahı inkâr ederse onun, mescit yapmaya hakkı yoktur. Halbuki onlar, dinlerinin ne olduğu sorulduğunda kendi ağızlarıyla, müşrik olduklarını söyleyerek kâfirliklerine bizzat şahitlik ederler. Bunlar, yaptıklarını Allah için değil de şeytan için yaptıklarından, amelleri boşa çıkmış olur. Cehennem ateşinde ebedi olarak kalırlar.

* Süddi, müşriklerin kâfir olduklarına şahitlik etmelerini şöyle izah etmiştir. "Hristiyanlara, kim oldukları sorulunca, Hristiyan olduklarını söylerler. Yahudilere sorulunca Yahudi olduklarını söylerler. Müşriklere, kim oldukları sorulunca da, ağızlarıya, müşrik olduklarını söylerler. Böylece kâfir olduklarına bizzat kendileri şahitlik etmiş olurlar.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ
وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

(2) Bakara suresi, 2/214
(3) Ankebut suresi, 29/2,3

18- Allahın mescitlerini, ancak Allaha ve âhiret gününe iman eden, namazı gereği gibi kılan ,zekâtı veren ve yalnız Allah'tan korkan kimseler imar ederler. Gerekir ki onlar, doğru yolda bulunanlardan olurlar.

Gerçekte Allahın mescitlerini imar etme çalışmaları, Allaha ve âhiret gününe iman eden, namazı gereği gibi kılan, zekâtı veren ve yalnız Allah'tan korkan kimselerin çalışmalarıdır. İşte doğru yolu bulmaya layık olanlar bunlardır.

* Âyet-i kerime'de, Kureyşlilerin "Biz haremin sakinleriyiz, hacılara su verenleriz. Beytullahı imar edenleriz. Hiçbir kimse biden üstün olamaz." demeleri üzerine bu âyet-i kerime inmiş, Beytullahı ve diğer mescitleri ancak hakkıyla iman eden, Allahın emirlerini yerine getiren ve Allah'tan korkan müminlerin gerçek manada imar edeceklerini beyan etmiştir.(6)

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُونَ عِندَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

19- Hacılara su dağıtan ve Mescid-i Haramı imar edenle Allaha ve âhiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihadda bulunanı bir mi tutarsınız? Bunlar, Allah katında eşit değildirler. Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez.

Alalh ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad edenlerle, inkârcılıkta ve şirkte ısrar ettiği halde Hacılara su dağıtıp Mescid-i Haramı tamir edenler elbetteki bir değildirler. Çünkü Allah teala, kendisine iman edilmeden hiçbir ameli kabul etmez.

Bu âyet-i kerime, hacıları su vermekle ve Beytullaha hizmet etmekle iftihar eden bir kısım insanları kınamış ve onlara, insanlara su vermek ve Kâbeye hizmet etmekle değil. Allah ve âhiret gününe iman etmekle ve Allah yolunda cihad etmekle iftihar edileceğini bildirmiştir.

(6) Her şeyden önce Allah ve âhiret gününe iman etmek, Allahın hakimiyetini, yüceliğini ve rablığını kabul etmek gerekir. Bu temel esası kabul edip iman sahasına girmeyen kimselerin, mescit yapmaları, mescitleri imar etmeleri boşuna bir uğraştır. Bu çalışmaların, Allah yanında hiçbir kıymeti yoktur. Nitekim diğer bir âyet-i Kerime'de şöyle buyurulmaktadır." İnkâr edenlerin amelleri, engin çöllerdeki serap gibidir.."(24/39) Yani netice itibariyle hiçbir kıymeti yoktur.

Bu hususta Numan b. Beşir diyor ki:

حَدَّثَنِي النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ رَجُلٌ: مَا أُبَالِي أَنْ لاَ أَعْمَلَ عَمَلاً بَعْدَ الإِسْلاَمِ. إِلاَّ أَنْ أَسْقِيَ الْحَاجَّ. وَقَالَ آخَرُ: مَا أُبَالِي أَنْ لاَ أَعْمَلَ عَمَلاً بَعْدَ الإِسْلاَمِ. إِلاَّ أَنْ أَعْمُرَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ. وَقَالَ آخَرُ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ أَفْضَلُ مِمَّا قُلْتُمْ. فَزَجَرَهُمْ عُمَرُ وَقَالَ: لاَ تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ. وَلَكِنْ إِذَا صَلَّيْتُ الْجُمُعَةَ دَخَلْتُ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فِيمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ. فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ، الآيَةَ إِلَىٰ آخِرِهَا.

"Ben Resulullahın mimberinin yanında bulunuyordum. Bir adam dedi ki: "Müslüman olduktan sonra hacılara su dağıtmam dışında başka bir ameli işlememiş olmam benim için önemli değildir." Diğer bir adam da dedi ki: "Müslüman olduktan sonra, Mescid-i Haramı tamir etmem dışında başka bir amel işlemem benim için önemli değildir." Başka bir adam da dedi ki: "Allah yolunda cihad etmek sizin söylediklerinizden daha üstündür." Ömer b. el-Hattab, bu sözleri söyleyenleri azarladı ve dedi ki: "Resulullahın minberi yanında seslerinizi yükseltmeyin." (O gün cuma günü idi) Ben Cuma namazını kıldıktan sonra Resulullahın yanına gider, sizin ihtilaf ettiğiniz hususu ondan sorup öğrenirim." İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah: "Hacılara su dağıtan ve mescid-i haramı imar edenle, Allaha ve âhiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihadda bulunanı bir mi tutarsınız?.." âyetini indirdi.(7)

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler dediler ki: "Allahın evini tamir eden ve hacılara su dağıtan kimse, Allaha iman eden ve cihad edenden daha hayırlıdır. Onlar, haremin sakinleri ve banileri olmaları hasebiyle bununla iftihar ediyor ve gururlanıyorlardı. Allah, onların böbürlenmelerini ve haktan yüzçevirmelerini zikrederek buyurdu ki: "Size âyetlerimiz okunurken arkanızı dönüyordunuz. Yaptıklarınızla böbürleniyor, geceleri toplantınızda hezeyanlarda bulunuyordunuz."(8) Evet, onlar haremle övünüyor, geceleri eğleniydr, Kuran-ı Ke-

(7) Müslim, K. el-İmana, bab: 111, HN: 1879 / Ahmed b. HanbelMüsned: C: 4, S: 229.
(8) Müminun suresi, 23/66-67

rimi ve Resulullahı alaya alıyorlardı. Allah, iman etmenin ve cihad etmenin, Beytullahı tamir etmekten ve hacılara su vermekten daha hayırlı olduğunu bildirdi. Müşriklerin, Allaha ortak koşmalarıyla birlikte yaptıkları amellerin, kendilerine fayda vermediğini beyan etti.

Muhammed b. Kâb el-Kurezi diyor ki: "Talha b. Şeybe, Abbas b. Abdülmuttalib ve Ali b. Ebi Talib birbirlerine karşı övündüler. Talha dedi ki: "Ben Kâbenin sahibiyim, anahtarı elimde. Dilersem onun içinde yatabilirim. Abbas da dedi ki: "Hacılara su verme işi bana aittir. Dilersem Mescid-i Haramda yatabilirim. Ali de dedi ki: "Söylediklerinizi anlamıyorum amma, bütün insanlardan önce altı ay kıbleye karşı namaz kıldım. Cihad ettim." İşte bunun üzerine Allah teala: "Hacılara su dağıtan ve mescid-i haramı imar edenle, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihadda bulunanı bir mi tutarsınız?" âyetini indirdi.

Dehhaktan rivayet edildiğine göre:

Abbas b. Abdülmuttalip, Bedir muharebesinde esir düşünce Müslümanlaronu, inkârcılığından ve akrabalık bağlarını koparmasından dolayı ayıplamışlar, Hz. Ali ise daha ağır sözler söylemiş bunun üzerine Abbas da demişti ki: "Bizim kötü taraflarımızı söylüyor iyi taraflarımızı anlatamıyorsunuz." Hz. Ali de: "Sizin iyi tarafınız var mı ki?" deyince Abbas: "Evet ver. Mescid-i Haramı biz imar ediyoruz. Kâbenin perdedarlığını biz yapıyoruz, Hacılara su dağıtıyoruz ve köleleri hürriyetine kavuşturuyoruz." diye cevap vermişti. İşte bu olay üzerine bu âyet-i Kerime nâzil oldu.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ
دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ ۝٢٠

20- İman eden, hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında daha büyük dereceye sahiptirler. İşte bunlar, kurtuluşa erenlerdir.

İman eden, yurt ve mallarını bırakarak hicret eden, İslâm dinini yaymak için Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, Allah katında, Hacılara su dağıtan ve Mescid-i Haramı imar eden kişilerden daha büyük dereceye sahiptirler. İşte cehennemden kurtulup cennete erişecekler de bunlardır.

وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ
فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾

24- Ey Muhammed de ki: "Eğer babalarınız, oğullarınızı, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgunluğundan kortuğunuz ticaret, ve hoşlandığınız evler, Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda cihad etmekten sizin için daha fazla sevgili ise, Allahın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar güruhunu hidayete erdirmez.

Ey Muhammed, hicret etmekten ve cihad etmekten geri kalanlara de ki: "Eğer babalarınızla, oğullarınızla, kardeşlerinizle, eşlerinizle, kendilerinden yardım istediğiniz kabilelerinizle, kazandığınız mallarınızla, hicret ettiğiniz takdirde kesada uğrayacağından korktuğunuz ticaretle, içinde yaşamaktan hoşlandığınız evlerinizle başbaşa kalmak sizin için, küfür diyarını terk edip Allah rızası için hicret etmekten, Resulünün emrine uymaktan ve Allahın dinine yardım için cihad etmekten daha sevgili ise, Allahın hemen veya daha sonra gelecek olanemrini bekleyin. Şunu da bilin ki Allah, itaatinden ayrılan fâsıklar güruhunu hayır işlemeye muvaffak kılmaz.

Mücahide göre ayette zikredilen ve geleceği bildirilen, Allahın emrinden maksat, Mekke'nin fethidir.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ
كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾

25- Şüphesiz ki, Allah size birçok yerde ve Huneyn savaşı yapıldığı günde yardım etmişti. O gün, sayınızın çokluğu sizi gururlandırmıştı. Fakat çokluğunuz size bir fayda sağlamamıştı da, o geniş yeryüzü size dar gelmeye başlamıştı. Sonra da yüz çevirip geri kaçmıştınız.

* Resulullah (s.a.v.) Hicrî sekizinci yılda Mekke'yi fethettikten sonra aynı yılın Şevval ayında Mekke ile taif arasında bulunan Huneyn vadisinde Huneyn savaşını yaptı.

Mekke'nin fethinden sonra halk, Resulullah tarafından serbest bırakılmış onlar da Müslüman olmuşlardı. Durum sakindi. İşte o günlerde Resulullaha Hevazin kabilesinin, Müslümanlarla savaşmak için, reisleri Mâlik b. Avf en-Nadrî'nin başkanlığında toplandıkları beraberlerinde sakiyf kabilesi, Cüşem oğulları ve Sa'd b. Bekr oğullarının da bulunduğu haberi ulaştı.

Bunlar, Mekke'nin fethiyle bütün Arap kabilelerinin, Müslümanların kontrolüne girmekte olduğunu görüyor, bunu önlemek için de acele tedbir alınması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu sebeple bu hareket onlar için bir ölüm kalım meselessiydi. Bunu ispat etmek ve icabında askerlerin geri dönüp kaçmalarını ölmek için de savaş meydanına, kadınları, çocukları, malları davaları ve herşeyleri ile birlikte gelmişlerdi.

Resulullah da, Mekke'nin fethi için gelen Muhacir, Ensar ve diğer Arap kabilelerinden oluşan on bin kişilik kuvvetin yanında Mekke fethinde Müslüman olupkendisine katılan iki binkişi ile birlikte on iki bin kişiye ulaşan ordusuyla Huneyn'e yürümüştü.

Asker içinde "Bugün azlıktan dolayı asla mağlup olmayız." diyen ve sayılarının çokluğuyla övünenler vardı. Bu sözü Resulullah da işitmiş ve hiç hoşuna gitmemişti.

İki ordu Huneyn vadisinde karılaştı. Savaş sabah karanlığında balamıştı. Müslümanlar ta vadiye inerken Hevazin kabilesi pusuda bekliyordu. Müslümanları habersiz yakalayıp yağmur gibi ok yağdırdılar. Kılıçlarını çekip hücuma geçtiler. Komutanlarının emrettiği gibi hep birden saldırıyorlardı. Bu beklenmedik saldırı karşısında Müslümanlar geri çekilmek zorunda kaldılar.

Resulullah ise bindiği katırını düşmanın üzerine doğru sürüyordu. Sağ tarafında amacası Abbas sol tarafında da Süfyan b. el-Haris bulunuyor ve katırın hızlı gitmesini önlemeye çalışıyorlardı. Resulullah, Müslümanları, geri dönüp savaşmaya davet ederek şöyle diyordu. "Ey Allahın kulları bana yönelin bana. Ben Allahın Resulüyüm. Ben, Peygamberim. Bunda yalan yok. Ben, Abdülmuttalibin torunuyum."

Resulullah ile birlikte, Ebubekir, Ömer, Abbas, Ali, Fadl, Ebu Süfyan b. el-Haris, Eymen, Üsame b. Zeyd dahil yüz kadar sahabî düşmana karşı direniyordu. Resulullah, sesi gür olan amcası Abbas'a yüksek sesle Müslümanlara "Ey mübarek ağaç altında Resulullaha bey'at eden insanlar" diye bağırmasını söyledi. Bunun üzerine Abbas, sesinin çıktığı kadar, Müslümanlara "Ey, Mübarerek ağaç altında bey'at eden insanlar." "Ey, Bakare suresinin sahipleri." diye bağırmaya başladı. Bunu duyan sahabiler "Lebbeyk, Lebbeyk." Buyur emret, emrine âmâdeyiz." diye cevap verdiler. Kaçanlar geri dönüp Resulullaha gelmeye başladılar. Hatta bineğini bırakıp koşarak gelenler vardı. Resulullahın etrafında bir gurup toplanınca onlara, tam bir istekle saldırmalarını emretti. Al-

lah'tan düşmanını mağlup etmesini ve kendisine yardım etmesini diledikten sonra yerden bir avuç toprak aldı ve onu düşmanın üzerine serpti. Düşman içinde gözlerine ve ağzına bu topraktan isabet etmeyen kimse kalmadı. Böylece şaşırdılar ve savaşamaz hale geldiler. Nihayet mağlup oldular. Müslümanlar bunların bazılarını öldürüp bazılarını da esir almışlardı. İşte Huneyn savaşı bu şekilde Müslümanların zaferiyle sonuçlandı.

Bera b. Âzib müslümanların, çetin bir imtihan verdikleri bu savaşta, müşriklerin önünden nasıl kaçtıklarını ve Resulullahı beyaz katı üzerinde yalnız bıraktıklarını beyan ederek şunları söylemiştir: Ebu İshak diyor ki:

عَنْ اَبِى اِسْحٰقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ وَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا اَبَا عُمَارَةَ اَتَوَلَّيْتَ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ اَمَّا اَنَا فَاَشْهَدُ عَلَى النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ لَمْ يُوَلِّ وَلٰكِنْ عَجِلَ سَرْعَانُ الْقَوْمِ هَوَازِنْ وَاَبُوا سُفْيَانَ بْنُ اَحْرِثِ آخِذُ بِرَأْسِ بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَيَقُولُ (اَنَا النَّبِىُّ لَا كَذِبْ اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ).

"Bir adam gelip Bera'ya" Ey Ebu Umare, sen Huneyn savaşında kaçtınmı?" diye sordu. Bera'da: "Ben Şehadet ederim ki: Resulullah kaçmadı. Fakat insanların hızlı olanları acele ettiler. Hevazin kabilesinden olan düşman da onlara ok yağdırdı. Ebu Süfyan b. el-Haris, Resulullah'ın beyaz katırını yularından tutmuştu. Resulullah da: "Ben Peygamberim bunda yalan yok.Ben Abdülmuttalibin torunuyum." diyordu.(11)

Ebu İshak diğer bir rivayette diyor ki:

عَنْ اَبِى اِسْحٰقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ وَسَاَلَهُ رَجُلٌ مِنْ قَيْسٍ اَفَرَرْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ لٰكِنْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَمْ يَفِرَّ كَانَتْ هَوَازِنُ رُمَاةً وَاِنَّا لَمَّا

(11) Buhari, K. el-Megazi bab: 54

حَمَلْنَا عَلَيْهِمْ انْكَشَفُوا فَاكْبَبْنَا عَلَى الْغَنَائِمِ فَاسْتَقْبَلُنَا بِالسِّهَامِ وَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَإِنَّ أَبَا سُفْيَانَ آخِذٌ بِزِمَامِهَا وَهُوَ يَقُولُ* أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبْ*

"Kays kabilesinden bir adamın, Bera b.Azib'e şunları sorduğunu işittim. "Siz, Huneyn savaşında Resulullah'ı bırakıp kaçtınız mı?" Bera b. Azib de dedi ki: "Fakat Resulullah kaçmamıştı. Hevazin kabilesi atıcılıkta maharetli insanlardı. Biz onlara hücum edince dağıldılar. Biz, ganimetlere üşüşütük. Bunun üzerine onlar bize oklarla karşılık verdiler. Ben, Resulullahın, beyaz katırı üzerinde olduğunu gördüm. Ebu Süfyan b. el-Haris katırın yularını tutuyordu. Resulullah da: "Ben peygamberim, bunda yalan yok." diyordu.(12)

ثُمَّ أَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

26- Sonra Allah, Peygamberin ve müminlerin üzerine emniyetini indirdi. Görmediğiniz askerler gönderdi. Kâfirleri de azaba uğrattı. İşte kâfirlerin cezası budur.

Sonra Allah, Peygamberinin ve müminlerin üzerine güven ve huzur indirerek ve sizin görmediğiniz Melekleri asker olarak göndererek üzerinizden sıkıntı ve belayı kaldırdı. Kâfirleri ise öldürterek, esir ettirerek, mallarını yağma ettirip, kendilerini zillete düşürerek cezalandırdı. Kâfirlerin cezası işte budur.

Said b. Cübeyr demiştir ki: "Huneyn savaşında, müminlere destek olmak için Allah teala, özel işaretleri bulunan beş bin melek göndermiştir. Bu meleklerin, müminlere nasıl yardım ettikleri hakkında ise,Huneyn savaşı sırasında müşrik iken daha sonra müslüman olan bir kişi şunları anlatmıştır. "Huneyn savaşında biz, Resulullahın ordusuyla karşılaştık. Onlar bize, bir koyunun sağılma zamanı kadar dayanamadılar. Biz onları dağıtınca, arkalarından kovalıyorduk. Nihayet beyaz katırın sahibinin yanına vardık. Bir de ne görelim, o, Resulullahimiş. İşte onun yanında karşımıza, beyaz tenli, güzel yüzlü adamlar dikildiler ve bize dediler ki: "Yüzünüz kararsın. Haydi geri dönün." İşte o sırada biz mağlup olduk. O sırada onlar bizim omuzlarımıza bindiler İşte savaş orada sona erdi.

(12) Buhari, K. el-Megazi bab: 54

Yezid. Âmir de, müminlerin dağılmaları halinde Resulullahın nasıl bir tavır takındığını beyan ederek diyor ki: "Huneyn savaşında müslümanlar dağılınca Resulullah yerden bir avuç toprak aldı. Onu, mülümanları kovalayan müşriklerin yüzüne serpti ve dedi ki: "Yüzünüz kararsın. Haydi geri dönün." İşte o sırada oradan uzaklaştık. Herkes gözüne isabet eden toz ve toprakları siliyordu. Yezid, o savaşta henüz müşrikti.

Yezid b. Âmir'e: "O gün Allahın, müşriklerin kalblerine soktuğu korkuyu nasıl hissediyordunuz." diye sorulunca o bir taş alıp testiye vuruyordu. Testi ses çıkarıyordu. Yezid diyordu ki: "İşte bizim içimizde böyle bir korku vardı."

Huneyn savaşında Hevazin Kabilesi mağlup olduktan sonra müslümanlar çok miktarda ganimet almışlardır. Resulullah, müslüman olup geri gelirler diye ganimetleri hemen dağıtmamış, "Cirane" denen yerde belli bir süre bekletmiştir. Gelmediklerini görünce de ganimetleri dağıtmış, daha sonra Hevazin kabilesinden müslüman olan bir heyet, ganimetlerin, kendilerine iade edilmesini istemişlerdir. Katede'nin rivayetine göre, ganimetlerin vadesi hususunda, Resulullahın Bekr kabilesinin Sa'd oğulları kolundan olan, süt annesi gelip, Huneyn savaşında alınan esirlerin geri verilmesi hususunda Resulullah'tan ricada bulunmuştur. Reusullah da ona: "Benim onları iade etmeye hakkım yok. Ben ancak benim hakkıma düşenleri iade etme hakkına sahibim. Fakat sen, yarın gel insanlar benim yanımda olacaklar.Ben payıma düşeni sana verince onlar da verirler." demiştir. Resulullahın süt annesi ertesi gün gelmiş, Resulullah, onun altına elbisesini sermiş, süt annesi de onun üzerine oturmuş ve esirlerin iadesini istemiştir. Resulullah, payını verince diğer insanlar bunu görmüşler ve onlar da kendi paylarına düşenleri vermişlerdir.

Ganimet mallarının iadesi hususunda Mervan ve misver b. Mahreme, Urve b. Zübeyr'e şunları anlatmışlardır.

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شِهَابٍ وزعم عروة بن الزبير انَّ مروان والمسور بن مخرمة اَخْبَرَاه اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفْدُهَوَازِنَ مُسْلِمِينَ فَسَاَلُوهُ اَنْ يَرُدَّ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَعِي مَنْ تَرَوْنَ وَاَحَبُّ الْحَدِيثِ اِلَيَّ اَصْدَقُهُ فَاخْتَارُوا اِحْدَىٰ الطَّائِفَتَيْنِ اِمَّا السَّبْيَ وَاِمَّا الْمَالَ وَقَدْ كُنْتُ اَسْتَانَيْتُ بِكُمْ وَكَانَ انْظَرَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ غَيْرُ رَادٍّ اِلَيْهِمْ اِلَّا اِحْدَىٰ الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَاِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الْمُسْلِمِينَ فَاَثْنَىٰ

عَلَىٰ اللهِ بِمَا هُوَ اَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ اِخْوَانَكُمْ قَدْ جَاؤُنَا تَائِبِينَ وَاِنِّي قَدْ رَاَيْتُ اَنْ اَرُدَّ اِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ فَمَنْ اَحَبَّ مِنْكُمْ اَنْ يُطَيِّبَ ذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ اَحَبَّ مِنْكُمْ اَنْ يَكُونَ عَلَىٰ حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ اِيَّاهُ مِنْ اَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ اَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ اِلَيْنَا عُرَفَاؤُكُمْ اَمْرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ ثُمَّ رَجَعُوا اِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَاَخْبَرُوهُ اَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَاَذِنُوا.

"Hevazin kabilesininin heyeti, müslüman olarak Resulullaha gelince, Resulullah, ayağa kaltı. Onlar, Resulullah'tan, mallarını ve esir edilen adamlarını kendilerine iade etmesini istediler. Resulullah da onlara dedi ki: "Benim elimde şu gördüğünüz şeyler var. Bana en sevimli olan söz, doğru söylenen söz'dür. Sizler, ikisinden birini seçin. Ya esirleri veya malları isteyin. Ben, sizin için beklemiştim." Resulullah Huneyn savaşından sona Taife gitti. Oradan döndükten sonra, on küsur gece Hevazin kabilesinin ganimetlerini dağıtmayıp bekletmişti. Hevazinlilerin heyeti, Resulullahın, kendilerine ancak iki şeyden birini vereceğini anlayınca şöyle dediler: "Biz esir alınan adamlarımızı tercih ediyoruz." Bunun üzerine Resulullah, müslümanların arasında ayağa kaltı. Allahı layık olduğu şekliyle övdü ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki kardeşleriniz tevbe ederek geldiler. Ben, esirlerini onlara iade etme kanaatine vardım. Sizden kim, gönül hoşluğuyla bunu yapmak isterse yapsın. Kim de Allahın bize vereceği ilk ganimetten karşılığını vermemiz üzere payına düşeni borç olarak vermek isterse versin." Bunun üzerine insanlar: "Ey Allahın Resulü, biz bunları gönül hoşluğu ile veriyoruz." dediler. Resulullah da buyurdu ki: "Doğrusu bizler içinizden hanginizin buna razı olduğunu hanginizin razı olmadığını bilemiyoruz. Siz gidin. Görüşünüzü bize temsilcileriniz bildirsin." İnsanlar Resulullaha varıp insanların, gönül hoşluğu ile, esirlerin geri verilmesini kabul ettiklerini ve buna izin verdiklerini bildirdiler.(13)

Said b. el- Müseyyeb, Huneyn savaşında müslümanların altı bin esir aldıklarını, Hevazinlilerin müslüman olup gelmeleri üzerine bu esirlerin kendilerine iade edildiklerini rivayet etmiştir.

(13) Buhari, K. el-Megazi bab: 54

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

27- Bundan sonra Allah, dilediği kullarının tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Bundan sonra Allah, kullarının sağ kalanlarından dilediğine lütufta bulunur. Onu teve etmeye muvaffak kılar da tevbe eder. O da tevbesini kabul eder. Allah, kullarının günahlarını çok affeder ve onlara karşı merhamet sahibidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Ey iman edenler, müşrikler ancak necistirler. Bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Harama yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluğa düşeceğinizden korkuyorsanız yakında Allah dilerse sizi lütfuyla zenginleştirir. Allah, şüphesiz her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Âyet-i kerime'de, müşriklerin Necis, yani pis oldukları ifade edilmektedir. Bu husus değişik şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbastan rivayet edilen bir görüşe göre müşrikler, domuzla rve köpekler gibi maddeten pistirler.Bu hususta Hasan-ı Basri'den "Müşrikler necistir. Onlarla el sıkışmayın. El sıkışan kimse ise abdest alsın." sözü nakledilmektedir.

b- Katadeye göre ise bunlar, cünüp olunca yıkanmadıkları için manen pistirler. Bu halleriyle Mescid-i Harama yaklaşamazlar.

c- Başka bir görüşe göre ise bunlar, maddî pisliklerden gereği gibi temizlenmedikleri için üzerlerinde pislik taşırlar.Bu sebeple pistirler. Ve Mescid-i Harama yaklaşamazlar.

d- Tercihe şayan görülen bir başka görüşe göre ise müşrikler, inanç bakı-

mından necistirler, pistirler. Onların, Allahı inkâr etmeleri kendilerini mânen pis yapar. Bu bâtıl inançları sebebiyle Mescid-i Harama yaklaşamazlar.

Âyette, "Mescid-i Harama yaklaşmasınlar." ifadesi kullanılmıştır. Müfessirler bu ifadeden neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Atâ'ya göre burada geçen Mescid-i Haram ifadesinden maksat, Mekke ve bütün Harem bölgesidir. Zira, Mescid-i Harama yaklaşmamak, bu bölgeye girmemekle olur.

b- Ömer b. Abdülaziz'e göre ise, Mescid-i Haram ifadesine müslümanların bütün mescitleri girmektedir. Bu hususta Ebu Amr diyor ki:"Ömer b. Abdülaziz, idarecilerine mektup yazarak: "Yahudi ve Hristiyanların, müslümanların mecsitlerine girmelerine engel olun" demiş ve bu yasaklamanın delili olarak ta: "Müşrikler ancak necistirler." âyetini zikretmiştir.

Âyette zikredilen "Bu yıldan sonra" ifadesi, Hz. Ebubekir'in Hac emiri olarak tayin edildiği Hicrî dokuzuncu yıldan sonra demektir. Çünkü Tevbe suresi bu yılda nâzil olmuştur.

Âyet-i kerime'de: "Eğer yoksulluğa, düşeceğinizden korkuyorsanız, yakında, Allah dilerse sizi lütfuyla zenginleştirir." buyurulmaktadır. Çünkü müminler, müşriklerin, Mescid-i Harama girmelerinin yasaklanmasından sonra ticaret gelirlerinin eksilip fakirliğe düşeceklerinden korkmuşlar Allah teala da, kalblerinden Şeytanın vesvesesini çıkarmaları için "...Eğler yoksulluğa düşeceğinizden korkuyorsanız, yakında Allah dilerse sizi lütfula zenginleştirir..." buyurmuştur.

Müfessirler, Allah tealanın müminleri yakında hangi yolla zengileştireceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Dehhak, Mücahid ve İbn-i İshaka göre, Allahın, müminleri zengin kılması, müşriklerin, harem bölgesine girmelerini yasaklamasından sonra, müminlere, ehl-i kitap ile savaşıp onlardan cizye almaları şeklinde olmuştur.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah, müşrikleri mescid-i haram'dan uzaklaştırınca şeytan, müminlerin kalbine üzüntü soktu. Onlar, "Müşrikler uzaklaştıktan sonra ticaret yolu kesildi. Nereden yemek bulup yiyeceğiz?" şeklinde vesveselere kapıldılar. Bunun üzerine Allah teala buyurdu ki: "Eğer yoksulluğa düşeceğinizden korkuyorsanız yakında, Allah dilerse sizi lütfuyla zenginleştirir." Onlara, ehl-i kitaba karşı savaşmalarını, boyun edikleri takdirde onlardan cizye almalarını emretti ve böylece onları lütfuyla zenginleştirdi. Yani aydan ay'a ve yıldan yıla alacakları cizyelerle onları zenginleştirdi.

b- İkrimeye göre ise, Allahın, harem bölgesinden müşrikleri uzaklaştır-

dıktan sonra müminleri zenginleştirmesi, onlara bolca yağmurlar yağdırmasıyla ve bolluk yılları nasibetmesiyle gerçekleşmiştir.

Âyet-i kerime'nin bu son bölümünün hükmüne göre artık müşriklerin herhangi bir surette harem bölgesine yaklaşmaları yasaklanmıştır.

Cabir b. Abdullah ve Katadeye göre cizye veren zımmiler ve müslümanların, gayr-i müslim olan köleleri bu yasaklanmanın dışındadır. Onlar bu bölgeye girebilir.

Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen bir görüşe göre zımmiler de harem bölgesine giremezler.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا
حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

29- Kitap ehlinden, Allaha ve âhiret gününe iman etmeyen, Allahın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

Ey iman edenler, kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan, Allaha ve âihert günündeki cennet ve cehenneme iman etmeyen, Allahın ve Peygamberi Muhammed'in haram kıldığı şeyleri haram saymayan,aksine, haham ve papazların meşru saydıklarını meşru sayan ve hak din olan İslamı din kabul edip ona boyun eğmeyenlerle, ister istemez boyun eğip bizzat kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

* CİZYE: Gayr-i müslimlerin, hayat ve hürriyetlerinin korunması karşılığında, içinde yaşadıkları İslâm devletine vermek zorunda oldukları vergidir.

Âyet-i kerimede geçen "Kendi elleriyle" ifadesi şu şekillerde izah edilmiştir. a- Takip ve tahsiline lüzum kalmadan kendiliklerinden b-Elden, nakden ve gecikmeksizin c-Herkes vekil kullanmaksızın bizzat kendi eliyle. d-Gücü yeten, kazancı olanlar.

Âyet-i kerimede geçen ve "Boyun eğmek" diye tercüme edilen (صَاغِرُونَ) kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- İkrimeye göre bu ifadeden maksat, cizyeyi verenin ayakta olması, alanın ise oturmasıdır.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise bu ifadeden maksat cizye verenlerin, hoşlarına gitmediği halde, yürüyerek gidip kendi elleriyle cizyelerini teslim etmeleridir.

c- Başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, cizye vermeleridir. Zira cizye vermek boyun eğmektir ve zillete düşmektir.(14)

Müfessirler, bu âyetin, Resulullahın, Rumlarla savaşmasını emretmek üzere indiğini ve bu âyetin inmesinden sonra Resulullah, Rumlara karşı Tebük savaşını yaptığını söylemişlerdir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ۖ
ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ ۖ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن
قَبْلُ ۚ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ ۚ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

30- Yahudiler "Üzeyir Allahın oğludur." dediler. Hıristiyanlar da "İsa Mesih Allahın oğludur." dediler. Bu onların, ağızlarında geveledikleri sözleridir. Onlar bu sözlerini, kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benzetirler. Allah bunları kahretsin. Nasıl da uyduruyorlar.

Fenhas, Sellam b. Mişkem ve Numan b. Evfa gibi bir kısım Yahudiler, Üzeyir, Tevratı tekrar ortaya çıkardığından "Bu Allahın oğludur" demişlerdir. Hristiyanlar da Meryemoğlu İsa Mesih, babasız meydana geldiğinden "O, Allahın oğludur" demişler ve böylece Hristiyanlar, kendilerinden önce inkâra düşen Yahudilerin putperestlerin durumuna düşmüşler ve onların sözlerine benzer sözler söylemişlerdir. Allah onlara lanet etsin! Nasıl da haktan döndürülüyorlar ve saptırılıyorlar.

* Müfessirler, Yahudilerden kimlerin, Üzeyirin Allahın oğlu olduğunu iddia ettikleri hususunda çeşitli görüşler zikremişlerdir.

(14) Gayr-i Müslimlerin bu cizyeyi öderken tabi tutuldukları muamelenin önemli hikmetleri vardır. Kişinin bu vergiyi vekil kullanmaksızın bizzat kendi eliyle vermesi, onun bir mağlup kimsa olarak, himayeci galip karşısında küçük düşüşünün ifadesidir. Bu durum, o kimselerin, bir İslâm ülkesinde hâlâ müslüman olmadan yaşamalarının bir nevi cezasıdır.

a- Ubeyd b. Umeyrin oğlu Abdullaha göre, Üzeyirin, Allahın oğlu olduğunu söyleyen kimse "Fenhas" ismindeki tek bir Yahudidir. "Şüphesiz ki Allah fakirdir.Biz ise zenginiz."(15) diyen de bu kişidir.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise, Üzeyirin, Allahın oğlu olduğunu söyleyen kimse tek bir Yahudi değil bir kaç Yahudidir. Bunlar da Sellam b. Mişkem, Numan b.Evfa, Şa's b. Kays ve Malik b. Sayf'dir. Bunlar, Resulullahın yanına gelip ona: "Biz sana nasıl tâbi olalım? Çünkü sen, bizim kıblemiz olan Kudüs'ü bıraktın. Üzeyirin, Allahın oğlu olduğu inancını da kabul etmiyorsun." demişler ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur."

Yahudilerin, Üzeyir'e "Allahın oğludur." demelerinin sebebi hususunda Abdullah b. Abbas ve Süddiden, özetle şunlar zikredilmiştir. Yahudilerin, Tevratı ve Tabutu bırakarak sapmaları üzerine, Allah teala onların elinden tabutu almış ve düşmanları olan Âmâlikalara vermiş Tevratı da onlara unutturmuş ve kalblerinden çekip almıştır. Salih bir zat olan Üzeyir Allah'a dua edip yalvarmış, Tevratın tekrar Yahudilere gönderilmesine dair niyazlarda bulunmuştur. Allah teala, Üzeyirin duasını kabul edip Tevratı tekrar Üzeyirin kalbine ilah etmiş o da İsrailoğullarına bildirmiştir. İşte bunun üzerine İsrailoğulların'dan bazıları "Üzeyir, Allahın oğlu olduğu için Allah Tevratı tekrar ona iade etti." demişlerdir.

Hıristiyanlar da "İsa Mesih Allahın oğludur. Onun insanlardan bir babası yoktur. Babasız evlat olmaz o halde o Allahın oğludur." demişlerdir. Böyle iddialarda bulunanlara Allah lanet etmiştir. Âlemlerin rabbi olan yüce Allah, böyle şeylerden münezzehtir. Zira o, her şeyin yaratıcısı ve rabbidir. Oğul evlat sahibi olmak, ana baba olmak gibi haller yaratıklara mahsus hallerdir. Bu gibi şeyler Allaha isnad edilemez. Bu iddialarda bulunanlar, ne kadar büyük bir sapıklık içinde bulunduklarını bir bilseler.

اِتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلْمَسِيحَ
ٱبْنَ مَرْيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوٓا۟ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ
سُبْحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

31- Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryemoğlu İsa Mesihi, Allah'tan başka rabler edindiler. Halbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilah olmayan Allaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir.

(15) Âl-i imran suresi, 3/181

Yahudiler hahamlarını, Hıristiyanlar da Papazlarını rabler edindiler. Bu din adamlarının helal saydıklarını helal, harmm saydıklarını da haram saydılar. Ayrıca Hıristiyanlar Meryemoğlu İsa'yı da Rab edindiler. Halbuki Yahudi ve Hıristiyanlar, sadece bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan beridir.

* Âyette zikredilen hahamlar'dan maksat, Yahudilerin din âlimleridir. Papazlardan maksat ise, Hristiyanların manastırlara çekilen ve dini hususlarda ictihadda bulunan âlimleridir. Allah teala bu âyet-i kerime'de Yahudi ve Hristiyanların din adamlarını rabler edindiklerini zikretmiştir. Bu ifadeden maksat onların din adamlarını ilah edinerek onlara tapmaları değildir. Bundan maksat, Allahın emir ve yasaklarını bırakıp din adamlarının koydukları emir ve yasaklara uymalarıdır. Nitekim, Resulullah'tan rivayet edilen şu hadis-i şerif ve birçok tabiinden rivayet edilen şu görüşler, din adamlarını rabler edinmelerinden maksadın, onların emir ve yasaklarına uymak olduğunu göstermektedir.

Adiy b. Hâtim diyor ki:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ يَاعَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَثَنَ، وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةَ: (اتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللهِ) قَالَ: اَمَا اِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا اِذَا اَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئاً اسْتَحَلُّوهُ، وَاِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئاً حَرَّمُوهُ.

"Ben, Resulullahın yanına gittim. Boynumda altın'dan bir haç bulunuyordu. Bana dedi ki: "Ey Adiy, bu putu çıkarıp at." Ben onun, Tevbe suresinin "Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryemoğlu İsa Mesihi, Allah'tan başka rabler edindiler." âyetini okuduğunu işittim. (Dedim ki: "Ey Allahın Resulü biz onlara ibadet etmiyorduk ki,) Resulullah da buyurdu ki: "Dikkat edin, Yahudi ve Hristiyanlar, din adamlarına tapmıyorlardı. Fakat onlar, hahamlar ve papazlar kendilerine bir şeyi helal kılınca onu helal sayıyorlardı. bir şeyi haram kılınca da onu haram kabul ediyorlardı."(16)

Huzeyfetül Yeman' "Yahudi ve Hristiyanlar, Allahı bırakıp ta hahamları-

(16) Tirmizi K. Tefsir el-Kur'ân sure 9 bab: 10, Hadis No: 3095

nı ve papazlarını rabler edindiler." buyuruluyor. Bunlar, haham ve papazlara tapıyorlar mıydı?" diye sorulunca o şu cevabı vermiştir: "Hayır Yahudi ve Hristiyanlar,bunlara tapmıyorlardı. Fakat haham ve papazları, kendilerine bir şeyi helal yapınca onlar onu helal görüyorlar bir şeyi haram yapınca da onu haram sayıyorlardı."

Abdullah b. Abbas da demiştir ki: Hahamlar ve papazlar, Yahudi ve Hristiyanlara, kendilerine secde etmelerini emretmemişlerdir. Fakat onlar, Allahın emirlerine aykırı emirler vermişler, onlar da bu emirleri tutmuşlardır. Bu sebeple Allah, hahamları ve papazları "Rabler" diye isimlendirmiştir."

Rebi' b. Enes diyor ki: "Ben, Ebul Âliye'den "Yahudiler ve Hristiyanlar, hahamlarını ve papazlarını rabler edindiler." âyetinin manasını sordum ve dedim ki: "İsrailoğullarında bu rab edinme olayı nasıldı?" O dedi ki: "Hahamlar bize ne emrettiyse ona uyduk. Neyi de yasakladıysa, sözlerini dinledik. Halbuki bunların emrettikleri ve yasakladıkları şeylerin hükmü, Allahın kitabında mevcuttu. İnsanlar din adamlarının telkilerini nasihat kabul edip aldılar ve Allahın kitabını arkalarına attılar. Böylece Allahı bırakıp din adamlarını rabler edinmiş oldular.

Âyet-i kerime'de "Halbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilah olmayan Allaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı." buyurulmaktadır. Bunun izahı şöyledir: "Hahamlarını, papazlarını ve İsa Mesihi rabler edinen Yahudi ve Hristiyanlar, yalnızca tek bir ma'bud olan Allaha ibadet etmekle ve tek bir rabbe itaat etmekle emrolunmuşlardı ki o da her şeyin kendisine kulluk ettiği ve her yaratığın, kendisine itaat ettiği Allah'tır. Bütün yaratıklarının, birliğine ve rabliğine boyun eğmeleri gerekmektedir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Allah, "Üzeyir, Allahın oğludur, İsa Mesih Allahın oğludur... diyen ve Allahı bırakıp ta hahamlarını ve papazlarını rab edinip onların koydukları nizamlara uyan müşriklerin söylediklerinden ve yaptıklarında uzaktır beridir."

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ
نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾

32- Onlar, ağızlarıyla Allahın nurunu söndürmek isterler. Kâfirler istemeseler de Allah, nurunu mutlaka tamamlayacaktır.

Hahamlarını ve papazlarını rabler edinen bu kâfirler, Allahın nuru olan İslâmı yalanlayarak ve insanların onu kabul etmelerine engel olarak ağızlarıyla

söndürmeye kalkarlar. İnkârcılar istemese de Allah, dinini mutlaka yüceltecek ve nur olan hakkı tamamlayacaktır.

هُوَ الَّذِيٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

33- İslâm dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen Allah'tır. İsterse müşrikler hoş görmesinler.

Peygamberi Muhammedi açık delillerle ve hak din olan İslâm ile gönderen Allah'tır. Bunu, müşrikler istemese de İslâm dinini bütün dinlere galip getirmek için yapmıştır.

* Âyet-i kerimede geçen ve "İslam dinini bütün dinlerden daha üstün kılmak için" şeklinde izah edilen (لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِۦ) ifadesinin harfi tercümesi, "Allah onu bütün dinlere galip getirsin diye" veya "Allah ona bütün dinleri açıklasın diye." iki şekil de mümkin olduğundan, müfessirler bunu, iki şekilde izah etmişlerdir.

a- Ebu Hureyre, âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir "Allah, İslam dinini diğer bütün dinlere galip getirmesi için Peygamberini hidayet ve hak din ile göndermiştir. Ebu Hureyre, İslâm dininin diğer bütün dinlere galip geleceği zamanın da Meryemoğlu İsa'nın dönmesi ile olacağını söylemiştir.

b- Abdullah b. Abbas ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir. "Allah, Peygamberi Muhammede bütün dini hususları açıklaması ve hiçbir şeyi ona gizli bırakmaması için onu hidayetle ve hak din ile göndermiştir. Müşrikler ve Yahudiler ise Resulullahın böyle olmasını hoş karşılamamışlardır. Fakat Allah onların hoş görmemelerine rağmen Resulullah'a bütün dini meseleleri öğretmiştir.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ النَّاسِ بِالْبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْ

هُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

34- Ey iman edenler, Hahamlar ve Papazlardan bir çoğu, haksız yere insanların mallarını yerler. Onları Allahın yolundan alıkoyarlar. Ey Muhammed, altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenleri ise can yakıcı bir azap ile müjdele.

Ey iman edenler, Yahudi Hahamlarından ve Hristiyan papazlarından bir çoğu, verdikleri hükümler karşılığında rüşvet alırlar. İşlerini idare ettikleri insanlardan az bir şey almak için Allahın kitabını tahrif ederler. Böylece insanların mallarını haksız yere yemiş olurlar. Ve onların, İslam dinine girmelerine engel olurlar.

Ey Muhammed, altın ve gümüşü biriktirip de, insanların, onlardaki Zekât gibi haklarını vermeyenleri, kıyamet gününde uğrayacakları can yakıcı bir azap ile müjdele.

* Müfessirler,ayet-i kerimede zikredilen "Altın ve gümüşü biriktirme" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Ömer, İkrime, Süddi ve Şa'biye göre bu âyette zikredilen, biriktirilen mal'dan maksat kendisinden zekât vermek farz olduğu halde zekatı verilmeyen her türlü malın zekâtını vermektir. Âyet-i kerime'de, mallarının zekâtlarını vermeyenlerin, insanların mallarını haksız yere yedikleri ve o mallardan zekatı ayırmayıp biriktirdikleri, Allah yolunda harcamadıkları, bu sebeple can yakıcı bir azapla azap görecekleri beyan edilmiştir.

Bu hususta Abdullah b. Ömer diyor ki: "Zekâtını verdiğin her türlü mal, yere gömülüp depolanmış olsa dahi, biriktirilmiş mal değildir. Buna mukabil zekâtı verilmeyen her mal, Allahın, Kur'an'da zikrettiği biriktirilmiş mal'dır. Sahibi hahirette bu mal ile dağlanacaktır. Bu mal, biriktirilip gömülmemiş bir mal dahi olsa.

b- Ca'de b. Hubeyre'nin, Hz. Ali'den rivayet ettiğine göre ise bu âyette zikredilen "Biriktirilen mal"dan maksat, dört bin dirhem miktarını aşan mal'dır. Kişi, bunun zikâtını verse de vermese de yine bu, biriktirilmiş mal'dır. Mal sahibi, ancak dört bin dirhem miktarında bir mal tutabilir. Bundan fazlasını Allah yolunda harcamak zorundadır.

c- Ebuzer el-Ğifariye göre ise, bu âyette zikredilen "Biriktirilen mal"dan maksat, mal sahibinin ihtiyacından arta kalan mal'dır. Kişi, ihtiyacından artan

malı, Allah yolunda harcamak mecburiyetindedir. Onu biriktirip yanında tutması caiz değildir.

Ebu Mucib diyor ki: "Ebu Hureyre'nin kılıcının kını gümüştendi. Ebuzer bunu görünce Ebu Hureyre'yi bundan sakındırdı ve dedi ki: "Resulullah buyurdu ki: "Kim öldükten sonra geriye sarıyı (altını) ve beyazı (gümüşü) bırakacak olursa onlarla dağlanır.

Sevban diyor ki:

عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: لَمَا نَزَلَتْ (الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ اَسْفَارِهِ، فَقَالَ بَعْضُ اَصْحَابِهِ: اُنْزِلَ فِي الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ مَا اُنْزِلَ. لَوْ عَلِمْنَا اَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَنَتَّخِذُهُ؟ فَقَالَ: اَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَقَلْبٌ شَاكِرٌ، وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُعِينُهُ عَلَىٰ اِيْمَانِهِ.

"Altın ve gümüşü biriktirenler âyet-i kerimesi nazil olduğunda, biz, Resulullah ile birlikte yolculukta bulunuyorduk. Resulullahın sahabilerinden bazıları dediler ki: "Altın ve gümüş hakkında bu hüküm indi. Hangi malın daha hayırlı olacağını bilsek te onu mal edinsek." Resulullah da buyurdu ki: "Bunların en hayırlısı, zikreden dil, şükreden kalb ve kocasının imanına (dinine) yardımcı olan mümin bir kadındır."(17)

Ebu Ümame diyor ki:

عن ابى امامة ان رجلاً من اهل الصفة توفى وترك ديناراً فقال رسول الله ﷺ له كية قال ثم توفى آخر فترك دينارين فقال رسول الله ﷺ كيتان.

"Suffe ashabından biri öldü. Onun peştemalında bir dinar bulundu. Resulullah buyurdu ki: "Bunun için bir dağlama vardır." Sonra onlardan başka biri daha öldü. Onun peştamalında da iki dinar bulundu. Resulullah: "Bunun için de iki dağlama vardır."(18) buyurdu.

(17) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, Hadis No: 3094

(18) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5 S: 252-253

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Abdullah b. Ömer'in zikrettiğidir. O da, zekatı verilen her mal, biriktirilen mal değildir. Mal sahibi, malının zekâtını verdikten sonra dilediği kadar mal biriktirebilir. Buna mukabil, zekât verilecek miktarda olup ta kendisinden zekât verilmeyen her mal, biriktirilmiş mal'dır. İşte bu malın sahibi cezalandırılacaktır. Allahın lütfuyla affetme durumu müstesnadır. Bu görüşün doğru olduğu şu hususlardan anlaşılmaktadır. Allah teala, Resulullahın lisanıyla, beş Ukye'ye ulaşan gümüşün onda birinin dörtte birini, yine yirmi miskale ulaşan altının da onda birinin dörtte birini (yani kırkta birini) zekat olarak vermeyi farz kılmıştır. Mal sahibi, mallarından, farz kılınan bu miktarları zekât olarak verdikten sonra yükümlülükten kurtulmuş olur. Şayet, zekât vermesine rağmen yine de mal biriktirmiş kabul edilecek olursa, Allah teala'nın böyle bir kişiye malının kırkta birini zekât olarak vermesini emretmesinin ne anlamı olur? Buna, Hz. Ali'den nakledilen görüşe göre malının dört bin dirhemden daha fazlasını vermesi emredilirdi. Veya Ebuzer'den nakledildiğine göre malının, ihtiyacından arta kalanını vermesi emredilirdi. Bunu yapmadığı takdirde de cezalandırılacağı bildirilirdi. Halbuki durum böyle değildir. Mal sahiplerine zekât nisabına ulaşan mallarının kırkta birini zekât olarak vermeleri emredildi ve bu zekâtı vermemeleri halinde cezalandırılacakları, çeşitli hadis-i şeriflerde beyan edildi.

Bu hususta Ebu Hureyre, Resulullahın, şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ وَلاَ فِضَّةٍ، لاَ يُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا، إِلاَّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ، فَأُحْمِىَ عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ. فَيُكْوَىٰ بِهَا جَنْبُهُ وَجَبِينُهُ وَظَهْرُهُ. كُلَّمَا بَرَدَتْ أُعِيدَتْ لَهُ. فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ. حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ. فَيُرَىٰ سَبِيلُهُ. إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَالإِبِلُ؟ قَالَ « وَلاَ صَاحِبُ إِبِلٍ لاَ يُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا. وَمِنْ حَقِّهَا حَلَبُهَا يَوْمَ وِرْدِهَا. إِلاَّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ. بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ. أَوْفَرَ مَا كَانَتْ. لاَ يَفْقِدُ مِنْهَا فَصِيلاً وَاحِداً. تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَعَضُّهُ بِأَفْوَاهِهَا. كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولاَهَا رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا. فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ. حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ

الْعِبَادِ. فَيُرىٰ سَبِيلُهُ اِمَّا اِلَى الْجَنَّةِ وَاِمَّا اِلَى النَّارِ». قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَالْبَقَرُ وَالْغَنَمُ؟ قَالَ « وَلاَ صَاحِبُ بَقَرٍ وَلاَ غَنَمٍ لاَ يُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا. اِلاَّ اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ. لاَ يَفْقِدُ مِنْهَا شَيْئاً. لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلاَ جَلْحَاءُ وَلاَ عَضْبَاءُ تَنْطِحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِاَظْلاَفِهَا. كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ اُولاَهَا رُدَّ عَلَيْهِ اُخْرَاهَا. فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ. حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ. فَيُرىٰ سَبِيلُهُ اِمَّا اِلَى الْجَنَّةِ وَاِمَّا اِلَى النَّارِ.

"Hiçbir altın ve gümüş sahibi yoktur ki, onlarda olan hakları vermezse o kimse için kıyamet gününde ateşten tabaklar biçilmiş olmasın. O tabaklar, cehennemin ateşinde kızdırılır. Onlarla o kişinin alnı, yanı ve sırtı dağlanır. Her soğudukça bu tekrarlanır. Bu öyle bir günde olacaktır ki, onun miktarı elli bin senedir. Bu hal, kullar arasında hüküm verilip o kulun yolu tayin edilinceye kadar devam edecektir. O da ya cennete veya cehenneme giden yol'dur." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü ya devenin durumu nedir?" Resulullah da buyurdu ki: "Herhangi bir deve sahibi devenin hakkını ödemezse ki, devenin su içtiği gün onu sağması da devenin haklarındandır. (Yani, deveyi sağıp onun sütünden fakirlere vermesi de onun haklarındandır.) Kıyamet gününde o kişi düz bir alanda devenin altına yüzü koyun yatırılır, Deve de en besili halinde gelir. Onun yavrularından hiçbiri eksik bırakılmaz. Develer o kişiyi ayaklarıyla çiğner, ağızlarıyla ısırırlar. Sürünün önü geçtikçe sonda olanlar aynı şeyi yaparlar. Bu da miktarı elli bin yıl olan bir günde yapılır. Bu iş, kullar arasında hüküm verilip o mal sahibinin hangi yola gideceği ortaya çıkıncaya kadar devam eder. Onun yolu da ya cennete veya cehenneme'dir." Denil di ki: "Ey Allahın Resulü, sığır ile koyu'nun durumu nedir?" Resulullah da buyurdu ki: "Herhangi bir sığır veya koyun sahibi, onların haklarını vermezse kıyamet gününde, düz bir alanda onların altlarına yatırılır. Onlardan hiçbiri eksik bırakılmaz. Onların içinde boyunuzu kıvrık olan boynuzsuz olan ve boyunuzu kırılmış olan yoktur. Onlar bu mal sahibini boynuzlarıyla vuracaklar tırnaklarıyla çiğneyeceklerdir.Öndekiler bu işi yaptıkça arkadan gelenler onları takibedeceklerdir. Bu iş, miktarı elli bin yıl olan bir günde yapılacaktır. Bu azap, kullar arasında hüküm verilip o kişinin yolu belli oluncaya kadar devam edecektir. Onun yolu da Cennete veya cehenneme'dir."(19)

(19) Müslim K. ez-Zekât, bab: 24, Hadis No: 987 / Ahmed b. Hanbel Müsned: C: 2, S: 262

Abdullah b. Abbas,bu âyetin izahında şöyle demiştir. Bu âyet-i kerime, müslümanlardan sadece belli kimseleri kastetmektedir. Bunlar da mallarının zekâtlarını vermeyen müslümanlardır. Ehl-i kitabın ise tümünü kastetmektedir. Çünkü onlar kâfir oldukları için hiçbirinin infakı kabul edilmemektedir. Dolayısıyla mal biriktirenler sınıfına girmişlerdir.

Muaviye b. Ebi Süfyan da bu âyet-i kerime'nin her para biriktiren ehl-i kitabı kastettiğini, müminleri kastetmediğini söylemiştir. Bu hususta Zeyd b.Vehb diyorki: "Ben, Rebzede Ebuzer el-Ğifariye uğradım ve dedim ki: "Ey Ebuzer bu belaya ne sebeple düştün?" O da dedi ki: "Ben, Şam'da idim. "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenler" âyetini okudum. Muaviye dedi ki: "Bu âyet bizim hakkımızda değil, ehl-i kitap hakkındadır. Ben de dedim ki: "Bu âyet, hem bizim hakkımızda hem de onların hakkındadır." Bunun üzerine aramızda tartışma kızıştı. O, Osman'a mektup yazdı ve beni şikayet etti. Osman da bana mektup yazdı ve "Buraya gel" dedi. Ben de kalkıp geldim. Medine'ye gelince sanki insanlar, daha önce beni görmemişler gibi başıma biriktiler. Ben bu durumu Osmana şikayet ettim. O da dedi ki: "Buradan ayrıl, yakın bir yere git." Dedim ki: "Allaha yemin olsun ki ben, söylediğim sözden geri dönmem."

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ

وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

35- Kıyamet gününde bunlar, cehennemin ateşinde kızdırılır. Bunlarla, biriktirenlerin alınları, böğürleri ve sırtları dağlanır. Onlara: "İşte kendiniz için biriktirdiğiniz şeyler bunlardır. Şimdi biriktirdiklerinizi tadın." denir.

Kıyamet gününde, biriktirmiş oldukları bu mallar, altınlar, gümüşler, cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla alınları, böğürleri ve sırtları dağlanır. Ve onlara "Dünyada kendiniz için biriktirmiş olduğunuz mallar işte bunlardır. Bu biriktirdiklerinizin cezasını tadın." denir.

* Ebuzer el-Ğifari şöyle derdi: "Mal biriktirenleri, alınlarının dağlanmasıyla, yanlarının dağlanmasıyla ve sırtlarının dağlanmasıyla müjdele. Onlar bu dağlanmanınhararetini içlerinde hissedeceklerdir."

Ahnes b. Kays diyorki: "Ben, Medine'ye gittim. Kureyşin ileri gelenlerinin bulunduğu bir topluluğun içinde bulundum. O anda kıyafeti bozuk, vücudu sert, yüzü haşin bir adam çıkageldi. Kureyşlilerin yanına da durdu ve "Sen, mal biriktirenleri, cehennem ateşinde kızdırılan ocak taşı ile müjdele. O taş, mal bi-

riktirenlerden birinin memesine konduğunda onun vücudunu delip omuzunun kemiğinden dışarı çıkacaktır. Omuz kemiğine konacak, memesinin ucundan çıkacaktır. Ve o kişiyi titretecektir." dedi. Ahnes b. Kays diyor ki: "Orada bulunanlar, başlarını yere eğdiler. Ona bir şey söyleyen her hangi bir kimse görmedim. Sonra o adam dönüp gitti. Ben onu takip ettim.O gidip bir direğin dibinde oturdu. Ben de dedim ki: "Onların, senin söylediğinden hoşlanmadıklarını gördüm." O da dedi ki: "Onlar birşey anlamazlar."

Ebu Hureyre, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.:

عن ابى هريرة قال قال رسول الله ﷺ من ترك كنزاً فانه يمثل له يوم القيامة شجاعاً اقرع يقفه له زبيبتان فما زال يطالبه يقول ويلك ما انت قال يقول انا كنزك الذى تركتا بعدك قال فيلقمه يده فيقضمها ثم يتبعه بسائر جسد.

Kim, geride biriktirilmiş mal bırakacak olursa o mal kıyamet gününde o kimse için kel bir yılana dönüşecek ve onu kavolayacaktır. O yılanın, gözlerinin üzerinde iki siyah nokta bulunmaktadır. O yılan, mal biriktireni durmadan kovalayacak, o da "Val haline, sen nesin?" diyecektir. Yılan: "Ben, kendinden sonra bıraktığın birikmiş mallarınım" diyecek ve o kişinin elini ağzına alarak çiğneyip koparacak sonra bütün vücuduna böyle yapacaktır.(20)

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ
كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

36- Şüphesiz ki ayların sayısı, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri, kitabında tesbit olunduğu üzere, Allah katında on iki'dir. Bu aylardan dördü, mukaddes olan haram aylardır. İşte dosdoğru din budur.Bu aylarda kendinize zultmetmeyin. Ey müminler, müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa, siz de onlarla topluca savaşın. Bilin ki Allah, mutlaka müttakilerle beraberdir.

(20) Ahmed b.Hanbel, Müsned, C: 2, S: 489

Şüphesiz ki Allah katında, bir yılın ayları on iki'dir. Allah, gökleri ve yeri yarattığı zamanda neleri meydana getireceğine hüküm verdiği ada, her şeyi yazdığı kitabında, yılın aylarının sayısının on ki olduğunu da yazmıştır. Bu on iki ay'dan dördü, haram aylarıdır. Size, ayların sayısını ve haram olanlarını haber veren bu din, dosdoğru bir dindir. Haram ayların kutsallığına uymayan veya onları yerinden kaydırıp erteleyelerin yaptıkları ise bâtıldır. Sizler yılın bütün aylarında, özellikle bu aylarda Allah'a isyan etmeyin. Allahın bu aylarda haram kıldığı savaş gibi şeyleri kendinize helal saymayın. Müşrikler işbirliği yaparak, hep birlikte size karşı savaştıkları gibi sizler de ayrılağa düşmeksizin hep birlikte müşriklere karşı savaşın ve bilin ki sözler müşriklerle savaşır ve Allahın emir ve yasaklarına uyacak olursanız, düşmanlarınıza karşı Allah, sizinle beraber olacaktır. Böylece kimse size galip gelmeyecektir.

Âyet-i Kerime'de zikredilen Haram aylar: "Peşpeşe gelen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ayları ile Cemaziyelâhir ve Şaban ayları arasındaki Receb ayıdır. Cahiliye döneminde de bu dört aya saygı gösterilir ve bu aylarda savaş yapılmazdı.

Ebu bekra, Resulullahın, veda Haccını yaptığında bir hutbe irad ettiğini ve hutbesinde şunları zikrettiğini söylemiştir.

عَنْ اَبِی بَکْرَةَ عَنِ النَّبِیِّ ﷺ قَالَ اِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ کَهَیْئَتِهِ یَوْمَ خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ اَلسَّنَةُ اِثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثٌ مُتَوَالِیَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِی بَیْنَ جُمَادٰی وَشَعْبَانَ.

"Şühesiz ki zaman, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri, bulunduğu şekliyle dönmektedir. Şüphesiz ki ayların sayısı, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri kitabında tesbit olunduğu üzere, Allah katında on iki'dir Bu aylardan dördü mukkades olan haram aylardır. Bunlar da, peşpeşe gelen zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayları ile ile Cemaziyelâhir ile Şaban ayı arasında bulunan ve Mudar kabilesinin takdis ettiği Recep ayı'dır.(21)

Taberi, bu hadis-i şerifi, Abdullahb. Ömer ve Ebu Hureyre'den de rivayet etmiştir.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Bu aylarda kendinize zulmetmeyin" diye tercüme edilen (فَلَا تَظْلِمُوا فِیهِنَّ اَنْفُسَکُمْ) cümlesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbasa göre bu ifadeden maksat şudur: "Bütün aylarda günah işleyerek kendinize zulmetmeyin." Bu izaha göre (فِیهِنَّ)'deki zemir an iki ay'a aittir.

(21) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, bab: 8 / Müslim K. el-Kasame bab: 29 HN:1679

b- Katadeye göre ise bu ifadenin manası şöyledir "Haram aylarında günah işleyerek kendinize zulmetmeyin. Zira bu aylar, kutsal ay olduğundan,bunlarda günah işlemenin cezası diğer aylardan daha ağırdır.

c- İbn-i İshak ve Hasan-ı Basriye göre ise bu ifadenin manası: "Dört adet olanharam aylarının haramlığını kaldırıp onları helal aylar sayarak kendinize zulmetmeyin. Zira böyle yapmak, cahiliye döneminde yaptıkları gibi haram aylarını başkalarıyla değiştirip yerlerinden kaydırmaktır." demektir.

Taberi, bu son izah şeklinin tercihe şayan olduğunu söşlemiştir. Zira bu aylarda yasak kılınan şeyleri helal sayarak işlemek, diğer aylarda aynı şeyi işlemekten daha ağır cezayı gerektirmektedir. İnsanların bütün aylarda günah işlememekle mükellef oldukları halde, özellikle bu dört ayda, yasaklanan şeyleri işlememekle emredilmelerinin sebebi, bu ayların, kutsal olmalarındandır. Nitekim bir âyette "Namazlara özellikle orta namaza devam edin.(22) buyurulmuş ve orta namazın önemi özellikle belirtilmiştir. Bu âyette de duru böyledir, özellikle dört haram ayı'nın kutsallığı belirtilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın" ifadesinden maksat şudur: "Nasıl ki müşrikler, birlik ve bareberlik içinde, ihtilaf etmeksizin toplu olarak sizinle savaşıyorlarsa sizler de onlara karşı ihtilaf etmeksizin hep birlikte savaşın."(23)

إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا
وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِـُٔوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ
اللَّهُ ۚ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَالِهِمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

37- Bu ayların yerlerini değiştirerek geri bırakmak,inkârda ileri getmekten başka bir şey değildir. Kâfirler böyle yapmakla doğru yoldansaptırılırlar. Allahın haram kıldığı ayların sayısına uygun yapmak için bir yıl haram ayı helal, diğer bir yılı onu haram sayarlar. Böylece Allahın haram kıldığını helal kabul ederler. Yaptıkları kötü ameller kendilerine hoş gösterildi. Allah, kafirler güruhunu doğru yola iletmez.

(22) Bakara suresi, 2/338

(23) Müfessirler, bu aylarda savaş açmanın haram oluşu hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hakkında ihtiaf etmişlerdir. Meşhur olan görüşe göre, bu aylarda savaşmanın haram olduğu hükmü kaldırılmıştır. Zira Peygamber efendimiz (s.a.v.) Taifi, haram ay olan Zilkade ayında kırk gün kuşatmıştır.
Diğer bir görüşe göre ise bu aylarda savaşmanın haram olduğu hükmü halen yürürlüktedir. Zira Allah teala "Mukaddes olan Haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün..."(5/5 buyurmaktadır.)

Savaş ve benzeri davranışların yasak olduğu Haram ayların yerlerini değiştirip onların bu kutsallığını geri bırakarak başka ay'a kaydırmak, inkârcılıkta ileri gitmekten başka bir şey değildir. Allah, kâfirleri işte bu davranışlarıyla saptırır. onlar, haram olan ay'ı bazı yıl helal bazı yıl da haram sayarlar. Böylece güya, Allahın haram kılmış olduğu dört ay'ı tamamlamış olurlar. Halbuki onlar bu davranışlarıyla, Allahın haram kılmış olduğu bir şeyi helal kalmış olurlar. Şeytan onlara, yapmış oldukları çirkin amellerini güzel gösterdi. Allah, kâfir olan bir topluluğu doğru yola iletmez, onları iyi ameller işlemeye muvaffak kılmaz.

* Araplar bibirleriyle devamlı olarak savaşırlardı. Adı geçen haram aylar gelince, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail zamanından beri kendilerine hürmet gösterilen bu aylarda savaşmama mecburiyetine uyarladı. Fakat bu iş onların zoruna giderdi. Bu sebeple Haram olan ayları başka aylarla değiştirerek savaşı devam ettirirlerdi. Meselâ: Haram ay olan Muharrem ay'ı geldiğinde, devam ettirmek istedikleri bir savaş varsa, onu, ikinci ay olan Safer ay'ı olarak kabul eder ve savaşa devam ederlerdi. Safer ayını ise Muharrem ay'ı olarak kabul eder ve savaşmazlardı. Böylece Allahın haram kıldığını hela, helal kıldığını ise Haram kılmış olurlardı. İşte âyet-i Kerime, onların bu hallerine işaret etmektedir.

Müfessirler, müşriklerin haram aylar olan, Zilkade, Zülhicce, Muharrem ve Recep aylarını ne şekilde değiştirerek helal aylar yaptıkları ve başka ayları da bunların yerine koyup haram ayları saydıkları hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Vâil, Dehhak ve Katadeye göre, müşriklerden, lider kabul edilen biri ortaya çıkar, bir yıl Muharrem ayını haram ilan eder, ertesi yıl ise Safer ayını haram ilan eder, insanlar da ona uyarlardı. Böylece bir yıl Muharrem ay'ı haram ay k abul edilir ertesi yıl da Safer ay'ı haram ay kabul edilirdi. Bu şekilde hem haram ay olan Muharrem ay'ı ertelenmiş kabul edilir hem de haram aylarına bir ay daha katarak Safer ayını da haram aylarından saymış olurlardı.

Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbasın bu hususta şunları söylediğini nakletmektedir. "Haram ayların haramlığını terketmek şöyle olmuştur. "Ebu Sümame" diye adlandırılan "Cünade b. Avf b. Ümeyye" her yıl, mevsim başında gelir ve şöyle seslenirdi. "Dikkat edin. Ebu Sümameye karşılık verilmez. O, kınanamaz. dikkat edin. Geçen yılın Safer ayı bu yıl helal ay'dır." Böylece bu ay'ı insanlara helal yapardı. Bir yıl Safer ayını, ertesi yıl da Muharrem ayını haram ay yapardı.

b- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, müşrikler, iki yıl Zilhcce ayında iki yılda Muharrem ayında Hac yapıyorlar. Hac yaptıkları yıllarda Muharrem ayını da "Zilhicce" diye isimlendiriyorlar, böylece Allahın mukaddes

kıldığı Zilhicce ayını yerinden oynatıyorlar,bazı yıllar Recep ayına, Cemaziyelâhir ayı diyorlar, Şaban ayına Ramazan diyorlar. Şevval ayına Ramazan diyorlar, Zilkade ayına Şevval diyorlar, Zilhicce ayına Zilkade diyorlar, Muharrem ayına Zilhicce diyorlar ve böylece ayların yerlerini değiştiriyorlardı.

c- İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir rivayete göre ise haram ayların yerlerinin değiştirilmesi şöyle olurdu. Bir yıl, Muharrem ayına da "Safer" adı verip onu helal ay kabul ederlerdi. Böylece haram aylar üç ay olurdu. Ertesi yılda ise Safer ayına da "Muharrem" adı verirler, onun da haram ay olduğunu kabul ederlerdi. Böylece o yılda haram aylarının sayısı beş olurdu.

Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "Araplar cahiliye döneminde, haram aylarında birbirlerine kızmaz ve dokunmazlardı. Öyle ki kişi babasını öldüren kimseyle karşılaşsa ona elini kaldırmazdı. Kinane oğullarından "Kalmez" isimli bir kimse bu duruma düştü. "Suçluyu bize getirin." dedi. Onlar da "Bu ay Muharrem ayı'dır." dediler. O da: "Bu yıl Muharrem ayı'nı erteleriz. Her iki ay da Safer ayı olur. Gelecek yılda ise onu kaza ederiz. Her iki ay da Muharrem ay'ı olur" dedi. Onlar da söylediklerini yaptılar. Ertesi yıl olunca dedi ki: "Safer ayında savaş yapmayın. Onu Muharrem ayı ile birlikte haram ay sayın. Bunlar iki haram ay'dır. Geçen yıl, muharrem ayını ertelemiştik. Bu yıl onu kaza ediyoruz..." İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُم بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا
مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

38- Ey iman edenler, size ne oldu ki "Allah yolunda cihada çıkın" denildiğinde ağırdan alarak bulunduğunuz yerden kımıldamak istemediniz? Yoksa siz, âhireti bırakıp, sadece dünya hayatına mı razı oldunuz? Halbuki dünya hayatının geçimliği âhiret yanında pek azdır.

Ey iman edenler, size ne oldu ki, Allahın Peygamberi sizlere "Allahın düşmanları Rumlara karşı cihad etmek üzere hep birlikte savaşa çıkın" dediği zaman olduğunuz yerde yığılıp kaldınız? Yoksa sizler âhiret saadeti karşılığında, geçici dünya zevklerine mi razı oldunuz? Halbuki dünya hayatının geçimlik ve lezzetleri, âhiret nimetleri yanında çok değersiz şeylerdi.

* Bu âyet-i Kerime Hicrî onuncu yılda meydana gelen Tebük seferi hakkında nâzil olmuştur. Tebük Seferi İslâm tarihinde önemli bir hadisedir.

Resulullah (s.a.v.) Taif muhasarasından dönüp Medine'de birkaç gün kaldıktan sonra, müslümanlara, Bizans İmparatorluğu ile savaşmak üzere cihad emretmiştir. Resulullah, yaptığı bütün savaşlarda çıkacağı asıl ciheti belirtmez, başka bir tarafı hedef alırmış gibi gösterirdi. Fakat Tebük seferinde böyle yapmadı. Müslümanlar iyi bir şekilde hazırlansınlar diye, savaşa gideceği yeri daha önceden ilan etti. Yapılacak olan bu sefer, müslümanlara zor geldi. Çünkü yaz mevsimiydi ve sıcak çok şiddetliydi, kıtlık yılları yaşanıyordu, düşman uzak bir mesafede idi ve Müslümanlar, Bizans ordusuyla savaşmaktan çekiniiyorlardı. Savaş için uzun bir hazırlık gerekiyordu. Ayrıca Medine'de hurmalar yetişmiş, toplama zamanı yakalamıştı. Bütün bu sebeplerden dolayı,Tebük seferi, müslümanların tamamına değilse de bir kısmına ağır ve zor gelmişti. Âyet-i Kerime Müslümanların bu haline işaret etmekte onları Cihada teşvik etmekte, daha sonra gelen âyetler ise cihada çıkmadıkları takdirde cezalandırılacaklarını bildirmektedir.

إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ
وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39- Eğer cihada çıkmazsanız, Allah, sizi can yakıcı bir azapla cezalandırır. Sizin yerinize başka bir kavmi getirir ve Allaha bir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye kadirdir.

Ey müminler, Eğer Resulullah ile birlikte cihada çıkmazsanız Allah, sizi âhirette cezalandıracağı gibi daha dünyadayken de sizleri can yakıcı bir azaba uğratır. Sizi yok eder ve yerinize, Allaha ve Peygamberine itaat eden bir topluluk getirir. Sizler, cihadı terketmekle Allaha hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü Allahın, sizin cihad etmenize ihtiyacı yoktur. Allah her şeye kadirdir. Sizi yok edip yerinize başka bir topluluğu getirmek, onun için güç bir şey değildir.

*Abdullah b. Abbas, bu âyette zikredilen "Can yakıcı azab"ın, Resulullah ile birlikte savaşa çıkmayanlara yağmur yağdırmamak şeklinde tahakkuk ettiğini söylemiş ve demiştir ki: "Resulullah, Arap kabilelerinden birini savaşmaya çağırdı. Onlar Resulullaha karşı ağır davrandılar. Allah da onlardan yağmuru kesti. Böylece onlara azap etti.

İkrime ve Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerime'nin, bir de "Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevmeleeri yakışmazdı.[24] ayetinin, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez."[25] ayetiyle neshedildiğini söylemişlerdir.

Taberi, İkrime ve Hasan-ı Basri'nin bu âyetlerin neshedildiğine dair zikrettikleri görüşün doğru olduğu hususunda herhangi bir haber ve kabul edilecek bir delil bulunmadığı için bunun doğru olmadığını söylemiş, bir çok sahabi ve tabiinden bu âyetin hükmünün neshedilmediğinin rivayet edildiğini bildirmiştir. ayrıca bu âyet-i kerime'nin Abdullah b. Abbas'ın da zikrettiği gibi, Resulullah'ın savaşa çağırdığı belli kimseleri kastettiği, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez." âyetinin ise bütün müminleri kastetmiş olması mümkündür. Bu son âyet, müminlerin hepsinin değil de sadece savaşa çağırılanların savaşa katılmalarının gerekli olduğunu beyan etmiş olurki, izah etmekte olduğumuz âyet-i kerime'de savaşa çağrılan insanları beyan etmektedir. Bu da göstermektedir ki, âyetler arasında birbirlerini neshedecek bir çelişki söz konusu değildir.

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ
اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ
اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا
وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

40- Siz, Peygambere yardım etmeseniz de Allah ona yardım etti. Hani bir zaman Peygamber, iki kişiden biri iken Kâfirler onu Mekke'den çıkardılar. Onlar mağarada iken arkadaşına "Üzülme, şüphesiz ki Allah bizimle beraberdir." diyordu. Böylece Allah, Peygamberin üzerine emniyetini indirdi ve onu, görmediğiniz askerlerle destekledi. Kâfirlerin sözlerini alçalttı. Yüce olan, ancak Allahın sözüdür. Allah her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

(24) Tevbe suresi, 9/120
(25) Tevbe suresi, 9/122

Âyet-i Kerime'de, Allah tealanın, Peygamberine yaptığı yardımlardan biri olan Hicret sırasındaki yardımdan bahsedilerek buyuruluyor ki: "Ey iman edenler, eğer sizler, Allahın Resulüyle birlikte cihada çıkıp ona yardım etmeyecek olursanız bilin ki onun yardımcısı Allah'tır. Allah ona yardım ettikten sonra artık onun, sizin yardımınıza ihtiyacı yoktur. Nitekim Mekke'deki Kureyş kâfirleri onu yurdundan ve evinden çıkarmak istedikleri zaman ona yardım etmişti. O, Ebubekir'le beraberdi. İkisi birlikte evlerinden çıkıp Sevr dağındaki mağaraya gizlenmişlerdi. Muhammed, arkadaşı Ebubekir'e: "Üzülme şüphesiz ki Allah bizimle beraberdir." diyordu. Böylece Allah, Peygamber'in üzerine emniyet ve sükunat indirdi. Onu, sizin görmediğiniz Melekler ordusuyla destekledi. Kâfirlerin sözünü ise ayağa düşürüp onları alçalttı. Zira, yüce olan ancak Allahın sözüdür. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Âyet-i Kerime, Resulullah (s.a.v.)'in Mekke'den Medine'ye hicretini bahis mevzuu etmektedir. Hicret, İslâm tarihinde bir dönüm noktası ve en önemli olaylardan bir tanesidir. Özet olarak şöyle cereyan etmiştir.

Mekke'de müslümanlara müşrikler tarafında işkenceler, kötülükler yapılıyordu. Bu sebeple Müslümanların bir kısmı Habeşistana hicret etmişti. Daha sonraları, Medine'de bulunan Evs ve Hazreç kabilesinden, İslâmiyeti kabul edenler çoğalınca, Müslümanlar, Resulullah'ın müsaadesiyle Medine'ye hicret etmeye ve orada önemli bir güç haline gelmeye başladılar. Mekkeli müşrikler bu durumdan endişelendiler. Resulullahın da oraya giderek Müslümanların başına geçmesi halinde kendileri için çok tehlikeli olacağını düşünerek Dârünnedve denilen yerde toplanıp durumu müzakere ettiler. Ve Ebu Cehl'in teklifiyle Resulullahı öldürmeye karar verdiler. Bu durumu Cebrail (a.s.) Resulullaha bildirdi. Ve Medineye hicret etmesine Allah tealanın müsaade buyurduğunu tebliğ etti.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) o gece, Hz. Aliyi kendi yatağına yatırarak evinden çıktı ve evinin etrafında bekleyen kâfirlerinyüzüne bir avuç toprak serpti. Böylece kâfirler kendisini göremediler Doğruca Hz. Ebubekir'in evine gitti ve beraberce hicret edeceklerini söyledi. Hemen birkılavuz tutuldu ve üç gün sonra develeri alıp Sevr dağına gelmesi söylendi.

Resulullah (s.a.v.) ile Hz. Ebubekir o gece şehirden çıkarak Mekke'ye bir saat mesafede bulunan Sevr dağına gittiler. Ve orada bulunan mağaraya sığındılar.

Ertesi sabah müşrikler, Resulullahın Mekke'den ayrılmış olduğunu öğrenince onu aramaya başladılar. Her tarafı arıyorlardı. Sevr dağına kadar da geldiler. Fakat mağaranın ağzına, Allahın takdiriyle örümcek ağını germiş bir kuş da oraya yuva yapmıştı. Bu durumu gören müşrikler, bu mağarada kimsenin bulunamayacağını düşünerek içeriye girmediler. Böylece Resulullah ve arkadaşı müşriklerin saldırısından kurtuldular.

Resulullah (s.a.v.) ile Hz. Ebubekir, üç gün sonra, kılavuzun getirdiği develere binerek Medine'ye doğru yola çıktılar...

İşte bu mağarada bulundukları sırada Hz Ebu Bekir, mağaranın ağzına kadar gelen müşriklerin, kendilerini göreceği endişesine kapılarak demişti ki:

قَالَ حَدَّثَنِي أَبُوا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الغار فَرَأَيْتُ آثَارَ الْمُشْرِكِينَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ رَفَعَ قَدَمَهُ رَآنَا قَالَ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللهُ ثَالِثُهُمَا.

"Ey Allahın Resulü, eğer bunlardan biri ayağını biraz daha kaldıracak olsa bizi görecekler." Resulullah (s.a.v.)'de buyurmuştur ki: "Ey Ebubekir, üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünebilirsini?"(26) Yani, Allah bizimle beraberdir hiç endişe etme.

Âyet-i Kerime, Resulullahın, hicret sırasında Allah tealanın himaye ve lütfuna mazhar oluşunu gösterdiği gibi Hz. Ebubekir'i de anarak onun mertebesinin yüceliğine de işaret buyurmaktadır.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41- Ey müminler, güçlünüz, zayıfınız hep birlikte savaşa koşun. Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer billersiniz bu, sizin için daha hayırlıdır.

Ey iman edenler, Allah düşmanlarına karşı genç-ihtiyar, süvari-yaya zengin-fakir, sağ-hasta, güçlü-güçsüz, hep birlikte cihada çıkın. Allahın dinini yaymak ve yüceltmek için kâfirlere karşı mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer Allah yoluhda cihad etmenin faziletini bilen insanlarsanız, topluca savaşa çıkıp cihad etmeniz, yerlerinize çakılıp kalmanızdan sizin için daha hayırlıdır.

(26) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 9 bab: 9 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an bab: 10 Hadiş No: 3096

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Güçlü" diye tercüm edilen (خِفَافًا) kelimesinden ve yine âyette geçen ve "zayıf" diye tercüm edilen(ثِقَالًا) kelimelerinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Ebu Talha, İkrime, Dehhak, Bişr b. Atiyye Muktail ,Mücahid, Katade ve Ebu Salih'e göre (خِفَافًا) kelimesinden maksat ise "Genç olarak" (ثِقَالًا) kelimesinden maksat "İhtiyar olarak" demektir. Bunlara göre âyitin bu bölümünün manası "Genç ihtiyar hep birlikte savaşa çıkın" demektir. Bu hususta, Muğire b. Numan diyor ki: "İtaatkâr ve iri vücutlu bir yaşlı adam vardı. Savaşa katılmak istedi. Sa'd b. Ebi Vakkas, onun savaşa katılmasına engel oldu. Yaşlı adam: "Allah zinde olanınız ve ağır hareket edeniniz, savaşa katılsın" buyuruyor dedi. Bunun üzerine onun, savaşa katılmasına izin verdi. Yaşlı adam savaşta öldürüldü. Ömer b. el-Hattab: "Haşimoğullarının dostu olan o yaşlı adam ne oldu?" diye sordu. Kendisini tanıyanlar da: "Ey müminlerin emiri o, öldürüldü." dediler.

Hibban b. Yezid diyor ki: "Ben, Safvan b. Amr ile savaşa katıldım. Çok yaşlı ve zayıf bir adam gördüm. Öyle ki kaşları, gözlerinin üzerine düşmüştü, O adam Şam halkından idi. Savaşanlarla birlikte bineğinin üzerinde bulunduğ bir sırada yanıma vardı ve dedim ki: "Amca Allah seni mazur görmüştür." O da kaşlarını kaldırdı ve dedi ki: "Yeğenim, Allah, bizlerin, zinde ve ağır haraket edenlerimizin, hep birlikte savaşa katılmamızı istedi. Allah, sevdiğini imtihan eder. Sonra onu, eski haline getirir. Ve yaşatır, Allah, kullarından ancak şükredeni, sabredeni, zikredeni ve Allah'tan başkasına ibadet etmeyeni imtihan eder."

b- Hakem'e göre (خِفَافًا)'den maksat, meşguliyeti bulunmayan (ثِقَالًا)'den maksat ise "meşguliyeti bulunan" demektir.

c- Ebu Salihe göre (خِفَافًا)'den maksat, "zengin olanlar" (ثِقَالًا)'den maksat da "Fakir olanlar" demektir.

d- Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre (ثِقَالًا)'den maksat "Zinde olanları (ثِقَالًا)'den maksat ise "Zinde olmayanlar" demektir.

e- Ebu Amr el-Evzaiye göre ise (خِفَافًا) demek "Binekli olanlar" (ثِقَالًا) demek ise "Yaya olanlar" demektir.

f- ibn-i Zeyd ve diğer bir kısım alimlere göre ise (خِفَافًا)'den maksat "Arazisi olmayan" (ثِقَالًا)'den maksat ise "Arazisi olan"dır. Böyle birinin arazisini teredip savaşa gitmesi kendisine ağır geldiğinden bunlara "Ağır hareket edenler" anlamına gelen (ثِقَالًا) sıfatı verilmiştir.

Bu hususta Hadremi diyor ki: "Bir kısım insanlar, hasta veya yaşlı olduklarından dolayı savaşa katılmamaları sebebiyle günahkâr olmayacaklarını zan-

netiler. Bunun üzerine Allah teala "Güçlü olanınız da zayıf olanınız da savaşa katılsın." âyetini indirdi. Kimseye mazeret bırakmadı.

Muhammed b. Sirin? diyor ki: "Ebu Eyyub el Ensari, Resulullah ile birlikte Bedir savaşına katıldıe. Sonra da müsülümaların yaptığı hiçbir savaştan geri kalmadı. Ancak bir yıl katılmadı. Ebu Eyyub bu âyeti okur ve şöyle derdi "Ben kendimi ya (خفافا) ya (ثقالا) hissediyorum. Benim savaştan kopmam mümkün değildir.

Ebu Raşid el- Harrani diyor ki: "Ben, Resulullahın süvarisi Mikdat b. Esvedi, Humus şehrinin sarraflarının oturaklarından birinde oturduğunu gördüm. Onun vücudu büyük olduğu için oturağa sığmıyordu. O, savaşmak istiyordu Dedim ki: "Alah seni mazur görmüştür." Oda dedi ki: "bize Buûs suresi (tevbe suresi) gönderildi. Ve buyuruldu ki: "Güçlü olan, zayıf olan hep birlikte savaşa katılın."

Taberi diyorki: "Bu âyette zikredilen (خفافا) ve (ثقالا) kelimeleri hakkında bize göre doğru olan görüş şudur Allah teala, müminlere, düşmanlarına karşı kendi yolunca cihad etmelerine emretmiş, bu cihad, müminlere hafif gelse de zor gelse de ona katılmaları gerektiğini beyan etmiştir. Cihad etme kendisine hafif gelene, cihad etmeyi kolay bulan herkes dahildir. Bu kişinin cihad etmeye güç yetirmesinden, vücudun sağlığından, genç oluşundan, maddi imkânını bolluğundan, meşguliyetinin olmayışından, binek temin etme imkanından kaynaklanmış olabilir. Diğer yandan, cihad etme kendisine ağır gelene, cihad eteye zorlanan herkes dahildir. Bu, kişinin vücudunun zayıflığından, hasta oluşundan, maddi imkanının kıtlığından, arazisi ve geçimiyle meşgul olmasından binek temin edemeyişinden yaşının ileri olmasından ve çoluk çocuğunun kalabalık oluşundan kaynaklanmış olabilir. Madem ki, Allah teala, kitabında (خفافا) ve (ثقالا) kelimelerini zikredilen bu hal ve sıfatlardan birine tahsis etmemiş, bu husûsta Resulullahtan da herhangi bir haber zikredilmemiştir, o halde bu kelimeleri, genel anlamlarıyla alma ve cihad kendisine zor gelen veya kolay gelen her müminin, seferbelik ilan edildiğinde cihada katılması gereklidir, demek doğru olan görüştür.

Müslim b. Sabih, bu âyetin, Tevbe suresinin ilk inen âyeti olduğunu, söylemiş, Mücahid ise bu surenin yirmi beşinci âyetinin, surenin ilk inen âyeti olduğunu söylemiştir.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ
وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ

وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

42- Ey Muhammed, eğer cihad, kolaylıkla elde edilecek bir dünya menfaatı ve istenilen bir yolculuk olsaydı elbette sana uyarlardı. Fakat zorlukla aşılacak yol, onlara uzak geldi. "Eğer gücümüz yetseydi, elbette sizinle beraber cihada çıkardık." diye Allaha yemin edeceklerdir. Onlar bu davranışlarıyla kendilerini helak ederler. Allah biliyor ki, onlar mutlaka yalancıdırlar.

* Bu âyet-i kerime, Tebük seferine katılmayan münafıklar hakkında nâzil olmuştur. Bu kimseler, çeşitli bahaneler ileri sürerek cihattan geri kalmışlar ve bu davranışlarıyla Resulullahı kandırdıklarını zannetmişlerdi. Allah teala bunların iç yüzünü, Peygamberine bildirerek, bahanelerinin yersiz olduğunu ve iddialarında yalancı olduklarını açıkladı.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾

43- Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler sana belli olmadan ve yalan söyleyenleri bilmeden cihada çıkmamalarına niçin izin verdin?

* Bu âyet-i kerime'de Cenab-ı Hak, yumuşak bir üslup ile Resulullaha sitem etmektedir. Ancak Allah teala, Resulullahın bu olayda daha uygun olan hareketi yapmamasından dolayı ona sitem etmeden önce, onun bu davranışını affettiğini bildirmektedir ki bu da Resulullah için bir lütuftur.

Katade diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime'de, savaşa katılmamak için bahaneler uydurup izin isteyenlere izin verdiği için Resulullahı kınamış ancak bundan sonra Nur suresinin şu âyetini indirerek bu gibi insanlara izin verip vermemekte Resulullahı serbest bırakmıştır. "... Eğer onlar, bazı işleri için senden izin isterlerse içlerinden dilediğine izin ver..."[27]

(27) Nur suresi, 24/62

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

44- Allaha ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad etmemek için senden izin istemezler. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, Allahın varlığını ve birliğini tasdik eden, öldükten sonra dirilmeye ve âhiret yurduna iman edenler, Allah düşmanlarına karşı, mallarıyla, canlarıyla cihad etmemek için senden izin istemezler. Allah, emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak kendisinden korkanları çok iyi bilendir. Bu âyet-i kerime, üstü kapalı bir şekilde münafıkları kınamaktır.

إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

45- Senden, ancak Allaha ve âhiret gününe iman etmeyenler, kalbleri şüpheye düşmüş ve kuşkuları içinde bocalayıp duranlar cihada çıkmamak için izin isterler.

Ey Muhammed, geçerli bir özürü olmadığı halde, seninle beraber cihada gitmemek için izin isteyenler: "Allahın varlığını ve birliğini tasdik etmeyenler, âhiret gününe iman etmeyenler, Allaha itaat edenlerin mükâfaatlarındırılacağı, karşı gelenlerin ise cezalandırılacağı hususunda şüphe içinde bulunanlardır. Zaten onlar, şaşkınlıkları içinde bocalayıp durmaktadırlar. Neyin hak neyin bâtıl olduğunu seçmemektedirler.

* İkrime ve Hasan-ı Basri, bu âyetin ve bundan önceki âyetin, Nur suresinin şu âyetiyle neshedildiğini söylemişlerdir: "Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki, Allaha ve Resulüne iman ederler. Bir arada olmayı gerektiren bir meselede Peygamberle bir araya geldikleri zaman Peygamber'den izin almadan ayrılmazlar. Senden izin isteyenler, işte onlar, Allaha ve Resulüne iman edenlerdir. Eğer onlar, bazı işleri için senden izin isterlerse içlerinden dilediğine izin ver. Onlara, Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."(28)

(28) Nur suresi, 24/62

Taberi, bu âyetlerin, birbirlerini neshetmediklerine işaret etmiştir.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

46- Eğer bunlar, cihada çıkmak isteselerdi onun için hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların savaşa çıkmalarını hoş görmedi de yerlerinde durdurdu. Onlara: "Geride kalıp oturanlarla beraber siz de oturun." denildi.

Ey Muhammed, eğer bu münafıklar seninle beraber, düşmanlarına karşı cihad etmek için çıkmayı istemiş olsalardı, yolculuk ve savaş için gereken malzeme ve techizatı hazır ederlerdi. Fakat Allah, bunların, seninle beraber savaşa çıkmalarını istememiş, onları yerlerinde durdurmuştur. Onlara: "Cihattan geri kalan hasta, âciz, çocuk ve kadınlarla birlikte oturup kalın." denilmiştir.

İbn-i İshak diyorki: "Savaşmamak için Resulullah'tan izin isteyenler, münafıkların ileri gelenlerinden Abdullah b. Übey b. Selul, Ced b. Kays vb. kimselerdir. Allah, bunların çıkıp müminlerin ordularını ifsad edeceklerini bildiği için bunları, yerlerinde bırakmış ve savaşa çıkmalarını nasibetmemiştir.

* Allah teala, münafıkların, Resulullah ile birlikte savaşa katılmalarını niçin istemediğini ise şu âyette beyan ederek buyuruyor ki:

لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

47- Eğer onlar, sizinle beraber cihada çıkmış olsalardı, ancak bozgunculuk çıkarır, sizi birbirinize düşürmek için aranıza fitne sokarlardı. İçinizde onları dinleyenler de vardır. Allah, zalimleri çok iyi bilendir.

Eğer bu münafıklar sizinle beraber savaşa çıkmış olsalardı, sizin aranıza fitne sokmaktan sizi cihattan geri bırakmaya çalışmaktan başka bir şey yapmayacaklardı. Sizin içinizde, onların sözlerini dinleyen zayıf iradeli kişiler bulunmaktadır. Özellikle bunları kandırmaya çalışacaklardı. Allah, zalim olan müna-

fıklar güruhunu çok iyi bilendir.

* Taberi, bu âyetin: "İçinizde onları dinleyenler de vardı." kısmını şöyle izah etmiştir: "Sizin içinizde, sözlerinizi dinleyip büyüklerine götürmek için onların casusları vardır." Mücahid de bu görüşü tercih etmiştir. Birinci izah şekli ise Katade'nin görüşüdür. İbn-i Kesir de bunu tercih etmiştir.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِن قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ
وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed, nitekim bunlar, daha önce de aranızda bozgunculuk çıkarmaya çalıştılar. Sana karşı çeşitli işler çevirdiler. Nihayet hak geldi. İstemedikleri halde Allahın emri gelip oldu.

Ey Muhammed, Uhud savaşında, münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy'in, taraftarlarıyla birlikte sizi bırakıp gitmeleri gibi, münafıklar, senin arkadaşlarını fitneye düşürmeyi istediler. Dinin olan İslâmı geçersiz kılmak için sana karşı nice dalavereler çevirdiler. Nihayet Allahın hak olan zaferi geldi. Ve Allahın emri olan İslâm dini, onlar istemedikleri halde galip oldu.

* Resullah, sahabilerine Rumlarla savaşmak üzere hazırlanmalarını emretmiştir. Bu da insanların zor zamanlarına sıcağın şiddetli olduğu bir döneme memleketin kıtlık içinde olduğu bir devreye meyvelerin olğunlaştığı ve gölgelerin sevildiği bir mevsime rastlamıştır. Öyle ki insanlar, meyvelerinin başında ağaçların gölgelerinin altında durmayı istiyorlar, oradan ayrılmak istemiyorlardı. Resulullah, yapmış olduğu savaşların hemen hemen tümünde hedef şaşırtır, savaşacağı yönden başka bir yöne gideceğini ima ederdi. Tebük seferinde durum böyle olmadı. Mesafenin uzaklığı zamanın sıkıntılı oluşu ve düşman sayısının çok olması sebebiyle Resulullah bu seferi, insanlara açıkça anlattı ki, hazırlanıp tedbirlerini alsınlar. İnsanlara, cihada çıkacaklarını, Rumlarla savaşacaklarını emretti. İşi sıkı ve ciddi tuttu. Zenginlere, fakir olan askerlerin techizat ve bineklerini temin etmelerini emretti. Ordu hazırlandıktan sonra "Seniyyetül Veda" denen yerde ordusunu topladı. Abdullah b. Übey b. Selul de Seniyyetül Veda'dan daha aşağı bir yerde kendisine ait askerlerini topladı. Onun askerleri, Resulullah'ın ordusu haraket edince Abdullah b. Übey, Abdullah b. Nebtel, Resulullah'ın askerlerinden daha az değildi. Rifaa' b. Yezid gibi münafıkların ileri gelenleri, geri kalanlarla birlikte geride kaldılar. Allah teala da onların halini Resulullaha bildirerek bu âyeti indirdi.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ
جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

49- Onlardan bazısı Peygambere: "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyordu. Bilin ki onlar zaten fitne içine düşmüşlerdi. Şüphesiz cehennem, kafirleri çepeçevre kuşatıcıdır.

Ey Muhammed, münafıklardan bazıları sana: "Savaştan geri kalmam için bana izin ver. Benim, rum kadınlarını görerek fitneye düşmeme sebep olma." demişlerdi. İyi bilin ki bunlar aslında savaşta Allahın Peygamberin'den geri kalarak fitneye düşmüşlerdir. Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri, kıyamet gününde çepeçevre kuşatacaktır.

Zühri, Yezid, Abdullah ve Âsımın rivayetlerine göre, Peygamberimiz, Cedd b. Kays'ın, Tebük seferi için hazırlanmasını isteyerek şöyle buyurmuştur. "Ey Cedd, bu sene Rumların cellatlarına karşı savaşa var mısın?" Cedd ise şöyle cevap vermiştir: "Ey Allahın Resulü bana izin ver, beni fitneye düşürme. Vallahi kavmim, kadınlara benden daha düşkün birisinin olmadığını çok iyi bilir. Korkuyorum ki Rum kadınlarını görünce sabredemem. "Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ondan yüz çevirerek: "Haydi sana izin verdim." buyurmuştur. işte bu olay üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

50- Ey Muhammed, sana bir iyilik dokunursa onlar üzülürler. Şayet bir kötülük dokunursa "Daha önce biz, cihada çıkmayıp geride kalmakla tedbirli davrandık" derler ve sevinerek dönüp giderler.

Ey Muhammed senin bir başarı elde etmen, bir zafer kazanman, münafıkların hoşuna gitmez, buna üzülerler. Şayet savaşta mağlup olmanız veya başarı elde edememeniz gibi bir müsibet dokunacak olsa münafıklar bu durum karşısında "Biz daha önce savaşa katılmayıp Muhammed'den geri kalmakla tedbirimizi aldık." derler. Ve sizin uğradığınız zarardan dolayı sevinerek sizden uzak-

laşıp giderler. İştee Cedd b. Kays vb. münafıklar bunlardandır.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلَىٰنَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51- Onlara de ki: "Bize ancak Allahın yazdığı isabet eder. O, bizim dostumuzdur. Müminler sadece Allaha güvensinler."

Ey Muhammed, cihattan geri kalan o münafıklara de ki: Bize ancak Allahın levh-i Mahfuzda yazdıkları isabet eder. Onun dışında birşey dokunmaz. O, bizim dostumuzdur. Ve düşmanlarımıza karşı yardımcımızdır. Müminler sadece Allaha güvensinler ki Allah da onlara, düşmanlarına karşı yardım etsin.

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

52- De ki: Siz, bizim için iki güzelliğin birinden başka neyi bekleyebilirsiniz? Biz ise, sizin için, Allahın kendi katından veya bizim elimizle sizi bir azaba uğratmasını bekliyoruz. Bekleyin, doğrusu biz de sizinle beraber bekleyenleriz."

Ey Muhammed, yine o münafıklara de ki: "Sizler,bizim için övülmeye lhayık olan iki güzel neticeden başka neyi bekleyebilirsiniz ki? Biz, ya düşmana galip gelir sevap kazanırız ve ganimet elde ederiz veya öldürülür, şehitlik mertebesine ulaşır cenneti kazanırız. Fakat biz, sizin için, Allahın ya kendi katından göndereceği bir ceza ile sizi helak etmesini yahut bizim vasıtamızla sizi öldürmesini bekliyoruz. Bakalım Alllah, bize de size de ne yapacaktır?

قُلْ أَنفِقُوا۟ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ

قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾

53- Ey Muhammed de ki: "Malınızı ister gönülü, ister gönülsüz harcayın. Sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, fâsıklar güruhu oldunuz."

EyMuhammed de ki: "Ey münafıklar gürühu, malınızı isteyerek veya istemeyerek harcayın, Allah,sizin bu harcamalarınızı kabul etmeyecektir. Çünkü sizler, Allahın dininden şüphe eden ve ona itaattan ayrılan fasık bir kavimsiniz.

* Bu âyet-i kerime'nin de Cedd b. Kays hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Ced, "Rum kızlarını görünce baştan çıkarım." gerekçesiyle savaşa katılmayınca Resulullaha "İşte benim malım. Sana bununla yardım ederim." demiş ve bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ
وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا
يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

54- Onların harcadıklarının kabul edilmesine mani olan şey, sadece Allahı ve Peygamberini inkâr etmeleri, namaza ancak tembel tembel gelmeleri ve ancak istemeyerek harcamalarıdır.

O münafıkların, Allah yolunda harcadıkları şeyler kabul edilemez. Bunun sebebi, onların, Allahı ve Peygamberini inkâr etmeleri, faydasına inanmadıkları için namaza istemeyerek gitmeleri ve yine, inançlarının aksine niteceler meydana getireceği için istemeyerek harcamalarıdır.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

55- Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla dünya hayatında onlara azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını diler.

* Allahın, münafıklara, mal ve evlatlarıyla daha dünyadayken azap etmesi; onlara, zekât gibi mâli vazifeler yüklemesidir Çocuklarıyla azap etmesi ise onların savaşlarda ve benzeri hadiselerde babalarının gözleri önünde öldürülmeleridir.

Bu konuda başka âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Ey Muhammed, bir kısım kafirlere, kendilerini imtihan etmek için verdiğimiz dünya hayatının süsünde sakın gözün kalmasın. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir."(29) "Onlar kendilerine mal ve oğullar lütfederken iyiliklerine koştuğumuzu mu zannediyorlar? Hayır, onlar, işin farkında değiller."(30)

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾

56- Bu münafıklar, sizden olduklarına dair Allaha yemin ederler. Gerçekte ise onlar sizden değildirler. Fakat onlar, korkak bir güruhtur.

Ey Muhammed, bu münafıklar, sizin dininizden olduklarına dair Allaha yemin ederler. Halbuki onlar, aslında sizin dininizden değildirler Onlar, şüpheci ve nifakçı insanlardır. Onların, sizin dininizden olduklarını söylemeleri, onları öldüreceğinizden kormalarındandır.

لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

57- Eğer birsığınak veya mağralar yahut girecekleri bir delik bulsalar hemen oraya süratle koşarlar.

Bu münafıklar sizden o derece korkarlar ki şayet sığınacakları bir kale veya dağlarda mağralar yahut yer altında bir geçit bulacak olsalar hemen oralara sığınırlardı.

(29) Tâhâ suresi, âyet; 31
(30) Müminûn suresi, âyet; 55-56

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا
مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

58- Onlardan bazıları sadaka hakkında sana dil uzatırlar. Kendilerine ondan verilirse razı olurlar. Ondan birşey verilmezse bir de bakarsın kızarlar.

* Bu âyet-i Kerime "Zul Huveysire" adındaki bir münafık hakkında nazil olmuştur. Resulullah (s.a.v.) Huneyn ganimetlerini taksimi ederken bu adam Resulullaha "Ey Muhammed âdil ol. Hiç de adaletli davranmadın." demiş Resulullah (s.a.v.)'de ona "Vay haline, ben adaletli davranmazsam kim adaletli davranır"[31] buyurmuştur. Bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

59- Eğer onlar, Allahın ve Peygamberi'nin, kendilerine verdiği şeye razı olsalar ve "Allah bize yeter, Allah bizi ilerde lütfuyla rızıklandırır Resulü de. Biz, Allahı istiyoruz." deselerdi bu onlar için daha hayırlı olur.

Ey Muhammed, eğer sadaka hakkında sana dil uzatan bu insanlar, Allahın ve Resulünün, kendilerine verdiği paya razı olup "Allah bize yeter. O bize, hazinelerinden lütfuyla verecek. Peygamberi de kendisine gelen sadakalardan verecektir. Biz, Allahın, lütfuyla rızkımızı artırmasını arzularız." deselerdi daha hayırlı olurdu.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ

(31) Buhari, K. Tefsir el-Menakıb bab: 25, K. El-Edeb bab: 95 / Müslim k. ez-Zekah bab: 142, 148 Hadis No% 1063

وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ
اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

60- Zekât, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, zekât toplayan memurlara, kalbleri İslam'a ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalanlara verilir. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Âyet-i kerime'de kenidlerine zekât verilecek sekiz sınıf insan zikredilmiştir. Bu sınıflar şunlardır.

1- FAKİRLER: Tercih edilen görüşe göre bunlar, muhtaç olan, bununla birlikte iffetinden dolayı insanlardan dilenmeyen kimselerdir.

2- MİSKİNLER: Bunlar, muhtaç olan ve dilendikleri için de mmeskenet ve zilletleri belli olan kimselerdir.

Müfessirler, fakirlerle miskinler arasındaki farkı, çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas, Cabir b. Zeyd, Zühri, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre "Fakir"den maksat, muhtaç olan, bununla birlikte iffetinden dolayıe dilenmeyen kişidir. "Miskin" ise muhtaç olan ve dilenen kimsedir.

b- Katadeye göre ise "Fakir" vücudunda sakatlık bulunan muhtaç kimsedir. "Miskin" sağlam olan muhtaç kimsedir.

c- Dehhak, İbraim en-Nehai, Said b. Cübeyr ve Said b. Abdurrahman'a göre buradaki fakir'den maksat, muhacirlerin fakirleridir. Miskin'den maksat ise hicret etmeyen müslümanların fakirleridir.

d- İkrimeye göre ise burada zikredilen fakir'den maksat müslümanların muhtaçlarıdır. Miskin'den maksat ise ehl-i kitabın muhtaçlarıdır.

Taberi diyorki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, birinci görüştür. Fakir'den maksat, ihtiyacı olduğu halde dilenmeyen, Miskin'den maksat ise ihtiyaçlı olan ve dilenen kimsedir." Zira miskin'in lügat manası zillete düşen kimsedir. Fakirler dilendikleri takdirde bu hale düşkütlerinden onlara bu ad verilmiştir. Nitekim bir âyet-i kerime'de fakirlerin kimler oldukları şöyle beyan edilmiştir. "Sadaka kendilerini Allah yoluna vakfeden fakirler içindir. Bunlar, rızık aramak için yeryüzünde dolaşmazlar (dilenmezler) Durumlarını bilmeyen kimse

haya ve iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları, yüzlerinden tanırsın. Onlar, insanlardan ısrarla dilenmezler..."(32)

3- ZEKAT TOPLAYAN MEMURLAR: Bunlar, zekât verecek kişilerden zekâtı toplayan ve zekat almaya layık olan kimselere dağıtan görevlilerdir. Bunlara çalışmalarının karşılığı olarak zekattan ücret ödenir. Bu sebeple bunların fakir veya zengin olmaları farketmez. Ancak fakir olanlarına ayrıca fakirliklerinden dolayı zekat da verilebilir.

Müfessirler, bu sınıftan olan insanlara, toplanan zekâtın en çok ne kadarının verilebileceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Dehhak ve Mücahide göre bunlara toplanan zekatın ancak sekizde biri verilir. Çünkü bunlar, sekiz sınıftan birini oluşturmaktadırlar.

b- Abdullah b. Amr b. el-Ass ve İbn-i Zeyd'e göre ise bunlara toplanan zekâttan, yaptıkları işe göre ücret verilir. Bu ücret, herhangi bir miktarla kayıtlanmaz Alacakları ücret çalışmalarıyla orantılıdır.Zira Hz. Ömer bu şekilde tatbikatta bulunmuştur.

Taberi bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Çünkü âyeti kerime, kendilerine zekat verilenleri sekiz sınıfa ayırmışsa da bunlardan herbirine eşit paylarda zekât verilmesini emretmemiştir. Sadece bu sınıflara zekât verilip bunların dışındakilere verilemeyeceğini beyan etmiştir. Onlardan herhangi birini tercih etmeyi, zekatı dağıtana bırakmıştır. Zekat toplama işinde çalışan kimseler, emekharcadıklarından bu emeklerinin karşılığını almaları haklarıdır. Bunu belli bir miktarla dondurmak doğru değildir.

4- KALBLERİ İSLAMA ISINDIRILMAK İSTENENLER: Bunların fakir veya zengin olmaları şart değildir.

Bunlar da şu üç grupta mütalaa edilebilir.

a- Yeni müslüman olan ancak henüz İslamın kalblerinde iyice yerleşmediği kimseler. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bunlar, müslüman olduklarını beyan ederek Resulullah'a gelen kimselerdi. Resulullah bunlara, sadakalardan pay ayırırdı. Bunlara bir pay verdiğinde "Bu, iyi bir din." derlerdi vermediğinde ise idini ayıplar ve terkederlerdi Yahya b. Ebi Kesir, diyorki: "Ebu Süfyan b. Harb, Haris b. Hişam, Abdurrahman b. Yerbu Safvan b. Ümeye,Süheyl b. Amr, Huvaytıb b. Abdüluzza, Hakim b. Hizam, Süfyan b. Haris b. Abdulmuttalib, Uyeyne, B. Hısn, Akra b. Hâbis, Malik b. Avf, Abbas b. Mirdas ve A'lâ b. Harîs, kalbleri İslama ısındırılmak istenen kimselerdi.Resulullah bunlardan her birine yüz deve verdi. Ancak Abdurrahman b. Yerbu ve Huvaytı b. Abdüluzzaya ellişer deve verdi.

(32) Bakara suresi, 2/273

Safvan b.Ümeyye demiştir ki: "Resulullah bana mal verdiğinde o, insanlardan en sevmediğim bir kimseydi. Bana mal vermeye devam etti. Sonunda o bana, insanların sevimli olanı haline geldi."

c- Henüz müslüman olmayan fakat İslama girmelerini teşvik için kendilerine zekât verilen kimseler. Bedeviler bu türden kimselerdi.

Müfessirle, İslamın iyice kuvvetlenip yayılmasından sonra bu gibi insanlara zekâttan pay verilip verilemeyeceği hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Âmir es-Şa'bî ve Ömer b. el-Hattaba göre, kalbleri İslama ısındırılmak istenenlere artık zekattan pay verilemez. Hibban b. Ebi Cebele diyor ki: "Daha önce zekâttan pay alan Uyeyne b. Hısn, Ömer b. el- Hattab'a geldi. Ömer de ona "Dileyen iman etsin, Dileyen inkâr etsin...[33] âyetini okudu ve demek istedi ki" Artık bugün kalbleri İslama ısındırılmak istenen kimse kalmadı."

b- Ebu Cafer'e göre ise, kalbleri islama ısındırılmak istenen kimseler her zaman mevcuttur.Bunlara zekâttan pay verilebilir.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta söylenecek doğru söz şudur: "Allah teala, zekâtı, iki maksada binaen farz kılmıştır. Bunlardan biri, müslümanların ihtiyacını gidermektir. Diğeri ise İslama yardım etmek ve onu kuvvetlendirmektir. İslamı güçlendirmek için zekât verildiği takdirde zekât fakire de verilir, zengine de, Zira bu durumda kişinin ihtiyacı gözönünde bulundurularak zekât değil İslamı yardım hususu gözönünde bulundurularak verilir. Nitekim Allah yolunda cihad eden mücahidlere verilen zekatın maksadı budur. Bunlar, zengin dahi olsalar, kendilerine zekât verilir. Kalbleri İslam'a ısındırılanlara zekat verilmesinin maksadı islama yardım etmektir. Bu nedenle Resulullah Mekke'nin fethinden sonra, Huneyn savaşı ganimetlerinden bir çok insana, zengin dahi olsa pay vermiş ve onların, İslama faydalı olmalarını sağlamıştır. Bu faydanın gerçekleşmesi beklenen her zamanda aynı şeyi yapmak isabetlidir. Bu nedenle "Müslümanların sayıları artık çoğaldı. Bu itibarla, müslümanlar kendilerini savunabiliyorlar. Dolayısıyle, bir kısım insanların kalblerini İslama ısındırmaya ihtiyaç yoktur" diyenlerin delilleri yoktur. Zira Resulullah, müslümanların güçlü oldukları bir zamanda bu tatbikatı yapmıştır.

5- KÖLELER: Bunların hangi köleler oldukları hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Ebu Musa el-Eş'ari, Zühri, İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri'nin de katıldığı, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre, burada zikredilen "köleler"den maksat, belli bir miktar para ödenme karşılığında kölelikten kurtulacağına dair efendisiyle

(33) Kehf suresi, 17/29

sözleşme yapan ve kendisine "Mükâtep" denen köle'dir. Bu gibi kölelere, zekattan pay verilir ki, efendilerine ödeyip hürriyetlerine kavuşsunlar.(34)

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise, burada zikredilen köle herhangi bir köledir. Zekât malı ile köleler satın alınıp hürriyetlerine kavuşturulabilirler.(35)

Taberi, birinci görüşün doğru olduğunu söylemiş ancak mükatep olan kölelere zekâttan pay verilerek azad edileceklerini söylemiştir. Zira, zekât veren kişi zekât verdiği kimseden herhangi bir menfaat bekleyemez. Köleye zekât verip hürriyetine kavuşturan kimse o köle'nin velisi olacağından ve velayetin sağladığı haklardan faydalanacağından zekât verdiği kimseden bir menfaat beklemiş olur ki bu da Allah teala'nın, karşılık beklemeden zekat verme hükmüne ters düşer.

6- BORÇLULAR: Bunlar, günah işlemek için borçlanmayan, israfa düşmeden borçlanan ve borcunu ödemekten âcîz kalan kimselerdir. Bunlara da zekâttan bir pay verilir ki, borçlarını ödeyip kurtulsunlar. Günahkârlar ve israf edenler ise ancak tevbe etmeleri hallerinde bu haktan faydalanırlar.

Mücahid demiştir ki: "Evi yanan veya sel felaketine uğrayan yahut da çocukları için borçlanan kimse burada ifade edilen" Borçlular" sınıfına girerler.

7- ALLAH YOLUNDA HARCAMALAR: Bundan maksat, Allah düşmanları olan kâfirlere karşı savaşta, Allahın dinine ve Şeriatına yardım etmek için verilen zekattır. Mücahidlerin savaş techizatının temin edilmesi gazilere yardım edilmesi bu kabildendir. Bu hususta Peygamber efendimiz şöyle buyurmştur:

أن رسول الله ﷺ قال: « لاَ تحل الصدقة لِغَنِيٍّ إلاَّ لخمسة: لغازٍ في سبيل الله، أو لعامل عليها، أو لغارم، أو لرجل اشتراها بماله، أو لرجل كان له جار مسكين فتصدق على المسكين فأهداها المسكين للغني ».

"Şu beş kişi dışında, zengin olan kişiye sadaka helal olmaz.Bunlar Allah yolunda savaşan kimse, zekât toplayan memur, borçlu olan kimse, sadaka malını kendi parasıyla satın alan ve sadaka alan fakir komşusunun kendisine aldığı sadakadan hediye ettiği kimselerdir.(36) Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi,

(34) İmam Şafii bu görüştedir.
(35) İmam, Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler.
(36) Ebu Davud, K. ez-Zekat bâb: 24 HN-: 1635/İbn-i Mace K. ez-Zekat bab:27 HN: 1841

Allah yolunda cihad eden gazilere, zengin dahi olsalar, zekattan pay verilebilir.

8- YOLDA KALAN: Memleketinden ayrılıp başka yere giden ve herhangi bir sebeple yolda iken fakir düşen kimsedir. Bu gibi kimselere memleketlerine sağ selim ulaştıracak kadar, zekattan pay verilebilir.

Müfessirler, âyette zikredilen bu sekiz sınıfa zekâtın nasıl taksim edileceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre zekat veren kişi zekâtını, bunlardan herhangibirine vereceği gibi onu kısımlara ayırarak bu sayılanlardan herbirine de verebilir. Sınıfların paylarını eşit tutması şart değildir. Zira Allah teala, bu âyet-i kerime'de, kimlere zekât verileceğini belirtmiştir. Bunlar arasında bölüştürülmesinin gerekli olduğunu beyan etmek istememiştir. Nitekim, Huzeyfetül Yeman, Ömer b. el-Hattab Atâ, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehai, Ebul Âliye ve Meymun b. Mihran bu görüştedirler.

b- Ancak son dönemin alimlerinden bazıları zekât veren kişinin zekâtının, verilecek kimselere taksim etmek istemesi halinde zekatını altı sınıfa taksim etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü kalbleri İslam'a ısındırılmak istenenler, bunlara göre artık ortadan kalmış, zekât toplama memurları da bu durumda söz konusu değildir. Bu sebeple sayılan sekiz sınıfın altısı kalmıştır.Bunun için mükellef olan kişi, zekâtını altı sınıfa dağıtır. Buna mukabil, toplanan zekâtı Halife dağıtacak olursa yedi sınıfa verir. Çünkü bu durumda zekât toplayan memurlar da mèvcuttur.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ
يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

61- Onlardan bazıları, Peygambere eziyet ederler. Ona: "Her şeye kulak kesilen." derler. De ki: "O, sizin için hayırlı bir kulak kesilendir. Allaha iman eder, müminleri tasdik eder ve sizden iman edenlere bir rahmettir. Allahın Peygamberine eziyet edenlere can yakıcı bir azap vardır.

Bu münafıklardan bazıları, Allahın Resulüne eziyet eder, onu ayıplar ve ona "Her şeye kulak kesilen biridir. Herkesin sözünü dinler, ona inanır ve kabul eder. Saf bir kimsedir." derler. De ki: "O, hayırlı bir kulak kesilendir. Kötü bir

kulak kesilen değildir. O, münafıkların ve kâfirlerinkini değil, Allahın kelamını tasdik eder. Müminlere inanır. O, içinizden iman edenlere bir rahmet kaynağıdır. Çünkü iman edenleri sapıklıktan kurtarmış olur.

Allahın Resulüne eziyet edenler, ona asılsız ve yersiz söyleyenler için can yakıcı bir azap vardır. Bu âyeti kerimenin, Nebtel b. Haris hakkında nazil olduğu söylenmiştir. O, Resulullaha: "Bu kulak kesilen biri kendisine kim ne anlatırsa tasdik ediyor." demiş, bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ

إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

62- Münafıklar sizi razı etmek için Allaha yemin ederler. Eğer iman etmiş iseler, Allah ve Peygamberini razı etmeleri daha layıktır.

O münafıklar yalan yere yemin ederek sizi razı etmeye çalışırlar. Eğer gerçekten iman eden kimseler ise; bilsinler ki razı edilmeye Allah ve Peygamberi daha lâyıktır. Yaptıklarından vaz geçip tevbe ederek Allahı ve Peygamberini razı etmeye çalışsınlar.

* Katade diyorki: Münafıklardan birisi şöyle demiş "Vallahi bu kınananlar bizim seçkinlerimiz ve eşrafımızdır. Şayet Muhammedin söyledikleri doğru olsa bu adamlar eşeklerden daha âdî olmuş olurlar." Müslümanlardan biri bu sözü duymuş ve ona şu cevabı vermiş: "Allaha yemin olsun ki Muhammedin söylediği gerçektir ve sen de eşekten daha âdisin." Bu sözü söyleyen zat durumu Resulullaha bildirmiş Resulullah da o münafık'ı çağırmış ve ona "Seni bu sözü söylemeye sevk edennedir?" diye sormuş münafık ta ta böyle birşey söylemediğine dair yemin etmeye ve öyle söyleyenlere lanet okumaya başlamış. Müslüman olan zat'da da demiş ki: "Ey Allahım sen doğru söyleyeni tasdik et yalan söyleyeni de açığa çıkar." İşte bu olay üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا

ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

63- Onlar, Allah ve Peygamberine karşı gelen için, ebedi kalacağı cehennem ateşi olduğunu bilmezler mi? İşte büyük rüsvaylık budur.

O münafıklar bilmezler mi ki? Kim Allaha ve Peygamberine karşı savaşır onların emirlerine karşı gelirse şüphesiz ki ona âhirette cehennem azabı vardır. Orada ebedi kalacaklardır. İşte zillet ve büyük rezillik budur.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ
اسْتَهْزِئُوا إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

64- Münafıklar, aleyhlerine bir sure inip kalblerinde gizlediklerini haber vereceğinden korkuyorlar. Onlara de ki: "Siz alay edin. Korktuğunuz şeyleri Allah mutlaka meydana çıkaracaktır.

* Mücahid diyor ki: "Münafıklar kendi aralarında Müslümanlar aleyhine konuşur sonra da "Umulur ki Allah, bu söylediğimiz gizli sözleri açığa çıkarmaz." derlerdi.Âyet-i kerime bu hususa işaret buyurmaktadır.

Allah teala, münafıkların konuştuklarını açığa çıkararak onları rezil edeceğini, diğer bir âyette şöyle açıklıyor. "Yoksa kalblerinde hastalık olanlar, Allahın, kalblerindekini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?"(37)

Katade diyor ki: "Bu surenin diğer bir adı da "Rüsvay eden" anlamına gelen "Fâdıha"dır. Çünkü bu surede, münafıkların rüsvay edildiği bildirilmektedir.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ
وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾

65- Onlara niçin alay ettiklerini sorsan, "Yemin olsun biz lafa dalmış eğleniyorduk." derler. Onlara de ki: "Allah ile, âyetleri ve Peygamberiyle mi alay ediyorsunuz?"

* Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Tebük seferine çıkmak üzere devesine binmiş yürüyordu. Münafıklar da ilerde yürüyor ve kendi aralarında şöyle

(37) Muhammed suresi, 47/39

konuşuyorlardı. "Bu adam, Rumların köşklerini ve kalalerini fethedeceğini mi zannediyor? Mümkün mü? "Allah teala bu konuşmaları Peygamberine bildirdi o da "Şu adamları bana getirin." dedi. O adamlar yanına gelince onlara: "Siz, şöyle şöyle konuştunuz." dedi. Onlar da "Biz, aramızda lafa dalmış şakalaşıyorduk." diye yemin ettiler. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Abdullah b.Ömer diyor ki: "Tebük savaşında bir adam bulunduğu bir mecliste şöyle demiştir: "Bizim şu kurralar (hocalar) kadar boğazına daha düşkün, dili daha fazla yalan söyleyen, düşmanın karşısına çıkmaktan daha fazla korkan kimse görmedik." Bunun üzerine o mecliste bulunan bir kişi "Yalan söylüyorsun. Sen münafıksın. Ben bunu mutlaka Resulullaha haber vereceğim." demiştir. Bu haber Resulullaha ulaşmış ve hakkında âyet nâzil olmuştur. Abdullah diyor ki: "Ben bu adamın, Resulullahın devesinin terkisine sarıldığını, ayaklarının taşlara çarptığını gördüm. O şöyle diyordu: "Ey Allahın Resulü, biz lafa dalmıştık, eğleniyorduk." Resulullah da diyordu ki "Siz Allah ile ve Peygameriyle mi alay ediyordunuz? Artık özür beyan etmeyin. Çünkü iman ettikten sonra kâfir oldunuz."

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ
نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

66- Özür beyan etmeyin. Çünkü iman ettikten sonra inkâr ettiniz. İçinizden bir zümreyi affetsek de, suç işlemiş olduklarından dolayı diğer bir zümreye azap edeceğiz.

Ey münafıklar, samimi olmayan laflarla özür dilemeyin. İman ettiğinizi söyledikten sonra Peygambere dil uzatarak açıkça inkâra saptınız. İçinizden birgurup tevbe ettiği için onları affetsek te tevbe etmeyen diğerlerini, günahlarından dolayı cezalandıracağız.

* Âyeti-i kerime'de, Resulullaha dille uzatılan o mecliste bulunanlardan birkısmının affedilebilineceği diğerlerinin ise azaba uğratılacağı beyan edilmiştir.

Müfessirler, affedilecek taifeden kimin kastedildiği hususunda iki şekilde izahta bulunmuşlardır.

Ma'merden rivayet edildiğine göre burada affedileceği belirtilen taifeden maksat, Resulullaha dil uzatan münafıklara, konuştukları sırada karşı çıkan ve onların görüşlerini reddeden kişi veya kişilerdir. Diğer bir kısım âlimlere göre

ise bu taife, Reusullah ile alay ettikten sonra yaptıklarına pişman olan ve tevbe eden taifedir.

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ

وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

67- Münafık erkeklerle münafık kadınlar, birbirinin aynıdırlar. Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar. Ellerini sıkı tutar mallarını hayır yollarında harcamazlar. Onlar Allahı unuttular Allah da onları unuttu. Şüphesiz ki münafıklar, kâfirlerin ta kendileridir.

Münafık erkek ve münafık kadınlar, iman ettiklerini söyledikleri halde inkârcılıklarını gizlemeleri bakımından aynen birbirlerine benzerler. Onlar, Allahı ve peygamberini inkâr etme gibi kötülükleri emreder. Allaha ve Peygamberine iman etme gibi iyilikleri ise yasaklarlar. Allah yolunda mallarını harcamak-bakımından elleri pek sıkıdır. Onlar, Allaha itaati terkederek onu unutmuşlardır. Şüphesiz ki münafıklar, Allaha itaatten ayrılan fâsıklardır.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ

فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

68- Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara ve kâfirlere, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vaad etmiştir. Bu onlara yeter. Allah, onlara lanet etmiştir. Onlar için devamlı azap vardır.

Onlar, dünyada da azaplara ve felaketlere uğrayacaklar âhirette de .İşte inkârcılığın ve iki yüzlülüğün cezası budur. Bunlar, âhiret hayatlarında içinden hiç çıkamayacakları ebedi azaplara duçar olacaklardır.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا

بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَ

خُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ

هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

69- Ey münafıklar, siz de sizden öncekiler gibisiniz. Onlar sizden daha güçlü, malları ve evlatları çok idi. Dünyadan nasiplerini almışlardı. Siz de sizden öncekilerin, nasiplerini alıp faydalandıkları gibi alıp faydalandınız. Onların bâtıla daldıkları gibi siz de daldınız. İşte onlar, dünya ve âhirette amelleri boşa gidenlerdir. Hüsranda olanlar da bunlardır.

* Âyet-i kerime, münafıkların, kendilerinden önce gelip geçen azgın kimselerin yolunu takibettiklerini, yaptıklarından vaz geçmedikleri takdirde aynen onların uğradıkları cezaya uğrayacaklarını beyan etmektedir. Bu hususta bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

"Canım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki sizler, sizden önce geçen ümmetlerin yolunu karış karış, arşın arşın, kulaç kulaç izleyeceksiniz. Öyleki onlar, bir Keler'in deliğine girmiş iseler siz de oraya girersiniz." Orada bulunanlar bunun üzerine dediler ki: "Ey Allahın Resulü bunlar ehl-i kitap mı?" Resulullah da "Başka kim olabilir?"(38) diye cevap verdi.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ

وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ

اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

70- Onlara, kendilerinden önce geçen, Nuh, Âd, Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen ve alt üst olan ülke halkının kıssaları gelmedi mi? Bu kavimlere Peygamberleri apaçık delillerle geldiler. Allah, onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

(39) Buhar K. el-İ'tisam bab: 14 K. el-Enbiya bab: 50 / Müslim K. el-İlm bab: 6 HN: 2669

Bu münafıklara, kendilerinden önce geçen şu kavimlerin, neye uğratıldıkları haberi gelmedi mi? Nuh kavmini tufan ile boğmadık mı? Âd kavmini, uğultu ile gelen ve her şeyi kasıp kavuran şiddetli rüzgarla helak etmedik mi? Semud kavmini korkunç bir sarsıntı ile yok etmedik mi? İbrahim kavminden, verdiğimiz nimetleri alıp, Kralları Nemrud'u helak etmedik mi? Medyen halkı da, Şuayb"ı yalanlayınca, onları, gölgeleyen bulut gününün azabı ile yakalayıvermedik mi? Lut kavmine azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin altını üstüne çevirmedik mi? Üzerlerine işaretlenmiş kızgın taşlar yağdırmadık mı?

Allah, bunların hiç birisini haksız yere helak etmemiştir. Onlar, Allaha isyan ederek ve Peygamberlerini yalanlayarak bu cezaya layık olmuş ve böylece kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

Ey münafıklar, aynı şeylerin sizin de başınıza gelmeyeceğinden eminmisiniz?

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

71- Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin (Allah için) dostudurlar. İyiliğin emreder kötülüğü yasaklarlar. Namazlarını kılarlar, zekâtlarını verirler. Allaha ve Peygamberine itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Bu âyet-i kerime, müminlerin sıfatlarını belirtmektedir. Peygamber efendimiz de, müminlerin, birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وَشَبَّكَ ﷺ اَصَابِعَهُ.

"Bir mümin diğer bir mümine karşı, birbirine kenetlenmiş bir duvar gibidir" Peygamber efendimiz bunu söylerken ellerinin parmaklarını birbirine kenetlemiştir.(39)

Diğer bir hadis-i şerifinde ise şöyle buyurmuştur.

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَىٰ عُضْوٌ تَدَاعَىٰ لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّىٰ.

"Müminler, birbirlerini kollamada birbirlerini sevmede ve birlirlerine karşı merhametli olmada tek bir vücut gibdirler. Vücudun organlarından biri hasta olduğunda diğer organlar da uykusuzlukta ve acıda ona ortak olurlar."(40) Ayette zikredilen iyiliği emretmek"ten maksat insanları İslama davet etmektir. Kötülüğü men etmekten maksat ise, insanları, putlara ve şeytanlara tapmaktan men etmektir.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

72- Allah, mümin erkekere ve mümin kadınlara, altından ırmaklar akan, içinde devamlı kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinden güzel meskenler vaadetmiştir. Allah rızası ise her şeyden daha üstündür. En büyük kurtuluş ise budur.

* Âyet-i kerime'den açıkça anlaşıldığı gibi Allah teala mümin erkeklerle mümin kadınlara, içinde ebedi olarak kalacakları cennetler vaadetmiştir. Allahın rızasını kazanmak ise, erişilebilecek nimetlerin en büyüğüdür. İşte bu büyük nimetler karşısında geçici dünya metaının ne kıymeti olabilir? İnsan, aklını kulanıp nimetlerin en yücesine ve ebedi olanına talib olmalıdır.

(39) Buhari K. es-Salah bab: 88, K. el-Edeb, bab: 36, K. el-Mezalim, bab: 5 / Müslim K. el-Birr, bab: 65 Hadis No: 2585 / Tirmizi, K. el-Birr, bab: 18, Hadis No: 1928 / K. ez. Zekâh, bab: 7.

(40) Buhari, K. el-Edeb, bab: 27 / Müslim, K. el-Birr bab: 66, Hadis No: 2586

Peygamber efendimiz (s.a.v.),müminlerin âhirette erişecekleri nimetlerden olan cennetleri bir hadis-i şerifinde şöyle vasıflandırdıyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا.

"İki cennet vardır ki kapları ve içindeki her şeyi ile birlikte gümüştendir. Ve yine iki cennet vardır ki kapları ve içindeki her şeyi ile birlikte altındandır."(41)

Âyet-i kerimede mümin erkek ve kadınlara vaadedilen cennetlerin güzel meskenler oldukları zikredilmektedir.

İmran b.Husayn ve Ebu Hureyre, Resulullahın, cennetlerin bu güzelliklerini zikrederek şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Bu cennet, inciden bir köşktür. Köşkte kırmızı yakuttan, yetmiş site bulunmaktadır. Her sitede yeşil zeberced'den yetmiş ev bulunmaktadır. Her evde yetmiş yatak, her yatağın üzerinde farklı renklerden yetmiş döşek, her döşeğin üzerinde de hurilerden bir hanım bulunmaktadır. Her evde yetmiş sofra her sofranın üzerinde yetmiş türlü yemek bulunmaktadır. Ve her evde yetmiş hizmetçi mevcuttur. O zaman mümine bütün bunlara güç yetirecek kadar kuvvet verilecektir.

Âyette zikredilen "Adn" cennetlerinin nasıl cennetler oldukları hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Bir kısım âlimlere göre bunlar, içlerine girildikten sonra bir daha oradan çıkarılmayan cennetlerdir. Diğer bir kısım alimlere göre bunlar, Allah teala'nın sadece peygamberlere, sıddıklara ve şehitlere tahsis ettiği özel cennetlerdir.

Bu hususta Ebud derda diyorki: "Adn cenneti hiçbir gözün göremediği bir meskendir. Burada sadece Peygamberler, sıddıklar ve şehitler kalacaktır.

Ka'bul Ahbar ise bu cennetlerin, bağlık ve bahçeliklerle dolu cennetler olduklarını söylemiş ve Süryanice'de "Adn" kelimesinin manasının "Bağlar ve bahçeler" demek olduğunu zikretmiştir.

Abdullah b. Mes'ud da Adn cennetinin, cennetlerin ortası olduğunu söylemiştir. Hasan-ı Basri bu cennetin özel bir köşk olduğunu, bu köşkün, altından yapıldığını, buna ancak peygamberlerin, sıdıkların şehitlerin ve adaletli hakimlerin gireceğini söylemiştir

(41) Buhari, K. et-Tevhid, bab: 24 / Müslim K. el-İmam, bab: 296 Hadis No: 180

Dehhak bunun cennetin şehri olduğunu söylemiş, Atâ da bunun bir nehir olduğunu zikretmiştir.

Âyet-i kerimede, Allahın rızasının, cennetler'den daha büyük bir değer taşıdığı zikredilmiştir. Bu hususta, Ebu Said el-Hudri, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولَ اللهِ ﷺ انَّ اللهَ يَقُولُ لاَهْلِ الْجَنَّةِ يَا اَهْلَ الْجَنَّةِ يَقُولُونَ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ فَيَقُولُ هَلْ رَضِيتُمْ فَيَقُولُونَ وَمَا لَنَا لاَ نَرْضىٰ وَقَدْ اَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ اَحَداً مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُولُ اَنَا اُعْطِيكُمْ اَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالُوا يَارَبِّ وَاَىُّ شَيْءٍ اَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ فَيَقُولُ اُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِى فَلاَ اَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ اَبَداً.

"Allah, cennetliklere buyuracaktır ki: "Ey cennetlikler" Onlar da diyeceklerdir ki: "Buyur ya rab, emrine âmâdeyiz ve onunla mutlu oluruz." O da diyecekktir ki: "Siz memun oldunuz mu?" Onlar da diyecekler dir ki: "Nasıl memnun olmayız? yaratıklarından hiçbir kimseye vermediklerini bize verdin. O da diyecektir ki: "Ben size bunardan daha üstününü vereceğim" Onlar da diyeceklerdirki: "Ey rabbimiz, bunlardan daha üstün olan nedir?" O da diyecektir ki0 "Ben size rızamı lutfedeceğim. Ondan sonra size bir daha gazap etmeyeceğim."(42)

يَاَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

73- Ey Peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla cihad et. Onlara karşı sert davran .Onların varıp kalacakları yer cehennemdir. Orası, varılacak ne kötür bir yerdir.

(42) Buhari, K. er-Rikak bab: 51 / Müslim, K. el-Cennet bab: 9 Hadis No: 2829

Ey Peygamber, sen kâfirlere karşı kılıç ve silahla savaş. Münafıklara karşı da dilinle ve delillerle savaş. Onları sindirmek için onlara sert davran. Bu, onların, dünyada iken çekecekleri cezadır. Âhirette ise varıp kalacakları yer, cehennemdir. Orası ne kötür bir yerdir!..

* Müfessirler, bu âyette zikredilen, Resulullahın, münfaklara karşı savaşmasının ne şekilde olacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdulah b. Mes'ud'a göre Allah teala bu âyet-i kerime'de Resulullah'a: "Münafıklara karşı hem sözle hem de silahla savaşmasını emretmiştir.(43)

b- Abdulah b. Abbas ve Dehhaka göre ise, Allah teala bu âyeti kerime'de Resulullaha, münafıklara karşı sadece diliyle savaşmasını ve onlara yumuşak davranmamasını kâfirlere karşı ise silahla sevaşmasını emretmiştir.

c- Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre ise, Allah teala, bu âyet-i kerime'de, Resulullaha, münafıklara islamın emrettiği cezaları uygulamasını emretmiş, kâfirlere karşı ise silahla savaşmasını bildirmiştir.

Taberi, âyet-i kerimede, kâfirlere karşı savaşma ile münafıklara karşı savaşmanın farklı olacağı zikredilmediğinden, her iki sınıfa karşı da genel birşekilde cihad edilmesi beyan edildiğinden, Abdullah b. Mes'uddan nakledilen birinci görüşü tercih etmenin daha doğru olduğunu, Allah teala'nın Resulullah'a münafıklara karşı da hem diliyle hem de eliyle savaşmasını emrettiğini söylemiştir.

Resulullahın, müslümanların içinde bulunan münafıklara karşı savaşmaması ise, onların, kâfirliklerini söylemelerinden sonra, onu inkâr etmeleri ve ondan dönüp müslüman olduklarını söylemiş olmalarındandır. Bu âyette ise münafıklardan, kâfir olduklarını açığa vurup ta onda devam edenlerle savaşılması emredilmiştir. Resulullah, münafıkların iç yüzlerini, Allahın bildirmesiyle öğrenmiş olmasına rağmen onların, teslimiyetçi dış görünüşlerine bakmış ve onlarla savaşmamıştır.

---

(43) Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Resulullaha dört kılıç verilmiştir. Bunlardan biri, müşriklerle savaşmak içindir. "Mukaddes olan haram aylar çıkınca müşrileri nerede bulursanız öldürün."(9/5) âyeti Celilesi bunu beyan etmektedir. Bu kılıçlardan ikincisi ehl-i Kitapla savaşmak içindir. "Kitap ehlinden Allah ve âhiret gününe iman etmeyen, Allahın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip cizye verinceye kadar savaşın."(9/29) âyet-i Kerimesi bunu bildirmektedir. Bu kılıçlardan üçüncüsü ise münafıklarla ve bütün kâfirlerle savaşmak içindir. İşte bu âyet-i kerime de bunu açıklamaktadır. Dördüncüsü de, İslam devletine karşı gelen âsilerle savaşmak içindir. "Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle savaşırlarsa, aralarını bulup barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine saldırmaya devam ederse, saldıran taraf Allahın hükmüne dönünceye kadar onlarla savaşın. Eğer Allahın hükmüne dönerse, aralarını adaletle bulup barıştırın. Her zaman âdil davranın. Şüphesiz ki Allah, âdil davrananları sever."549/9) âyeti kerimesi de bunu açıklamaktadır.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ
وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ
فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

74- Onlar, söylemediklerine dair Allaha yemin ettiler. Halbuki onlar, kâfirliğe götüren sözü söylediler. Müslüman olduktan sonra tekrar kâfir oldular. Erişemeyecekleri işe giriştiler. Onların kızmaları, sırf, Allah ve Resulünün, Allahın lütfuyla kendilerini zenginleştirmesindendir. Eğer tevbe ederlerse bu onlar için daha hayırlıdır. Şayet yüz çevirirlerse Allah onları dünyada ve âhirette can yakıcı bir azapla cezalandırır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.

Münafıklar yalan yere yemin ederek, kendilerini inkârcılığa götürecek bir şey söylemediklerini iddia ederler. Halbuki onlar, Tebük seferinden dönerken, kendilerini inkârcılığa götürecek şuna benzer sözleri söylemişlerdir. "Eğer Medineye dönersek yemin olsunki en şerefli olan en zelil olanı oradan çıkaraacaktır...[44] Onlar böylece, müslüman olduklarını ilan ettikten sonra tekrar kâfir olduklarını açığa vurdular. Peygamberi öldürme teşebbüsü gibi, erişemeyecekleri bir işe giriştiler. Onların, Peygambere karşı çıkmaları, sadace, Allahın ve Peygamberin, kendilerini birleştirip kaynaştırarak zengin etmesindendir. Evet onlar, Allahın lütfuyla ganimetlerden pay alarak zenginleşmişler, buna rağmen bu nimeti inkâr ederek İslama ve müslümanlara kızmak suretiyle kindar bir tutum içine girmişlerdir. Fakat bununla birlikte eğer tevbe edip nifaklarından vaz geçerlerse bu onlar için daha hayırlıdır. Şayet yüz çevirir nkârlarında devam ederlerse, Allah onları, dünyada esir düşürme ve öldürtme gibi azaplarla, âhirette de cehennem ateşinde yakmakla cezalandıracaktır. Onların, yeryüzünde, kendilerini Allahın azabından kurtaracak ne bir dostları ne de bir yardımcıları bulunur.

(44) Münafikûn suresi, 63/8

* Bu âyet-i kerimenin kimin hakkında indiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Urve b. Zübeyr, İbn-i İshak, Mücahid ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, "Cülas b. Süveyd b. es-Samit" isimli bir kişi hakkında nazil olmuştur. Bu kişi önce münafık olmuş daha sonra ise tevbe edip bu halinden vaz geçmiştir. Urve diyor ki: "Bu âyet Cülas b. Süveyd hakkında nazil olmuştur. Bu kişi" Eğer Muhammed'in getirdiği doğru ise bizler, eşeklerden dahi kötüyüz." demiş, bunun üzerine onun üvey oğlu Mus'ab ona şu cevabı vermiştir. "Ey Allahın düşmanı, Allaha yemin olsun ki, senin bu söylediğini Resulullaha haber vereceğim. Çünkü ben bunu yapmazsam başıma bir bela geleceğinden veya senin suçundan dolayı hesaba çekileceğimden korkarım." Mesele Resulullaha intikal edince, Cülası çağırmış ve ona: "Ey Cülas, sen şöyle şöyle söyledin mi?" demiş, Cülas da, söylemediğine dair yemin etmiştir. Bunun üzerine Allah teala "söylemediklerine dair Allah yemin ettiler," ayetini indirmiştir.

b- Katadeye göre ise bu âyet, Abdullah b. Übey b. Selul hakkında nâzil olmuştur. Katade diyor ki: "Cüheyne ve Gifar kabililerine mensup olan iki kişi birbirleriyle kavga etmişler. Cüheyne kabilesi, Ensar ile savunma antlaşması yapan bir kabile idi. Gifar kabilesine mensup olan kişi Cüheyneliye galip gelmişti. Bunu gören münafıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selul, sabredemeyerek şöyle demiş "Ey ensar, kardeşinize yardım edin. Vallahi bizimle Muhammed," Besle köpeğini yesin seni (Besle kargayı oysun gözünü), diyenin anlattığı kimse gibiyiz." İbn-i Selul devamla şöyle demiştir: "Eğer Medineye dönersek yemin olsun ki en şerefli olan, en zelil olanı oradan çıkaracaktır."

İbn-i Selulün bu sözü, Müslümanlardan bir kişi tarafından Resulullaha bildirilmiş Resulullah da onu çağırıp sormuştur. O da böyle bir şey söylemediğine dair yeminler etmiş ve bunun üzerine işte bû âyet nazil olmuştur.

Taberi, ayetin, bu münafıklardan her ikisi hakkında da nazil olabileceğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Onlar, erişemeyecekleri işe giriştiler." buyurulmaktadır.

Müfessirler, burada zikredilen "Onlar"dan kimlerin kastedildiği ve erişemeyecekleri beyan edilen şeyden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Mücahide göre "Onlar"dan maksat münafıklar "Erişemeyecekleri işler"den maksat da onların eleştirilerine karşı çıkan mümini öldürmek istemeleridir.

Yine Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Onlar"dan maksat, Cülas b. Süveyd'dir. "İstediği fakat erişemeyeceği şey"den maksat ise Resulullahı öldürmeyi kastetmektedir.

Diğer bir kısım alimlere göre ise "Onlar'den maksat, Abdullah b. Üby b. Selûl'dür "Kastettiği ve erişemeyeceği şey"den maksat ise: "Yemin olsun ki eğer Medine'ye döncek olursak aziz olanlar (Medine'nin yerlileri) zelil olanları (Muhacirleri) oradan çıkaracaklardır." sözüdür.

Âyet-i kerimede "Onların kızmaları, sırf Allahın ve Resulünün Allahın lütfuyla kendilerini zenginleştirmesindendir." buyurulmaktadır.

Bu münafık'ın zenginleştirilmesi, öldürülen kölesinin fidyesinin ödenmesiyle olmuştur. Resulullah, kölesi öldürülen Cülas'a veya Abdullah b. Übey'e on iki bin dirhem diyet ödemiş, böylece o münafık, zengin olmuş,buna rağmen, Resulullaha ve müminlere dil uzatmaktan geri durmamıştır.

وَمِنْهُم مَّنْ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنْ ءَاتَىٰنَا مِن فَضْلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾

75- Münafıklardan bir kısmı da "Yemin olsun ki eğer Allah,lütfuyla bize mal verirse biz mutlaka onu hayır yolunda harcarız ve mutlaka salih kullardan oluruz." diye Allaha söz verdiler.

* Bu âyet-i kerime'nin Salebe isimli bir kişi hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. (Bu kişinin, sahabeden olan Salebe b. Hâtıb mı yoksa başka bir Salebe mi olduğu ihtilaflıdır. Bu olay birçok tefsir kitabında bu âyetin nüzul sebebi olarak gösterildiği için burada da zikredilmiştir. Olay özetle şöyledir:)

Adıgeçen kişi Resulullaha gelerek "Ya Resulullah, Allaha dua et de beni zengin yapsın." demiş. Resullah da ona "Şükrünü eda edeceğin az mal,şükrünü eda edemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır." buyurmuştur. Salebe tekrar "Ya Resulullah, seni hak Peygamber olarakgönderen Allaha yemin ederim ki bana mal verirse her hak sahibine hakkını vereceğim." demiş bunun üzerine Resulullah da "Ey Allahım sen Salebeye mal ver" diye dua etmiştir.

Salebe bir koyun almış, bu koyun zamanla o kadar çoğalmışki Medine ona dar gelmiş, bu sebeple bir vadiye inmiş, oraya da sığımaz olmuş, kendisi de öğlen ile ikindi vakti dışında cemaata gelemez olmuş. Zamanla da sadece Cumalara gelir olmuş, daha sonra Cumaya da gelmez olmuş, artık çevreden geçen

yolculardan Cuma günleri görüşüp haber almaya başlamış. Daha sonra Resulullah (s.a.v.) "Salebe ne yapıyor?" diye sormuş sahabiler: "Ey Allahın Resulü sürü edindi, Medine ona dar geldi." demişler ve durumunu anlatmışlar bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) "Vay Salebenin haline vay Salebenin haline, vay Salebenin haline." buyurmuştur. Daha sonra "Sen onların mallarından zekât el."(45) âyeti nazil olmuş bunun üzerine Resullah zekâtları toplamak üzere iki kişiyi vazifelendirmiş ve bunların, zekâtı nasıl toplayacaklarına dair ellerine bir yazı vermiş ve bu iki kişiye "Salebeye ve Benî Süleym'den falancı kişiye söyleyin zekâtlarını versinler." buyurmuştur. Bunlar, Salebeye gelip, Resulullahın verdiği yazıyı okuyup zekât isteyince Salebe "Bu ancak bir haraçtır. Bu, haraç benzeri bir şeydir. Bilmiyorum bu nedir?" Gidin işinizi bitirin sonra bana gelin." cevabını vermiştir. Bu şahıslar ikinci defa gitmişlerse de Salebe yine zekâtı vermekten kaçınmıştır. Memurlar Resulullaha gelip durumu haber vermişler ve bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

Sonra Salebe gelip zekâtını vermek için Resulullaha yalvarıp yakarmış fakat Resuulullah, zekâtını kabul etmemiştir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de hilafetleri zamanında Salebenin vermek istediği zekâtı kabul etmemişler ve "Resulullahın almadığı bir şeyi biz kabul edemeyiz." demişlerdir. Salebenin zekâtının hiçbir Halife tarafından kabul edilmediği ve bu şahsın, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında öldüğü rivayet edilmektedir.

Katadeye göre ise bu âyet-i kerime, Hz. Musadan, Tevratın uzun bir kitap olması sebebiyle, Allah tealadan onu kısaltmasını dilemesini isteyen daha sonra da özetlenmiş olan Tevratla amel etmeyen İsrailoğullarına işaret etmektedir.

Hasan-ı Basri ve, Mücahide göre ise bu âyet-i kerime iki kimse hakkında nazil olmuştur. Bunlar da Sa'lebe b. Hâtıb ve Muattıb b. Kuşeyr'dir.

فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضْلِهِۦ بَخِلُوا۟ بِهِۦ وَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾

76- Allah onlara lütfundan nimetler verince de cimrileştiler. Allahın emirlerinden yüz çevirdiler. Zaten onlar yüz çeviricidirler.

Allah onlara lütfundan nimetler verip hiç ummadıkları taraflardan onları zengin edince cimrileştiler ve o servetin zekât ve sadakasını vermediler. Bunlar, Allaha itaat ve ibadetten de yüzçevirdiler. Bu münafıklar, diğer insanların gördükleri yerde ibadet yapıyor, görünüşte ibadet halinde bulunuyorlar fakat insan-

(45) Tevbe suresi, 9/103

lardan kimsenin görmediği yerde ise ibadet yapmıyorlardı. İşte bu münafıkar-böyle rezil bir topluluktur.

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

77- Allaha vaadettiklerini tutmamaları ve yalan söylemeleri sebebiyle Allah, kendi huzuruna çıkıncaya kadar onların kalblerine nifakı yerleştirdi.

Sonunda Allah, onların kalblerine, ölüpte Allahın huzuruna çıkma zamanına kadar münafıklığı yerleştirdi. Bunun sebebi, Allaha verdikleri sözü tutmamaları ve yalan söylemiş olmalarıdır.

* Taberi diyor ki: Bu âyet-i kerime, münafıkların âlametlerini beyan etmiştir ki, bunlar da, Resulullahın bildirdiği gibi üç'tür. Konuştuğunda yalan söyler, verdiği sözden cayar ve kendisine emanet edilene ihanet eder. Resulullah buyurmuştur. ki:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ » إِذَا كَذَبَ . وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا ائْتُمِنَ خَانَ ».

"Münafıkın alameti üç'tür. Konuştuğunda yalan söyler, vaadettiğinde ondan döner."(46) Hadisin diğer bir rivayeti şöyledir: "Oruç tutsa, namaz kılsa, Müslüman olduğunu zannetse de münafıkın alâmeti üçtür."

Muhammed el- Mahremî özetle şunları söylemiştir: "Ben, Hasan-ı Basrinin, bu hadisi okuduğunu işittim ve ona dedim ki: "Ey Ebu Said, bir kişinin bende alacağı olsa, onu istese, bende de vereceğim şey olmasa ve adamın beni hapsedip helak edeceğinden korksam ve ona borcumu ayın başında ödeyeceğimi vaadetsem de sonra onu yapmasam ben münafık mı olurum?" O da dedi ki: "Hadis böyle gelmiştir." Sonra dedi ki: "Abdullah b.Ömer anlattı ki, babası Ömer, ölüm anında "Filanı evlendirin. Çünkü ben onu evlendireceğimi vaadetmiştim. Allahın huzuruna üçte bir münafıklıkla çıkmayayım." demiş. Dedim ki:

(46) Müslim, K. el-İman bab: 107, Hadis No: 59

"Ey Ebu Said ,kişinin üçte biri münafık üçte ikisi de mümin olur mu?" Dedi ki: "Hadis böyle gelmiştir." Bunun üzerine ben delil karşsında sustum. Sonra Atâ b. Ebi Rebahla karşılaştım. Hasan'la konuştuklarımı ona anlattım. O da bana dedi ki: "Sen, Yusuf (a.s.)'ın kardeşlerini ona niçin anlatmadın. Onlar, babalarına vaad edip te vaadlerinden dönmediler mi? Ona konuşup yalan söylemediler mi?" Yakup kardeşlerini kendilerine emanet ettikten sonra ona ihanet etmediler mi? Onlar münafık mıydı? Onlar peygamber değil miydi. Hatta babaları, dedeleri peygamber değilmiydi?" Bunun üzerine Atâ'ya dedim ki: "Ey Ebu Muhammed, münafıklığın aslının ne olduğun ve bu hadisin aslında ne ifade ettiğini bana anlatır mısın?" O da dedi ki: "Cabir b. Abdullah bana anlattı ki Resulullah bu hadis-i şerifini özellikle münafıklar hakkında söylemiştir. Münafıklar, Resulullaha konuştuklarında ona yalan söylediler. Resulullah, Sahabelerine Ebu Süfyanın kervanı ile birlikte belli bir yerde olduğunu bildirip onu gizlemelerini emrettikten sonra münafıklar, bu emanete ihanet ederek, Mekke müşriklerine, Resulullahın, üzerlerine gitmek istediğini bildirdiler. Resulullah ile birlikte savaşa çıkacaklarını vaa edip daha sonra bu vaadlerinden döndüler. "Ey Ebu Muhammed, sen, Hasanla görüştüğünde ona selam söyle bu hadisin asıl maksadını ve sana söylediklerimi ona anlat." Bunun üzerine ben Hasan'la karşılaştım. Ona, Atâ ile konuştuklarımızı anlattım. O da dedi ki: "Ey Irak halkı, sizler bu adam gibi olamıyorssunuz. Bakın bu benden bir hadis dinledi, onu hemen kabul etmedi. Gidip onun aslını araştırdı. Evet Atâ doğru söylemiş, hadisin asıl maksadı budur. O, özellikle münafklar hakkındadır."

أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

78- Onlar, Allahın mutlaka sırlarını ve fısıltılarını bildiğini ve Allahın, gaybları çok iyi bilen olduğunu hâlâ bilmediler mi?

Bu münafıklar, Allahın, içlerinde gizledikleri inkârcılığı, İslâm'a ve müslümanlara dil uzatma şeklindeki fısıltılarını mutlaka bildiğini ve Allahın, onların gözlerinden, kulaklarından ve bütün duyu organlarından uzak kalan gaybları çok iyi bildiğini bilmedilermi?

ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ

إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

79- İçlerinden gelerek sadaka veren müminleri ve güçlerinin yettiğinden fazla verecek birşey bulamayanları ayıplayanları ve onlarla alay edenleri, Allah, maskaraya çevirir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

* Münafıkların kötü huylarından birisi de, onların dillerinden hiçbir kimsenin kurtulamamasıdır. Hattâ hiçbir dünyevî karşılık beklemeden, mallarını Allah yolunda harcayanlar bile bu adamların dilinden kurtulamamışlardır.

Bu hususta, Ebu Mes'ud'un şöyle söylediği nakledilmektedir:

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ الصَّدَقَةِ كُنَّا نُحَامِلُ فَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ فَقَالُوا مُرَاءٍ وَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ فَقَالُوا إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَاعِ هَذَا فَنَزَلَتْ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ الْآيَةَ.

"Zekât âyeti geldikten sonra sırtımızla yük taşıyarak kazanç elde edip tasadduk ediyorduk. Birgün bir adam çok miktarda mal getirip tasadduk etti .Bunun üzerine münafıklar "Bu adam bir riyakârdır, gösteriş yapıyor." dediler .Sonra başka bir adam, bir sa' ölçüsü kadar bir şey getirip tasadduk etti. Ona da" "Allahın, bunun sadakasına ihtiyacı yoktur." dediler.(47) İşte bunun üzerine bu âyeti kerime nâzil oldu.

Bu hususta Abdullah b.Abbas diyor ki: "Birgün Resulullah çıkıp insanların yanına geldi ve şöyle seslendi: "Sadakalarınızı buraya toplayın." Bunun üzerine insanlar, sadakalarını getirip bir araya topladılar. İçlerinden muhtaç olan biri bir ölçek hurma getirdi ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, bu, bir sa' ölüsü hurma.Gece boyu testi ile su çektim. İki sa' hurma kazandım. Birini geride bıraktım, diğerini sana getirdim." Resulullah, ona bu getirdiğini diğer sadakaların içi-

(47) Buhari, K. ez-Zekât, bab: 10 / Müslim, K. ez-Zekât bab: 72, Hadis No: 1018

ne katmasını emretti. Bunun üzerine bir kısım insanlar onunla alay ettiler ve dedilerki: "Allaha yemin olsun ki, Allahve Resulünün buna ihtiyacı yoktur. Onlar senin bu bir sa' ölüsü hurmanı ne yapacaklar?" Sonra Kureyş kabilesinin Zühre oğullarından Abdurrahman b. Avf, Resulullaha dedi ki: "Bu sadakaları getirenlerden sadaka vermeyen kimse kaldımı?" Resulullah da buyurdu ki: "Hayır" Abdurrahman b.Avf dedi ki: "Bende yüz Ukye sadaka altın var" Ömer b. el-Hattab ona dedi ki: "Sen delimisin?" O da dedik: Hayır, ben deli değilim." Ömer: "Sen ne söylediğinin farkında mısın?" dedi. Abdurrahman da dedi ki: "Evet farkındayım. Benim, sekiz bin dirhemim var. Bunlardan dört binini rabbime ödünç veriyorum." Diğer dört binini ise kendime bırakıyorum." Bunun üzerine Resulullah dedi ki: "Allah verdiğini de, kendine bıraktığını da mübarek kılsın." Bu durum, münafıkların hoşuna gitmedi ve onlar şöyle dediler "Allaha yemin olsun ki, Abdurrahman bu bağışını gösteriş için yaptı." Halbuki münafıklar yalan söylüyorlardı. Abdurrahman bunu gerçekten bağış olarak vermişti. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti kerimeyi indirdi. Abdurrahmanı ve arkadaşı ihtiyaçlı kişiyi akladı.

Tableri bu hususta, benzer rivayetler ve kıssalar zikretmiştir.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ
لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٨٠﴾

80- Ey Muhammed, ister bağışlanmalarını dile ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir. Bu onların, Allah ve Peygamberini inkâr etmelerindendir. Allah, fasıklar güruhunu asla doğru yola geriştimez.

* Rivayet edildiğine göre, bundan önceki âyet nâzil olunca münafıkların bazıları Resulullaha gelip tutumlarının yanlışlığını itiraf ederek "Ey Allahın Resulü bizim için Allah'tan af dile" demişler Resulullah da "Sizin için af dilerim" buyurmuştu. Bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş ve Resulullahın, onlar için af talep etmesiyle neticenin değişmeyeceğini, zira onların yine münafıklıktan vaz geçmeyerek nifak üzere ölceklerini beyan edereke şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed, bu münafıklar için ister af dile istersen dileme. Bunların affedilmelerini yetmiş kere dilesen de Allah bunları affetmeyecek, kıyamet gününde onları diğer yaratıkların huzurunda rezi edecektir. Bunların affedilmeme-

lerinin sebebi ise Allahın birliğini ve Peygamberini inkâr etmeleridir. Zira Allah, fâsıklar güruhunu iman etmeye muvaffak kılmaz.

Bu hususta, Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَعْطَاهُ قَمِيصَهُ وَأَمَرَهُ أَنْ يُكَفِّنَهُ فِيهِ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي عَلَيْهِ فَأَخَذَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِثَوْبِهِ فَقَالَ تُصَلِّي عَلَيْهِ وَهُوَ مُنَافِقٌ وَقَدْ نَهَاكَ اللهُ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُمْ قَالَ إِنَّمَا خَيَّرَنِي اللهُ أَوْ أَخْبَرَنِي اللهُ فَقَالَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْلَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ فَقَالَ سَأَزِيدُهُ عَلَىٰ سَبْعِينَ قَالَ فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ ثُمَّ أَنْزَلَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا عَلَىٰ قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ.

Abdullah b. Übey ölünce oğlu Abdullah b. Abdullah, Resulullah'a geldi. Ondan, babasını kefenlemesi için gömleğini vermesini istedi. Resulullah, gömleğini ona verdi Abdullah'ı onunla kefenlemesini istedi. Sonra cenazesini kılmak istedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattab, Resulullahın elbisesinden tuttu ve dedi ki: "Sen bunun, namazını kılıyorsun, halbuki bu münafık. Allah sana, bunlara af dilemeni yasakladı." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Allah beni, bunlar içi af dileyip dilememekte serbest bıraktı ve buyurdu ki: "İster bağışlanmalarını dile ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları affetmeyecektir." Ben, bunlar için yetmişten daha fazla af dileyeceğim." dedi ve onun cenaze namazını kıldırdı. Biz de onunla birlikte kıldık. Bunun üzerine Allah teala, "Münafıklardan biri ölürse sakın cenaze namazını kılma..."(48) âyetini indirdi.(49)

Abdullah b. Übey'in oğlunun adının, Habbab olduğu, Resulullah'ın bunu değiştirerek adını Abdullah koyduğu, bu âyetin izahında zikredilmiştir.

(48) Tevbe suresi, 9/84

(49) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure; 9 bab; 13

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ
حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

81- Cihaddan geri kalanlar, Allahın Resulüne muhalefet ederek oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmek hoşlarına gitmedi. "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." dediler. De ki: "Cehennem ateşinin sıcaklığı daha şiddetlidir." keşke bilseydiler.

* Bu âyet-i Kerime, Tebük seferinde, Resulullaha katılmayıp geri kalan ve bu hallerine sevinen münafıkların durumunu anlatmaktadır. Sıcak sebebiyle savaşa gitmek istemeyen bu münafıkların, cehhennemde yanacakları, cehenem ateşinin ise bu sıcaklardan çok daha şiddetli olduğu beyan edilmektedir.

Tebük seferi, bu surenin otuz sekizinci âyetinin izahında özet olarak anlatılmıştır.Bu sefer, yaz aylarının en sıcak günlerine isabet etmişti. Münafıklar, havanın çok sıcak oluşunu bahane ederek "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." diyerek diğer insanları da bu seferden alıkoymaya çalışmışlardı. İşte bu sözü söyleyen münafıklar için buyuruluyor ki: "De ki: Cehennem ateşinin sıcaklığı daha şiddetlidir." Yani, bu dünya sıcağını bahane ederek savaşa gitmeyenler, çok daha şiddetli olan cehennem ateşine atılacaklardır.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

82- Yaptıklarının cezası olarak artık az gülsünler, çok ağlasınlar.

O münafıklar, bu dünyanın geçici hayatında gülsünler. Zira bu gülüş, bu zevk ve sefa, netice itibariyle bitmeye, yok olmaya mahkumdur.Bu gülüş bu sebeple az bir gülüştür, süresi az olan bir zevktir. Bunlar çok ağlasınlar. Zira yaptıkları şeylerin cezası olarak cehennemde yanacaklardır. Çokça ağlayacaklar, ebediyyen ağlayacaklardır.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki:

يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَاللهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً.

"Ey Muhammed ümmeti, Allaha yemin olsun ki benim bildiğimi bilmiş olasanız, az güler çok ağlardınız."(50)

فَإِنْ رَجَعَكَ اللهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾

83- Eğer Allah bu cihaddan sonra, tekrar seni, geri kalan bu topluluğa döndürür de, onlar da seninle cihada çıkmak için izin isterlerse onlara şöyle de: "Benimle beraber bir daha asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber savaşmayacaksınız. Çünkü daha önce savaşa çıkmayıp oturmayı istediniz. Şimdi de geriye kalanlala beraber oturun."

Ey Muhammed, eğer Allah seni, Tebük seferinden sonra o münafıkların yanına dönrürür de onlar da seninle başka bir savaşa çıkmayı isterlerse onlara de ki: "Sizler benimle asla bir daha cihada çıkmayacaksınız. Benimle beraber düşmanla savaşamayacaksınız. Zira sizler Tebük seferine çıkmayarak oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de cihaddan geri kalan âcizlerle ve münafıklarla beraber oturup kalın."

*Âyette zikredilen "Geriye kalanlar" ifadesinde maksat, Abdullahb. Abbasa göre, Tebükseferinde cihada katılmayan münafıklardır. Katade'ye göre ise "Savaşa gitmeyen kadınlar"dır. Allah teala, sayıları on iki olan bu münafıklara, cihada katılmayan kadınlarla oturup kalmalarını emretmiştir.

(50) Buhari, K. el-Küsuf bab:2
Bu âyet-i kerime insana çok şeyler anlatmakta, her türlü davranışın ve özellikle sevincin ifadesi olan gülmenin mânâ ve muhtevasına dikkat çekmektedir.
* Resulullah efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde buyuruyorlarki "Çokça gülmeyin. Zira çok gülmek kalbi öldürür." (İbni Mace,K. ez-Zühd bab: 19 Hadi No: 4192

Taberi, âyet-i kerime'nin lafzının birinci görüşe daha uygun olması hasebiyle Abdullah b. Abbas'ın görüşünü tercih etmiş, "Geriye kalanlar"dan maksadın, münafıklar olduğunu, âyet-i kerime'nin cihada çıkmayanların, münafıklarla oturup kalmalarını emrettiğini söylemiştir.

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾

84- O münafıklardan biri ölürse sakın cenaze namazını kılma. Kabrinin başında durma. Çünkü onlar, Allah ve Peygamberini inkâr etmişler ve dinden çıkmış olarak ölmüşlerdir.

Ey Resulüm, münafık olarak ölenlerin cenaze namazlarını kıldırma.Zira onlar, müslüman olarak ölmemişlerdir. Onların kabirlerinin başına varıp da dua da etme. Dinden çıkmış veya hiç iman etmemiş olarak ölen bu insanlar duaya da ehil ve layık değillerdir.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ تَعَالىٰ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَأَلَهُ اَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَهُ يُكَفِّنُ فِيهِ اَبَاهُ فَاَعْطَاهُ ثُمَّ سَأَلَهُ اَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ فَقَامَ عُمَرُ فَاَخَذَ بِثَوْبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ تُصَلِّي عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ اَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ اِنَّمَا خَيَّرَنِي اللهُ فَقَالَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْلاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً وَسَاَزِيدُهُ عَلَى السَّبْعِينَ قَالَ اِنَّهُ مُنَافِقٌ قَالَ فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ لله فَاَنْزَلَ اللهُ تَعَالىٰ وَلاَ تُصَلِّ عَلَىٰ اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَداً وَلاَ تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ.

"Abdullah b.Übey ölünce oğlu, Abdullah b. Abdullah, Resulullah'a geldi ona; babasına kefen yapması için gömleğini vermesini istedi. Resulullah da verdi. Sonra Abdullah, Resulullah'tan, babasının cenaze namazını kıldırmasını istedi. Resulullah, kalkıp cenaze namazını kıldırdırmaya yeltenince Ömer kalkıp Resulullah'ın elbisesinden tuttu ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, sen bunun cenazesini mi kılıyorsun? Halbuki rabbin sana bunun cenaze namazını kılmanı yasakladı." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Allah beni serbest bıraktı ve buyurdu ki: "İster bağışlanmaları dile ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir."(51) Ben, af dilemeyi yetmişten fazla yapmış olacağım. (Ömer) Dedi ki: "Ama o, münafık." Resulullah yine de onun cenaze namazını kıldırdı. Bunun üzerine Allah teala, "O münafıklardan biri ölürse sakın cenaze namazını kıldırma" âyetini indirdi."(52)

Diğer bir rivayette, bu âyet nâzil olduktan sonra Resulullah'ın bir daha münafıkların cenaze namazını kıldırmadığı zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا مَاتَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ دُعِيَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَثَبْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَتُصَلِّي عَلَىٰ ابْنِ أُبَيٍّ وَقَدْ قَالَ يَوْمَ كَذَا كَذَا وَكَذَا قَالَ أُعَدِّدُ عَلَيْهِ قَوْلَهُ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَقَالَ أَخِّرْ عَنِّي يَا عُمَرُ فَلَمَّا أَكْثَرْتُ عَلَيْهِ قَالَ إِنِّي خُيِّرْتُ فَاخْتَرْتُ لَوْ أَعْلَمُ أَنِّي إِنْ زِدْتُ عَلَى السَّبْعِينَ يُغْفَرْ لَهُ لَزِدْتُ عَلَيْهَا قَالَ فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ثُمَّ انْصَرَفَ فَلَمْ يَمْكُثْ إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى نَزَلَتْ الْآيَتَانِ مِنْ بَرَاءَةَ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا إِلَىٰ قَوْلِهِ وَهُمْ فَاسِقُونَ قَالَ فَعَجِبْتُ بَعْدُ مِنْ جُرْأَتِي عَلَىٰ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ.

Ben Ömer b. el-Hattab'ın şunları söylediğini işittim. "Abdullahb. Übey b. Selûl ölünce Resulullah, onun cenazesini kıldırmaya davet edildi. Resulullah

(51) Tevbe suresi, 9/80

(52) Buhari, K.Tefsir el-Kur'an sure: 9, bab: 12 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure:9 bab: 11, Hadis No: 3098

ayağa kalkınca ben de sıçrayıp kalktım ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, sen, Übeyin oğlunun cenazesini mi kıldıracaksın? Halbuki o falan günde şöyle ve şöyle yaptı." Ben, Resulullaha İbn-i Übey'in yaptıklarını sayıp durdum. Resulullah gülümsedi ve: Ey Ömer hele öte çekil: dedi. Ben daha fazla üzerine gidince dedi ki: "Ben, Allah tarafından (Af dilemeyi) tercih ettim. Şayet ben, yetmişten fazla af dilememle affedileceğini bilmiş olsam af dilememi yetmişten fazla yaparım" Resulullah cenazeyi kıldırıp gitti. Aradan çok geçmeden tevbe suresi'nin "O münafıklardan biri ölürse, sakın cenaze namazını kılma." âyeti ve bundan sonra gelen âyet nâzil oldu. Ben de Resulullaha karşı cüretkâr davranışımdan dolayı kendi kendime hayret ettim. Allah ve Resulü (her şeyi) daha iyi bilir.(53) Taberi bu hadisi, Cabir, Enes, Katade ve Âsım b. Ömer'den de rivayet etmiştir.

Cabir b. Abdullah diyorki:

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَتَى النَّبِيُّ ﷺ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ اُبَيٍّ بَعْدَ مَادُفِنَ فَاَخْرَجَهُ فَنَفَثَ فِيهِ مِنْ رِيقِهِ وَاَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ

"Resulullah, Abdullah b. Übey defnedildikten sonra kabrine vardı. Onu çıkardı, Ona tükürdü ve gömleğini ona giydirdi.(54)

Bu âyet-i.Kerime nâzil olduktan sonra Peygamber efendimiz, münafıklardan hiçbir kimse'nin cenaze namazını kıldırmamış ve kabirlerinin başında da bulunmamıştır. Bu hususta Ebu Katade diyor ki:

حَدَّثَنِي عَبد الله بن أبي قتادة عَنِ اَبِيهِ قال كان رسول الله ﷺ اذا دعي لجنازة سأل عنها فان أثني عليها خبر قام قصلى عليها وان أثني عليها غير ذلك قال لاهلها شأنكم بها ولم يصلى عليها.

"Resulullah (s.a.v.) bir cenazeye davet edildiğinde onun hakkında sorular sorar, eğer iyi bir kimse olduğu söylenirse cenazesini kıldırırdı. İyi bir kimse olduğu hakkında bir şey söylenmezse, cenaze sahiplerine" Ona siz bakın." der ve o cenazenin namazını kıldırmazdı.(55)

(53) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9 bab: 12
(54) Buhari, K. el-Cenaiz bab: 23
(55) Ahmed b. Hanbel, Müsned C: 5, S: 299

Ömer b. El-Hattab da, tanımadığı kimselerin cenaze namazını, Huzeyfe b. el-Yeman kılmadıkça kılmazdı. Çünkü Huzeyfe b. el-Yeman, kimin münafık olduğunu bildiri. Bu sebeple Huzeyfeye "Sır sahibi" deniyordu.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

85- Onların mal ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla, dünya hayatında onlara ancak azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını ister.

Allah o münafıklara malları ve evlatlarıyla azap eder. Çünkü, istemedikleri halde mallarından zorla zekât alınır, çocukları da savaşlara katılarak ölürler. Böylece daha âhirete varmadan bunlar, çocukları ve malları sebebiyle ceza görmüş olurlar. Ayrıca mal ve evlat gibi bu dünyanın geçici varlıklarına kapılıp onlarla uğraşarak hak ve hakikatten habersiz yaşayıp imansız olarak ölürler.

وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

86- "Allaha iman edin ve Peygamberiyle birlikte cihad edin" diye bir sure indirildiğinde, onlardan zengin ve güçlü olanlar, senden izin istediler. "Bırak bizi, cihaddan geri kalanlarla beraber oturalım." dediler.

* Allah teala bu âyet-i kerime'de, güç ve kuvvet sahibi olmalarına rağmen, cihaddan geri kalmak için izin isteyenleri ve "Bırak bizi, cihaddan geri kalanlarla beraber oturalım." diyenleri kınamaktadır. Halbuki bunlar korku olmayan güven zamanlarında kahraman kesilirler ve iğneli dilleriyle eleştirmedikleri kimse bırakmazlar.

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

87- Savaştan geri kalan muhaliflerle beraber olmayı kendilerine yakıştırdılar. Onların kalbleri mühürlenmiştir. Onlar anlayamazlar.

Bunlar, savaşa gitmeyip evlerinde kalan kadınlar, hastalar ve hacizlerle beraber olmaya razı oldular. Allah, bunların kalblerini mühürlemiştir. Bunlar Allahın öğütlerini anlayıp ondan ibret almazlar.

لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ
وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾

88- Fakat Peygamberve onunla birlikte Allaha iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. Hayırlar işte bunlar içindir. Kurtuluşa erecekler de yalnız onlardır.

Evet, münafıklar cihada katılmadılar. Fakat Allahın peygamberi Muhammed ve onunla birlikte iman edenler, müşriklere karşı mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. Allahın dinini muzaffer kılmak için mallarını harcadılar, canlarını verdiler. Bu itibarla âhiretin nimetleri bunlarındır, kurtuluşa erip cennette ebedi olarak kalacak olanlar da bunlardır.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

89- Allah, onlar için, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar orada ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Allah, Peygamberi ve onunla birlikte cihad edenler için, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar, o cennette ebedi olarak kalacaklardır. İşte büyük başarı ve kurtuluş budur. Yoksa savaştan geri kalmak değildir.

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا

اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

90- Bedevilerden, özür beyan edenler, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allaha ve Peygamberine yalan söyleyenler de yerlerinde oturup kaldılar. Bunlardan kâfir olanlara yakında can yakıcı bir azap isabet edecektir.

Bedevilerden, özür dileyenler, cihaddan geri kalmalarından kendilerine izin verilmesi için Resulullaha geldiler. Allah ve Peygamberine karşı yalan uyduranlar ise, Peygambere gelmeyip yerlerinde oturup kaldılar. İşte cihaddan geri kalan bu insanların kâfir olanlarına, yakında can yakıcı bir azap erişecektir.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ
إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
﴿٩١﴾

91- Allah ve Peygamberine karşı samimi oldukları takdirde, âcizlere, hastalara, harcayacak birşey bulamayanlara, cihada çıkmamaktan dolayı bir sorumluluk yoktur. İyilikte bulunanları ayıplamaya yer yoktur, Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Âyet-i kerime"nin "Allah ve Resulüne karşı samimi oldukları takdirde" diye tercüm edilen bölümü "Allah ve Resulü için nasihatta bulundukları takdirde" şeklinde izah edilmiştir.

* Bu âyet-i kerime, cihada katılmamakta kimlerin mazur sayılacağını beyan etmektedir. Bunlar, kör ve topal gibi âcizler, hastalar ve savaşa gitmek için maddi imkânı olmayanlardır. Yeter ki bunlar Allaha ve Peygamberine karşı samimi olsunlar, özürlerinde haklı bulunsunlar. İnsanları savaştan caydırmasınlar. Geride fitne çıkarmasınlar ve onlara nasihatta bulunsunlar. İşte bu takdirde kendilerine bir sorumluluk yoktur. Katade bu âyet-i kerimenin Âiz b. Amr hakkında indiğini söylemiş Abdullah b. Abbas ise Abdullah b. Mukaffel ve arkadaşları hakkında indiğini söylemiştir. Katade'nin görüşü bu şekilde izah edilmektedir.

Zeyd b. Sabit diyor ki: "Ben, Resulullaha gelen vahyi yazanlardan biriydim. Birgün Tevbe suresini yazıyordum. Kalemi kulağımın üzerine koyduğum

bir sırada (Yazım işi bittiği bir sırada) bize savaşmamız emredildi. Resulullah (s.a.v.) kendisine vahyedilen emirlerle meşguldü. O anda gözleri görmeyin birisi geldi "Ey Allahın Resulü benim durumum ne olacak, ben körüm?" dedi. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ
تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾

92- Cihada çıkma maksadıyla binek vermen için sana geldikleri vakit "Sizi bindirecek birşey bulamıyorum" dediğinde, harcayak birşey bulamadıklarına üzlüüp, gözleri yaşla dolu olarak geri dönenlere de sorumluluk yoktur."

Yine, cihada çıkmayan şu kimselere de sorumluluk yoktur ki onlar, Allah yolunda savaşmak gayesiyle, kendilerine teçhizat ve binek vermen için sana geldiler sen de onlara "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." dedin. Bunun üzerine onlar, Allah yolunda harcayacak bir şey bulamadıklarına üzülerek gözlerinden yaşlar döküp geri dönmek zorunda kaldılar.

* Mücahide göre bu âyet-i kerime Müzeyne Kabilesinden "Mukarrin"in oğlulları hakkında nazil olmuştur.

Abdurrahman b. Amr ve Hucr b. Hucr'e göre ise bu âyet-i kerime, İrbad b. Sâriye hakkında nâzil olmuştur.

Muhammed b. Kâ'b'a göre ise bu âyet-i kerime, çeşitli kabilelerden olan yedi kişi hakkında nâzil olmuştur. Bunlar Amr oğullarından Salim b. Umeyr, Vâkıf oğullarından Haremî b. Amr, Mâzin oğullarından "Ebu Leyla" lakabıyla anılan, Abdurrahman b. Kâ'b, Mualla oğullarından Selman b. Sahr, Harise oğullarından, Abdurrahman b. Yezid, Seleme oğullarından Amr b. Ğanme ve Abdullah b. Amr el-Müzeni'dir.

Bunlar Resulullaha gelmişler "Biz, savaşa çıkmayı adadık bize binek ver de seninle birlikte savaşa katılalım." demişler. Resullah da onlara "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." cevabını vermiş. Onlar da ağlayarak dönüp gitmişlerdi.

Enes b. Mâlik'in rivayetine göre bu kişiler hakkında Resulullah efendimiz, tebük seferinden dönerken Medineye yaklaştığında şöyle buyurmuştur.

فَقَالَ اِنَّ بِالْمَدِينَةِ اَقْوَاماً مَا سِرْتُمْ مَسِيراً وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِياً اِلاَّ كَانُوا مَعَكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ قَالَ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ.

"Medine'de öyle topluluklar var ki sizin yürüdüğünüz her mesafede ve aştığınız her vadide onlar sizinle beraberdirler." Orada bulunan sahabiler "Ey Allahın Resulü, onlar şimdi Medinede mi?" diye sorunca, Resullah "Evet onlar Medine'de, onları özürleri orada hapsetti." buyurmuştur.(56)

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

93- Sorumluluk sadece, zengin oldukları halde, cihada gitmemek için senden izin isteyenlerdir. Onlar, geri kalanlarla beraber olmaya razı oldular, Allah, onların kalblerini mühürlemiştir. Onlar, bilmezler.

Evet, gerçek özür sahiplerine günah yoktur. Günah, savaşa gitmeye güçleri yetecek kadar zengin oldukları halde, cihaddan geri kalmak için senden izin istenleredir. Çünkü bunlar, cihada katılamayan kadınlarla beraber olmayı kendilerine layık görmüşlerdir. Kazandıkları günahlar sebebiyle Allah, onların kalblerini mühürlemiştir. Onlar, âkıbetlerinin kötü olduğunu bilmezler.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

(56) Buhari, K. el-Megazi, bab: 81 / Müslim, K. el-İmara bab: 59 Hadis No: 1911

94- Savaştan dönüp onlara geldiğinizde, sizden özür dilerler. Onlara de ki: "Özür beyan etmeyin. Biz, asla size inanmıyoruz. Çünkü Allah bize, haberlerinizi bildirdi. Allah da Peygamberi de amellerinizi yakında görecektir. Sonra, gizliyi de açığı da bilen Allahın huzuruna çıkarılacaksınız. Yaptıklarınızı size haber verecektir."

Cihaddan geri kalan bu münafıklar, seferden döndüğünüz zaman sizden özür dilerler. Ey Muhammed onlara de ki: "Hiç özür dilemeyin, söylediklerinize asla inanmıyoruz. Çünkü Allah, sizin durumunuzu bize bildirdi. Daha sonra Allah ve Resulü ne yapacağınızı görecektir. Münafıklığınızdan vaz mı geçeceksiniz yoksa onda ısrar mı edeceksiniz? Sonra, görülen ve görülmeyen her şeyi bilen Allahın huzuruna çıkarılacaksınız. O, size, yaptıklarınızı haber verecek ve herkese amellerinin karşılığını gösterecektir.

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا
عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

95- Cihaddan döndüğünüzde, kendilerini bırakmanız için, Allaha yemin edeceklerdir. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. İşledikleri günahın cezası olarak varıp kalacakları yer cehennemdir.

Siz, cihaddan döndüğünüz zaman, bu münafıklar, kendilerini ayıplamanız için, sizi ikna etmek maksadıyla Allaha yemin edeceklerdir. Siz onlardan yüz çevirin. Onları, tercih ettikleri inkârcılık ve nifakla başbaşa bırakın çünkü onlar necistirler. İşledikleri günahlar sebebiyle varacakları yer, cehennemdir.

* Bu âyetin izahında Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullaha denildi ki: Sarılarla (Rumlarla) savaşmaz mısın? Belki de sen Rumların liderinin kızını esir alırsın. Çünkü onlar güzeldir." Bunun üzerine iki adam şöyle dediler "Ey Allahın Resulü, biliyorsun ki kadınlar fitnedir. Sen bizleri, onlar yoluyla baştan çıkarmış olma. Bize (cihada katılmamak için) izin ver." Bunun üzerine Resulullah o ikisine de izin verdi. Bunlar oradan ayrılıp gidince biri diğerine şöyle dedi. "Bu, ancak ilk yiyeni yiyeceği bir yağdır."

Resulullah yoluna devam etti. Bu gibi izin isteyenler hakkında ona bir şey nâzil olmadı. Ancak yolun bir kısmını yürüyüp bazı suların başına varınca Resulullaha şu âyetler indi. "Eğer cihad, kolaylıkla elde edilecek bir dünya menfaatı ve istenilen bir yolculuk olsaydı elbette sana uyarlardı..." Allah seni affetsin. Doğru söyleyenleri bilmeden cihada çıkmamalarına niçin izin verdin?.. Al-

laha ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla cihad etmemek içinsenden izin istemezler."(57) ayetleri ve "Onlardan" yüzçevirin. Çünkü onlar murdârdılar. İşledikleri günahın cezası olarak varıp kalacakları yer, Cehennemdir." âyetleri nâzil oldu. Resulullah ile birlikte cihada katılanlardan bir adam geri kalan bu adamlara gitti ve dedi ki: "Biliyormusunuz, sizden sonra Resullah'a Kur'an âyetleri indi?" Onlar da dediler ki "Ne duydun?" O da dedi ki "Bilmiyorum ama âyetin, "Şüphesiz ki onlar murdardılar" dediğini işittim. "Bunun üzerine savşa katılmayan kişilerden "Mahşi" diye isimlendirilen bir adam diğerlerine dedi ki "Vallahi ben, sizinle birlikte geride kalmaktansa bana yüz sopa vurulmasını isterdim." Sonra çıkıp Resulullahın yanına gitti. Resulullah ona: "Seni buraya getiren sebep nedir?" dedi. O da "Resulullahın yüzünü rüzgar yakarken ben güneş görmeyen yerde mi oturup kalayım?" Bunun üzerine Allah teala bu ayetleri indirdi. "Onlardan bazısı, Peygambere "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyordu"(58) âyeti ve "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." dediler"(59) âyeti nazil oldu. "Vallahi ben, sizinle birlikte savaşa gitmemektense bana yüz sopa vurulmasını isterdim." diyen kimse hakkında da şu âyet nâzil oldu. "Münafıklar aleyhlerine bir sure inip kalblerinde gizlediklerini haber vereceğinden korkuyorlar"(60) Resulullah ile birlikte bulunanlardan bir münafık ta, müminleri kastederek şöyle dedi: "Şayet bunlar, söyledikleri gibi iseler bizde hiçbir hayır yoktur." Bu kişinin sözü Resulullaha ulaştı. Resulullah onu çağırıp "Duyduğum bu sözün sahibi sen misin?" dedi. O kişi de: "Sana kitabı indirene yemin olsun ki, hayır!" diye cevap verdi. Allah, bunun hakkında da "Onlar, söylemediklerine dair Allah a yemin ettiler. Halbuki onlar, kâfirliğe götüren sözü söylediler."(61) âyetini ve "İçinizde onları dinleyenler de vardır. Allah, zalimleri çık iyi bilir." âyetlerini indirdi.(62)

Tebük seferinden geri kalan, Kâ'b b. Malik'in oğlu Abdullah b. babası Kâ'b b. Malîkin bu âyet nazil olduktan sonra şunları söylediğini rivyat etmiştir.

أَنَّ عَبْدَ اللهِ بن كَعْبٍ قَالَ سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ تَبُوكَ وَلِلّٰهِ مَا أَنْعَمَ اللهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ بَعْدَ إِذْ هَدَانِي أَعْظَمَ مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللهِ

(57) Tevbe suresi, 9/42-43-44
(58) Tevbe suresi, 9/49
(59) Tevbe suresi, 9/81
(60) Tevbe suresi, 9/ 64
(61) Tevbe suresi, 9/74
(62) Tevbe suresi, 9/47

ﷺ أَنْ لاَ أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلَكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أُنْزِلَ الْوَحْيُ سَيَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ إِلَىٰ قَوْلِهِ الْفَاسِقِينَ.

"Allah beni hidayete kavuşturduktan sonra Resulullaha karşı doğu söylemeden daha büyük bir nimet lutfetmedi. Yalan söyleyip te, yalan söyleyenler gibi bu âyetin beyan ettiği üzere helak olmadım"(63) Kâ'bın korkusu âyet-i kerimenin, yalan söyleyenleri, "Onlar murdardılar" şeklinde vasıflandırmasındandır.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللهَ لاَ يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

96- Kendilerinden razı olmanız için size yemin ederler.Siz onlardan razı olasınız da şüphesiz ki Allah, fâsıklar güruhundan razı olmaz.

Onlar, sizin gönlünüzü almak için yemin ederler. Sizin gönlünüz onlardan hoşnut olsa bile, Allah onlardan razı olmaz. O halde Allahın kendilerinden razı olmadığı kişilerden siz de razı olmayın, onlarla münasebette bulunmayın.

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

97- Bedeviler, inkâr ve iki yüzlülük yönünden daha fenadırlar ve Allahın, Peygamberine indirdiği dini hükümlerin sınırlarını bilmemeye daha müsaittirler. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Araplar, çölde yaşayan insanlara "Bedevî" derler. Bu insanlar genellikle şehirlerde yaşayan âlimlerden uzak kaldıkları, takva sahbi salih kişilerle münasebetleri olmadığı ve eğitimden uzak oldukları için, katı kalbli, sert mizaçlı olarak yetişirler. İslâma karşı çıkmalarında da bu halleri önemli bir rol oynamıştır.

(63) Buhari, K. Tefsir el-Kur4an sure: 9 bab: 14

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ
دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

98- Bedevilerden bir kısmı da, Allah yolunda harcandığını bir ziyan sayar. başınıza bir felaket gelmesini bekler. Şiddetli felaket onların başına gelsin. Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Bedevilerden bazıları da vardır ki, müşriklere karşı cihad etmek için veya bir müslümana yardım etmek için yahut da Allahın emrettiği herhangi bir yöne vermek için harcadığı mallarını bir zarar sayar. Ondan bir sevap beklemediği gibi onun, kendisinden bir cezayı uzaklaştırdığına da inanmaz. Onlar, sevmediğiniz birşeyin, başınıza gelmesi, sevdiğiniz bir kimsenin sizden uzaklaşması ve düşmanınızın size galip gelmesi gibi felaketlerin sizlere gelmesini beklerler. Felaketler sizin değil onların başına gelsin. Allah, kendisine yalvaranların duasını çok iyi işiten ve kimlerin,azaba uğrayacaklarını çok iyi bilendir.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Bu âyette zikredilenler Bedevilerin münafıklarıdır. Bunlar, kendilerine karşı savaş açılacağı korkusuyla, gösteriş için mallarını harcıyorlardı. Bu itibarla harcadıklarının kendileri için, zarardan başka bir şey olmadığına inanıyorlardı.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ
عِندَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ
اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾

99- Bedevilerden bir kısmı da Allaha ve âhiret gününe iman eder.Harcadığını, Allah katında yakın dereceler elde etmeye ve Peygamberin dualarını almaya vesile sayar. İyi bilinmelidir ki, bu onlar için, Allaha bir yakınlık vesilesidir. Allah onları yakında rahmetine koyacaktır. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Bedevilerden bazıları da vardır ki, Allahı tasdik ederler, onu birliğini ikrar ederler. Öldükten sonra dirilmeye, sevap ve cezaya iman ederler. Müşriklere karşı cihad etmek için ve Resulullahın seferleri için harcadıkları mallardan, Allahın rızasına erişmeyi, sevgisine nail olmayı ve Peygamberin dua ve affına mazhar olmayı isterler. İyi bilin ki, Peygamberin onlara dua etmesi ve onlar için af dilemesi, onları Allaha yaklaştıran bir vasıtadır. Onların harcamaları da bir vasıtadır. Allah onları, rahmetinin içine koyup cennetine katacağı kimselerden yapacaktır. Şüphesiz ki Allah, onların işlediği kusurları affeden, tevbe etmelerinden sonra azaplarını düşürüp merhamet edendir.

Mücahid diyor ki: "Bu âyette ziklredilen Bedeviler, Müzeyne kabilesinden "Mukarrin"in oğullarıdır. Şu âyet de bunların hakkında nâzil olmuştur: "Cihada çıkma maksadıyla binek vermen için Sana geldikleri vakit" Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum" dediğinde harcayacak bir şey bulamadıklarına üzülüp gözleri yaşla dolu olarak geri dönenlere de sorumluluk yoktur."(64)

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

100- İki iman eden muhacirler ve Enser ile, iyilik yaparak onlara tabî olanlardan Allah razı oldu. Onlar da Allahtan razı oldular. Allah onlar için altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar orada ebedî kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Allaha ve Resulüne iman etmeye ilk önce koşan muhacirlerle düşmanlarına karşı Resulullaha yardım eden Ensar4dan bir de Allah ve Resulüne iman etmede, Darülharbi bırakıp Darülislama hicret etmede bunlara uyanlardan Allah razı olmuş, bunlar da Allah'dan razı olmuşlardır. Zira bunlar Allahın emir ve yasaklarını tutmuşlar, Allah da bunların iman ve itaatlarına karşı kendilerine bol sevaplar vermiş ve onlar için altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.? Ne ölecekler ne de oradan çıkarılacaklardır.

* Ayet-i kerimde zikredilen "İlk hicret edenler"in kimler olduğu hakkın-

(64) Tevbe suresi, 9/94

da iki görüş zikredilmektedir.

Şa'bî'nin naklettiği bir görüşe göre bunlar, Hudeybiye musalahasındaki "Bey'at-ı Rıdvan"a katılan ve o ân'a kadar hicret etmiş olanlardır.

Ebu Musa el-Eş'arî, Saîd b. El-Müseyyeb, Muhammed b. Kâ'b, Hasan-ı Basrî ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bunlar, iki kıbleye karşı yani, daha önce kıble olan Mescid-i Aksâ'ya ve sonra da Kâbe'ye karşı namaz kılan sahabîlerdir.

Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi diyor ki: "Ömer b. el- Hattab, "İlk iman eden muhacirler ve Ensar ile, iyilik yaparak onlara tabi olanlardan Allah razı oldu. Onlar da Allahtan razı oldular." âyetini okuyan bir kişinin yanından geçti. Ömer onun elinden tutup "Bunu sana kim okuttu?" diye sordu. O da: "Übey b. Kâ'b" dedi. Ömer: "Benden ayrılma seninle birlikte ona gidelim" dedi. O kişiye varınca Ömer ona: "Buna bu âyeti bu şekilde sen mi okuttun?" diye sordu. O da: "Evet" dedi. Ömer "Sen bunu Resulullahtan mı duydun?" dedi. Übey "Evet" dedi. Ömer "Ben sanıyordum ki biz, bizden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mertebeye ulaştırıldık" Bunun üzerine Übey dedi ki: Bu âyetin manasını ifade eden diğer âyetler de vardır. Onlar da: "Cuma suresinin: "Allah bu peygamberi bunlara kavuşmamış kimselere de göndermiştir. O, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." (65) âyeti, Haşr suresinin: "Muhacirlerden ve Ensardan sonra gelen müminler şöyle dua ederler "Ey rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla" (66) âyeti ve Enfal suresinin, "Daha sonra iman edip hicret edenler ve sizinle beraber cihad edenler, işte onlar da sizdendir."(67) âyetidir.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۖ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ
نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

101- Çevrenizdeki Bedevîlerden münafıklar olduğu gibi, bizzat Medine halkından da münafıklığı huy edinenler vardır. Ey Peygamber onları sen bilmezsin, biz biliriz. Yakında onlara iki defa azap edeceğiz. Sonra da büyük bir azaba uğratılacaklardır.

Medine'nin çevresinde bulunan Bedevilerden münafıklar olduğu gibi biz-

(65) Cuma suresi, 62/3
(66) Haşr suresi, 59/10
(67) Enfal suresi, 8/75

zat Medine halkından da münafıklığı âdet edinen ve onu sürdüren kimseler de vardır.Bunlar, münafıklıkta devam ederler, tevbe edip ondan vaz geçmezler. Ey Muhammed,sen Bedevilerden ve Medine halkkından olan bu münafıkları bilmezsin. Bunların kimler olduklarını ancak bizler biliriz. Biz onları, dünyada iken, rezil etme, aç bırakma, müslümanların eliyle öldürme, kalblerine korku salma, felaketlere uğratma, İslamî cezaları uygulama, kendilerini kızdırma gibi azaba ve kabir azabına uğratacağız. Sonra da âhirette büyük bir azap olan cehennem azabına götürüleceklerdir.

Âyet-i kerimede münafıkların, Resulullah tarafından bilinmeyecekleri ancak Allah tarafından bilinecekleri beyan edilmektedir. Bu hususta Katade diyor ki: "Ne oluyor bir takım insanlara ki, kendilerini bazı insanların ne olacaklarını bilmeye zorlarlar. "Falan cennetliktir" "Filan cehennemliktir." derler. Bunlardan birine, kendisinin ne olacağını sorduğunda ise "Bilemiyorum" der. Yemin olsun ki sen, kendi amelini diğer insanların amelinden daha iyi bilirsin. Sen başkalarının ne olacağını bileceğini iddia etmenle senden önceki Peygamberlerin dahi kendilerini zorlamadıkları bir şeye kendini zorlamış oluyorsun. Çünkü Hz. Nuh, kendisine tabi olan kimseler hakkında şöyle demiştir. "Onların ne yaptıklarını ben ne bileyim?"(68) Hz. Şuayb da, kavmi için şöyle demiştir: "Eğer iman ediyorsanız, Allahın geriye bıraktığı şey sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinize bekçi değilim."(69)

Allah teala bu âyette de Resulullaha, "Onları sen bilmezsin, biz biliriz." buyurmuştur.

Ayet-i kerime'de "Yakında onlara iki defa azap edeceğiz. Sonra da büyük bir azaba uğratılacaklardır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, âyetin sonunda zikredilen "Büyük azap"tan maksadın, Cehennem azabı olduğu hakkında ittifak etmişler, ondan önce zikredilen "İki azap"tan neyin kastedildiği hususunda ise farklı görüşler zikretmişlerdir. Bu iki azap'tan birinin, kabir azabı olduğu, Abdullah b. Abbas, Ebu Malik, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, İbn-i Cüreyc ve İbn-i İshak'tan nakledilmiştir. Bunun, öldürülme ve cehennemde yapılan ilk azap olduğunu söyleyenler de vardır.

Bu iki azap'tan bir diğerinin hangi azap olduğu hususunda birçok görüş zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Ebu Malik'e göre bu azap'tan maksat, münafıkların, isimleriyle belirtilerek rüsvay edilmeleridir. Bu hususta Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Resulullah, bir Cuma günü hutbe okuyordu. Hutbesinde: "Ey filan çık dışarı çünkü sen münafıksın. Ey filan çık dışarı çünkü sen münafıksın" bu-

(68) Şuara suresi, 26/112
(69) Hud suresi, 11/86

yurdu. Münafıklardan bazı insanları mescitten çıkardı, onları rezil etti. Onlar mescitten çıkarken Ömerle karşılaştılar. Ömer, Cumaya yetişemediğinden utanarak onlardan gizlendi. Çünkü o, insanların, Cumayı kılıp dağıldıklarını zannetmişti. Münafıklar da, ömerin, durumlarını bileceğinden utanarak onlar da ondan gizlendiler. Çünkü onlar, Ömerin, onların halini bildiğini zannetmişlerdi. Ömer gelip mescide girdi. Bir de ne görsün, insanlar henüz namaz kılmamışlar. Müslümanlardan bir adam ona: "Müjde ey Ömer, Allah bugün münafıkları açığa çıkarıp rezil etti." dedi. İşte münafıkların gördükleri ilk azap bu idi. İkinci azap ise kabir azabı'dır.

Mücahid ve Ebu Malikten nakledilen ikinci bir görüşe göre bu iki azaptan biri de "Açlık"tır. Yahyaya göre, kalblerine giren korkudur. Katade, Hasan-ı Basri ve İbn-i Cüreyce göre dünyada görecekleri herhangi bir azap'tır. Bu azap dünyada yakalancakları herhangibir hastalık olabilir. Nitekim peygamber efendimiz, Huzeyfetül Yeman'a, sahabilerinden on iki kişinin münafık olduklarını, bunlardan bazılarının yakalanarak öleceklerini beyan etmiştir.

Ammar b. Yâsir diyor ki:

عَنْ حُذَيْفَةَ اَخْبَرَنِى النَّبِىُّ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِى ﷺ « فِى اَصْحَابِى اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقاً. فِيهِمْ ثَمَانِيَةٌ لاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ. ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ تَكْفِيكَهُمُ الدُّبَيْلَةُ وَاَرْبَعَةٌ » لَمْ اَحْفَظْ مَا قَالَ شُعْبَةُ فِيهِمْ.

"Huzeyfe bana Resulullahın şöyle buyurduğunu haber verdi: "Sahabilerimin içinde on iki münafık vardır. Onlardan sekizi, deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete girmeyeceklerdir. Bu sekiz kişiden cehennem ateşinden kaynaklanan ve omuzlarında görünüp göğüslerinde dahi kendisini gösteren çıbanlar çıkacak. Seni onların şerrinden kurtaracaktır.(70)

Taberinin rivayetinde, bu on iki kişiden altısının, zikredilen bu çıbanla ölcekleri, altısının da normal ölümde ölecekleri rivayet edilmektedir.

Katade devamla diyor ki: "Bize anlatıldığına göre Ömer b. el-Hattab (r.a.) bu on iki kişiden birisi olduğunu zannettiği kişilerden biri ölünce Huzeyfe bakarmış, o onun cenaze namazını kılarsa Ömer'de kılarmış, yoksa kalmazmış. Yine bize anlatıldığına göre Ömer, Huzeyfeye şöyle demiştir: "Allah hakkı için söyle bana ben de onlardan mıyım?" Huzeyfe'de demiştir ki: "Allah'a yemin olsun ki, sen onlardan değilsin. Ancak senin dışında herhangibir kimsenin nifaktan uzak olduğuna garantim yoktur."

(71) Tebve suresi, 9/55

İbn-i Zeyde göre ise, münafıkların, dünyada görecekleri azaplardan birinden maksat, onların, mallarına ve evlatlarına gelen felaketlerdir. Nitekim bu hususta Allah teala "Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla dünya hayatında onlara azap etmeyi diler...[71] buyurmuştur.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, dünyadaki bu azaptan maksat, İslam ceza hukukunun kendilerine tatbik edilmesidir.

Hasan-ı Basriye göre kendilerinden zekât alınmasıdır. İbn-i İshaka göre ise, kalblerine kızgınlık ve öfkelerin sokulmasıdır.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan söz Şudur" Allah teala, bu münafıklara iki kere azap edeceğini bildirmiş ancak bu azapların neler olacağına dair bize herhangi bir delil vermemiştir. Bu azapların Yukarıda zikredilenlerden bazılarının olması mümkündür. Ancak, âyetin sonunda, münafıkların büyük bir azaba uğratılacakları beyan edildiğinden bundan önce zikredilen iki azabın dünyada görüleceği ortaya çıkmaktadır. Dünyada görülecek bu azaplardan birinin de kabir azabı olması büyük bir ihtimaldir.

وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُوا۟ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا۟ عَمَلًا صَٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ
أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

102- Günahlarını itiraf eden diğerleri de vardır. Bunlar, kötü amelle iyi ameli birbirine karıştırdılar. Umulur ki Allah, onların tevbelerini kabul eder.Çünkü Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Medine halkından, nifak üzere devam edenler bulunduğu gibi onlardan, günahlarını itiraf edenler de vardır. Bunlar, Resulullah ile birlikte cihada çıkmama kötü amellerini, günahlarından tevbe etme iyi amellerine karıştırmışlardır. Allah bunların tevbelerini kabul edecektir. Zira Allah,kullarını çokça affeden ve çok merhametli davranandır.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Umulur ki" diye tercüme edilen (عسى) kelimesi, Allah teala için kullanıldığında "Muhakkak ki" manasını ifade eder. Bu nedenle âyette zikredilen kimselerin günahlarının affedileceği vaadedilmiştir.

Haccac b. Ebi Zî'b diyorki: "Ben Ebu Osman'ın şöyle söylediğini işittim", "Bana göre Kur'anda bu ümmet için bu âyetten daha fazla ümit veren bir ayet

(71) Tevbe suresi, 9/55

yoktur."

Semüre b. Cündeb, Resulullahın, bu âyetin izahında şunları buyurduğunu rivayet edmiştir:

حَدَّثَنَا سَمُرَةُ بْن جُنْدَبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَنَا اَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ فَابْتَعَثَانِي فَانْتَهَيَا الىٰ مَدِينَةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَبِنٍ ذَهَبٍ وَلَبِنٍ فِضَّةٍ فَتَلَقَّانَا رِجَالٌ شَطْرٌ مِنْ خَلْقِهِمْ كَاَحْسَنِ مَا اَنْتَ رَاءٍ وَشَطْرٌ كَاَقْبَحِ مَا اَنْتَ رَاءٍ قَالاَ لَهُمْ اذْهَبُوا فَقَمُوا فِي ذَلِكَ النَّهْرِ فَوَقَعُوا فِيهِ ثُمَّ رَجَعُوا اِلَيْنَا قَدْ هَبَ ذَلِكَ السُّوءُ عَنْهُمْ فَصَارُوا فِي اَحْسَنِ صُورَةٍ قَالاَ لِي هَذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ وَهَذَاكَ مَنْزِلُكَ قَالاَ اَمَّا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَانُوا شَطْرٌ مِنْهُمْ حَسَنٌ وَشَطْرٌ مِنْهُمْ قَبِيحٌ فَاِنَّهُمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحاً وَآخَرَ سَيِّئاً تَجَاوَزَ اللهُ عَنْهُمْ.

"Bu gece rüyamda bana iki kimse geldi .Beni alıp altın ve gümüş kerpiçlerden yapılmış bir şehre götürdüler. Bizi, vücutlarının yarısı gözle görebileceğin en güzel bir şekilde diğer bir yarısı da yine gözle görebileceğin en çirkin şekilde olan adamlar karşıladı. O iki kimse o adamlara dediler ki: "Gidin, kendinizi şu nehire atın." Onlar da gidip kendilerini o nehre attılar. Sonra dönüp bize geldiler. Onlarda olan o kötü durum gitmişti. Onlar, en güzel bir şekile girmişlerdi. O iki kişi bana dediler ki: "İşte bu, Adn cennetidir. Şu da senin makamındır." Yine dediler ki: "Yarıları güzel, diğer yarıları çirkinolan o insanlara gelince onlar, salih amellerine kötü ameleri katanlardır. Allah onlarınkusurlarını bağışladı."(72)

Müfessirler, bu âyet,i kerimenin kimler hakkında indiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullahb. Abbas'a göre bu âyet, içlerinde Ebu Lübabe'nin de bulunduğu on kişi hakkında nazil olmuştur. Bunlar, Tebük seferinde Resulullaha katılmayıp geride kalmışlardır. Ebu Lübabe dahil, bunlardan yedi tanesi, yaptıklarına pişman olarak kendilerini, mescid-i Nebevi'nin direklerine bağlamışlardır.

(72) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, bab: 15.

Resulullah savaştan dönüp kendilerini affedip çözmedikçe kendi kendilerini çözmeyeceklerine yemin etmişlerdir. Resulullah dönünce bunların niçin böyle yaptıklarını sormuş, durumları ona anlatılmıştır. Resulullah da: "Allah onların özürlerini kabul etmedikçe ben de kabul etmeyeceğim ve onları çözmeyeceğim. Çünkü onlar, benim emrimden yüz çevirdiler, müslümanlarla savaşa çıkmayıp geride kaldılar." buyurmuş onlar da "Allah bizi çözmedikçe biz de kendimizi çözmeyeceğiz" diye yemin etmişler nihayet bu âyet inmiş, onların tevbelerinin kabul edildiği beyan edilmiş Resulullah da onları serbest bırakmış ve özürlerini kabul etmiştir.

b- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bunlar altı kişidir, Ebu Lübabe, dahil üçü, kendilerini mescidin direklerine bağlamışlardır.

c- Zeyd b. Eslem'e göre bunlar sekiz kişidir.Kendilerini direğe bağlayanlar, Kerdem, Mirdas ve Ebu Lübabe'dir. Said b. Cübeyre göre de bunlar, Hilal, Ebu Lübabe, Kerdem, Mirdas ve Ebu Kays'dır.

d- Katadeye göre bunlar yedi kişidir. Salih amel ile kötü amelleri birbirine karıştıranlar bunlardan dördü'dür. Bunlar da Cedd b. Kays, Ebu Lübabe, Haram ve Evs'dir.

e- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre bu âyeti kerime yalnız Ebu Lübabe hakkında inmiştir. Ebu Lübabe, muhasara altında bulunan Kureyza oğlu Yahudilerinin yanından geçerken eliyle bağazına işaret etmiş, Sa'd b. Muazın hakemliğini kàbul etmeleri halinde kesileceklerini anlatmak istemiştir Bunun üzerine Ebu Lübabe, kendisini mescidin direklerinden birine bağlamış, tevbesi kabul edilinceye kadar kendisini çözmeyeceğine yemin etmiştir. Bu âyet-i kerime inmiş, Ebu Lübabe'nin tevbesinin kabul edildiğini bildirmiştir.

f- Zühriye göre ise bu âyeti kerime sadece Ebu Lübabe hakkında nazil olmuştur amma, Kureyza oğlu Yahudilerinin hadisesinden dolayı değil Tebük savaşına katılmamasından dolayı nazil olmuştur.

Taberi diyorki: "Bu âyetin nüzul sebebi hakkında doğru olan görüş şudur0 "Bu âyet, Resulullahın Tebük seferinde çıktığı zaman, onunla beraber cihada çıkmayan ve geride kalan bir topluluk hakkında nazil olmuştur. Bunlardan biri de Ebu Lübabe'dir. Bu âyetin, yalnız Ebu Lübabe hakkında indiğini söylemek doğru değildir. Zira âyette, "Günahlarını itiraf eden diğerleri de vardır." buyurulmakta ve günahlarını itiraf edenlerin çok kimseler olduğu beyan edilmektedir. Nitekim, sîret âlimleri de bunun, Tebük seferinden geri kalan bir toplulukhakkında nazil olduğunu rivayet etmiştir.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ

سَكَنٌ لَّهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

103- Ey Peygamber, onların mallarından sadaka al ki bununla onları mânevî kirlerden temizlemiş ve derecelerini yüceltmiş olasın. Onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için bir huzur kaynağıdır. Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

* Peygamber efedimiz (s.a.v.) zekâtını getirip teslim edene hayır duada bulunurdur. Abdullah b. Ebi Evfa diyor ki:

عَنْ ابْنِ اَبِی اَوْفیٰ قَالَ كَانَ اِذَا اَتیٰ رَجُلٌ النَّبِیَّ ﷺ بِصَدَقَتِهِ قَالَ اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ فَاَتَاهُ اَبِی بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ آلِ اَبِی اَوْفیٰ.

"Bir kimse zeâktını Resulullaha getirdiğinde onun Resulullah onlara dua ederdi. Babam da zekâtını Resulullaha getirdiğinde için de "Ey Alahım sen Ebi Evfa ailesine merhamet eyle." diye duada bulundu.(73)

Abdullah b. Abbas'dan rivayet edildiğine göre cihaddan geri kalan Ebu Lübabe ve arkadaşları daha sonra cihaddan geri kalmalarına pişman olmuşlar ve kendilerini Mescid'in direğine bağlayarak, Allah tarafından affedilinceye kadar kendilerini çözmeyeceklerine yemin etmişlerdi. Allah teala bunların tevbelerini kabul etmiş onlar da kendilerini bağladıkları direkten çözmüş ve mallarını getirip Resulullaha vermek istemişler ve ona "Ey Allahın Resulü, işte mallarımız, bunları al sadaka olarak dağıt ve bizim için af dile." demişlerdi. Resulullah da "Ben, sizin mallarınızdan bir şey almakla emrolunmadım." buyurmuş bunun üzerine de bu âyet-i kerime nâzil olmuş. Resulullah da onların mallarından bir kısmını alıp dağıtmıştır.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

(73) Buhari, K. ed-Da'vât, bab: 33 / Ebu Davud, ez-Zekâh bab: 6, Hadis No: 1590 / Nesaî K. ez-Zekâh, bab: 13 / İbn-i Mace, K. ez-Zekâh, bab: 8 Hadis No: 1796

104- Onlar bilmediler mi ki? kullarının yaptığı tevbeyi ancak Allah kabul eder, sadakalarını da ancak o kabul eder.Ve Allah, tevbeleri çokça kabul edendir, çok merhametli olandır.

* Bu âyet-i kerime, Tebük seferine katılmayanları tevbe etmeye, sadaka vermeye, tevbe ve sadakalarında da samimi olmaya teşvik etmektedir. Çünkü tevbe ve sadaka, günahların affedilmesine, kişilerin, manevî kirlerden temizlenmesine sebep olmaktadır.

Abdullah b. Mes'ud, bu âyetin izahında şunu söylemiştir: "Hiçbir kimse bir sadaka vermez ki, dilencinin eline konulmadan Allahın eline konulmuş olmasın." Sonra Abdullah b. Mes'ud "Onlar bilmediler mi ki, kulların yaptığı tevbeyi ancak Allah kabul eder. Sadakalarını da ancak o alır." âyetini okudu.

Verilen sadakanın, Allah katında ne kadar sevap olduğunu belirten bir hadis-i şerifte de Resulullah şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولَ اللهِ ﷺ «انَّ اللهَ يَقْبَلُ الصَّدَقَةَ وَيَأْخُذُهَا بِيَمِينِهِ، فَيُرَبِّيهَا لأَحَدِكُمْ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ مُهْرَهُ. حَتَّى انَّ اللُّقْمَةَ لَتَصِيرُ مِثْلَ أُحُدٍ».
وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: (أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ) و (يَمْحَقُ اللهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ).

"Allah, verilen sadakayı kabul eder. Onu sağ eliyle alır ve sizden birinizin,tayını beslediği gibi onu büyütür. Öyle ki, bir lokma, Uhut dağı gibi olur. Bunu, Aziz ve celil olan Allahın kitabında doğrulayan âyetler şunlardır: "Onlar bilmedilermi ki, kulların yaptığı tevbeyi ancak Allah kabul eder. Sadakalarını da ancak Allah alır." "Allah, faizi mahveder, sadakaları ise artırır"(74)(75)

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Ey Muhammed de ki: "Çalışın. Yakında Allah, Peygamberi ve

(74) Bakara suresi, 2/276
(75) Tirmizi, K. ez-Zekât bab: 28, Hadis No: 662

müminler, yaptığınız işleri görecektir. Sonra da gizli ve açık olanı bilen Allahın huzuruna çıkarlacaksınız. Yaptıklarınızı size haber verecektir.

Ey Muhammed, cihaddan geri kalan ve günah işlediklerini itiraf eden bu insanlara de ki: "Siz, Allahı razı edecek ameller işleyin. Sizin böyle ameller işlediğinizi, Allah, Resulü ve müminler göreceklerdir. Ve sizler, kıyamet gününde gizliliklerinizi de gizli olmayan şeylerinizi de bilen Alllahın huzuruna çıkarılacaksınız. O, size ne yaptığınızı bildirecek ve size, yaptığınızın karşılığını verecektir.

وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ
حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

106- Savaştan geri kalan diğer bir kısım insanların durumu ise, Allahın hükmüne bırakılmıştır. Onlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerime, daha sonra gelen yüz on sekizinci âyette zikredilen üç kişiye işaret etmektedir. Bunlar Kâ'b b. Malik, Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye isimli sahabilerdir. Bu sahabiler, bir çok savaşa katılmalarına rağmen Tebük seferinden geri kalmışlardır. Bu sebeple Resulullah (s.a.v.) kendileriyle konuşulmasını yasaklamış ve durumlarını Allah'a havale etmiştir. Yüzon sekizinci âyette bunların tevbelerinin kabul edildiği bildirilmiştir.

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًۢا بَيْنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ
حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَٱللَّهُ
يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

107- Zarar vermek, inkâr etmek, müminlerin arasını ayırmak ve daha önce Allah ve Peygamberine karşı savaşanlara gözetleme yeri hazırlamak için bir mecsid yapanlar "Biz, sadece iyilik yapmak istiyorduk" diye yemin ederler. Allah da şahittir ki bunlar yalancıdırlar.

Peygamberin mecsidine zarar vermek, Allahın Peygamberine karşı gelip Allahı inkâr etmek, müminler topluluğunun arasını açmak, daha önce Resulullaha karşı savaşan Ebu Âmir el-Fâsık'a gözetleme yeri hazırlamak için özel bir mescid yapanlar "Biz bunu yapmakla ancak iyilikte bulunmak ve Müslümanların sıkıntılarını gidermek istiyorduk." diye yemin ederler. Allah da şahittir ki bunlar yalancıdırlar.

Said b. Cübeyr, Mücahid, Urve b. Zübeyr, Katade ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre Medinede Hazreç kabilesine mensup Ebû Âmir adında bir adam vardı. Bu adam, cahiliyye döneminde Hıristiyanlığı kabul etmiş ve ehl-i kitaba ait birçok kitapları okuyarak ta Papaz olmuştu. Bu adamın, kabilesi nezdinde büyük bir itibarı vardı. Resulullah (s.a.v.) Medineye hicret etmiş, çevresinde Müslümanlar çoğalmış ve Müslümanlar Bedir savaşıyla da müşriklere karşı büyük bir zafer elde etmişlerdi. İslâm'ın ve müslümanların güçlenmesi ve Hazreç kabilesinden birçoklarının Müsülman olması karşısında Ebû Âmir Resullaha ve İslâma kin beslemey başladı. Resulullah onu İslâma davet etti, kendisine Kur'an okudu fakat o, Müslümanlığı kabul etmemekte ısrar etti. Resulullaha karşı düşmanlığını açığa vurdu. Medine'de tutunamayarak Mekke'ye kaçtı. Orada, bütün mişrikleri ve Arap kabililelerini Müslümanlara karşı kışkırttı. Uhud savaşı için yapılan hazırlıklara katıldı ve bizzat savaşa da iştirak ettti. Savaştan sonra İslamın gittikçe güçlendiğini görünce bu defa Bizans İmparatoru Herakliyüs'a giderek, Resulullah'a karşı kendisine yardım etmesini istedi. Ve bir müddet orada kaldı. İşte orada bulunduğu sırada, Medine'de bulunan kendi taraftarı münafıklara mektup yazarak, yakında büyük bir güçle Medine'ye geleceğini, kendisi için orada bir karargâh ve gözetleme yeri yapmalarını istedi. Bunun üzerine taraftarları Kuba Mecsidi'nin yakınında bir Mescit yaptılar.

Resulullah Tebük seferine çıkarken, Ebu Âmirin adamları olan münafıklar, Müslümanlar nezdinde bir meşruiyet kazandırmak için kendisini bu mescitte namaz kılmaya davet ettiler. Bu mescidi, âcizler ve sakatlar için yaptıklarını söylüyorlardı. Resulullah onlara "Şu anda sefere çıkıyoruz, inşallah dönerken." cevabını verdi.

Tebük seferinden döndüğünde Medine'ye yaklaşırken Cebrail Aleyhisselam geldi ve bu mescid'in Mescid-i Dırar yani, Müslümanlara zarar vermek için kurulmuş bir Mescid olduğunu, bunu yapanların, sadece inkârcılık ve bölücülük için yaptıklarını bildirdi. Bunun üzerine Resulullah, daha Medine'ye varmadan adamlar gönderip mescidi yıktırdı. İşte âyet-i kerime'nin nüzul sebebi bu olaydır ve bu fitneyi açıklamaktadır.

Zühri, Yezid b. Rûman, Abdullah b. Ebibekr, Âsım b. Ömer b. Katade ve diğer ravilerin naklettiklerine göre Resulullah Tebükten dönerken, Medineye yakın bir mesafede bulunn "Zîevan" denen yerde konakladı. Orada Resulullaha,

Dırar mescidinin gerçek yüzünü beyan eden haber ulaştı. Bunun üzerine Resulullah, Seleme b. Avf oğullarının kardeşliği olan Mâlik b. Duhşum'u ve Aclan oğullarının kardeşliği olan Maan b. Adiy veya kardeşi Âsım b. Adiy'i çağırdı. Onlara, "Halkı zalim olan bu mescide gidin. Onu yıkın ve yakın" dedi. Onlar da çıkıp hızlıca gittiler Mâlik b. Duhşum'un kabilesi olan Salim b. Avf oğullarına varınca Mâlik, Maan b. Adiy'e dedi ki: "Beni bekle, Ailemden ateş alıp geleyim." Ailesine gitti. bir hurma dalı aldı. Onu yaktı. İkisi birden koşarak Mescidi Dırara girdiler. Orada Dirar cemaati bulunuyordu. Bu iki kişi, mescidi yaktılar. Kalanın yıktılar. İçinde bulunanlar da dağılıp gittiler. İşte bunlar hakkında Kur'anın bu âyeti nâzil oldu. Bu mescidi yapanlar on iki kişiydi. Bunlar, şu kimselerdi:

– Amr b. Avf oğullarından, Hizam b. Halid B. Ubeyd, Mescid-i Dırarın yerini bu kişi vermişti.

- Ubeyd oğullarından, Sa'lebe b. Hâtıb.

- Dubey'a b. Zeyd oğullarından Muattıb b. Kuşeyr,

- Dubey'a b. Zeyd oğullarından Ebu Habibe b. el-Ez'ar,

- Amr b. Avf oğullarından olan Sehl b. Huneyfin kardeşi, Abbad b. Huneyf.

- Câriye b. Âmir, Bu da Dubey'a oğullarındandır.

- Cariye b. Âmir'in oğlu, Mücemma' b. Câriye,

- Zeyd b. Câriye

- Dubey'a oğullarından olduğu söylenen Bahtec veya Bahsec,

- Dubey'a oğullarından Bicad b. Osman

- Nebtel b. el-Hâris, Bu da Dubey'a oğullarındandı.

- Vedia b. Sâbit. Bu da Ümeyye oğullarına nisbet eldilmiştir.

Leys demiştir ki: "Şakiyk, Âmiroğullarının mescidinde namaza kavuşamamış. Ona denilmiş ki: "Filan oğullarının mescidinde henüz namaz kılınmadı." O da demiştir ki: "Ben orada namaz kılmak istemiyorum. Çünkü, o zarar vermek için yapılmıştır. Her zarar vermek için veya gösteriş için yahut şan şeref için yapılan mescid, mescid-i Dırar hükmündedir."

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ

رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

108- Ey Muhammed,bu mescitte asla namaza durma. Şüphesiz ki başlangıcından itibaren, takva üzere kurulan mescitte namaz kılman daha hayırlıdır. O mescitte, temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah, kendilerini temizleyenleri sever.

Ey Muhammed, münafıkların, müminleri bölmek, Allaha ve Resulüne karşı savaşan kimseye gözetleme yeri hazırlamak maksadıyla yaptıkları mescid-i Dırarda hiçbir zaman namaz kılma. İlk gününden itibaren, Allah'tan korkma ve ona itaat etme düşüncesiyle yapılan mescid-i Nebevide namaz kılman daha hayırlıdır. Takva üzere yapılmış olan bu mescidin çevresinde, tevbe ederek manevi kirlerden, su ile taharet ederek te maddi kirlerden temizlenmek isteyen kişiler vardır. Allah, kendilerini temizleyenleri sever.

* Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen ve "İlk gününden itibaren takva esası üzere kurulan mescit'den hangi mescidin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Ebu Said el-Hudri ve Said b. el-Müseyyeb'e göre bu mescitten maksat, Medine'de bulunan Mescid-i Nebevidir. Bu hususta Osman b.Ubeydullah diyorki: "Ebu Hureyre'nin oğlu Muhammed beni, takva üzerine kurulu mecsidin hangi mescit olduğunu sormam için Abdullah b. Ömer'e gönderdi. Onun, mescid-i Nebevi mi yoksa Kuba mescidi mi olduğunu sordum. O da bu mescidin Kuba mescidi değil mescid-i Nebevi olduğunu söyledi.

Ebu Seleme b. Abdurrahman diyorki:

سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ: مَرَّ بِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ. قَالَ: قُلْتُ لَهُ: كَيْفَ سَمِعْتَ أَبَاكَ يَذْكُرُ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى؟ قَالَ: قَالَ أَبِي: دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي بَيْتِ بَعْضِ نِسَائِهِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَيُّ الْمَسْجِدَيْنِ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى؟ قَالَ: فَأَخَذَ كَفًّا مِنْ حَصْبَاءَ فَضَرَبَ بِهِ الْأَرْضَ. ثُمَّ قَالَ « هُوَ

مَسْجِدُكُمْ هَذَا » (لِمَسْجِدِ الْمَدِينَةِ) قَالَ فَقُلْتُ: أَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ أَبَاكَ هَكَذَا يَذْكُرُهُ.

"Benim yanımdan, Abdurrahman b.Ebu Said el-Hudri geçti. Ona dedim ki: "Takva üzerine kurulmuş olan mescid hakkında babanın ne anlattığını duydun?" O da dedi ki: "Babam dedi ki: "Ben, Resulullahın, hanımlarından birinin evinde iken onun yanına girdim ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, takva üzerine kurulmuş ola mescid, hangi mescittir?" O, bir avuç çakıltaşı alıp yere attı sonra şöyle buyurdu: "O, sizin şu mescidinizdir..." (Mescid-i Nebevidir.) Ebu Seleme diyorki: "Ben, Abdurrahman'a dedim ki: "Babanın bunu anlattığına şahidim."(76)

b- Abdullah b. Abbas, Atiyye, İbn-i Büreyde, İbn-i Zeyd ve Urve b. Zübeyre göre, burada zikredilen mescitten maksat, Kuba mescididir.

Taberi birinci görüşün doğru olduğunu, çünkü bu hususta Resulullah'tan sahih hadis rivayet edildiğini söylemiştir. Nitekim Sehl b.Sa'd Übey b. Kâbın şunu söylediğini rivayet etmiştir.

عن سهل بن سعد عن أبى كعب ان رسول الله ﷺ سئل عن المسجد الذى أسس على التقوى فقال هو مسجدى.

"Resulullaha, takva üzere kurulu olan mescdin hangi mescit olduğu soruldu. O da: "O, benim mescidimdir." buyurdu."(77)

Ebu Said el-Hudri de demiştir ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: تَمَارَى رَجُلَانِ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ، فَقَالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ قُبَاءَ، وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: هُوَ مَسْجِدِي هَذَا.

(76) Müslim K. el-Hacc b: 514 HN:1398

(77) Ahmed b. Hanbel, Müsned C:5, S: 116

İki adam, ilk günden itibaren takva üzere kurulmuş olan mescidin hangi mescit olduğu hususunda tartıştılar. Biri: "Bu Kuba mescididir." dedi. Diğeri de "Bu Resulullahın mescididir" dedi. Bunun üzerine Resulullah buyurduku "O, benim şu mescidimdir."(78)

Taberi bu hadisin diğer bir rivayetinde Resulullahın şöyle buyurduğunu nakletmiştir. "Takva üzerine kurulan mescit, benim şu mescidimdir. Onların hepsinde hayır vardır.

Âyet-i kerimede "Orada, temizlenmeyi seven adamlar vardır." buyurulmaktadır. Bundan maksat "Takva üzere kurulan o mescitte, su ile taharet ederek temizlenmek isteyen insanlar vardır." demektedir.

Ebu Hureyre Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ عَنِ النَّبِیِّ ﷺ ، قَالَ: نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآیَةُ فِی اَهْلِ قُبَاءَ (فِیهِ رِجَالٌ یُحِبُّونَ اَنْ یَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ یُحِبُّ الْمُطَّهِّرِینَ) قَالَ: کَانُوا یَسْتَنْجُونَ بِالْمَاءِ، فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآیَةُ فِیهِمْ.

"O mescitte temizlenmeyi seven adamlar vardır. allah, kendilerini temizleyenleri sever" âyet-i Kuba halkı hakkında nâzil olmluştur. Çünkü onlar, su ile taharet ederlerdi. Bu sebeple bu âyet, onlar hakkında nâzil oldu.(79)

Abdullah b. Selam, Uveymir, b.Sâide, Huzeyme b. Sabit, İbrahim b. İsmail, Musab. Ebi Kesir, Urve b. Zübeyr, Hasan-ı Basri, Atiyye, İbn-i Zeyd ve Ata'ya göre bu âyet-i kerime, Su ile taharet eden Kuba halkı hakkında nazil olmuştur.

İbrahim b. İsmail el-Ensari diyor ki: "Resulullah, Uveymir b. Saideye dedi ki: "Allah teala'nın" O mescitte, temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah, kendilerini temizleyenleri sever" âyetiyle, nedn sizi övmüştür?" O demiştirki: "Bizler, su ile taharet ederiz."

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ

(78) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9 bab: 14 HN: 3099 / Nesei K. el-Mesacid bab: 8

(79) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9, bab: 15, HN: 3100 / Ebu Davud, K. et-Taharet bab: 23 HN: 44.

بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

109- Binasının temelini, Allahtan korkma ve rızasını kazanma esası üzerine kuran mı yoksa binasını, yıkılmak üzere olan bir uçurumun kenarına kurup ta onunla cehennemin ateşine göçen mi daha hayırlıdır? Allah, zalimler güruhunu doğru yola sevketmez.

Ey insanlar, iki türlü mescid yapan insanlardan hangileri daha hayırlıdır? Mescidini, Allaha itaat etmek için, onun farz kıldığı ibadetleri yerine getirmek için ve onun rızasına erişmek için yapan kimseler mi? Yoksa mescidini, çevresine duvar yapılmayan bir kuyu gibi uçurumun kenarına yapan bu itibarla, âkıbetinin ne olduğunu bilmeyen neticede de yaptığı binası ile birlikte yuvarlanıp cehenneme sürüklenen kimselerin yaptıkları mesitler mi?

* Bu âyet-i kerime, iman ve ihlas sahibi olan insanların yaptığı amellerle, münafıklık ve sapıklık hastalığına kapılanların yaptıkları işleri karşılaştırmakta, imanlıların, amellerini, sağlam zemine oturtulmuş muhkem bir binaya benzetmekte, münafıkların amellerini ise heyelan bölgesindeki bir uçurumun kenarına yapılan ve neticede, yapanla birlikte uçuruma yuvarlanan çürük bir binaya benzetmektedir.

İşte gerçek iman sahibi müminler ile münafıklar arasındaki fark da böyledir. İmansızlar ve münafıklar sonunda cehenneme yuvarlanırlar. Zira Allah, bu zalimleri hidayete erdirmez. Onlar, ebedî olarak cehennemde kalırlar.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

110- Yürekleri paramparça oluncaya kadar, yaptıkları o mescid, daima bir şüphe kaynağı olarak kalblerinde kalacaktır. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yaptıkları bu Dırar mecsidi yıkılmamış olsaydı, orada toplanıp konuşmaları, onların nifakını artırmaktan başka bir şeye yaramayacaktı. Yıkıldıktan son-

ra da, inkârcıların münafıklıklarının anlaşılmış olması sebebiyle, kinleri artmaya devam edecektir. Ve ölüp kalbleri parçalanıncaya kadar bu kin kalblerinde yaşayacaktır.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا
فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

111- Şüphesiz ki Allah, cihad eden müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allahın, Tevratta, İncilde ve Kur'anda olan gerçek vaadidir. Allahdan daha fazla kim ahdine vefa gösterir? Öyleyse yaptığınız bu alışverişe sevinin. İşte büyük kurtuluş budur.

* Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve aynı rivayeti nakleden diğer âlimler diyorlar ki: "Akabe biatının yapıldığı gecede, Abdullah b. Revaha, Resulullaha (s.a.v.)'e şöyle demiştir "Rabbin için ve kendin için dilediğini şart koş." Resullah da "Rabbim için sadece ona kullak etmenizi, hiçbir şeyi ona ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Benim için de, kendinizi ve mallarınızı koruduğunuz gibi korumanızı şart koşuyorum." dedi. Bunun üzerine Resulullaha biat eden Medineliler dediler ki "Biz bunu yaparsak ne kazanmış oluruz? "Resulullah da "Cenneti." cevabını verdi. Medineliler "Bu, kârlı bir alış veriş. Bunu ne biz bozarız ne de karşı tarafın bozmasını isterim." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Evet, iman eden insanlar fâni bir hayatı ve değeri olmayan dünya malını vererek karşılığında ebedi hayatı ve tükenmeyen cennet nimetlerini satın almış olurlar Çok kârlı bir alış veriştir bu. Nitekim Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde böyle buyurmuştur:

قَالَ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ تَكَفَّلَ اللهُ لِمَنْ جَاهَدَ فِي سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ اِلاَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِهِ وَتَصْدِيقُ كَلِمَاتِهِ بِاَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ يَرْجِعَهُ اِلَىٰ مَسْكَنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ مَعَ اَجْرٍ اَوْ غَنِيمَةٍ.

"Allah, sadece kendi yolunca cihad etmek ve Peygamberini tasdik etmek maksadıyla efere çıkan bir gaziyi öldürürse cennete koyacağına, sağ selim evine döndürürse mükâfaat veya ganime vereceğine kefildir."(80)

اَلتَّآئِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّآئِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللهِ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112- Bunlar, günahlardan tevbe edenler, Allaha ibadet edenler, ona hamd edenler, onun yolunda seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülüğü yasaklayanlar ve Allahın koyduğu sınırları koruyanlardır. Müminleri müjdele.

Allahın, cennet karşılığında canlarını ve mallarını aldığı müminler o kimselerdir ki, Allahın sevmediği şeylerden vaz geçip sevdiği şeylere yönelirler Allah'tan korkarak ona boyun eğer, kullak ederler Her hallerinde ve her türlü imtihan karşısında Allaha hamdederler. Oruç tutarak vücutlarını Allah yolunda esirgemedikleri için seyahat edenler gibi kendilerini yorarlar. Namazlarında rüku ederler secdeye varırlar. İnsanlara, hakka uymalarını, doğru yolda gitmelerini ve salih amel işlemelerini emrederler. Ve onlara, Allahın yasakladığı her şeyi yasaklarlar. Allahın kendilerine, farz kıldığı ibadetleri yerine getirip yasakladığı şeylerden kaçınarak onun koyduğu sınırları korurlar.

* Âyet-i kerime'de Allah yolunda cihad edecek olan müminlerin bir kısım sıfatları zikredilmiştir. O sıfatlar şunlardır:

---

(80) Buhari, K. el-Hums, bab: 8, K. et-Tevhid bab: 28-30 / Müslim, K. el-İmarah bab: 6 Hadis No: 1876

- Tevbe edenler: Bundan maksat, yaptıkları günahlardan vaz geçenler, şirk ve nifaktan uzaklaşanlar, demektir.

- İbadet edenler: Bundan maksat, Allah korkusundan dolayı boyun eğip kulluk edenler ve kulluklarını her halükârda yaparak bu uğurda vücutlarını esirgemeyenlerdir.

- Hamd edenler: Bundan maksat, Allahın, kendilerini imtihan ettiği hayırlı durumlarda da, kötü hallerde de ona hamd edenler demektir.

- Seyahat edenler: Bundan maksat ise Ubeyd b. Umeyr, Ebu Hureyre, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Abdurrahman, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Abdurrahman, Mücahid, Ebu Amr el-Abdi ve Hz. Aişeye göre, oruç tutanlar'dır. Oruç tutanlar da seyahat edenler gibi Allah yolunda vücutlarını esirgemedikleri için onlara "Seyahat edenler" denilmiştir. Ubeyd b. Umeyr ve Ebu Hureyre, Resulullahın, bu âyette zikredilen "Seyahat edenler"den maksadın, oruç tutanlar olduğunu beyan ettiğini rivayet etmiştir. Hz. Aişe de, "Bu ümmetin seyahatı oruç tutmaktır." dremiştir.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا
أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

113- Ne Peygamberin ne de müminlerin, cehennemlik oldukları belli olduktan sora, akrabaları da olsa, müşrikler için af dilemeleri asla doğru olmaz.

Ne Peygamber Muhammede ne de onunla birlikte iman edenlere yakın akrabaları dahi olsa, kâfir olarak ölüp cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, müşrikler için af dilemeleri onlara yakışmaz.

* Müfessirler, bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Müseyyeb b. Hazen, Mücahid, Amr b. Dinar ve Said b. el- Müseyeb'e göre bu âyet-i kerime, Resulullahın amcası Ebu Talib hakkında nazil olmuştur. Bu hususta Müseyyeb diyor ki:

عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ أَبَا طَالِبٍ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ دَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ وَعِنْدَهُ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ أَيْ عَمِّ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةً أَحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ

اللهِ فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ يَا أَبَا طَالِبٍ تَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَمْ يَزَالاَ يُكَلِّمَانِهِ حَتَّى قَالَ آخِرَ شَيْءٍ كَلَّمَهُمْ بِهِ عَلَىٰ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أُنْهَ عَنْهُ فَنَزَلَتْ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ وَنَزَلَتْ إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ.

"Ebu Talip ölüm hastalığında iken Resulullah onun yanına gitti. Orada, Kureyşin ileri gelenlerinden, Ebu cehil ve Abdullah b. Ebi Ümeyye bulunuyordu. Resulullah Ebu Tabile "Ey amca, Lâilahe illallah" de. Bununla Alla katında seni savunayım." dedi. Ebu Cahil ve Abdullah b Umeyye "Ey Ebu Talip, Abdulmuttalibin dininden dönecek misin?" dediler. Bunlar Ebu Talibe devamlı olarak aynı şeyi telkin ediyorlardı. Nihayet Ebu Talip onlara son söz olarak Abdulmuttalibin dini üzere olduğunu söyledi. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu "Bana yasaklanmadıkça senin için mutlaka af dileyeceğim."(81) İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu ve iman etmeyenler için af dilemeyi yasakladı. Aslında, hakkında af dilemekle herhangi bir kimseyi imana getirmek mümkün değildir. Nitakim bu hususta yine Ebu Talib hakkında nâzil olduğu rivayet edilen bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır "Ey Muhammed, şüphesiz sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakkat Allah dilediğini hidayete erdirir. O, hidayete erecekleri çok iyi bilir. (82)

b- Atiyye ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullahın annesi hakkında nazil olmuştur. Atiyye diyor ki: "Resulullah Mekke'ye gelince annesi için af dilemesine izin verilir ümidiyle güneş ortalığı iyice kızdırıncaya kadar annesinin kabrinin başında durdu. Nihayet "Ne Peygamberin ne de müminlerin, cehennemlik olduktan sonra, akrabaları da olsa müşrikler için af dilemeleri asla doğru olmaz" ayeti inti. Resulullah da annesi için af dilemekten uzak durdu. Bu hususta Ebu Hureyde diyor ki:

(81) Buhari, K. el-Menakıb el-Ensar, babO 40, K. Tefsir el-Kur'an surc: 9, bab: 16 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 533

(82) Kasas suresi, 28/56

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: زَارَ النَّبِيُّ ﷺ قَبْرَ أُمِّهِ. فَبَكَىٰ وَأَبْكَىٰ مَنْ حَوْلَهُ. فَقَالَ « اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي فِي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي. وَاسْتَأْذَنْتُهُ فِي أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأُذِنَ لِي. فَزُورُوا الْقُبُورَ. فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْتَ ».

"Resulullah (s.a.v.) annesinin kabrini ziyaret etti. Kendisi ağladı, çevresinde bulunanları da ağlattı ve buyurdu ki: "Ben rabbimden onun için af dilememe izin vermesini istedim. O bana izin vermedi. Onun kabrini ziyaret etmek için izin istedim. Bana izin verildi. Sizler, kabirleri ziyaret edin. Çünkü onlar, ölümü hatırlatırlar."(83)

c- Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin nüzul sebebi, bazı müminlerin, ölen akrabaları müşrikler için af dilemeleridir. Bu hususta Katade diyor ki: "Bize anlatıldığına göre, Resulullahın sahabilerinden bazı kişiler dediler ki: "Ey Allahın Resulü, atalarımızdan bazıları iyi komşuluk yapıyor, akrabalarına iyi davranıyor, darda kalanların sıkıntılarını gideriyor ve üzerlerinde bulunan hakları yerine getiriyorlardı. Biz, onlar için af dilemeyelim mi?" Resulullah da buyurdu ki: "Evet dileyin. Ben de" İbrahimin babası için af dilediği gibi babam için af dileyeceğim" Bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu. Af dilemelerini yasakladı. Bundan sonra gelen âyet de nâzil olup Hz. İbrahimin mazeretini belirtti.

Âyet-i kerime'de, cehennemlik oldukları belli olduktan sonra müşrik akrabalar için af dilenilemeyeceği beyan edilmektedir. Onların, cehennemlik oldukları ölümlerinden sonra belli olacağından Abdullah b. Abbas, diri olan müşrik akrabalar için af dileneceğinin caiz olduğunu söylemiştir. Said b. Cübeyr diyor ki: "Yahudi olan bir kişi öldü. Onun, müslüman bir oğlu vardı. Cenazesine katılmadı. Bu, Abdullah b. Abbasa anlatıldı. O da dedi ki: "Oğlunun cenaze ile beraber gidip onu defnetmesi icabederdi. Ölünceye kadar ona iyi dileklerde bulunmalıydı. Öldükten ssonra ise o haline bırakılır. Allah teala buyurmuştur ki «İbrahimin, babası için af dilemesi, yalnızca ona verdiği sözü yerine getirmesi içindi. Fakat babasının, Allah düşmanı olduğu ortaya çıkınca ondan uzaklaştı.»

Atâ b. Ebi Rebah, bu âyette zikredilen, af dilemeden maksadın, öldükten sonra cenaze namazını kılmak olduğunu söylemiş, Ebu Hureyre de dua etmek olduğun beyan etmiştir.

Taberi de, aslında af dilemenin, kulun, rabbinden, günahların bağışlanmasını istemesi olduğunu, bu itibarla Atâ'nın izah ettiği gibi cenaze namazını kılmayı da ona dua etmeyi de kapsadığını söylemiştir.

(83) Müslim, K. el-Cenaiz bab: 105-106, Hadis No: 976 / Ebu Davud, K. el-Cenaiz bab: 81 Hadis No: 3234

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ ۚ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۚ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

114- İbrahimin, babası için af dilemesi ise, sadece ona verdiği sözü yerine getirmesi içindir. Fakat babasının Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim niyaz eden ve çok halim selim bir insandı.

* İbrahim aleyhisselam, babası için Allah'tan af dileyeceğine dair söz vermişti. Bu hususta şu âyette buyuruluyor ki: "İbrahim şöyle dedi "Selam sana. Rabbimden bağşalanmanı dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkârdır."(84) İşte İbrahim aleyhisselam bu vaadini yerine getirmek için Allahtan af dilemiş, ancak, babasının, Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca af dilemekten vaz geçmiş ve ondan uzaklaşmıştır.

Âyet-i kerime'de, "Babasının, Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı." buyurulmaktadır.

Müfessirler, babasının bu halinin nasıl ortaya çıktığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hakem, Dehhak ve Katadeye göre İbrahimin babasının müşrikliğinin belli oluşu, müşrik olarak ölmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece İbrahim de artık onun için af dilemekten vaz geçmiştir.

b- İbrahim en-Nehai ve Ubeyd b. Umeyre göre ise, İbrahimin babasının müşrik oluşunun ortaya tam olarak çıkması, âhirette olacaktır. Sırat köprüsünü geçerken babası, İbrahime sarılacak, onunla birlikte geçmek isteyecek, İbrahim ona yumuşak davranacak ancak onun, maymuna çevirildiğini görünce ondan uzaklaşacak ve onu yalnız başına bırakacaktır.

Taberi birinci görüşün doğru olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Çok niyaz eden" diye tercüme edilen (لَأَوَّاهٌ) kelimessi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

(84) Meryem suresi, 19/47

b- Yine Abdullah b. Mes'ud, Ebu Meysere, Katade, Amr b. Şürahbil ve Hasan-ı Basri'ye göre bu kelimeden maksat, "Çokça merhamet eden" demektir. Yani, Hz. İbrahim, Allahın kullarına çokça merhamet eden biriymiş. Amr b. Şürahbil bu kelimenin, Habeşçeden alındığını söylemiştir.

c- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süfyan, Atâ, İkrime ve Dehhak'a göre bu kelimeden maksat "Kesin iman eden" demektir.

d- Abdullah b. Abbas ve İbn-i Cüreyce göre bunun manası "Mümin" demektir.

e- Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri ve Ukbe b. Âmir'e göre bu kelimenin manası "Tesbih eden ve Allahı çokça zikreden" demektir. Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة بن عامر ان النبى ﷺ قال لرجل يقال له ذو البجادين انه اواه وذلك انه كان رجلا كثير الذكر لله عز وجل فى القرآن ويرفع صوته فى الدعاء.

"Resulullah "Zülbicadeyn" ismindeki bir adam için buyurdu ki: "Bu adam (لَأَوَّاهٌ) "Evvah"dır. Çünkü bu Kur'anı okuyarak, Allahı çokça zikrederdi ve dua ederken sesini yükseltirdi.(85)

f- Atâ ve Abdullah b.Abbas'a göre bu kelimeden maksat, "Kuranı çokça okuyan" demektir. Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ دَخَلَ قَبْراً لَيْلاً. فَاُسْرِجَ لَهُ سِرَاجٌ. فَاَخَذَهُ مِنْ قِبَلِ الْقِبْلَةِ وَقَالَ « رَحِمَكَ اللهُ! اِنْ كُنْتَ لَاَوَّاهًا تَلاَّءً لِلْقُرْآنِ ».

"Resulullah geceleyin kabristana vardı. Ona bir kandil yakıldı. Cenazeyi kıble tarafından kabre koydu ve buyurdu ki: "Allah sana rahmet eylesin. Şüphesiz ki sen, çok evvah idin. Kur'anı çokça okuyan idin."(86)

g- Ebuzer ve Ka'ba göre bu kelimeden maksat duasında "âh, âh" diyen kimsedir.

(85) Ahmed. b. Hanbel, Müsned, C: 4, S: 159

(86) Tirmizi, K. el- Cenaız b. 62, Hadis No: 1057

h- Mücahide göre bu kelimeden maksat, "Fakih olan" demektir.

i- Abdullah b. Şeddad'a göre ise (أَوَّاهٌ) kelimesinden maksat "Huşu içinde Allaha yalvaran" demektir.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden doğru olan, Abdullah b. Mes'uddan nakledilen birinci görüştür. Yani (أَوَّاهٌ) kelimesinden maksat, "dua eden" demektir. Çünkü Hz. İbrahim, babasını hakka davet ettikten sonra babası, onu tehdit etmiş. İbrahim de babasına Allahtan af dileyeceğini ve ona dua edeceğini belirtmiştir. Nitekim bu hususta Allah teala diğer ayetlerde şöyle buyurmuştur: "(Babası İbrahime şöyle dedi) Ey İbrahim, ilahlarıma karşı çıkıp yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vaz geçmezsen, yemin olsun seni taşlarım. Haydi uzun müddet benden uzak ol." İbrahim şöyle dedi "Selam sana Rabbimden bağışlanmanı dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkârdır" "İşte sizden ve Allah'tan başka taptığınız şeylerden ayrılıyorum. Ben rabbime dua ediyorum. Umarım ki rabbime dua edip te mahrum olmam"(87)

Müfessirler, Hz. İbrahimin neden böyel bir kimse olduğu hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

(أَوَّاهٌ) kelimesinin, "Merhametli olan" anlamına geldiğini söyleyenler, Hz. İbrahimin böyle oluş sebebini şöyle izah etmişlerdir: "O, babasına ve diğer insanlara karşı çok merhametli ve çok yumuşaktı. Bu sebeple o, bu sıfatla sıfatlandı.

Diğer bir kısım alimlere göre, Hz. İbrahimin böyle oluşu, Allah'a kesin iman etmesinden, onun azametini bilmesinden ve ona boyun eğmesindendi. Başka bir kısım âlimlere göre İbrahimin böyle oluşu, onun, rabbine olan imanının sağlamlığındandır. Diğer bir kısım alimlere göre onun, kendisine inen ilahı kitabı çokça okumasındandır. Bir başka kısım âlimlere göre ise, onun, rabbini çokça zikretmesindendir.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا
يَتَّقُونَ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

115- Allah, bir kavmi hidayete erdirdikten sonra o kavme, kaçınmaları gerekenleri açıklamadıkça onları saptıracak değildir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilendir.

(87) Meryem suresi, 19/46-48

Allah sizi hidayete erdirdikten sonra sizlere, müşrikler için af dilemenin yasak olduğunu bildirmedikçe elbette ki böyle bir af dilemenizden dolayı sizi sapıklığa düşürecek değildir. Çünkü sizler, bu yasağı bilmeden önce yaptıklarınızdan sorumlu değilsiniz. Fakat bu yasaktan sonra af dilemeniz de mümkün değildir.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ
اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

116- Şüphesiz ki göklerin ve yerin mülkü yalnız Allahındır. Dirilten ve öldüren O'dur. Sizin için Allahtan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Şüphesiz ki göklerin ve yerin mülkü ve hükümranlığı sadece Allaha aittir. Dirilten de öldüren de O'dur.O halde cihada çıkarsınız öldürüleceğinizden veya müşriklerle münasebeti kesip savaştığınızda gelirinizin kesilip fakir düşeceğinizden korkmayın. Zira yardımcınız sadece Allahtır. Ondan başkasının yardımına bel bağlamayın.

* Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, müminleri, müşriklere karşı savaşmaya teşvik etmektedir. Zira bu âyet, göklerin ve yerin hükümranlığının, ancak Allaha ait olduğunu, diriltmenin ve öldürmenin, düşmanların elinde değil, ancak Allahın elinde bulunduğunu, müminlerin yardımcısının da böyle bir kudret sahibi olan Allah olduğunu bildirmektedir. Bu itibarla müminler Rum Krallarına Fars krallarına ve Habeşistan krallarına karşı savaşmaktan geri durmamalı ve çekinmemelidirler.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي
سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ

فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

117- Yemin olsun ki Allah, Peygamberin ve sıkıntılı zamanda Peygambere tâbi olan muhacirlerle ensarın, -içlerinden bir takımının kalbleri kaymak üzere iken- tevbelerini kabul etti. Sonra da tevbeleri sebebiyle onları affetti. Şüphesiz ki Allah, onlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir.

Şüphesiz ki Allah, Peygamberin ve Tebük seferinde, bineklerinin, azıklarının ve sularının kıt olduğu sıkıntılı bir anda Peygambere tâbi olan muhacir ve Ensarın tevbelerini kabul etmiştir. O sıkıntılı zamanda, müminlerden bir gurubun, yolculukta karşılaştıkları çile ve meşakkat sebebiyle neredeyse kalberi hak'tan kayıyor ve dinlerinden şüpheye düşüyorlardı. Sonra Allah, bunların tevbelerini kabul etti. Zira Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır ve çok merhametlidir.

* Bu âyet-i kerime, Tebük seferine katılan müminleri anlatmaktadır. Tebük seferine "Zorluk seferi" adı verilmiştir. Çünkü bu sefer, bineklerin, azıkların ve suların az, sıcağın ise şiddetli olduğu bir zamanda yapılmıştı .Bu sefere katılanlar büyük bir sıkıntıya düşmüşlerdir.

Hz. Ömer bu sefer hakkında diyor ki: "Biz, Resulullah ile birlikte, sıcağın şiddetli olduğu bir sırada Tebük seferine çıktık. Bir yerde konakladık. Çok susamıştık. Neredeyse susuzluktan ölecektik. Bazıları, develerini kesip karnındaki suyu içiyor böylece ciğerini yanmaktan kurtarıyordu. Ebubekir "Ey Allahın Resulü, Allah sana, dualarının karşılığında hayır nasibediyor bizim için dua et." dedi. Resulullah "Bunu istiyor musun" diye sordu Ebubekir de "Evet" dedi. Bunun üzerine Resulullah, ellerini kaldırıp Allaha yalvarmaya başladı. Daha ellerini indirmeden hava değişti, bulutlar geldi ve gökten yağmur dökülmeye başladı. Herkes yanında bulunan kapları doldurdu. Etrafımıza baktık, yağmurun, ordunun üzerinden başka yere yağmadığını gördük."

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ
وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ
تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

118- Ve savaştan geri kalan o üç kişinin tevbesini de, bütün genişliğine rağmen yeryüzünün, kendilerine dar geldiği, ruhlarının son derece sıkıldığı ve Allahın cezasından kurtulmak için Allahtan başka bir sığınak olmadığını anladıkları bir zamanda kabul etti. Aslında Allah onların tevbelerini, gelecekte de tevbe etsinler diye kabul etmişti. Şüphesiz ki tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan ancak Allahtır.

* Savştan geri kalan ve tevbeleri daha sonra kabul edilen bu üç kişi Kâ'b b. Mâlik, Mürare b. Rebi' ve Hilâl b. Ümeyye'dir.

Kâ'b b. Mâlik, Akabe bey'atına katılmış, Resululahı ve İslâmı kendi canından önce koruyacağına, onu her zaman ve her yerde müdafaa edeceğine dair ahitte bulunmuş seçkin ve şair bir kişiydi. Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye de Bedir savaşına katılmış, halk için örnek davranışlara sahip olan salih birer kişiydiler.

Tebük seferine gitmemek için münafıklar ve Bedeviler, bir takım uydurma sözler ileri sürmüşler bazıları da sefer sonrasında özür beyan ederek Resulullah'tan affedilmelerini istemişlerdir.

Fakat bu üç kişi, hiçbir özürleri bulunmadığı halde sefere katılmamışlar, sefer sonrasında da hiçbir özürleri olmadığı halde sefere katılmadıklarını itiraf etmişlerdir. Onların bu itirafları üzerine, Resulullah (s.a.v.) gidip, Allahın, haklarında hüküm vermesine kadar beklemelerini söylemiş bunlar da, haklarında hükmü beklemeye başlamışlardı. Resulullah onlarla konuşmayı yasaklamıştı. Bu sebeple kimse onların yüzüne bakmıyor, onlarla münasebette bulunmuyordu.

Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye, yaşlı oldukları için evlerine çekilmiş kimseyle görüşmüyor, devamlı ağlıyorlardı. Kâ'b b.Mâlik ise çarşı pazar dolaşıyor fakat kimse ne selâmını alıyor ne de konuşuyordu.

Bu olay onlara çok ağır geliyordu. Bu hal üzere tam elli gün beklediler. Âyet-i kerime'nin de belirttiği gibi, yeryüzünün, bütün genişliğine rağmen onlara dar geldiği, ruhlarının son derece sıkıldığı bir anda işte bu âyet nâzil oldu ve tevbelerinin Allah tarafından kabul edildiği beyan edildi.

İbn- Şihab ez-Zühri diyor.ki: "Bana, Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b bildirdi ki, Ka'bın görmesini kaybetmesinden sonra onu, elinden tutup gezdiren oğlu Abdullah demiştir ki: "Ka'bın, tebük gazvesinde Resulullahtan geri kaldığını şu şekilde anlattığını duydum. Ka'b b. Malik dedi ki: "Ben Tebük seferi hariç Resullahın yapmış olduğu hiçbir gazve'den geri kalmamıştım. Ben sadece Bedir savaşından geri kalmıştım. Fakat Resulullah, Bedir savaşından geri kalan hiçbirkimseye sitem etmemişti. Çünkü Resulullah ve müslümanlar, Kureyş ka-

bilesinin kervanına el koymak için gitmişlerdi. Allah onları, karşılaşmayı beklemedikleri bir anda düşmanlarıyla bir araya getirdi. Ben, Resulullah ile birlikte, müslüman olmaya dair biat ettiğimiz zaman. Akabe gecesinde bulunmuştum. Her ne kadar Bedir, insanlar arasında Akabe biatından daha çok anılıyor ise ben bu biatın yerine Bedirde bulunmayı daha çok arzu eden biri değilim. Benim, tebük seferinde Resulullahtan geri kalmam ise şöyle olmuştur.Ben geri kaldığım bu seferdeki zamanımdan daha güçlü ve daha imkânlı bir an yaşamamıştım. Allaha yemin olsun ki, ondan önce elimde iki binek hiçbir zaman bulunmamıştı. O sefer sırasında ise elimde iki binek vardı. Resulullah bu seferi, şiddetli bir sıcak mevsimde yapmıştı. O uzun bir yolculuğa ve ıssız çöllere yönelmişti. Büyük bir düşmanla karşılaşmaya gidiyordu. Müslümanlar, savaşmak için bütün hazırlıklarını yapsınlar diye Resulullah onlara durumu iyice açıkladı. Hangi tarafa doğru sefer yapmak istediğini onlara bildirdi. Bu sefer esnasında Resulullahile beraber bulunan müslümanların sayısı çoktu. Onların isimlerini kaydeden belli kayıt defteri yoktu. Bu sebeple ortadan kaybolmak isteyen kişi, hakkında Allah tarafından vahiy gelmediktçe gizlenebileceğini düşünüyordu. Resulullah bu seferi meyvelerin olgunlaştığı, gölgelerin sevildiği bir zamanda yaptı. Ben de bunları severim. Resulullah ve müslümanlar, hazırlığa başladılar. Ben de onlarla birlikte hazırlanmak için eve gidiyor fakat hiçbir şey yapamadan geri dönüyordum. Ve kendi kendime diyordum ki: "İstediğim zaman bunu yapabilirim." Bu hal bende devam etti.. Nihayet insanlar, işi ciddiye almaya başladılar. Resulullah ve onunla birlikte müslümanlar sefere başladılar. Ben ise hiçbir hazırlık yapamamıştım. Gidip geliyor fakat hiçbirşey yapamıyordum. Bu durum bende devam etti. Nihayet onlar hızla yola koyuldular Ben seferi kaçırmıştım. Yola çıkıp onlara kavuşmak istedim. Keşke bunu yapmış olsaydım. Fakat bana bu da nasip olmadı. Artık ben Resulullahın sefere gitmesinden sonra, insanların içine gittiğimde benim durumumda olan bir kimse göremiyordum. Ancak münafıklıkla itham edilen veya âcizliğinden dolayı Allah tarafından mazur görülen kişileri görebiliyordum. Bu da beni üzüyordu. Ordu Tebük'e varıncaya kadar Resulullah benden bahsetmemiş. Fakat Tebükte insanların içinde otururken "Ka'b'dan ne haber?" diye sormuş, Seleme oğullarından bir kişi de: "Ey Allahın resulü onu iki Cübbesi ve omuzlarına bakması alıkoydu. 'Yani zenginliği ve gururu onu alıkoydu) dedi. Bunun üzerine Muaz b. Cebel "Ne kötü bir şey söyledin! Ey Allahın Resulü, Allaha yemin olsun ki biz onda hayırdan başka bir şey görmedik" dedi. Resulullah bir şey söylemedi. O arada Resulullah, beyaz bir elbise giymiş, o elbisesiyle de âdeta serapları titreten bir adamın çıkıp geldiğini görmüş ve buyurmuştur ki: "Sen keşke Ebu Hayseme olsan!" Bir de bakmışlarki o kişi gerçekten Ebu Hayseme el-Ensari. Bu kişi bir ölçek hurmayı tasadduk ettiği için müfakılar tarafından ayıplanan kişidir.

Ka'b. sözlerine devamla diyor ki: "Resulullahın" Tebükten dönerek Me-

dineye yöneldiği haberi bana ulaşınca işte o zaman büyük bir sıkıntıya düştüm. Hatırıma yalan söylemek geldi. Diyordum ki "Yarın ben onun gazabından nasıl kurtulacağım? Bu hususta ailemin, görüş sahibi olanlarıyla istişare ediyordum. Resulullahın yaklaştığı haberini alınca bâtıl düşünceler benden uzaklaştı ve anladım ki, kendimi, Resulullahtan hiçbir şekilde kurtaramam. Ona doğruyu söylemeye karar verdim. Resulullah sabahleyin çırık geldi. O, bir yolculuktan döndüğünde önce Mescide gider iki rekât namaz kılardı ve sonra insanlarla görüşmek için orada oturdu. Tebükten dönünce de aynı şeyi yaptığında savaştan geri kalanlar ona gelip özür beyan etmeye başladılar. Yeminler ettiler. Bunlar seksen küsur kişi idi. Resulullah onların düş görünüşlerine bakarak özürlerini kabul etti. Onlardan biat aldı onlar için af diledi ve gizli durumlarını ise Allaha bıraktı. Nihayet ben de gittim. Selam verdim. Resullah, kızgın bir kimsenin tebessümü gibi tebessüm etti ve Sonra "Gel" dedi. Yürüyüp yanına gittim ve önüne oturdum. Bana: "Seni geri bırakan neydi. Sen, binek satın almamış mıydın?" diye sordu. Ben de dedim ki "Ey Allahın Resulü, Allaha yemin olsun ki eğer ben, senin dışında dünyadaki insanlardan herhangibir insanın yanına oturmuş olsaydım, bir özür beyan ederek onun bana kızmasından kurtulabilirdim kanaatindeyim. Çünkü Allah bana, güzel konuşma kabileyeti vermiştir. Fakat Allah yemin olsun ki, ben çok iyi biliyorum ki, eğer sana bugün yalan söyleyip razı edecek olsam yarın, Allahın seni bana gazaplandırması yakındır. Şayet sana doğru söyleyecek olsam ondan dolayı bana kızacaksın. Ben, bu hususta Allahın, hakkımda hayır nasibetmesini ümit ediyorum. Allaha yemin olsun ki benim hiçbir özürüm yoktu. Allah yemin olsun ki senden geri kaldığım zamandan daha güçlü ve daha imkânlı bir anım olmamıştı." Resulullah da buyurdu ki: "İşte bu doğru söyledi. Haydi kalk, Allah, lakkında hükmünü verinceye kadar bekle." Ben de kalkıp gittim. Seleme oğullarından bazı kişiler kızgınlıkla gelip bana kavuştular ve dediler ki: "Vallahi bizler, senin bundan önce bir günah işlediğini bilmiyoruz. Savaştan geri kallanların dilemiş oldukları özürleri beyan ederek Resulullah özür dilememkten âciz kaldın. Senin günahın için Resulullahın af dilemesi yeterliydi." Ka'b diyor ki: "Allaha yemin olsun ki,onlar durmadan beni kınıyorlardı. Öyle ki bir ara geri dönüp Resulullaha, kendimi yalancı çıkarmak istedim. Sonra onlara dedim ki: "Benim durumuma düşen başka kimse var mı?" Onlar da dediler ki: Evet, iki kişi var. Onlar da senin söylediğin gibi sözler söylediler. Onlara da, sana söylenen şeyler söylendi. Dedim ki: "Onlar kimler?" dediler ki: "Onlar Mûrare b. Rebia el-Âmir'i ve Hilal b. Ümeyye el-Vakifidir." Onlar bana Bedir savaşında bulunan salih iki kişiyi anlattılar. Onlar benim için örnek kişilerdi. Bunları bana anlatınca ben devam edip yoluma gittim. Resulullah müslümanlara, savaştan geri kalanlar arasında üçümüzle konuşmalarını yasakladı. Böylece insmanlardan uzak kaldık. Onlar bize karşı değiştiler. Öyle ki, ben sanki daha önce tanımadığım bir yerde yaşıyormuş gibi oldum. Bu halimiz, elli gün devam etti. Diğer iki arkadışım ise boyunlarını büküp evlerinde oturdu-

lar ve ağladılar. Ben onların en genci ve en metanetlileri idim. Çıkıp geziyordum. Namazlarda bulunuyor, çarşılarda dolaşıyordum. Fakat kimse benimle konuşmuyordu. Resulullah, namazdan sonra oturup sohbet ettiğinde gidip ona selam veriyordum. Kendi kendime diyordum ki "Acaba selamımı almak için dudaklarını oynattımı yoksa oynatmadı mı? Ona yakın yerde namaz kılıyor ve göz ucuyla onu takibediyordum. Namaza yöneldiğimde bana bakıyordu.Ben ona doğru yönelince de yüzünü çeviriyordu. Müslümanların bu tavrı uzayınca gidip Ebu Katade'nin bahçesini duvarından tırmandım. O, benimamcamın oğlu ve en çok sevdiğim bir kişiydi. Ona selam verdim. Vallahi o selamımı almadı. Ona dedim ki: "Ey Aba Katade, Allah hakkı, için söyle bana, sen benim, Allahı ve Resulünü sevdiğimi biliyor musun?" O hiç cevap vermedi. Tekrar seslendim yine sustu. Tekrar seslendim. Bunun üzerine dedi ki: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." Bunu duyunca gözlerim yaşla doldu. Geri döndüm. Duvarda tırmanıp çıktım. Medine'nin çarşısında yürürken, Şam halkının Nabtilerinden Medine'ye gıda maddesi getirip satan bir kimse orada şöyle diyordu: "Bana, Ka'b b. Mâliki kim gösterecek?" İnsanlar beni gösterdiler. O adam gelip bana Ğassan kralından birmektup verdi. Ben, okur yazar biriydim Mektubu okudum. Bir de ne göreyim onda şöyle yazıyor: "Bize ulaşan haberlere göre adamın (Peygamber) sana eziyet ediyormuş. Allah seni. zelil olacağın, haklarının zayi olacağı bir yer için yaratamıştır. Bize gel, yardımlaşalım." Ka'b diyorki: "Bunu okuduğumda dedim ki: "İşte bu da belalardan başka bir bela! Götürüp o mektubu, tandıra atıp yaktım. Yasaklanan elli günden kırk gün geçip vahiy gelmeyince baktım ki, Resulullahın elçisi bana geldi ve dedi ki: "Resululah, hanımından uzaklaşmanı emrediyor." Dedim ki: "Ben onu boşayayım mı yoksa ne yapayım?" Dedi ki: "Hayır boşama, ondan uzaklaş ve ona yaklaşma" Resulullah diğer iki arkadaşıma da aynı emri göndermiş. Hanımıma dedim ki: "Ailene git. Allah bu mesele hakkında hükmünü gönderinceye kadar onların yanında dur" Hilal b. Ümeyye'nin karısı Resulullaha gitti ve ona: "Ey Allahın Resulü, Hilal b. Ümeyye kendisine bakmayan bir ihtiyardır. Onun bir hizmetçisi de yoktur. Benim ona hizmet etmeme kızar mısın?" Resulullah da buyurdu ki: "Hayır. Fakat o sana yaklaşmasın." Kadın da dedi ki: "Vallahi onda hiçbir hareket yok. Vallahi bu mesele ortaya çıktaktan sonra durmadan ağlıyor." Kâ'b diyor ki: "Ailemden bazı kişiler dediler ki: "Sen de karın hususunda Resulullahtan izin isteseydin. Çünkü o, Hilal lb. Ümeye'nin hanımının, ona hizmet etmesine izin verdi. Ben dedim ki: "Ben karım hakkında Resulullah'tan izin istemem.Ben, genç bir adamım. Karım hakkında Resulullahtan izin istersem onun bana nasıl bir cevap vereceğini ne bileyim?" Bu hal üzere on gün daha devam ettim. Böylece bizimle konuşulması yasaklanan günler elliye tamamlandı. Ellinci gecenin sabahı evlerimizden bir evin üzerinde sabah namazını kıldım. Ben, Allah tealanın vasıflandırdığı bir şekilde sıkıntılı ve bütün genişliğine rağmen yeryüzü bana dar gelmiş bir halde otururken, Sel dağının üzerine çıkmış olan bir kişinin sesini işittim. O, en yüksek se-

siyle şöyle diyordu: "Ey Ka'b. b. Malik, müjde!" Bunun üzerine secdeye kapandım. Artık kurtluşun geldiğini anlamıştım. Resulullah, sabah namazını kıldıktan sonra, Allahın tevbemizi kabul ettiğini ilan etmiş. İnsanlar, bizleri müjdelemek için gelmişler. İki arkadaşıma müjdeciler gitmiş. Bir kişi de atına binip bana gelmek için sürmüş. Eslem kabilesinden bir kişi koşup dağa çıkmış ve yukarıda zikredildiği şekilde bağırmış. Ses at'tan daha hızlı geldi. Bu sebeple sesini işittiğim adam gelip beni müjdeleyince sırtımda bulunan iki elbiseyi çıkarıp müjdesine karşılık ona giydirdim. Allaha yemin olsun ki, o gün benim iki elbiseden başka elbisem yoktu. Emanet iki elbise alıp onları giydim. Resulullah ile görüşmek için çıkıp gittim. İnsanlar grup grup beni karşılıyor, tevbemin kabul edilişi sebebiyle beni tebrik ediyor ve şöyle diyorlardı: "Allahın tevbeni kabul etmesi mübarek olsun" Nihayet mescid-i Nebeviye girdim. Baktım ki, Resulullah orada otruyor. Çevresinde de insanlar var. Talha b. Ubeydulah kalkıp koşarak geldi. Benimle musafaha yaptı ve beni tebrik etti. Vallahi muhacirlerden, ondan başka kimse gelmedi. (Ka'b Talha'nın bu davranışın hiç unutmadı.) Resulullaha selam verince ki onun yüzü sevinçten dolayı parlıyordu. O şöyle buyurdu: "Annenin seni doğurduğü günden beri geçen günlerin en hayırlı bir günü sana müjdelenmiş olsun!" Ben dedim ki: "Ey Allahın Resulü, bu senin tarafından mı yoksa Allah katından mı?" Resulullah da buyurdu ki: "Hayır benim tarafımdan değil Allah tarafından" Resulullah sevinince yüzü aydınlanırdı. Sanki o, ay'dan bir parça olurdu. Biz bunu anlardık. Resulullah önünde oturunca dedim ki: "Ey Allahın Resulü benim, Allah ve Resulü yolunda sadaka olarak bütün malımdan feragat etmem tevbe edişimin bir bölümü idi." Resulullah da buyurdu ki: "Malların bir kısmını elinde tut. O, senin için daha hayırlıdır." Ben de dedim ki0 O halde ben, Hayberde hakkıma düşen hisseyi tutayım." Yine dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Allah beni, ancak doğru söylemem sayesinde kurtardı Yaşadığım müddetçe, konuştuğumda doğrudan başkasını söylemeyeceğim. Vaadim de tevbemin bir bölümüydü. Allah yemin olsun ki, ben anlattıklarımı Resulullaha söylediğim günden bugüne kadar, Allah tealanın, doğru söylemesinden dolayı bir müslümana benim doğru söylememden dolayı bana lutfettiği iyilik kadar iyilik lutfettiğini sanmam. Allaha yemin olsun ben, Resulullaha doğru söyleyeceğimi vaadettikten bu güne kadar, kasıtlı bir şekilde yalansöylemedim. Temennim odur ki, hayatımın geri kalan kısmında da Allah beni korur." Ka'b diyor ki: "Bu hadise üzerine Alla teala bu surenin yüz on yedi, yüz on sekiz ve yün on dokuzuncu âyetlerini indirdi. Allaha yemin olsun ki, kanaatıma göre, Allah beni islama eriştirdikten sonra, bana, Resulullaha doğru söylememden dolayı lütufta bulunduğundan daha büyük bir lütufta bulunmadı. Ben, yalan söyleyenler gibi helak olmadım. Zira Allah, yalan söyleyenler hakkında vahiy indirerek bir insana söylediğinin en ağırını söyledi ve buyurdu ki: "Cihaddan döndüğünüzde, kendilerini bırakmanız için, Allah yemin edeceklerdir. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar, murdardırlar işledikleri günahların cezası olarak varıp kalacakları yer, ce-

hennemdir.Kendilerinden razı olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan razı olasınız da şüphesiz ki Allah, fâsıklar güruhundan razı olmaz."(88)

Ka'b diyor ki: Âyette bizim geri bırakıldığımız zikredliyor. Bundan maksat, savaştan geri bırakılmamız değil, meselemizin ne olacağının geri bırakılması, özürler beyan ederek kendiler için af dilenilenlerden geri kalmamızdır.(89)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَكُونُوا۟ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

119- Ey iman edenler, Allah'tan korkun. Doğrularla birlikte olun.

Ey iman edenler, Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Daha dünyadayken Allaha itaat edenlerden olun ki ahirette de cennete girip doğrularla beraber olasınız. Nâfi, Dehhak, Said b. Cübeyr buradaki doğrulardan maksadın, Resulullah, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve diğir sahabiler olduğunu söylemişlerdir.

Abudllah İbn-i Mes'ud ise bu âyetin son bölümünü (مِنَ الصَّادِقِينَ) şeklinde okumuş ve âyetin manasının, "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğru söyleyenlerden olun." Olduğunu söylemiştir. Bu hususta Abdullah b. Mes'udun oğlu Ebu Ubeyde, babasının şunu söylediğini rivayet etmiştir. "Yalanı ne ciddi olarak söylemek helaldır ne de şaka olarak. Dilersiniz şu âyeti okuyun: "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğru söylenlerden olun."

Taberi, birinci kıraat şeklinin ve izahın doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü müslümanların mushaflarında yazılı olan hat (مَعَ الصَّادِقِينَ) şeklindedir. (مِنَ الصَّادِقِينَ) şeklinde değildir.

مَا كَانَ لِأَهْلِ ٱلْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا۟ عَن
رَّسُولِ ٱللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا۟ بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ
ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ

(88) Tevbe suresi, 9/95-96
(89) Bkz. Müslim, k. et-Tevbe, bab: 53, Hadis No: 2769

الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120- Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Pegamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevmeleri yakışmazdı Çünkü onlar için, Allah yolunda uğrayacakları susuzluk, yorgunluk, açlık, düşmanlarını kızdıracak bir yere ayak basmaları ve düşmana verdikleri her zarar karşılığında salih bir amel yazılır. Şüphesiz ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

Resulullahın şehri olan Medine halkının ve Medine'nin çevresinde bulunan Bedevilerin, mümin oldukları halde Tebük savaşında Peygamberle birlikte savaşa gitmeyip yerlerinde kalmaları, yolculuk ve cihatda kendi canlarını onun canından daha üstün tutmaları, onlara yakışmayan bir tutumdur. Zira onlar için, Allah yolunda karşılaşacaları susuzluk, yorgunluk ve açlık karşılığında salih bir amel yazılır. Onlara, düşmanı kızdıracak herhangi bir yere ayak basmaları ve düşmana verdikleri her zarar karşılığında da büyük bir mükafaat yazılır. Şüphesiz ki Allah, kullarından, emir ve yasaklarına uyarak güzel amel işleyenlerin mükâfaatlarını asla zayi etmez. Bilakis onların karşılığını verir. Bu nedenle onların amellerini yazdırıp zaptettirir.

Müfessirle, bu âyet-i kerime'nin mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Katadeye göre bu âyet-i kerime muhkemdir. Fakat sadece Resulullaha mahsustur. Resulullah'tan sonra gelen idarecilerin yaptıkları, her savaşa, bütün müminlerin katılması gerekli değildir. Bu izaha göre bizzat Resulullahın savaş yapması halinde, özürlü olan kimseler dışında, herhangi bir müslümanın, savaştan geri kalması bu âyetle yasaklanmıştır. Nitekim Resulullah bu hususta bir hadis-i şerifnde şöyle buyumuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ فِي يَدِهِ! لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللهِ. وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلَهُمْ. وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً فَيَتَّبِعُونِي وَلَا تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَقْعُدُوا بَعْدِي».

"Muhammedin nefsi, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki şayet (Benimsavaşa gidip müminlerin geri kalmaları) ağırlarına gitmemiş olsaydı, Allah yolunda cihad eden hiçbir müfrezeden geri kalmazdım. Fakat ben onları taşıyacak bine tedarik etmek imkanını bulamıyorum. Onlar da benimle beraber gelme imkânını bulamıyorlar. Bu sebeple benden geri kalmaları hoşlarına gitmiyor."(90)

b- İbn-i Zeyde göre ise bu âyet-i kerime, bundan sonra gelen, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez." âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. Zira bu âyet-i kerime geldiğinde müslümanların sayısı az idi. Bütün müminlerin, Resulullah ile birlikte savaşa katılmaları gerektiğinden katımayanlar bu âyetle yerilmişlerdi. Ancak müslümanların sayısı çoğalınca bu âyet, bundan sonra gelen yüz yirmi ikinci âyette neshedildi.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan görüş "Ayet muhkemdir,mensuh değildir." diyen görüştür. Ancak bu âyet-i kerime, Resululahın, herkesin katılmasını istediği Tebük seferinde ona katılmayanlar hakkında nazil olmuş ve onları kınamıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki Resulullahın, herkesin katılmasını istediği savaşlarda, müminlerin, savaşa katılmamaları yasaklanmıştır. Buna mukabil, Resulullahın, herkesin katılmasını gerekli görmediği savaşlarda, savaşa katılmak mecburi değildir. Dileyen savaştan geri kalabilir. Bugün müslümanların, Halifesi'nin durumu da böyledir. Bütün müslümanların, Halifenin yaptığı her savaşa katılmaları gerekli değlidir. Sadece Halifenin herkesin katılmasını gerekli gördüğü savaşlara katılmaları mecburidir.

* Görüldüğü gibi Allah teala âyet-i kerime'de Tebük seferinde Resulullaha katılmayan Medinelileri ve çevresindeki Bedevileri kınamakta, kendi canlarını, Resulullahın canından daha kıymetli saymalarını ayıplamakta ve bunların, savaş yolunda çekecekleri çileler karşılığında kazanmış olacakları büyük mükâfaatları teptiklerini beyan etmekte, dolayısıyle müminleri cihada tevşik etmektedir.

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

121- Sarfettikleri az veya çok herhangibir mal ve Allah yolunda aştıkları herhangibir vâdi onlar için yazılıp tebit edilecektir ki Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfaatlandırsın.

(90) Müslim K. el-İmara bab: 106 Hadis No: 1876

Müminlerin, Allah yolunda az veya çok herhangibir harcamada bulunmaları mutlaka tesbit edilir ve onun mükâfaatı verilir. Allah yolunda yapılan maddi harcamallar yazılıp tesbit edildiği gibi fiilen yapılan savaşlar ve bu mahiyetteki her türlü gayretler de yazılır, tesbit edilir ve karşılığı mükâfaat olarak verilir. Zira Allah, kullarının, kendi rızası için yaptıkları amelleri asla karşılaksız bırakmaz.

Hz. Osman (r.a.) "Zorluk ordusu" olarak adlandırılan, Tebük seferine çıkacak orduya büyük yardımlalrda bulunarak bu âyet-i Kerime'nin işaret ettiği mükâfaatlara nail olmuştur. Bu hususta Abdurrahman b. Habbab es-Selemî diyor ki:

عن عبد الرحمن بن خباب السلمي قال خرج رسول الله ﷺ فحث على جيش العسرة فقال عثمان بن عفان علىّ مائة بعير باحلاسها وأقتابها قال ثم حث فقال عثمان على مائة أخرى باحلاسها واقتلها قال نزل مرقاة من المنبر ثم حث فقال عثمان بن عفان علىّ مائة أخرى باحلاسها وأقتابها قال ثم فرايت النبي ﷺ يقول بيده هكذا يحركها (واخرج عبد الصمد يده كالمتعجب) ما على عثمان ما عمل بعد هذا.

"Birgün Resulullah bir konuşma yaptı, konuşmasında zorluk ordusuna yardımı teşvik etti.Bunun üzerine Hz. Osman, keçeleri ve Semerleriyle birlikte yüz deve verdi. Resulullah, zorluk ordusuna yardım için yine teşvik etti, Hz. Osmanda da keçeleri ve semerleriyle birlikte yüz deve daha bağışladı. Sonra Resulullah minberden bir basamak aşağı indi ve yine yardım için teşvik etti. Hz. Osman bu defa da keçeleri ve semerleriyle birlikte yüz deve bağışladı. İbn-i Habbab diyor ki: "Resulullah hayretle ellerini açarak (Kollarını hareket ettirerek) şöyle buyurdu "Bundan sonra Osman başka bir amel işlemese de sorumlu olmaz."(91)

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ

(91) Ahmed b. Hanbel, Müsned C: 4, S: 75

طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا۟ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا۟ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

122- Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez: Her Topluluktan bir scemaatin, dini iyi öğrenmeleri ve kavimleri kendilerine döndüklerinde onları uyarmaları için, savaştan geri kalmaları daha doğru olmaz mı? Gerekerir ki böylece yanlış haraketlerinden sakınırlar.

a- Mücahide göre bu âyet-i kerime, Resulullahın çölde yaşayan bazı sahabileri hakkında nazil olmuştur. Resulullah onları, insanlara İslamı öğretmeleri için vahalara göndermişti. Bu sırada "Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevemeleri yakışmaz."(92) âyeti nazil oldu. Bu sahabiler, Resulullahtan geri kalmış sayılcaklarından ve bu âyetin kınadığı kişilerden olacaklarından korkarak, vahaları bırakıp Resulullahın yanına döndüler. Bunun üzerine Allah teala, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez." ayetini indirerek bu sahabilerin mazur olduklarını beyan etti. Hepsinin, vahaları bırakıp Medine'ye gelmelerini hoş görmediğini ibildirdi. Bu hususta Mücahit de demiştir ki:

Sahabe-i Kiramdan bazıları, çöllerde yaşayan Bedevîlere dini tebliğ etmek için gitmişler, tebliğde bulundukları insanlar tarafından ilgi ile karşılanmışlardı. Onlar, bu insanları hidayete davet ediyorlardı. Diğer yandan sahabilerin bir kısmı da düşmanlara karşı savaşa çıkıyorlardı. Bu Bedeviler, kendilerine dini tebliğ eden sahabilere demişlerdi ki "Ne oluyor size? arkadaşlarınızı bırakıp bize geldiniz." Bunun üzerine tebliğde bulunan sahabiler bundan sıkıntı hissetmişler ve hepsi dönüp Medineye gelmişlerdir. İşte bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş ve herkesin savaşa gitmesinin gerekli olmadığını beyan etmiştir. Böylece Bedevilere tebliğde bulunanların savaşa katılmamalarını mazur görmüş dini öğrenerek gidip Bedevileri uyarmalarını emretmiştir.

b- İbn-i Zeyd, Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullahın gönderdiği müfrezelere herkesin katılmasının gerekli olmadığını beyan etmektedir. Ayette, Resulullahın gönderdiği her müfrezeye herkesin katılarak Resulullahı yalnız bırakmamaları her kabileden belli kişilerin, Resulullahın izni ile müfrezelere katılmaları diğerlerinin ise Resulullah ile birlikte kalıp yeni inen ayetleri öğrenmeleri ve müfrezeden dönen mümin kardeşlerine, öğrendiklerini öğretmeleri emredilmiştir.Bu izaha göre, belli insanlar timler halinde savaşa gönderildiklerinde geride kalan insanlar, dini hükümleri öğrenir ve savaştan geri dönen mücahidlere, onları öğretirler.

(92) Tevbe suresi, 9/120

c- Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullahb. Abbas'dan rivaye ettiği görüşe göre ise âyetin izahı şöyledi: Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet cihad hakkında nâzil olmamıştır. Bu âyetin nüzul sebebi şöyledir: "Resulullah (s.a.v.) Bi'ri Maûne âdisesinden sonra Mudar kabilesinin, kıtlığa düşmesi için beddua etti. Bunun üzerine mudar kabilesi kıtlığa düştü. Bu kabile, büyük topluluklar halined Müslüman olduklarını söyleyerek akın akın Medineye gelmeye başladılar. Gerçekte Müslüman olmamışlardı. Onların, kalabalık gruplar halinde Medineye gelmeleri, sahabe-i Kiramı sıkıntıya soktu. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Onların mümin olmadıkları bildirildi. Resulullah da onları geri çevirdi, henüz gelmemiş olanlara da gelmemeleri için uyarıda bulundu. Bu izahata göre âyetin manası şöyledir: "Gerçek müminlerin akın edip hep birlikte gelmeleri yakışmaz onların her kabilesinden bir gurubun gelip dini öğrenmesi ve geri dönerek kabilelerini uyarması daha uygundur. Bölece uyarılanlar da Allahın azabından kaçınmış olurlar."

Abdullah b. Abbas'dan rivayet edilen bir başka görüşe göre ise bu âyetin nüzul sebebi ve izahı şöyledir: Arap kabilelerinden Resulullaha heyetler geliyor, dinlerini öğreniyor giderken de " Topluluğumuza döndüğümüzde onlara nasıl davranmamızı ve neleri bildirmemizi emrediyorsun?" diyorlardı. Resulullah da onlara "Allaha ve Peygamberine itaat etmelerini emrediyor, topluluklarına namaz kılmalarını ve zekât vermelerini bildirmelerini söylüyordu. Onlar da topluluklarına döndüklerinde "Kim müslüman olursa o bizdendir." döyorlar ve onları uyarıyorlardı. Bu izahata göre âyetin manası şöyle anlaşılır: "Bütün müminlerin bizzat Medineye gelmeleri gerekmez. Onlardan bir topluluk, heyet halinde gelip dini öğrenmeleri ve geri döndüklerinde, kabilelerini Allahın azabıyla korkutup cennetiyle müjdelemeleri daha uygundur. Böylece kabileleri de uyarılmış olur."

İkrime'nin naklettiği bir rivayete göre ise bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi ve izahı şöyledir: "Medine halkı çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmatan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevmeleri yakışmazdı..." âyeti inince münafıklar: Resulullahın, cihada çıkmayıp Bedevilere ve kendi kavimlerine dini tebliğ etmek için vazifelendirdiği sahabilerin ve bunların, kendilerine tebliğde bulundukları Bedevilerin helak olduklarını söylemişlerdir. İşte bunun üzerine âyet-i kerime nâzil olmuş ve bu münafıkları yalanlamıştır. Buna göre âyetin manası şöyle anlışılır: "Bütün müminlerin cihada katılmaları gerekmez. Onlardan bazılarının geri kalıp dini öğrenmeleri ve Müslüman olmayan kavimlerine gidip onlara tebliğde bulunmaları ve onları uyarmaları daha uygundur. Böylece uyarılanlar, Allahın azabından sakınmış olurlar."

Taberinin de tercih ettiği, Hasan-ı Basrî'nin görüşüne göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Bütün müminlerin savaşa çıkıp Resulullahı Medinede yalnız ba-

şına bırakmaları onlara yakışmaz. Onların her topluluğundan birc emaatın cihada çıkıp, Allahın, kendilerine göstermiş olduğu zafer vasıtasıyla dini öğrenmeleri ve geri dönüp geldiklerinde cihada katılmayan münafık ve kâfirleri, Allahın azabıyla korkutmaları daha uygun olmaz mı? Böylece uyarılanlar, Allahın azabından korkarlar ve imana gelmiş olurlar." Bu görüşü tercih eden Taberi, özetle şöyle diyor: "Bu görüş tercihe şayındır. Çünkü cihada çıkanlar, Allahın, kendilerine nasibedeceği zafer sayesinde İslâm dininin birçok sır ve hikmetlerini öğrenmiş olacaklar ve savaştan sonra geri döndüklerinde, kavimlerinden, henüz iman etmemiş olan müşrikleri ve iman ettiklerini iddia eden münafıkları uyaracaklar, savaşta mağlup ettikleri müşriklerin düştükleri âkıbete onların da düşeceklerini bildireceklerdir. Böylece kendilerine tebliğ edilenler, bunların uyarılarından korkarak Allahve Peygambere iman edeceklerdir. Taberi devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih ettik zira âyet-i kerimede "Her topluluktan bir cemaatin ayrılıp gitmesi manasına gelen "Nefere" kelimesi kullanılmaktadır.Bu kelime tek başına kullanıldığında "Cihada çıkma" ve "Savaş yapma" manasına gelir. O halde burada, dini öğrenecek olanlar geride kalanlar değil cihada çıkanlardır. Eğer "Dini, cihada çıkmayanların değil de çıkanların öğrenecekleri manasını nasıl çıkarıyorsun?" denecek olursan derim ki: "Aksi takdirde cihada çıkmayanlar, cihada çıkanları uyarmış olacaklardır. Cihada çıkanlar günah mı işlediler ki, geride kalanlar onları uyarsın? Mutlaka uyarılmak gerekiyorsa, cihad edenlerin, cihad etmeyenleri uyarması gerekir. Kaldı ki burada, uyarılacak olanlardan maksat, Allaha iman etmeyenlerdir. Bunları, cihad edenler uyaracaktır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ
غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

123- Ey iman edenler, çevrenizde bulunan kâfirlerle savaşın. Sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah, takva sahipleriyle beraberdir.

Ey iman edenler, kâfirlerle, size en yakın olanlardan başlayarak savaşın. Savaşmaya sizden uzak olanlardan başlamayın. zira yakınınızdaki düşmana, gücünüz henüz zayıflamamışken saldırmış olursunuz. Böylece onları mağlup etmeniz daha kolay olur. Onlar sizde bir sertlik bulsunlar, onlarla savaşmaktan çekinmeyin ve bilin ki Allah, mutlaka takva sahipleriyle beraberdir.

* Müminin mümine karşı çok yumuşak ve halim selim olması gerekirken, kâfirleri inkârlarından caydırmak için onlara karşı da sert ve güçlü olması gerekir. Bu hususa işaret eden çeşitli âyetler mevcuttur. Allah teala bu âyetlerin

birinde buyuruyor ki: "Ey iman edenler, sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah, onların yerine, kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği, müminlere karşı alçak gönüllü kâfirlere karşı ise güçlü ve şerefli olan, Allah yolunda cihad eden ve kınayanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir. İşte bu, Allahın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir. Her şeyi çok iyi bilendir."(93)

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَٰنًا ۚ فَأَمَّا
ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فَزَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Kur'andan bir sure indiği vakit, kâfirlerden bazıları birbirlerine şöyle derler: "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" Doğrusu inen sure, iman edenlerin imanını kuvvetlendirir. Onlar, bundan sevinç duyarlar.

Allah, Kur'anın surelerinden birini Peygamberi Muhammede indirdiğinde münafıklardan bazıları alaylı bir şekilde "Ey insanlar, bu inen sure sizin hanginizin imanını artırdı? Hanginizin, Allah ve âyetlerine olan imanınızı güçlendirdi?" derler. Doğrusu bu sure, iman edenlerin imanını artırmıştır. Onlar, Allahın, kendilerine bahşettiği imandan dolayı sevinirler.

وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا۟
وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾

125- Kalblerinde hastalık olanlara gelince: Bu sure, onların murdarlıklarına murdarlık katar. Ve kâfir olarak ölürler.

Bu sure, kalblerinde münafılık ve şüphe hastalığı bulunanların ise münafıklıklarını ve şüphelerini artırarak murdarlıklarına murdarlık katar ve onlar, iman etmeden, kâfir olarak ölüp giderler.

* Evet, Kur'an-ı Kerim, müminlerin imanını artırırken, ona karşı cephe alan kâfirlerin kinlerini kamçılar, öfkelerini kabartır. Böylece murdarlıklarını iyice artırır.

---

(93) Maide suresi, 6/54

Bu hususta diğer âyet-i kerime'lerde de şöyle buyuruluyor: "Biz, Kur'an-ı iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Kur'an, zalimlerin ise ancak hüsranını artırır."(94) (... O Kur'an, iman edenlere bir hidayet rehberi ve şifadır. İman etmeyenlerin ise, kulaklarında bir ağırlık vardır. Onların gözleri Kur'ana karşı kördür. Onlar, tıpkı uzak bir yerden çağırılıp ta duymayan kimseler gibidirler.(95)

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126- Onlar, hiç görmüyorlar mı ki, yılda bir veya iki defa imtihan oluyorlar, yine de tevbe etmiyor ve öğüt almıyorlar.

O münafıklar hiç görmüyorlar mı ki, Allah onları her yıl bir veya iki defa açıklık, kıtlık, bela ve azap ile imtihan ediyor?

Onlar bütün bu imtihanlara rağmen yine münafıklıklarından vaz geçip tevbe etmiyorlar. Başlarına gelen felaketlerden öğüt ve ibret almıyorlar.

* Müfessirler, âyette zikredilen 'imtihanlardan neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.'

Mücahie göre burada zikredilen imtihan'dan maksat, Allahın, her yıl bir veya iki defa, kalblerinde hastalık bulunan münafıkları, kıtlık ve çeşitli sıkıntılarla imtihan etmesidir.

Katadeye ve Hasan-ı Basriye göre ise Allahın, onları her yıl bir veya iki defa sefere çıkarmakla imtihan etmesidir.

Huzeyfeye göre ise burada zikredilen "imtihan"dan maksat, Resulullahın aleyhine müşriklerin yaydıkları yalan ve iftiralardır. Kalbleri hasta olan insanlar, bu tür iftiralara inanarak fitneye düşüp hak yol'dan sapıyorlardı. Sonra da tevbe edip doğru yola yönelmiyorlardı.

Taberi diyor ki: "Burada söylenecek doğru söz şudur: "Allah teala bu âyet-i kerime ile mümin kullarının, münafıkların haline hayretle bakmalarını emretmiş ve münafıkları çok az düşünmekle, Allahın nasihatlarından öğüt almamakla kınanmıştır. Allahın, münafıklara verdiği ibretli dersler açlık ve kıtlıkta

(94) İsra suresi, 17/82
(95) Fussilet suresi, 41/44

olabilir, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i diğer kâfirlere galip getirmesi de olabilir, münafıkların, müşriklerin sözlerine aldanarak sapmalarını müminlere bildirmesi şeklinde de olabilir. Bunlardan herhangi birini diğerine tercih etmeye dair herhangi bir sahih haber yoktur.

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَىٰكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انصَرَفُوا ۚ صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

127- Onlar,bir sure indiğinde birbirlerinin yüzüne bakarlar. Ve: "Sizi kimse görüyor mu?" derler.Sonra oradan uzaklaşırlar. Allah da onların kalblerini haktan uzaklaştırır. Çünkü onlar, anlamaz bir kavimdir.

Münafıklar, peygamberin meclisinde bulunurken, ayıplarını açıklayan bir sure indirildiğinde, birbirlerinin yüzlerine işaretleşerek bakarlar. Ve "Sizi aleyihnde bulunduğunuz müslümanlardan herhangi biri gördümü? Kur'an onu da haber verir." derler. Sonra da kalkıp Peygamberin meclisinden ayrılır, sureyi dinlemeden giderler. Allah,bunların kalblerini, hayırı kabul etmekten uzaklaştırmıştır. Çünkü bunlar, münafıklıklarından ve böbürlenmelerinden dolayı, Allahın öğütlerini anlamayan bir kavimdir.

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم
بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128- Ey insanlar, şüphesiz ki size, kendinizden bir Peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O size, son derece düşkündür. Müminlere çok şefkatli ve merhametlidir.

Ey insanlar, şüphesiz ki sizlere, başkalarından değil kendi cinsinizden bir Peygamber gelmiştir. Size yaptığı öğütlerden dolayı onu itham etmemelisiniz. Size herhangi bir eziyet çile ve zorluğun dokunması ona ağır gelmektedir. O, sizin hidayete kavuşmanızı kuvvetli bir arzu ile istemektedir. O, müminlere karşı pek şefkatli ve pek merhametlidir.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

129- Ey Peygamber, eğer yüzçevrirlerse de ki: "Allah bana yeter. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ona güvendim. O, yüce arşın rabbidir."

Ey Peygamber, şayet onlar sana sırt çevirir, nasihatını dinlemez ve getirdiğin nuru ve hidayeti kabul etmezlerse onlara de ki: "Rabbim olan Allah bana yeter. Ondan başka hakkıyla, kendisine kullak edilecek bir ilah yoktur. Ben, ona dayandım, ona güvendim. Bana yardım edecek olan O'dur. O her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. O, yüce arşın rabbidir.

Ebu Salih el-Hanefi demiştir ki: "Resulullah şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah,merhamet edendir, her merhamet edeni sever ve rahmetini merhamet edenin üzerine koyar." Dediler ki "Ey Alahın Resulü,bizim, kendimize mallarımıza ve eşlerimize merhamet etmemizle merhamet eden oluruz?" Resulullah da buyurdu ki: "Öyle değildir. Fakat sizler, Allahın buyurduğu gibi olun" Şüphesiz ki size, kendinizden bir peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O size son derece düşkündür. Müminlere çok şefkatli ve merhametlidir. Eğer yüzçevirirlerse de ki: "Allah bana yeter, Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ona güvendim. O, yüce arşın rabbidir."

Abdullah b. Abbas ve Yusuf b. Mihran'ın rivayetine göre Übey b. Ka'b, bu son iki âyetin, Kur'anın en son inen âyetleri olduğunu söylemiştir.

Zeyd b. Sabit el-Ensari, bu iki âyeti, Huzeymetül Ensari'nin getirip yazdırdığını rivayet etmiştir.

YUNUS SURESİ

Yunus suresi Mekke'de nazil olmuştur ve yüz dokuz âyettir.

Bu sure-i Celile de diğer Mekki sureler gibi uluhiyet gerçeği ile kulluk meselesi arasındaki münasebetleri beyan etmekte, insanlara gerçek, rableri olan Allah tealayı tanıtmaktadır.

Sure-i Celile, Mekke'de bulunan putperestlerin, Resulullaha gelen vahiy gerçeği karşısındaki tutumlarını ele almakta, Kur'anın başka bir kaynaktan değil bizzat Allah teala tarafından gönderildiğini beyan etmektedir. Âyet-i kerimede bu hususta şöyle buyurulmaktadır:

"Bu Kur'an Allah'tandır. Allah'tan başkası tarafından uydurularak Allah'a nisbet edilmiş değildir. Fakat o, daha önceki semavi kitapları doğrulayan, onlarda yazılı olan hakikatları açıklayan bir kitaptır. Âlemlerin rabbi olan Allah'tan indirildiğinde asla şüphe yoktur.

Müşrikler Resulullah'tan, Kur'anın dışında bir mucize istiyorlar, Kurana inanmıyorlar ve onun doğruluğunu ispat etmek için başka harikalar talep ediyorlardı. Kur'an-ı Kerim onlara bu hususta şöyle cevap veriyor:

"Andolsun ki sizden önce nice nesilleri, zulmettikleri zaman helak ettik.peygamberlerimiz onlara apaçık delilleri getirdileri halde onlar inanmamışlardı. İşte biz, zalimleri böyle cezalandırırız."

"Rabbinden ona bir mucize indirilse ne olur?" derler. Onlara de ki "Gaybı bilmek Allaha mahsustur. Doğrusu ben de sizinle birlikte beklemekteyim."

Allah teala, müşriklerin bu inatçı ve anlamsız davranışları karşısında üzülen Resulullahı teselli ediyor ve üzülmemesi için buyuruyor ki: "Onların söyledikleri sözler seni üzmesin. Kuvvet ve kudret yalnızca Allahındır. O, her şeyi işitendir, bilendir."

Allah teala sure-i Celilede devamla, müşrikleri, dünyaya olan aldatıcı güvenden sakındırıyor, uğrayacakları kayıptan dolayı onları korkutuyor ve onlara,bu dünya hayatının aslında bir imtihan yeri olduğunu, asıl hayatın âhirette ya-

şanacağını beyan ediyor sonra da mmuhtelif kıyamet manzaralarını gözler önüne seriyor, daha sonra da inançlarındaki bu sakatlıktan dolayı başlarına gelecek felaketleri açıklıyor.

Yine sure-i celile, geçmişteki yalanlayıcıların âkıbetlerinin ne olduğunu bildiriyor. Bazan o kavimlerin başlarına gelenler doğrudan haber veriliyor bazan da Peygamberlerin kıssalarıyla anlatılıyor.

Sure-i celile, vahyi yalanlayan müşriklere meydan okuyor ve eğer güçleri yetiyorsa Kur'anın surelerine benzer bir sure meydana getirmelerini teklif ederek onları âciz bıkakıyor.

Hz. Musanın kısassına işaret ediliyor ve Firavun ve ordusunun Allahın Peygamberini yakalayıp öldürmek için arkasından gittiklerini ve denizde boğulurken Musa'nın rabbine iman ettiklerini söylediklerini fakat bu imanlarının kabul edilmediğini beyan ediyor. Daha sonra, Allah teala'nın, Peygamberlerini yalanlayanlara gönderdiği çeşitli azaplar haber veriliyor ve sure-i celile şu âyet-i kerime ile sona eriyor:

"Sana ne vahyediliyorsa onu tabi ol. Allah hükmünü verinceye kadar sabret, O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

الر ۚ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ, Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.

Bunlar, Allahın, sağlamca yapıp kullarına açıkladığı, muhkem Kur'anın âyetleridir.

* Elif, Lâm, Râ ve benzeri Mukattaa harfleri hakkında Bakara Suresinin başında verilen izahata bakınız. Orada Elif, Lâm, Mim harfleri hakkında izahat verilmiştir. Burada ise Elif, Lâm, Râ harfleri vardır. Bu sebeple oradaki izahata ilaveten bu harfler hakkında da şunlar söylenmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Dehhaktan, bu harflerin mânâlarının: "Ben Allahım, görürüm." anlamına geldiği rivayet edilmiştir.

Yine Abdullah b. Abbas, Salim b. Abdullah ve Âmir'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu harfler, Allahın, er-Rahman sıfatının kısaltılmış şeklidir.

Katade'den nakledilen diğer bir görüşe ise bu harfler, Kur'an-ı Kerimin isimlerindendir. Ayet-i kerimede geçen "Kitap"tan maksadın, İncil veya Kur'andan önce inen kitaplar olduğu, Mücahit ve Katade tarafından söylenmişse de Taberi bundan maksadın Kur'an olduğunu söylemiştir. Çünkü önceki kitaplar zikredilmemiştir.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾

2- İçlerinden bir adama: "İnsanları uyar, iman edenleri, rablerinin katında yüce derecelerle müjdele." diye vahyetmemizde, insanlar için şaşılacak bir şey mi var ki kâfirler: "Şüphesiz ki bu adam apaçık bir sihirbazdır." dediler?

İnsanlar bizim içlerinden biri olan Muhammedi seçip te ona, kendilerini uyarması, Allahın azabıyla korkutması, Allaha ve Peygamberine iman edenleri, yapmış oldukları salih ameller karşılığında, kendileri için Allah katında güzel mükâfaatlar bulunduğunu müjdelemesini vahyetmemizde şaşılacak bir şey mi görüyorlar? Bu insanlar daha önce de onun gibi bir Âdemoğluna vahiy gönderdiğimizi sanki bilmiyorlar mı?

Peygamber bu insanları müjdeleyip uyarınca Allahın birliğini inkâr edenler "Şüphesiz ki o apaçık bir sihirbazdır, iddia ettiği şeyler asılsızdır." dediler.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Onlar için rablerinin katında yüce dereceler vardır." şeklinde tercüme edilen (اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ) cümlesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Dehhak, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd, bu cümleyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Yapmış oldukları salih ameller karşılığında onlar için rableri katında güzel bir mükafaat vardır."

b- Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre bu cümlenin manası şöyledir: "Onların cennetlik oldukları, rableri katında levh-i mahfuzda mevcuttur."

c- Katade, Hasan-ı Basri ve Zeyd b. Esleme göre bu cümlenin manası şöyledir: "Onlara, rableri katında, Muhammed (s.a.v.) şefaatçı olacaktır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, bu ifadenin manasının, "Onların, rableri katında salih amelleri vardır. Bu amelleri sayesinde mükafaatlara erişeceklerdir." şeklinde olduğunu söylemiştir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala Muhammed (s.a.v.)'i Peygamber olarak gönderince, Araplar onun Peygamberliğini inkâr ederek şöyle dediler: "Alah,Muhammed gibi bir insanı Peygamber göndermekten münezzehtir." Onların bu sözü üzerine Alla teala işte bu âyet-i kerimeyi gönderdi.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ
عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۖ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ

فَاعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3- Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, daha sonra kudretiyle arş'ı kuşatan Allah'tır. Bütün işleri nizama koyan O'dur. Hiçbir kimse onun izni olmadıkça şefaatçi olamaz. İşte bu, rabbiniz olan Allah'tır. Yalnız ona ibadet edin. Hiç düşünmez misiniz?

Şüphesiz ki sizin rabbiniz, gökleri ve yeri, hiçbir ortağı ve yadımcısı olmaksızın, tek başına, altı günde yaratan sonra da arş'ı kuşatan Allahtır. Bütün işleri o sevk ve idare eder. Onun sevk ve idaresine hiç kimse karışamaz. Kıyamet gününde onun huzurunda, o izin vermedikçe hiçbir kimse başkasına şefaatçi olamaz. İşte rabbiniz olan Allah budur. Sadece ona kulluk edin. İşitmeyen, görmeyen ve idraki olmayan varlıkları değil, sadece onu rab edinin. Hiç bunları düşünüp ibret almaz mısınız?(1)

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ
شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

4- Hepinizin dönüşü Allahdır. Bu, Allahın, hak olan vaadidir. Allah, varlıkları yoktan yaratmıştır. İman edip salih amel işleyenleri, adaletle mükâfaatlndırmak için, bütün yaratılanları, yok olduktan sonra tekrar diriltecektir. Kâfirlere ise, inkârlarının cezası olarak, cehennemde kaynar içecekler ve can yakıcı bir azap vardır.

Kıyamet gününde hepinizin dönüşü rabbinizedir. Allah, bunu size bir gerçek olarak vaadetmiştir. Rabbiniz, bütün varlıkları henüz hiçbiri ortada yokken varetmiştir. Sonra onları öldürüp yok edecek ve tekrar diriltecektir ki, emrettiği amelleri, İşleyen müminleri adaletli birşekilde mükâfaatlandırsın ve onlara âhirette, yaptıklarının karşılığını versin. Allahın varlığını ve birliğini inkâr edenlere gelince onlar için cehennemde kaynar içecekler ve yine bu inkârları sebebiyle can yakıcı bir azap vardır.

---

(1) Bu âyet-i kerimede, göklerin ve yerin altı günde yaratıldığı, Allahın, arş'ı istiva ettiği zikredilmektedir. Göklerin ve yerin altı güde yaratılmalarının sebep ve hikmetleri, Arş ve İstiva'nın ne manaya geldikleri hususlarında, A'raf Suresinin ellidördüncü âyetinde izahat verilmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakılmalıdır.

* Allah teala, bu âyet-i Kerimede, yarattıkları, öldükten sonra tekrar diriltemesinin hikmetini beyan etmekte ve bu hikmetin, herkese, yaptığının karşılığını vermek olduğun açıklamaktadır.

Âyet-i kerimede, cehennemliklerin, kaynar sular içecekleri beyan edilmektedir. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz biz, zalimlere, çevrelerini surlarıyla kuşatan korkunç bir ateş hazırlamışızdır.Susuzluktan dolayı yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar, O, ne kötü bir içecektir. O, cehennem ne kötü bir yerdir."(2)

Ebu Ümame el-Bâhilî, Resulullahın,

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي قَوْلِهِ (وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ) قَالَ: يُقَرَّبُ إِلَيْهِ فَيَكْرَهُهُ، فَإِذَا أُدْنِيَ مِنْهُ شَوَى وَجْهَهُ وَوَقَعَتْ فَرْوَةُ رَأْسِهِ، فَإِذَا شَرِبَهُ قَطَّعَ أَمْعَاءَهُ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ دُبُرِهِ ، يَقُولُ اللَّهُ (وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ) وَيَقُولُ (وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ).

"Her zorba inatçıya irinli sudan içirilecektir. O, suyu yutkunur fakat bir türlü yutamaz."(3) âyetinin izahında şöyle buyurduğunu riayet etmiştir. "Su o kişinin ağzına yaklaştırılır. O bunu sevmez. Ancak su ona yaklaştırıldığında yüzünü kavurur ve başının derisi sıyrılıp düşer. Onu içtiğinde ise su onun barsaklarını parçalar. Onlar onun arkasından dökülür. Bu hususta Allah teala: "Cehennemde ebedi kalanlara kaynar sular içirilecek o da onların barsaklarını paramparça yapacaktır."(4) buyurmaktadır.(5)

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ

(2) Kehf suresi, 17/29
(3) İbrahim suresi, 14/16-17
(4) Muhammed suresi, 47/15
(5) Tirmizi, K. el-Cehennem bab: 4 Hadis No: 2583

السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

5- Güneşi ışıklı ayı nurlu kılan, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için ay'a menziller takdir eden Allah'tır. O, bunları, şüphesiz yerli yerince yaratmıştır. Allah, bilen bir topluluk için, âyetleri geniş olarak açıklar.

Güneşe aydınlatma, ay'a nurlandırma gücünü veren, yılların sayısını ve günlerin hesabını bilmeniz için ay'a, eksiltip çoğaltmayacağı mesafeler takdir eden, o rabbinizdir. Rabbiniz, ay ile güneşi hoşun değil, yerli yerince yaratmıştır. O, âyet ve delilleri, Allahın varlık ve birliğini düşünen bir topluluk için açıklar."(6)

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

6- Şüphesiz ki gece ve gündüzün, birbiri ardınca gelmesinde, Allahın, göklerde ve yerde yarattıklarında, Alahtan korkan bir topluluk için deliller vardır.

Şüphesiz ki gece ile gündüzün, biri gidip diğeri gelerek, birbirlerini takibetmelerinde ve Allahın, göklerde ve yerde yarattığı çeşitli varlıklarda, Allahın tehdit ve cezalandırmasından korkan bir topluluk için, Allahın varlığını ve birliğini gösteren deliller vardır.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, varlığını ve kudretini gösteren delileri zikretmiştir ki böylece kulları, Allah'tan başka rableri olmadığını, her şeyin yaratıcısının kendisi olduğunu bilsinler ve Allaha ortak koşanlara karşı bu delilleri

(6) Allah teala,bu âyet-i kerimede, güneş ile ayın yaratılmalarındaki sır ve hikmetleri beyan ederek güneş ve ayın, gündüz ve gece birer aydınlatma aracı olduğunu, zamanın hesaplanabilmesi için birer vasıta yapıldıklarını, bunların gelişigüzel değil, Allahın emriyle, yerli yerince hareket ettiklerini beyan etmektedir.
Bu konuyla ilgili olarak Kur'an-ı kerimde birçok ayetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu âyetlerdir:
"Ay'a menziller takdir ettik. Nihayet o, eski hurma salkımının eğri sapına döner."
"Ne güneşin ay'a erişmesi gerekir, ne de gece gündüzü geçer. Herbiri bir yörüngede yüzmektedir."(36/35-40)
"Güneş de ay'da mutlaka bir hesaba göre hareket eder."(55/5).

de ileri sürsünler. Çünkü insan gâfildir, uyarılmaya muhtaçtır. Bu sebeple diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır.

"Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, insanlar bunların yanından yüz eçirip geçerler de irbret almazlar."(7)

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ
آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾
أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

7-8- Bizimle karşılaşmayı ummayanlar, dünya hayatına razı olup onunla rahat edenler ve âyetlerimizden gafil olanlar, işte onların yaptıklarından dolayı, varacakları yer ateştir.

Âhirette mükâfaat ve ceza görmeyi yalanlayıp huzurumuza çıkmaktan korkmayanlar, kahireti bırakıp sadece bu dünya hayatına razı olanlar ve dünyanın, aldatıcısı süs ve güzelliklerine gönül bağlayanlar,bizim birliğimizi gösteren delil ve alametlerden gafil olup, bunlardan öğüt almaktan yüz çevirenler, işte bunların âhirette varıp kalacakları yer, dünyada işlemiş oldukları günahlar yüzünden cehennem ateşidir.

* Bu âyet-i kerime, kıyamet gününde Allahın huzuruna çıkmayı inkâr eden, dünya hayatıyla yetinip ona kalbden bağlı olanların, hahirette hayatlarının perişan olacağını bildirmekte, bizlerin de böyle olmamamız için ikaz etmektedir.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmuştur: "Kim, dünya hayatını ve onun zinetlerini isterse biz onlara, dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez. Bunlara âhirette de cehennem ateşinden başka birşey yoktur. Yaptıkları orada boşa çıkmıştır. Zaten işledikleri bâtıldır."(8)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ

(7) Yusuf suresi, 12/105
(8) Hud suresi, 11/15-16

تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

9- Şüphesiz ki iman edip salih amcller işleyenleri, rableri,imanları sebebiyle doğru yola iletir. "Naîm" cennetlerinde onların altlarından ırmaklar akar.

Şüphesiz ki Allaha ve âhiret gününe iman edip salih amel işleyenleri, rableri, imanları sebebiyle cennete sevkeder. Bu müminlerin, Allahın, kendilerine nimet verdiği cennetlerde önlerinden ırmaklar akar.

* Bu âyet-i kerime'de, âhirette mes'ud olacak müminlerin halleri bildirilmektedir. Bunlar, imanları sayesinde kendilerini kurtarmış olacaklardır. Allahın bir lütfu olarak ta çeşitli nimetlerle doldurulmuş cennetlere yerleştirileceklerdir.

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

10- Onların orada duaları: "Ey Allahımız, seni noksan sıfatlarından tenzih ederiz." dir. Oradaki selamlaşmaları da "Selam" sözdür. Dualarının sonu ise "Alemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun."dur.

Cennet ehlinin, oradaki duaları: "Ey rabbimiz seni, sana yakışmayan şeylerden tenzih ederiz."dir. Birbirleriyle selamlaşmaları ise: "Selam olsun sana, yani, sen, cehennemliklerin uğradıkları kötü âkıbetten selamette o." demeleridir.

* İbn-i Cüreyc diyor ki: "Bize anlatıldığına göre, cennetliklerin üzerinden, arzuladıkları bir kuş uçunca onlar: "Sübhaneke Allahümme" derler. İşte onların duaları budur. Onların bu duaları üzerine bir Melek, arzuladıklarını onlara getirir ve onlara selam verir. Onlar da Meleğin selâmını alırlar. "Onların oradaki selamlaşmaları "Selam"dir. Cümlesi bunu ifade etmektedir. Onu yedikten sonra da "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamd ederler. Dualarının sonu ise "Âlimlerin rabbi olan Allaha hamd olsun" olsun" şeklindedir." Cümlesi de bunu ifade etmektedir.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُم بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ

فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾

11- Eğer Allah, insanların, hayırı acele istedikleri gibi onlara şerri de acele verseydi vadeleri bitmiş olurdu. Fakat biz, bizimle karşılaşmayı ummayanları azgınlıklarında bırakırız da bocalayıp dururlar.

Eğer Allah, insanların mal ve canlarına zarar verecek olan beddualarını, hayır dileğinde bulundukları duaları gibi hemenkabul edecek olsaydı, ölüm derhal kendilerini yakalar ve vadeleri biterek helak olurlardı. Fakat biz, öldükten sonra dirilmeye ve huzurumuza çıkarak hesap vermeye iman etmeyenleri, azgınlıklarında ve inatçılıklarında serbest bırakırız. Şaşkınlık içinde bocalayıp dururlar.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, kullarına karşı lütufkâr olduğunu, kulların birbirleri aleyhinde yaptıkları haksız beddualarını hemen kabul edip onları helak etmediğini,müminlere tevbe imkânı bırakıp kâfirlere de mühlet verdiğini beyan etmektedir. Bir mümin, ne kadar kızgın ve öfkeli olursa olsun, kendisi, çocukları ve malları aleyhine bedduada bulunmamalıdır.

Mücahid diyor ki: "İnsanların beddua etmeleri,kızmaları durumunda, çocuklarına veya mallarına "Allahım, sen bunda hayır bırakma, sen buna lanet et." şeklindeki beddualarıdır.Eğer Allah, bu tür dualarını kabul etmiş olsaydı onlar yok olup giderlerdi.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ كَذَٰلِكَ
زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

12- İnsana bir zarar dokunduğunda, yan yatarken veya otururken veya ayakta iken bize yalvarıp durur. Fakat ondan, uğradığı zararı kaldırınca, sanki o, dokunan zararın kalkması için bize yalvarmamış gibi yine yoluna devam eder. İşte böyle aşırı gidenlerin yaptıkları, kendilerine güzel gösterilir.

İnsana bir zorluk, bir sıkıntı isabet ettiği zaman, yatarken olsun otururken olsun, ayakta iken olsun, o sıkıntı ve zorluğun giderilmesi için bizden yardım

dileyip durur. Fakat biz onun başına gelen sıkıntıyı kaldırdığımızda,insan o içinde bulunduğu hali unutur veya unutmaya çalışır. Mevlasına şükretmeyi terk eder, tekrar sapıklığa ve Allaha ortak koşmaya döner. Sıkıntısı kaldırılan insana, tekrar inkâra dönmek süslü gösterildiği gibi, Allaha karşı yalan uydurmada ileri gidenlere de yaptıkları günahları süslü gösterilir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, İnsanoğlunun hem çok sabırsız hem de arsız olduğunu beyan etmektedir. Öylekİ, insanoğluna bir sıkıntı ve bir darlık geldiğinde ne durumda olursa olsun derhal Allaha yalvararak o sıkıntının kendisinden uzaklaştırılmasını ister. Ona hiç sabretmez. Bununla beraber Allah, sıkıntıyı kendisinden giderip aydınlığa çıkardığı zaman o sıkıntılı olan eski halini hemen unutur ve tekrar isyana döner.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم
بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

13- Şüphesiz biz, sizden önce birçok nesilleri, Peygamberleri kendilerine apaçık delilllerle geldikleri halde, zulmettikleri için helak ettik. Zaten onlar, iman edecek değildi. İşte biz, suçlu birkavmi böyle cezalandırırız.

Ey müşrikler, biz sizden önce de inkâr eden, Allahın emirlerine karşı gelen ve Peygamberlerini yalanlayan nice kavimleri helak ettik. Halbuki Peygamberleri onlara, kendilerinin hak Peygamber olduklarını gösteren apaçık delillerve alâmetler getirmişlerdi. Bu helak edilen kavimler ise, kendilerini hakka davet eden Peygamberlere iman edecek durumda değillerdi. Peygamberlerini yalanlayn, geçmişteki zalim kavimleri helak ettiğimiz gibi, Peygamberim Muhammedi yalanlayan siz suçluları da şayet vaz geçip tevbe etmezseniz öylece helak ederiz.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ
تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

14- Sonra da sizi, onların ardından, ne yapacağınızı görmek için yeryüzünde halifler kıldık.

Ey insanlar, biz o geçmişteki kavimleri helak ettikten sonra sizleri onların yerine getirdik ki bakalım siz ne yapacaksınız. Onların izini takibedip cezalandırılmayı mı hak edeceksiniz yoksa onlar gibi davranmayıp hak yolda devam ederek sevaba mı erişeceksiniz.

* Allah teala bizleri yeryüzünde başıboş olarak yaratmamış, bizleri, kendisini tanımamız ve tanımayanlara da tanıtmamız için halife yani vekil yapmıştır. Bizim yaptıklarımızı ve yapmadıklarımızı kontrol etmektedir. Sonuçta bizi cezalandıracak veya mükâfaatlandıracaktır.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

قَالَ « انَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ. وَانَّ اللّٰهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا. فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ. فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ. فَانَّ اَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِى اِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِى النِّسَاءِ ».

"Şüphesiz ki dünya tatlıdır, yeşildir. Allah sizleri orada halifler kılmıştır. Ne yaptığınıza bakmaktadır. Dünyadan kaçının, kadınlardan kaçının. Zira, İsrailoğullarının ilk fitnesi kadınlardan kopmuştur."(9)

Katade, Ömer b. el-Hattab (r.a)'ın, bu âyetin izahında şunları söylediğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer demiştir ki: "Rabbimiz doğru söyledi. O, bizleri, ancak amellerimizin nasıl olacağını görmek için yeryüzünde halifeler kıldı. Siz, Allah gece gündüz, gizli ve açık iyi ameller gösterin."

Abdurrahman b. Ebi Leyla diyor ki: "Bir gün Avf b. Mâlik (r.a.), Ebubekir (r.a.)'a dedi ki: "Ben rüyamda gördüm ki, gökten bir ip sarkıtıldı ve Resulullah yukarı çekildi. Tekrar sarkıtıldı, Ebubekir yukarı çekildi. Sonra insanlar, minberin etrafında (boylarını) ölçüştüler. Ömer diğer insanlardan üç zir'a uzun geldi." Bunun üzerine Ömer, Avf b. Malik'e müdahale ederek "Bırak rüyanı, bizim ona ihtiyacımız yoktur." dedi. Daha sonra Ömer Halife olunca dedi ki: "Ey Avf, şimdi rüyanı anlat" Avf dedi ki "Senin rüyama ihtiyacın varmı? Sen o zaman beni azarlamamış mıydın?" Ömer dedi ki: "Vay haline, ben korkmuştum ki, sen Resulullahın halifesine, ölüm haberini bildiriyorsun." Bunun üzerine Avf b. Malik, Ömere rüyasını anlattı. Ömerin, diğer insanlardan üç zira uzun olmasına gelince, şunları söyledi: "Bu zir'alardan biri, onun halife olmasıdır. İkin-

(9) Müslim, K. ez-Zikr,bab: 99, Hadis No: 2742 / Tirmizi, K. el- Fiten, bab: 26 Hadis No:219, İbn-i Mace, K. el-Fiten, bab: 19, Hadis No: 3998

cisi, Allah hakkında, kınayanın kınamasından korkmamasıdır. Üçüncü ise şehit olmasıdır." Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Allah teala buyuruyor ki: "Sonra da sizi, onların ardından, ne yapacağını görmek için yeryüzünde halifeler kıldık. Ey anasının yavrusu ömer, sen halife kılındın, ne yapacağına iyi bak. Allah hakkında, kınayanın kınamasından korkmamam, meselesine gelince, bu Allahın dilediği bir şeydir. Benim şehit olacağını beyen eden sözüne gelince, Ömer nerden şehit olacaktır. Çünkü müslümanlar onu kuşatıp muhafaza altına almışlardır. Ancak Allah, dilediğini yapmaya kadirdir."

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ
بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي
إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

15- Apaçık âyetlerimiz onlara okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, Peygambere şöyle dediler: "Bize bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir." Ey Muhammed, onlara şöyle de: "Onu kendiliğimden değiştirme yetkisine sahip değilim. Ben de ancak bana vahyolunana tabi oluyorum. Eğer ben, rabbime karşı gelirsen şüphesiz ki büyük günün azabından korkarım."

Müşriklere Kur'anın apaçık ve hakkı gösteren âyetleri okunduğu zaman, öldükten sonra dirilmeye inanmayan ve huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, Peygamberimize şöyle derler: "Ey Muhammed, sen bu Kur'andan başka bir Kur'an getir. Veya bunu değiştir. Bildirdiği bir kısım helalları haram, haramları da helal yap."

Ey Muhamed onlara de ki: "Kur'anı değiştirmek benim elimde değildir. Onu değiştirmek, emri geri çevirilemeyen Allahın elindedir. Ben de ancak rabbim tarafından bana vahyedilenlere uymaktayım. Şayet ben rabbimin emrine karşı çıkacak ve bana gelen vahyi değiştirecek olursam, şüphesiz ki ben, dehşeti büyük olankıyamet günün azabından korkarım.

* Âyet-i kerimede kıyamet günü zikredilirken "Büyük gün" ifadesi geçmektedir Evet, kıyamet gününün dehşeti büyüktür. Nitekim bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyrulmaktadır: "Ey insanlar rabbinizden korkun. Çünkü kı-

yametin sarsıntısı büyük bir şeydir." "Onu gördüğünüz zaman her emzikli kadın emzirdiği çocuğundan geçer. Hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Aslında onlar sarhoş değildirler. Fakat Allahın azabı şiddetlidir."(10)

قُلْ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوْتُهُۥ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَدْرَىٰكُم بِهِۦ فَقَدْ لَبِثْتُ
فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِۦٓ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

16- Ey Muhammed, de ki: "Eğer Allah dileseydi Kur'anı size okumazdım. Allah da onu size bildirmezdi. Ben o, Kur'an gemeden önce yıllarca aranızda bulundum. Hiç aklınızı kullanamaz mısınız?

Ey Muhammed, onlara de ki: "Eğer Allah dileseydi ben size bu Kur'anı okumazdım. O da size bunu bildirmiş olmazdı. Ben, bana vahiy gelmeden önce kırk yıl sizin içinizde kaldım. O süre içinde böyle bir iddiada bulundum um? Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz? Şayet ben böyle bir şeyi uyduracak olsaydım bunu daha önce yapardım.

* Âyet-i kerime, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, hak Peygamber olduğunu beyan etmektedir. Zira o, müşriklerin arasında kırk yıl yaşamıştır. Hayatının bu bölümünde davranışlarıyla, aklı ve güvenirliliği ile hep seçkin bir şahsiyet olarak tanınmıştır. Kırk yaşından sonra, böyle mümtaz bir şahsiyetin, kendiliğinden kitap uydurup ve bunu, Allah tarafından gönderildiğini söylemesi mümkün müdür? Bunun böyle olduğun iddia etmek akıl işi değildir.

Ebu Süfyan b Harb, henüz Müslüman olmadan önce, Bizans imparatoru Herakliyüs ile karşılaşıp Resulullah (s.a.v.) hakkında konuşurken, Herakliyüs Ebu Süfyana: "O kişi bu iddiada bulunmadan önce siz onu hiç yalanla itham etmiş miydiniz?" diye sorunca Ebu Süfyan "Hayır" demiş Herakliyüs de "Ben sana," o kişi bu iddiada bulunmadan önce siz onu hiç yalancılıkla itham etmiş miydiniz?" dedim. Sen "Hayır" dedin. Bundan anladım ki, insanlara karşı yalan söylemeyen bu şahıs, Allaha karşı da yalan söylemez." demiştir.(10/a)

(10) Hac suresi âyet, 1, 2

(10/a) Buharî- K. el-Bed'il vahy bab: 6

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

17- Allaha yalan iftira eden veya âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki suçlular, hiçbir zaman kurtuluşa eremezler.

Kendisi Peygamber olmadığı halde: "Ben, Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamberim." diyerek Allaha iftirada bulunandan ve Allahın âyetlerini yalanlayandan daha zalim, daha şerli kim olabilir? Şüphesiz ki dünyadayken, inkârcılıkta bulunmak suretiyle en büyük suçu işleyen kimse asla kurtuluşa eremez.

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

18- Onlar, Allahı bırakıp kendilerine zarar veya fayda veremeyen şeylere tapar ve "Bunlar, Allah katında şefaatçilerimizdir." derler.Ey Muhammed, de ki: "Göklerde ve yerde Allahın bilmediği bir şeyi mi ona haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak koştuklarından yücedir, beridir.

Müşrikler, Allahı bırakıp, kendilerine herhangi bir zarar veya menfaat vermekten âciz olan şeylere taparlar ve onlara: "Biz bunlara: Allah katında bize şefaatçi olmaları için tapıyoruz." derler.

Ey Muhammed, sen de onlara de ki: "Siz Allaha, göklerde ve yerde bulunmayan bir şeye mi haber veriyorsunuz?" Allah, müşriklerin ortak koşmalarından münezzehtir, yücedir.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

19- İnsanlar, sadece tek bir ümmet idiler. Sonra ihtilafa düştüler. Eğer rabbinin geçmişteki bir sözü olmasaydı, ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hüküm verilmiş olurdu.

İnsanlar, aynı dine mensup tek bir ümmetti. Fakat dinleri hususunda ihtilafa düştüler. Böylece yolları ayrıldı. Eğer rabbinin "Bir topluluğun eceli gelmeden helak edilmeyecektir." şeklindeki sözü olmasaydı, ihtilaf ettikleri hususlarda, onların aralarında hükmünü verir, hak yolda olanları kurtarır, bâtıl yolda olanları ise helak ederdi.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Âdem aleyhisselam ile Nuh aleyhisselam arasında on ümmet geçti. Bunların hepsi müslümandı. Sonra insanlar arasında ihtilaf çıktı. Bazı insanlar Allahı bırakıp putlara ve heykellere tapar oldular. Allah, bunlara âyetleriyle, mucizeleriyle birlikte Peygamberler gönderdi ki "Helak olan da açıkça delili gördükten sonra helak olsun yaşayanlar da açıkça delili gördükten sonra yaşasın."

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓا۟ ۖ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

20- Kâfirler: "Rabbinden Muhammede bir mucize indirilse ya" derler. De ki: "Gaybı bilmek ancak Allaha aittir. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

Allaha ortak koşan kâfirler: "Muhammede rabbi tarafından bir mucize indirilse ya. Böylece biz onun, söylediklerinde haklı olduğunu anlarız." derler. Ey Muhammed sen onlara cevaben de ki: "Böyle bir mucizenin gönderilip gönderilmemesi Alah aitttir. Onun gelip gelmeyeceğini ben bilmem. Çünkü gaybı ancak Allah bilir. Sizden veya bizden haksız olanlar için Allahın göndereceği âcil azabı bekleyin. Ben de onu bekleyenlerdenim."

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا ۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾

21- İnsanlara bir zarar dokunduktan sonra, rahmetimizi tattırdığımızda hemen âyetlerimiz hakkında bir hileye baş vururlar. Ey Muham-

med, de ki: "Allahın, tuzağı boşa çıkarması daha sür'atlidir. "Şüphesiz ki elçilerimiz, yaptığınız hileleri yazmaktadır.

İnsanlara, felaketten sonra bir iyilik ve saadet, sıkıntıdan sonra da bir genişlik ve ferahlık gelince, âyetlerimizle alay edip onları yalanlamaya çalışırlar. Ey Muhammed, âyetlerimizle alay eden bu müşriklere de ki: "Allahın, sizin hilelerinize vereceği ceza, sizin hilelelerinizden daha şiddetli, Allahın sizi tuzağa düşürmesi daha beterdir." Şüphesiz ki bizim, Meleklerden olan elçilerimiz, yaptığınız amelleri ve âyetlerimizi alaya almanızı yazıp zaptetmektedirler. Buna göre cezalandırılacaksınız.

* Âyet-i kerime, mücrimlere ve zalimlere, Allah tealanın mühlet verdiğini, zalimlerin de buna aldanarak kendilerine azap edilmeyeceğini zannettiklerini, Allahın tayin ettiği mühlet bitince onları aniden yaklayacağını ifade etmektedir.

Bu hususta Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِنَّ اللهَ لَيُمْلِى لِلظَّالِمِ حَتَّى اِذَا اَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ.

"Şüphesiz ki Allah, zalime mühlet verir.Bir de onu yakalayınca artık bir daha bırakmaz."(11)

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ
طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ
أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ
الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾

22- Sizi karada ve denizde yürüten Allah'tır. Bulunduğunuz gemi, içindekileri tatlı bir rüzgarla muntazam götürürken ve yolcular da neşeli

(11) Buhari K. Tefsir el-Kur'an, sure, 11 bab:5 / Müslim, K. el-Birr bab: 61 Hadis No: 2583

iken bir fırtına çıkarak onlara her taraftan dalgalar gelip, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dini sadece Allaha tahsis ederek ona şöyle dua ederler. "Yemin olsun ki sen bizi bu durumdan kurtarırsan şükredenlerden oluruz."

Ey insanlar, sizleri karada ve denizde çeşitli vasıtalarla yürüten Allah'tır. Eğer Allah bunları sizin emrinize vermemiş olsaydı, karada, denizde ve havada yolculuk yapmanız güç olurdu. Sizler, gemide bulunduğunuz zaman, gemi taşıdığı yolcuları güzel bir rüzgarla alıp götürürken size bu duruma çok sevinirsiniz. Fakat fırtınalar gelipsizleri her taraftan dalgalar kuşatınca ve helak olacağınızı anlayınca, samimi olarak Allaha kulluk edip ona yalvarırsınız ve şöyle dersiniz: "Ey Allahım, yemin olsun ki eğer bizi buradan kurtaracak olursan mutlaka sana şükredenlerden oluruz"

* Bu âyet-i kerime, insanların daraldıklarında hemen Allaha yönelip ona yalvardıklarını, sıkışık zamanlarında ona iltica ettiklerini beyan etmektedir. Halbuki kul rabbine hem geniş hem de sıkıntılı zamanlarında yalvrapı iltica etmeli, bu sığınmayı sadece sıkıntılı zamanlarında yapmamalıdır.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde, Abdullah b. Abbas'a hitaben buyurmuştur ki:

تعرف اليه فى الرخاء يعرفك فى الشدة

"Sen geniş zamanında Allahı tanı ki, sıkıntı halinde de Allah seni tanısın.(12)

فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰٓ
أَنفُسِكُم ۖ مَّتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

23- Allah onları kurtarınca, hemen yeryüzünde haksız yere azgınlık ederler. Ey insanlar, azgınlığınız ancak kendinizedir. İstediğiniz şey, dünya

(12) Ahmed b Hanbel, Müsned, C: 1, S: 307

hayatının geçimliliğidir. Sonra dönüşünüz bizdedir.Yaptıklarınızı size haber vereceğiz.

Allah, sıkıntı içinde kendisine yavaranları kurtarınca daha önceki yalvarmalarını unuturlar. Allahı inkâr ederek ve günahlar işleyerek yeryüzünde bozgunculuğa girişirler. Ey insanlar, sizin bozgunculuğunuzun cezası sizedir. Bu bozgunculuğu ancak dünyada yaşadığınız müddetçe yapabilirsiniz. Sonra bize döneceksiniz. Biz sizi başıboş bırakmayacağız. Yaptıklarınızı size bildirip ona göre sizi hesaba çekeceğiz. Herkese layık olduğu ceza veya mükâfaatı vereceğiz.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, insanoğlunun kararsız ve tutarsız olduğunu sık sık yön değiştirdiğini, daralınca hemen Allaha sığınmasına rağmen selamete kavuşunca da önceki halini unutup şımardığını, fakat bütün bunlara rağmen onun, başıboş bırakılmayacağını, yaptıklarından veya yapması gerekeni yapmadıklarından hesaba çekileceğini beyan etmektedir.

Allah teala, insanoğlunun bu halini başka bir âyet-i kerimede de tasvir ederek buyuruyor ki: "Denizde herhangi bir tehlikeye maruz kaldığınızda, Allahtan başka yardımını istediğiniz bütün putlara hatırınızdan silinir gider. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. Zaten insanoğlu nankördür."(13)

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا
يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ
وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا
حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Dünya hayatı ancak gökten indirdiğimiz şu suya benzer. O su, insanların ve hayvanların yediği, birbirine girmiş yeryüzü bitkilerinin meydana gelmesine sebep olur. Yeryüzü, ziynetini alıp o bitkilerle süslendiği zaman ve yeryüzü halkı da bunları elde etmeye kadir olduklarını zannet-

(13) İsra suresi, âyet, 67

tikleri bir sırada, gece veya gündüz, emrimiz gelir de orasını, birgün önce hiç yokmuş gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz. İşte biz âyetleri, düşünen bir topluluk için böyle açıklarız.

Ey insanlar, ziynetlerine ve mallarına aldanıp kendisiyle övündüğünüz bu dünya hayatı, gökten indirdiğimiz şu yağmura benzer ki, onunla yeryüzünde sarmaş dolaş olan çeşitli bitkiler biter. Onlardan insanlar ve hayvanlar yerler. Bir zaman gelip yeryüzü bu bitkilerle tam bezenip süslenince ve yeryüzü sakinleri de bunları hasat edip toplayacaklarını sanınca bizim, gece veya gündüzleyin o mahsullerin helak edilmesine dair emrimiz gelir. Biz onları sanki birgün önce hiç yokmuşçasına köklerinden kuruturuz. İşte biz, süslenip bezendikten sonra bu yeryüzünü helak ettiğimiz gibi bu dünyayı da sonunda helak edeceğiz. Bundan ibret alın. İşte biz, âyetlerimizi, düşünen bir topluluk için böyle açıklarız.

Allah teala bu âyet-i kerimede, yeryüzünde bulunan çeşitli bitkilerin gerek birtakım âfetlerle gerekse değişen mevsimler sonunda yok olup gittiklerini ve dünyanın da birgün yok olup gideceğini, bu itibarla insanların, geçici dünya hayatına aldanıp ebedi olan âhiret hayatı için çalışmayı ihmal etmemeleri gerektiğini beyan etmektedir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyuruluyor: "Sen onlarla dünya hayatının misalini ver. Geçici dünya hayatı, tıpkı şuna benzer: Biz gökten yağmur indiririz, yeryüzündeki bitkiler onunla karışıp yemyeşil kesilir. En sonunda da kuruyup rüzgarın savurduğu çerçöp haline gelir.Allah, herşeye muktedirdir."(14) "Görmez misin? Allah, gökten su indirip onu, yer altındaki kaynaklara katar sonra, onunla çeşitli renklerde bitkiler çıkarır. Sonra o bitkileri kurur, sararıp solduklarını görürsün. Sonra da Allah onları çer çöp haline getirir. Şüphesiz ki bunda, akıl sahipleri için ibret vardı."(15) "Bilin ki dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra o bitki kurmaya yüz tutar, bir de bakarsanız ki sapsarı kesilmiş. daha sonra da çer çöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allahın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka birşey değildir."(16)

وَاللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

(14.) Kehf suresi, 18/45
(15) Zümmer suresi, 39/21
(16) Hadid suresi, 57/21

25- Allah kullarını, emniyet ve huzur yurdu olan cennetine davet eder ve dilediğini doğru yola sevkeder.

Ey insanlar,sizler dünyayı ve onun zinetlerini istemeyin. Çünkü onlar, Allahın beyan ettiği gibi, dünyadaki bitkiler gibi, sonunda yok olacaklardır. Fakat sizler, devamlı kalan âhireti isteyin. Ve onun için amel işleyin. Allaha itaat etmeye koyulun. Zira Allah sizleri, dostları için hazırladığı cennetlerine çağırmaktadır. Sizler, cennetlere girdiğiniz takdirde sıkıntı ve kederlerden kurtulmuş olacaksınız. Orada bulunan nimetlerin yok olmayacağından emin olacaksınız. Allah, kullarından dilediğini, doğru yol olan İslama muvaffak kılar o da müslüman olur. Böylece rabbinin rızasına ulaşır.

Dünyanın geçici oluşu, âhiretin ebediliğine ve Allah tealanın, kullarını, âhirete yönelmeye davet ettiği hususunu izah eden bir hadis-i şerifte Ebudderda, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عن أبى الدرداء قال قال رسول الله ﷺ ما طلعت شمس قط الا بعث بجنبتيها ملكان مناديان يسمعان أهل الارض الا الثقلين يا أيها الناس هلموا الى ربكم فان ما قل وكفى خير مما كثر والهى.

"Güneşin doğduğu hiçbir gün yoktur ki, o günün iki tarafında (sabahında, akşamında) insan ve cinlerin dışında bütün yeryüzü sakinlerinin işittiği şu çağrıyı yapan iki melek gönderilmiş olmasın "Ey insanlar rabbinize yönelin. Az ve yeterli olan dünya malı, çok ve meşgul eden mal'dan daha hayırlıdır."(17) Ebudderda işte bu hususta Allah teala'nın, Kur'an-ı Kerimde "Allah, kullarını emniyet ve huzur yurdu olan cennetine davet edr." âyetini indirdiğini söylemiştir.

Cabir b. Abdullah da şunu rivayet etmektedir:

اَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْاَنْصَارِىَّ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْماً فَقَالَ: اِنِّى رَاَيْتُ فِى الْمَنَامِ كَاَنَّ جِبْرِيلَ عِنْدَ رَأْسِى وَمِيكَائِيلَ عِنْدَ رِجْلَىَّ يَقُولُ اَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اَضْرِبْ لَهُ مَثَلاً، فَقَالَ اِسْمَعْ سَمِعَتْ اُذُنُكَ وَاعْقِلْ عَقَلَ قَلْبُكَ، اِنَّمَا مَثَلُكَ وَمَثَلُ اُمَّتِكَ كَمَثَلِ مَلِكٍ اتَّخَذَ دَاراً ثُمَّ بَنَى فِيهَا بَيْتاً ثُمَّ

(17) Ahmed b Hanbel, Müsned, C: 5, S: 197

جَعَلَ فِيهَا مَائِدَةً بَعَثَ رَسُولاً يَدْعُوا النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَجَابَ الرَّسُولَ وَمِنْهُمْ مَنْ تَرَكَهُ، فَاللهُ، هُوَ الْمَلِكُ وَالدَّارُ الْإِسْلَامُ وَالْبَيْتُ الْجَنَّةُ وَأَنْتَ يَا مُحَمَّدُ رَسُولٌ، فَمَنْ أَجَابَكَ دَخَلَ الْإِسْلَامَ، وَمَنْ دَخَلَ الْإِسْلَامَ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ دَخَلَ الْجَنَّةَ أَكَلَ مَا فِيهَا.

"Birgün Resulullah çıkıp yanımza geldi ve buyurdu ki: "Ben rüyada gördüm ki, Cebrail başucumda, Mikail de ayaklarımın yanında. Onlardan biri diğerine diyor ki: "Sen buna misali anlat." Oda dedi ki: "Dinle, kulağın dinlemiş olsun. Düşün, kalbin düşünmüş olsun. Senin ve ümmetinin misali, bir külliye yaptıran Krala benzer Kral, küllüyede bir ev yaptırır. Orada bir sofra kurar. Sonra elçisini gönderip insanları yemeğe davet eder. Onlardan bazıları davete icabet eder, bazıları da etmezler. Bu misalde, davet eden Kral, Allahtır. Külliye İslamdır. Ondaki ev, cennettir. Ey Muhammed, sen de davet eden o elçisin. Kim, senin davetini kabul ederse İslama girer, kim de İslama girerse cennete girer ve kim de cennete girerse oradaki nimetlerden yer."(18)

Taberi buna benzer bir hadis-i şerifi, Ebu Kılabeden de rivayet etmiştir.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

26- İyilik edenlere en güzel mükâfaat ve daha fazlası vardır. Onların yüzlerinde keder ve zilletten eser yoktur. İşte bunlar cennetliklerdir ve orada devamlı kalacaklardır.

Dünyada Allaha kulluk ederek güzel amel işleyenlere âhirette güzel bir mükâfaata vardır. O da cennettir. Bundan daha fazlası da vardır ki o da Allahın affı ve onun cemalini görmektir. Kıyamet gününde bu insanların yüzlerini tozlar bürümeyecek, yüzlerinde bir zillet eseri görülmeyecektir. İşte onlar, Cennetliklerdir. Ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

(18) Tirmizi, K. el-Edeb, bab: 76 Hadis No: 2860

Âyet-i kerime'de geçen ve "En güzel mükâfaat ve daha fazlası" diye tercüm edilen (اَلْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ) ifadesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Ebubekir es-Sıddıyk, Âmir b. Sâd, Huzeyfetül Yeman, Ebu İshak, Ebu Musa, Abdurrahman b. Ebi Leyla, Hasan-ı Basri, Abdurrahman b. Mehdi, Süheyb-i Rumî, Katade, Kâ'b b. Ücre ve Ubey b. Ka'b'a göre bu âyette geçen ve "En güzel mükâfaat" diye tercüme edilen (اَلْحُسْنَى) ifadesinden maksat cennet'tir. Ve "Daha fazlası" diye tercüme edilen (وَزِيَادَةٌ) ifadesinden maksat ise, Allahın yüzünü görmektir.

Bu hususta, Süheyb-i Rûmî, Resulullah'tan şu hadis-i şerifi rivayet etmektedir:

عَنْ صُهَيْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اِذَا دَخَلَ اَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ يَقُولُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ: تُرِيدُونَ شَيْئاً اَزِدْكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: اَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، اَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّينَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا اَعْطُوا شَيْئاً اَحَبَّ اِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ اِلَىٰ رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ». ثُمَّ تَلاَ هٰذِهِ الْآيَةَ: لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ.

"Cennettekiler cennete girdikten sonra Allah teala onlara şöyle diyecektir: "Size daha bir şey artırmamı istermisiniz?" Cennettekiler: "Yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koymadın mı? ve bizi cehennem atşinden kurtarmadın mı? derler. Bundan sonra Allah teala üzerinden perdeyi kaldırır. Cennetlikler, rablerine bakmaktan daha büyük bir nimetin kendilerine verilmediğini anarlar." Resulullah (s.a.v.) sözünü bitirdikten sonra işte bu âyet-i kerimeyi okudu."(19)

Taberi bu hadisin benzerini, Ebu Musa el-Eş'arî, Abdurrahman b. Mehdi, Kâb b. Ucre ve Ubey b. Ka'bdan da rivayet edilmiştir.

b- Hz Ali'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Daha fazlası" ifadesinden maksat, tek inci'den oluşan ve dört kapısı bulunan bir oda'dır. Müminlere, cennette bütün mükâfaatlara ilaveten böyle bir orda da verilecektir. Âyet-i kerime bunu beyan etmektedir.

(19) Müslim, K. el- İman, bab: 297, Hadis No: 181 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 10, bab: 1 Hadis No: 3105

c- Abdullah b. Abbas, Alkame b. Kays ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen ve "En güzel mükâfaat" diye tercüme edilen (الْحُسْنَىٰ) ifadesinden maksat, kulun, yaptığı iyiliklere karşı aynı iyiliklerle mükâfaatlandırılmasıdır. "Daha fazlası"ndan maksat ise yapılan iyiliklere karşı daha fazla mükâfaatların verilmesidir.

Abdullah b. Abbas, bu hususu izah ederek şu âyeti okumuştur: "Kim, bir iyilik ortaya koyarsa ona o iyiliğin on katı vardır. Kim de bir kötülük işlerse sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."(20)

d- Mücahide göre ise burada zikredilen "En güzel mükafaat"dan maksat, yapılan iyiliğe karşılık aynı derecede mükâfaat verilmesidir. "Daha fazlası"ndan maksat ise, Allahın affı ve rızasıdır.

e- İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikredilen "Engüzel mükâfaat'dan maksat, cennettir. "Deha fazlası"ndan maksat ise dünyada verilen nimetler'dir. Allah,bu nimetlerden dolayı, kıyamet gününde kulundan hesap sormayacaktır. İbn-i Zeyd, bu izahtan sonra şu âyeti okumuştur: "... İbrahimi dünyada mükâfaatlandırdık. Şüphesiz o, âhirette de salihlerdendir."(21)

Taberi, bu hususlta şunları söylemenin daha isabetli olacağını söylemiştir. "Allah teala, iyilikte bulunan kullarına, iyilik yapmaları ve itaatte bulunmalarına karşılık, cenneti vereceğini, yüzlerini ak edeceğini vaadetmiş buna ilaveten daha başka şeyler de vereceğini vaadetmiştir. Fazla olarak vereceği bu şey, cennete koyduktan sonra kendisini görme lütfunda bulunma da olabilir, inci'den meydana gelen bir oda'nın verilmesi de olabilir, onun af ve rızası da olabilir.Bütün bunlar, Allah teala'nın, cennetlilere vereceği fazladan mükâfaatlardır. Bunların hespi de olabilir. Allah teala, âyeti, umumi olarak zikretmiş yukarıda adı geçen hususlardan herhangi birine tahsis etmemiştir. Bu itibarla, Allah teala'nın, lütfuyla zikredilen bu fazladan nimetlerin tümünü iyilikte bulunan mümin kullarına vermesi, uzak bir ihtimal değil aksine hepsinin birden verilmesi ümit edilmektedir.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَّا لَهُم مِّنَ اللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

(21) Ankubet suresi, 29/27

27- Kötü amel işleyenlerin cezaları ise kötülükleri kadardır. Onların yüzlerinizi zillet bürüyecek ve kendilerini Allahın azabından koruyucak kimse de bulunmayacaktır.Yüzlerini,sanki gecenin karanlığından bir parça kaplamıştır. İşte bunlar, cehenemliktirler. Orada devamlı kalacaklardır.

Dünyada kötü amel işleyenlerin âhiretteki cezaları da yaptıklarının karşılığı kadardır. Onları zillet bürüyecek, kendilerini Allahın azabından koruyacak birisi de bulunmayacaktır. Sanki onların yüzünü, karanlık gecenin bir parçası bürümüş olacaktır.İşte cehennemlik olanlar bu tür insanlardır. Onlar, cehennemde ebedi olarak kalacaklardır.

* Bu âyet-i kerime, kötü amel işleyenlerin, kıyamet günündeki kötü durumlarını tasvir etmektedir. Kur'an-ı kerimde buna benzer âyetler pek çotur.Bu âyetlerden bazılarında şöyle buyurulmaktadır: "O gün bazı yüzler ağaracak, bazı yüzler kararacaktır. Yüzleri kararanlara şöyle denecektir: "İman ettikten sonra inkâr mı ettiniz? O halde inkârınızdan dolayı tadın azabı." "Yüzleri ağaranlar ise, Allahın rahmetindedirler. Onları sana hak olarak okuyoruz. Allah, âlemlere zultmetmek istemez."(22) O gün parlayan, gülen ve sevinen yüzler vardıre" "O gün tozlanmış ve karanlık bürümüş yüzler de vardır." İşte bunlar, kafirler ve facirlerdir."(23)

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا
بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

28- Kıyamet günü, bütün insanları bir araya toplarız. Sonra Allaha ortak koşanlara şöyle deriz "Siz ve Allaha ortak koştuklarınız yerinizden kımıldamayın." Sonra müşriklerle ortak koştuklarını birbirinden ayırırız. Ortak koştukları şeyler, kendilerine tapanlara şöyle derler: "Siz bize tapmıyordunuz."

Biz, kıyamet gününde, insanları, cinleri ve bütün yeryüzü sakinlerini bir araya getireceğiz, onlardan hiçbirini bırakmayacağız. Sonra, herhangi bir şeyi Allaha ortak koşanlara: "Siz de ortak koştuğunuz şeyler de olduğunuz yerde kalın." diyeceğiz. Bunları birbirlerinden ayırıp hesaba çekeceğiz. Ortak koşanların: "Biz bunlara tapıyorduk." demeleri üzerine, ortak koşulan varlıklar: "Hayır, yalan söylüyorsunuz, siz bize tapmıyordunuz." diyeceklerdir.

(22) Âl-i imran suresi, âyet, 106-107
(23) Abese suresi, âyet, 38-42

* Allah teala bu âyet-i kerimede, Allaha ortak koşanmüşriklerle ortak koşulan tağutlar arasında kıyamette meydana gelecek olan tartışmayı zikrediyor. O gün onların birbirlerinden kaçacaklarını beyan ediyor. Nitekim diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyuruluyor: "İşte o zaman, tâbi olunanlar, kendilerine tâbi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır." "Tâbi olanlar şöyle derler: "Keşke bizim için tekrar dünyaya dönüş olsa da, onların, bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsak." İte böylece Allah, amellerini bir pişmanlık kaynağı olarak kendilerine gösterecektir. Ve onlar, cehennem ateşinden çıkacak ta değillerdir."(24)

فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

29- Bizimle aranızda Allahın şahit olması yeter. Bize taptığınızdan da hiç haberimiz yoktu."

Allaha ortak koşulan şeyle, yine şöyle diyeceklerdir: "Ey müşrikler,bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu sizin bize taptığınızı ne biliyor ne de hissediyorduk.

* Mücahid bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: "Kıyamet gününde müşriklerin önüne, Allah'tan başka taptıkları tanrıları getirilip dikilir ve müşriklere: "İşte Allah'tan başka taptığınız şeyler." denilir. Kendilerine tapınılan putlar ve benzeri şeyler ise: "Vallahi bizler duymuyor ve görmüyorduk. Sizin bize taptığınızı da bilmiyorduk." derler. Müşkirler ise: "Hayır biz size ibadet ediyorduk." derler. Put vb. şeyler de cevaben derler ki: "Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

30- Orada herkes, daha önce yaptıklarından dolâyı imtihan verir. Hak olan mevlaları Allaha döndürülürler. Uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolur.

(24) Bakara suresi, âyet, 166-167

Kıyamet gününde herkes, daha önce işlediği hayır ve şerden haberdar olacaktır. İnsanlar rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Müşriklerin, Allah ile birlikte ilah edindikleri ve Allaha denk tuttukları şeyler, o sıkıntılı hallerinde kendileriden kaçıp kaybolacaklarır. Rableri de kendilerini, yaptıklarına göre cezalandıracak veya mükâfaatlandıracaktır.

Bu âyet-i kerime, insanalrın bu dünyadaki davranışlarından âhirette haberdar edileceklerini ve ondan sonra da yaptıklarının karşılığını göreceklerini beyan etmektedir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "O gün insana yaptığı ve yapmadığı herşey haber verilir." Daha doğrusu insan, özürlerini ortaya koysa bile, kendi yaptığını gözüyle görür."(25) "Biz, her insanın amelini kendi boynuna taktık. Kıyamet gününde onun için bir kitap çıkaracağız. O, kitabını açık bulacak." "Ogün insana: "Kitabını oku, bugün hesap görme bakımından sen kendine yetersin." denilir.(26)

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ
الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ
فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾

31- Ey Muhammed, de ki: "Size, gökten ve yerden rızık veren kimdir? Size, kulak ve gözlleri bahşeden kimdir. Ölüden diriyi çıkaran diriden de ölüyü çıkaran kimdir? Bütün işleri düzene koyan kimdir? "Allah'tır." diyeceklerdir. De ki: "O halde Allah'tan korkmaz mısınız?"

Ey Muhammed, sen o müşriklere de ki: "Gökten yağmuru yağdırıp, yeryüzünde sizin için çeşitli rızıkları ortaya çıkaran kimdir? Duyma ve görme organlarınızın ve diğer bütün âzâlarınızın asıl sahibi kimdir? Bunların gerçek sahibi olan Allah,bunları bazan zayıflatıp bazan güçlendirir, bazan da tamamen sizden alır. İşitmez ve görmez olursunuz. Meni ve yumurta gibi cansız olan şeylerden canlı varlıkları çıkaran, canlı varlıklardan da cansız varlıkları çıkaran kimdir? Bütün kâinatı yaratan ve oradaki bütün işleri sevk ve idare eden kimdir?

Müşrikler "Bunları yapan, Allahtır." demek zorunda kalacaklardır. Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Siz, Allahı inkâr etmenizden ve onu bırakarak

(25) Kıyamet suresi, âyet, 13-15
(26) İsra suresi, âyet, 13-14

size herhangi bir menfaat ve zarar veremeyecek olan varlıklara tapmanızdan dolayı, Allahın cezalandırmasından kormaz mısınız?

* Evet, bütün varlıkları rızıklandıran Allah'tır. Bunun için göklerden yağmur yağdırır, suları yeryüzüne emdirerek çeşitli bitkileri meydana getirir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "İnsan, yediğine bir baksın." "Biz, bol bol su indirdik." "Sonra yeryüzüne güzelce yaydık." "Orada taneler, üzüm, hayvan yemi, zeytin, hurma ağacı, ağaçları birbirine girmiş bahçeler, meyveler ve otlar yarattık."(27)

فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

32- İşte bu, hak olan rabbiniz Allah'tır. Hakkın dışında sapıklıktan başka ne vardır? Öyleyse haktan nasıl döndürülürsünüz?

İşte bütün bunları yapan, gerçek rabbiniz olan Allah'tır. Gerçeğin dışında sapıklıktan başka ne vardır? Gerçek rabbiniz olan Allahı bırakıp onun dışında olan varlıkları rabler edinmeniz, sapıklıktan başka nedir? Durum böyle iken, niçin haktan döndürülüyor ve sapkılığın batıklıklarına düşürülüyorsunuz?

كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

33- Böylece, fâsıkların iman etmeyeceklerine dair rabbinin hükmü hak oldu.

Bu müşrikler, haktan ayrılıp sapıklığa düştükleri gibi, rabbinin itaatından ayrılıp isyana düşen ve onu inkâr eden fâsıklar hakkındaki ezeli ilmindeki hükmü de haktır. Bu hükmü de şudur: "Fasıklar, Allahın birliğini, peygamberininpeygamberilğini tasdit etmeyeceklerdir."

(27) Abese suresi, âyet; 24-33

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَائِكُم مَّن يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ قُلِ اللَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾

34- Ey Muhammed de ki: "Allaha ortak koştuklarınız arasında, yaratılanları ilk defa var edecek, öldükten sonra da tekrar diriltecek biri var mıdır? De ki: "Ancak Allah, yaratılanları ilk defa var eder. Yok olduktan sonra da tekrar diriltir. Öylcyse nasıl döndürülüyorsunuz?

Ey Muhammed, sen, Allaha ortak koşanlara de ki: "Sizin Allaha ortak koştuğunuz put ve tağutların içinde, herhangi birşeyi yoktan var decek, sonra onu yok edip aynı şekilde tekrar var edecek herhangi biri varmı? Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Herhangibir şeyi yoktan var edip sonra onu yok ederekterrar aynen iade edebilecek güce sahib olan, sadece Allah'tır.O halde hak yoldan nasıl çeviriliyor ve onu terkediyorsunuz?

* Bu âyet-i kerime müşriklere meydan okumaktadır. Çünkü Allaha ortak koşulan şeylerin, herhangi bir şeyi yaratabilmeleri yahut onları yok edip tekrar iade edebilmeleri mümkün değildir. Böyle bir iddiada bulunmak akıl işi de değildir.

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَائِكُم مَّن يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ ۚ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ
أَن يُتَّبَعَ أَمَّن لَّا يَهِدِّي إِلَّا أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾

35- Onlara şöyle de: "Allaha ortak koştuklarınızın arasında, insanları hakka sevkedecek var mıdır? De ki: "Ancak Allah hakka sevkeder. Hakkı gösteren mi yoksa kimseyi doğru yola sevkedemeyen, kendisi bile ancak başkalarının hidayeti ile doğru yolu bulabilen mi kendisine uyulmaya daha layıktır? Ne oluyor size? Nasıl hüküm veriyorsunuz?

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan müşriklere ve putperestlere de ki: "Sizin tanrı ve putlarınızın içinde, sapık olanı doğru yola ileten, şaşkınlık içinde olana gerçeği gösteren herhangi biri var mı? Onlara de ki: "Sapık olanı hakka ileten, şaşkına yol gösteren, ancak Allah'tır. İmdi: Sapıkları hakka yöneltenle, başka birisi kendisi hidayete ulaştırmadıkça o yolu bulamayandan hangisine

tâbi olmak daha doğrudur? Ne oluyor sizlere? Nasıl oluyor da Allah ile, yarattığı şeylerin eşit olduklarına hüküm veriyorsunuz? Niçin sadece Allaha kulluk etmekten kaçınıyorsunuz?

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36- Onların çoğu ancak zanna uyarlar. Zan ise haktan hiçbirşey ifade etmez. Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi bilendir.

Bu müşriklerin çoğu, aslı olmayan birtakım zanlara tabi olular. Şüphesiz ki zan, kesin bilgi karşısında hiçbir hüküm ifade etmez. Allah, bu müşriklerin yaptıklarını çok iyi bilendir ve onlara denetlemektedir.

* Âyet-i kerime, müşriklerin, gerek Allaha dair olan itikadlarının gerekse putlar hakkındaki inançlarının, herhangibir delile dayanmadığını,sadece atalarından işittikeri birtakım zan ve kanaatler olduğunu, zanların ise hiçbir zaman, kesin hüküm ifade etmediğini, bu itibarla inançlalrının temelsiz olduğunu ifade etmektedir.

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

37- Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurularak Allaha nisbet edilmiş değildir. Fakat o, daha önceki kitapları doğrulayan, onlarda yazılı olan hakikatleri açıklayan bir kitaptır. Âlemlerin rabbi olan Allah'tan indirildiğinde asla şüphe yoktur.

Bu Kur'anı herhangibirinin uydurması imkânsızdır. Çünkü hiçbir kimsenin bunu uydurmaya gücü yetmez. O halde bu, Allah kelamıdır. Kendinden önce gelen Tevrat ve İncil gibi kitapları tasdik eden ve Allahın müminlere farz kıldığı hükümleri açıklayan bir kitaptır. Bunun, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderildiğinden asla şüphe edilemez.

* Kur'an-ı kerimin, Allah tarafından gönderildiğinin en büyük delili, bunun bir benzerinin, hatta bir suresinin dahi benzerinin, hiçbir kimse tarafından şimdiye kadar yapılamamasıdır. Kur'an-ı Kerimin gerek lehine gerekse aleyhine binlerce kitap yazılmasına rağmen, ne onu savunanların yazdıkları ne de aleyhinde bulunanların yazdıkları Kur'ana benzemektedir. Kur'an-ı Kerim'in surelerine benzeri bir sure yapmaya çalışan Müseylime gibi birçok kâfirler, Kur'anın karşısında âciz kalmışlar ve yazdıkları yazılarla gülünç hale düşmüşlerdir.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ
إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

38- Yoksa o müşrikler: "Kur'anı Muhammed uydurdu." diye mi iddia ediyorlar? Onlara de ki: "İddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiği herkesi yardımınıza çağırın da onun surelerinden bir benzerini meydana getirsin."

Yoksa bu müşrikler: "Muhammed bu Kur'anı kendisi uydurdu." mu diyorlar? Onlara de ki: "Benim bunu uydurduğu mu zannediyorsanız, siz de bunun surelerine benzeterek bir sure uydurup getirin de görelim. Ayrıca, iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka bütün yardımcılarınızla da yardımlaşın.

* Bu âyet-i kerime, Kur'an-ı kerim'in, Allah tarafından gönderilmiş bir kitap olduğunu kabul etmeyen kâfir ve müşriklere karşı meydan okumakta ve onlara: "Eğer uydurma olduğunu iddia ediyorsanız, siz de bunun surelerinden herhangi birine benzer bir sure uydurun da ondan sonra ortaya çıkın." demektir.

Allah teala Kur'an-ı kerimde çeşitli âyetlerde, kâfirlerden, o Kur'anın bir benzerini meydana getirmelerini isteyerek onları, iddialarını ispata çağırmaktadır. Bu âyetlerde şöyle buyuruluyor: "Ey Muhammed, de ki: "Yemin olsun ki, insanlar ve cinler, Kurana benzer bir kitap uydurmak için bir araya gelseler de, hiçbir zman onun benzerini meydana getiremeyeceklerdir. Hatta, birbirlerine yardımcı olsalar bile." [28] "Yoksa onlar, "Kur'anı Muhammed uydurdu"mu diyorlar? Ey Muhammed, de ki: "Size de Kur'anın benzeri, on uydurma sure meydana getirin bakalım." Eğer iddianızda doğruysanız, Allahtan başka, yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın."[29] "Kulumuz Muhammede indirdiğimizden şüphe ediyorsanız, onun benzeri bir sure meydana getirin. Eğer iddianızda sami-

(28) İsra suresi, âyet; 88
(29) Hûd, suresi, âyet, 13

mi iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın." "Eğer bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- o halde kâfiler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan, cehennem ateşinden sakının."(30)

Bütün bunlardan, kâfirlerin, Kur'ân-ı kerimin bir benzerini meydana getirmekten âciz oldukları ve onun tam bir benzerini değil bir suresinin hatta birâyetinin daha benzerini meydana getiremeyecekleri anlaşılmaktadır.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن
قَبْلِهِمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

39- Daha doğrusu onlar, ilmini kavrayamadıkları ve henüz açıklaması kendilerine gelmemiş olan birşeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Zalimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak.

O müşrikler, henüz ne olduğunu bilmedikleri Allahın cezalandırmasını yalanlarlar. Bu ceza henüz kendilerine gelip çatmamıştır. O azap gelince onun ne olduğunu anlayacaklardır. Bunlardan önceki ümmetler de, hak ettikleri ilahî azap kendilerine gelip çatmadan önce onu yalanlıyorlardı.Ey Muhammed,sen bu zalimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak. Bazılarını şiddetli bir sarsıntıyla, bazılarını yere geçirerek, bazılarını da suda boğarak nasıl helak ettik. Senin kavmin de inkârından vaz geçip hakka yönelmedikçe onların âkıbetine uğrayacaktır.

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

40- Onlardan bir kısmı Kur'ana inanacak bir kısmı ise inanmayacaktır. Rabbin, fesatçıları çok iyi bilir.

Ey Muhammed, senin, kendilerine Peygamber olarak gönderildiğin bu insanların bir kısmı Kur'ana iman edecek, sana tabi olacaktır. Bazıları ise bu Kur'ana iman etmeyecek, kâfir olarak ölüp kâfir olarak dirilecektir. Rabbin olan Allah, Kur'anı yalanlayan bozguncuların kimler olduğunu çok iyi bilmektedir. O, kimin sapıklığa lâyık olduğunu bildiği için onu saptırır.Kimin de hidayete layık olduğunu bildiği için onu hidayete erdirir.

(30) Bakara suresi, âyet, 23-24

وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

41- Ey Muhammed, seni yalanlarlarsa, onlara de ki: "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da sizedir. Siz, benim yaptıklarımdan uzaksınız, ben de sizin yaptıklarınızdan uzağım."

Ey Muhammed, eğer bu müşrikler seni ve dinini yalanlayacak olurlarsa sen onlarda de ki: "Benim dinim ve amelim bana ait, sizin dininiz ve ameliniz de size aittir. Sizler, benim yaptığım amellerden dolayı hesaba çekilecek değilsiniz. Ben de sizin yaptıklarınızdan hesaba çekilecek değilim. Herkes kendi yaptığından sorumludur."

* Bir kısım âlimler bu âyet-i kerime'nin, cihadı emreden âyetlerle neshedildiğini söylememektedirler.İbn-i Zeyd, bunlardandır.

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

42- Onlardan bir kısmı seni dinler. Hiç sen, sağırlara işittirebilirmisin? Hele sağırlıkları yanında bir de akıllarını kullanmazlarsa?

Ey Muhammed, bu müşriklerden bazıları, okuduğun kuranı, senin güzel sözlerini, kalblere ve bedenlere şifa olan hadislerini dinlerler. Bu, onların doğru yola gelmeleri için kâfidir. Fakat onları doğru yola getirmek senin elinde değildir, Allahın iznine bağlıdır. Çünkü sen, manen sağır olanlara, sözlerini işittiremezsin. İşte onlar bu sebeple iman edemezler.

* Bu âyet-i Kerime, insanların, kendi istekleriyle kimseyi hidayete erdiremeyeceklerini, hidayetin, Allahın elinde olduğunu, tebliğden netice alınmadığı takdirde tebliğde bulunanın üzülmemesi gerektiğini ve hakkı söylemekten de geri durması icabettiğini ifade etmektedir.

وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

43- Onlardan bir kısmı da sana bakıp dururlar. Hiç sen, körlere doğru yolu gösterebilir misin? Hele körlükleri yanında bir de basiretsiz olurlarsa.

Ey Muhammed, bu müşriklerden bazıları senin ortaya koyduğun delillerini, peygamberlik alametlerini senin vakarını ve iyi ahlakını, güzel görünümünü görürler. Bunlar, senin Peygamber olduğunu gösteren delillerdir. Fakat bunlar, müminlerin sana baktığı gibi takdir gözüyle değil, tahkir gözüyle bakarlar. Bu itibarla onlar, gerçeği göremeyen körlerdir. Sen, körlere doğru yolu nasıl göstereceksin? Hele bunlar bir de basiretsiz olurlarsa.

* Bu âyet-i Kerime, Peygamber efendimizin Peygamberliğini inkâr eden ve onu yalanlayan kavmine karşI onu teselli etmekte ve kavmine İslamı tebliğ etmesine rağmen onların iman etmelerine üzülmemesini, zira hidayetin, ancak Allahın elinde olduğunu bildirmektedir.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

44- Allah, insanlara asla zulmetmez. Fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler.

Şüphesiz ki Allah, yarattıklarından herhangibirine, günah işlemediği halde ceza vererek zulmetmez. Fakat insanlar, Allahın gazabını icabettiren günahları işleyerek kendi kendilerine zulmetmiş olurlar. Allah teala bu âyet-i kerime'den iman etmeyenlerin bu hallerinin kendi suçlarından kaynaklandığını beyan etmektedir.

* Bu hususta bir Hadis-i Kudside şöyle buyuruluyor:

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ « أَنِّي حَرَّمْتُ عَلَىٰ نَفْسِي الظُّلْمَ وَعَلَىٰ عِبَادِي. فَلَا تَظَالَمُوا ».

"Ey kullarım ben zulmü hem kendime hem de kullarıma haram kıldım.Siz de birbirinize zulmetmeyin..."(31)

(31) Müslim, K. el-Birr, bab: 55, Hadis No: 2577

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۚ قَدْ خَسِرَ
ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

45- Onları bir araya toplayacağımız gün, dünyada sanki gündüzün bir anı kadar kalmış olduklarını sanacaklar. Aralarında tanışacaklar. Allahın huzuruna çıkacaklarını yalanlayanlar o gün hüsrandadırlar. Çünkü doğru yolda değillerdi.

Kıyamet gününde kabirlerinden kalkıp, Allahın onları bir araya topladığı zaman dünya hayatını çok kısa bulacaklar, onu gündüzün bir bölümü kadar sanacaklardır. Onlar, mahşer meydanında birbirleriyle tanışacaklar, fakat birbirlerine zarar gelir korkusuyla yine birbirlerinden kaçacaklardır. Şüphesiz ki Allahın huzuruna çıkacaklarını yalanlayanlar, hüsrana uğrayarak helak olmuş olacaklardır. Çünkü onlar, dünyada iken doğru yolda değillerdi.

* Kur'an-ı Kerimin birçok âyetinde, âhirette, dünya hayatının çok az bir süre olarak bulunacağı beyan edilmektedir. Bu âyetlerde şöyle buyuruluyor: "ey Muhammed, sen de "Azim ve sebat" sahibi Peygamberlerin sabrettiği gibi sabret. Kâfirler için acele azap isteme, Onlar, kendilerine vaadolunan günün dehşetini gördükleri zaman, dünyada sadece gündüzün bir anı kadar kaldıklarını sanacaklardır. Bu, apaçık bir tebliğdir. Dinden ayrılan bir topluluktan başka kim helak edilir?"(32) "Onlar kıyameti gördükleri gün, dünyada ancak bir akşam ve bir kuşluk vakti kadar kaldıklarını sanarlar."(33), "Onlar aralarında" Siz dünya hayatında ancak on gün kadar bir şey kaldınız." diye fısıldaşılarlar." "Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. O gün onların en akıllıları "Siz ancak dünyada birgün kadar birşey kaldınız."der."(34) "Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, dünyada kısa bir bir zamanda fazla kalmadıklarına yemin ederler. Onlar, dünyada da haktan böyle döndürülüyorlardı."(35)

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ ٱللَّهُ شَهِيدٌ

(32) Ahkaf suresi, âyet, 35
(33) Naziat suresi, âyet, 46
(34) Tâhâ suresi, âyet, 103-104
(35) Rûm suresi, âyet; 55

عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

46- Onlara vaaldettiğimiz azabın bir kısmını, ya sana hayattayken gösteririz veya göstermeden önce seni vefat ettiririz. Fakat değişen birşey olmaz. Çünkü onların dönüşü bizedir. Sonra Allah, yaptıklarına da şahittir.

Ey Muhammed, biz, ya sen hayattayken, o müşriklere vaadettiğimiz azaplardan birkısmını onlara vererek sana gösteririz. Böylece onlara ne yaptığımızı bizzat dünyadayken müşahade etmiş olursun. Yahut ta onlara vaadettiğimiz azap, başlarına gelmeden önce seni vefat ettiririz. Bu hal onları şımartmasın. Çünkü onlar âhirette mutlaka huzurumuza çıkacak ve yaptıklarının cezasını göreceklerdir. Kötü amellerinden herhangi birini inkâr etmeleri mümkün değildir. Zira Allah, yaptıklarına şahittir.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ ۚ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

47- Her ümmetin bir Peygamberi vardır. Peygamberleri geldiğine aralarında mutlak bir adaletle hükmolunur. Onlara asla zulmedilmez.

Geçmiş her ümmetin, insanları Allahın dinine ve ona itaatta davet eden bir Peygamberi olmuştur. Âhirette o ümmeterin Peygamberleri hesap görme yerine gelince, ümmetin fertleri arasında adaletle hükmedilecek, onlara herhangi bir haksızlık yapılmayacaktır.

Âhlirette her ümmet, Allahın huzuruna Peygamberleriyle birlikte çıkacak, onların yapmış olduğu ameller ve kendilerini koruyan Melekler, o ümmetlerin dünyada yaptıklarına dair şahitlik edeceklerdir. Neticede aralarında hüküm verilecek, herkese layık olduğu ceza veya mükâfaat verilecek, hiçbir kimseye zulmedilmeyecektir.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

48- "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadedilen ne zamandır?" derler.

Müşrikler: "Eğer doğru söylüyorsanız, bize vaadettiğiniz kıymetin kopması ne zaman olacaktır?" derler.

* Kıyametin kopacağına inanmayan kâfir ve müşrikler: "Eğer böyle bir şey varsa hemen olsun veya zamanı tayin edilsin." şeklinde isteklerde bulunmuşlardır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli âyetlerinde zikredilmiştir. Mesela şu âyette buyruluyor ki: "Kıyamet gününe iman etmeyenler, kıyametin acele olarak kopmasını isterler. İman edenler ise ondan korkarlar ve onun bir gerçek olduğunu bilirler. Şunu iyi bilin ki, kıyamet hakkında münakaşa edenler derin bir sapıklık içindedirler."(36)

قُلْ لَآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ إِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

49- De ki: "Allahın dilediğinin dışında benim, kendime ne bir zarar ne de bir fayda sağlamaya gücüm yeter. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiğinde, onu ne biran geciktirebilirler ne de öne alabilirler?

Ey Muhammed kendilerine vaadedilen azabın acele gelmesini isteyenler ve kıyametin ne zaman kopacağını soranlara de ki: "Onun ne zaman kopacağını Allah bilir. Onu koparacak olan da Allahtır.Ben, Allahın izni olmadıkça bizzat kendime bile bir zarar veya menfaat sağlayacak güce sahip değilim. Kıyametin kopacağını kendiliğimden nasıl bilir de onu haber verebilirim? Ancak şunu bilin ki, her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an ertelenirler ne de bir an öne alınırlar.

* Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları, belli bir vakte kadar erteler. Vadeleri geldiğinde, onu ne bir an erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler."(37) "Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir, ne de erteleyebilir."(38) "Allah, eceli gelen canı, hiçbir zaman mühlet verip geri almaz. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."(39)

(36) Şûrâ suresi, âyet, 18
(37) Nahl suresi, âyet 16/61
(38) Hicr suresi, âyet 15/5
(39) Münafıkûn suresi âyet, 63/11

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾

50- De ki: "Söyleyin bana, Allahın azabı size gece veya gündüz gelirse ne yaparsınız? Suçlular bunda niye acele ediyorlar?"

Ey Muhammed, sen bu müşriklere de ki: "Şayet Allahın azabı sizlere geceleyin veya gündüzleyin gelir de kıyamet koparsa haliniz ne olur? Allahı ve Peygamberini inkâr eden suçlular acaba bu konuda niçin acele ediyorlar? Allahın azabına uğrayacak olanlar onlardır. Onlar, bu azabı kendilerinden uzaklaştıracak güce sahip midirler?

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ آلْآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

51- Azap başınıza geldikten sonra mı ona inanıyorsunuz? Onlara "Şimdi mi inanıyorsunuz?" Halbuki onu acele istiyordunuz." denir.

Âhirette, artık iman etseniz bile, size o imanın fayda vermediği bir yerde azap gelip size çattıktan sonra mı uyanacak ve iman edeceksiniz? O zaman sizlere şöyle denecektir: "Şimdi mi iman ediyorsunuz? Halbuki daha önce bununla alay ediyor, size gelip çatacağını yalanlıyordunuz."

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

52- Sonra da (kıyamet gününde) zalimlere "Ebedî azabı tadın,sizler sadece yaptıklarınızla cezalandırılıyorsunuz?" denir.

Kıyamet gününde zalimlere: "Şimdi, Allahın, sonu gelmeyen azabını tadın. Sizler dünyada hayattayken işlediğiniz günahların cezası dışında başka bir azabı tatmıyorsunuz. O halde sızlanmayın, yaptığınızın karşılığını çekin." denir.

*Bu konuda diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "O gün onlar cehennem ateşine sürülüp itileceklerdir." O, gün onlara şöyle denecektir: "Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur." "Bu bir sihir midir. Yoksa hâlâ görmüyors musunuz?" Girin cehenneme. Sabredin veya sabretmeyin,sizin için değişen bir şey olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz."(40)

وَيَسْتَنۢبِـُٔونَكَ أَحَقٌّ هُوَ ۚ قُلْ إِى وَرَبِّىٓ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ ۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

53- "Bu anlattığın gerçek midir?" diye sana sorarlar. De ki: "Evet, rabbime yemin ederim ki, o haktır.Siz, Allahı âciz bırakamazsınız.

Ey Muhammed, müşrikler sana: "Bize vaadettiğin azap gerçek midir? diye sorarlar. Onlara de ki: "Evet, rabbime yemin olsun ki bu gerçektir. Sizler, rabbinizin azabından kaçıp kurtulamaz ve onu âciz bırakamazsınız. Çünkü sizler onun mülkünde ve onun tasarrufunda bulunuyorsunuz. O, sizi tekrar diriltmekten âciz değildir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede Peygamberine, kıyameti inkâr edenlere karşı rabbine yemin ederek cevap vermesini ve kıyamet ve azabın kendilerine mutlaka geleceğini söylemesini emretmektedir. Kur'an-ı kerimde bu konuya temas eden başka âyetler de vardır. Bu âyetlerde de buyuruluyor ki: "Kâfirler, "Kıyamet saati bize gelmeyecektir." dediler. Ey Muhammed, sen onlara şöyle de "Hayır, gaybı bilen rabbime yemin olsun ki, kıyamet saati size mutlaka gelecektir. Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey onun ilmi dışında değildir. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta yazılmış olmasın."(41) "Kâfirler, öldükten sonra hiç dirilmeyeceklerini iddia ederler.Ey Muhammed de ki: "Hayır, rabbime yemin ederim ki, öldükten sonra mutlaka dirileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu Allaha çok kolaydır."(42)

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى ٱلْأَرْضِ لَٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا۟

(40) Tûr suresi, âyet; 13-16
(41) Sebe' suresi, âyet; 24-33
(42) Teğabün suresi, âyet; 7

الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

54- Nefsine zulmeden herkes, yeryüzünde ne varsa kendinin olsa, azaptan kurtulmak için onu feda ederdi. Azabı görünce, pişmanlıklarını gizlemeye çalışırlar. Zulme uğratılmaksızın aralarında adaletle hükmolunur.

Allahtan başkasına taparak ve Allaha itaatı terederek kendisine zulmeden her kişi, yeryüzünde bulunan herşeye sahip olacak olsa, Allahın azabını gözleriyle görünce, mutlaka o şeyleri verip azaptan kurtulmak ister. Onların ileri gelenleri, kendilerini kuşatan azabı görünce pişmanlıklarını gizlemeye çalışacaklardır. Fakat ileri gelenlerle onlara tabi olanlar arasında adaletle hüküm verilecek, hiçbir kimse, başkasının günahından dolayı cezalandırılarak zulme uğratılmayacaktır.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

55- İyi bilinmelidir ki göklerde ve yerde bulunanlar ancak Allahındır. Yine iyi bilinmelidir ki, Allahın vaadi haktır. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahın mülküdür. Hiçbir kimsenin onlarda bir hakkı yoktur. O halde kâfirler neye sahiptirler ki, Allahın azabından kurtulmak için onu fidye versinler? Allahın, müşriklere ve inkârcılara vaadettiği azabı ise kesindir. Onda şüphe yoktur. Fakat onların çoğu, işin gerçeğini bilmezler. Bu sebeple Allahın azabını yalanlarlar.

هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

56- Dirilten ve öldüren O'dur. Dönüşünüz de yine O'nadır.

Hayat veren ve öldüren Allah'tır. Canlıların, öldükten sonra tekrar dirilip başvuracakları merci de o'dur. İşte o zaman Allahın cezalandırmasını yalanlayanlar, yalanladıkları şeyin gerçek olduğunu göreceklerdir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ وَهُدًى
وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

57- Ey iman edenler,size, rabbinizden bir öğüt gelmiştir. O, kalblerdeki hastalıklar için bir şifa, iman edenler için bir hidayet ve rahmettir.

Ey insanlar, size, rabbiniz katından Kur'an geldi. O, sizin için bir öğüttür. Sizleri, Allahın cezalandırmasıyla uyarır ve Allahın azabından korkutur. O Kur'an kalbinizde bulunan cehalet ve şüphe hastalıklarına karşı sizin için bir şifadır. O, müminler için, helali haramdan ayırdeden bir doğru yol rehberi ve Allahın, yarattıklarına gönderdiği bir rahmettir. Bu rahmetiyle kullarını sapıklıktan çıkarır. Doğruluğa sevkeder ve onları helak olmaktan kurtarır.

* Evet, Kur'an-ı kerim müminler içinbir şifadır. Allah, onun vasıtasıyla cahillerin cehaletini giderip onları cehalet ve inkârın karanlıklarından kurtarır. İlmin ve imanın aydınlığına çıkarır. Kalblerinde bulunan şüpheleri ve Şeytanın vesveselerini giderir.

Kâfirler ise Kuran-ı Kerim'in bu aydınlatıcı nurundan ve manevi hastalıkları tedavisinden mahrumdurlar. Onlar buna inanmadıklarından ve emir ve tavsiyelerini tutmadıklarından Kuran onlara şifa vermez. Nuruyla onları aydınlatmaz. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Biz Kur'anı iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Kur'an, zalimlerin ise ancak zararını artırır."(43)

قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

58- Ey Muhammed, de ki: "Allahın lütfu ve rahmeti sebebiyle işte bunlarla sevinsinler. O, biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

(43) İsra suresi, âyet; 17/82

Ey Muhammed, müşriklere de, onlar, Allahın bir lütfu ve merhameti olan İslâmla ve Kur'anla sevinsinler. Bu, onlar için, biriktirmiş oldukları dünyanın geçi mallarından ve hazinelerinden daha hayırlıdır. Ayette zikredilen lütuftan maksat, İslâm'dır. Rahmet'ten maksat ise Kur'andır. Hilal b. Yesaf, Katade Hasan-ı Basri ve İbn-i Abbas âyetti bu şekilde izah etmişlerdir. Diğer bazılarına göre ise lütuf Kur'an, rahmet ise İslamdır.

* Eyfa b. Abdullah diyor ki: "Ömer (r.a.), Hilafeti döneminde Irak'ın harcı (vergisi) kendisine gelince, azadlı kölesiyle birlikte çıkıp, vergi malı olarak gelen develeri saymaya başladılar. Develerin, hesaplanandan daha fazla olduğunu gördüler. Bunun üzerine Ömer: "Yüce olan Allaha hamdolsun." dedi. Azadlı kölesi ise: "Vallahi bu, Allahın lütfu ve merhametindedir." dedi. Bunun üzerine Ömer: "Hata ettin. Bu, Allah tealanın: "De ki: "Allahın lütfu ve merhametiyle sevinsinler..." âyetinde sözü edilen lütuf ve merhamet değil bu âyetin sonunda zikredilen "... O, biriktirdikleri mâllardan daha hayırlıdır." ifadesindeki mallardandır." dedi.

قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ
أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

59- De ki: "Söyleyin bana, Allahın size verdiği rızkın, niçin bir kısmını helal bir kısmını haram saydınız? De ki "Bu hususta Allah mı size izin verdi? Yoksa Allaha iftira mı ediyorsunuz?

Ey Muhammed, de ki: "Ey insanlar söyleyin bana, Allahın sizler için rızık olarak yarattığı şeylerden bir kısmını, kendi yanlış kanaatlarinize göre helal, diğerlerini ise haram sayıyorsunuz. Kulaklarını yarıp serbest bıraktığınız develerin yenmesini haram sayıyorsunuz, helal kılınan şeyleri kendinize haram kılmanız için Allah mı size izin verdi yoksa bunları size, kendiliğinizden yapıp "Allah böyle emretti." diyerek Allaha yalan mı isnad ediyorsunuz?

* Cahiliye döneminde Araplar, normalde Allahın helal kıldığı bazı şeyleri birtakım mânâsız örf ve âdetlerine uyarak kendilerine haram kılarlardı. Mesela bazı develeri bazı sebeplerle serbest bırakır, onlara binmez, sütünü sağmaz ve onları kendilerine haram kılarlardı. İslâm gelince bu tür anlamsız örfleri kaldırdı. Allahın, kullarına helal kıldığı şeyleri kimsenin haram kılamayacağını hükme bağladı.

Allahın helal kıldığı şeyleri kulların, kendi düşüncelerine göre haram kılmalarının yanlış olduğunu ve böyle davranışların mânâsız olduğunu ifade bakımından şu Hadis-i şerif i zikretmek mümkündür: Bu hususta Mâlik b. Nadle diyor ki:

قال سمعت ابا الاحوص يحدث عن ابيه قال أتيت رسول الله ﷺ وأنا قشف الهيئة فقال هل لك مال قال قلت نعم قال من أى المال قال قلت من كل المال من الابل والرقيق والخيل والغنم فقال اذا آتاك الله مالاً فليَرَ عليك ثم قال هل تنتج ابل قومك صحاحاً اذانها فتعمد الى موسى فتقطع آذانها فتقول هذه بُحُرٌ وتشقها أو تشق جلودها وتقول هذه صرمٌ وتحرمها عليك وعلى أهلك قال: نعم قال فان ما آتاك الله عز وجل لك وساعد الله اشد وموسى الله أحد وربما قال ساعد الله أشد من ساعدك وموسى الله أحد من موساك قال قلت يا رسول الله ارأيت رجلاً نزلت به فلم يكرمنى ولم يقرنى ثم نزل بى اجزيه بما صنع أم أقر بيه قال اقرِه حدثنا عبد الله حدثنى أبى حدثنا وكيع قال حدثنا أبى واسرائيل عن أبى اسحق عن أبى الاحوص عن أبيه قال قال رسول الله ﷺ هل لك من مال قال قلت نعم من كل المال قد آتانى الله عز وجل من الابل ومن الخيل والرقيق قال فاذا آتاك الله عز وجل خيرا فلير عليك.

"Bir gün, kıyafetim perişan bir halde Resulullah'ın huzuruna gittim. Resulullah bana dedi ki:"

– Senin malın var mı?

– Evet

– Ne cins malın var?

– Her cins mal. Deve, köle, at, koyun.

– Allah sana bir mal verdiğinde o malın eserini senin üzerinde görmek is-

ter. Resulullah sözlerine devamla buyurdu ki:

– Sen, kavminin develeri sağlam olarak doğurduklarında eline usturayı alıp onların kulaklarını kesip "Bunlar bahirelerdir." veya kulaklarını yahut derilerini yarıp "Bunlar sarimelerdir." diyor ve onları kendine ve ehline haram kılıyor musun?

– Evet.

– Allah teala'nın sana verdiği bu şeyler helaldir. Allahın bileği senin bileğinden daha güçlü ve onun usturası senin usturandan daha keskindir.

– Ey Allahın Resulü, ben bir adama gitsem de o bana ikram etmese ve beni misafir etmese o bana gelince ben ona aynen bana davrandığı gibi mi davranayım? Yoksa onu misafir edeyim mi?

– Misafir et" buyurdu.(44)

Görüldüğü gibi Resulullah (s.a.v.) Allahın helal kıldığı develeri, cahiliye âdetlerine uyarak kendilerine haram kılan Mâlik b. Nadle'yi bu kötü âdetten men ediyor ve Allahın helal kıldığı şeyleri kimsenin haram kılamayacağını beyan ediyor. Bu bir misaldir. Benzer olaylar da bunun gibidir.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ
عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

60- Allaha iftira edenler, kıyamet günü hakkında ne düşünürler? Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

Allahın helal kıldığını haram, haram kıldığını da helal sayarak Allaha karşı yalan uyduranlar, kıyamet gününde, Allahın, kendilerine ne yapacağını tahmin ederler? Bütün iftiralarına rağmen, Allahın kendilerini affedeceğini mi zannederler? Hayır, Allah onları affetmeyecek,bilakis alev alev yanan cehennemine sokacaktır. Çünkü onlar bunu haketmişlerdir. Şüphesiz ki Allah, kullarını hemen cezalandırmayıp, onlara yaptıklarından vaz geçme imkânı vererek insanlara büyük lütüfta bulunur. Fakat insanların çoğu, bu nimetlere karşı Allaha şükretmezler.

(44) Ahmed b. Hanbel. Müsned, C: 3, S: 473

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا
عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ
وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

61- Ey Muhammed, her ne durumda olursan ol, Kur'andan ne okursan oku, sen ve ümmetin, her ne iş yaparsanız yapın, onu yapmaya giriştiğinizde biz ona mutlaka şahit oluruz. Yerde ve gökte zerre kadar bir şey dahi rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbirşey yoktur ki, apaçık bir kitapta mevcut olmasın.

Ey Muhammed, hangi işi yaparsan yap, Allahın kitabından ne okursan oku, ey müminler sizler de ne amel işlerseniz işleyin, sizler o işe başladığınız zaman biz sizin yaptıklarınızı ve halinizi görmekteyiz. Biz onları bilmekte ve hesaplamaktayız. Ey Muhammed, bil ki, yerde ve gökte olan hiçbirşey, rabbinden gizli değildir. O şey, zerre miktarı dahi olsa. İster zerreden daha küçük isterse daha büyük olsun herşey, Allah katında, levh-i mahfuzda kayıtlıdır.

* Evet, Allah teala, büyük küçük herşeyi bütün teferruatıyla bilmektedir. Nitekim diğer bir âyet-i Kerime'de de şöyle buyurulmaktadır: "Gaybın anahtarları Allahın katındadır. Onları ancak o bilir. O, karada ve denizde olanları bilir. Düşen hiçbir yaparak dahi yoktur ki, Allah onu bilmesin. Yerin karınlıklarında olan her tane, kuru ve yaş herşey, mutlaka apaçık bir kitapta kayıtlıdır."(45)

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

62- İyi bilin ki, Allahın dostlarına korku yoktur. Onlar üzülmezler de.

(45) Enam suresi, 6/59

Ey insanlar iyi bilin ki, Allahın dostlarına ve sevgili kullarına âhirette hiçbir korku yoktur. Onlar, dünyada iken elde edemedikleri şeylere de üzülecek değillerdir.

* Âyet-i Kerime'de zikredilen "Allahın dostlarından (velilerden) kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Müseyyeb, b. Hazen, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ebi Hüzeyl, âyette zikredilen "Allahın dostların'dan maksadın, görüldüklerinde simalarından, Allahı hatırlatan kullar olduklarını söylemişlerdir.

Ömer b. el- Hattab, Ebu Hureyre ve Ebu Mâlik el-Eş'arî ise âyette zikredilen "Allahın dostları'ndan maksadın, aralarında maddi bir çıkar ve akrabalık bağı olmadan birbirlerini Allah için seven kimselerdir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَا ايها الناس اسمعوا واعقلوا واعلموا ان لله عز وجل عبادا ليسوا بانبياء ولا شهداء يغبطهم الانبياء والشهداء على مجالسهم وقربهم من الله فجاء رجل من الاعراب من قاسية الناس والوى بيده الى نبى الله ﷺ فقال يا نبى الله ناس من الناس ليسوا بانبياء ولا شهداء يغبطهم الانبياء والشهداء على مجالسهم وقربهم مِن الله انعتهم لنايعنى صفهم لنا فسر وجه رسول الله ﷺ لسؤال الاعرابى فقال رسول الله ﷺ هم ناس من أفناء الناس ونوازع القبائل لم نصل بينهم أرحام متقاربة تحابوا فى الله وتصافوا يضع الله لهم يوم القيامة منابر من نور فيجلسهم عليها فيجعل وجوههم نورا وثيابهم نوراً يفرغ الناس يوم القيامة ولا يفزغون وهم أولياء الله الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون.

"Ey insanlar, dinleyin, düşünün ve bilin ki Aziz ve Celil olan Allahın öyle kulları vardır ki onlar ne Peygamber ne de şehittirler. Fakat Peygamberler ve şehitler, onların, Allah yanındaki derece ve yakınlıklarına gıpta ederler."

Resulullah'ın bu sözü üzerine uzaktan bir Bedevi gelip eliyle resulullaha işaret ederek şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, insanlardan öyleleri vardır ki, onlar ne Peygamberdirler ne de şehittirler. Bununla beraber onların, Allah katındaki derece ve yakınlıklarına Peygamberler ve şehitler gıpta ederler. Bu insanları bize anlat."

Bu Bedevi'nin sözü üzerine Resulullah'ın yüzünde sevinç belirtileri görüldü ve şöyle buyurdu: "Onlar, tanınmayan insanlardan ve bilinmeyen kabilelerde bir kısım insanlardırki, onları birbirlerine akrabalık bağı yaklaştırmaz. Fakat onlar, Allah için birbirlerini severler bunda samimi olurlar. Kıyamet gününden Allah onlara nurdan minberler kuracak onları orada oturtacaktır. Onların yüzlerini ve elbiselerini nurdan kılacaktır. Kıyamet gününde insanlar korku içindeyken onlar korkmayacaklardır. İşte onlar, Allahın dostlarıdırlar. Onlara korku yoktur, onlar, üzülmezler de." (46)

Taberiye göre ise Allahın dostlarından maksat, bundan sonra gelen âyetin belirttiği gibi, Allaha iman eden ve ondan korkan müminlerdir.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

63- Onlar, iman eden ve Allah'tan korkanlardır.

Allahın dostları olan Veliler o kimselerdir ki, Allahı, Peygamberini ve Peygamberinin Allah katından getirdiğini tasdik ederler. Allahın emirlerini yerine getirerek ve yasakladığı şeylerden de kaçınarak ondan korkarlar.

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

64- Onlara dünya hayatında da âhirette de müjde vardır. Allahın sözleri asla değişmez. İşte büyük kurtuluş budur.

(46) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:5, S: 343

Allahın dostlarına, daha dünyada iken, Allahın rahmet ve rızasına erecekleri, rüyalarında ve canları alınırken Melekler tarafından müjdelenir. Cennette ise Allahın rahmeti ve rızasıyla müjldelenirler. Allah, verdiği vaadden asla dönmez. İşte büyük kurtuluş budur.

* Âyet-i kerime'de, Allahın dostlarına dünya ve âhirette verileceği beyan edilen müjde'den neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Bazılarına göre dünyada verilen müjdeden maksat salih rüya (doğru çıkan rüya)dır. Bu hususta Resulullah'tan şu hadisler rivayet edilmiştir. Ebu dderda diyor ki:

سَأَلْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) قَالَ: مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ مُنْذُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْهَا فَقَالَ: مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرُكَ مُنْذُ أُنْزِلَتْ، فَهِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ.

"Onlara dünya hayatında müjde vardır." âyetinin mânâsını Resulullah'tan sordum, Resulullah da buyurdu ki: "Bu âyet indiriliğinden beri onun mânâsını bana senden başka hiçbir kimse sormamıştı. Dünya hayatında verilen müjdeden maksat, Müslümanın gördüğü veya ona gösterilen salih rüyadır.(O rüya ile verilen müjdedir)"(47) (O rüyada, Allahın rahmetine ereceği kendsine müjdelenir.)

Ubade b. es-Samit demiştir ki:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ قَوْلِهِ (لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)؟ قَالَ: هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُؤْمِنُ أَوْ تُرَى لَهُ.

"Ben, Resulullah'tan, "Onlara dünya hayatında müjde vardır." âyetini sordum. O da buyurdu ki: "O müjde, müminin kendisinin gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüyadır."(48)

Taberi, bu hadisin benzerini, Ebu Hureyre ve Abdullah b. Amr b. el-Ass'dan da rivayet etmiştir.

(48) Tirmizi K. er-Rü'ya bab: 3, Hadis No: 2275

(47) Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an, sure 10, bab: 2, Hadis No: 3106

Yine Ubade b. es-Samit, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن عبادة بن الصامت عن النبى ﷺ قال رؤيا المؤمن جزء من ستة واربعين جزءاً من النبوة.

"Müminin rüyası, Peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümüdür."(49)

Ümmü Kürz el-Kâ'biyye de demiştir ki:

عن ام كرز الكعبية قالت سمعت رسول ﷺ يقول ذهبت النبوة وبقيت المبشرات.

"Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim.: "Artık peygamberlik sona erdi. Geriye müjdeleyici şeyler kaldı."(50) (müjldeliyici şeylerden biri de rüyadır.)

Urve b Zü'beyr, Mücahid, Abdullah b. Abbas Abdullah b. Mes'ud ve Atâ da bu âyette zikredilen dünyadaki müjdeden maksadın salih rüya olduğunu söylemişlerdir.

Bu âyette zikredilen, âhiretteki müjdeden maksat ise, Ebudderda, Ebu Hureyre ve Ubade b. es-Samit'ten rivayed edilen hadislerin beyan ettiğine göre cennetir.

b- Zühri ve Kataden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilendünyadaki müjdeden maksat, mümin kul'a ölümü ânında verilecek müjdedir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin tefsirinde söylenecek sözlerin en evlası şudur: "Allah teala bu âyet-i kerimesinde, kendisinden korkan veli kullarına dünya hayatında müjde olduğunu beyan etmiştir. Müslamanın gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüyalar, dünya hayatıdaki müjdelerdendir. Yine, mümin kulun canı çıkarken Resulullahın beyan ettiği gibi, meleklerin onu, Allahın rahmetiyle müjdelemeleri ve onun ruhuna "Çık ve Allahın rahmet ve rızasına git" demeleri, dünya hayatındaki müjdelerdendir. Keza, Allah tealanın, mümin kuluna kitabı

(49) Darimi K. er-Rü'ya bab: 2
(50) Darimi, K. er-Rü'ya bab: 3

ve Peygamberi aracılığı ile bol sevaplar vaadetmesi, dünyadaki müjdelerdendir. Evet, bütün bu müjdeler, Allahın, müminlere, dünya hayatında vereceği müjdelerdir. Allah teala bu âyet-i kerimesinde, bu müjdelerden sadece birinin verileceğini bildirmemiştir. Bu itibarla âyetin mânâsı geneldir. Âhiretteki müjdeden maksat ise cennettir.

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾

65- Ey Muhammed, kâfirlerin sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet ve galibiyet Allaha aittir. O, herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan kâfirlerin, Allah hakkındaki bâtıl sözleri, put ve benzeri şeylerin, Allahın ortakları olduğu iddiaları seni üzmesin. Zira bütün izzet ve şeref, ancak Allaha aittir. O, onların sözlerini çok iyi işiten ve içlerinde taşıdıkları niyletlerini çok iyi bilendir. Allah, onları devamlı olarak kontrolu altında bulundurmaktadır. Onları, yaptıklarından dolayı cezalandıracaktır.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ ۚ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

66- İyi bilin ki göklerde ve yerde olan herşey Allaha aittir. Allah'tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymazlar. Sadece zanna uyarlar. Onlar ancak yalan söylerler.

İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allaha aittir. O halde Allahın mülkü ve yarattığı olan putlar nasıl olur da ilah kabul edilirler? İbadet, varlıkları yaratıp onları terbiye eden rabbe yapılır. Terbiye edilen yaratıklara değil. Allaha ortak koşanlar, aslında ortak koştukları şeylere, bir delile dayanarak, samimi bir şekilde uymuş değillerdir. Onlar ancak tahminlerine uyarlar. Ve onlar, yalancılardan başkası değillerdir.

* Bu âyetin: "Allah'tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymazlar" kısmını, soru cümlesi olarak: "Allahın ortakları olduğunu söyleyen-

ler, onu bırakıp ta neye taparlar?" şeklinde izah edenler de vardır.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

67- Dinlenmeniz için geceyi, aydınlatıcı olarak ta gündüzü yaratan Alah'tır. Şüphesiz ki bunda, dinleyen bir topluluk için deliller vardır.

Sizin rabbiniz, geceyi dinlenmeniz ve yorğunluğunuzu gidermeniz için yaratan, rızık temin etmeniz için de gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz ki bunda, bu delilleri dinleyip düşünenlere alâmet ve ibretler vardır. İşte bütün bunları yapan, sizi ve ona ortak koştuğunuz şeyleri yaratandır. Herhangi bir menfaat ve zarar veremeyen varlıklar değillerdir.

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ۖ هُوَ الْغَنِيُّ ۖ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ
إِنْ عِندَكُم مِّن سُلْطَانٍ بِهَٰذَا ۚ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

68- Müşrikler: "Allah çocuk edindi." dediler. O, bundan münezzehtir. Allahın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur. Bu iddianızda hiçbir deliliniz de yoktur. Allaha karşı bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

Ey Muhammed, kavminden, Allaha ortak koşanlar: "Melekler Allahın kızlarıdır." şeklindeki sözleriyle "Allah çocuk edindi." dediler. Allah, onların iftiralarından uzaktır. Zira onun, yarattıklarından hiçbirşeye ihtiyacı yoktur ki çocuk edinmeye de ihtiyacı olsun. Çünkü göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkü ona aittir. O halde kendisinin yarattığı bir mahluk, onun nasıl çocuğu olabilir? Hiç, söylediğiniz sözün, yanlış olduğunu düşünmez misiniz? Sizin elinizde bu iddianıza dair hiçbir deliliniz yoktur. Sizler, herhangi bir delil olmadan, Allaha isnad edilmesi caiz olmayan şeyi ona karşı nasıl söylüyor ve iddia ediyorsunuz?

* Allah teala, başka âyetlerde de, kendisine çocuk isnad edenleri şiddetle kınayarak şöyle buyuruyor: "İman etmeyen bazı kimseler: "Rahman olan Allah çocuk edindi." dediler." "Yemin olsun ki siz ortaya çok çirkin birşey getirip iftira attınız." "Bu iftiranın korkunçluğundan nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar parçalanıp dağılacaktı." "Çünkü onlar, rahmen olan Allaha çocuk isnad ettiler." "Oysa rahman olan Allahın çocuk edinmesi asla şanına yakışmaz." "Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki, kıyamet günü rahmen olan Allahın huzuruna bir kul olarak çıkmasın." "Şüphesiz Allah, onları ilmiyle kuşatmış, kendilerini ve yaptıklarını bir bir saymıştır." "Kıyamet günü onların herbiri Allahın huzuruna tek başına çıkacaktır."(51)

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

69- Ey Muhammed, de ki: "Allaha karşı yalan uyduranlar, asla kurtuluşa eremeyeceklerdir."

Ey Muhammed onlara de ki: "Allaha karşı yalan uydurup, onun çocuğu olduğunu iddia edenler, kurtuluşa eremeyecek ve dünyada ebedî olarak kalamayacaklardır.

مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70- Onlar için dünyada geçici bir hayat vardır. Sonra dönüşleri yine bizedir. Biz onlara, inkârları sebebiyle şiddetli azabı tattıracağız.

Onların ecelleri gelip çatıncaya kadar, dünya hayatında bir geçimlikleri vardır. Ömürleri bitince bize döneceklerdir. Onların, Allahı ve Peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle biz onları cehenneme koyup o şiddetli azabı onlara tattıracağız. Dünyadaki geçimlikleri onları aldatmasın. Bu onlara bir mühlet vermedir. Onları başıboş bırakmak değildir.

(51) Meryem sûresi, âyet; 88-95

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي
بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ
عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

71- Onlara Nuh'un kıssasını oku. O, bir zaman kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, aranızda bulunmam ve Allahın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa, bilin ki ben, sadece Allaha güvenmekteyim. Siz de ortaklarınızla bir araya gelerek yapacağınızı kararlaştırın. Sonra yapacağınız iş, sizi üzüntüye düşürmesin. Ve nihayet bana hiç mühlet vermeden, hükmünüzü uygulayın.

Ey Muhammed, sen o müşriklere, Nuh'un, kavmi ile olan hadisesini anlat.Bir zaman Nuh, kavmine şöyle demişti: "Eğer sizin aranızda bulunmam ve size, Allahın âyet ve delillerini hatırlatarak nasihat etmem gücünüze gidiyorsa, bir karara varın. Bu karara, Allaha ortak koştuğunuz şeyleri de çağırın. Böylece işiniz gizli kalmasın, açığa çıksın. Sonra, içinizden geçirdiğiniz ve bana yapmakistediğiniz şeyi derhal uygulayın, geri koymayın.

* Allah teala bu âyet-i kerime'de, Nuh'un, Allahın yardımına güvendiğini, kâfirlerin hile ve desiselerinden korkmadığını beyan ediyor, son Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de Nuh'un izini takibetmeye tevşik etiyor.

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

72- Eğer yüzçevirirseniz bilinki, ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâfaatım ancak Allaha aittir. Bana, Müslümanlardan olmam emredilmiştir.

Nuh, devamla dedi ki: "Ey insanlar, şayet sizi davet ettiğim haktan yüzçevirirseniz bana bir zarar veremezsiniz. Zira ben sizden ne bir ücret ne de bir sevap istiyorum. Benim mükâfatım ancak Allaha aittir.Ben, rabbimin emrine boyun eğen ve ona itaat eden Müslümanlardan olmakla emrolundum.

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾

73- Buna rağmen onu yalanladılar. Biz Nuh'u ve kendisiyle gemide bulunan müminleri kurtardık. Onları yeryüzünde halifeler kıldık. Âyetlerimizi yalanlayanları ise suda boğduk. Uyarılanların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak.

* Bu âyet-i kerime, Hz. Nuh'u yalanlayan kavminin, sonunda helak olduğunu, onu yalanlamaları sebebiyle suda boğularak yok olduklarını beyan etmekte, onlara benzeyecek olan her kavmin de âkıbetlerinin felaket olacağına işaret etmektedir.

Nitekim âyet-i kerime'nin sonundaki "Ey Muhammed, uyarılanların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak." cümlesi bunu ifade etmektedir.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِن بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِن قَبْلُ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

74- Biz Nuhtan sonra, kavimlerine birçok Peygamberler gönderdik. Onlara apaçık delillerle geldiler. Onlar, daha önce yalanladıklarına iman edecek değillerdi. Haddi aşanların kalblerini işte böylece mühürleriz.

Biz Nuhtan sonra gelen kavimlere de Peygamberler gönderdik. Peygamberleri onlara, Allahın elçileri olduklarını gösteren ve söylediklerinin gerçek olduğunu ortaya koyan apaçık mucize ve deliller getirdiler. Fakat Nuh'u yalanlayan insanlar Nuhtan sonra gelen Peygamberlere iman edecek değillerdi. Zira Nuh kavminin yakalandığı şüphe ve gurur hastalığı onlarda da vardı. İşte biz, Peygamberlerini yalanlayan böyle kavimlerin kalblerini, işledikleri günahlar sebebiyle mühürlediğimiz gibi, rablerine karşı isyan edip emirlerini tanımayanların kalblerini de yine isyanlarının cezası olarak mühürleriz de artık gerçeği anlayamaz olurlar.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا

وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾

75- Bunlardan sonra da Musa ve Harunu, Firavun ve topluluğuna mucizelerimizle gönderdik. Fakat onlar kibirlendiler ve suçlu bir kavim oldular.

Nuhun arkasından gönderdiğimiz Peygamberlerden sonra da Musa ve Harunu Mısır Kralı Firavuna ve kavminin ileri gelenlerine, onların doğruluklarını gösteren delil ve mucizelerle gönderdik. Fakat Firavun ve etrafındakiler, Musa ve Harun'un hak yola davetlerini kabul etmeyi gururlarına yedirmediler. Böylece rablerini inkâr ederek suçlu bir kavim oldular.

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾

76- Tarafımızdan onlara hak gelince: "Şüphesiz ki bu apaçık bir sihirdir." dediler.

Firavun ve kavmine, tarafımızdan, Peygamberler vasıtasıyla apaçık mucize ve deliller gelince onlar, hakka boyun eğme yerine, şımarıklıklarında devam ederek: "Şüphesiz ki bu apaçık bir sihirdir." dediler.

قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾

77- Musa onlara şöyle dedi: "Allah katından size gelen bu gerçeğe dil mi uzatıyorsunuz? Bu, sihir olabilir mi? Sihirbazlar asla muvaffak olamazlar."

Musa onlara şöyle demişti: "Allah katından size gelen âyet ve alâmetlere sihir mi diyorsunuz? Gördüğünüz bu mucize ve âyetler hiç sihir olabilirmi? Zira sihirbazlar asla başarılı olamazlar.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

78- Onlar da Musaya: Atalarımızı üzerinde bulduğumuz dinden bizi çevirmek için ve yeryüzünde büyüklük ikinizin olsun diye mi bize geldiniz Biz, ikinize de iman etmiyoruz." dediler.

Firavun ve adamları Musaya şöyle dediler: "Sen bizi, atalarımızın dininden çevirmek için mi bize geldin? Böylece istiyorsunuz ki, yeryüzünde iktidar ve büyüklük ikinizin elinde olsun. Biz, sizin Peygamber olduğunuza inanmıyoruz.

* Kur'an-ı kerimin birçok yerinde, Hz. Musa ile Firavun arasında geçen kıssa çeşitli yönleriyle bazan geniş bazan da kısa bir şekilde zikredilmektedir. Çünkü bu kıssa en mânâlı kıssalardan biridir. Firavun, saltanatına ve zulmüne son verecek birisinin çıkacağından endişe ettiği için korku içerisindeydi. Nihayet korktuğu başına geldi.

Firavun, Hz. Musayı bizzat sarayında besledi. Musa olgunluk çağına varınca Firavun ve adamlarının zulmüne karşı koydu. Neticede Mısırı terkedip Kenan ilinde uzun bir süre yaşadı. Tekrar Mısıra dönerken kendisine Peygamberlik verildi.

Hz. Musa bu befa Firavunun karşısına Peygamber olarak çıktı ve onu Allaha kulluk etmeye davet etti. Firavun bunu gururuna yediremedi, fakat çeşitli hiyle ve tuzaklara başvurmasına rağmen sonunda mağlup olarak suda boğuldu.

İşte bu surede de Hz. Musa'nın Firavun ile olan kıssasının bir bölümü zikredilmektedir.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ٱئْتُونِى بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

79- Firavun kavmine, "Bütün mahir sihirbazları bana getirin." dedi.

Firavun, Musa'nın gösterdiği mucizeler karşısında âciz kalınca, bütün maharetli bazıların toplanıp kendisine getirilmesini emretti.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ أَلْقُوا مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٨٠﴾

80- Sihirbazlar gelince, Musa onlara "Ortaya koyacağınızı koyun." dedi.

Firavunun toplanmasını istediği, ülkenin en meşhur sihirbazları bir araya toplanınca Musaya "Önce sen mi maharetini ortaya koyacaksın yoksa biz mi koyalım?" diye sordular. Musa da onlara "Ortaya koyacağınızı önce siz koyun." dedi.

فَلَمَّآ أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُم بِهِ ٱلسِّحْرُ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبْطِلُهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

81- Sihirlerini ortaya koyunca Musa onlara şöyle dedi: "Bu yaptığınız sihirdir. Şüphesiz ki Allah bunu bozacaktır. Muhakkak Allah, fesatçıların işini düzeltmez.

Sihirbazlar büyülerini göstermik için ip ve sopalarını ortaya atınca Musa onlara şöyle dedi: "Ey sihirbazlar, sizin bu yaptığınız, sihirden başka birşey değildir. Allah bunu bozacaktır. Zira Allah, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve orada Allah'a isyan edilmeyi devam ettirmek isteyenlerin yaptıklarını asla muvaffak kılmaz. Ve onların yaptığı şeyleri boşa çıkarır.

Hz. Musa'nın âsâsı yılan şekline dönüşdükten sonra sihirbbazların ortaya koydukları şeyleri yutmuş ve geriye hiçbir şey bırakmamıştır.

وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

82- Şüphesiz ki Allah, suçlular istemese de hakkı, sözleriyle gerçekleştirir.

Şüphesiz ki Allah, mücrimler istemese de hakkı ispat eder ve emriyle onu bâtıla galip getirir.

فَمَآ ءَامَنَ لِمُوسَىٰٓ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِۦ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ۚ
وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

83- Firavun ve ileri gelen adamlarının kötülüğünden korkarak, Firavunun kavminden Musaya ancak az bir topluluk iman etti. Şüphesiz Firavun, yeryüzünde büyüklük taslayan biriydi. Ve aşırı gidenlerdendi.

Musa'nın çeşitli mucize ve deliller getirmesine rağmen, Firavunun kavminden veya İsrailoğullarından Musa'ya Firavunun korkusundan dolayı pek az kişi iman etti. Zira Firavun, yeryüzünde zorbalaşan, inkâr ve sapıklıkta haddi aşanlardandı.

*Âyet-i kerimede geçen (الا ذريّة من قومه) ifadesinin lafzi tercümesi "Kavminin soyundan olanlar" şeklindedir. Müfessirler, Hz. Musa'ya iman ettikleri bildirilen bu soyların kimin soyları olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid ve A'meşe göre burada zikredilen insanlar israiloğullarının soylarıdır. Hz. Musa, peygamber olarak İsrailoğullarına gönderildiğinde onun zamanında bulunan İsrailoğulları ölmüşler, onların soyundan gelen çocukları Hz. Musa'ya iman etmişlerdir. Çünkü Hz. Musa'nın Peygamberlik dönemi çok uzun sürmüştür. Âyet-i kerime bunu beyan etmektedir.

b- Abdullah b.Abasa göre ise bu insanlar, Firavun kavminin soyundan gelen insanlardır. Firavun kavmi Firavunun fitnesinden ve zulmünden kortukları için Musa'ya iman edememişler ancak onların soylarından gelen bazı kimseler Hz. Musa'ya iman edebilmişlerdir. Firavunun karısı, Firavun ailesinin mutemedi, Firayunun veznedarı ve veznedarın hanımı bunlardandı.

Taberi âyet-i kerime'de, Musa'dan başka kimsenin zikredilmemesi sebebiyle burada adı geçen soyların, Hz. Musanın kavmi İsrailoğullarının soyundan olduğunu söylemenin daha isabetli olacağını zikretmiştir.Bu izaha göre Firavunun korkusundan, İsrailoğulları Hz. Musa'ya iman edememişler ancak, peygamberliği uzun sürdüğünden, onların soylarından gelen insanlar, Hz. Musa'ya iman edebilmişlerdir.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوْمِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم

مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

84- Musa kavmine: "Ey kavmim, eğer Allaha iman ediyorsanız ve teslim olmuş ssanız sadece ona güvenin." dedi.

Musa kavmine: "Ey kavmim, eğer Allahın birliğini kabul ediyor ve rabbiniz olduğunu tasdik ediyor ve ona itaatla boyun eğmek istiyorsanız ona güvenin ve ona teslim olun." dedi.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾
وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

85-86- Müminler de: "Biz yalnız Allaha güvendik, ey rabbimiz, sen bizi zalim bir kavim için imtihan vesilesi kılma, bizi, merhametinle o kâfir topluluktan kurtar." dediler.

Musa kendisine iman edenleri Allaha güvenmeye davet edince onlar da: "Biz, yalnız Allaha güvendik, işimizi ona teslim ettik. Ey rabbimiz, tarafından bize bir azap göndererek zalim olan Firavun kavminden dolayı bizi imtihana tabi tutma sen, rahmetinle bizleri, kâfir olan Firavun topluluğunun elinden kurtar." dediler.

* Müfessirler, müminlerin, rablerinden, Firavun kavminin kendilerini, imtihan vesilesi yapmamasını neden dolayı istedikleri hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebu Miclez ve Ebu Duha'ya göre müminler, Allah teala'dan, Firavun kavmini kendilerine galip getirmemesini istemişlerdir ki, onların, kendilerinden üstün oldukları anlaşılarak insanların yoldan çıkmasına sebep olmasınlar.

b- Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre ise müminler, Firavun kavminin kendilerine musallat olmamasını niyaz etmişlerdir ki, kendilerinin sapmalarına vesile olmasınlar.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ

قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾

87- Musa ve kardeşine: "Kavminiz için Mısırda evler yapın, bu evleri de (kıbleye yönelen) namazgâhlar yapın. Namazı dosdoğru kılın." diye vahyettik. Ayrıca Musa'ya "Müminleri müjdele" dedik.

Biz Musaya ve kardeşi Haruna: "Mısırda kavminize evler yapın. Evlerinizi mescitler haline getirip oralarda namaz kılın, namazınızdan dolayı Firavunun zulmünden korkmayın. Ayrıca müminleri büyük sevaplarla ve gelecekteki büyük zaferlerle müjdeleyin." diye vahyettik.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Evlerinizi namazgâhlar yapın." diye tercüme edilen (وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً) cümlesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerrde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehai, Mücahid, Ebu Malik, Rebi' b. Enes, Dehhak ve İbn-i Zeyd, bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Evlerinizi mescitler yapıp onlarda namaz kılın." İsrailoğulları, sadece havralarda namaz kılıyor ve oralarda namaz kılarken de Firavun ve kavminden korkuyorlardı. Bunun üzerine Allah teala onlara, evlerini namazgâh edinip oralarda namaz kılmalarını emretti.

b- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadenin izahı şöyledir; "Mescitlerinizin yönünü Kâbeye doğru yöneltin." İsrailoğulları, Firavunun işkencesinden şikayetci olunca, Allah teala onlara, evlerini mescitler yapıp mescitlerinin yönlerini de Kâbeye doğru yöneltmelerini emretmiştir.

c- Said b. Cübeyre göre ise bu ifadenin izahı şöyledir: "Siz evlerinizi birbirlerine karşı vaziyette yapın."

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, çünkü âyetin metninden ilk anlaşılan mananın bu olduğunu, Allah teala'nın kelamını en çok kullanılan ifadelere göre izah etmenin isabetli olduğunu söylemiştir.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

88- Musa şöyle dua etti: "Rabbimiz şüphesiz ki sen, Firavun ve ileri gelenlerine, dünya hayatında ziynet ve mallar verdin. Rabbimiz, neticede bunlar, yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz, onların mallarını yok et, kalblerini katılaştır ki onlar, can yakıcı azabı gözleriyle görmedikçe iman etmesinler."

* Hz. Musa bu bedduayı, Firavun ve topluluğunun inkarlarındaki inatçılıklarına kızarak Allah rızası için yapmıştır. Zira, Hz. Musa, Firavun ve adamlarından hayır beklemediğini, onların iman etmelerinde ümit kalmadığını anlamış, bunların, azgınlıklarında devam ettikleri takdirde İsrailoğullarını da saptıracaklarından korkmuş ve bu sebeple Firavun ve topluluğu aleyhine bedduada bulunmuştur.

Nitekim daha önce Hz. Nuh da kavmi aleyhine böyle bir bedduada bulunmuş Allah da kavminin iman etmeyenlerini tufan ile boğmuştur. Bu hususu beyan eden âyetlerde buyuruluyor ki: "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden, yeryüzünde dolaşan tek kiş. bırakma." "Eğer onları yeryüzünde bırakırsan kullarını saptırırlar ve ancak günahkâr ve kâfir çocuklar doğururlar."(52)

Âyeti kerimede geçen ve "Mallarını yok et" diye tercüme edilen (رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ) ifadesi, Abdullah b. Kesir, Rebi b. Enes, Katade Süfyan es-Sevlri, Ebu Salih, Dehhak ve İbn-i Zeyd tarafından, "Ey rabbimiz, sen onların mallarını başka şeylere çevir." şeklinde izah edilmiştir. Hz. Musa'nın bu duası üzerine, İsrailoğullarının şekerlerinin, ekinlerinin, altın ve gümüşlerinin ve diğer mallarının taş olduğu rivayet edilmiştir.

Mücahid ve Abdullah b. Abbas ise bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Rabbimiz,sen onların mallarını yok et."

Âyet-i kerimede geçen ve "Kalblerini katılaştır." şeklinde tercüme edilene (وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ) ifadesi Abdullah b. Abbas tarafından şöyle izah edilmiştir. "Sen onların kalblerini mühürle de imana karşı yumuşamasınlar ve gönüllerini ona açmasınlar." Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Allah teala, Hz. Musa'nın bu duasını kabul etti. Firavuna, boğulma ânına kadar iman nasip etmedi. Boğulma ânındaki imanı ise ona fayda sağlamadı.

---

(52) Nuh suresi, 71/26-27

Âyeti- kerimede geçen ve "İman etmesinler" diye tercüme edilen (فلا يؤمنوا) cümlesi çeşitli gramer tahlilerine tabi tutulmuş ve her bir tahlil şekline göre bu cümleye, az da olsa farklı manalar verilmiştir.

a- Bazılarına göre bu cümle (ليُضِلُّوا) cümlesine atfedilmiştir. Bu tahlile göre âyetin bu bölümünün manası şöyledir."Rabbimiz, neticede bunlar, insanları, yolundan saptırmasınlar ve can yakıcı azabı görmedikçe iman etmesinler diye mi Firavun ve ileri gelenlerine, dünya hayatında zinet ve mallar verdin?"

b- Diğer bir kısım âlimlere göre (فلا يؤمنوا) cümlesi (واشدد على قلوبهم) emrinin cevabıdır.Bu nedenle başına (ف) harfi gelmiştir. Bu tahlile göre âyetin bu bölümünün manası şöyledir: "Rabbimiz, onların mallarını yok et. Kalblerini katılaştır ki, onlar can yakıcı azabı görünceye kadar iman etmesinler.

c- Başka bir kısım alimlere göre (فلا يؤمنوا) cümlesi, nehy-i hazır şeklinde istek cümlesidir. Bu tahlile göre ise âyetin bu bölümünün manası şöyledir: "Rabbimiz onların malarını yok et. Kalblerini katılaştır, iman etmesinler." Taberi bu son izah şeklini tercih etmiştir. Zira âyetin bundan önceki bölümleride dilek mahiyetinde olduğundan bu kısmının da dilek anlamında olması, âyetin akışına daha uygundur.

قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ ٱلَّذِينَ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

)

89- Allah da: "İkinizin duası da kabul edildi. Doğru yolda yürümeye devam edin. (İşin içyüzünü) bilmeyenlerin yoluna uymayın." dedi.

Ey Musa senin ve kardeşin Harunun, Firavun ve ileri gelen adamları aleyhine bedduanız kabul edilmiştir. İkiniz de emrimi yerine getirmeye devam edin. Göndereceğim ceza gelinceye kadar Firavun ve kavmini imana davet etmekte kararlı olun. Hükmümün hemen gelmesini isteyen cahillerin yolunu tutmayın. Zira benim vereceğim ceza derhal gelmese de vaadimden asla dönmem, o cezayı mutlaka veririm.

* İbn-i Cüreyc diyor ki: "Firavun, aleyhine yapılan bedduadan sonra kırk yıl yaşamış ve sonunda denizde boğularak helak edilmiştir. Hz. Musa bedduada

bulunurken Hz. Harun da "Amin" dediği için ayette "ikinizin duası da kabul edildi" buyurulmuştur.

وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَآ
أَدْرَكَهُ ٱلْغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِىٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓا۟ إِسْرَٰٓءِيلَ
وَأَنَا۠ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾

90-İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve ordusu, onlara zulmetmek ve saldırmak maksadıyla peşlerine düşmüşlerdi. Firavun boğulacağı anda: "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben Müslümanlardanım." dedi.

Biz, İsrailoğulları için denizi yardık, onları denizden geçirdik. Firavun ve ordusu ise, İsralioğullarına zulmetmek ve onlara saldırıda bulunmak için onların peşini takibetti. Denizde açılan yoldan geçerken deniz suları kendisini kaplayıp boğulacağını kesin olarak anlayınca şöyle dedi: "İsrailoğullarının iman ettikleri ilah dışında hiçbir ilah olmadığına iman ettim. Ben, ona kul olmayı kabul eden ve boyun eğenlerdenim."

*Firavun iman ettiğini söylemiş fakat bu sözü tam ölüm anında zorunlu olarak söylemiştir ki böyle bir anda iman kabul edilmez. Bu sebeple Fiavun imansız olarak ölmüştür.

Tam can çekişirken iman etmenin fayda vermediği ve bu halde iman eden kimsenin imansız olarak öleceği hususunda diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar, azabımızın şiddetini gördükleri zaman "Biz sadece Allaha iman ettik. Ona ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik." dediler." "Azabımızın şiddetini görünce imana gelmeleri onlara hiçbir fayda sağlamadı. Allahın, kulları hakkında ötedenberi uygulana gelen kanunu budur. İşte kâfirler o zaman hüsrana uğrarlar."(53)

Abdullah b. Şeddad, Firavun ve kavminin nasıl boğulduklarını izah ederek şunları söylemiştir: "Adı aslında" İsrail" olan Yakup, oğullarıyla birlikte Mısırdaki oğlu Yusuf'a gittikleri zaman, ailenin fertlerinin sayısı, yetmiş iki kişiydi. İsrailin (Yakubun) oğulları, Musa ile birlikte Mısırdan çıktıkları zaman ise sayıları altı yüz bin'e ulaşmıştı. Firavun onlara kavuşup onlar da Firavunu

(53) Mümin suresi, 40/84-85

görünce Musa'ya şöyle demişlerdi. "Nereye gideceğiz? O bize kavuştu. Bundan önce de Firavundan işkenceler görüyorduk." Bunun üzerine Allah teala, Hz. Musaya, "Âsanı denize vur" diye emretti. Deniz yarıldı. Her parçası büyük bir dağ gibi oldu. Denizin dibi kurudu. Allah onlara yeryüzünü açtı. Firavun da yağız bir aygır'a binmiş onları takibediyordu. Aynı renkte sekiz yüz bin at bulunuyordu. Diğer renklerde olan binekler bu sayının dışındaydı. Cebrailin altında besili bir kısrak bulunuyordu. Orada ondan başka kısrak yoktu. Mikail de Firavun kavminin arkadan sürüyordu. Onlardan ayrılan herkesi tekrar onlara katıyordu. İsrailoğullarının son kişisi de denizi geçtikten sonra Cebrail, Firavuna yaklaştı. Firavunun aygırı, kısrağın kokusunu aldı. O anda insiyatif Firavunun elinden çıktı. Cebrail "Haydi yürüyün, bu insanlar denize daha layık değiller." dedi. Bunun üzerine Firavun İsrailoğullarının peşinden denize daldı. Firavun kavminin ilk adamı denizden çıkmaya yeltenince deniz, üzerlerine kapandı. İşte o anda Firavun "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben müslümanlardanım." dedi. Bunun üzerine ona: "Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin ve fesat çıkaranlardandın." diye nida edildi.

Abdullah b. Abbas, bu hususta Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ذَكَرَ اَحَدُهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ ذَكَرَ اَنَّ جِبْرِيلَ ﷺ جَعَلَ يَدُسُّ فِي فِرْعَوْنَ الطِّينَ خَشْيَةَ اَنْ يَقُولَ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ فَيَرْحَمَهُ اللّٰهُ اَوْ خَشْيَةَ اَنْ يَرْحَمَهُ اللّٰهُ.

"Cebrail (a.s.) Firavunun, "Lailahe illallah" (Allahtan başka ilah yoktur) deyip Allahın da ona merhamet edeceğinden korktuğundan onun ağzına çamur doldurmuştur.(54) Hadis-i şerifin diğer bir rivayeti şöyledir Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَمَّا اَغْرَقَ اللّٰهُ فِرْعَوْنَ قَالَ: آمَنْتُ اَنَّهُ لاَ اِلَهَ اِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو اِسْرَائِيلَ، فَقَالَ جِبْرِيلُ: يَا مُحَمَّدُ فَلَوْ رَاَيْتَنِي وَاَنَا آخُذُ مِنْ حَالِ الْبَحْرِ فَاَدُسُّهُ فِي فِيهِ مَخَافَةَ اَنْ تُدْرِكَهُ الرَّحْمَةُ.

(54) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 10 bab: 4, Hadis No: 3108

"Allah, Firavunu suda boğunca o, "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben müslümanlardanım." dedi. Cebrail de dedi ki "Ey Muhammed, benim, Allahın rahmeti, Firavuna erişir korkusuyla denizin çamurlarından alıp onun ağzına nasıl doldurduğunu bir görseydin!"(55)

Taberu bu hadis-i şerifin benzerini Ebu Hureyre ve İbrahim et-Teymin-den de rivayet etmiştir.

آلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾

91- Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin. Ve fesat çıkaranlardandın.

Şimdi mi Allaha kul olmayı kabul ediyor ve sadece onun ilah olduğuna iman ediyorsun? Halbuki sen, bundan önce Allaha isyan ediyor ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyordun.

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً ۚ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

92- Ardından gelenlere bir ibret olman için bugün seni, cesedinle kurtarıp koruyacağız. Şüphesiz ki insanların çoğu, delillerimizden gâfildirler.

Ey Firavun, bugün biz senin cesedini kurtarıyoruz ki senin helak olduğuna inanmayanlar, helak olduğunu görsünler ve sen, daha sonra gelenlere bir ibret olasın. Ne yazık ki insanların çoğu, delil ve âyetlerimizden gâfildirler. Onları düşünüp ibret almazlar.

* Abdullah b. Abbsa diyor ki: "İsrailoğullarından bazıları, Firavunun ölüp ölmediğinden şüphe ettiler. Bunun üzerine Allah teala denize emretti, deniz, Firavunun ölü cesedini dışarı attı. Böylece İsrailoğulları onun öldüğünü gözleriyle gördüler.

(55) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 10, bab: 3 Hadis No: 3107

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟
حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93- Şüphesiz ki biz İsrailoğullarını güzel bir yerde yerleştirdik. Ve onları helal ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine doğru bilgi gelinceye kadar ihtilaf etmemişlerdi. muhakkak ki rabbin, kıyâmet gününde ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hükmünü verecektir.

Biz, İsrailoğullarını Mısır ve Şam gibi güzel yerlere yerleştirdik. Biz onları helal rızıklarla rızıklandırdık. Onlar, Muhammedin Peygamberliği hakkında, Allahın indirmiş olduğu kitap geldikten sonra ihtilafa düştüler. Şüphesiz ki rabbin kıyamet gününde, ihtilaf ettikleri, Muhammedin Peygamberliği hakkında aralarında hüküm verecek, iman edenleri cennete, yalanlayanları da cehenneme koyacaktır.

فَإِن كُنتَ فِى شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَٰبَ
مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾

94- Ey Muhammed, eğer sana indirdiğimizden şüphe ediyorsan senden önce kitap okuyanlara sor. Şüphesiz ki sana, rabbin tarafından hak gelmiştir. O halde asla şüphe edenlerden olma.

Ey Muhammed, eğer sen, sana bildirdiğimiz şeylerin gerçekliği hususunda şüphede isen, senin zamanına yetişen ehl-i kitabın takva sahibi olanlarına sor. Şüphesiz ki sana, Peygamber olduğuna dair kesinlik ifade eden gerçek haber gelmiştir. Yahudi ve Hristiyanlar da senin sıfatlarını kitaplarında görmüşlerdir. Sakın sen, bu hususta şüphe edenlerden olma.

* Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.)'in bu âyetin sonunda: "Ne şüpe ediyorum ne de bir kimseye sorma ihtiyacı hissederim." dediği rivayet edilmektedir.

Aslında Resulullah (s.a.v.) kendisinin Peygamer olduğunda ve kendisine Allah tarafından indirilen vahiy hususuda asla şüphe etmemektedir. Bu ifadenin böyle kullanılması Arapça'nın bir özelliğindendir. Buna bir misâl olmak üzere şunu söylemek mümkündür. Mesela bir kişi, oğlundan, bir işi kesinlikle yapmamasını isterse ona şöyle derdi: "Eğer sen benim oğlum isen şu işi kesinlikle yapmayacaksın." Bu ifade baba çocuğunun, gerçek çocuğu olup olmadığı hususunda şüphe etmiş değildir. Bu, ifadenin özel bir şeklidir ve tekid ifade eder ve "Şu işi kesinlikle yapmayacaksın." demektir. Buradaki ifade işte böyle bir özelliği olan ifadedir.

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾

95- Allahın âyetlerini yalanlayanlardan olma. Aksi halde hüsrana uğrayanlardan olursun.

Ey Muhammed, sakın Allahın delil ve âyetlerini yalanlayanlardan olma. Aksi takdirde âhiret hayatını kaybedenlerden olursun. Zira bunu yapan, Allahın rahmet ve rızasını verip karşılığında gazap ve cezasını almıştır.

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾

وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

96-97- Üzerlerine rabbinin hükmü hak olanlar iman etmezler. Onlara her türlü delil gelse de can yakıcı azabı görmedikçe iman etmezler.

Ey Muhammed, senin rabbinin lanet ve gazabının hak edenlere bütün ibret ve öğütler gelse de can yakıcı azabı bizzat gözleriyle görmedikçe iman etmezler. Nitekim Firavun ve kavmi böyle olmuştur. Onlar tam boğulma anında iman etmeye kalkmışlardır. Amma bunun bir faydası olmamıştır.

* Bu âyet-i Kerime, Resulullahı ve müminleri inatçı kâfirlerin iman etmemelerinden dolayı üzülmemeleri için teselli etmekte ve maneviyatlarını bozmamalarını öğütlemektedir.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا
عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾

98- Keşke bir memleket halkı iman etseydi de, imanları kendilerine fayda verseydi. Yunusun kavmi müstesna. Onlar iman edince, biz onları dünya hayatında rüsvaylıktan kurtardık ve onları belirli bir zamana kadar yaşattık.

Ey Muhammed, keşke senden önce kendilerine Peygamber gönderdiğimiz ümmetlerden herhangi bir şehir halkı bütünüyle iman etmiş olsalardı da imanları kendilerine fayda vermiş olsaydı. Senden önce gönderdiğimiz Peygamberlerin kavimlerinin tamamı veya çoğunluğu onları yalanladılar ve cezalarını da gördüler. Yunus Peygamberin kavmi müstesna. Onlar hep birlikte iman ettiler. Biz de onlardan, dünya hayatındayken rüsvay edici azabı kaldırdık ve vadeleri yetinceye kadar onları yaşattık.

* Bazı Müfessirler bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir:

Hiçbir memleket halkı yoktur ki azap gelip kendilerine çattığında iman etmiş olsunlar da imanları kendilerine fayda vermiş olsun. Yani, azap gelip çatınca yapılan iman fayda vermez. Yunusun kavmi hariç. Bunlar, kendilerine azap gelip çatınca iman etmişler ve imanları da kendilerine dünya hayatında fayda vermiştir. Bunlar iman edince biz bunlardan dünya hayatında rüsvay edici azabı kaldırdık ve onları, ömürleri bitinceye kadar yaşattık.

Bu son izah şekli Abdullah b. Abbas, Katade, İbn-i Mes'ud, Mücahid, Said b. Cübeyyr ve benzeri âlimler tarafından zikredilen izah şeklidir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Yunus aleyhislelam kavmini, kendisine iman etmedikleri takdirde azaba uğrayacakları tehdidiyle uyarmış sonra aralarından ayrılıp gitmiştir. Yunusun kavmi olan Ninovalılar (Musul) azap belirtilerini görünce pişman olarakiman etmişler. Allaha boyun eğip yalvarmışlar, çocularını, hayvanlarını da yanlarına alarak, Allah'tan gelecek olan azabın kendilerinden uzaklaştırılması için kırk gün dua etmişler ve bunun üzerine Allah teala onlara acımış ve gelecek olan azabı onlardan kaldırmıştır.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ

يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

99- Ey Muhammed, eğer rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi. O halde iman etsinler diye insanları zorluyor musun?

Ey Muhammed, eğer rabbin dilemiş olsaydı yeryüzündeki bütün insanlar, ister istemez iman etmiş olurlardı. Fakat rabbin, hikmetinin gereği, herkesi iman edip etmemekte, kendi iradesiyle başbaşa bıraktı. O halde sen onları zorla iman ettiremezsin. Senin vazifen sadece tebliğ etmektir.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ

لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Allahın izni olmadıkça hiçbir nefis iman edemez. Allah, aklını kullanmayanlara murdarlığı verir.

Alla izin vermedikçe hiçbir kimse iman edemez. O halde ey Muhammed, kâfirlerin hidayete kavuşması için kendini zorlama. Allah, kendi birliğini ve Peygamberinin hak olduğuhu gösteren delilleri düşünüp öğüt almayan kimseleri gazabına ve azabına uğratır.

* Mealde "Murdarlık" diye tercüme edilen "Rics" kelimesini Taberi, Allahın azabı ve gazıbı şeklinde almış ve âyeti ona göre izah etmiştir. Abdullah b. Abbasın da bu görüşte olduğunu beyan etmiştir.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

101- Ey Muhammed, de ki: "Bir bakın göklerde ve yerde ne var? İman etmeyen bir kavme deliller ve uyarılar fayda vermez.

Ey Muhammed,kavminin müşriklerine de ki: "Göklerde Allahın birliğini gösteren, güneş, ay, gece, gündüz ve bulutlardan yağmurun yağması gibi nice

şeyler ve olaylar var. Yeryüzünde de yine onun birliğini ve kudretini gösteren, dağlar, ırmaklar, yanlıp bitkiler çıkaran topraklar gibi nice deliller var. Eğer aklınızı kullanacak olursanız bunlarda sizin için büyük ibretler vardır. Fakat bu çeşitli deliller, Allahın cezalandıracağını söyleyerek uyaran Peygamberlere iman etmemekte direnen bir topluluğa ne fayda verecektir ki?

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي
مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102- O inkârcılar, kendilerinden öncekilerin geçirdiği günlerin benzerinden başka bir gün mü bekliyorlar? Ey Muhammed, onlara:"Öyleyse bekleyin, Ben de sizinle birlikte beklemekteyim." de.

O müşrikler, kendilerinden önce geçen Nuh, Âd ve Semud kavmi gibi, bizzat azabı görmekten başka neyi bekliyorlar? Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Allahın cezalandırmasını bekleyin ben de sizi nasıl cezalandırılacağınızı beklemekteyim.

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

103- Nihayet biz Peygamberlerimizi ve bütün müminleri kurtarırız. Böylece iman edenleri kurtarmak bize haktır.

Sonra biz daha önce Peygamberlerimizi ve onlara iman edenleri kurtardığımız gibi, Peygamberimiz Muhammed ve ona iman edenleri de kurtarırız. İman edenleri kurtarmamız bizim için şüphe götürmeyen bir gerçektir.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾

104- Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, benim dinimden şüphe etseniz de, bilmiş olunuz ki, sizin, Allahtan başka taptıklarınıza ben asla ibadet etmem. Fakat ben, sizi öldüren Allaha ibadet ederim. Ben, iman edenlerden olmakla emrolundum.

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Eğer sizler, sizi davet ettiğim dinimden şüphe ediyorsanız şunu iyi bilin ki ben, sizlerin, Allahı bırakıp ta taptıklarınız put ve tanrılara asla tapmam. Fakat ben, ömrünüz bittiğinde sizi öldüren Allaha kulluk ederim. Rabbim bana, kendi katından gelenleri tasdik eden müminlerden olmamı emretti.

* Görüldüğü gibi Âyet-i kerimede, Resulullahın, müşriklere şunları söylemesi emrediliyor: "Siz benim dinimden şüphe ediyorsanız da bu, size yakışmayan bir şeydir.Size yaraşan, duyup işitmeyen, zarar ve menfaat vermeyen put ve heykellere tapmanızda şüphe etmektir. Bu sebeple ben, sizin, Allah'tan başka taptığınız put ve ilahlara tapmam. Zira ben, herşeyi yaratan, her canlıyı rızıklandıran, dirilten ve öldüren, faydalandıran ve zarar veren, yarattıkları üzerinde kahredici bir güce sahib olan Allaha kulluk ediyorum. Siz ise, başkalarına herhangi bir zarar veremedikleri gibi kendilerini en âciz yaratıklara karşı dahi savunamayan put ve heykellere tapıyorsunuz. Benim dinim mi şüphe edilmeye layık yoksa sizin dininiz mi?

وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾

105- Hakka eğilerek yüzünüzü dine çevir. Sakın Allaha ortak koşanlardan olma.

Yine rabbim bana dedi ki: "Ey Resulüm sen, İslam dini üzerinde kararlı ol, Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa meyletme. Sakın sen, kulluğundan rabbine ortak koşanlardan olma.

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾

106- Allahı bırakıp sana fayda ve zarar veremeyecek şeylere ibadet etme. Eğer bunu yaparsan o zaman sen de zalimlerden olursun.

Allahı bırakıp ta put vb. zarar ve menfaat vermeyen şeylere kulluk etme. Şayet bunu yapacak olursan kendini Allahın azabına atarak kendine zulmedenlerden olursun.

* Bu âyet-i kerime'den, bizzat Resulullahın, Allahı bırakıp ta başka bir şeye kulluk edebileceği anlaşılmamalıdır. Bu ifadeden asıl maksat, Resulullahın şahsında diğer insanları uyarmaktır.

وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

107- Allah, seni bir zarara uğratırsa, onu senden kaldıracak ancak O'dur. Sana bir iyilik te dilerse lütfuna kimse mani olamaz. O, lütfunu kullarından dilediğine verir. O, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey Resulüm, şayet sana Allah tarafından bir sıkıntı veya bir felaket dokunacak olursa onu senden, Allaha ortak koşulan putlar değil ancak Allah kaldırır. Şayet Allah sana bir hayır diler, herhangibir nimet verirse, Allahın lütfuna karşı gelecek te hiçbir kimse yoktur. Allah, darlık ve genişlikleri, rahmet ve felaketleri, kullarından dilediğine isabet ettirir. O, kullarından tevbe edip ona yönelenin tevbesini çokça kabul eden ve kendisine iman edip itaat edenlere de çokça merhametli davranandır.

* Bu âyet-i kerime, hayırın da şerrin de, faydanın da zararın da ancak Allah katarfından olduğunu, bu hususta ona hiçbirşeyin ortak olmadığını, bu sebeple, ibadet edilmeye de sadece onun layık olduğunu beyan etmektedir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas şu hadis-i Şerifi rivayet etmektedir: Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن عبد الله بن عباس انه حدثه انه ركب خلف رسول الله ﷺ يوما فقال له رسول الله ﷺ يا غلام انى معلمك كلمات احفظ الله يحفظك احفظ الله تجده تجاهك واذا سئلت فلتسأل الله واذا استعنت فاستعن بالله واعلم ان الامة لو اجتمعوا على ان ينفعوك لم ينفعوك الا بشىء قد كتبه الله لك

ولو اجتمعوا على ان يضروك لم يضروك الا بشيء قد كتبه الله عليك رفعت الاقلام وجفت الصحف.

" Birgün Resulullah'ın terkisine binmiştim. Resulullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: "Ey genç sana bazı şeyler öğreteceğim. Sen, Allahın emrini gözet ki Allah da seni korusun. Allahın emrini gözet ki, onu yanında bulasın. Birşey istediğinde Allah'tan iste. Bir yardım dilediğinde Allah'tan dile. Ve şunu iyi bil ki bütün ümmet bir araya gelip sana herhangi bir fayda sağlamaya çalışsa Allahın, senin için takdir ettiğinin dışında sana hiçbir fayda sağlayamazlar. Yine bütün ümmet sana herhangi bir zarar vermek için bir araya gelecek olsalar, Allahın, senin için takdir ettiği dışında sana herhangi bir zarar veremezler. Artık kalem kaldırılmış sahifeler dürülmüştür.(56)

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾

108- Ey Muhammed, de ki: "Ey insanlar, size rabbiniz tarafından hak geldi. Kim doğru yola giderse kendi lehine doğru yola gitmiş olur.Kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Ben, üzerinize vekil değilim.

Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, size, hak olan Kur'an geldi.Onda hidayet ve açıklamalar vardır. Kim hak yolu tutar, dosdoğru giderse, ancak kendi lehine hareket etmiş olur. Kim de Allah katından gelen hak din'den ve kitaptan sapacak olursa, kendisine zarar vermiş olur. Ben, sizi düzeltmek için üzerinize gönderilmiş bir zorba değilim. Ben, ancak tebliğ eden bir Peygamberim.

وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَٱصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

109- Sana vahyedilene uy. Allahın hükmü gelinceye kadar sabret. Allah, üküm verenlerin en hayırlısıdır.

(56) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 1 S: 293

Ey Muhammed, Allahın sana vahyettiği şeylere uy. Bu yolda sana dokunan eziyet ve sıkıntılara karşı Allahın, seninle seni inkâr edenler arasında hüküm vermesine kadar sabret. Allah, kulları arasında en hayırlı hüküm verendir. Çünkü o, adaletle hüküm verir, hakkı ortaya çıkarır. Allah, Resulü ile onunla ayrılığa düşenler arasında Bedir savaşında hükmünü verdi ve onları kılıçlarla öldürttü. Peygamberine, sağ kalanlarına karşı da, iman etmelerine kadar aynı şekilde davranmasını emretti.

İbn- Zeyd demiştir ki: "Bu âyet-i kerimme, müşriklere karşı cihad etmeyi ve onlara sert davranmayı emreden, Enfal suresinin yetmiş üçüncü âyeti ve Tevbe suresinin yüz yirmi üçüncü âyeti gibi âyetlerle neshedilmiştir. Zira, Alla teala artık müşriklere karşı cihad etme hükmünü vermiş Resulullahın sabretmesi meselesini sona erdirmiştir.

HUD SURESİ

Hud Suresi, Mekkede nâzil olmuştur ve yüz yirmi üç âyettir.

Bu sure-i celile de, diğer bütün Mekki surelerde olduğu gibi inanç konusunu işlemektedir. Surenin giriş kısmında inanç gerçeği açıklanmakta, ikinci bölümünde bu gerçeğin tarih içindeki seyri ve hareketi beyan edilmekte, üçüncü bölümünde de yine inanç gerçeğinin devamı zikredilmektedir.

Sure-i Celile, İslam inancının hareket ve aksiyonunu bütün beşeriyet tarihi içinde ele alıyor ve Nuh (a.s.) devrinden Hz.Muhammed (s.a.v.) devrine kadar getiriyor. Ve bütün bu hareketlerin tek bir esasa dayandığını belirtiyor. Bu esas ta yalnızca Allahın dinine dayanmak, hiçbir tartışmaya girmeksizin sadece Allaha ibadet etmektir. Bir de tarih boyunca gelmiş geçmiş Peygamberler vasıtasıyla indirilen emir ve yasaklara göre ibadet etmek ve bu çizgiden hiç sapmadan devam etmektir.

Sure-i Celile, tarihi seyri içinde Peygamberlerin tevhid mücadelesini beyan ediyor ve Nuh (a.s.)ın kıssasını beyanla Tufanın gelip, gemiye binmeyen inkârcıları mahvettiğini haber veriyor.

Sonra Hud (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor, Salih (a.s.)ın kıssası açıklanıyor ve Şuayb (a.s.)ın kavminin durumu gözler önüne seriliyor.

Kur'an-ı Kerimin muhtelif surelerinde Peygamberlerin, kavimleriyle olan mücadelelerinden bahsedilmekte, onların kıssaları anlatılmaktadır. Fakat Hud suresindeki kıssalar, surenin ana unsurunu teşkil ediyor. Burada, beşeriyet tarihi boyunca ilahi inanç sisteminin hareketi gözler önüne seriliyor.

Sure-i Celilenin asıl hedefinin, sadece Allahın varlığını ispat etmek değil aynı zamanda beşer hayatında, yalnızca Allahın rablığının kabulü ve yalnızca onun hükümlerinin geçerli olacağı meselesi olduğu beyan ediliyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الر ۚ كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'an, hüküm ve hikmet sahibi ve herşeyden haberdar olan Allah tarafından, âyetleri sağlam kılınmış ve sonra geniş olarak açıklanmış bir kitaptır.

Bu Kur'an, kullarının işlerini çevirmede hikmet sahibi olan ve onların menfaatlerini çok iyi bilen Allah tarafından, âyetleri her türlü bâtıl ve bozuk şeylere karıştırılmaktan korunup sağlam kılınmış ve hükümleri açıklanmış bir kitaptır. Bu kitapta, helal, haram, emir ve yasak bellidir.

* Taberi, "Âyetleri sağlam kılınmış" ifadesinin müfessirler tarafından iki şekilde izah edildiği söylemiştir:

a- Bu Kur'anın âyetleri, bir kısım emir ve yasaklarla sağlam kılınmış sonra bu emir ve yasakların, yerine getirilip getirilmemesiyle sevap veya cezanın kazanılacağı beyan edilmiştir.

b- Âyetleri bâtıla karşı sağlamlaştırılmış sonra onlarla haram ve helal açıklanmıştır. Taberinin kendisi de bu görüşü tercih etmiştir.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۚ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾

2- Tâ ki, Allahtan başkasına ibadet etmeyesiniz. Şüphesiz ki ben, Allah tarafından sizi bir uyaran ve bir müjdeleyenim.

Bu Kur'an, Allah tarafından sağlam ve açık bir şekilde indirildi ki, put ve ortaklara ibadeti bırakıp ancak Allaha kulluk edesiniz. Şüphesiz ki ber sizin için Allah tarafından gönderilmiş bir uyarıcıyım. Sizleri, Allaha isyan ettiğiniz

takdirde cezalandıracağı gerçeğiyle uyarırım. Yine ben sizler için bir müjdeleyiciyim. Allaha itaat ettiğiniz takdirde onun sevabını kazanacağınızı müjdelerim.

* Resulullah (s.a.v.) kendisine Peygamberliğin geldiği ilk zamanlarda, "Önce en yakın akrabanı uyar." (1) âyeti gelince Safa tepesine çıkmış ve Kureyşin, kendisine en yakın kollarından başlayarak insanları çağırmış ve onlara demiştir ki:

«أَرَأَيْتَكُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلاً تَخْرُجُ بِسَفْحِ هَذَا الْجَبَلِ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ؟» قَالُوا: مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ كَذِباً. قَالَ «فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ».

"Bu dağın alt tarafından atlıların (düşmanların) çıkıvereceklerinin size haber versem bana inanır mısınız?" Onlar da:"Biz senin yalan söylediğini duymadık." demişler. Bunun üzerine Resulullah da:"Şüphesiz ki ben sizi, şiddetli bir azaba uğrayacağınız hususunda uyarıyorum." buyurmuştur." (2)

وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾

3- Rabbinizden af dileyin. Sonra ona tevbe edin ki, sizi, tayin edilen vade gelinceye kadar güzelce yaşatsın ve her fazilet sahibine faziletinin mükâfatını versin. Eğer yüzçevirirseniz, şüphesiz ki ben, sizin için o büyük günün azabından korkarım.

Yine bu Kur'an, Allah tarafından sağlam ve açık bir şekilde indirildi ki, sizler, rabbinizden, şirk ve günahlardan dolayı af dileyesiniz. Sonra sadece ona kulluk ederek yaptığınız kötülüklerden vaz geçesiniz. Böylece rabbiniz de sizi dünya hayatında, güzel rızıklarla, nimetlerle rızıklandırsın ve eceliniz gelinceye kadar sizi yaşatsın. Âhirette de, malı ve davranışıyla her iyilikte bulunana

(1) Şuara Sûresi, âyet, 214

(2) Mûslim, Kel-İman, bab:355 Hadis No:208

sevapların en bol ve ne üstün olanını versin. Şayet sizler, davet ettğim şeyden yüzçevirecek olursanız bilin ki ben sizlerin, büyük günün azabına uğramanızdan korkuyorum.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾

4- Dönüşünüz yalnız Allahadır. O, her şeye kadirdir.

Dönüşünüz yalnız Allahadır. O, her şeye kadirdir. Onun cezalandırmasından korkun. O, hayat verme, öldürme, sevap verme ve cezalandırma gibi her türlü şeye gücü yetendir.

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

5- İyi bilinmelidir ki kâfirler, Allahtan gizlenmeleri için iki büklüm olurlar. Yine iyi bilinmelidir ki onlar, elbiselerine büründükleri zaman bile Allah, onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. Çünkü o, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

İyi bilinmelidir ki müşrikler, Allah hakkındaki bilgisizliklerinden dolayı, kalblerinde olanı Allahtan gizlemek için iki büklüm olurlar. Yine iyi bilinmelidir ki, bu cahiller, elbiselerine büründükleri zaman da Allah onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. İster elbiselerine bürünsünler isterlerse çıplak olsunlar. Allah onların her türlü hallerini bilir. Zira Allah, göğüslerin özünde olanı çok iyi bilendir.

*Abdullah b.Abbas diyor ki:"Münafıklardan biri Resulullahın yanından geçerken iki büklüm oluyor elbisesiyle başını kapatıyordu ki Resulullah onu tanımasın. Bu âyet-i Kerime işte bu ve benzerlerine işaret etmektedir.

Bu izaha göre münafıklar, Allahtan saklanmak için değil Resulullahtan saklanmak için böyle davranmışlardır. Ancak tercihe şayan olan görüşe göre,

münafıklar, Allahtan saklanmak için böyle davranırlarmış. Taberi de âyetin ifadesine uygun olarak bu görüşü tercih etmiştir.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ
فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾

6- Yeryüzünde hiçbir canlı varlık yoktur ki rızkı Allaha ait olmasın. Allah, her canlının, hayattayken yerleştiği, ölümünden sonra da konulduğu yeri bilir. Her şey apaçık bir kitapta kayıtlıdır.

Yeryüzünde hareket eden, insan, hayvan ve benzeri hiçbir canlı varlık yoktur ki, Allah onun rızkını üzerine almış olmasın. Allah, yeryüzünde hareket eden her canlının gece ve gündüz karar kıldığı yeri de, öldükten sonra kalacağı yeri de bilir. Bütün bunlar, Allah katında, levh-i mahfuzda yazılmış ve tesbit edilmiştir.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ
لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7- Gökleri ve yeri altı günde yaratan Allahtır. Arşı daha önce su üzerindeydi. Allah, hanginizin daha iyi amel işleyeceği hususunda sizi imtihan etmek için kâinatı yarattı. Ey Muhammed, yemin olsun ki, eğer onlara:"Mutlaka siz, öldükten sonra dirileceksiniz." desen, şüphesiz ki kâfirler: "Bu, sihirden başka bişek değildir." derler.

Gökleri ve yeri altı günde yaratan Allahtır. Sizi, öldükten sonra tekrar diriltmeye nasıl gücü yetmez? Gökleri ve yeri yaratmadan önce onun arşı su üzerinde bulunuyordu. Allah, gökleri ve yeri, henginizin daha güzel amel edeceğini ortaya çıkarmak için yarattı. Ey Muhammed, yemin olsun ki şayet sen bu müşriklere:"Sizler öldükten sonra mutlaka dirileceksizin." demiş olsan onla

"Senin bize okuduğun bu şeyler, dinleyenleri büyüleyen apaçık bir sihirden başka birşey değildir." derler.

*Bu âyet-i Kerime, arşın ve suyun, gökler ve yer yaratılmadan önce var olduklarını bildirmektedir. Bu hususta bir Hadis-i Şerifte şöyle anlatılıyor: "Ebu Rezin diyor ki:

عَنْ عَمِّهِ اَبِی رَزِینٍ قَالَ: قُلْتُ: یَا رَسُولَ اللّٰهِ اَیْنَ کَانَ رَبُّنَا قَبْلَ اَنْ یَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ: کَانَ فِی عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ، وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَیٰ الْمَاءِ. قَالَ اَحْمَدُ بْنُ مَنِیعٍ: قَالَ یَزِیدُ بْنُ هَرُونَ: الْعَمَاءُ اَیْ لَیْسَ مَعَهُ شَیْءٌ.

"Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, rabbimiz, yarattığı varlıkları var etmeden önce neredeydi? Resulullah: "O, kendisiyle beraber hiçbir şey bulunmaz bir haldeydi. Ne altında hava bulunuyordu ne de üstünde. Allah, arşını suyun üzerine yarattı." (3)

İmran b.Husayn diyor ki:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَیْنٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ دَخَلْتُ عَلَیٰ النَّبِیِّ ﷺ وَعَقَلْتُ نَاقَتِی بِالْبَابِ فَاَتَاهُ نَاسٌ مِنْ بَنِی تَمِیمٍ فَقَالُوا اقْبَلُوا الْبُشْرَیٰ یَابَنِی تَمِیمٍ قَالُوا قَدْ بَشَّرْتَنَا فَاَعْطِنَا مَرَّتَیْنِ ثُمَّ دَخَلَ عَلَیْهِ نَاسٌ مِنْ اَهْلِ الْیَمَنِ فَقَالَ اَقْبَلُوا الْبُشْرَیٰ یَا اَهْلَ الْیَمَنِ اِذْ لَمْ یَقْبَلْهَا بَنُوا تَمِیمٍ قَالُوا قَبِلْنَا یَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالُوا جِئْنَاكَ نَسْاَلُكَ عَنْ هَذَا الْاَمْرِ قَالَ کَانَ اللّٰهُ وَلَمْ یَکُنْ شَیْءٌ غَیْرُهُ وَکَانَ عَرْشُهُ عَلَیٰ الْمَاءِ وَکَتَبَ فِی الذِّکْرِ کُلَّ شَیْءٍ وَخَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فَنَادَی

(3) Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure 11, bab:1, Hadis No:3109/İbn-i Mâce, K.el-Mukaddime, bab:13, Hadis No:182/Ahmed b.Hanbel, Müsned, c.4 s.11,12

مُنَادٍ ذَهَبَتْ نَاقَتُكَ يَا ابْنَ الْحُصَيْنِ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا هِيَ يَقْطَعُ دُونَهَا السَّرَابُ فَوَاللهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ تَرَكْتُهَا.

"Birgün devemi kapıya bağlayıp Resululahın yanına girdim. O anda temim oğullarından bazı kimseler de geldi. Resulullah onlara: "Ey Temim oğulları müjdeyi kabul edin." dedi. Onlar da iki kere: "Öyleyse müjdelediğini ver." dediler. Bundan sonra Resulullahın yanına Yemen halkından bazıları geldi. Resulullah onlara: "Ey Yemenliler, Temim oğullarının kabul etmediği müjdeyi siz kabul edin." dedi. Onlar da: "Kabul ettik ya Resulullah." dediler. "Biz sana geldik bu husus hakkında (Rabbimizin ilk defa neyi yarattığı hususunda) soru sormak istiyoruz." dediler. Resulullah (s.a.v.): "Her şeyden önce Allah vardı, ondan başka hiçbir şey yoktu. Allahın arşı suyun üzerindeydi. Her şeyi levh-i mahfuzda yazdı. Gökleri ve yeri yarattı." buyurdu. Burada adamlardan biri: "Ey İmran b. Husayn deven kaçtı." dedi. Ben de oradan ayrılıp gittim. Baktım ki deveyi görmek bir hayal olmuş. Allaha yemin olsun ki, isterdim ki devem kaybolsa da ben Resulullahın yanında kalayım. (Bu arada daha neler konuşulduğunu bileydim.) (4)

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

8- Yemin olsun ki, eğer onlardan azabı, sayılı bir zamana kadar ertelesek: "Onu bizden alıkoyan nedir?" derler. İyi bilinmelidir ki, azap onlara geldiği gün, o, kendilerinden uzaklaştırılmayacaktır. Onları, alay ettikleri azap kuşatacaktır.

Yemin olsun ki eğer bu müşriklerden azabı belli bir zamana kadar ertelemiş olsak onlar, :Bu azapla alay ederek ve Allahın, kendilerini cezalandıracağı sözünü yalanlayarak: "Bu azabı bizden erteleyen şey nedir?" di-

(4) Buhari, K.Bed'ül Halk, bab:1, K.et-Tevhid, bab:22/ Tirmizi, K.el-Menakıb bab:73, Hadis No:3951

ye sorarlar. İyi bilsinler ki yalanlamış oldukları azap kendilerine geldiği gün onu kendilerinden ne alıkoyacak ne de savacak biri bulunur. Alaya almış oldukları azap onlara gelecek ve kendilerini yakalayacaktır.

*Bu âyet-i Kerime, Allaha iman etmeyenlerin temiz yaratılışları bozulduğu için herşeyden şüphe ettiklerini, bu bakımdan Allahın azabı gibi çok ciddi bir meseleyi dahi alaya alıp onu yalanladıklarını beyan etmekte, onların, şüpheci bir topluluk olduklarını bildirmektedir.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾

9- Yemin olsun ki biz insana, katımızdan bir rahmet verip sonra onu kendisinden alırsak, şüphesiz ki insan, ümitsizliğe düşer ve nankörleşir.

Yemin olsun ki eğer biz insana, tarafımızdan bol rızık verir, geniş bir yaşantı tattıracak olur da sonra da onu kendisinden çekip alacak olursak, şüphesiz ki insan, Allahın nimetinden ümidini keser ve rabbine karşı pek az şükreder ve onun nimetlerine karşı nankörlük eder.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

10- Yemin olsun ki biz insana, uğradığı zarardan sonra tekrar nimetler tattırsak: "Kötülükler başımdan gitti." der.

Yemin olsun ki şayet biz insana, kendisine dokunan bir sıkıntı ve darlık halinden sonra bol rızık ve geniş imkân verecek olursak bu defa insan, "Sıkıntı ve zorluklar benden gitti." der. Ve o, kendisine verilen nimetlerle çok sevinir ve onlarla çokça övünür, Allaha şükretmez.

*Bu âyetler, Allahın, merhametiyle muhafaza ettiği kulları dışında, insanoğlundaki kötü sıfatları zikretmektedir. Öyleki, insanoğluna önce bir nimet verilir de sonra o nimet onun elinden alınırsa, bunu verip alanın, tekrar vereceğini ümit etmesi yerine ümitsizliğe kapılır. Daha önce gördüğü nimetlere

karşı şükretmeyip nankörlüğe girişir. Yine insanoğluna çetin sıkıntılar, şiddetli zorluklardan sonra nimet verildiğinde, bunlara karşı, nimetleri veren rabbine şükretmesi yerine, zevke safaya dalar. Sonra o nimetleri sırf kendi kabiliyetiyle elde etmiş gibi böbürlenip durur. İşte Allaha gerçekten boyun eğmeyen insan böyledir.

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Gerçekten insan, sabırsız ve hırslı yaratılmıştır. Başına bir felaket geldiği zaman feryad eder. İyiliğe uğradığı zaman da çok cimrileşir." (5)

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

11- Ancak sabredenler ve iyi amel işleyenler bundan müstesnadır. İşte onlara, günahlarından bağışlanma ve büyük mükâfaat vardır.

Ancak, bela ve sıkıntılara karşı sabredenler, geniş zamanlarında da salih amel işleyenler müstesnadır. İşte bunların günahlarının bağışlanması ve salih amellerinin karşılığı olarak büyük mükâfaatları vardır.

*Evet, hakkıyla iman eden teslimiyetçi kul, hem sıkıntılı halinde hem de geniş zamanında rabbine şükreder ve başına gelenlere sabreder. bu husuta bir Hadis-i Şerifte şöyle buyuruluyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «عَجَباً لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ. انَّ امْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ. وَلَيْسَ ذَاكَ لأَحَدٍ الاَّ لِلْمُؤْمِنِ. انْ اَصَابَتْهُ سَرَّاءُ فَشَكَرَ. فَكَانَ خَيْراً لَهُ. وَانْ اَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ، فَكَانَ خَيْراً لَهُ».

"Şaşılır müminin işine ki, onun her işi hayırdır. Bu hal, müminden başka hiçbir kimsede yoktur. Şayet ona sevindirci bir hal isabet ederse şükreder ve bu onun için hayırlıdır. Eğer ona bir zarar dokunacak olursa sabreder bu da onun için hayırlıdır." (6)

(5) Mearic Suresi, âyet, 19-21

(6) Müslüm, K.ez-Zühd, bab:64, Hadis No:2999/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.5 s.24

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَن يَقُولُوا لَوْلَا
أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ ۚ إِنَّمَا أَنتَ نَذِيرٌ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

12- Ey Peygamber, sana vahyedilenlerin bir kısmını, belki bırakabilirsin. Onların: "Onun üzerine bir hazine indirilsin veya kendisiyle birlikte bir Melek gelsin." demelerine üzülebilirsin. Sen ancak bir uyarıcısın. Allah herşeye vekildir.

Ey Muhammed, onların sana, "Ona bir hazine indirilse ya." veya "Onun, Allahın Peygamberi olduğunu doğrulayan bir Melek kendisiyle beraber gelse ya." diyeceklerinden korkarak Allahın sona vahyettiklerinin bir bölümünü belki tebliğ etmeyeceksin. Sakın bunların sözüne aldırma ve tebliğ vazifenden geri durma. Zira sen ancak bir uyarıcısın. Sana düşen ancak tebliğ etmektir. Herşeyi sevk ve idare eden Allahtır.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ
اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾

13- Yoksa onlar "Kur'anı Muhammed uydurdu" mu diyorlar? ey Muhammed de ki: "Siz de Kur'anın benzeri on uydurma Sure meydana getirin bakalım. Eğer iddianızda doğruysanız, Allahtan başka yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın."

Yoksa müşrikler: "Muhammed bu Kur'anı uydurdu da onu Allaha isnad ediyor" mu diyorlar? De ki: "Şayet bana gelen Kur'anı ben uydurmuşsam siz de bu Kur'anın Surelerine benzer on Sure uydurup getirin. Bu iddianızda samimi iseniz Allahtan başka bütün varlıkları da yardımınıza çağırın.

*Kur'an-ı Kerimde bulunan bu gibi âyetler "Tehaddî" yani, "meydan okuma" âyetleri denir. Bu âyetlerde, bozan Kur'anın tamamının benzeri bazan

on suresinin benzeri bazan da tek bir suresinin benzerinin meydana getirilmesi içydan tadır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'ın hak peygamber olduğuna delil olarak insanları âciz bırakan bu Kur'an kâfidir. Zira Resulullah, zamanında yaşadığı toplumun fertlerinden biridir. Fakat ona gelen Kur'anın bir Suresinin dahi benzeri meydana getirilememiştir. Halbuki o tarihte Araplar edebiyetın zirvesinde bulunuyorlardı. Tüm belagat ve fesahatlarına rağmen Kur'an ifadeleri karşısında âciz kalmışlar onun bir Suresinenin dahi benzerini meydana getirememişlerdir. İşte bu haliyle Kur'an-ı Kerim, Resulullahın Hak Peygamber olduğuna en büyük delildir.

فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ
أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

14- Eğer onlar size cevap vermezlerse, bilin ki bu Kur'an, ancak Allanı ilmi ile indirilmiştir. Ondan başka ilah yoktur. Artık siz, Müslüman mısınız?

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Şayet bu Surelerin benzeri olan on sure meydana getirebilmek için Allahtan büşkü bütün yardımcılarınızı çağırdığınızda eğer onlar size cevap vermiyorlarsa, siz de bunu yapmaktan âciz iseniz şunu iyi bilin ki Kur'an, Allahın bilgisi ve izniyle gökten Muhammede indirilmiş bir kitaptır. Muhammed bunu uydurmamıştır ve uydurmaya da kadir değildir."

Yine şunu iyi bilin ki, Allahtan başka hakkıyla ibadete layık olan hiçbir ilah yoktur. Artık ona teslim olup itaat eden ve samimiyetle ona kulluk eden Müslümanlar olmaktan başka çareniz kalmış mıdır?

*Bazı müfessirler buradaki hitabın Resulullaha ve Müminlere olduğunu beyan ederek âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ey Muhammed, şayet o müşrikler size cevap vermezlerse, Kur'anın Allah tarafından ve onun bilgisi dahilinde indirildiği inancınızda ve Allahtan başka hiçbir ilah olmadığı itikadınızda kararlı olun. "Artık sizler, Allaha hakkıyla boyun eğiyor musunuz? Artık imanınız arttığı gibi amel ve ihlasınız da artsın.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا
لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

15- Kim dünya hayatını ve onun ziynetlerini isterse biz onlara, dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez.

Kim yaptığı amellerle sadece dünya nimetlerini ister âhiret nimetlerine ait inancı bulunmazsa biz ona dünyadayken yaptıklarının karşılığını tam olarak verir hiçbirşeyi eksiltmeyiz.

*Abdullah b.Abbas bu âyetin izahında diyor ki: "Mallarını gösteriş için harcayanlar bunun karşılığını dünyadayken alır, asla zulme uğratılmazlar."

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

16- İşte bunlara, âhirette de cehennem ateşinden başka birşey yoktur. Orada yaptıkları boşa çıkmıştır. Zaten işledikleri bâtıldır.

Ahiret hayatına inanmayıp sadece bu dünya için çalışan ve karşılıklarını bu dünyada görmek isteyenlerin, âhirette, içine girecekleri cehennemden başka hiçbir payları yoktur. Dünyada yapmış oldukları amelleri geçip gitmiş ve Allah, yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Çünkü onlar, Allah için değil başka şeyler için amel etmişlerdir.

*Kur'an-ı Kerimde bu iki âyetin benzeri âyetler pek çoktur. Bunlardan bazılarında şöyle buyurulmaktadır: "Kim âhiret menfaatini siterse, onun mükâfaatını artırırız. Kim de dünya menfaatini isterse ona, dünyada istediğinin bir kısmını veririz. Ahirette ise hiçbir nasibi yoktur." (7) "Kim, geçici dünya hayatını isterse, bunlardan istediimize, dilediğimiz kadar veririz. Sonra da ona cehennemi hazırlarız. Oraya perişan bir halde, ALlahın rahmetinden kovulmuş olarak girer." "Kim de Mümin olarak âhireti diler, onun için gerekeni yaparsa,

(7) Şûrâ Suresi, âyet, 20

işte onların amelleri Allah katında makbuldür." "Dünya ve âhireti arzulayanlardan her ikisine de Rabbinin nimetlerinden veririz. Rabbinin nimetleri, kimseye yasak değildir." (8)

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ
إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ
مَوْعِدُهُ ۚ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

17- Hiç rabbinden Kur'an gibi apaçık bir delili olan, üstelik doğruluğuna Cebrail gibi, Allah tarafından bir şahit bulunan ve daha önce Allahın Musaya, insanlar için bir rehber ve rahmet olarak indirdiği Tevrat tarafından doğrulanan kimse ile, bunlara sahip olmayan bir olur mu? İşte bu vasıflara sahibolanlar Kur'ana iman ederler. Fırkalardan kim de bunu inkâr ederse, ona vaadedilen ateştir. Ey Peygamber, Kur'an üzerinde bir şüphen olmasın. Şüphesiz ki o rabbinin katından bir haktır. Fakat insanların çoğu yine de iman etmezler.

Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir:

Taberiye göre âyetin izahı şöyledir: "Hiç Muhammedle, sapıklık içinde bocalayan başkaları bir olur mu? Zira Muhammedin, rabbi tarafından gönderilmiş Kur'an gibi apaçık bir delili bulunmaktadır. Bu delili kendisine, Allah tarafından bir şahit olarak Cebrail okumaktadır. Cebrail daha önce de, Yahudiler için bir rehber olup, rahmet ve merhamet kaynağı olan Tevratı da Musaya okumuştur. İşte ellerinde delili bulunan ve Hak üzere olanlar bu Kur'ana iman ederler. Müşriklerden bâtıla taraftar olan ve bu Kur'anı inkâr edenlerin ise, Kur'anı yalanlamalarından dolayı varacakları yer cehennemdir. Ey Resulüm sen bu Kur'andan asla şüphe etme. Zira bu, Allah tarafından gönderilmiş bir gerçektir. Fakat insanların çoğu onu tasdik etmezler.

(8) İsra Suresi, âyet, 18-20

Diğer bazı müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Hiç, Abdullah b.Selam gibi, ehl-i Kitabın iman edenleriyle, dünya hayatını ve onun ziynetlerini tercih edenler bir olur mu? Halbuki Abdullah b.Selam gibi müminler, dinlerinin hak olduğunu gösteren apaçık aklî delillere sahiptirler. Bu delillerin ardından, Allah tarafından bir şahit olan Kur'an gelmektedir. Kur'andan önce de bu aklî delillerin peşinden, Musaya verilen, insanlar için bir önder olan ve rahmet ve merhamet kaynağı olan Tevrat gelmiştir.

Başka bir görüşe göre ise âyet şöyle izah edilmektedir: "Hiç, müminlerle dünya hayatını tercih edenler bir olur mu? Zira Müminlerin, Kur'an gibi apaçık bir delilleri bulunmakta ve o Kur'anı kendilerine, Allahtan bir şahit olarak Muhammed okumaktadır.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ
الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾

18- Yalanlar uydurup Allaha nisbet edenden daha zalim kim olabilir? İşte onlar, rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Şahitler: "Bunlar, rablerine yalan nisbet ettiler." diyeceklerdir. İyi bilinmelidir ki, Allahın laneti zalimleredir.

Allaha yalan isnad edenden daha şiddetli azap görecek olan zalim kim vardır? İşte onlar, dünyada yaptıklarından hesaba çekilmek için rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Bunların amellerine şahit olan Melekler ve Peygamberler ise: "İşte bunlar, dünyada rablerine karşı yalan söylediler." diyeceklerdir. İyi bilin ki Allahın gazabı kâfirler üzerinedir.

*Allah teala, kıyamette müminlerin günahlarını örtecek fakat kâfirleri, diğer yaratıkların huzurunda rüsvay edecektir. Bu hususta Abdullah b.Ömer diyor ki:

فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ يُدْنَى الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ وَقَالَ هِشَامٌ يَدْنُو
الْمُؤْمِنُ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ تَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا يَقُولُ أَعْرِفُ

رَبِّ يَقُولُ اَعْرِفْ مَرَّتَيْنِ فَيَقُولُ سَتَرْتُهَا فِى الدُّنْيَا وَاَغْفِرُ لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ تُطْوٰى صَحِيفَةُ حَسَنَاتِهِ وَاَمَّا الْآخَرُونَ اَوِ الْكُفَّارُ فَيُنَادٰى عَلٰى رُؤُسِ الْاَشْهَادِ هٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ.

"Ben, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu işittim "Kıyamette mümin rabbine yaklaştırılır öyleki rabbi onu, perdesi altına alır ve ona günahlarını itiraf ettirerek "Şu günahı biliyor musun?" der. Kul da iki defa "Biliyorum rabbim, Biliyorum rabbim." der. Allah: "Ben onu dünyada örttüm buğün de onu senden affediyorum." der. Sonra amel defterinin sevap sahifeleri örtülür. Kâfirlere ise şahitler huzurunda şöyle seslenilir: "İşte rablerine karşı yalan uyduranlar bunlardır." (9)

اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

19- O zalimler, insanları Allahın yolundan alıkoyarlar. Bu yolu eğri bir yola çevirmeye çalışırlar. Bunlar, âhiret gününü inkâr ederler.

Bu kâfirler, insanları, Allaha iman etmekten alıkoyar ve dinlerinde fitneye düşürmeye çalışırlar. Allahın doğru yolu olan İslamı eğri göstermeye uğraşırlar. İşte bunlar, öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerdir.

اُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

20- O kâfirler, yeryüzünde Allahı âciz bırakamazlar. Onların,

(9) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 11, bab:4/Müslim, K.et-Tevbe, bab:52. Hadis No:2768

Allahtan başka hiçbir yardımcıları da yoktur. Onlara azap kat kat artırılır. Çünkü onlar, hakkı dinleyemez ve göremezlerdi.

İşte bu kâfirler, Allahın mülkü içinde ve hükmü altındadırlar. Rableri onları cezalandırmak istediğinde ondan kaçmak suretiyle kurtulamazlar ve onu, dilediğini yapmaktan alıkoyamazlar. Onların, Allahtan başka herhangi bir yardımcıları da yoktur ki kendileriyle Allahın arasına girip Allahın azabına engel olabilsinler. Bunların azabı kat kat verilecektir. Bunların, inkârcılıkları kendilerini meşgul ettiği için, hakkı, kendilerine fayda verecek bir şekilde duyamamışlar ve kendilerini doğru yola iletecek bir şekilde görememişlerdir.

*Ayet-i Kerimeden anlaşılmaktadır ki, Allah teala, kâfirlere, hak ettikleri cezayı bu dünyada hemen vermese bile bu onların cezalandırılmayacakları anlamına gelmez. Bu onlar için sadece bir ertelemedir. Ahirette, hak ettikleri cezayı mutlaka göreceklerdir.

Bu hususta bir Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِنَّ اللهَ لَيُمْلِى لِلظَّالِمِ حَتَّى اِذَا اَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ قَالَ ثُمَّ قَرَأَ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَا اَخَذَ الْقُرٰى وَهِىَ ظَالِمَةٌ اِنَّ اَخْذَهُ اَلِيمٌ شَدِيدٌ.

"Allah, zalime mühlet verir. Ancak onu yakalayınca da bir daha bırakmaz."(10)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

21- Kendilerini hüsrana uğratanlar, işte bunlardır. Uydurdukları şeyler, âhirette kendilerinden uzaklaşmıştır.

İşte kendilerini zarara sokanlar bunlardır. Zira bunlar kendilerini cehennemin kızgın ateşine sokmuşlardır. Bunların, Allaha karşı uydurmuş oldukları put ve ortaklar kendilerinden uzaklaşmış gitmiştir ve kendilerine hiçbir menfaat sağlamamıştır. Böylece, Allahın eş ve benzerleri olduğuna dair uydurmuş oldukları iftiraları boşa çıkmıştır.

(10) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 11, bab:5/Müslim, K.el-Birr, bab:61, Hadis No:2583

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾

22-Ahirette en çok zarara uğrayanların bunlar olacağından kimsenin şüphesi olmasın.

Zira bunlar cennetteki makamlarını, cehennemliklerin yerleriyle değiştirmeye razı olmuşlardır. Yani çeşitli cennet nimetlerini bırakıp, vücudun gözeneklerinden işleyen ateşi, kaynar suyu ve kapkara bir duman gölgesini almışlardır. Yüce köşkleri bırakıp harabe ve uçurumları almışlardır. Allahın cemalini görmekten vaz geçip gazabına uğramayı seçmişlerdir. En büyük zarara uğrayanlar bunlar değil de kimlerdir?

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾

23- Şüphesiz ki iman edip salih ameller işleyen ve rablerine boyun eğenler, işte onlar, cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

* Allah teala bundan önceki âyetlerde cehennemliklerin hallerini belirttikten sonra bu âyet-i Kerimede de müminlerin hallerini beyan etmektedir.

Gerçek Müminlerin, kalbleri iman ettiği gibi vücutlarındaki bütün azaların da imanın gerektirdiği şeyleri yaptıkları ve bu sayede nimetlerle dolu cenneti kazandıkları bildirilmektedir. Böylece, sadece dilleriyle "İman ettik." deyip imanın gereklerini yerine getirmeyenlerin, cezalarını çekeceklerine işaret edilmektedir.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۚ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Kâfir ve mümin: Bu iki topluluğun hali, kör ve sağırla gören ve işitenin haline benzer. Hiç bu iki topluluk bir olur mu? Düşünmez misiniz?

Kâfir topluluklar, hiçbir şeyi görmeyen kör'e ve herhangi bir şeyi

işitmeyen sağıra benzerler. Çünkü onlar, gerçeği görmez ve hakka davet eden davetçiyi işitmezler. Mümin bir topluluk ise, çevresini gören ve işiten sıhhatlı bir insana benzer. Çünkü onlar, Allahın delillerini görür ve hakkın davetçilerini dinleyip Allaha itaat ederler. Şimdi bu iki topluluk bir olur mu? Elbette ki Allahın katında bunlar eşit değildirler. Hiç düşünüp ibaret almaz mısınız?

* Bu hususta âyet-i Kerime'lerde de şöyle buyurulmaktadır: "Cehennemliklerle cennetlikler bir değildir. Kurtuluşa erenler sadece cennetliklerdir."(11) "Kör ile gören bir olmaz." "Karanlıklarla aydınlık bir olmaz." "Gölge ile sıcak bir olmaz." Dirilerle ölüler bir olmaz. Şüphesiz ki Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirdekilere işittiremezsin." "Sen ancak bir uyarıcısın."(12)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾

أَنْ لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾

25-26 Doğrusu biz, Nuh'u kavmine Peygamber olarak gönderdik. O kavmine: "Şüphesiz ben s izin için apaçık bir uyarıcıyım. Ancak Allaha ibadet edin. Ben, sizin için can yakıcı bir günün azabından korkarım." dedi.

* Allah teala bu surede çeşitli Peygamberlerin kıssalarını zikretmiştir. Birinci olarak Hz. Nuh'un, kavmi olan kıssası zikredilmiştir. Zira o, Allaha ortak koşan müşriklerin ilk ortaya çıktığı dönemde Peygamber olarak gönderilmiştir. Bu itibarla Nuh aleyhisselam kavmine: "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Putları bırakıp sadece Allaha kulluk edin. Eğer bu hal üzere devam ederseniz ben sizin, şiddetli ve dehşetli olan kıyamet gününde can yakıcı bir azaba uğrayacağınızdan korkarım." demiştir. Fakat kavmi inatçılığında ısrar etmiş, isyanlarına devam etmiş ve sonunda tufan koparak suda boğulup helak olmuşlardır.

İşte bundan sonra gelen âyetler de bu hususu beyan etmektedir:

(11) Haşr suresi, âyet, 20
(12) Fâtır suresi, âyet, 19-23

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ
اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ ۖ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا
مِن فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

27- Nuh'un kavminden ileri gelen kâfirler: "Seni ancak bizim gibi bir beşer olarak görüyoruz. İçimizden sana, basit görüşlü en âdî kimselerden başkasının tâbi olduğunu görmüyoruz. Sizin bizden bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis yalancı olduğunuzu sanıyoruz." dediler.

Nuhun kavminden ileri gelen ve Nuh'un Peygamberliğini inkâr eden kimseler, onun davetine karşılık şöyle dediler: "Sen de yaratılış, şekil ve cins bakımından bizim gibi bir insansın. Ayrıca sana, aramızda, gördüğümüz kadarıyla kavmin ileri gelenleri ve eşrafı değil, beyinsizlerinin ve ayak takımlarının uyduğunu görüyoruz. Senin bizden üstün olarak herhangi bir meziyet ve şerefinin olduğunu görmüyoruz ki sana tâbi olalım. Bilakis ey Nuh, biz seni ve sana tabi olanları, senin Peygamber olduğunu iddia etmenizde yalancılar olarak görüyoruz."

*Evet, kâfirlerin, Hz.Nuh ve ona iman edenlere itirazları bu şekilde olmuştur. Bu da onların cahilliklerini ve beyinsizliklerini gösterir. Zira, gerçeğe uyanların, zayıF kimselerden olması gerçeği gerçeklikten çıkarmaz. Ona kim tabi olursa olsun o gerçektir. Bilakis ona tâbi olanlar aslında yüce kişiler ve ona uymayan kimseler de rezillerdir.

Şurası da bir gerçektir ki, hakka başlangıçta genellikle zayıf kimseler tabi olmuş, ileri gelenler ise gururlarından dolayı ona karşı çıkmışlardır. Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "Bilakis onlar: "Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izinde doğru yolda gidiyoruz." dediler." "Böylece senden önce ne zaman bir ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka o ülkenin ileri gelen, varlıklı, şımarık kimseleri şöyle demişlerdir: "Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerini takibediyoruz." (13)

Bu gerçeği idrak eden Bizans İmparatoru Herakliyüs Hz.Muhammed (s.a.v.)i, henüz Müslüman olmayan Ebu Süfyan'dan sorarken, aralarında şu konuşma geçmiştir:

(13) Zuhruf Suresi âyet, 22,23

— Ona insanların zayıf olanları mı yoksa ileri gelenleri mi tabi oluyorlar?

— Zayıf olanları tabi oluyor.

— Ben sana, "O Peygambere, insanların ileri gelenleri mi yoksa zayıf olanları mı tâbi oluyorlar?" diye sorduğumda sen:

— İnsanların zayıf olanları ona tabi oluyorlar. Dedin.

— İşte böyledir. Peygamberlere insanların, önceleri genellikle zayıfları tabi oluyorlar..." (14)

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

28- Nuh, kavmine şöyle dedi: "Ey kavmim, söyleyin bana, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa ve katından bana bir rahmet verdiyse ve bunlar da gözünüzden gizlendiyse, istemediğiniz halde size bunları zorla mı kabul ettirelim?

Nuh ise onlara şöyle dedi: "Söyleyin bana şayet bende Allah tarafından bir ilim, bir bilgi ve açıklama bulunuyor da benim sadece ona kulluk etmemi icabettiriyorsa ve Allah bana, katından bir rahmet olarak Peygamberliği ve hikmeti vermişse, sizler de hakkı göremeyen körler olmuşsanız, sizleri, istemediğiniz halde İslama zorla mı sokayım?

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ
آمَنُوا ۚ إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾

29- Ey kavmim, ben davetime karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim ücretim ancak Allaha aittir. Ben, iman edenleri

(14) Bkz. Buhari, K. el-Bedyül Vahy, bab:6 (Ayrıca bakınız, Al-i İmran Suresi âyet 64 ün izahı)

kovacak değilim. Çünkü onlar da rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Fakat ben sizi, cahillik yapan bir kavim görüyorum.

Nuh dedi ki: Ey kavmim, ben, öğütlerime karşılık sizden bir ücret istemiyorum ki bundan dolayı beni suçlamaya yol bulasınız. Tebliğime karşılık benim sevabm ancak Allaha aittir. Onun sevabını bana ancak o verecektir. Ben, Allaha iman edenleri kovup uzaklaştıracak değilim. Onlar da Allahın huzuruna varacak, Allah onlara şeref ve soylarından değil salih amellerinden soracaktır. Ancak ben sizleri cahil bir topluluk olarak görüyorum. Cehaletinizden dolayı benden, müminleri kovmamı istiyorsunuz.

*Bu âyet-i Kerime'den anlaşılıyor ki: Nuhun kavminin ileri gelenlerinin, Nuhtan, kendisine iman eden zayıfları kovduğu takdirde ona iman edeceklerini teklif etmişler Nuh da onlara, kendisine iman edenleri kovmayacağını bildirmiştir.

Nitekim Hz.Muhammed (s.a.v.) e de böyle bir teklif yapılmış ve bunun üzerine Allah teala şu âyet-i Kerimeyi indirmiştir. "Sırf Allahın rızasını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenleri huzurundan kovma. Onların hesabından sen sorumlu değilsin. Onlar da senin hesabından sorumlu değiller ki, onları kovasın da zalimlerden olasın."(15)

وَيَٰقَوْمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمْ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

30- Ey kavmim, Allaha iman edenleri kovarsam Allaha karşı bana kim yardım edebilir? Hiç düşünmez misiniz?

Nuh Peygamber devamla dedi ki: "Ey kavmim, Allahı birleyen müminleri kovacak olursam Allah da bunun için beni cezalandıracak olursa buna sizden kim engel olabilir? Konuştuğunuz lafların mânâsını düşünüp hata ettiğinizi anlamıyor musunuz?

وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَآ

(15) En'am Suresi, âyet:52

أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَن يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا ۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي
أَنفُسِهِمْ ۖ إِنِّي إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾

31- Size "Allahın hazineleri yanımdadır." demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. "Ben bir Meleğim" de demiyorum. Gözlerinizin hor gördüğü kimselere "Allah, asla hayır vermeyecektir." de diyemem. Onların içinde olanları Allah daha iyi bilir. Aksi takdirde ben, mutlaka zalimlerden olurum."

Yine Nuh, kavmine şöyle demiştir: "Ben sizlere: "Yanımda, Allahın bitip tükenmeyen hazineleri var, onlar için bana tabi olun." demiyorum. Ben, kulların gizliliğini bilen ve rablık iddiasında bulunan birisi de değilim. Ben, sizlere gönderilmiş bir Melek olduğumu da söylemiyorum. Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Ayrıca ben, sizin küçümsediğiniz, Allaha iman eden kişiler için "Allah onlara imanı nasibetmez" de diyemem. Onların kalblerinde ne olduğunu Allah daha iyi bilir. Şayet onları kovacak olursam o takdirde ben, Allahın koyduğu hudutları aşan zalimlerden olurum.

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾

32- Onlar: "Ey Nuh, bizimle mücadele ettin ve bizimle bu mücadelede aşırı gittin. Eğer doğru söyleyenlerdensen, tehdit ettiğin azabı bize getir." dediler.

Nuhun kavmi ona şu cevabı verdi: "Sen bizimle çok tartıştın ve bu tartışmada çok ileri gittin. Eğer iddianda doğru isen vaadettiğin azabı bize getir de görelim. Biz sana uyacak değiliz.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ اللَّهُ إِن شَاءَ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

33- Nuh dedi ki: "O azabı size eğer dilerse ancak Allah getirir. Siz, Allahı âciz bırakamazsınız.

Nuhun kavmi, azabın acele gelmesini isteyince, Nuh onlara: "Acele gelmesini istediğiniz azabı getirmek benim elimde değil, ancak Allahın elindedir. O, azabı size dilerse dünyada getirir. Size azabetmeyi dilediği takdirde de siz ondan kaçıp kurtularak, Allahı âciz bırakamazsınız. Zira sizler onun mülkünde ve onun hüküm ve kudreti altında bulunuyorsunuz.

وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِيٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ ۖ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

34- Eğer Allah sizi azdırmayı dilemişse öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez. Sizin rabbiniz O'dur ve ancak ona döndürüleceksiniz.

Eğer Allah sizleri azdırıp azabıyla helak etmeyi dilemişse, ben size öğüt vermek istesem de, Allahın azabından kaçınmanıza dair öğüdüm size fayda vermez. Zira sizler öğüdümü kabul etmiyorsunuz. Sizin sahibiniz ve sizi, hakimiyeti altında bulunduran, rabbiniz Allahtır. Bu itibarla helak olduktan sonra dahi ona döndürüleceksiniz. Orada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.

أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ إِنِ ٱفْتَرَيْتُهُۥ فَعَلَيَّ إِجْرَامِى وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

35- Yoksa kâfirler: "Muhammed Kur'anı uydurdu" mu diyorlar? Ey Peygamber, de ki: "Eğer onu uydurdumsa, onun cezası yalnız banadır. Gerçekte ben, sizin işlediğiniz suçlardan uzağım."

Ey Muhammed, yoksa kavminin müşrikleri: "Muhammed bu Kur'anı kendi tarafından uydurdu." mu diyorlar? Onlara cevaben de ki: "Şayet ben bu Kur'anı uydurup Allaha yalan isnad ettiysem bunun yalan ve günahı sadece bana aittir. Siz bundan dolayı hesaba çekilmeyeceksiniz. Ben de sizin işlediğiniz suçlardan beriyim. Onlardan hesaba çekilecek değilim.

*Bu âyet-i Kerime, Hz. Nuhun kıssasının arasında bir mutariza cümlesi şeklinde zikredilmiştir. Böylece Hz.Muhammed (s.a.v.)in getirdiği Kur'anın ve onun içinde zikredilen Hz. Nuh (a.s.) vb. kıssaların, Allah katından

vahyedildiğini, müşriklerin iddia ettikleri gibi bu kıssaların Hz. Muhammed tarafından uydurulmadığını beyan etmiştir.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ
بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36. Nuh'a şöyle vahyedildi: "Daha önce iman etmişlerden başka, artık kavminden hiçbir kimse iman etmeyecektir. Yaptıklarından dolayı sakın üzülme.

Nuh Peygamber kavmi ile tartıştıktan sonra ona: "Artık kavminden sana tabi olup iman edenler dışında hiçbir kimse sana iman etmeyecektir. Artık onların yaptıklarından dolayı, başlarına gelecek şeye üzülme. Zira ben onları helak edip seni kurtaracağım" diye vahyedildi.

* Hz. Nuh, kavmini, dokuzyüzelli sene iman etmeye davet etmesine rağmen pek azı hariç çoğu iman etmemişler, inkârlarında ısrar etmişlerdir. Bunun üzerine Nuh aleyhisselam, Allah tealaya yalvararak helak olmalarını istemiştir.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Bu kâfirlerden önce Nuh kavmi de yalanlamıştı. Kulumuz Nuh'u yalanlayarak "deli" demişlerdi. Nuh'a engel olunmuştu". "Nuh da rabbine: "Mağlup oldum bana yardım et" diye dua etmişti". "Biz de boşanan sularla gök kapılarını açıverdik". "Yeri de yarıp kaynaklar fışkırttık: Böylece takdir edilen bir iş için yerle göğün suları birleşiverdi". "Biz de Nuh'u, tahta ve çivilerden yapılmış bir gemiye bindirdik". "İnkar edilen Nuh'a bir mükâfaat olarak o gemi, nezaretimizde akıp gidiyordu". "Biz bu hadiseyi bir ibret olarak bıraktık. Hiç düşünen var mı?" "Azabım ve uyarılarım nasılmış gördünüz mü?"(16) "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma". "Eğer onları yeryüzümnde bırakırsan, kullarını saptırırlar ve ancak günahkâr ve kâfir çocuklar doğururlar"(17).

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۖ إِنَّهُم

(16) Kamer suresi, 54/9-16
(17) Nuh suresi, 71/26-27

مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

37. Gemiyi murakabamız altında, vahyettiğimiz gibi yap. Zalimler hakkında bana dua etme. Çünkü onlar boğulacaktır.

Ey Nuh, kopacak olan Tufanda, sizi taşıyacak olan gemiyi, denetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde yap. Zalimlerin affedilmelerini benden isteme. Zira onlar, hakettikleri cezanın gereği olarak tufanda boğulup gideceklerdir.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا

نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

38. Nuh, gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler ona her uğradıklarında, onunla alay ediyorlardı. Nuh dedi ki: "Eğer siz, bizimle alay ediyorsanız, biz de bizimle alay ettiğiniz gibi sizinle alay edeceğiz.

* Bu âyet-i Kerime, Nuh'un kavminden ileri gelenlerin, Nuh gemiyi yaparken onunla-alay ettiklerini ve ona: "Peygamberliği bırakıp marangozluğa mı başladın?" dediklerini Nuhun da onlara: "Bugün siz bizimle alay ediyorsunuz ama tufan kopup gemiye bindiğimiz de biz de sizinle alay edeceğiz" diye cevap verdiğini beyan etmektedir.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ

مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾

39. Rüsvay edici azabın kime geleceğini, devamlı azaba kimin uğrayacağını, yakında bileceksiniz.

Yine Nuh onlara: "Yakında Allah'ın azabını gözünüzle gödüğünüz zaman, rezil eden azabın kimin başına gelerek onu helak edeceğini ve âhiretteki devamlı olan Cehennem azabına kimin uğrayacağını göreceksiniz" dedi.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ قُلْنَا ٱحْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ
وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ وَمَنْ ءَامَنَ ۚ وَمَآ ءَامَنَ مَعَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

40. Emrimiz gelip su o tandırdan fışkırmaya başlayınca Nuh'a: "Her hayvan türünden birer çift, daha önce helakine hükmettiğimiz hariç, aile fertlerini ve iman edenleri gemiye yükle" demiştik. Zaten onunla beraber ancak pek az kimse iman etmişti.

Tufan kopacağına dair emrimiz gelip çatınca, azabımızın geleceğine bir alamet olmak üzere ekmek tandırından sular fışkırınca biz Nuh'a dedik ki: "Sen gemine, bütün yaratıkların cinslerinden, biri erkek diğeri dişi olmak üzere birer çift al. Ailenden de çoluk çocuğun ve eşlerinden de helak olacağına hüküm verdiğim dışında kalanları da gemiye al. Kavminin iman edenlerini de gemiye al. "Zaten Nuh'a kavminden pek az kimse iman etmiş ve Allah'ın birliğini kabul etmişti.

* Abdullah b. Abbas, Nuh'a iman edenlerin seksen kişi olduklarını söylemiş, diğer bir rivayette de bunların, on kişi oldukları zikredilmiştir. Ancak Taberi, bu hususta belli bir rakam vermenin doğru olmayacağını söylemiştir.

Âyet-i Kerimede zikredilen "Tandır"dan neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas: "Bundan maksat yeryüzüdür" demiştir. Şu âyet-i Kerime bu görüşü desteklemektedir: "Yeri de yarıp kaynaklar fışkırttık. Böylece takdir edilen bir iş için yer ve göğün suları birleşiverdi" (18)

Taberi ise, buradaki tandır'dan maksadın, ekmek tandırı olduğunu, Allah tealanın bundan su fışkırtmasını, Nuh tufanının bir alameti yaptığını söylemektedir.

Hz. Ali (r.a)den rivayet edilen bir görüşe göre ise buradaki tandırdan maksat, tanyerinin ağarmasıdır.

(18) Kamer suresi, 54/12

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤١﴾

41. Nuh, kavminden iman edenlere dedi ki: "Siz gemiye binin, onun yürümesi de durması da Allah'ın ismiyledir. Şüphesiz ki rabbim, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Nuh, kendisiyle beraber gemiye bindirilmesi emredilen kişilere şöyle dedi: "Siz bu gemiye binin. Bunun su üzerinde yürümesi de Allah'ın adıyla, yolculuğu bittikten sonra durması da Allah'ın emriyledir. Şüphesiz ki kâfirleri helak edip iman edenleri kurtaran rabbim, çok affeden ve çok merhamet edendir.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾

42. Gemi onlarla, dağlar gibi yükselen dalgalar üstünde seyrediyordu. O sırada Nuh, gemiden ayrı bir yerde bulunan oğluna: "Ey oğulcağızım, bizimle beraber gemiye bin, kâfirlerle beraber olma" diye seslendi.

* Nuh aleyhisselam, ailesiyle birlikte bütüm iman edenleri gemiye aldıktan sonra, oğullarından biri olan Kenan veya Yam, suyun erişemeyeceğini zannettiği yüksekçe bir yere çekilip gemiye binmemekte ısrar etti. Nuh ona: "Bizimle beraber gemiye bin, boğulan kâfirlerle birlikte olma" diye seslenmiş fakat oğlu yine binmemekte ısrar ederek şöyle demiştir:

قَالَ سَآوِي إِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾

43. Oğlu: "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nuh: "Bugün Allah'ın esirgediği hariç, onun hükmünden koruyacak hiçbir şey

yoktur" dedi. Nihayet oğulla babası arasına bir dalga girdi. Böylece oğul, boğulanlardan oldu.

* Görüldüğü gibi Nuh aleyhisselam bir Peygamber olmasına rağmen, kâfirlikte ısrar eden oğlu ona iman etmemiş, Allah'ın gönderdiği tufan gibi dehşetli bir azabı bile hafife almış ve helak olup gitmeştir. İlahi davete karşı çıkan herkesin âkıbeti de böyledir. Bu hususta Peygamber oğlu olmak da fayda vermez.

وَقِيلَ يَٰٓأَرْضُ ٱبْلَعِى مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقْلِعِى وَغِيضَ ٱلْمَآءُ وَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ
وَٱسْتَوَتْ عَلَى ٱلْجُودِىِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

44. Nihayet: "Ey arz suyunu yut, ey gök yağmurunu kes" denildi. Bunun üzerine su yerden çekildi, iş olup bitti. Gemi "Cûdî" denilen yerde durdu. "Zalim kavim helak olsun" denildi.

Nuh kavmi, tufanla boğulup helak olduktan sonra Allah, yeryüzüne "Suyunu yut" göğe de "Yağmurunu kes" dedi. Bunun üzerine su çekildi. Allah'ın, Nuh kavmini helak etme emri yerine gelmiş oldu. Nuhu ve onunla birlikte bulunanları taşıyan gemi ise Cûdî dağında kaldı. Nuh kavminden, Allah'ı inkâr eden zalimlere ise "Hüsrana uğrayın" denildi.

* Bir kısım müfessirler, Cûdî dağının, Musul şehri civarında olduğunu söylemişler, bazıları da geminin Tur dağında kaldığını beyan etmişlerdir.

وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُۥ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ٱبْنِى مِنْ أَهْلِى وَإِنَّ وَعْدَكَ ٱلْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ
ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٤٥﴾

45. Nuh, rabbine nida ederek: "Ey Rabbim, şüphesiz ki oğlum ailemdendi. Senin, ailemi helak etmeme vaadin haktır. Sen de hükmedenlerin en âdilisin" dedi.

Geçen âyetlerde ifade edildiği gibi, Nuh aleyhisselamın oğlu, kendisini dinlemeyerek gemiye binmemiş ve: "Ben yüksek bir dağa çıkar kurtulurum" demişti. Fakat tufan kopunca sular dağları da yutmuş, bu arada Nuh'un oğlu da

dalgalar arasında boğulmaktan kurtulamamıştı. Nuh aleyhisselam: "Daha önce helakine hükmettiğimiz hariç, aile fertlerini ve iman edenleri gemiye yükle"(19) âyetine dayanarak, "Ey rabbim, senin, ailemi helâk etmeme vaadin haktır" demiş ve oğlunun boğulmasına üzüldüğünü beyan etmiştir. Allah teala ise ona, bundan sonra gelen âyette şöyle cevap vermiştir:

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ ۖ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ
إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾

46. Allah şöyle dedi: "Ey Nuh, o senin ailenden değildir. Çünkü o, iyi olmayan bir amel sahibidir. O halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. Cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum".

Ey Nuh, boğulan oğlun, kurtarılmasını vaadettiğim ailenden değildir. Zira o, salih olmayan bir amel işlemiştir. Ve böylece senin ehlin olmaktan çıkmıştır. Oğlunu niçin helak ettiğimi sana bildirmiş oldum. Artık bundan sonra bilmediğin bir şeyi benden isteme. Cahillerden olmamanı sana öğütlüyorum.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir: Bir kısmına göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Nuh, bu senin oğlun değildir. Zira onun sana isyan etmesi, onu, senin oğlun olmaktan çıkarmıştır. Çünkü yaptığı, salih olmayan bir ameldir".

Bazılarına göre ise, bunun mânâsı: "Ey Nuh bu, senin ailenin, kurtarılması vaadedilen fertlerinden değildir. Çünkü onun bütün yaptıkları, salih olmayan ameldir. Yani, onun bizzat kendisi bile salih olmayan bir amel'e dönüşmüştür" demektir.

Bazı müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ey Nuh, helâk olan bu oğlun, kurtarılması vaadedilen aile fertlerinden değildir. O halde senin bu sorun, salih bir amel değildir. Zira sen, daha önce kâfirlere, yeryüzünü yurt yapmamayı istemiştin. O da kâfirlerin birisiydi ve bu sebeple de boğulup gidenlerden oldu".

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ ۖ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي

(19) Hud suresi, 11/40

وَتَرْحَمْنِيٓ أَكُن مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٤٧﴾

47- Nuh dedi ki: "Ey rabbim, bundan sonra, gerçek yüzünü bilmediğim bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni affetmez, rahmetinle esirgemezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum".

Nuh, oğlunun kurtarılmamasının sebebini sormakla hata ettiğini anlayınca, rabbine yalvararak: "Ey rabbim, bundan sonra gerçek yüzünü bilmediğim bir şeyi sana sormaktan sana sığınırım. Eğer sen beni bu hatamdan dolayı bağışlamaz ve beni rahmetinle esirgemezsen, şüphesiz ki ben, hüsrana uğrayanlardan olurum" dedi.

قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ ۚ وَأُمَمٌ

سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

48- Nuh'a şöyle denildi: "Ey Nuh, bizden sana ve seninle birlikte olan ümmetlere verilen emniyet ve bereketler içinde in. Birtakım toplulukları da bir müddet dünyada yaşatacağız. Sonra onları, katımızdan, can yakıcı bir azap yakalayacaktır".

Allah Nuh'a: "Gemiden yeryüzüne tarafımızdan bir güven içinde, sana ve senin zürriyetinden sonra gelecek ümmetlere verilecek olan bereketlerle in. Bir kısım ümmetleri de ecelleri gelinceye kadar rızıklandıracağız. Sonra onlara, tarafımızdan can yakıcı bir azap dokunacaktır. İşte onlar, cehennemlik olanlardır dedir."

* Nuh aleyhisselam, tufandan sonra yeryüzüne inerken orada yiyecek, içecek ve barınacak gibi zaruri ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağı hususunda endişe içindeydi. İşte bunun üzerine Allah teala ona: "Gemiden yeryüzüne tarafımızdan bir güven içende, sana ve senin zürriyetinden gelecek olan ümmetlere verilecek olan bereket ve nimetlerle in. Orada bu nimetler sana verilecektir. Bu hususta endişen olmasın" diye teminat verdi.

Ayrıca âyet-i kerime, Nuh aleyhisselamın yeryüzüne inmesinden sonra da inasnlar içerisinden, yine inkârcıların çıkacağını ve onların da azaba uğratılacaklarını beyan etmektedir.

تِلْكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَا أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِن قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَاصْبِرْ ۖ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

49- Ey Muhammed, sana vahyettiğimiz bu kıssa, gayb haberlerindendir. Bundan önce sen de milletin de bunu bilmiyordunuz. Sabret. Şüphesiz ki, hayırlı sonuç, Allah'tan korkanlarındır.

* Allah teala bu âyet-i kerimede Nuh aleyhisselamın kıssasının, Resûlullah ve kavmi tarafından bilinmeyen ve ancak Allahın, Peygamberlerine vahyetmesiyle bildirilen bir gayb haberi olduğunu beyan etmekte, böylece Kur'anın hak bir kitap, Resûlullahın da gerçek bir Peygamber olduğunu ortaya koymaktadır. Âyet-i kerimenin son bölümünde ise, Resulullaha, kavminin müşriklerinin yaptıklarına karşı sabretmesi emredilmekte ve güzel neticelerin, Allahtan korkanlara ait olduğu beyan edilmektedir.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ
إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

50- Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u Peygamber olarak gönderdik. Hûd onlara dedi ki: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin. sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. Allahın ortakları olduğu yolundaki iddialarınızla, iftiracılardan başka birşey değilsiniz.

* Nuh aleyhisselamın kıssası bittikten sonra Hud aleyhisselamın da, kavmiyle olan kıssası az ve öz olarak bundan sonra gelen âyetlerde anlatılmaktadır. Âd kavminin de, Allah tealaya ortaklar koştukları, ortak koşulan bu şeylerin de ilah olduklarını iddia ederek, Allaha karşı iftirada bulundukları zikredilmektedir.

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي

أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

51- Ey kavmim, davetime karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâfaatım, ancak beni yaratan Allaha aittir. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

Hud Peygamber, kavmi olan Âd'a şöyle demişti: "Ey kavmim, davetime karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfaatım ancak beni yaratan Allaha aittir. Hiç düşünmüyor musunuz? Şayet ben, size öğüt vermekten başka bir maksat gütmüş olsaydım, yaptığım davete karşılık, sizlerden bir kısım dünya menfaatları elde etmeye çalışırdım".

* Her Peygamber, ümmetine, Allahın emirlerini tebliğ ederken, hiçbir ücret istemediğini de söylemiş ve yaptığı tebliğ çalışması karşılığında hiçbir şey almamıştır. Zira onların bu çalışmalarının karşılığı, âhirette Allah teala tarafından kendilerine verilecektir.

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ
مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

52- Ey kavmim, rabbinizden af dileyin. Sonra ona tevbe edin ki size gökten bol bol yağmurlar indirsin. Kuvvetinize kuvvet katsın. Suçlular olarak yüzçevirmeyin.

Hud, devamla kavmine şöyle dedi: Ey kavmim, kendisine ortak koştuğunuz için rabbinizden af dileyin. Sonra da geçmişteki günahlarınızdan dolayı tevbe edin ki gökten üzerinize bol bol yağmurlar yağdırsın da onunla memleketinizi bereketlendirip sizi kıtlıktan kurtarsın, gücünüzü daha da artırmış olsun. Sizi davet ettiğim şeyi inkâr ederek, yüzçevirip suçlulardan olmayın.

* Âyet-i Kerimede, tevbe eden kimselerin rızıklarının bol olacağına işaret edilmektedir: Bu hususta bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyuruluyor:

قال رسول الله ﷺ «من لزم الاستغفار جعل الله له من كل ضيق مخرجاً، ومن كل هم فرجاً، ورزقه من حيث لا يحتسب».

" Kim Allahtan devamlı olarak af dilerse Allah onun için, her darlıktan çıkacak bir yol ve her üzüntüden kurtulacak bir sebep gösterir ve onu, beklemediği bir taraftan rızıklandırır"(20).

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا
نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

53- Dediler ki: "Ey Hud, bize apaçık bir delil getirmedin. Bizler de sırf senin sözünle ilahlarımızı bırakacak değiliz. Sana inanacak da değiliz.

Kavmi, Hud'a şöyle dedi: "Ey Hud, sen bize apaçık bir delil getirmedin ki senin Peygamberliğini kabul edelim. Sırf senin sözünden dolayı biz, ilahlarımızı bırakacak değiliz. Biz senin, Peygamber olduğun iddiana da inanmıyoruz.

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ ۗ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا
أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾

54-55- Sana ancak şunu deriz: "İlahlarımızdan bazısı seni çarpmış". Hud şöyle cevap verdi: "Allahı şahit tutarım, siz de şahit olun ki, ben sizin, Allahı bırakıp ortak koştuklarınızdan beriyim. Hep birlikte yapacağınız hileyi bana yapın. Sonra elinizden gelirse bana hiç fırsat vermeyin.

Hud kavmi sözlerine devamla şöyle demişlerdir: "Senin, bizim ilahlarımızı kınaman ve onlara tapılmasına engel olman sebebiyle, bazı ilahlarımızın seni çarptığını görüyoruz". Hud da onlara şöyle dedi: "Ben, Allahı kendime şahit tutuyorum. Sizler de şahit olun ki ben, Allahın dışında sizin tapmış olduğunuz şeylerden uzağım. Sizler de ilahlarınız da hep birlikte, bana zarar vermek için tuzağınızı kurun. Sonra da elinizden geleni geri bırakmayın".

(20) Ebu Davud K. el-Vitr. bab: 26 Hadis No: 1518 / İbn-i Mace K. el- Edeb, bab: 57, Hadis No: 3819.

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ

صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

56- Ben, benim ve sizin rabbiniz olan Allaha güvendim. Hareket eden hiçbir canlı varlık yoktur ki, idare ve tasarrufu onun elinde olmasın. Şüphesiz ki rabbim doğru bir yol üzerindedir.

Hud, kavmine yine şöyle dedi: "Sizden gelecek kötülüklere karşı ben, benim de sizin de rabbiniz olan Allaha sığındım. Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı varlık yoktur ki, Allah onların sahibi olmasın ve onlar, Allahın tasarrufu ve idaresinde bulunmasınlar. Şüphesiz ki rabbim, iyilik yapanı iyilikle, kötülük yapanı da kötülükle cezalandırarak, herkese karşı adaletini uygulamaktadır.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ

وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

57- Eğer yüzçevirirseniz bilin ki, ben, size, benimle sizin için gönderileni tebliğ ettim. Rabbim sizi yok eder de yerinize başka bir milleti getirir. Sizler ona bir zarar veremezsiniz. Muhakkak ki rabbim her şeyi koruyandır.

Ey kavmim, şayet sizler benim, hakka davetimden yüzçevirirseniz, şunu iyi bilin ki, rabbimin, sizlere tebliğ etmemi emrettiği hususları tebliğ ettim. Peygambere düşen de ancak tebliğ etmektir. Eğer bu halinizde devam ederseniz, rabbim sizi helak edip yerinize, onu birleyen ve sadece ona kulluk eden bir kavim getirir. Bundan dolayı siz, rabinize herhangi bir zarar da veremezsiniz. Şüphesiz ki rabbim, bütün yaratıkları koruyandır. Beni de size karşı o koruyacaktır.

وَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَنَجَّيْنَاهُم
مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾

58- Âd kavmini yok etme emriniz gelince Hud'u ve onunla beraber iman edenleri rahmetimizle kurtardık. Onları çetin bir azaptan kurtardık.

Hud'un kavmi Âd'a azap emrimiz gelince Hud'u ve onunla beraber iman edenleri, tarafımızdan bir lütuf olarak kurtardık. Biz onları gazaptan ve büyük bir azaptan kurtardık.

* Allah teala, şu âyetlerde de, Âd kavmine gelen azapla, onları nasıl helak ettiğini beyan ederek buyuruyor ki: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran, herşeyi kasıp kavuran ve şiddetle esen bir rüzgârla yok edildi". "Allah onların köklerini kazımak için, o kasırgayı, yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş küf hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün". "Sen onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?"(21).

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾
وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا
لِّعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

59-60- Âd kavmi işte budur. Rablerinin açık delillerini inkâr ettiler. Peygamberlerine isyan ettiler. İleri gelenlerinden, inatçı her zorbanın sözüne uydular. Âd kavmi, hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete uğramıştır. İyi bilinsin ki, Âd kavmi, rablerini inkâr ettiler. Ve iyi bilinsin ki Hud kavmi olan Âd, Allahın rahmetinden uzaklaştılar.

İşte kendilerini cezalandırdığım Âd kavmi bunlardır. Bunlar, Allahın birliğini gösteren delilleri inkâr etmişler ve Hud'u dinlemeyerek Allahın Peygamberine isyan etmişlerdir. Onlar, Allaha karşı kibirlenen, inkârında inat

(21) Hâkka suresi, 69/6-8

eden her zorbaya uymuşlar, böylece bu dünyada, Allahın gazabına uğramış, dünya ve âhirette lanetlenmişlerdir. İyi bilin ki, Âd kavmi, rablerini inkâr etmişlerdir. Yine iyi bilin ki, Hud'un kavmi olan Âd'ı Allah, rahmetinden uzaklaştırmıştır.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ
مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾

61- Semud kavmine de kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Salih, kavmine dedi ki: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin, sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. O sizi topraktan yarattı ve yeryüzünü imar etmenize imkân verdi. O halde Allah'tan af dileyin. Sonra ona tevbe edin. Muhakkak ki rabbim çok yakındır. Duaları çokça kabul edendir".

Semud kavmine de kardeşleri Salihi Peygamber olarak gönderdik. O da kavmine: "Ey kavmim, sadece Allaha kulluk edin. Sizin, Allahtan başka hiçbir ilahınız yoktur. Atanız Âdemi topraktan yaratarak, sizin aslınızı yerden icadeden o'dur. Sizlere, yeryüzünü imar etme ve orada yaşama imkânı verdi. Orayı sizin yaşamanıza müsait kıldı. Yaptıklarınızdan dolayı rabbinizden af dileyin. Bir daha ona ortak koşmayacağınıza dair ona tevbe edin. Şüphesiz ki rabbim, kendisine samimiyetle kulluk edene pek yakındır, ona yalvaranın duasını çokça kabul edendir.

* Semud kavmi, Tebuk ile Medine arasında bulunan Hicr bölgesinde yaşamış olan bir kavimdir. Bunlar, dağları oyarak, kendilerine, emniyet içinde yaşayacakları evler yapan..."[22] bir kavimdi. Kendilerine Peygamber olarak gönderilen Salih aleyhisselamı yalanlayıp onun, mucize olarak getirmiş olduğu deveyi kestiler. Bunun üzerine Allah teala onları yerle bir etti. İşte bu kavmin kıssası, bundan sonra gelen âyetlerde şöyle anlatılmaktadır:

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ

(22) Hicr suresi, 15/82

أَبَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

62- Semud kavmi: "Ey Salih, sen bundan önce aramızda kendisinden ümit beklenen bir kişiydin. Şimdi bize, babalarımızın taptıklarına tapmamızı mı yasaklıyorsun? Doğrusu biz, davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz, kuşkuluyuz" dediler.

Semud kavmi, Peygamberleri Salihe şöyle dediler: "Ey Salih, sen bunları söylemeden önce, içimizde kendisinden birçok ümitler beklenen biriydin. Şimdi de kalkmış, atalarımızın taptıklarına tapmamızı yasaklıyorsun. Şüphesiz ki bizler, senin bizi davet ettiğin şeylerin doğru olup olmadığı hususunda şüphe içindeyiz.

قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي مِنْهُ رَحْمَةً
فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُۥ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾

63- Salih: "Ey kavmim, söyleyin bana, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa ve katından bana bir rahmet verdiyse, buna rağmen Allaha isyan edersem, ona karşı kim bana yardım edebilir? O zaman siz benim zarar ve hüsranımı artırmaktan başka bir şey yapamazsınız" dedi.

Salih, kavmine dedi ki: "Ey kavmim, söyleyin bana, eğer benim, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa, ben de onu kesin olarak biliyorsam, rabbim, katından bir rahmet olarak bana Peygamberliği ve islâmı vermişse, buna rağmen ben, rabbimin emrine karşı gelirsem, Allahın cezalandırmasına karşı beni kim kurtaracaktır? Sizi, hakka davet vetmeyi bırakacak olsam, sizler, benim zararımı artırmaktan başka bir şey yapmamış olursunuz.

وَيَٰقَوْمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِيٓ أَرْضِ
ٱللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾

64- Ey kavmim, işte Allahın yarattığı dişi bir deve, Allah onu size mucize kıldı. Bırakın onu, A llahın mülkü olan yeryüzünde otlasın. Ona bir kötülük yapmayın. Aksi takdirde çok yakında meydana gelecek bir azap sizi yakalar.

Salih Peygamber devamla şöyle dedi: "Ey kavmim, Allahın, mucize olarak size gönderdiği bu deve, sizi davet ettiğim dinin hak olduğuna dair bir delildir. Onun bakımına siz karışmayın. Bırakın onu, Allahın mülkü olan yeryüzünde otlasın. O deveyi kesip bir kötülükte bulunmayın. Aksi takdirde pek yakında gelecek bir azap yakalar da helak olursunuz.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾

65- Fakat onlar, deveyi kesip devirdiler. Bunun üzerine Salih dedi ki: "Evlerinizde üç gün daha yaşayın. Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.

Semud kavmi, Peygamberleri Salihi yalanladılar ve ikazlarını dinlemeyerek, kendilerine bir mucize olarak Allah tarafından gvndirelen deveyi kesip devirdiler. Bunun üzerine Salih onlara dedi ki: "dünyada üçgün daha yaşayın. Bu tehdidim gerçektir. Bunun sonucunu mutlaka göreceksiniz. Ben bunda yalancı değilim".

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾

66- Azap emrimiz gelince, rahmetimizle Salihi ve onunla beraber iman edenleri o günün azabından ve perişanlığından kurtardık. Şüphesiz ki rabbin, kuvvetlidir ve her şeye galiptir.

Bizim onlara azap emrimiz gelip çatınca biz Salihi ve onunla birlikte iman edenleri, tarafımızdan bir lütuf ve merhamet olmak üzere kurtardık. Onları, o dehşetli günün rezil ve rüsvaylığından da kurtardık. Şüphesiz ki rabbinin yakalaması pek kuvvvetlidir. İntikam almasında herşeye galiptir, hiçbirşey ona galip gelemez.

وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

67-68- Nihayet zalimleri, korkunç bir çığlık yakaladı. Böylece kendi yurtlarında dizüstü yığılıp kaldılar. Sanki yeryüzünde yaşamamışlar gibi izleri silinip gitti. İyi bilinsin ki Semud kavmi, rabbini inkâr etti. Yine iyi bilinsin ki Semud kavmi, Allahın rahmetinden uzaklaştı.

Allahın, kendilerine bir mucize olarak gönderdiği deveyi kesen bu zalim kavimi, korkunç çığlıklarla dolu bir azap yakaladı da, hiçbir tarafa kaçma imkânı bulamadan, oldukları yerde dizüstü yığılıp kaldılar. Onlar bu halleriyle sanki orada hiç yaşamamışlardı. Zira bu azap sonunda böylece izleri tamamen silinip gitti. İyi bilinsin ki Semud kavmi rablerini inkâr ettiler, yine iyi bilinsin ki Allah, Semud kavmini bu sebeple rahmetinden uzaklaştırdı.

* Allah teala, Semud kavmini helak eden şeyin ne olduğunu diğer âyetlerde de şöyle açıklıyor: "Semuda gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar, körlüğü hidayete tercih ettiler. Bunun üzerine onları, kazandıkları günahlar yüzünden o zelil edici azabın yıldırımı çarpıverdi"(23). "Semud kavminin kıssasında da sizin için bir ibret vardır. Onlara: "Belli bir zamana kadar yaşayın" denilmişti". "Onlar da rablerinin emrine karşı gelmişlerdi. Bunun üzerine onları, bakıp dururken yıldırım çarpıvermişti". "Ne ayağa kalkacak güçleri kalmış ne de yardım görebilmişlerdi"(24). "Semud kavmi ise onu yalanladı ve deveyi kesti. Rableri de işledikleri günahları sebebiyle azabı başlarına geçirdi ve orayı yerle bir etti"(25). "Biz onların üzerine bir çığlık gönderdik de, ağılcının ağılını çevirdiği kuru çalı çırpı gibi kırılıp döküldüler"(26).

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا ۖ قَالَ سَلَامٌ

فَمَا لَبِثَ أَن جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾

(23) Fussilet suresi, 41/17
(24) Zariyet suresi, 51/43-45
(25) Şems suresi, 91/14
(26) Kamer suresi, 54/31

69- Şüphesiz ki, elçilerimiz bir müjde ile İbrahime geldiler. Ona: "Selam" dediler. İbrahim de "Selam" dedi. Hemen semiz bir buzağıyı kızartıp getirdi.

Şüphesiz ki elçilerimiz olan Melekler İbrahime, oğlu İshakın doğacağını müjdeleme emrini getirdiler. İbrahime selam verdiler. İbrahim de onların selamını aldı. Çok geçmeden onlara kızartılmış bir buzağı getirdi.

فَلَمَّا رَآٓ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۚ قَالُوا
لَا تَخَفْ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾

70- Ellerinin ona uzanmadığını görünce, durumları hoşuna gitmedi ve içine bir korku düştü. Melekler "Korkma biz Lût kavmi için gönderildik" dediler.

İbrahim, Melek olduklarını anlamadığı bu misafirlerin, kızartılmış buzağıya ellerini uzatıp yemediklerini görünce, durumları hoşuma gitmedi ve içinden, onlardan korkmaya başladı. İbrahimin bu halini anlayan Melekler: "aBizden korkma bizler, rabbinin melekleriyiz. Allah bizi, Lût kavmini helak etmek için gönderdi" dediler.

وَٱمْرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَٰهَا بِإِسْحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسْحَٰقَ
يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

71- O sırada İbrahimin hanımı ayaktaydı ve güldü. Biz ona İshakı ve İshakın ardından da Yakubu gönderdik.

Meleklerin, İbrahime, Lût kavmini helak etmek için gönderildiklerini söyledikleri sırada İbrahimin karısı Sare perdenin arkasında, ayakta dikiliyor ve konuşulanları dinliyordu. Lût kavminin helak olacağı haberini duyunca, sevincinden güldü. Biz aynı zamanda o Melekler vasıtasıyla, İbrahimin karısı Sare'ye, kendisinden İshak isminde bir oğlan doğacağını, İshaktan da torunu Yakubun meydana geleceğini müjdeledik.

* Burada İbrahim aleyhisselamın hanımı Sare'nin, Lût kavmine azap emri geldiği halde onların hâlâ gaflet içinde olmalarına şaştığından veya onların helak olacaklarına sevindiğinden yahut da kendisi ve kocası İbrahim yaşlı oldukları halde, kendilerinin nasıl olup da çocuklarının doğacağına hayret ettiğinden güldüğünü söyleyen müfessirler vardır.

قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِى شَيْخًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾

72- İbrahimin hanımı: "Vay başıma gelene, ben bir koca karı iken çocuk mu doğuracağım? İşte kocam, o da ihtiyar. Cidden bu, hayret verici bir şeydir" dedi.

* Hz. İbrahimin hanımı Sare, kendisinden çocuk doğacağına şaşırmıştı. Çünkü o sırada kendisinin, doksan yaşında, Hz. İbrahimin de yüzyirmi yaşında oldukları rivayet edilmektedir.

قَالُوٓا۟ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۖ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ ۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾

73- Melekler, hanıma: "Allahın işine şaşıyor musun? "Ey ev halkı, Allahın rahmeti ve bereketi üzerinizdedir. Şüphesiz ki o, övgüye çok layıktır. İzzet ve şeref sahibidir" dediler.

Melekler, İbrahimin hanımı Sare'ye "Allahın yapacağı işe, kaza ve kadere mi şaşıyorsun? Bu, Allahın, İbrahim ailesine bir rahmeti ve bir lütfudur. Onu istediği an istediği kimseye, yaşına bakmaksızın verir. Şüphesiz ki Allah, çokça övgüye layık olan ve çok yüce olandır" dediler.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾

74- İbrahimin korkusu geçip ona müjde gelince, Lût kavmnin helaki hususunda elçilerimizle münakaşaya başladı.

İbrahimin içinden, Meleklere karşı duyduğu korku gidip de ona, oğlu İshakın verileceği müjdelenince, Lût kavminin helak olması hakkında Meleklerle mücadeleye başladı.

* Katade diyor ki: "Rivayet edildiğine göre Hz. İbrahim ile Melekler arasında şu şekilde bir mücadele olmuştur: Hz. İbrahim Meleklere:

— İçinde elli kadar mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— Kırk mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— Otuz mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— Yirmi mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— On mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

Demişler bunun üzerine Hz. İbrahim: "İçlerinde iman eden on kişi dahi bulunmayan bir toplulukta hayır yoktur" demiştir.

إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾

75- Şüphesiz ki İbrahim, çok halim selim, çok duygulu ve Allaha yönelen bir kimse idi.

Şüphesiz ki İbrahim, çok yumuşak huylu, yumuşak kalbli, hassas ve rabbinin emrine itaate yönelen bir kimse idi. Bu itibarla Lût'un kavminin helaki hususunda Meleklerle tartıştı ve nihayet o kavmin, cezayı hak ettiklerine o da inandı.

يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

76- Melekler: "Ey İbrahim, bu tutumundan vazgeç. Çünkü onların yok olmaları için rabbinin emri gelmiştir. Önlenemeyecek azap mutlaka onlara gelmektedir" dediler.

Melekler İbrahime şöyle dediler: "Ey İbrahim, Lût kavmi hakkında tartışmayı bırak. Zira rabbinin onları helak etme emri gelip çatmıştır. Lût kavmine, rabbin tarafından gönderilen azap, artık geri çevrilemeyecek bir azaptır".

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ
عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾

77. Elçilerimiz Lût'a gelince, hoşuna gitmedi. Sıkıntıya düştü ve "İşte bugün zor bir gündür" dedi.

Elçilerimiz olan Melekler, Lût'un yanına varınca, Lût, onların gelmelerini hoş karşılamadı. Onların gelmesiyle sıkıntıya düştü. Zira o, kavminin ahlâksız insanlarının, bu gelen misafirlere sarkıntılık edeceklerinden korkuyordu. Bu sebeple dedi ki: "Bugün, belalı ve zor bir gün".

* Lût kavmi, kadınları bırakıp da erkeklerle cinsî temas kuran, insanlığın ilk cinsi sapıkları idi. Çevrelerinde gördükleri erkeklere sarkıntılık yaptıklarından Hz. Lût, kendisine gelen bu misafirlere de sarkıntılık edeceklerinden korkmuş ve bu sebeple çok sıkıntı içine düşmüştü. Gelen misafirlerin, kavminin helak edileceği haberini getiren Melekler olduklarını henüz anlamamıştı.

وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ
قَالَ يَٰقَوْمِ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى
ضَيْفِىٓ ۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴿٧٨﴾

78- Bunun üzerine, daha önce iğrenç davranışlarda bulunan Lût kavmi, hemen koşup ona geldi. Lût onlara: "Ey kavmim, işte kızlarım, bunlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun. Misafirlerime tecavüz ederek beni rezil etmeyin. İçinizde aklı başında bir kişi yok mu?" dedi.

Lût'un kavmi, gelen Meleklere tecavüzde bulunmak arzusuyla koşarak Lût'un evine geldiler. Bunlar, erkeklerle cinsî temasta bulunmak gibi çirkin bir işi yapıyorlardı. Onların geldiklerini gören Lût dedi ki: "Ey kavmim, işte benim kızlarım durumunda bulunan kadınlar. Cinsî arzularınızı meşru yollardan onlarla tatmin etmeniz sizin için daha temizdir. Allahın, sizi cezalandırmasından korkun. Hayasızlık yaparak misafirlerime karşı beni rezil etmeyin. İçinizde aklı başında olan bir kişi dahi yok mu?

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

79- Kavmi Lût'a: "Biliyorsun ki bizim, kızlarında bir hakkımız yoktur. Ne istediğimizi çok iyi biliyorsun" dediler.

Lût'un kavmi ona şu cevabı verdiler: "Biliyorsun ki bizim, senin kavminin kadınlarında bir arzu ve isteğimiz yoktur. Halbuki sen bizim, kadınları değil erkekleri istediğimizi çok iyi biliyorsun.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

80- Lût da: "Keşke size yetecek gücüm olsa veya sağlam bir yere sığınabilsem" dedi.

Lût onların, düşündükyleri ahlâksızlığı yapmaya kararlı olduklarını görünce dedi ki: "Keşke benim taraftarlarım ve yardımcılarım olsa da, size karşı koysam veya beni himaye edecek sağlam bir kabilenin desteğini sağlasam da, aramızdaki işi halletmiş olsak".

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ
اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ
الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

81- Melekler şöyle dediler: "Ey Lût, bizler, rabbinin elçileriyiz. Bunlar sana ilişemeyecekler. Sen, ailenle beraber gecenin bir bölümünde yürü git. Hiçbiriniz arkasına dönüp bakmasın. Ancak hanımın kalsın. Çünkü kavminin uğrayacağı azaba mutlaka o da uğrayacaktır. Onların yok olma vakitleri bu sabahtır. Sabah da yakın değil mi?

Lût'un sıkıntıya düştüğünü gören Melekler ona şöyle dediler: "Bizler rabbinin elçileriyiz. Kavmini helak etmek için gönderildik. Onlar, sana ve misafirlerine herhangi bir kötülük yapamacaklardır. Bu hususta müsterih ol. Ancak gecenin bir bölümünde ailenle birlikte burayı terkedip git. Sizden hiçbiriniz dönüp geri bakmasın. Ailenden karın hariçtir. O, seninle gelmesin. Kavminin helak olma vakti sabah vaktidir. Sabah ise çok yakın bir vakittir.

* Meleklerden, kavminin helak olacağını öğrenen Hz. Lût, sabaha kadar bile kavminin cezalandırılmamasını uzun bir zaman olarak görmüş ve daha erken cezalandırılmalarını istemiş, bunun üzerine Melekler de ona: "Sabah yakın değil midir?" cevabını vermişlerdir.

فَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ۙ
مَّنضُودٍ ۙ ﴿٨٢﴾
مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ ۖ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّٰلِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

82-83- Azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin üstünü altına çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları sağanak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir.

Lût kavminin helak edilmesi için, azap emrimiz gelince, onların bulundukları beldenin üstünü altına çevirdik. Biz onların üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları yağmur gibi yağdırdık.

Ey Muhammed, senin kavminin müşriklerinin üzerine de bu şekilde taşlar yağdırmak uzak bir ihtimal değildir.

* Lût kavminin üzerine Allahın azabı bir sabah güneş doğarken gelmiş, memleketleri olan Sodom şehrinin üstü altına çevirilmiş, ayrıca üzerlerine, topraktan pişirilerek taşlaşmış, işaretli parçalar yağmıştır. Lût kavminin, şehirlerde yaşayanları da köylerde yaşayanları da helak olup gitmiştir.

Allah teala, kadınları bırakarak, erkeklerle cinsi temasta bulunan Lût kavmin bu şekilde cezalandırmıştır. Bu çirkin işi yapanlar hakkında Peygambe

efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ.

"Lût kavminin yaptığı işi yapan bir kimseyi ele geçirirseniz yapanı da yaptıranı da öldürün"(27)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmuştur:

قَالَ: مَلْعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ.

"Lût kavminin yaptığı işi yapan kimse mel'undür"(28). Bir başka Hadis-i Şerifte de:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَىٰ أُمَّتِي عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ.

"Ümmetim için en çok korktuğum şey, Lût kavminin yaptığı işi yapmasıdır"(29) buyurulmuştur.

İmam Şafii, İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel bu Hadis-i Şerife dayanarak livata yapanın, ister evli olsun ister bekâr olsun, recm edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Hasan-ı Basrî, Ata b. Ebi Rebah ve İbrahim en-Nehaî ise livata yapanın cezasının zina cezası olduğunu söylemişlerdir. Yani bu işi yapan kimse evli ise recm edilir bekâr ise yüz sopa vurulur.

---

(27) Tirmizi, K. el-Hudud bab: 24 Hadis No: 1456/ İbn-i Mace K. el-Hudud Bab: 12 Hadis No: 2561/ Ebu Davud K. el-Hudud bab: 29 Hadis No: 4462

(28) Tirmizi, K. el-Hudud bab: 24, Hadis No: 1456

(29) Tirmizi K. el-Hudud bab: 24, HN: 1457/ İbn-i Mace K. el-Hudud: Bab: 12 HN:2563

Ebu Hanife ise bu işi yapan kişinin, yüksek bir uçurumdan aşağı atılması ve arkasından da taşlanması gerektiğini söylemiştir. Buna gerekçe olarak da Allah Tealanın Lût kavmine bu şekilde ceza verdiğini göstermiştir.

Yine Ebu Hanifeden nakledilen başka bir görüşe göre ise böyle bir işi yapana tazir cezası verilir.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ
غَيْرُهُ ۖ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾

84- Medyen halkına da kardeşleri Şuay'ı Peygamber olarak gönderdik. Şöyle dedi: "Ey kavmim, Allaha kulluk edin. Sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi, bolluk ve bereket içerisinde görüyorum. Şüphesiz ki ben, sizin için, çepeçevre kuşatacak bir günün azabından korkarım".

Medyen halkına da, kendilerinden biri olan Şuaybı Peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allaha kulluk edin, ona itaat edip ona boyun eğin. Sizin için ondan başka, hakkıyla ibadete layık hiçbir ilah yoktur. Ölçü ve tartıları eksik yapmayın. İnsanların hakkını yemeyin. Şüphesiz ki ben, sizleri bollük ve bereket içinde yaşıyor görüyorum. Allahın emirlerine karşı gelmeniz halinde, ben sizlerin, çepeçevre kuşatacak bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum.

* *Medyen*: Medyen, aslında bir kabilenin ismidir. Bu kabile Hicaz bölgesiyle Şam arasında Maun şehri yakınında yaşıyordu. Bunların yaşadığı yere, kendi adları verilerek "Medyen" denmiştir. Allah teala bu kavme, en şereflilenrinden olan Şuayb aleyhisselamı Peygamber olarak göndermiştir.

Şuayb aleyhisselamın, kavmini ilk önce ölçü ve tartıyı doğru tutmaları hususunda uyarmasının sebebi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bir kısım âlimler, Şuayb aleyhisselamın, Peygamber olarak gönderildiği zamanda, kavminin yaşadığı bölgede çok pahalılık olduğunu, Şuayb aleyhisselamın, bu emir ve tavsiyeleriyle, fiyatları düşürmelerini istediğini söylemişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî'den nakledilmektedir.

Diğer bir kısım âlimler ise Şuayb aleyhisselamın kavminin, çokça mal ve süs eşyası biriktirdiğini görmüş ve fakirlere merhametli davranıp onların haklarını tam olarak vermelerini tavsiye etmiştir.

وَيَٰقَوْمِ أَوْفُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ
أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

85- "Ey kavmim, ölçü ve tartıyı adaletle ve tam olarak yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde bozgunculuk, karışıklık çıkarmayın.

* Bundan önceki âyet-i Kerimede, Şuayb aleyhisselamın kavmine, ölçü ve tartıyı eksik yapmamalarının emredildiği beyan edilmiş, bu âyet-i Kerimede ise ölçü ve tartıyı tam olarak yapmalarının, insanların mallarını eksik vermemelerinin, ayrıca yeryüzünde bozgunculuk ç ıkarmamalarının emredildiği haber verilmiştir. zira bunlar, yol kesmek suretiyle de yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlarmış.

بَقِيَّتُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم
بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

86- Eğer iman ediyorsanız, Allahın geriye bıraktığı şey sizini çin daha hayırlıdır. Ben, sizin üzerinize bir bekçi değilim".

* Âyet-i Kerimede geçen "Allahın geriye bıraktığı şey"den neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Taberi bu şeyin, ölçü ve tartıların tam olarak yapılmasından sonra elde edilen kâr olduğunu ve buna göre de âyetin mânâsının: "Ölçü ve tartılarınızı tam olarak yaptıktan sonra geriye kalan kâr'ınız sizin için, insanların malını almaktan daha hayırlıdır" demek olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî'ye göre ise "Allahın geriye bıraktığı şey"den maksat, Allahın verdiği rızıktır. Buna göre de âyetin mânâsı: "Eğer iman ediyorsanız, Allahın size vermiş olduğu rızık, insanların malını eksiltmekten, sizin için daha hayırlıdır" demektir.

Mücahide göre ise: "Allahın geriye bıraktığı şeyden" maksat, Allaha itaattir. Buna göre de âyetin mânâsı: "Eğer iman ediyorsanız, Allaha itaat etmeniz sizin için daha hayırlıdır" şeklindedir.

Katadeye göre ise: "Allahın geriye bıraktığı şeyden" maksat, Allah tarafından kullarına verilen nasiptir. Buna göre de mânâ şöyledir: "Eğer iman ediyorsanız, Allahın, sizin için verdiği nasibiniz sizin için daha hayırlıdır".

Abdurrahman b. Zeyd'e göre ise, "Allahın geriye bıraktığı şey"den maksat, Allahın rahmetidir. Buna göre de âyetin mânâsı: "Eğer Allaha iman ediyorsanız onun rahmeti sizin için daha hayırlıdır" anlamındadır.

Bütün bu görüşleri birarada ifade etmek gerekirse, âyeti şöyle izah etmek mümkündür: "Eğer Allaha iman ediyorsanız, Allahın size verdiği rızık, veya ölçü ve tartıları tam olarak yaptıktan sonra elde ettiğiniz kâr, veya Allaha itaatiniz veya Allah tarafından size verilen nasibiniz veya Allahın rahmeti sizin için daha hayırlıdır".

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ
فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

87. Medyen kavmi şöyle dedi: "Ey Şuayb, atalarımızın taptığını bırakmamızı veya mallarınızda dilediğimizi yapmamayı sana namazın mı emrediyor? Şüphesiz ki sen halim selim, aklı başında bir adamsın.

Şuaybin kavmi, onunla alay ederek demişlerdir ki: "Ey Şuayb, senin dininin temeli olan namazın mı bizim, putlara tapmamızı veya mallarımızda dilediğimiz gibi tasarrufta bulunarak onları eksik ölçüp tartmayı bırakmamızı emrediyor? "Herhalde sen, halim selim, aklı başında, olgun bir kimsesin ha?

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا
وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا

اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

88- Şuayb da şöyle dedi: "Ey kavmim, söyleyin bana, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa ve beni, güzel bir rızıkla katından rızıklandırıyorsa, ona nasıl karşı gelebilirim? Ben, sizlere yasak ettiğim şeyleri kendim yapmak istemem. Sadece gücümün yettiği kadar, ıslah etmeyi isterim. Muvaffakiyetim ancak Allahtandır. Sadece ona güvendim ve ona yönelirim.

Şuayb onlara şöyle dedi: "Şayet benim, sizleri davet ettiğim ve sizlere yasakladığım şeyler hakkında, apaçık bir delilim varsa ve rabbim beni katından helal ve temiz bir rızıkla rızıklandırmışsa, siz bana ne diyebilirsiniz? Ben sizlere bir şeyi yasaklayıp da kendim onu yapacak değilim. Ben, gücümün yettiği ölçüde sizi sadece düzeltmek istiyorum, ki, Allahın azabına uğramayasınız. Benim başarılı olmam, ancak Allahın yardımıyladır. Ben ona güvendim ve tevbe ederek ona yöneldim".

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ
أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾

89- Ey kavmim, bana karşı gelmeniz, Nuh veya Hud veya Salih kavimlerinin başlarına gelenlerin aynısını başınıza getirmesin. Lût kavmi de sizden uzak değildir.

Şuayb devamla dedi ki: "Ey kavmim, bana karşı olan düşmanlığınız ve ayrılığınız, sizleri inkârcılıkta diretmeye sürüklemesin. Aksi takdirde sizin de başınıza, Nuh veya Hud yahut Salih Peygamberlerin kavimlerinin başlarına gelen felaketler gelir. Lût Peygamberin kavminin nasıl helak olduğu sizden uzak bir mesele değildir. Onu biliyorsunuz. O halde niçin öğüt ve ibret almıyorsunuz?

* İsyancıların, Halife Hz. Osman (r.a.)in evini kuşattıkları zaman Hz. Osman onlara işte bu âyeti okumuştur.

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

90- Rabbinizden affınızı isteyin. Sonra ona tevbe edin. Şüphesiz ki rabbim, çok merhametlidir ve çok sevendir.

Şuayb yine şöyle dedi: "Ey kavmim, putlara tapmanız ve ölçü ve tartıyı eksik yaparak insanların hakkını yemenizden doğan günahlarınızdan dolayı, rabbinizden affınızı dileyin. Sonra yaptıklarınızdan vazgeçip ona itaate yönelin. Rabbim, yaptıklarından vazgeçip kendisine yönelenlere karşı, çokça merhametlidir ve kendisine yönelenleri de çokça sevendir.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾

91- Bunun üzerine kavmi şöyle dedi: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Şüphesiz seni aramızda çok zayıf bir kimse olarak görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni taşlayarak öldürürdük. Esasen bizim aramızda bir itibarın da yoktur".

Şuaybin nasihatları üzerine kavmi ona şöyle demiştir: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunun gerçek mahiyetini anlamıyoruz. Sen bizim içimizde pek zayıf birisin. Eğer kabilen olmasa seni taşlayarak öldürürdük. Aslında bizce sen, pek değerli bir kimse de değilsin.

* Görülüyor ki Şuayb aleyhisselamın kavmi, akıllarını kullanıp rableri tarafından kendilerine gelen emirleri düşünme ve kabul etme yerine kaba güce baş vurarak Şuayb aleyhisselamı tehdit etmekte, kavminden çekindikleri için de zorbalıklarını ileri götürememektedirler. Bu sebeple Şuayb aleyhisselam onları tekrar uyarmakta ve kavminin gücünün hiçbir zaman Allahın gücünden üstün olamayacağını açıklamaktadır.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا

إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

92- Şuayb şöyle dedi: "Ey kavmim, size göre kabilem Allahtan daha mı üstün ki, Allaha sırt çeviriyorsunuz? Şüphesiz ki rabbim, yaptıklarınızı ilmiyle kuşatmıştır.

Şuayb, kavmine şöyle dedi: "Ey kavmim, benim kabilemi ne kadar yüceltiyorsunuz? Onları, Allahtan daha mı üstün görüyorsunuz? Rabbinizi alaya alıp onu arkanıza mı atıyorsunuz? Emirlerini bırakıyor azabından korkmuyorsunuz, ona hakkıyla saygı göstermiyorsunuz. Şüphesiz ki rabbim, yaptıklarınızı ilmiyle kuşatmaktadır. Hiçbir şey ona gizli değildir. O sizleri, hemen veya gelecekte cezalandıracaktır.

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾

93- Ey kavmim, olduğunuz gibi devam edin. Ben de yoluma devam edeceğim. İleride rezil edici azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekleyiciyim".

Şuayb devamla şöyle dedi: "Ey kavmim, siz kendi yolunuzda amel etmeye devam edin bakalım. Ben de kendi yolumda amel edenim. Yakında kimin kendi aleyhine cinayet işleyen ve bu sebeple hor ve hakir düşüren azaba uğrayan olacağını, yalancının ben mi yoksa siz mi olduğunu bileceksiniz. Azabın kime ineceğini bekleyin.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ

الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾

94- Azap emrimiz gelince, Şuayb ve onunla birlikte iman edenleri rahmetimizle kurtardık. Zalimleri ise korkunç bir ç ığlık yakaladı. Böylece yurtlarında dizüstü yığılıp kaldılar.

* Şuayb aleyhisselamın kavmi olan Medyen halkının, helak edilme şekli bu surede "Bir çığlık yakalamasıyla" olduğu beyan edilmekte, A'raf suresinin doksanbirinci âyetinde ise, şiddetli bir sarsıntı ile helak edildikleri açıklanmakta ve Şuará suresinin yüzseksendokuzuncu âyetinde ise, onların cezalandırılması şöyle açıklanmaktadır: "Fakat Şuaybı yalanladılar. Ardından onları, gölgeleyen bulut gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi".

Âyet-i Kerimelerden anlaşılıyor ki, Medyen halkı, siyah bir bulutun kendilerini kaplaması neticesinde, üzerinde bulundukları yerin sarsılması sonucunda, büyük bir çığlıkla beraber helak olup gitmişlerdir.

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

95- Sanki yeryüzünde yaşamamışlar gibi izleri silinip gitti. İyi bilin ki daha önce Semud kavmi, Allahın rahmetinden uzaklaştığı gibi Medyen kavmi de öylece uzaklaştı.

Semud kavmi, Medyen kavmine komşu bir ülkede yaşıyordu. Onlar da inkârcılıklarında, yol kesmelerinde, insanların hakkını yemelerinde, Medyen halkına benziyorlardı. Bu sebeple her ikisi de Allahın rahmetinden uzaklaştırılmış ve Allahın gazabına uğramış kavimlerden oldular. Sanki yeryüzünde hiç yaşamamışlar gibi silinip gittiler.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَاتَّبَعُوٓا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَآ أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

96-97- Şüphesiz ki biz Musayı, mucizelerimizle ve apaçık bir kuvvetle, Firavun ve cemaatine Peygamber olarak gönderdik. Fakat cemaati Firavuna uydu. Oysa Firavunun emri doğruya ulaştırıcı değildi.

Şüphesiz ki biz Musaya, âsâ, denizin yarılması, taştan su fışkırması, çölde bulundukları bir zamanda gökten yemek indirilmesi gibi mucizelerle ve düşmanı olan Firavuna karşı onu, her bakımdan yenecek apaçık bir güçle, Firavun ve topluluğuna Peygamber olarak gönderdik. Fakat kavmi Musayı yalanlayıp Firavunun emrine uydu. Halbuki Firavunun emrinde, haktan bir pay yoktu. Onun emri, kendisine tâbi olanları doğru yola iletemezdi.

يَقْدُمُ قَوْمَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ ٱلنَّارَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْوِرْدُ ٱلْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

98- Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varılacak o yer ne kötü bir yerdir.

Kıyamet gününde Firavun, kendi kavminin önüne düşecek ve onları alıp cehennemin ateşine götürecek ve onları oraya sokacaktır. Cehennem ateşine girmek ne kötü bir giriştir.

وَأُتْبِعُوا۟ فِى هَٰذِهِۦ لَعْنَةً وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ بِئْسَ ٱلرِّفْدُ ٱلْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

99- Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete uğramışlardır. Yapılan bu ikram ne kötü bir ikramdır.

Firavun ve ona tabi olanlar, bu dünyada cezalandırıldıkları gibi kıyamet gününde de lanete uğratılacaklardır. Onlara yapılan bu ikram ne kötüdür. Bu da dünya ve âhirette lanete uğratma ikramıdır.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

100- Ey Peygamber, sana anlattığımız bu kıssalar, ülkelerin haberlerinden bazılarıdır. Onların bir kısmı hâlâ ayaktadır bir kısmı ise ekin gibi biçilip gitmiştir.

* Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)e, geçmiş ümmetlerden, Peygamberlerine karşı gelenlerin sonlarının ne olduğunu, özet olarak beyan ettikten sonra, bu ümmetlerin bazılarının, yaşadıkları yerlerin hâlâ mamur kaldığını, diğer bazılarının yerlerinin ise harabeye dönüştüğünü bildirmektedir. Ta ki ümmet-i Muhammed, bunlardan ibret alsın da onların durumuna düşmesin.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ لَّمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾

101- Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Böylece rabbinin emri geldiği zaman, Allah'tan başka taptıkları ilahlar, onlara hiçbir fayda sağlayamadı. O putlar, onların helakini artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

Biz onları, hak etmedikleri bir ceza ile cezalandırmadık ki onlara zulmetmiş olalım. Fakat onlar, inkârları ve Allah'a karşı isyan etmeleri yüzünden cezalandırılmayı hak ettiler. Böylece kendi kendilerine zulmetmiş oldular. Allahın azap etme emri gelince de, onların, Allahı bırakıp da ilah kabul ettikleri şeyler, Allahın azabına karşı onlara hiçbir fayda sağlamadı. O azabı kendilerinden uzaklaştıramadı. Taptıkları şeyler, onların azap ve helakini artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾

102- Rabbinin, zalim olan ülkeleri yakaladığı zaman yakalaması böyledir. Şüphesiz ki rabbinin yakalaması can yakıcıdır, şiddetlidir.

Bu âyet-i Kerime, ümmet-i Muhammedi, geçmiş ümmetlerden sapık olanların yolunu tutmamaları için uyarmaktadır. Zira Allah, mühlet verse de asla ihmal etmez. Hak edene sonunda cezasını mutlaka verir. Ve Allahın cezalandırması, yaratıklarının cezalandırmasına benzememektedir.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ

وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

103- Şüphesiz ki bu kıssalarda, âhiretin azabından korkan için ibret vardır. O, insanların toplandıkları bir gündür. O gün, herkesin göreceği bir gündür.

Şüphesiz ki bu anlatılan kıssalarda, Allahın cezalandırmasından ve âhiret gününün azabından korkanlar için, büyük bir ibret ve nasihat vardır. Kıyamet günü var ya, işte o gün haktır. Cezalandırılmak veya mükâfaatlandırılmak için o gün, insanlar biraraya getirileceklerdir. Bütün yaratıklar o günü görecektir. Hiçbiri geri bırakılmayacaktır.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

104- Biz o günü, ancak sayılı bir süreye kadar erteliyoruz.

Biz kıyametin kopmasını belirli bir vadeye kadar erteleriz. O vâde içerisinde, Âdemin zürriyetinden gelen insanlar yaşayacaklar ve onların sonunun gelmesine hüküm verilince, kıyamet kopacak ve herkes yaptığının cezasını görecektir.

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

105- O gün gelince, hiçbir kimse Allahın izni olmadan konuşamaz. O gün insanların bir kısmı bedbaht bir kısmı da mes'uttur.

Kıyamet günü gelip çatınca Allahın izin vermediği hiçbir kimse konuşamayacaktır. O gün bir kısım insanlar bedbahttır, cehennemliktir. Diğer bir kısmı ise mes'uttur ve cennetliktir.

* Bu hususta bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ إِلَّا الرُّسُلُ وَدَعْوَىٰ الرُّسُولِ يَوْمَئِذٍ اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ،

"Kıyamet gününde, Peygamberler hariç hiçbir kimse konuşamayacaktır. O gün Peygamberlerin duaları: "Allahım sen koru, Allahım sen koru" olacaktır."(30)

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾

106- Bedbahtların varacakları yer ateştir. Onların orada ızdıraplı bir nefes alış verişleri vardır.

Âyet-i Kerime, cehennemliklerin orada feryat ve figan koparacaklarını, hatta merkep sesi gibi nefret ettirici sesler çıkaracaklarını beyan etmektedir.

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾

(30) Buhari, K. el-Tevhid bab: 24 / Müslim K. el-İmam bab: 299 Hadis No: 182

107- Gökler ve yer durdukça onlar ateşte kalacaklardır. Ancak rabbinin dilemesi müstesnadır. Şüphesiz senin rabbin, dilediğini mutlaka yapandır.

* Araplar, bir şeyin ebedi olarak devam edeceğini söylemek istedikleri zaman, "Gökler ve yer durdukça" ifadesini kullanırlar. Bundan anlaşılmaktadır ki âyet-i Kerimenin ifade etmek istediği mânâ "Cehennemlikler cehennemde ebedi olarak kalacaklardır" anlamındadır. Kur'an-ı Kerim Arapça lisanla indiğinden, Arap deyimleriyle hitabetmesi tabiidir, yadırganmamalıdır.

Âyet-i Kerime, cehennemliklerin cehennemde ebedi olarak kalacaklarını ifade ettikten sonra "Ancak rabbinin dilemesi müstesnadır" buyurmaktadır. Bu istisnadan maksadın ne olduğu hususunda şu görüşler zikredilmektedir:

a- Katade ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre, burada, cehennemde ebedi olarak kalacaklardan istisna edilenler, müminlerin günah işleyenleridir. Zira sahih Hadislerde de rivayet edildiği gibi, bunlar, cehenneme girip, işledikleri günahlar kadar yandıktan sonra, oradan çıkarılıp hayat sularında yıkanacaklar ve cennete konulacaklardır. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

فَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانَىْ جَهَنَّمَ فَاَكُوْنُ اَوَّلَ مَنْ يَجُوْزُ مِنَ الرُّسُلِ بِاُمَّتِهِ وَلاَ يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ اَحَدٌ اِلاَّ الرُّسُلُ وَكَلاَمُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ وَفِى جَهَنَّمَ كَلاَلِيْبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ هَلْ رَاَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ قَالُوا نَعَمْ قَالَ فَاِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ اَنَّهُ لاَ يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا اِلاَّ اللّٰهُ تَخْطَفُ النَّاسَ بِاَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ يُوْبَقُ بِعَمَلِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُمَّ يَنْجُوْ حَتّٰى اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ رَحْمَةَ مَنْ اَرَادَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ اَمَرَ اللّٰهُ الْمَلاَئِكَةَ اَنْ يُخْرِجُوْا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللّٰهَ فَيُخْرِجُوْنَهُمْ وَيَعْرِفُوْنَهُمْ بِاٰثَارِ السُّجُوْدِ وَحَرَّمَ اللّٰهُ عَلَى النَّارِ اَنْ تَاْكُلَ اَثَرَ السُّجُوْدِ فَيُخْرَجُوْنَ مِنَ النَّارِ فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَاْكُلُهُ النَّارُ اِلاَّ اَثَرَ السُّجُوْدِ فَيَخْرُجُوْنَ مِنَ النَّارِ قَدِ امْتَحَشُوْا فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ فَيَنْبُتُوْنَ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِى حَمِيْلِ السَّيْلِ ثُمَّ يَفْرُغُ اللّٰهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ.

"...Cehennemin tam ortasına sırat köprüsü kurulur. Ümmetini onun üstünden en evvel geçirecek kimse ben olacağım. O gün Peygamberlerden başka hiçbir kimse konuşamaz. Peygamberlerin o günkü sözleri de "Allahım sen koru, Alllahım sen koru" olacaktır. Cehennemde Sa'dan dikenlerine benzer çengeller vardır. Sa'dan dikenlerini hiç gördünüz mü? Onlar "evet" dediler. Resulullah işte bu çengeller Sa'dan dikenlerine benzer. Ancak bunların ne kadar büyük olduklarını yalnız Allah teala bilir. İşte bu dikenler, insanları, kötü amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimisi kötü ameli dolayısıyla helak olur, kimisi de iyice parçalanıp hardal tanesi gibi olduktan sonra kurtuluş bulur. Nihayet Allah teala, cehennemliklerden kimlere rahmet etmeyi dilemişse, bunlardan, Allaha ibadet etmiş olanları cehennemden çıkarmalarını Meleklere emredecek onlar da onları cehennemden çıkaracaklardır. Melekler onları, yüzlerindeki secde izlerinden tanıyacaklardır. Allah teala secde izlerini yeyip bitirmeyi cehennem ateşine haram kılmıştır. Onlar, cehennemden çıkarılırlar. Ademoğlunun bütününü cehennem ateşi yer de yalnız secde izlerini yiyemez. Bu cehennemlikler ateşten kavrulup kapkara olmuş vaziyette çıkarılacaklardır. Bunların üzerine hayat suyu dökülecek de, sel akıp gittikten sonra biten yabani reyhan tohumları nasıl çabucak biterse onlar da öylece biteceklerdir. Sonra Allah teala kulları arasında vereceği hükmü tamamlayacaktır..."(31)

b- Bir rivayete göre Cabir b. Abdullahtan, diğer bir rivayete göre de Ebu Said el-Hudrîden nakledilen bir görüşe göre ise, cehennemde ebedi olarak kalacaklardan istisna edilenler, müminlerin günahkâr olanlarıdır. Eğer Allah dilerse bunlar, hiç cehenneme girmeden Allahın affına mazhar olup cennete gireceklerdir.

c- İbn-i Zeyd'den rivayet edilen bir görüşe göre ise, Allah teala, gökler ve yer durduğu müddetçe bedbahtların cehennemde kalacaklarını beyan etmiş ve kendi dilemesinin müstesna olduğunu bildirmiştir. Ancak bu istisna ettiği kimselerin, cehennemde azapları daha mı fazla olacak yoksa daha mı az olacak, bizlere bildirmemiştir. Halbuki bundan sonra gelecek olan âyette, cennette devamlı kalacaklardan istisna ettiklerine ne yapacağını beyan etmektedir.

d- Diğer bazı âlimlere göre ise istisnadan maksat, kabirde geçen süredir. Zira, Cennetlik ve Cehennemlikler öldükten sonra, her ne kadar kabirlerinde farklı muamele görseler de hemen cehenneme veya cennete girmemektedirler. Bu süreyi cehennem veya cennetin dışında geçireceklerdir. Âyette belirtilen istisna da bunu ifade etmektedir.

e- Bazı âlimlere göre ise, ebedi olarak cehennemde kalacaklardan veya ebedi olarak cennette kalacaklardan istisna edilenlerden maksat, bu dünya

(31) Buhari, K. el-Ezan bab: 129 K. er-Rikak bab: 52, K. et-Tevhid bab: 24 / Müslim, K. el-İman bab: 299, bab: 304, Hadis No: 182-183

hayatında yaşamalarıdır. Zira kâfirler de müminler de bu dünya hayatında cehenneme ve cennete girmeden yaşamaktadırlar.

f- Bir kısım âlimlere göre ise, ebedi olarak cehennem veya cennette kalacaklardan istisna edilenlerden maksat, cehennemliklerin, cehennemin daha alt derecelerine cennetliklerin ise cennetin daha yüce mertebelerine konulacak olanlarıdır.

g- Bir kısım âlimler bu âyet-i Kerimeye dayanarak, cehennemliklerin azaplarının belli bir süre sonra biteceğini söylemişlerdir. Ancak âlimlerin büyük çoğunluğu, bu görüşün sahih olmadığını beyan etmişlerdir. Zira Allah teala başka âyeta-i Kerimelerde şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir."(32) "Ben ancak Allahın emirlerini tebliğ etmeye ve Peygamberlikle ilgili hususları bildirmeye kadirim. Kim, Allah ve Peygamberlerine karşı gelirse, şüphesiz ona içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır."(33) "İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız." (34)

Bu hususta Peygamber efendimiz de şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُؤْتَىٰ بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ فَيُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ فَيُذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ.

"Ölüm, güzel bir koç şeklinde getirilir. Bir kişi: "Ey cennetlikler" diye çağırır. Onlar da başlarını uzatıp bakarlar. Çağıran onlara şöyle der: "Siz bunu tanıyor musunuz? Onların hepsi onu görünce "evet bu ölümdür" derler. Sonra o kişi: "Ey cehennemlikler" diye çağırır. Onlar da başlarını uzatıp bakarlar. O kişi onlara da: "Bunu tanıyor musunuz?" diye sorar. Onların hepsi onu görünce "Evet

(32) Ahzab suresi, 33/64-65
(33) Cin suresi, 72/23
(34) Fâtır suresi, 35/36

bu ölümdür" derler. Bu koç götürülüp kesilir. Sonra o çağıran kişi şöyle der: "Ey cennetlikler, cennette devamlı kalacaksınız. Artık ölüm diye bir şey yoktur. Ey cehennemlikler, cehennemde devamla kalacaksınız, artık ölüm diye bir şey yoktur..."(35)

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

108- Mes'ut olanlar ise cennettedirler. Gökler ve yer durdukça onlar orada kalacaklardır. Ancak, rabbinin dilemesi müstesnadır. Bu onlara, rablerinin hiç eksilmeyen bir nimetidir.

* Bu âyet-i Kerimede de, gökler ve yer durdukça müminlerin cennette kalacakları beyan edilmekte ancak, Allahın dilemesinin müstesna olduğu bildirilmektedir. Bu istisnadan neyin kastedildiği hakkında şunlar söylenmektedir:

a- Müminlerin günahkârları, günahları kadar cehennemde yanacaklardır. İşte cehennemde geçecek olan bu süre, cennette devamlı kalmalarından istisna edilen süredir.

b- Bu istisna, âyetin sonunda belirtilen "Hiç kesilmeyen nimetlerdir".

c- Bu istisnadan maksat, müminlerin kabirde veya dünyada geçirdikleri zamandır. Zira müminler bu zaman zarfında fiilen cennette yaşamamışlardır.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا
لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

109- Ey Muhammed, şu putperestlerin taptıklarının bâtıl olduğundan hiç şüphe etme. Bunlar da daha önceki atalarının yaptıkları gibi puta tapmaktadırlar. Muhakkak ki biz, onlara, ceza paylarını eksiksiz verecegiz.

(35) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 19,bab: 1 / Müslim K.el-Cennet bab: 40 HN: 2849

Ey Muhammed, sen kavminin, Allaha ortak koşan müşriklerinden, put ve benzeri şeylere ibadet edenlerin, ibadetlerinin bâtıl ve yersiz olduğundan şüphe etme. Onlar ancak, daha önceki atalarının put ve benzeri şeylere taptıkları gibi tapmaktadırlar. Onların, atalarını taklit etmekten başka hiçbir delilleri yoktur. Şüphesiz ki biz de onların hak ettikleri ceza veya mükâfaatları eksiksiz olarak vereceğiz. Onlar, yaptıklarından dolayı serbest bırakılmayacaklardır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾

110- Şüphesiz ki biz, Musa'ya Tevratı vermiştik. Onda ihtilafa düşmüşlerdi. Eğer rabbinin, cezalarını kıyamete kadar erteleyeceğine dair önceden vaadi olmasaydı, onlar hakkında hükmünü verirdi. Doğrusu onlar, kitaptan şüphe içindedirler, kuşkuludurlar.

Şüphesiz ki biz, Musa'ya hak kitap olan Tevratı verdik. Onun ümmeti olan Yahudilerden bir kısmı onu tasdik ettiler. Diğerleri ise onu yalanladılar. Böylece Tevrat hakkında ihtilafa düştüler. Ey Muhammed, şayet rabbinin "Günah işleyenleri hemen cezalandırmayabileceği" vaadi daha önceden verilmiş olmasaydı, onların cezasını derhal verir, Tevratı yalanlayanları helak ederdi. Şüphesiz ki o yahudiler, sana indirilen Kur'an hakkında da şüphe içindedirler.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimenin son bölümündeki: "Doğrusu onlar, kitaptan şüphe içindedirler, kuşkuludurlar" cümlesini şu şekillerde izah etmişlerdir:

"Musanın kavmi, kendi kitapları olan Tevrat hakkında şüphe içindedirler" veya "Musa'nın kavmi, senin kitabın olan Kur'an hakkında şüphe içindedirler". Veya, "Senin kavmin, sana inen Kur'an hakkında şüphe içindedirler". Veya "Musanın kavmi yahut senin kavmin: "Öldükten sonra dirilme hususunda şüphe içindedirler". Veya "Musanın kavmi veya senin kavmin, Allahın takdir ettiği kaza ve kader hakkında şüphe içindedirler". Veya "Musanın kavmi veya senin kavmin, cezalandırılma hakkında şüphe içindedirler".

Bu izah şekilleri nasıl olursa olsun aslında âyet-i Kerime Hz. Muhammed (s.a.v.)i teselli etmekte ve ona gönderilen kitabı yalanlama huyunun sadece kendi ümmitende değil daha önceki ümmetlerde de bulunduğu bildirilmektedir.

وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

111- Elbette rabbin bunlardan herbirine, yaptıklarının karşılığını verecektir. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarından haberdardır.

Ey Muhammed, rabbin sana, kıssalarını anlattığımız bütün bu ümmetlerin yaptıklarının karşılığını eksiksiz olarak verecektir. Salih amel işleyenlere sevap, kötü amel işleyenlere de ceza verecektir. Şüphesiz ki rabbin, onların işledikleri amellerden haberdardır. Hiçbir şey ona gizli değildir. Bu itibarla mükâfaatlandırma veya cezalandırmada kimseye asla zulmedilmeyecektir.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

112- Sen, emrolunduğun üzere dosdoğru ol. Seninle birlikte tevbe edenler de. Haddi tecavüz etmeyin. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullah (s.a.v.)e hitabederek "Sen ve seninle birlikte, yaptığı kötülüklerden tevbe ederek hakka yönelen müminler, rabbin tarafından sana emredilen hususlarda dosdoğru olun. Kararlı olun, ondan ayrılmayın, sakın günah işleyerek Allah'ın emrine karşı gelmeyin, kimseye zulmetmeyin, şüphesiz ki rabbiniz, amellerinizi çok iyi görendir. O, sizi gözetlemektedir" buyuruyor.

وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

113- Zalimlere asla meyletmeyin aksi takdirde cehennem ateşi size dokunur. Sizin, Allahtan başka dostunuz yoktur. Sonra yardım göremezsiniz.

Ey İnsanlar, Allahı inkâr eden şu zalimlerin sözlerine, sakın meyledip onların fikirlerini kabul etmeyin, yaptıklarına razı olmayın. Aksi takdirde böyle yapmanızdan dolayı sizi ateş yakalar. Sizin, Allahtan başka dostunuz yoktur. Zalimlere meyletmeniz halindeyse, onun tarafından yardım göremezsiniz. Böylece cehennem azabına girmeye mahkûm olursunuz.

* Âyet-i Kerime, insanlara, zalimlere meyletmemelerini, her şeye rağmen haktan ayrılmamalarını emretmektedir. Zira zalimler de ömürleri sınırlı olan kimselerdir. Bir gün yok olup gideceklerdir. Bunlara bel bağlayarak mazlumlara karşı, zalimlerin safında yer alanların, amelleri yazılıp kaydedilmektedir. Onlar bu amellerinden hesap verirken, Allahın huzurunda amelleriyle başbaşa kalacaklar ve her türlü davranışlarının hesabını vereceklerdir. Âhirete iman eden hiçbir mümin bundan şüphe etmemelidir.

وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾

114- Ey Muhammed, gündüzün iki tarafında ve gecenin, gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Şüphesiz, iyilikler kötülükleri siler. Bu, rablerini ananlar için bir öğüttür.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)e, dolayısıyla da biz Müminlere, gündüzün iki tarafında ve gecenin, gündüze yakın olan bir bölümünde namaz kılmamızı emretmektedir.

Müfessirler, gündüzün iki tarafındaki namazlardan hangi vakitlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Mücahid, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezî ve Dehhak, gündüzün iki tarafında kılınması emredilen namazlardan maksadın, sabah, öğle ve ikindi namazları olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî ise, bu namazların, sabah ve akşam namazları olduklarını söylemişlerdir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Katade ve diğer âlimlerden nakledilen başka bir görüşe göre ise, gündüzün iki tarafında kılınması istenen namazlardan maksadın, sabah ve ikindi namazları olduğu söylenmiştir.

Bazıları da, bu iki tarafta kılınması emredilen namazların, öğle ve ikindi

namazları olduğunu söylemişlerdir.

Gecenin gündüze yakın zamanlarında kılınması emredilen namaza gelince, bununla, hangi vakitte kılınan namazın kastedildiği hakkında da şunlar söylenmektedir:

Mücahid, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basrî ve İbn-i Zeyd, bu namazdan maksadın, yatsı namazı olduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise bu namazdan maksadın, akşam ve yatsı namazları olduğunu söylemişlerdir.

Âyet-i Kerimede geçen: "Şüphesiz iyilikler kötülükleri siler" ifadesinde geçen iyilik ve kötülüklerden neyin kastedildiği hakkında, bir kısım âlimler "Bundan maksat "Sübhanallahi Velhamdülillahi ve Lailahe İllallahu Vallahu Ekber" duasıdır. Demişlerse de, Kâ'b b. el-Kurezî, oğlu Muhammed, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hasan-ı Basrî, Dehhak, Mesruk v.b. âlimlere göre buradaki kötülükleri silen iyiliklerden maksat, beş vakit namazdır. Zira namaz kılmanın, kişinin günahlarını sileceği hakkında çeşitli Hadis-i Şerifler zikredilmiştir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ یَقُولُ اَرَاَیْتُمْ لَوْ اَنَّ نَهْرًا بِبَابِ اَحَدِکُمْ یَغْتَسِلُ فِیهِ کُلَّ یَوْمٍ خَمْسًا مَا تَقُولُ ذٰلِكَ یُبْقِی مِنْ دَرَنِهِ قَالُوا لَا یُبْقِی مِنْ دَرَنِهِ شَیْئًا قَالَ فَذٰلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ یَمْحُو اللّٰهُ بِهِ الْخَطَایَا.

"Söyleyin bana şayet sizden birinizin kapısından ırmak aksa da, her gün o ırmaktan beş kere yıkanacak olsa o su o kişide kirden bir eser bırakır mı? Ne dersiniz? Sahabiler: "Su, o kişide kirden bir eser bırakmaz" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İşte beş vakit namaz da buna benzer ki, Allah, bu namaz sayesinde hataları siler."(36)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyuruluyor:

اَنَّ رَسُولَ ﷺ كَانَ یَقُولُ « الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ. وَالْجُمُعَةُ اِلَی الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ اِلَی رَمَضَانَ. مُكَفِّرَاتٌ مَا یَنْهُنَّ. اِذَا اجْتُنِبَ الْكَبَائِرَ ».

(36) Buhari, K. el-Mevakıt es-Salah bab: 6

"Kul, büyük günahlardan kaçındığı müddetçe, beş vakit namazdan herbir vakit, kendinden önceki vakitle kendisi arasında işlenen günahları, Cuma Namazı, daha önceki Cuma ile kendisi arasında işlenen günahları, Ramazan orucu ise, önceki Ramazandan o âna kadar işlenen günahları affettirir."(37)

Âyette zikredilen "Kötülüklerden maksadın" ise günahlar olduğu beyan edilmiştir.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

115- Ey Muhammed, sabret. Çünkü Allah, iyilik işleyenlerin mükâfaatını zayi etmez.

Ey Muhammed, sen Allah yolunda ve onun dini uğrunda çeşitli eziyetlere sabret. Zira Allah, kendisine itaat eden ve güzel amel işleyenlerle iyilikte bulunanların amellerini asla zayi etmez.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾

116- Sizden önceki ümmetlerin ileri gelenleri, yeryüzündeki fesadı önlemeli değil miydiler? Ancak onlardan kurtardığımız pek azı müstesna. Zalimler ise, kendilerine verilen refahın peşinde koştular ve suçlular oldular.

* Âyet-i Kerime, daha önce geçen ve aklı başında olan ümmetlerin, yeryüzündeki bozgunculuğu önlemeleri gerektiğini, buna rağmen Allahın kurtardığı pek az insan hariç, onların, bozgunculuğu önlemediklerini bildirmektedir.

Diğer yandan, zalimlerin, dünya lezzetlerine ve şehevi arzularına uyduklarını, Allahın emirlerine karşı böbürlenip karşı çıktıklarını ve Allahı inkâr ederek mücrimler olduklarını beyan etmektedir.

Evet, yeryüzündeki bozgunculuğu önlemek müminlerin en önemli vazifelerinden birisidir. Zira, zalimin zulmüne dur denilmediği takdirde, fitne ve

(37) Müslim, K. et-Taharet, bab: 14-16 Hadis No: 233.

fesadın bütün toplumu kuşatacağı muhakkaktır. Neticede Allahın azabı herkese gelecektir. Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

انا سمعنا رسول الله ﷺ يقول ان الناس اذا رأو المنكر فلم يغيروه أوشك أن يعمهم الله بعقابه.

"İnsanlar bir kötülüğü görür de onu iyiliğe çevirmezlerse, Allahın onları, kuşatan bir azaba uğratması yakındır."(38)

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

117- Rabbin, halkı ıslah olmuş bir memleketi, haksız yere helak edecek değildi.

Allah teala, halkı dürüst olan ve hak yoldan ayrılmayan bir memleketin insanlarını, onlar hak yolda devam ettikleri sürece cezalandırmayacağını bildirmektedir. Zira Allah teala hiçbir kuluna zulmetmez.

* Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz ki Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır. Ve yapana katından büyük bir mükâfaat verir."(39)

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾

118- Eğer rabbin dilescydi, insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat onları serbest bıraktı. Onlar da durmadan ihtilaf etmektedirler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, dilemiş olsaydı bütün insanları tek bir din üzerinde ittifak eden tek bir ümmet yapabileceğini, fakat hikmeti gereği onları, kendi ilahi iradesiyle bir dinde toplamayıp serbest bıraktığını ve

(38) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C, 1, S, 1 / Ebu Davud, K. el-Melahim, bab: 17, Hadis No: 4338 / Tirmizi K. el-Fiten bab: 9 Hadis No: 2169

insanların da bu serbestlikten istifade ile ihtilaf ettiklerini beyan etmektedir. Fakat bunlardan bazıları hak yolu tutmuş diğerleri ise bâtıla saplanmışlardır.

إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

119- Ancak rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Allah, insanları bunun için yaratmıştır. Rabbinin "şüphesiz ben, cehennemi bütün cin ve insanları dolduracağım" sözü kesinleşmiştir.

* Evet insanlar, Yahudilik, Hıristiyanlık ve ateşperestlik gibi çeşitli dinlere girerek ihtilaf etmiş olacaklar. Ancak rabbinin kendilerine lütufta bulunarak merhamet ettiği, tevhid inancına sahip olanlar müstesnadır. Bunlar, Peygamberlerine tabi olurlar ve Peygamberlerinin kendilerine tebliğ ettikleri emirlere sımsıkı sarılırlar. Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.) gelince de ona uyup onu tasdik ederler. Böylece dünya ve âhirette mes'ut olurlar.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde, insanların çeşitli fırkalara ayrılacağını beyanla buyuruyor ki:

قال رسول الله ﷺ: «افترقت اليهود على إحدى أو ثنتين وسبعين فرقة، وتفرقت النَّصارى على إحدى أو ثنتين وسبعين فِرقَة، وتفترق أُمَّتِي على ثَلاَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً».

"Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Hıristiyanlar da yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Ümmetim ise yetmişüç fırkaya ayrılacaktır."(40)

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde ise, İslâm ümmetinin yetmişüç fırkasından sadece birinin kurtulacağını beyan ederek buyuruyor ki:

(40) Ebu Davud K. es-Sünne, bab: 1 Hadis No: 4596

«اَلاَ إنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ اَهْلِ الكِتَاب افترقوا على ثنتين وسبعين مِلَّة، وإن هذه الملة ستفترق على ثلاث وسبعين: ثنتان وسبعون فى النار، وواحدة فى الجنة، وهى الجماعة».

"İyi bilin ki sizden önce kendisine kitap verilen insanlar, yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Bu ümmeti se yetmiş üç fırkaya ayrılacak, yetmiş ikisi cehennem ateşinde olacak sadece bir fırka cennete girecektir. Bu da cemaat olarak yaşayanlardır."(41)

Diğer bir rivayette:

كُلُّهُمْ فِى النَّارِ اِلاَّ مِلَّةً وَاحِدَةً، قَالُوا: وَمَنْ هِىَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: مَا اَنَا عَلَيْهِ وَاَصْحَابِى.

"Kurtulacak fırka kimdir ya Resûlallah?" diye sorulunca "O, benim ve ashabımın üzerinde bulunduğumuz yolda olandır" buyurmuştur.(42)

Âyet-i Kerimede "Allah insanları bunun için yaratmıştır" ifadesi zikredilmektedir. Bu ifadeden neyin kastedildiği hakkında şunlar zikredilmektedir: Hasan-ı Basrî bu ifadeyi "Allah insanları ihtilaf etmeleri için yaratmıştır. Onlardan bazıları cehennemliktir diğerleri ise cennetliktir" şeklinde açıklamıştır.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak, Katade ve Tâvûs ise bu ifadeyi "Allah insanları rahmeti için yaratmıştır" şeklinde açıklamışlardır.

Taberi, birinci görüşü tercih etmektedir. İkinci görüş ise şu âyet-i Kerimeye dayanmaktadır: "Ben, cinleri ve insanları sadece bana kulluk etsinler diye yarattım"(43)

---

(41) Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 1 Hadis No: 4597
(42) Tirmizi, K. el-İman, bab: 18, Hadis No: 2641
(43) Zariyat suresi, 56.

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120- Ey Muhammed, Peygamberlerin kıssalarından sana anlattığımız her şeyle senin kalbini pekiştiririz. Bu haberlerde sana işin hakikati, müminlere ise bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.

Ey Muhammed, geçmiş Peygamberler ve müminlerine ait olan haberleri sana anlatmamızın sebebi, senden önceki Peygamberlerin, ümmetlerinden neler beklediklerini bilmen ve kavminin seni yalanlamasından dolayı üzülmemen içindir. Peygamberlerin kıssalarını açıklayan bu Surede sana, rabbin tarafından gerçekler gelmiş, müminlere ise bir öğüt ve bir ibret gelmiştir ki Allah'a itaattan ayrılmasınlar.

وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾

121- Ey Muhammed, iman etmeyenlere şöyle de: "Olduğunuz gibi devam edin, biz de devam edeceğiz".

Ey Muhammed, Allahın birliğine iman etmeyenlere de ki: "Gücünüzün yettiği şeyi yapın. Bizler ise, Allahın bize emrettiği şeyleri yapacağız".

* İbn-i Kesir bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Sizler kendi yol ve metodunuza göre yapacağınızı yapın biz de kendi yol ve metodumuza göre amel edeceğiz".

وَانتَظِرُوا ۖ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

122- Bekleyin, Biz de bekleyeceğiz.

Sizler, Şeytanın size vaadettiği şeyleri bekleyin. Bizler de Allahın bize vaadettiği affı ve lütfu beklemekteyiz. Veya siz, bizim başımıza geleceğini

sandığınız şeyleri bekleyin. Bizler de sizin benzerlerinizin başlarına geldiği gibi sizin de başınıza gelecek olan azabı beklemekteyiz.

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ وَمَا رَبُّكَ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

123- Göklerin ve yerin gaybını bilme Allaha aittir. Bütün işler ona döner. O halde sadece rabbine kulluk et. Ona güven. Rabbin, hiçbir zaman yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Göklerde ve yerde görülmeyen ve gizli kalan her şeyin mülkü de Allaha aittir. Allah onları bilir. Onlardan hiçbir şey Allaha gizli değildir. Her amel işleyen, ameliyle birlikte Allaha döner. Allah, amel işleyenler arasında adaletiyle hüküm verir. O halde ey Resulüm, rabbine kulluk et, işlerini ona bırak. Zira o, kendisine tevekkül edenlere kâfidir. Rabbin, müşriklerin yaptıklarından asla gafil değildir. O onları gözetlemektedir. Onları, yaptıklarına göre cezalandıracaktır.

İÇİNDEKİLER

A'RAF SURESİ

Kendilerine peygamber gönderilenlerin de, peygamberlerin de esaba çekileceği beyanı 9
Âhirette amellerin tartılacağının haber verilmesi 12
Meleklerin, Hz. Âdeme secde etmelerinin emredildiği, meleklerin bu emre uyarak secde ettiği İblisin ise bunu reddettiği 15
İblisin verdiği cevap üzerine cennetten kovuluşu 18
Hz. Âdem ile Havva cennette yaşarken, şeytanın onlara vesvese vererek onların ayaklarını kaydırması 24
Her mescide girildiğinde güzel elbiselerin giyilmesi gereği 35
Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe kâfirlerin cennete giremeyecekleri beyanı 42
A'raf ve orada bulunanların hali 52
Nuh (a.s.)ın, kavmini, Allaha kulluk etmeye çağırması 65
Lut (a.s.)ın kavminin çirkin işi ve uğradıkları ceza 78
Firavunun karşısında Hz. Musanın gösterdiği mucizeler 92
İsrailoğullarının, Firavunun zulmünden kurtuluşu 108
Hz. Musanın, Allah tealayı görmek istemesi ve bunun mümkün olmaması 111
Hz. Musanın, Tur dağına gitmesinden sonra İsrailoğullarının buzağıyı ilah edinmeleri 120

Elestü Birabbikum? "Ben sizin rabbiniz değilmiyim? Hitab-ı ilahisi ve ruhların da buna cevabı 145
Allah tealanın Esmaül Hüsnası (Güzel isimleri) 156
Kıyametin ne zaman kopacağının sorulması ve bu hususun bilinmezliğinin beyan edilmesi 160

ENFAL SURESİ

Savaşta alınan ganimetlerin nasıl taksim edileceği meselesi 179
Bedir savaşında, Allah tealanın, müminlere bin melek ile yardım etmesi 190
Fitneden sakınılmasının gerektiğini beyan 202
Savaşta ganimet olarak alınan herhangi bir şeyin beşte biri, Allahın, Peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır 219
Düşmana karşı bütün gücünüzü kullanarak kuvvet hazırlayın 234
Düşmana tam bir darbe indirmedikçe esir almak doğru değildir 241

TEVBE SURESİ

Müşriklere verilen ültimatom ve dört aylık süre 251
Haccı Ekber ve orada yapılan tebligat 255
Hacılara su dağıtma ve mescid-i Haramanı imar işi 267
Huneyn savaşı ve müminlerin ordaki durumu 272
Müşrikler necistirler. Mescid-i Harama yaklaşmasınlar 278
İslamı din edinmeyenlerden cizye alınması 280
İnsanların mallarını haksız yere yiyenler 286
Zekatın dağıtılacağı yerler ve kişiler 311
Münafıkların cenaze namazlarının kılınamayacağı meselesi 337

Münafıklığı huy edinenler 350
Mescid-i Dırar ve orada bulunanların hali 358
Takva üzere kurulan mescid (Kuba Mescidi) 361
Cehennemlik oldukları belli olanlar, akraba da olsalar onlar için Allah tealadan af dilemek caiz değildir 367
Savaştan geri kalan üç kişi ve onların tevbeleri 375
Savaşa gitmekten muaf tutulan kimseler 384

YUNUS SURESİ

Sureyi takdim 391
Allah insanlara zulmetmez. İnsanlar kendi kendilerine zulmuderler 424
Allahın dostlarına korku olmadığının beyanı 435
Allahın sözleri asla değişmez 437

HUD SURESİ

Nuh (a.s..)ın kavmi, ona karşı geldi ve tebliğini kabul etmedi 483
Nuh (a.s..)a bir gemi yapması emri veriliyor 489
Nuh (a.s..) gemiyi yapıyor ve inananları gemiye çağırıyor. Gemiye binenler kurtuluyor. Binmeyenler boğuluyor 490
Hud (a.s.)da kavmine peygamber olarak gönderiliyor ve onları hak dine davet ediyor 495
Salih (a.s..)ın kavmine peygamber olarak gönderilişi 500
Salihin kavmi, dokunmamaları emredilen deveyi kesiyor ve neticede azaba müstehak oluyorlar 502
İbrahim (a.s.)a gönderilen elçiler 504
Lut (a.s.)a gönderilen elçiler 507

Lut kavminin yaşadığı memleketin altı üstüne getirilerek cezalandırılıyor 509
Şuayb (a.s.)ın, Medyen halkına peygamber gönderilişi 511
Şuayb (a.s.)ın kavmi korkunç bir ceza ile cezalandırılıyor 517
Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kılmanın izahı 528

KONU VE KAVRAM

FİHRİST'İ

A

Abdullah b. Übey'in ölümü..... 338

Âd kavmi ve başına gelenler..... 320

Âd kavmine Hûd (a.s.) peygamber olarak gönderildi..... 68

Âd kavmine, Hûd (a.s.) peygamber olarak gönderildi..... 495

Âdem (a.s.) ve Zevcesi Havva, cennete yerleştiler..... 24

Âdem ve Havva, Allah tealadan af dilediler..... 27

Âdem ve İblis, yeryüzüne indirildiler..... 27

Âdem (a.s.)in eşi Havva, Âdem (a.s.)ın kendi vücudundan yaratıldı..... 164

Af yolunu tutmanın önemi ve affetmenin fazileti..... 171

Allahın arşı su üzerindeydi..... 469

Allahın uğrattığı zararı giderecek yoktur.. 462

Allah, aklını kullanmayanlara murdarlığı verir..... 459

Allahın dostlarının makamları..... 437

Allahın dostlarına korku yoktur..... 435

Allahın verdiği rızkı haram sayanlar..... 432

Allah, zalime mühlet verir. Ama onun cezasını ihmal etmez..... 407, 480

Allah, verilen sadakayı kabul eder..... 357

Allah, nurunu tamalayacaktır..... 284

Allahın mescitlerini, iman edenler onarırlar..... 267

Allah yanında, canlıların en kötüsü kâfirlerdir..... 232